

**1923-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DOĞAL
AFETLERİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ ROLÜ
(DEPREM-SEL-ÇEKİRGE AFETLERİ)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Özgür Şahan

Kütahya - 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**1923-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DOĞAL
AFETLERİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ ROLÜ
(DEPREM-SEL-ÇEKİRGE AFETLERİ)**

Danışman:
Doç. Dr. Ü.Gülsüm POLAT

Hazırlayan:
Özgür Şahan

Kütahya-2019

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından

Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMA RAPORU
olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Üye.....

Üye.....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Ayhan KAYRAMAN

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “1923-1960 Yılları Arasında Yaşanan Doğal Afetlerin Türk Dış Politikasındaki Rolü (Deprem-Sel-Çekirge Afetleri)” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

10.04.2019

Özgür Şahan

Özgeçmiş

Araştırmacı, 06.06.1988 tarihinde Kıbrıs, Lefkoşa'da doğdu. İlköğrenimini, Atatürk İlköğretim okulunda, lise öğrenimini Etimesgut Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Lisans öğrenimini 2016 yılında 3.00 ortalamayla mezun olduğu Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladı. 2016 yılında yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitime başladı. Halen aynı üniversitede yüksek lisans eğitime devam etmektedir.

ÖZET

1923-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DOĞAL AFETLERİN TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ ROLÜ (DEPREM-SEL-ÇEKİRGE AFETLERİ)

ŞAHAN, Özgür
Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ü. Gülsüm POLAT
Mayıs, 2016, 366 sayfa

Anadolu coğrafyasının, yeraltı ve yerüstü çeşitliliği bakımından zengin bir yapıya sahip olması, tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmasına neden olmuştur. Bu coğrafya üzerinde kurulan toplumlar, çeşitlilik ve zenginlik sayesinde yüzyıllarca yaşamlarını sürdürebilmişlerdir. Bu coğrafyanın toplumlara sağladığı olumlu etkiler yanısıra olumsuz etkileri de olmuştur. Anadolu topraklarının jeolojik yapısı ve iklimsel özellikleri nedeniyle doğal afetlere yatkın olması yüzyıllarca burada yaşayan toplumlara olumsuz yönde etkilemiştir. Tarih boyunca yaşanan doğal afetler neticesinde kimi zaman toplumlar yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalırken kimi zaman da yok olma noktasına dahi gelmişlerdir. Anadolu'nun doğal afetlere yatkınlığı günümüzde de hala can ve mal kayıplarına neden olmakta, toplumlara derinden etkilemektedir. Türkiye'de 20.yüzyılın başından bu yana meydana gelen doğal afetler sonucunda; 87.000 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 210.000 kişi yaralanmış ve 651.000 konut yıkılmış veya ağır hasar görmüştür.

Bu doğrultuda çalışmamız; 1923-1960 yıllarında yaşanan doğal afetler, jeofiziksel, hidro-meteorolojik ve biyolojik afet türü olmak üzere üç ana örnek altında incelenmiştir. Bu dönemde yaşanan doğal afetlerin, ülkenin sosyal ve iktisadî yapısına etkisini ve bu yıllar arasında devlet tarafından yürütülen afet kriz yönetiminin gelişim süreci ve hukuksal düzenlemelere de yer verilmeye çalışılmıştır. Doğal afetlerin çoğu zaman ülkelerin kendi imkanları doğrultusunda başa çıkabileceğinden çok daha fazla sorun ortaya çıkarması çalışmamızın ana unsurunu oluşturmuştur. Bu nedenden dolayı çalışmada; yaşanan doğal afetlerde ülkeler arası işbirliği ve uluslararası sosyal yardım kuruluşlarının çalışmalarına yer verilerek dönemin Türk dış politikası çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Sel, Taşkın, FAO, Sudan Çekirgesi, Fas Çekirgesi, İtalyan Çekirgesi, Çekirge İstihbarat Ofisi, Kandilli Rasathanesi, MEALU.

ABSTRACT**THE ROLE PLAYED BY NATURAL DISASTERS IN TURKISH FOREIGN
POLICY FROM 1923 TO 1960 (EARTHQUAKE, FLOOD, AND LOCUST
DISASTERS)****ŞAHAN, Özgür****Master Thesis, Department of History****Thesis Advisor: Assoc. Dr. Ü. Contact Gülsüm directly****May, 2016, 366 pages**

The Anatolian peninsula has hosted many civilizations throughout history due to the rich diversity of its above- and below-ground resources. The societies that lived in these lands survived for centuries thanks to this diversity and richness, although these lands had both positive and negative effects on the resident societies. Anatolia is prone to natural disasters due to its geological structure and climate, both of which have negatively affected societies over the centuries. Settlers were sometimes forced to leave their homes as a result of natural disasters, and some were brought to the brink of extinction. Natural disasters on the peninsula still cause loss of property and life, and deeply affect societies. As a consequence of the natural disasters that have hit Turkey since the beginning of the 20th century, 87,000 people have lost their lives, 210,000 people have been injured and 651,000 houses were destroyed or badly damaged.

The present study examines the natural disasters that took place from 1923 to 1960 on the Anatolian peninsula in three main categories: geophysical, hydro-meteorological, and biological. The effects of natural disasters in this period on the social and economic structure of the country are discussed, along with the disaster crisis management approaches of the government in these years and the relevant legislation. Natural disasters usually create more problems than individual countries can deal with on their own, which is the area of focus of this study. Consequently, the study looks at the issue of inter-country cooperation and the efforts of international aid organizations in natural disasters within the framework of Turkish foreign policy.

Keywords: Earthquake, Flood, FAO, Desert Locust, *Dociostaurus maroccanus*, *Calliptamus Italicus*, Locust Information Office, Kandilli Observatory and Earthquake Research Institute, MEALU.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1923-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DEPREM AFETLERİ

1.1. DEPREM KAVRAMI VE TÜRKİYE’NİN DEPREMSELLİĞİNE GENEL BAKIŞ.....	7
1.2. 1923-1938 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DEPREM AFETLERİ	8
1.2.1. 1924 Erzurum Depremi.....	9
1.2.1.1. Erzurum Depremi’nde Tedbir ve Yardımlar.....	10
1.2.1.2. Erzurum Depremi’nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar.....	13
1.2.2. 1938 Kırşehir Depremi.....	16
1.2.2.1. Kırşehir Depremi’nde Tedbir ve Yardımlar.....	18
1.2.2.2. Kırşehir Depremi’nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar.....	21
1.3. 1938-1950 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DEPREM AFETLERİ	24
1.3.1. 1939 Erzincan Depremi.....	25
1.3.1.1. Erzincan Depremi’nde Tedbir ve Yardımlar.....	32
1.3.1.2. Erzincan Depremi’nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar.....	40
1.3.2. 1942 Tokat Depremi.....	58
1.3.2.1. Tokat Depremi’nde Tedbir ve Yardımlar.....	62
1.3.2.2. Tokat Depremi’nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar.....	65
1.3.3. 1943 Adapazarı-Hendek Depremi.....	66
1.3.3.1. Adapazarı Depremi’nde Tedbir ve Yardımlar.....	69
1.3.3.2. Adapazarı Depremi’nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar.....	73
1.3.4. 1943 Tosya-Ladik Depremi.....	77
1.3.4.1. Tosya-Ladik Depremi’nde Tedbir ve Yardımlar.....	80
1.3.4.2. Tosya-Ladik Depremi’nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar.....	83
1.3.5. 1944 Bolu-Gerede Depremi	85

1.3.5.1. Bolu-Gerede Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar	88
1.3.5.2. Bolu-Gerede Depremi'nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar.....	92
1.4. 1950-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DEPREM AFETLERİ	95
1.4.1. 1953 Yenice-Gönen Depremi	96
1.4.1.1. Yenice-Gönen Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar	98
1.4.1.2. Yenice-Gönen Depremi'nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar.....	107
1.4.2. 1957 Fethiye Depremi	116
1.4.2.1. Fethiye Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar	119
1.4.2.2. Fethiye Depremi'nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar.....	123

İKİNCİ BÖLÜM

1923-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN SEL AFETLERİ

2.1. SEL KAVRAMI VE TARİHSEL SÜRECİ.....	128
2.2. 1923-1938 YILLARI ARASINDA YAŞANAN SEL AFETLERİ	131
2.2.1. 1929 Trabzon-Rize Sel Afeti	132
2.2.1.1. Trabzon-Rize Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar	137
2.2.2. 1930 İzmir Sel Afeti	142
2.2.2.1. İzmir Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar	144
2.2.3. 1936 Adana (Seyhan) Sel Felaketi	149
2.2.3.1. Adana (Seyhan) Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar	153
2.3. 1938-1950 YILLARI ARASINDA YAŞANAN SEL AFETLERİ	159
2.3.1. 1939 Bursa Sel Afeti	160
2.3.1.1. Bursa Sel Felaketinden Sonra Alınan Tedbirler ve Yardımlar....	165
2.3.2. 1940 Edirne Sel Afeti	171
2.3.2.1. Edirne Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar	175
2.3.3. 1947-1948 Adana Sel Felaketi	180
2.3.3.1. Adana Sel Felaketi'nde Tedbirler ve Yardımlar	185
2.3.4. 1949 Tokat Sel Afeti	193
2.3.4.1. Tokat Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar	196
2.4. 1950-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN SEL AFETLERİ	200
2.4.1. 1950 Eskişehir Sel Felaketi	201
2.4.1.1. Eskişehir Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar	205
2.4.3. 1957 Ankara Sel Afeti	212
2.4.3.1. Ankara Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar	215
2.4.4. 1959 Trabzon-Rize Sel Felaketi	220

2.4.4.1. Trabzon-Rize Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar	223
2.5. SINIRI AŞAN SULARDA YAŞANAN SEL FELAKETLERİ VE DIŞ POLİTİKA EKSENİ	227
2.5.1 Meriç Havzası	229
2.5.2. Aras Havzası.....	236
2.5.3. Fırat-Dicle Havzası	239
2.5.4. Ası Havzası.....	242
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
1923-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN ÇEKİRGE AFETLERİ	
3.1. ÇEKİRGE TANIMI VE ÇEKİRGE AFETİNİN TARİHSEL SÜRECİ.....	246
3.2. 1923-1938 YILLARI ARASINDA YAŞANAN ÇEKİRGE AFETİ VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ.....	253
3.3. 1938-1950 YILLARI ARASINDA YAŞANAN ÇEKİRGE AFETİ VE DIŞ POLİTİKADA ETKİSİ.....	273
3.4. 1950-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN ÇEKİRGE AFETİ VE DIŞ POLİTİKADA ETKİSİ.....	288
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	304
EKLER.....	313
Ek 1: Çekirge İstihbarat Ofisi'nin kuruluşuna dair mutabakat	314
Ek 2: 1926 Çekirge ve Süne Nizamnamesi	318
Ek 3: 1930 Yılı Dünyada Yaşanan Çekirge İstilalarına Dair 17 Nisan Günü Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nde Yer Alan Fotoğraflar.....	320
Ek 4: 1939 Erzincan Depremi'ne Ait 3 Ocak 1939 Ulus Gazetesi'nde Yer Alan Fotoğraflar	321
Ek 5: 1939 Erzincan Depremi Sonrası Kurulan Millî Yardım Komitesi'nin Beyannamesi.....	322
Ek 6: 1943 Taşkın Korunma Kanunu.....	324
Ek 7: 1950 Eskişehir Sel Afeti'ne Ait 5 Mart 1950 Tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde Yer Alan Fotoğraflar	326
Ek 8: Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun.....	327
KAYNAKÇA	332
DİZİN	347

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1: 1939 Erzincan Depreminden Etkilenen İllerdeki Ölü, Yaralı Durumu ve Yıkılan, Hasarlı Bina Sayısı	31
Tablo 1.2: 1943 Tosya-Ladik Depremi'nde Ölü, Yaralı ve Yıkılan Bina Sayısı	79
Tablo 3.1: 1930 yılı Fas ve Sudan Çekirge İstilasına Uğrayan İllerde Mücadele Rakamları	262

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e/a.g.t	: Adı geçen eser
A.g.m/a.g.m	: Adı geçen makale
A.g.r/a.g.r	: Adı geçen rapor
A.g.t./a.g.t	: Adı geçen tez
ASKİ	: Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BKK	:Bakanlar Kurulu Kararı
Bkz./bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bs.	: Basım
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çevirmen
Der.	: Derleyen
DH.	: Dahiliye
DSİ	: Devlet Su İşleri
DUİT.	: Dosya Usulü İrade Tasnif
Ed.	: Editör
FAO	: Food and Agriculture Organization
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
HMS.	: Hukuk Müşavirliği
HR.	: Hariciye
İ.	: İdare
İSTEM	: İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi
İŞO.	: İstişare Odası
KAK	: Kızılay Arşiv Kataloğu
m²	: Metrekare
m³	: Metreküp
MEALU	: Middle East Anti Locust Unit
mm.	: Milimetre
M_s	: Surface-wave Magnitude

NATO	: North Atlantic Treaty Organization
No.	: Number
ORSAM	: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
S.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği
TMO	: Toprak Mahslleri Ofisi
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund
Vd.	: ve diğerleri
Vo.	: Volume
Y.	: Yıl

TEZ METNİ

GİRİŞ

İnsanlık, varolduğu andan itibaren yaşam döngüsü içerisinde temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir eğilim içerisindeydi. Varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan bu doğal eğilimi nedeniyle insanlık, temel ihtiyaçlarını kolayca karşılama adına coğrafi mekan arayışı içerisinde olmuştur. Bu nedensellik altında birey ve toplumların, elverişli iklim koşullarına, verimli topraklara, bitki ve hayvan çeşitliliğine ve zengin su kaynaklarına sahip olan coğrafik sahalara tercih etmesinde etkili olmuştur. Bu şartlara uygun coğrafik sahalara yerleşen toplumlar yüzyıllar boyunca nesillerini sürdürerek, hayatta kalmayı başaramışlardır. Toplumların coğrafi mekan seçimleri, siyasi, sosyal, kültürel açıdan yaşamlarına olumlu yada olumsuz etkileri de olmuştur. Bu durum özellikle eski çağ uygarlıklarında daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Örneğin İyonya ve Hitit Uygarlıklarını ele alırsak; coğrafi bakımdan karasal bir yapıyı tercih eden Hitit toplumu, toprağa dayalı bir ekonomi oluştururken, sosyal ve kültürel yapısı da bundan etkilenmiştir. İyonya Uygarlığı'nda ise; denize yakın bir coğrafik bölgede kurulması, toplumun geçimini denizden sağlamasına bununla birlikte kültürel yapısının da bundan etkilenmesine neden olmuştur.

Yeraltı ve yerüstü çeşitliliği bakımından zenginlik barındıran Anadolu coğrafyası, ilk uygarlıkların kurulmasından bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Anadolu, doğal kaynak çeşitliliğinin yanı sıra jeopolitik konum açısından da önemli oluşu, toplumların mekan tercihinde etkili olmuştur. Ancak Anadolu coğrafyasının özelliği bakımından toplumlara kazandırdığı olumlu etkiler haricinde bu toprakların jeolojik yapısı ve iklimsel özellikleri nedeniyle doğal afetlere yatkın olması yüzyıllarca burada yaşayan toplumları olumsuz etkilemiştir. Yüzyıllar boyunca yaşanan afetler neticesinde kimi zaman toplumlar yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalırken kimi zaman da yok olma noktasına dahi gelmişlerdir. Anadolu'nun doğal afetlere yatkınlığı günümüzde de hala can ve mal kayıplarına neden olmakta, toplumları derinden etkilemektedir. Örneğin; 1999 yılında büyük can ve mal kayıplarına yol açan Marmara Depremi'nin ardından yıllar geçmesine rağmen insanlar üzerinde bıraktığı derin psikolojik etki hissedilir bir şekilde devam etmektedir.

Bilimsel çalışmalar neticesinde bu gün afetin birçok tanımı yapılmakla birlikte, can ve mal kaybına, yaralanmalara, olumsuz çevre sorunlarına neden olarak, toplumu

ekonomik ve sosyal yönden etkileyen, yerel kaynaklarla üstesinden gelinemeyen ulusal veya uluslararası yardıma ihtiyaç duyulan sıklıkla doğal nedenlerle oluşan beklenmedik olaylar bütünü şeklinde tanımlanmaktadır.¹ Doğal afetler kendiliğinden gelişen olaylar olmakla beraber insan faktörü afetin boyut ve şiddetine doğrudan etki etmektedir. Çevre tahribi, çarpık kentleşme, yanlış arazi ve sulama kullanımı gibi insanî faaliyetler, yaşanan doğa olaylarının olumsuz etkilerini arttırmaktadır. Literatürde doğal afetler, şiddetine, ölçeğine, oluşum şekline ve hızına göre çeşitli sınıflara ayrılmakla birlikte tam manasıyla bir ayırım yapılamamaktadır. Bu durumun oluşmasında afetlerin birbirinden kesin bir sınırla ayrılamaması ve insan davranışlarının etkili olduğu söylenebilir. Ancak günümüzde dünyaca kabul gören ve doğal afetler üzerine uluslararası insani yardımı desteklemek üzerine kurulan The Centre for Research on the Epidemiology of Disasters isimli araştırma merkezinin sağladığı veri tabanına göre afetler iki çeşite ve bunların alt kategorilerine ayrılmaktadır.² Bu araştırma merkezinin afetlere yönelik 115 yıllık evrensel veriyi sunduğu Emergency Event Database(EM-DAT) isimli veri tabanına göre Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 2016 yılına kadar Türkiye sınırları içerisinde toplam 313 afet kaydedilmiştir. EM-DAT veri tabanına göre bu Türkiye'nin yaşadığı afetlerin % 51'1'i doğal yollarla oluşan afetlerken, %48'9'u teknolojik afet olarak görülmektedir. 1923-2016 yılları arasında afetlerden yaklaşık 91.797 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir.³ Türkiye Afet İşleri Genel Müdürlüğü rakamlarına göre 20.yüzyılın başından bu yana Türkiye'de meydana gelen doğal afetler sonucunda 87.000 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 210.000 kişi yaralanmış ve 651.000 konut yıkılmış veya ağır da verilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin bu derece doğal afetlere yatkın olmasına rağmen Türkiye'yi geçmişte etkileyen doğal afetler üzerine literatürde detaylı istatiki bilgiler yer alan çalışmaların kısıtlı olması tezimin çıkış noktasını oluşturmuştur. Ayrıca doğal afetlerin çoğu zaman ülkelerin kendi imkanları doğrultusunda başa çıkabileceğinden çok daha fazla sorun ortaya çıkarması nedeniyle afetlere yönelik ülkeler arası işbirliğinin ve uluslararası sosyal yardım kuruluşlarının

¹ Hande Bahadır ve Reyhan Uçku (2018), "Uluslararası Acil Durum Veri Tabanına Göre Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Afetler", *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, C.4, S.1 (2018):28; Hakan Demir, "Doğal Afetlerde Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik'te Afet Acil Yönetim Planlaması" , *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1-2 (2003):142; Fatih Altun(2017), "Uluslararası Kuruluşların Afete Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetlerinin İncelenmesi" , *Sosyal Çalışma Dergisi*, C.1, S.1 (2017): 32.

² Bahadır ve Uçku, a.g.m, 29.

³ a.g.m., 30.

çalışmalarının önemi günümüzde daha iyi anlaşılabilmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin geçmişte yaşadığı afetlere yönelik hazırlanan çalışmalarda, afetlerin uluslararası boyutta etkisinin gözardı edilmesi veya yeteri düzeyde önem verilmemesi tezimin çerçevesini belirlemem de etkili olmuştur.

Bu neden ve amaç doğrultusunda, Cumhuriyet'in kuruluşundan, 1960 yılı Askeri Darbe sürecine kadar, Türkiye'nin yaşadığı doğal afetler jeofiziksel, hidro-meteorolojik ve biyolojik afet türleri olarak üç ana örnek altında incelenmiştir. Bu çalışmada 1923-1960 yıllarında yaşanan doğal afetler incelenerek, ülkenin sosyal ve iktisadî yapısına etkisini ve bu yıllar arasında devlet tarafından yürütülen afet kriz yönetiminin gelişim süreci de verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu yıllar arasında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte doğal afetlere yönelik çıkarılan kanuni düzenlemelere de çalışmada yer verilmiştir. Bu yasal düzenlemelere çalışmamızda yer vermemizdeki amaç, Osmanlı Devleti'nde uygulanan geleneksel ve dinsel yöntemlerin terkedilerek, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte afet öncesi ve sonrası uygulanan yöntemlerin ve sosyal yardım hizmetlerinin gelişimini somutlaştırmaktır. Çalışmamızın ana unsurunu oluşturan doğal afetlerin dış politikada etkisi; bu yıllar arasında Türkiye'nin yaşadığı doğal afetlerde ülkelerin ve uluslararası sosyal yardım kuruluşlarının tutum ve rollerinde etkisi olup olmadığı, bu dönemin dış siyaseti çerçevesinde incelenmiştir. 1923-1960 yılları arasında Türkiye'nin yaşadığı felaketlerde ülkelerin sergiledikleri tutumları, yalnızca sosyal yardım ve hizmet olarak mı ele almak gerekir yoksa dış siyasette uygulanan bir hamle olarak mı görülmeli sorularının cevabı çalışmada verilmeye çalışılmıştır. Bu hususta Türkiye'de gerçekleşen afetlerde ülkelerin yaptığı maddi ve manevi yardımlarla birlikte uluslararası sosyal yardım kuruluşların çalışmaları ve afetler dolayısıyla kurulan uluslararası işbirliği ve organizasyonlara örnekler verilerek, dış politika çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, doğal afet türleri içerisinde jeofiziksel afet olarak tanımlanan deprem afeti kavramsal ve istatistiksel olarak tanımlanarak, tarih boyunca Anadolu'da yaşanan deprem afeti hakkında örnekler verilmektedir. Bu bölümde 1923-1960 yılları arasında büyük ölçekte deprem afetleri seçilerek, deprem afetinde devletin yürüttüğü arama-kurtarma, yardım ve afet sonrası yürütülen çalışmalara yer verilmiştir. Ayrıca çalışmada yer alan deprem afetlerinde, yabancı ülkelerin ve uluslararası sosyal yardım kuruluşlarının maddi ve manevi yardımları incelenmiştir.

İkinci bölümde, hidro-meteorolojik afet olarak bilinen sel afeti tanımı, tarih boyunca Anadolu'da yaşanan sel afetleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti döneminde yaşanan sel afetleri ve bu afetlerde devletin yürüttüğü yardım çalışmalarının yanı sıra ülkelerin ve uluslararası sosyal yardım kuruluşlarının yardımlarına yer verilmiştir. Bu bölümde son olarak Türkiye ve komşu ülkeleri ile sınırı oluşturan akarsu havzalarında yaşanan sel afetlerinde ülkeler arası sergilenen tutum ve ilişkiler de incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise biyolojik afet türü olan çekirge afetinin tanımı, tarihsel süreçte yaşanan çekirge afetleri örneklendirilmiş, Osmanlı Devleti'nin son döneminde bu afete karşı alınan önlemlere de yer verilmiştir. Bu bölümde Cumhuriyet tarihi ile birlikte yaşanan çekirge afetine karşı devletin yürüttüğü çalışmalar yanısıra bu afete karşı uluslararası alanda geliştirilen ilişkiler ve organizasyonlara yer verilmiştir.

Literatürde, Türkiye'nin geçmişte yaşadığı afetler üzerine yapılan çalışmaların çoğunlukla yerel tarihçilik düzeyinde kalması, Türkiye'nin en önemli sosyal yardım kuruluşu Kızılay Merkezi'nin arşiv belgelerinin 1928 yılına kadar olan belgeleri hizmete sunmuş olması, çalışmamızda yer verdiğimiz afetlerin olduğu sırada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tatilde veya seçim nedeniyle kapalı olması meclis tutanaklarına ulaşmamızda güçlükler yaratmıştır. Bu şartlara rağmen çalışmanın ortaya çıkmasında Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kızılay Arşivi, TBMM Zabıt Cerideleri, Resmî Gazete ve dönemin ulusal basınından büyük oranda faydalanılmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü raporları, Boğaziçi Kandilli Rasathanesi, Türkiye Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası raporları ve elektronik sistemde yayınladıkları istatiki bilgilerden yararlanılmıştır. Bu dönemle ilgili literatürde var olan akademik çalışmalar, günlükler, elektronik kaynaklar ve ansiklopediler titizlikle taranarak, çalışmada yer verilmiştir. Titiz bir araştırma neticesinde ortaya çıkardığımız bu çalışmadaki en önemli gayemiz bundan sonraki süreçte bu alanda incelemede bulunacak araştırmacılara bir kaynak oluşturmak ve literatüre mütevazı bir katkı sağlamaktır.

Araştırma konusunun tespiti, planlanması ve hazırlanmasından ilgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Gülsüm Polat'a, tezimin oluşum sürecinde fikirleriyle yardımlarından yararlandığım Arş. Gör. Ahmet

Türkan hocama, bu süreçte maddi ve manevi desteğini esirgemeyen annem Fatma Şahan, babam Halil Şahan ve ablam Dr.Öğr. Üyesi Özlem Şahan Yapıcıer'e ve ayrıca kıymetli zamanlarını ayırarak bana çalışmamda fikirleri ile yardımcı olan ve manevi destekleriyle de yanımda olduklarını hissettiren başta Gülşah Keleş olmak üzere Beran Çetin, Ozan Sülün, Gülşah Yıldız, Gülgeç Durmazel ve Dilan Bulut'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

1923-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DEPREM AFETLERİ

1.1. DEPREM KAVRAMI VE TÜRKİYE’NİN DEPREMSELLİĞİNE GENEL BAKIŞ

Deprem, aniden gerçekleşen ve önlenmesi mümkün olmayan bir doğa olayıdır. Yerkürenin oluşması ile birlikte yüzyıllar boyu süre gelen depremler, yaşattığı yıkıcı etkileri ile toplumlar üzerinde sosyo-ekonomik ve psikolojik yönde olumsuz etkiler bırakmıştır.

Deprem hakkında birçok tanım yapılabilmekle birlikte kavramsal olarak, yerkabuğu içindeki kırılmalar nedeniyle aniden ortaya çıkan titreşimlerin, dalgalar halinde yayılarak geçtikleri bölgeleri sarsma olayına denir.⁴Anadolu’da halk deprem afetini; zelzele, hareket-i arz, yer deprenmesi, tezelzül gibi ifadeler kullanarak tanımlamışlardır. Bugün yersarsıntılarını anlatmakta kullanılan ‘deprem’ kelimesini Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî* kitabında etimolojik olarak açıklamaya çalışmıştır. Ahmed Vefik Paşa, ‘dep’ kökünden depreşmek, depretmek, deprenmek kelimelerini türeterek hareket-i arz, tezelzül kelimelerine işaret etmiştir⁵.

Bu doğa olayı üzerine yapılan araştırmalar sonucu uzmanlar depremleri; oluşum şekline göre üç türe ayırmıştır. Literatürde, “Çökme” olarak tanımlanan depremler; çözülebilen toprak yapısının olduğu bölgelerde yer altı mağara tavanlarının zamanla incelenerek çökmesiyle meydana gelirken, bir diğer deprem türü “Volkanik Depremler” ise yanardağların faaliyete geçtiği sırada gerçekleşen deprem türü olarak tanımlanmıştır. Bu iki deprem türünün ortak özelliği, yerel deprem özelliği göstermekte ve yalnızca olduğu bölgelerde zarara sebebiyet vermektedir. Türkiye’de sıkça rastlanan ve büyük zararlara yol açan son deprem türü “Tektonik” depremler ise; çeşitli sebeplerden dolayı yer kabuğunun gerilmesi ile biriken potansiyel enerjinin kinetik enerjiye dönüşmesiyle oluşan büyük hasarlara sebebiyet veren deprem türü olarak literatürde yer almıştır⁶.

Anadolu coğrafyası jeolojik özelliği bakımında yüzyıllar boyunca deprem afetine maruz kalmıştır. Depremlerin sıkça bu bölgede etkili olmasında en önemli etmen,

⁴ “Deprem ile İlgili Teknik Bilgiler”.

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/personel/comoglu/depremnedir/index.htm> [1.1.2018]

⁵ Selahattin Tozlu, “Erzurum Tarihinde Depremler”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri Bildiri Kitabı*, 22-23 Mayıs 2000, (İstanbul:İstanbul Üniversitesi, 2001): 93

⁶ Özdoğan Sür, “Türkiye’nin Deprem Bölgeleri” , *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.2, (1993): 53.

dünyanın en aktif deprem kuşağı olan “Alp-Himalaya” sistemi üzerinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde dünyanın oluşumundan günümüze kadar geçen süreçte oluşan depremlerin 5’te 1’i bu kuşakta meydana gelmiştir. Türkiye nüfusunun %98’i deprem tehdidi altında yaşamaktadır. Sanayi kuruluşlarının %98’i deprem bölgeleri üzerinde bulunurken, Türkiye’deki barajların %95’i ise deprem riski taşımaktadır.⁷

Kuzey, Doğu ve Batı Anadolu fay kuşakları⁸ üzerinde yer alan Türkiye, 1923-1960 yılları arasında yüzey dalga büyüklüğü (Ms)⁹ ölçü birimine göre 6,5 şiddeti ve üzeri 17 tane deprem tespit edilmiştir. 6,5 şiddeti altında ölçülen deprem sayısı ise 23’tür.¹⁰ Yukarıda verilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere Türk toplumu, her an bu doğal afetin gerçekleşme riski altında yaşamaktadır. Tezimin bu bölümünde, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile bu dönemde gerçekleşen depremlere karşı gerek hükümetin gerekse yardım kuruluşların yardım çalışmalarına ve deprem sonrası bölgenin kalkınması için atılan adımlara yer verilecektir. Ayrıca hükümetin gelecekte olası depremlere karşı aldığı önlemlerin yanı sıra kanuni düzenlemelere de yer verilecektir. Son olarak bu bölümde 1923-1960 yılları arasında Anadolu’da gerçekleşen depremlerde, yabancı ülkelerin gönderdiği yardımların yanı sıra afetlere karşı yabancı ülkelerin tutumlarında, izlenen dış politikanın yansımaları olup olmadığı gösterilmeye çalışılacaktır.

1.2. 1923-1938 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DEPREM AFETLERİ

Bu başlık altında seçilen depremler, Richter ölçeğine¹¹ göre 6,5 şiddeti üzerinde, ölü, yaralı ve maddi hasarın fazlalığına göre seçilmiştir. Aynı zamanda çalışmanın genel başlığından uzaklaşmamak amacıyla seçilen deprem felaketleri, uluslararası yardım ve

⁷ Türk Mühendis ve Mimarlar Odası, *Türkiye’de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makine Mühendisleri Odası’nın Önerileri*, 2bs. (Ankara: Ankamat Matbaacılık, 2012), 1.

⁸ Burhan C. Işık, “Depremler ve Türkiye”, http://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/TD92_54dda4b1ba34c6f_ek.pdf, [12.10.2017]; Cemalettin Şahin ve Şengün Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 2bs. (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2003),43.

⁹ Deprem şiddeti ve büyüklükleri hakkında geniş bilgi için Ayrıca Bkz.; , Zuhul Utku ve Uğur Güçlü, *Türkiye Büyük Depremleri Makro-Sismik Rehberi (1900-1988)*, (İstanbul: Kurtiş Matbaası,1991), 6-10.

¹⁰ Türkiye’de 20.yüzyılda görülen büyük depremler sıralı kataloğu için Ayrıca Bkz. A.g.e., 34; Şahin ve Sipahioğlu, a.g.e., 44-47.

¹¹ 1935 yılında Charles Richter tarafından sismograflarla izlenen depremlerin genliklerinden hesaplanarak büyüklüklerini belirleyen ölçüm birimidir. Detaylı bilgi için Bkz. Eyidoğan, Güçlü ve Utku, a.g.e.,7.

yabancı ülkelerin sergiledikleri tutumlar da göz önünde tutulmuştur. Bu dönemler arasında 6,5 şiddeti ve üzerinde olan; 1926 Finike, 1928 İzmir-Torbalı, 1930 Hakkari ve 1935 Erdek Depremleri hakkında yukarıda belirttiğimiz hususlarda kaynak yetersizliğinden dolayı bu başlık altında verilememiştir.

1.2.1. 1924 Erzurum Depremi

Kuzey Doğu Anadolu fay hattı üzerinde bulunan Erzurum ili yüzyıllar boyu birçok kez deprem felaketini yaşamıştır. Erzurum’da yaşanan depremler hakkında ilk kayıt 1135 yılını işaret etmektedir.¹² 1135 yılından sonra, 1583, 1659, 1685, 1712, 1719, 1766, 1784 ve 1789 yıllarında da bölgede depremler görülmüştür.¹³ 20.yüzyılda da Erzurum’da depremler yaşanmaya devam etmiş, 1901, 1906, 1909, 1910 ve 1912 yıllarında çeşitli büyüklükteki depremlerde can ve mal kayıpları yaşanmıştır.¹⁴

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte Rus işgalleri, Ermeni mezalimi, 1.Dünya Harbi ve Millî Mücadele dönemlerinde büyük zarar gören Erzurum’u yeniden inşa edilmesine çalışılmıştır. Ancak 1924 yılında yaşanan Erzurum depremi ile bu sefer de doğal bir afetle karşılaşan Erzurum, modern ve batılı bir devlet yolunda ilerlemeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni bir sınavı olmuştur.

13 Eylül 1924 Erzurum Depremi’nin öncüsü olarak 13 Mayıs ve 6 Eylül’de bölgede iki deprem hissedilmiştir. 13 Mayıs’ta merkez üssü Horasan olarak belirlenen depremde, insan kaybının olmamasına rağmen bölgede maddi zararlar yaşanmıştır. 6 Eylül’deki deprem sabaha karşı gerçekleşmiş, 3 kişinin ölümüne ve 7 kişinin yaralanmasına sebep olmuştur. Bölgede can kayıplarının yanı sıra maddi zararlar da olmuştur.¹⁵

Şiddet bakımından diğer iki depreme göre daha büyük olan üçüncü deprem, 13 Eylül günü sabah saatlerinde gerçekleşmiştir. Depremin merkez üssü Erzurum’un

¹² Tozlu, a.g.m., 95.

¹³ Bu depremler hakkında detaylı bilgi için bkz. N.N.M Ambraseys & C. F. Finkel, *Türkiye’de ve Komşu Bölgelerde Sismik Etkinlikler Bir Tarihsel İnceleme 1500-1800*, çev. Müzeyyen Umur Koçak, (Ankara:Tübitak Yayınları, 2003), 167-176.

¹⁴ İbrahim Ethem Atnur, *Reis-i Cumhur’un Doğu İncelemeleri*, (Ankara: Ebabil Yayınları,2006), 26-27.

¹⁵ A.g.e., 25-32.

Pasinler ilçesi olup, depremin büyüklüğü 6,9 şiddeti olarak belirlenmiştir.¹⁶ Bir dakika boyunca süren depremde Ardahan ve Kars ili ve çevresi de etkilenmiştir.¹⁷

Erzurum Valiliği ilk hasar tespit incelemelerine başlamış ve hazırladığı raporları İçişleri Bakanlığı'na günlük olarak bildirmiştir. Erzurum Valiliği'nin incelemelerine göre, ilk etapta 60 kişinin öldüğü ve 49 köyden 37'sinin yerle bir olduğu belirtilmiştir.¹⁸

Depremden sonra ortaya çıkan can ve mal kaybının tespit çalışmaları dönemin şartları dolayısıyla uzun süre almıştır. Bu sürede yaşanan belirsizlik, dönemin ulusal basınında ve devlet kurumları arasındaki yazışmalara yansımış, bu hususta gerek basında gerekse kurumlar arası yazışmalarda çelişkili bilgiler yer almıştır. Depremden yaklaşık 1 ay sonra 16 Ekim'de Erzurum Valiliği'nden Başbakanlığa yazılan telgrafta yaşanan felaketin bilançosu belirlenmiştir. Valiliğin yaptığı araştırmalar neticesinde verilen rakamlara göre: Pasinler merkez nahiyesinde; 38 kişi ölmüş, 685 bina tamamen yıkılmış ve 641 bina kısmen zarar görmüştür. Velibaba (Aras) bölgesinde ise; 62 kişi yaşamını kaybederken, 954 bina tamamen ve 199 bina ise kısmen yıkılmıştır. Erzurum'un bir diğer ilçesi Karayazı'da; 63 kişi hayatını kaybederken, 1.033 bina tamamen, 127 bina ise kısmen yıkılmıştır. Erzurum merkezin de ise deprem ilçelere göre daha az can ve mal kaybına neden olmuştur. Merkezde bilanço rakamları şu şekildedir: 1 kişi ölü, 5 bina tamamen ve 47 bina da kısmen yıkılmıştır. Toplamda 212 kişinin hayatını kaybettiği depremde, 3.787 bina tamamen ve 2.514 bina da kısmen yıkılmıştır.¹⁹

1.2.1.1. Erzurum Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar

Depremden hemen sonra Vali Zühtü Bey başkanlığında "Hareket-i Arz Felaketzedeganı Komisyonu" Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in onayı ile çalışmalarına başladı. Bu komisyonun kurulmasında, yardım faaliyetlerini düzene sokmak ve ihtiyaç sahiplerine bir an evvel ulaşılması amaçlanmıştır. Komisyon çalışmaların düzenini belirlemek için ilk adım olarak 9 maddelik bir kararname hazırlamıştır. Kararnamede göre; ilçelerde alt komisyonların oluşturulması, askeri ve mülki araçların komisyon

¹⁶ Şahin ve Sipahioğlu, a.g.e., 44.

¹⁷ Şaban Ortak, "1924 Erzurum Depremi ve Reis-i Cumhuriyet Mustafa Kemal'in İkinci Erzurum Gezisi" *Atatürk Dergisi*, C.3, S.2 (2002): 191.

¹⁸ Atnur, a.g.e., 35-37.

¹⁹ A.g.e., 43-44.

altında çalışması ve depremzedelere yardım edilmesi gibi konuları içermiştir. Ayrıca depremzedeler için geçici barakalar yapılması ve bu barakaların inşası için Sarıkamış Ormanları'ndan yararlanılmasının yanı sıra depremzedelerin açıkta kalan tahıllarının da Hükümet tarafından korunmasını içeren maddeler de kararnamede yerini almıştır. Kararnamede son olarak depremzedeleri üç gruba ayırarak; yardım şeklinin buna göre belirlenmesi ve göç etmek isteyen depremzedelere gıda yardımı yapılması maddelerde yer alan konular arasında yer almıştır.²⁰

Erzurum Depremi sırasında yurt gezisinde olan Mustafa Kemal, depremin tahribatı ve depremzedelere yapılan yardımlar hakkında sürekli bilgilendirilmiştir. Mustafa Kemal, yaşanan felaket hakkında aldığı bilgiler ışığında, yurt gezisini yarıda keserek, Erzurum'a hareket etmiş, 30 Eylül günü deprem bölgesine ulaşmıştır.²¹Bölgeye ulaşır ulaşılmaz incelemelerde bulunan Cumhurbaşkanı, 1 Ekim günü Hareket-i Arz Felaketzedaganı Komisyonu ile toplantı gerçekleştirmiş, bu toplantıda acil yapılması gereken işler belirlenmiştir. Mustafa Kemal, toplantıda görüşülen konular hakkında İsmet İnönü'ye de bir telgraf çekerek acil olarak 50 bin lira afetzedeler yararına gönderilmesini istemiştir. Mustafa Kemal'in bu isteği, kısa sürede karşılık görerek, belirtilen rakam harp felaketzedeleri tahsisatından ayrılarak Erzurum felaketzedelerine gönderilmiştir.²² Mustafa Kemal'in bölgeye gelmesiyle yardım çalışmaları ayrı bir önem kazanırken felaketzedeler için de ayrı bir moral kaynağı olmuştur.

Cumhurbaşkanı, bölgede yaptığı incelemeler ve yardım çalışmalarında yaşanan eksiklikleri anbean İsmet İnönü'ye telgraflarla bildirerek, bunların çözüme kavuşturulmasını istemiştir. Bu hususta Mustafa Kemal telgrafında, bölgedeki doktor ve sıhhi malzeme eksikliği hakkında sert bir dil kullanarak, bölgedeki bu ihtiyaçların bir an önce giderilmesi yönünde emirler vermiştir. Bunun üzerine harekete geçen Hükümet, kısa süre içerisinde komşu illerden bölgeye yönlendirdiği doktorlar sayesinde bölgedeki sağlık çalışanı ihtiyacını karşılamıştır.²³ Yine söz konusu yardımlar çerçevesinde Mustafa Kemal, İsmet İnönü'ye yazdığı başka bir telgrafta depremzedelerin barınması için Hilal-i Ahmer'e ait çadırların bölgeye gönderilmesini istemiştir.²⁴

²⁰ BCA BKK, 30 18 01 01/ 11 46 08.

²¹ Ortak, a.g.m.,197.

²² BCA BKK, 30 18 01 01/ 11 46 02.

²³ Atnur, a.g.e., 94-98.

²⁴ BCA BKK, 30 10 00 00/178 232 12.

Bölgenin diğerk bir yardım konusu da inşa edilecek barakalar için kereste ihtiyacı olmuştur. Kış şartlarının kendini göstermesi, depremzedelerin acil barınma ihtiyacının bir an önce halledilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Daha önceden komisyon kararnamesinde belirlenen Sarıkamış Ormanları'ndan yararlanma düşüncesi, Mustafa Kemal'in bu konuda yetkililerle görüşmesine ve bu görüşmeler neticesinde bu fikrin hayata geçirilmesini sağlamıştır.²⁵ Bu hususta Mustafa Kemal, kış gelmeden kereste ihtiyacının bir an önce halledilmesi için başka çözüm yolları da aramıştır. Sarıkamış'ta bulunduğu sırada Trabzon'dan kereste sevkiyatının gerçekleştirilmesini ve gönderilen kerestelerin Harekât-ı Arz Felakezedeganı komisyonu emrine verilmesini istemiştir.²⁶ Bölgedeki barakaların inşası için gerekli olan kereste ihtiyacı, meclisin gündemine de gelmiştir. Bu hususta 23 Ekim günü meclis oturumunda yapılan görüşmeler sonucunda bölgenin kereste ihtiyacının pazarlık usulü ile satın alınması vekillerce karara bağlanmıştır.²⁷

Mustafa Kemal bölgeye geldiği ilk günden beri Erzurum felaketzedeleri için gerekli yardım çalışmalarını organize etmiş, bölgenin her türlü ihtiyacını karşılamak için devletin kısıtlı olan imkanlarını sonuna kadar kullanmıştır. Bölgeye yapılan yardım çalışmalarında bizzat ilgilenen Mustafa Kemal, özel hesabından kendi ve eşi Latife Hanım adına da 10'ar bin lira yardımda bulunmuştur.²⁸

Erzurum Depremi'nin ilk gününden itibaren çalışmalara katılan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, özellikle ihtiyaç sahiplerinin giyecek, yiyecek ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması görevini üstlenmiştir. Bu hususta bölgeye; 1.000 çamaşır, 1.000 çift çorap, 1.000 battaniye, 500 yelek, yeterli miktarda ilaç ve tıbbi malzeme, 50'şer kişilik iki büyük çadır, 100 adet 10'ar kişilik çadır ve 20 yataklı seyyar hastane göndermiştir. Ayrıca Cemiyet, baraka inşasında kullanılmak üzere Trabzon'a 2.000 sac, 1.000 tahta ve 1.000 kilo çivi ve bunların Erzurum'a sevki içinde 3.000 lira nakit göndermiştir.²⁹

Anadolu halkı, ekonomik sıkıntılara rağmen Erzurum felaketzedelerine kayıtsız kalmamıştır. Bu hususta ulusal basında açılan yardım kampanyalarına katılarak ve

²⁵ Atnur, a.g.e.,104.106.

²⁶ BCA BKK, 30 10 00 00/02 09 16.

²⁷ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: II, Cilt: 9, İçtima: II, (23.10.1924): 33, 49-50.

²⁸ Ortak, a.g.m., 198.

²⁹ "Erzurum Zelleleleri", *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 15 Ekim 1924.

imkanları doğrultusunda çeşitli yardımlarda bulunarak, afetzedelerin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştır.³⁰

1.2.1.2. Erzurum Depremi'nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar

Erzurum depremi, yurtiçinde olduğu gibi yurtdışında da yankı uyandırmıştır. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'yla Türkiye, bağımsız bir devlet olduğunu bütün dünyaya göstermiş, bu doğrultuda uluslararası alanda barışçıl bir dış politika izlemiştir. 1. Dünya Savaşı ve ardından gelen Millî Mücadele döneminde yıllarca savaşılan ülkelerle yapılanma sürecinde olan ilişkilerin örnekleri Erzurum depreminde kendini göstermiştir.

Bunun en güzel örneklerinden biriside, Fransa'nın Erzurum felaketzedelerine karşı duruşunda görülmüştür. Bu hususta Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Doumergue, 29 Eylül günü Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta: “

Zat-ı âlilerinin bizzat ilk tesellileri ve yardımları kendilerine götürdüğü Erzurum'un zavallı ahalisini o kadar feci surette elemnâk eden felaketi pek şiddetli bir teesürle haber aldım. Türkiye'nin bu veçhile duçar olduğu musibete Fransa'nın samimi iştirakini zat-ı alinize ifade ve beyan etmek isterim.”³¹

Mustafa Kemal'de Erzurum'da olduğu sırada İsmet Paşa'ya yazdığı telgrafta, Fransa Cumhurbaşkanı'na cevaben şu telgrafi çekmiştir:

“Fransa Reis-i Cumhur'un telgrafnamesine atideki mealde imzama bir cevap yazıp keşide buyurmanızı rica ederim. Paris'te Fransa Reis-i Cumhuru Mösyö Gaston Doumergue, Erzurum halkının duçar olduğu felaket dolayısıyla zat-ı alilerinin derin teessürlerini ve Fransa'nın samimi bir alaka ile Türkiye'nin kederini iştirakini ifade telgrafınızı aldım. Musibete uğrayanlarla temasa geldiğim ilk günde ve teessürlerimin en şedit bir zamanda beni bulan büyük dostane tesellinizden duyduğum hissi teşekkürü itimat buyurmanızı rica ederim.”³²

Bunun yanı sıra Fransa Başbakanı da mevkidaşı İsmet İnönü'ye bir taziye telgrafi çekmiştir³³.Fransa, Türkiye'nin yaşadığı afet sonrası Cumhurbaşkanı ve

³⁰ Bu konuda dönemin ulusal gazetelerinde Anadolu halkının yaptığı yardımlar hakkında bilgiler mevcuttur. Burada hepsine yer veremeyeceğimizden dolayı tezimiz de yer verilmemiştir. Konu ile ayrıca detaylı bilgi almak için bkz. Atnur, a.g.e.,120-133.

³¹ Ortak, a.g.m., 198.

³² BCA BKK 30 01 00 00/ 40 237 04.

³³ Atnur, a.g.e., 98.

Başbakanı tarafından gönderdiği taziye telgrafları ardından Erzurum depremzedelerine yönelik maddi yardımlarda da bulunmuştur. Bu hususta Fransız Hükümeti, 50.000 Frank nakdi yardımda bulunmuştur.³⁴

Erzurum depremzedelerine Fransa haricinde başka ülkeler ve uluslararası yardım kuruluşları da çeşitli yardımlarda bulunmuşlardır. Bu konuda Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa, 50.000 liralık yardımda bulunmuştur. Hilmi Paşa'nın yaptığı bu yardımda, Mustafa Kemal'in etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu hususta Mustafa Kemal, İsmet Paşa'ya yazdığı telgrafta, Ahmet Hilmi Paşa'yı ziyaretine değinerek, felaketzedeler için 50 binden aşağı olmamak üzere yardımda bulunmasını rica ettiğini belirtmiş, bunun üzerine Hilmi Paşa'nın 50.000 liralık bir yardımda bulunduğunu bildirmiştir.³⁵ Hilmi Paşa'nın yaptığı yardıma annesi de destek vererek, 410.000 kuruşluk bir yardım da hıdivin annesi tarafından gönderilmiştir.³⁶ Bu yardımlardan ayrı Erzurum depremine, Uluslararası Kızılhaç Örgütü de duyarsız kalmayarak, Kızılhaç örgütlerini yardıma çağırmıştır. Bu konuda 1 Ekim 1924'te Cenevre'de Başkan Gustave Ador ve yardımcısı Paul Des Gouttes tarafından "Erzurum'daki Felaketzedelere Yardım Çağrısı" başlıklı bir bildiri yayınlamışlardır. Bildiride şu ifadeler yer almaktadır:

"Sayın başkanlar ve Kızılhaç Genel Merkez Komitesi Üyeleri, 13 Eylül'de Erzurum bölgesinde bir deprem olduğunu telgrafla haber verdiler. Artçı depremler devam etmekte olup, Kars ve Ardahan'ı etkilemiş, 3.878 hanenin tamamen yerle bir olduğunu 2.525 evin kısmen harap olduğunu ve 202 kişinin öldüğünü, 25.000 kişinin yılın bu vaktinde gittikçe şiddetlenen iklim şartlarında muhtaç bulunuyor. Türk Hükümeti ve Kızılay bölgeye yardım göndermiş ancak daha önceden yerine getirdikleri çalışmalardan dolayı kaynakları kısıtlıdır. Türk Kızılay'ı 21 Eylül'de Uluslararası Kızılhaç örgütüne başvurmuştur. Felaketzedelere yardımda bulunmak için Uluslararası Kızılhaç örgütüne başvurabilir veya İstanbul'daki Kızılay Genel Merkezine doğruca iletilebilir. Yardım çağrımıza vereceğiniz yanıtın dolayı teşekkür eder ve en içten dileklerimizi sunarız".³⁷

Uluslararası Kızılhaç Örgütü, yapılan bu çağrıyı daha etkili kılmak için ilk adımı kendileri atmıştır. Bu hususta Cenevre'de bulunan merkezden felaketzedeler adına 5.000 franklık bir çek göndermiştir.³⁸ Uluslararası Kızılhaç Örgütü tarafından yapılan çağrının

³⁴ Ortak, a.g.m., 198.

³⁵ BCA BKK 30.01.00.00/ 40.237.12.

³⁶ "Erzurum Zelzeleleri", *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 15 Ekim 1924.

³⁷ *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 15 Kasım 1924.

³⁸ "Erzurum Zelzeleleri", *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 15 Ekim 1924.

hemen ardından ülkelerin Kızılhaç örgütleri de yardım çalışmalarına başlamıştır. Bu hususta; Sırp Kızılhaç Örgütü, 2.000 Franklık bir çek göndermiştir.³⁹ Amerika Kızılhaç Örgütü de, Türk Hükümeti'ne başvurarak deprem bölgesine heyet göndermek istemiş ancak Türk Hükümeti tarafından bu teklif kabul görmemiştir. Türk hükümeti, örgütün teklifi yerine yardım malzemelerini İstanbul'a gönderilmesini rica etmiştir. Bunun üzerine Amerika Kızılhaç'ı, Amerika Büyükelçiliği vasıtasıyla Dışişleri Bakanı İstanbul Temsilcisi Nusret Bey'e 1.000 liralık nakdi yardım ve çeşitli erzak yardımlarında bulunacağı hususunda söz vermiştir.⁴⁰ Ülkelerin Kızılhaç örgütleri tarafından yapılan yardımlar bunlarla sınırlı kalmamıştır. Erzurum felaketzedelerine yardımda bulunmak üzere Yugoslavya Kızılhaç Cemiyeti, Türk Kızılayı'na 2.000 Frank değerinde bir çek göndermiştir.⁴¹ Bunun yanı sıra Estonya Kızılhaç Cemiyeti de 100 Dolarlık bir bağışta bulunarak, yaptıkları katkının yeterli düzeyde olmadığı için üzüntülerini bildirmişlerdir.⁴² Yardıma katılan bir başka ülke ise Japonya Devleti olmuştur. Bu hususta 29 Aralık'ta Uluslararası Kızılhaç Cemiyet vasıtasıyla Japon Kızılhaç'ı, 1.000 İsviçre Frangı değerinde bir yardımda bulunmuştur.⁴³ Brezilya Kızılhaç Cemiyeti de, Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti vasıtasıyla 500 Franklık bir yardımda bulunmuştur.⁴⁴ Görüldüğü üzere Türkiye'de yaşanan felaket karşısında ülkeler içinde buldukları siyasi ve ekonomik sıkıntılara rağmen çeşitli büyüklüklerde yardımlar göndererek, Türk halkına destek vermeye çalışmışlardır. Bu konuda Ukrayna Kızılhaç'ının felaketzedeler için yaptığı yardıma ayrı bir önem vermek gerekiyor. Erzurum'da yaşanan afet dolayısıyla Ukrayna Kızılhaç'ı tarafından gönderilen telgrafta, Ukrayna'nın bulunduğu güç durumdan bahsedilerek ancak 35 Sterlin tutarında bir bağışta bulunabildiklerini belirtmişlerdir. Telgrafın içeriğinde şu satırlar dikkat çekmektedir:

“Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti ile dostluk bağıni pekiştirecek Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına hatırı sayılır yardımda bulunamadığımız için son derece üzgünüz. Ukrayna son yıllarda bir dizi savaş, yabancı müdahaleleri ve en sonunda 1921-1922 korkunç kıtlığından çok çekti. Bu durumdan dolayı Erzurum halkına yardım yapmamızı engelliyor.

³⁹ “Sırp Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin Erzurum Felaketzedelerine Muaveneti”, *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 15 Kasım 1924.

⁴⁰ *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 15 Kasım 1924.

⁴¹ Hüseyin Kalemlî, “1924 Erzurum Depremine Yurtdışından Yapılan Yardımlar”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.14, S.2, (2010):10.

⁴² Kızılay Arşiv Kataloğu, Kutu No: 94, Belge No: 232.

⁴³ K.A.K., Kutu No: 94, Belge No: 202.

⁴⁴ K.A.K., Kutu No: 94, Belge No: 253.

Paranın Ukrayna'dan gönderilmesi zorluğundan dolayı, İngiltere'deki delegemizden rica ettik. En içten dileklerimizle ve kardeşlik duygularımızla sunarız"⁴⁵

1. Dünya Savaşı'nda, Erzurum ve havalisini işgal etmek için mücadele vermiş olan Sosyalist Sovyetler Birliği Cumhuriyeti bölgede yaşanan acıları silmek adına Erzurum halkına yüklü miktarda bağışta bulunmuştur. Rusya Kızılhaç Merkez Komite Başkanı, Türk Kızılay Merkezi'ne 13 Kasım 1924'te gönderdiği telgrafta Erzurum bölgesinin yaşadığı acıyı paylaştıklarını ve 2000 Ruble değerinde altın bağışında bulduklarını iletmışlerdir. Aynı gün Başkan, başka bir telgraf çekerek 2.000 Ruble daha yardım göndermiştir. Bunun yanı sıra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Başkonsolosluğu, 19 Ocak 1925'de Kızılay Cemiyeti'ne müracaat ederek, Rus Kızılhaç Cemiyeti vasıtasıyla 1.026 Dolar 95 Sent bağışta bulunmuştur.⁴⁶

1.2.2. 1938 Kırşehir Depremi

1. derece deprem bölgesi⁴⁷ kabul edilen Kırşehir, aktif halde bulunan kırık iki fay hattı üzerinde yer almaktadır. Bölgenin geçmişte yaşadığı depremler hakkında tarihi kaynaklarda bir bilgiye rastlamamış olmamıza rağmen bölgenin coğrafik özelliği bakımından deprem afetine yatkın olması, daha önceden bu afeti yaşamış olduğu ihtimalini güçlendirmektedir.

19 Nisan 1938'de Kırşehir, Yozgat ve Ankara'yı içine alan bölgede etkili olan deprem, 6.6⁴⁸ büyüklüğünde öğlen saat 1 sularında gerçekleşmiştir. Yaklaşık 1 dakika boyunca süren depremde ağır can ve mal kaybı yaşanmıştır.⁴⁹ Deprem sonrası bölgenin coğrafik yapısında da değişiklikler yaşanmıştır. Bu hususta yapılan incelemelerde bölgenin zemininde büyük yarıklar açıldığı görülmüş ve bu yarıklardan kaynar sular fişkırmaya başlamıştır. Ayrıca sarsıntılar neticesinde dağlardan büyük kaya parçaları da koparak şehre yuvarlanmıştır.⁵⁰

⁴⁵ K.A.K., Kutu No: 94, Belge No: 238.

⁴⁶ K.A.K., Kutu No: 94, Belge No: 235/1-2.

⁴⁷ Deprem bölgesi haritası için bkz. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. "Deprem Bölgeleri Haritası". <https://deprem.afad.gov.tr/deprem-bolgeleri-haritasi> [10.11.2017]

⁴⁸ Şahin ve Sipahioğlu, a.g.e.,44.

⁴⁹ Kırşehir vilayetinden İçişleri Bakanlığı'na çekilen telgrafta depremin resmî ve özel binalarda çatlaklar olduğu ve bölgede tetkik çalışmalarını devam edildiği bildirilmiştir. Ayrıca bölgede can kaybının yaşanmadığı eklenmiştir. Bkz. BCA, BKK 30 10 0 0/ 119 840 12.

⁵⁰ "Zelzelenin Feci Bilançosu: 204 Ölü, 8 Yaralı, 756 Ev Tamamen, 14 Ev Kısmen Yıkıldı", *Akşam* 21.04.1938.

Deprem bölgesinde ilk incelemeler yerel yöneticiler tarafından gerçekleştirilmiş ve bu incelemeler sonucunda oluşturulan raporlar İçişleri ve Başbakanlığa telgraflar vasıtasıyla sunulmuştur. Bu hususta Kırşehir’de bulunan yerel yöneticiler tarafından İçişleri Bakanlığı’na yazılan telgrafta; Köşker Nahiyesi ve havalisinde oturulacak köy kalmadığı, ölü sayısının 150’den fazla olduğu bildirilmiştir.⁵¹ 20 Nisan günü Kırşehir Vilayetinden gönderilen başka bir telgrafta ise Köşker Nahiyesinde 700 evin yıkıldığını ve acil 800 çadır ihtiyacının olduğu bildirilmiştir.⁵² 21 Nisan günü bu kez Niğde vilayetinden, İçişleri Bakanlığı’na gönderilen telgrafta; bazı binalarda ve bir okulun duvarında çatlaklar olduğu bildirilmiştir.⁵³ Depremin hissedildiği bir diğer il de Ankara olmuştur. 21 Nisan Ankara’dan İçişleri Bakanlığı’na çekilen telgrafta; bölgede 3 kişinin yaşamını yitirdiğini, 7 kişinin yaralandığını, 22 hayvanın telef olduğunu ve bölgede resmi ve hususi binalarda çatlaklar meydana geldiği belirtilmiştir.⁵⁴

Ulusal basında da depremin ilk gününden itibaren bölgeden haberler verilmeye başlanmıştır. Basında bilanço hakkında verilen rakamlar doğruluktan uzak bir biçimde aktarılmışsa da bölgenin durumu hakkında verilen haberlerde önemli sayılabilecek bilgiler yer almıştır. 20 Nisan günü “*Akşam*” Gazetesi’nin haberine göre; 10 köyde 200 kişinin öldüğü ve iki tren istasyonunun yıkıldığı ve çeşitli bölgelerde yer sarsıntılarının hala devam ettiğini bildirmiştir.⁵⁵ Aynı gün yayınlanan “*Ulus*” Gazetesi ise “*200 Vatandaş Kaybettik*” manşetiyle bölgeden haberi okuyucularına aktarmıştır.⁵⁶ Dönemin diğer önemli basın kuruluşu “*Kurun*” Gazetesi, attığı manşetle depremden sonraki duruma iyimser bir yaklaşım sergilemiştir. Gazete haberi; “*Dün Memleketimizin Muhtelif Yerlerinde Zelzeleler Oldu*” başlığıyla veren gazete, bölgede evlerin hasara uğradığı ancak nüfusça zayıf olduğunu bildirmiştir.⁵⁷

Depremin bilançosu hakkında gazetelerde çıkan haberlerde çelişkili rakamlar verilmeye devam etmiştir. Depremin hasar tespit çalışmaları devam ederken, gazetelerde çıkan abartılı rakamlarla halkta yaşanan korku ve paniğin önüne geçmek amacıyla Kırşehir Vali Yardımcısı, “*Akşam*” Gazetesi’ne çalışmalar ve hasar tespit konuları

⁵¹ BCA, BKK 30 10 00 00/119 840 11.

⁵² BCA, BKK 30 10 00 00/119 840 12.

⁵³ BCA, BKK 30 10 00 00/119 840 12.

⁵⁴ BCA, BKK 30 10 00 00/119 840 12.

⁵⁵ “Dünkü Zelzelede 10 Köyde 200 Köylü Öldü”, *Akşam*, 20.04 1938.

⁵⁶ “Dünkü Büyük Zelzele”, *Ulus*, 20.04.1938.

⁵⁷ “Dünkü Zelzeleler”, *Kurun*, 20.04.1938.

hakkında bir açıklamada bulunmuştur. Vali yardımcısının açıklamasında; çeşitli aralıklarla artçı depremlerin devam ettiğini, buna rağmen yeni can ve mal kayıplarının yaşanmadığını söyleyerek, can kaybının 150'yi geçmeyeceğini bildirmiştir.⁵⁸

24 Nisan günü Kırşehir'den çekilen telgrafta felaketin bilançosu netleşmeye başlamıştır. Telgrafta; Köşker nahiyesindeki can kaybı 122 olarak verilirken yaralı sayısı 81 olarak belirlenmiştir. Mal kayıplarına da yer verilen telgrafta 55 evin kısmen, 1.339 evin ise tamamen yıkıldığı, 290 kuzu ile 13 sığır telef olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Kırşehir merkez ve köylerinde 2 kişinin hayatını kaybettiği ve 6 kişinin yaralandığı bunun yanı sıra 72 hayvanın telef olduğu ve 36 köyde toplam 306 evin tamamen ve 285 evinde kısmen yıkıldığı belirtilmiştir.⁵⁹ Deprem bilançosu hakkında Başbakan Yardımcısı Şükrü Kaya, 29 Nisan günü meclis konuşmasında, felaketin kesin rakamlarını aktarmıştır. Şükrü Kaya konuşmasında; deprem bölgesini üç kısma ayırarak, can kaybını 148, yıkılan bina sayısının ise 6.000 kadar olduğunu belirtmiştir.⁶⁰ Depremde hayatını kaybeden vatandaşların büyük bir kısmını kadın ve çocuklar oluşturmuştur. Bu durumun yaşanmasındaki nedeni bölgede öğretmenlik yapan bir vatandaş, “*Ulus*” Gazetesi'ne verdiği röportajda şu şekilde açıklamıştır: Deprem olduğu saatin öğlen vakitleri olması, erkeklerin çoğunun dışarıda işlerinin başında olması, evde olanların yalnız kadın ve çocuklar olmasından dolayı hayatlarını kaybedenlerin çoğunun kadın ve çocuklar olduğunu söylemiştir.⁶¹

1.2.2.1. Kırşehir Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar

Depremi hemen ardından Hükümet, arama-kurtarma ve yardım çalışmalarına süratle başlatmıştır. İçişleri Bakanlığı, Mülkiye Müfettişi Ali Server Süner'i bölgede incelemeler yapmasını ve bu hususta raporlar hazırlaması için görevlendirmiştir. Ali Süner, 21 Nisan günü hazırladığı raporları İçişleri Bakanlığı'na sunarak; bölgenin acil olarak barınma ihtiyacının giderilmesi ve gıda sıkıntısı olduğunu, bunun için 1.000 çadıra

⁵⁸ “Dün Gece Yeni Bir Zelzele Olmadı, Yeni Zayiatta Yok”, *Akşam*, 22.04.1938.

⁵⁹ *BCA BKK*, 30 10 00 00/ 119 840 12.

⁶⁰ TBMM *Zabit Ceridesi*, Cilt: 24, Devre: V, İçtima:3, (29.04.1938):154-157; “Kırşehir Zelzelesinin Katli Rakamları”, *Ulus*, 30.04.1938; “Tokat'ta 13 Saniye Süren Zelzele Duyuldu”, *Akşam*, 30.04.1938. Günümüzde yapılan 1938 Kırşehir depremi araştırmalarında ölü sayısı 149 olarak verilmektedir. Şükrü Kaya'nın mecliste yaptığı o günkü konuşmadan sonra hastanede tedavi olan yaralılardan bir kişinin daha hayatını kaybettiği olasıdır. Kırşehir depreminin bilançosu için bkz. Türk Mühendis ve Mimarlar Odası, a.g.e.,7.

⁶¹ “Felaketzedelere Yardım”, *Ulus*, 21.04.1938.

ihtiyaç duyulduğunu ve Ziraat Bankası'nın da depremzedelere buğday yardımında bulunmasını istemiştir. Ayrıca Süner, bölgeye şimdilik 300 çadırın ve Kızılay tarafından gönderilen 600 liralık gıda yardımının ulaştığını raporuna eklemiştir.⁶² Bölgenin ihtiyaçları hakkında 21 Nisan günü Kırşehir vilayetinden de bir telgraf gönderilmiştir. Telgrafta, halkın barınması için 800 çadıra ihtiyaç olduğu bildirilerek, Hükümet'in bu hususta yardımları bir an önce bölgeye ulaştırılması talep edilmiştir.⁶³ Bölgede sürmekte olan yardım çalışmaları meclis gündeminde de görüşülmüştür. 20 Nisan günü deprem hakkında açıklamada bulunan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, bölgeye Kızılay tarafından derhal yardım yapıldığını bildirmiş, bunun yanı sıra 30 bin liralık inşaat yardımı yapılmasını içeren kanun layihasını da meclise sunmuştur.⁶⁴ 21 Nisan günü yayınlanan ulusal basında da Kızılay'ın yaptığı yardımlar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu hususta Kızılay, Yozgat Valiliği emrine 1.000 liralık nakdi yardım ve 60 çadır vermiştir. Bunun yanı sıra Kızılay, Kırşehir'e de bir müfettiş göndererek beraberinde 2.000 lira ve 300 adet çadır yardımında bulunmuştur.⁶⁵ Bölgedeki depremzedelerin iaaşe sıkıntısı yaşamamaları için Kızılay bölgeye aşevleri kurmuş, bölgedeki değirmenler tamir etmiştir.⁶⁶ Ayrıca depremzedelere, Ziraat Bankası'nın buğday dağıtması istenmiştir.⁶⁷ Sağlık Bakanlığı da burada yaralılarla ilgilenmek üzere sağlık çalışanlarını bölgeye göndermiştir.⁶⁸ Bölgede bir yandan arama-kurtarma çalışmaları diğer yandan yardım çalışmaları sürerken, 25 Nisan günü mecliste Duyun-u Umumiye ve Maliye Bakanlığı'nın 1937 yılı bütçelerinde değişiklik yapılması görüşülmüş, görüşmeler sonucu çıkarılan kanun layihasının birinci maddesinde “*Zelzeleden Zarar Görenlere Yapılacak Yardım*” adı altında 30.000 liralık bir bütçe ayrılması kararlaştırılmıştır.⁶⁹

Depremın ilk günlerinde yapılan acil yardım çalışmaları sonrası, bölgede yardım çalışmalarının organize bir şekilde yürütülmesi adına Hükümet, yeni adımlar atmıştır. Bu hususta Bakanlar Kurulu, 26 Nisan günü toplantısında dokuz maddelik bir kararname çıkarmıştır. Bu kararnamenin içeriği; Kızılay emrine 30.000 liralık tahsisat ayrılması,

⁶² BCA, BKK 30 10 00 00/119 840 11.

⁶³ BCA, BKK 30 10 00 00/119 840 12.

⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 24, Devre: V, İçtima: 3, (25.04.1938): 113-114.

⁶⁵ “Dün Yeniden Birçok Yerler Sarsıldı”, *Kurun* 21.04.1938; “Felaketzedelere Yardım”, *Ulus* 21.04.1938.

⁶⁶ BCA BKK 30 10 00 00/ 119 840 12.

⁶⁷ BCA BKK 30 10 00 00/ 119 840 11.

⁶⁸ BCA BKK 30 10 00 00/ 119 840 11.

⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi Cilt: 24, Devre: V, İçtima:3, (25.04.1938):124; “Şiddetli Zelzeleler Devam Ediyor”, *Akşam* 26.04.1938; “Zelzele Yerinde Yeni Sarsıntılar Oldu”, *Ulus*, 26.04.1938.

çadır ihtiyacının karşılanması amacıyla Milli Savunma Bakanı'ndan Kızılay'a 400 çadır verilmesi, bölgenin jeolojik durumunu tetkik amacıyla bölgeye heyet gönderilmesi, yapılacak inşaat işleri hakkında 10 gün içerisinde Hükümete sunulacak bir rapor hazırlanması ve bu işler için Maliye Bakanlığı'nın 500.000 liralık bir bütçe ayırması gibi konuları içermiştir.⁷⁰ Çıkarılan kararname üzerine profesörlerden oluşan bir tetkik heyeti 30 Nisan günü bölgeye ulaşarak incelemelere başlamıştır.⁷¹ İskân Genel Müdürü Başkanlığı'nda oluşan heyette, İstanbul Üniversitesi Profesörü Hamid Nafiz Pamir, Tarım Bakanlığı'ndan Profesör Salamon Kalvi ve Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinden Profesör Herbert Louis görev almıştır. Dönemin basın kuruluşlarından olan “*Ulus*” Gazetesi'ne konuşan Profesör Pamir, yapılan çalışmalar hakkında yaptığı açıklamada; Depremın asıl merkez sahasını tespit ettiklerini, yeniden inşa edilecek köylerin bölge tespitini gerçekleştirdiklerini ve hazırladıkları raporları Hükümete yakın zamanda sunacaklarını belirtmiştir. Heyet, çalışmalarını tamamladıktan sonra 11 Mayıs günü bölgeden ayrılarak⁷², hazırladıkları raporları Hükümete 15 Mayıs günü sunmuştur.⁷³

Hükümet, Kırşehir'de askerlik vazifesini yerine getirenlere yönelik bir çalışmayı da hayata geçirmiştir. Bu konuda, Milli Savunma Bakanı tarafından alınan bir kararla deprem esnasında görev başındaki askerlere bir süreliğine izin vermiştir.⁷⁴ Özellikle enkaz altında yaşam mücadelesi veren depremzedeleri kurtarmak için büyük çaba sarf eden silahlı kuvvet mensuplarının çalışmaları bu kararın çıkmasında etkili olmuştur.

Ziraat Bankası tarafından da depremzedelerin yaşadığı sıkıntıları hafifletmek adına birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Depremzedelerden borçlu olanların borçlarının ertelenmesinin yanı sıra yaşadıkları zararları telafi etmeleri için yeni kredi vermiştir. Ayrıca depremde hayvanlarını kaybeden depremzedelere yeni çift hayvanı temin etmeyi planlamıştır.⁷⁵

Tetkik heyetin Mayıs ayı itibariyle Hükümete sunduğu rapor ışığında Kırşehir ve havalisinde imar çalışmaları hız kazanmıştır. Bu konuda ilk aşamada planlanan 2000'e

⁷⁰ Kararnamenin detayları için Bkz. *BCA BKK* 30 18 01 02/ 83 35 11.

⁷¹ “Kırşehir Zelvelesinin Katı Rakamları”, *Ulus*, 30.04.1938.

⁷² “Zelzele Tetkik Heyeti Döndü”, *Ulus*, 11.05.1938.

⁷³ Heyetin hazırladığı rapor hakkında detaylı bilgi için Bkz. “Zelzele Tetkik Heyeti Döndü”, *Ulus*, 11.05.1938.

⁷⁴ “Zelzele Mıntikaasında Yeni Sarsıntılar”, *Akşam*, 27.04.1938.

⁷⁵ *BCA BKK* 30 18 01 02/ 83 57 15.

yakın binanın yapılması adına gerekli olan kerestelerin karşılanması amacıyla bölgeye yakın ormanlardan yararlanılması düşünülmüş, bu hususta Ziraat Bakanlığı'na başvurulmuştur.⁷⁶ Bunun üzerine Ziraat Bakanlığı tarafından hazırlanan kanun, Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek bölgeye parasız kereste verilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁷ Hızlı bir şekilde sürdürülen imar çalışmaları sonucunda Kızılay bölgeye 2000 kadar yeni ve modern bina kazandırmıştır.⁷⁸

1.2.2.2. Kırşehir Depremi'nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar

Erzurum depreminde olduğu gibi Kırşehir depreminde yaşanan felaket karşısında yabancı ülkeler duruma kayıtsız kalmamış, duydukları üzüntüleri taziye telgrafları çekerek Türkiye'nin yaşadığı acıya ortak olmuşlardır. Yabancı ülkeler yaşanan bu felaket karşısında Türk Hükümeti'ne taziyelerini sunarken, çeşitli yardımlarda da bulunmuşlardır. Türkiye'nin izlediği barışçıl dış politika çerçevesinde ülkelerin, yaptığı yardımlar paralellik göstermiştir.

Depremin ardından yaşanan felaket karşısında taziyelerini sunan ilk ülke, İtalya olmuştur. Bu hususta İtalya Büyükelçisi Carlo Galli aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı'na bir taziye mektubu gönderilmiştir. Büyükelçi Galli taziye mektubunda, Türk milletinin yaşadığı bu felaketten dolayı İtalyan hükümetinin ve şahsının samimi üzüntülerini dile getirmiş karşılığında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Türk hükümeti adına cevaben teşekkür etmiştir.⁷⁹ İtalya'nın Akdeniz üzerindeki "Bizim Deniz" politikası sebebiyle Türkiye ile hassas bir noktada olan ilişkileri üzerine yaşanan deprem felaketinde, ilk taziyelerini sunan ülkelere biri olması önemlidir.⁸⁰ İtalya'nın ardından yabancı devletler elçilikleri vasıtasıyla Türk hükümetine taziyelerini sunmaya devam etmişlerdir. Bu konuda örnek vermek gerekirse; Sovyetler Birliği Büyükelçisi Alexey Terentyev, Dışişleri Bakanı Aras'ı ziyaret ederek taziyelerini bildirmiştir⁸¹. Sovyetler Birliği'nin yanı sıra ulusal basında yer alan ülkelere Amerika, Almanya, İngiltere, Norveç,

⁷⁶ BCA BKK 30 10 00 00/119 840 11.

⁷⁷ BCA BKK 30 18 01 02/83 41 11.

⁷⁸ Kırşehir Zلزle Mıntıkasında Yeni ve Modern Evler Kuruldu, *Akşam*, 06.12.1938.

⁷⁹ "Yeniden Birçok Yerler Sarsıldı", *Kurun* 21.04.1938; "İtalyan Büyükelçisinin Taziyeleri", *Ulus* 21.04.1938.

⁸⁰ 1923-1938 dönemi Türkiye İtalya ilişkileri için detaylı bilgi için Bkz. Mevlüt Çelebi, "Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXXI, S.91, (2015): 93-131.

⁸¹ "Sovyet Büyükelçisinin Taziyeleri", *Ulus* 21.04.1938.

Polonya, Çekoslovakya ve Bulgaristan elçileri de Dışişleri Bakanı Aras'ı ziyaret ederek deprem felaketinden dolayı üzüntülerini bildirmişlerdir.⁸² Elçilikler vasıtasıyla Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen telgrafların bir başka örneğini de 23 Nisan günü çıkan gazetelerde detaylı bir şekilde görmekteyiz. Bu hususta İngiltere Büyükelçisi Percy Loraine, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya gönderdiği telgrafta: *“Ankara ve Kırşehir civarındaki zelzele tahribatı haberini büyük bir ıstırap duyarak öğrendim. Beklemedik bir şekilde acı bir mateme maruz kalan felaketzedeler ile bunların ailelerine karşı duyduğum derin alakayı ekselanslarınıza arz etmek isterim”* sözleriyle bildirmiştir.⁸³ Elçilikler tarafından gönderilen taziyelerden bir diğeri ise Afganistan Devleti tarafından Bakanlığa iletilmiştir. Millî Mücadele yıllarından bu yana Türkiye'nin dostu olduğunu her zaman gösteren Afganistan, yaşanan felaket dolayısıyla üzüntülerini Büyükelçi Sultan Ahmet Han'ın, Dışişleri Bakanı'nı ziyareti sırasında sunmuştur.⁸⁴ Ayrıca Afganistan Başbakanı Muhammed Haşim de Celal Bayar'a taziyeye telgrafi çekmiştir.⁸⁵ Bunun yanı sıra Afgan Kralı Muhammed Zahir Şah da Atatürk'e bir taziyeye telgrafi çekmiştir. Afgan Kralı Telgrafında: *“Türkiye’de zelzenenin insan zayıflığına ve maddî hasarlara sebep olduğunu işiterek ziyadesiyle müteessir oldum. Derin sempati hislerimin kabulünü ekselanslarınızdan rica ederim.”*⁸⁶

1934 Balkan Antantı ile Türkiye'nin müttefiki olan ülkeler Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan da yaşanan bu felaket karşısında duyarsız kalmamışlardır. Yugoslavya Elçisi Branko Lazerevic, Dışişleri Bakanı Aras'ı ziyaret ederek Yugoslav Hükümeti'nin üzüntülerini iletmiştir. Buna binaen Vekil Aras, dost ve müttefik ülkeye hassasiyetleri için teşekkür etmiştir. Balkan Antantı'nın diğeri bir üyesi olan Yunanistan, Başbakanı Ioannis Meteksas tarafından Celal Bayar'a taziyeye telgrafi çekilmiştir. Meteksas yazdığı telgrafta şunları bildirmiştir:

“Dost milletin maruz kaldığı ve birçok kimselerin ölümüne sebep olan felaket haberinden acı bir surette müteessir olarak, mateminize içten iştirak eder ve kraliyet hükümetinin ve bütün Elen milletinin derin sempati hissiyatını kabul etmenizi rica ederim”.

⁸² “Zelzele Felaketi Dolayısıyla”, *Ulus* 22.04.1938; Dost Devletlerin Teessürleri, *Kurun* 22.04.1938.

⁸³ “Şükrü Kaya ve Rüştü Aras'a Gönderilen Telgraflar”, *Ulus*, 23.04.1938.

⁸⁴ “Zelzele Mıntıkasında”, *Ulus*, 24.04.1938.

⁸⁵ “Ankara’da Yine Bir Zelzele Hissedildi”, *Akşam*, 28.04.1938.

⁸⁶ “Zelzele Dolayısıyla”, *Ulus* 29.04.1938.

Başbakan Celal Bayar'da alınan telgrafa karşılık cevaben şunları yazmıştır: *“Türk milletinin maruz kalageldiği mateme dostane iştiraklerinden dolayı ekselanslarına hararetle teşekkür ederim. Müttefik dost milletten gelen sempati teminatı bizim için çok kıymetlidir. ve bütün Türklerin kalbinde akis bulacaktır”*.⁸⁷ Yunan Kralı II. Georgios da Cumhurbaşkanı Atatürk'e bir taziye telgrafı göndermiştir. Telgrafta: *“Son zelzele esnasında bu derece trajik bir surette ölenlerin kaybı karşısında dost ve müttefik Türk milletinin elemi benim ve milletimin çok samimi surette iştirak etmekte olduğumuzu bildiririm”*⁸⁸sözleriyle bitirmiştir. Romanya Hükümeti ise Teşrifat Genel Müdürü Orta Elçisi'ni Türkiye'ye göndererek taziyelerini bildirmişlerdir.⁸⁹

Türkiye'nin yaşadığı bu acı felaket karşısında yurtdışında seyahatte bulunan Bulgar Kralı III. Boris, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e taziyelerini bildirmiştir. Cumhurbaşkanı Atatürk, Bulgar Kralı'nın taziyelerinden dolayı teşekkürlerini iletmesi için Türkiye Sofya elçisini görevlendirmiştir⁹⁰. Arnavutluk ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı arasında da felaket üzerine yazışmalar yaşanmıştır. Arnavutluk Dışişleri Bakanı Ekrem Libohova, telgrafta şunları bildirmiştir:

“Kırşehir mıntikasını harap eden zelzele felaketi haberinden derin bir surette mütellim olan Arnavut Hükümeti felaketzedeler hakkında teessürünü ve dost memleketin uğradığı acıya iştirakini Ekselansınıza arz ederim”. Telgrafa cevaben Dışişleri Bakanı Aras da: *“Kırşehir münasebetiyle ekselanslarınızın taziyelerini beyan etmek üzere gönderdiği telgraftan fevkalade mütehassis olarak en hararetle teşekkürlerimizin kabulünü rica ederim”*.⁹¹

27 Nisan günü birçok devletten, Türkiye Hükümeti'ne çeşitli taziye telgrafları gelmeye devam etmiştir. Bunlara kısaca örnek verecek olursak, Macaristan, Irak, Mısır, İran'ın yanı sıra Amerika ve İspanya maslahatgüzarları da taziyelerini Dışişleri Bakanlığı'na bildirmişlerdir.⁹²

⁸⁷ “Dün Gece Yeni Bir Zelzele Olmadı, Yeni Zayiatta Yok”, *Akşam*, 22.04.1938; “Zelzele Felaketi Dolayısıyla”, *Ulus*, 22.04.1938.

⁸⁸ “Zelzele Dolayısıyla”, *Ulus* 29.04.1938.

⁸⁹ “Zelzeleden 2356 Ev Yıkıldı”, *Akşam*, 23.04.1938; “Şükrü Kaya ve Rüştü Aras'a Gönderilen Telgraflar”, *Ulus*, 23.04.1938.

⁹⁰ “Dün Gece Yeni Bir Zelzele Olmadı, Yeni Zayiatta Yok”, *Akşam*, 22.04.1938; “Zelzele Felaketi Dolayısıyla”, *Ulus*, 22.04.1938.

⁹¹ “Şükrü Kaya ve Rüştü Aras'a Gönderilen Telgraflar”, *Ulus* 23.04.1938; “Zelzeleden 2356 Ev Yıkıldı”, *Akşam*, 23.04.1938.

⁹² “Ankara'da Yine Bir Zelzele Hissedildi”, *Akşam*, 28.04.1938.

1938 yılında “Hatay Sorunu”nun iyiden iyiye belirgin hal almasıyla Türkiye, Fransa ve Suriye üçgeninde kurulan ilişkiler, hassas bir çizgide yürütülmüştür. Ancak ülkeler arası bu gerginlik Kırşehir Depremi’nin meydana gelmesiyle kısa süreliğine görmezden gelinmiştir. Bu hususta Suriye Dışişleri Bakanı Sadullah el Cabiri, Dışişleri Bakanı Rüştü Aras’a çektiği taziye telgrafı ile felaket karşısında üzüntülerini bildirmiştir. Bunun yanı sıra Suriye Başbakanı Cemal Mardam da Celal Bayar’a bir taziye telgrafı göndermiştir.⁹³ Son olarak Suriye Cumhurbaşkanı Haşim el Atasi de Atatürk’e yazdığı telgrafta: *“Türkiye milletinin maruz kaldığı zelzele felaketi hakkındaki haberler beni derin bir surette müteessir etti. Gerek şahsım gerekse Suriye Cumhuriyeti namına ekselansınızdan teessürlü sempati hislerimi kabul buyurmanızı rica ederim”*.⁹⁴

Ülkeler, Kırşehir Depremi’nde yalnızca taziyeler sunmakla kalmamış, bölgeye maddî yardımlarda bulunarak ihtiyaç sahiplerine Türk Hükümeti aracılığıyla ulaşmaya çalışmışlardır. Bu konuda dönemin ulusal basınında çeşitli haberler yer almıştır. Bu hususta örnek vermek gerekirse; 1 Mayıs günü “Akşam” Gazetesi’nin haberine göre; Sovyet Büyükelçisi, Hükümeti adına deprem felaketi dolayısıyla Dışişleri Bakanlığı’na 10.000 Dolarlık bir yardımda bulunmuştur.⁹⁵ Bir diğer yardım haberi ise Kıbrıslı Türk ve Rumlardan oluşan bir yardım kurulundan gelmiş ve topladıkları 11 İngiliz lirasını Türk Hükümeti’ne göndermişlerdir. Ayrıca Kıbrıs Despotu Leontios, Kırşehir felaketzedeleri için iane yardımı yapılmasını metropolitlere bildirmiştir.⁹⁶Dönemin ulusal basınında, arşiv kaynaklarında ve meclis tutanaklarında yurtdışından gelen yardımlar hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3. 1938-1950 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DEPREM AFETLERİ

Türkiye, 1939-1950 yılları arasında neredeyse her yıl deprem afetine maruz kalmıştır. 1939 yılı Eylül ayı ile Dikili depremi ile başlayan deprem silsilesi yaklaşık 7 yıl sürmüştür. Bu yıllar arasında zaman zaman hafif zararlar atlatılan depremlerin yanı sıra, Türkiye’nin can ve mal kaybı açısından en büyük depremi olan 1939 Erzincan Depremi de bu bir dizi depremler arasında yerini almıştır. “1923-1938 yılları arasında

⁹³ “Ankara’da Yine Bir Zelzele Hissedildi”, Akşam 28.04.1938.

⁹⁴ “Zelzele Dolayısıyla”, Ulus, 29.04.1938.

⁹⁵ “Zelzele”, Akşam 01.05.1938.

⁹⁶ “Kıbrıs Halkının Yardımları”, Ulus, 16.05.1938.

yaşanan deprem afetleri” başlığı altında incelediğimiz depremlerdeki kıstaslar bu başlık altında inceleyeceğimiz depremler için de geçerlidir. Yine bu yıllar arasında şiddet bakımından 6,5 üzeri 1939 İzmir-Dikili, 1940 Kayseri-Develi, 1943 Hendek, 1944 Ayvalık-Edremit 1945 Denizli, 1946 Varto-Hınıs ve 1949 İzmir-Karaburun ve 1949 Karlıova depremleri yaşanmış ancak bu depremler hakkında yeteri kadar kaynak elde edilememesinden dolayı çalışmada yer verilememiştir.

1.3.1. 1939 Erzincan Depremi

Kuzey Anadolu Fay hattı üzerinde olması nedeniyle Erzincan tarih boyunca pek çok depreme maruz kalmıştır. Kandilli Rasathanesi'nin kayıtlarına göre ilk deprem 1045 yılında gerçekleşmiştir. Daha sonra 1245 yılında 15.000 kişinin hayatını kaybettiği, 1268'de yine 15.000 kişinin hayatını kaybettiği ve 1458'de 32.000 kişinin hayatını kaybettiği depremler yaşanmıştır.⁹⁷ Bu depremlerden ayrı sırasıyla 1535, 1575, 1583 ve 1666 yıllarında da depremler görülmüştür.⁹⁸ Yaşanan Erzincan depremleri arasında yıkıcılığı ve can kaybı açısından “1939 Depremi” önemli bir yere sahip olmuştur. Türkiye'nin can ve mal kaybı açısından en büyük depremi⁹⁹ olarak kabul edilen Erzincan Depremi, dünya sıralamasında da 27.sırada yer almaktadır.¹⁰⁰ 20.yüzyıl depremleri göz önüne alındığında ise 8. sırada yer almaktadır.¹⁰¹

Bölgede, Erzincan büyük depreminin öncü şoku olarak tanımlanan 21 Kasım akşamı Tercan İlçesi merkezli bir deprem yaşanmıştır.¹⁰² İlk yapılan hasar tespit çalışmalarında 28 kişinin yaşamını kaybettiği, 25 kişinin yaralandığı ve 366 evin yıkıldığı belirlenmiştir.¹⁰³ 27 Aralık gününe kadar bölgede sarsıntılar devam etmiş, bölge halkından evleri zarar görenler çadırlara yerleştirilmiştir. 21 Kasım günü yaşanan ilk deprem bölge halkı için bekleyen büyük felaketin habercisi olmuştur. 27 Aralık gecesi

⁹⁷ Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme Ve Değerlendirme Merkezi. “Tarihsel Depremler”.
<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/> [05.12.2017].

⁹⁸ Ambraseys & Finkel, a.g.e.,167-176.

⁹⁹ Osman Kubilay Gül, “27 Aralık 1939 Erzincan Depremi'nin Sivas ve İlçelerine Etkileri”, *Zeitschrift für die Welt der Türken/ Journal of World of Turks*, Vol.3, No.2, (2011):136

¹⁰⁰ J. Kozak & V. Cermak, “*The Illustrated History of Natural Disaster*”, (London: Springer Science and Business Media, 2010),27.

¹⁰¹ Gül, a.g.m.,136.

¹⁰² “Yurtta Zelzele”, *Akşam*, 22.11.1939.

¹⁰³ “Erzincan Zelzelesinde 28 Ölü, 25 Yaralı Var”, *Akşam*, 24.11.1939.

gerçekleşen asıl depremin şiddeti 7.9¹⁰⁴ büyüklüğünde ölçülmüş, yaklaşık 400 km yarıçapta etkili olmuştur. Deprem, komşu vilayetlerde de şiddetli bir biçimde hissedilmiş, Gümüşhane, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum ve Giresun'da da maddî hasar ve nüfus zayıatlarına sebep olmuştur.¹⁰⁵

Hükümet, depremin haberini ilk olarak Erzincan'ın Kemah İlçesinde yer alan Dumanlı Tren İstasyonu'nda çalışan istasyon memuru Cenan Bey tarafından öğrenmiştir.¹⁰⁶ Telgrafta; Erzincan ile haberleşmenin mümkün olmadığı, yolların heyelan dolayısıyla kapandığını ve trenlerin yola çıkamadığını bildirmiştir. Telgraf ve telefon hatlarının zarar görmesinden dolayı Hükümet ilk günlerde deprem bölgesiyle ancak bu istasyon aracılığıyla haberleşmeyi sağlayabilmiştir. Bölgeden ikinci alınan telgrafta depremin yaşattığı hasar ile ilgili daha fazla detay verilmektedir. Dumanlı İstasyonu'na giden Erzincan Valisi ve Ordu Müfettişliğinde görevli General, gönderdikleri telgrafta şunları bildirmiştir: Ordu müfettişliği, Orduevi, Hükümet konağı da dahil en sağlam binaların ve dükkanların yıkıldığını, şehrin baştan sona enkaz halinde olduğunu ve enkaz altında birçok vatandaşın olduğunu ve şimdiden birçok nüfus zayıatının yaşandığını belirtmişlerdir. Ayrıca bölgede büyük bir yangının da ortaya çıktığını, topçu kışlalarından gelen askerlerin hemen kurtarma çalışmalarına da başladığı telgrafa eklenmiştir. Telgrafta bunun yanı sıra bölgenin acil olarak ilk etapta ekmek, çadır ve kurtulanların tedavisi için doktor ve ilaç gönderilmesi istenmiştir.¹⁰⁷ Görüldüğü gibi bölge yalnız deprem afetiyle yüzleşmemiş depremden sonra heyelan ve yangın afeti de felaketin etkisini bir kat daha arttırmıştır. Ayrıca depremin kışın en şiddetli yaşandığı zamana ve gece vaktinde bölge halkının yataklarında uyuyorken gerçekleşmesi felaketin bilançosunu korkunç bir hale sokmuştur.

Vali Osman Nuri Tekeli'nin, 28 Aralık günü gönderdiği raporda felaketin durumu daha net ortaya çıkmıştır. Vali raporunda, sarsıntıların hafif olarak devam ettiğini bölgede yıkılmamış bina kalmadığını, enkaz temizlenemediği için tam bir nüfus zayıatı verilemeyeceğini bildirmiştir. Ancak Tekeli raporun devamında can kaybı hakkında

¹⁰⁴ Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme Ve Değerlendirme Merkezi. <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> [5.12.2017]

¹⁰⁵ Fatih Tuğluoğlu, "1939 Büyük Anadolu Zelzelesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri", *History Studies International journal of History*, Vol.7, Issue.4, (2015):113.

¹⁰⁶ BCA BKK, 30 01 00 00/ 121 769 01.

¹⁰⁷ BCA BKK, 30 10 00 00/119 843 04.

tahminlerine de yer vermiş, nüfusun %50'sinin muhtemelen hayatını kaybettiğini, %20'sinin de yaralı olarak kurtulduğunu belirtmiştir. Vali bölgede yapılmaya çalışan yardım çalışmalarına da değinerek, şimdilik yaralı ve kurtulanların tedavisinin imkânı olmadığını, barınacak yer olmadığı için durumlarının tehlike içerisinde olduğunu ayrıca merkez çarşının da tamamen yandığını belirtmiştir. Raporun sonunda, bölgede yeteri kadar gıda maddesinin bulunmadığını belirten Vali, Ankara'dan gelecek yardım trenlerinin ulaşabilmesi için tren yollarının tamirinin yapıldığını ancak Erzurum-Erzincan yolu üzerindeki köprülerin yıkılmasından dolayı bölgeye yardım trenlerinin gelmediğini ve bugün itibariyle alaylardan gelen erler ile enkaz çalışmalarına başlanacağı bildirmiştir.¹⁰⁸ Deprem felaketi yüzünden bölge halkı adeta tecrit altında kalmış bir nevi cehennemî yaşamışlardır. Yolların kapalı olması yardımların bölgeye ulaşmasını engellemiş, binaların yıkılması ve çıkan yangından dolayı kullanılamaz hale gelmesi depremden kurtulan depremezdelerin bu sefer de açlık ve soğuktan donma tehlikesiyle karşılaşmalarına neden olmuştur.

Depremın etkisi yalnız Erzincan'da hissedilmemiş, komşu vilayetlerde de etkisini göstermiştir. Vilayet yöneticileri tarafından çekilen telgraflarla Hükümeti bölgelerindeki can ve mal kayıpları hakkında bilgilendirmişlerdir. Bu hususta Amasya Valiliği'nden yazılan telgrafta, bölgede evlerin hasara uğradığı belirtilerek nüfus zayıyatının henüz tespit edilemediğini, şimdilik Pazar nahiyesinde 100 kişinin hayatını kaybettiğini belirtilmiştir. Ayrıca telgrafta, 456 yılında yapılan tarihi Beyazid Camii, Mehmed Paşa Camii ve Said Paşa Camisi'nin harap olduğunu bunun için 1.000 Liralık yardım ve keşif heyeti istenmiştir.¹⁰⁹ Bölgeden gelen başka bir telgrafta ise; can kaybının 719'a ulaştığı, yaralıların sayısının ise 74'e çıktığı belirtilmiştir. Telgrafın devamında Kızılay'dan gönderilen yardımların hala bölgeye ulaşmadığı da belirtilerek hiç olmazsa acil yardım olarak bölgeye 800 çadırın gönderilmesini istemişlerdir. Son olarak telgrafta Kayseri'den heyetin geldiğini ancak yeterli olmadığını bunun için daha fazla doktor ve ilaç yardımı gerektiğini de iletmişlerdir.¹¹⁰ Tokat vilayetinden gönderilen ilk telgrafta ise; 26 gecesini saat ikide ortaya çıkan şiddetli bir sarsıntının tespit edildiğini, ilk günden başlatılan arama-kurtarma çalışmaları neticesinde şimdiye kadar tespit edilen can

¹⁰⁸ BCA BKK, 30 01 00 00/121 769 01.

¹⁰⁹ BCA BKK, 30 01 00 00/121 769 01.

¹¹⁰ BCA BKK, 30 01 00 00/077 482 05.

kaybının 88 ve yaralı sayısının da 66'ya ulaştığı bildirilmiştir. Telgrafın devamında yıkılan bina sayısının henüz tespit edilemediğini, Erbaa ve Niksar kazalarında zararın çok fazla olduğunu, bu bölgelerde ölü ve yaralı sayısının fazlalığından endişe edildiği belirtilmiştir. Ayrıca vilayet, Hükümet'ten acil yardım talep ederek, bölgeye bir sıhhi heyetin yanı sıra 500 çadır ve 2.000 lira nakdi yardım gönderilmesini istemiştir.¹¹¹ Tokat Valiliği'nden çekilen başka bir telgrafta ise, Turhal Nahiyesi'nde 100 kadar can kaybının olduğu, Niksar köylerinde de 200 kişinin hayatını kaybettiğini ve 300 kişinin de yaralandığını belirtmiştir. Telgrafın sonunda henüz Reşadiye Nahiyesi'yle de iletişimin kurulmadığını ve bölgede büyük bir yangının da çıktığı bildirilmiştir.¹¹² Son olarak Sivas'tan da deprem hakkında Hükümeti bilgilendirmek ve yardım talebinde bulunmak adına telefon ve telgraf görüşmesi yaşanmıştır. Bu hususta Sivas Valisi, Sağlık Bakanlığı ile yaptığı telefon görüşmesinde, Suşehri Kaymakamı ile yaptığı görüşmeyi aktararak, bölgede ölü sayısının 4.000 kadar tahmin edildiğini ancak bu rakamlara temkinli yaklaşmanın yarar sağlayacağını belirtmiştir. Vali, arama kurtarma çalışmalarında görüşmenin yaşandığı güne kadar yaşanan can kayıplarına da yer vererek hayatını kaybeden vatandaş sayısını 1.033 olarak açıklamıştır.¹¹³ Deprem dolayısıyla Sivas'ın ilçesi Zara'dan da bir telgraf çekilmiştir. Telgrafta, merkezde ve köylerde yüzlerce ev yıkıldığını, şimdiye kadar 26 ölü tespit edildiği ve birçok kimsenin kış günü açıkta kaldığını acil olarak 200 çadırla beraber nakdi yardımın da gönderilmesi istenmiştir.¹¹⁴

Depremın meydana geldiği ilk günden itibaren, meclis çatısı altında gerek bölgenin durumu gerekse yardımlar hakkında vekiller tarafından görüşmeler yaşanmıştır. Bu konuda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Hulusi Alataş, kürsüye gelerek bölgede meydana gelen deprem hakkında açıklamada bulunmuş ve ilk aşamada yapılacak yardımları milletvekillerine sunmuştur. Bunun üzerine Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Ataç kürsüye gelerek, Erzincan'ın komşu vilayetlerinden telgrafla haber alamadığını, bölge ile nasıl haberleşme sağlandığını Alataş'a sormuş buna cevaben Alataş ise, bütün vilayetlerle haberleşmeye çalışıldığını Ordu ile İzmir vapurunun telsizi ile malumat aldıklarını bildirmiştir. Mecliste bölgeye 40.000lira yardım yapılması da gündeme gelmiş ise de şu an bunun için erken olduğu, bütün malumat toplandıktan sonra

¹¹¹ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 7, Devre: VI, İçtima: 1, (27.12.1939): 127.

¹¹² BCA BKK, 30 01 00 00/77 482 05.

¹¹³ BCA BKK 30 01 00 00/77 482 05.

¹¹⁴ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:7, Devre: VI, İçtima:1, 27.12.1939: s.127.

karar verilmesi vekillerce kabul edilmiştir. Ayrıca Gümüşhane Milletvekili Ataç, Büyük Millet Meclisi Başkanı'nın başkanlık yaptığı bir milli yardım komitesi kurulmasını teklif etmiş, bu teklif vekiller tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.¹¹⁵

Erzincan Depremi ulusal basında da ilk günden itibaren yer almış, bölgede yaşanan felaket okuyuculara aktarılmıştır. Bu konu hakkında birkaç örnek vermek gerekirse “Akşam” Gazetesi, “Erzincan Vilayeti ve Kemah İlçesi Bir Enkaz Halini Aldı”, “Ulus” Gazetesi, “Müthiş Bir Zelzele Felaketi Oldu” manşetleriyle haberi okuyucularına duyurmuştur.¹¹⁶Haberlerin detaylarında “Akşam” Gazetesi, bölgede binlerce evin yıkıldığını, ölümlerin ve yaralıların olduğunu ve yangınların çıktığını bildirmiştir. Ayrıca gazete, bölgeye gitmek için Sağlık ve İçişleri Bakanı'nın yola çıktığını bildirmiştir. “Akşam” Gazetesi'nin 28 Aralık sayısında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Erzincan Valisi'ne çektiği telgraf da yer almıştır. Telgrafta şunlar yer almıştır:

“Erzincan'ın uğradığı felakete pek müteessir oldum. Bütün millette Erzincan'la yakından alakalıdır. Cumhuriyet hükümeti felaketin ıztırlarını hafifletmek için acil tedbirler almıştır. En ziyade ıztırlarımızı mucib olan nüfusça uğradığımız pek acı zayıttır. Diğer tahribatı milletimiz pek az zamanda kamilen tamir ve telafi edecek ve bugünkü enkaz içinden memleketin güzel bir mamuresi çıkarılacaktır. Bütün devlet memurlarının fedakârlık, vazifeseverlikte birbirleriyle yarış etmelerini beklerim. Halkın ıztırlarını teskin için bilhassa manevi ahvalde sükûnet muhafaza edilmektedir. Milletimizin Erzincan'la candan alakadar olduğu halkça bilinmelidir.”¹¹⁷

“Ulus” Gazetesi, depremin hemen ardından Kandilli Rasathanesi Müdürü Profesör Fatin Gökmen ile bir telefon görüşmesi yaparak, görüşmeyi okuyucularına aktarmıştır. Profesör Gökmen'in verdiği röportajda söyledikleri depremin yaşattığı felaketi anlamamız açısından önem arz etmektedir. Röportajda, Depremin saat gece 1'i 57 dakika 30 saniye geçe başladığını ve yaklaşık 2-3 dakika sürdüğünü ve bu ilk sarsıntıyı kaydettiklerini ancak daha sonra yaşanan depremleri dakikası dakikasına kaydedemediklerini belirtmiştir. Bu durumun sebebini de açıklayan Profesör Gökmen, yaşanan depremin çok şiddetli olduğu için sismograf aletlerinin bu şiddete dayanamayıp,

¹¹⁵ Milli Yardım Komitesi hakkında bilgilere “Erzincan depreminde yapılan çalışmalar ve yardımlar” isimli başlık altında geniş bir biçimde yer verilecektir; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:7, Devre:VI, İçtima:1, (27.12.1939): 126-128.

¹¹⁶ Erzincan Vilayeti ile Kemah Bir Enkaz Yığını Halini Aldı, *Akşam*, 28.12.1939; Müthiş Bir Zelzele Felaketi Oldu, *Ulus*, 28.12.1939.

¹¹⁷ “Erzincan Vilayeti ile Kemah Bir Enkaz Yığını Halini Aldı”, *Akşam*, 28.12.1939; “Müthiş Bir Zelzele Felaketi Oldu”, *Ulus*, 28.12.1939.

bozulduklarını söylemiştir. Gökmen sözlerini bitirirken hayatı boyunca böyle bir depremle karşılaşmadığını da eklemiştir.¹¹⁸

Deprem yurtdışında da ilk günden itibaren yankı uyandırmıştır. Yurtdışındaki rasathane merkezleri tarafından deprem anbean kaydedilmiştir. Öyle ki “*Ulus*” Gazetesi’nin haberine göre, depremin şiddetinden İsviçre Rasathanesi’nin sismograf aletleri zarar görmüştür.¹¹⁹ Yaşanan depremle ilgili haberleri yabancı radyo istasyonları da bölgeden dünyaya duyurmuştur.¹²⁰ Uluslararası basında bölgeden haberleri köşelerine taşıyarak, vatandaşlara yardım çağrısından bulunmuşlardır.¹²¹

Son olarak felakete maruz kalan depremzedelerle yapılan ve ulusal basında yer alan röportajlara yer vererek yaşanan felaketi birinci ağızdan dinlemek, durumu anlamamıza yardımcı olacaktır. Bölgeye depremin hemen ardından giden basın mensupları depremzedelerin anlattıklarını okuyucularına aktarmıştır. Bu hususta Ankara’ya taşınan yaralılarından genç bir subay depremi şu şekilde anlatmıştır:

“Zelzele, salıyı çarşambaya bağlayan gece ve tam saat ikide sarsıntı o kadar ani olmuştur ki bir şey yapılmasına imkân yoktur. Çöküntüler. . . yıkıntılar. . . Asıl müthiş olanı yangındı. Yıkılan binalar türlü tesirlerle ateş alıp, yanyordu. Yerin altından korkunç gürtütlür duyuyorduk. Kimsenin aklına yangınları söndürmek gelmiyordu. Ben sebepsiz ölen yakınlarının cesetlerine bakarak kahkahalar atanları gördüm. Yıkılan binaların altında kalarak nefes almayı başaranlar dışarıda bütün açıkta kalanlardan daha şanslıdır. Onlar hiç olmazsa bir gecede soğuktan donarak ölmediler”.

Genç subayı hastaneye götürmek istediklerinde söylediği sözler ise tüyleri diken diken edecek cinstendir. “*Günlerce ölümlerle kucak kucağa yattım, durun da biraz sağlam yüz göreyim...*” Bir başka röportaj ise bir albay ile gerçekleştirilmiştir. Albay verdiği röportajda şunları dile getirmiştir:

“İlaç yoktu, doktorların aşağı yukarı hepsi ölmüştü. . . Erzincan’da ölen miktarı sayısının nüfusun yüzde doksanı diye tahmin ederim. Ölenleri değil sağ kalanları saymak gerekir. . . Bir anne gördüm ki, ölmüş olan yavrusuna belki hayat verebilir diye, kendi üzerindeki ince geceliğine yavrusunu sarmış, kolları arasına almış, kalbinden yaralı bir insan ızdırabı ile bağıra bağıra ağlıyor. Yakınlarının hepsinin öldüğünü görüp kendi hayatlarına kıyanları

¹¹⁸ “Profesör Fatin Diyor ki:”, *Ulus*, 28.12.1939.

¹¹⁹ “Müthiş Bir Zelzele Felaketi Oldu”, *Ulus*, 28.12.1939.

¹²⁰ “Erzincan’da Sarsıntı Devam Ediyor”, *Vakit*, 29.12.1939.

¹²¹ “Acımız ve Dostlarımız”, *Ulus* 30.12.1939.

trende dinledim. Facia. . .Facia . . . Facia. . . Bilmem ki bu kelime bile Erzincan felaketini anlatmaya yeter mi?"

Son olarak depremden kurtulan genç bir müteahhitin anlattıklarına yer vererek depremin neden bu kadar fazla nüfus zayıtı ve maddi hasara sebebiyet verdiğini anlamamız için önemlidir Müteahhit:

“Bu şehrin inşaat tarzındandır ki bu kadar büyük bir faciaya sebep olmuştur. Kerpiç duvarlar ve onları birbirine bağlayan kalaslar ve onların üzerini dolduran toprak yığını ilk sarsıntıda çökmüş ve altında kalanları öldürmüştür. İstasyon binaları sağlam beton olduğu için bir şey olmamıştır. . .Biz buraya gelene kadar hiçbir imdat treni gelmedi sebebi yolların karla kaplı olmasıdır. Depremden kurtulanlar soğuk ve açlıktan ölmüşlerdir.”¹²²

Görüldüğü üzere Millî Mücadele Dönemi'nden sonra Anadolu'da hızlı bir yapılanma çalışması yürütülmüşse de yapılan binalar deprem şartlarına uygun inşa edilmemesi, Erzincan İli'nin yumuşak bir zemin üzerine kurulması gibi etmenlerden dolayı deprem büyük bir etki yaratmıştır. Bölgede yapılan arama kurtarma çalışmalarından sonra felaketin net bilançosu ortaya çıkmıştır. Depremin net bilançosu hakkında elde ettiğimiz kaynaklar derlenerek aşağıdaki tablo oluşturulmuştur¹²³:

Tablo 1.1: 1939 Erzincan Depreminden Etkilenen İllerdeki Ölü, Yaralı Durumu ve Yıkılan, Hasarlı Bina Sayısı

Depremden zarar gören İller	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı	Yıkılan Bina Sayısı	Hasarlı Bina Sayısı
Erzincan	15.600	4.125	14.401	4.043
Sivas	7.583	1.969	1.214	105
Tokat	6.826	1.976	4.738	71
Giresun	1.439	488	237	1.002
Amasya	660	118	949	1.013
Ordu	463	488	1.158	2.456
Gümüşhane	233	82	599	1.053
Samsun	45	142	770	1.112
Tunceli	8	7	—	—
Yozgat	6	6	490	193
Trabzon	3	9	425	453
Niğde	5	2	—	—
Toplam	32.800	9.412	24.981	11.503

¹²² “Ankara’ya Gelen İlk Yaralıların Anlattıkları”, *Vakit*, 04.01.1940.

¹²³ BCA BKK 30 01 00 00/121 769 02; Gül, a.g.m.,144; Türk Kızılay Derneği, “*Türk Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949*”, (Ankara: Türk Kızılay Derneği Yayınları), 92; Türkiye Mühendis Ve Mimarlar Odası, a.g.e, 3.

1.3.1.1. Erzincan Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar

Hükümet, yaşanan deprem sonrası ilk yardım çalışmaları için zaman kaybetmeden hazırlık çalışmalarına başlamışsa da Erzincan kara yolunun kardan dolayı kapalı olması ve tren yollarının depremin etkisinden dolayı zarar görmesi¹²⁴ bu yardımların ulaşmasını engellemiştir. Yardımların bölgeye ulaşabilmesi için Hükümet, ilk etapta bu sorunu çözüme kavuşturmak istemiştir. Bu konuda, yerel yöneticiler ekipler oluşturarak, Erzincan-Kemah tren hattının yapım çalışmalarına depremin ilk gününden başlamıştır.¹²⁵ Çalışmaların tamamlanmasıyla bölgeye imdat trenleri sevkiyatı birkaç gün sonra ancak gerçekleştirilebilmiştir. Ankara'dan trenlerle yardımlar gönderilmeye başlandığı sırada bölgedeki durumu tetkik etmek amacıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı ve İçişleri Bakanı da bölgeye hareket etmişlerdir. Vekiller, yola çıktıkları sırada durumu yakından takip etmeyi de ihmal etmemişler, bölgeye ulaşana kadar yürütülen çalışmalar hakkında Kayseri ve Sivas istasyonlarına çekilen telgraflar vasıtasıyla bilgi almışlardır. Bu hususta Kayseri İstasyonu'na ulaşan telgraflarda; Sivas Valiliği, 1 otomobil ve 10 kamyon, Sivas Divriği'den de 5 kamyon, 1 sandık sıhhi malzeme, 2.000 ekmek ve 280 işçiyi ilk etapta trenle bölgeye göndermiştir. 4.Umumî Müfettişliği'nden alınan telgrafta ise; Elazığ'dan bölgeye 2.000 ekmek, 1 kamyon, 1 hasta nakil aracı, 1 doktor ve yeterli miktarda ilacı bölgeye göndermiştir. Erzurum Valiliği'nden alınan 27 Aralık tarihli telgrafta da bölgeye Sağlık Müdürü'nün başkanlığı altında 3 doktor, 2 sıhhat memuru, 2 hasta bakıcı, 3 kâtipten oluşan iki ekip gönderildiği, bunun yanı sıra çadır, battaniye ve bir takım erzakın gönderildiği bildirilmiştir. Ayrıca 9. Kolordu da bölgeye 2 askerî doktor, hasta bakıcı, 54 çadır ve bir takım erzak göndermiştir. Malatya Valiliği'nden Kayseri İstasyonu'na çekilen telefonda ise şu bilgiler yer almaktadır: Valilik tarafından nakit ve aynî yardımların gönderildiği, Erzurum Valiliği tarafından ekmek ve erzak sevk edildiği, İstanbul'dan 500 kiloluk pamuğun da Sivas numune hastanesine sevk edildiği bildirilmiştir.¹²⁶

Kızılay Derneği' de ilk etapta yardım faaliyetlerine katılarak, Kızılay Merkezi'nden 15.000 lira, 500 çadır, 1.000 don, 1.000 gömlek, 1.000 battaniye Erzincan'a gönderilmiştir. Erzincan Vilayeti dışında Kızılay'ın yardımları şu şekildedir:

¹²⁴ "Erzincan Vilayeti ile Kemah Bir Enkaz Yığımlı Halini Aldı", *Akşam*, 28.12.1939.

¹²⁵ BCA BKK 30 01 00 00/121 769 01.

¹²⁶ BCA BKK 30 01 00 00/77 482 05.

Sivas Vilayeti'ne: 5.000 lira, 500 çadır, 500 don, 500 gömlek, 500 battaniye ve bir imdat heyeti, Tokat Vilayeti'ne: 3.000 lira, 300 çadır, 500 don, 500 gömlek, 500 battaniye ve bir imdat heyeti, Ordu Vilayeti'ne de 2.000 lira göndermiştir.¹²⁷Kızılay bu yardımlara ek olarak; Erzincan'a 1.000 don, 1.000 gömlek, Sivas'a 211 çadır, Sivas'ın Zara ilçesine 300 çadır ve Samsun'a 2000 lira nakdi yardım göndermişlerdir.¹²⁸ Kızılay 29 Aralık günü bölgeye 300 yataklı bir hastane de göndermiştir. Röntgen cihazlarının, laboratuvarların bulunduğu tam teşekküllü hastanenin yanı sıra doktorlardan oluşan bir heyette bölgeye sevk edilmiştir.¹²⁹

Depremden ve çıkan yangından dolayı depremzedeleri barındıracak yer bulunamamasına ek olarak bölgede ağır kış şartlarının yaşanması, depremden kurtulanların çadırlarda kalmasını güçleştirmiş, bu konuda Hükümet, başka çözüm yolları aramıştır. Depremzedelerin ilk aşamada komşu vilayetlerine taşınması kararlaştırılmış, bu aşamada İçişleri Bakanı konu hakkında bir tamim yayınlamıştır. İlk etapta 1.000 kişilik kafilenin Kayseri'ye nakli görüşülmüştür.¹³⁰Erzincan'a giden Sağlık Bakanı da hazırladığı raporda bu konuya değinerek; Sivas'ta 1.000, Divriği'de 12.000 ve Kayseri de 1.000 kişi barındırabileceğini yazmıştır. Ayrıca Vekil, ihtiyaç halinde Hatay'dan da yararlanılabileceğini bildirmiştir.¹³¹ 29 Aralık günü bölgeden depremzedeler taşınmaya başlanmıştır.¹³²Ancak Sivas yolunun kapalı olmasından dolayı tahliyesi düşünülen yaralılar, Malatya, Diyarbakır ve Elazığ'a sevk edilmiştir.¹³³Depremzedelerin komşu şehirlere sevki ara verilmeden sürdürülmüş, bölgeden her gün yaralıları taşıyan trenler kalkmıştır. Komşu şehirlerin yanı sıra depremzedeler, Ankara ve İstanbul'a da nakledilmişlerdir.¹³⁴

Daha önceden bahsettiğimiz üzere bölgeye tetkik amacı ile giden İçişleri Bakanı ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı'nın hazırladıkları raporlar, bölgede yapılan çalışmalar hakkında bize detaylı bilgi vermektedir. Depremden hemen ardından yola çıkan

¹²⁷ "Erzincan Vilayeti ile Kemah Bir Enkaz Yığını Halini Aldı", *Akşam*, 28.12.1939; Müthiş Bir Zelzele Felaketi Oldu, *Ulus*, 28.12.1939.

¹²⁸ "Herkes Felaketzedelere Yardıma Koşuyor", *Ulus* 29.12.1939.

¹²⁹ "İlk İmdat Trenleri Erzincan'a Ulaştı", *Ulus* 30.12.1939.

¹³⁰ "Zelzele Mıntıkasındaki Yaralılar Sivas Numune Hastanesine Naklediliyor", *Akşam*, 29.12.1939.

¹³¹ BCA BKK 30 10 00 00/119 844 11; "Tokat'ta Yeniden Şiddetli Zelzele Oldu, Birçok Evler Yıkıldı", *Akşam* 30.12.1939.

¹³² "Tokat'ta Yeniden Şiddetli Zelzele Oldu", Birçok Evler Yıkıldı, *Akşam* 30.12.1939.

¹³³ "İmdat Treni İle Giden Erzak Felaketzedelere Dağıtılıyor", *Akşam*, 31.12.1939.

¹³⁴ "Ankara'ya Gelen İlk Yaralıların Anlattıkları", *Vakit* 4.1.1939.

Vekiller zor şartlar altında bölgeye 31 Aralık günü varabilmişlerdir.¹³⁵Bölgede vakit kaybetmeden çalışmalara başlayan Vekiller, bir rapor hazırlayarak, 1 Ocak günü bu raporu Başbakanlığa sunmuşlardır. Rapor içeriğinde genel hatlarıyla; can ve mal kayıpları hakkında bilgiler ve bölgede yürütülen arama-kurtarma ve yardım çalışmaları yer almıştır. 3 kısma ayrılan raporda: I. Sıhhi, imdat ve tedavi işleri: Felaketten sonra yapılan ilk tedbir enkaz altından yaralı çıkarmak olmuştur. Bölgede bulunan sıhhi ekipler yaralılarla ilgilenmişlerdir. Erzurum'dan ve Ankara'dan gelen yardım ekipleri çalışmalara başlamıştır. Hafif hasarlı istasyona yıkılan hastaneden çıkarılan yataklar koyularak yaralılar buraya taşınmış ve sıcak yemek verilmiştir. Malatya bez fabrikası reisliğinde gelen bir heyet depremzedelere sıcak yemek dağıtmaya başlamıştır. 1.1.1940'dan itibaren bölgeye 800 er gönderilerek, 8 bölgeye ayrılan şehirde, askerler 50 kişilik 2 grup halinde nöbetleşerek çalışmaya başlayacaktır. Erzincan köyleri ile ancak temas kurulmuştur. İlk olarak bir arama kurtarma heyeti gönderilecektir. II. İaşe işleri: 4.Umumi Müfettişliği ve Vali tarafında bir heyet oluşturularak emirleri altına bir ambar tahsis edilmiştir. Her gün civar vilayetlerden her biri 2.000 kilo ekmek sevk edilmektedir. Askeri ihtiyaçlar Erzurum'dan karşılanmaktadır. İaşe heyeti altında 4 dağıtım merkezi oluşturularak, her dağıtım merkezinde ayrı heyetler oluşturulmuştur. Halkın su ihtiyacı bölgede zarar görmemiş çeşmeler tarafından karşılanarak, çeşmeler ıslah edilip, temizlenmektedir. Tabak, çatal ihtiyacı Erzurum'dan karşılanmaktadır. Erzincan'da bulunan fırınlardan birisinin tamir ettirilerek, faaliyete geçmesi için uğraşılmaktadır. III. İskân vaziyeti: Kızılay'ın gönderdiği çadırlardan iskân kampları oluşturulmaktadır. Kamplarda seyyar tuvaletler kurulmaktadır. Halktan bir kısmı boş vagonlara yerleştirilmiştir. Komşu vilayetlerden gönderilen kamyonlar iaşe dağıtımı, iskân işlerinde kullanılmaktadır. Erzincan felaketini haber alan ve yakınlarını görmek için her gün trenlerle birçok vatandaş gelmektedir. Bunlarda mevcut iskân durumunu sıkıntıya sokmaktadır. Depremzedelerin komşu illere nakli ve halktan isteyenlerin akrabalarının yanına gitmeleri kolaylaştırılmalıdır. Bu işlerin kolaylaştırılması için günde 2-3 sefer düzenlenmelidir.¹³⁶

¹³⁵ Vekilleri taşıyan trenler, ağır kış şartlarından bölgeye zorluklar içerisinde ulaşmışlardır. Vekilleri taşıyan tren 30 Aralık günü kara saplanmış, ancak ertesi gün yola devam edebilmişlerdir Bkz. "Dahiliye ve Sıhhiye Vekilleri'nin Treni Karagöl'de Kara Saplandı", *Akşam* 30.12.1939; "Reis-i Cumhur Erzincan'da Tetkiklerde Bulundu, Muztarip Halkı Teselli Etti", *Akşam* 1.1.1940.

¹³⁶ BCA BKK 30 10 00 00/119 844 11.

Bölgeyi tetkik amacıyla 31 Aralık günü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'de ziyarette bulunmuştur. Bölgedeki yerel yöneticilerden bilgiler alan İnönü, depremzedelerle konuşarak onlara moral vermeye çalışmıştır.¹³⁷ İsmet Paşa yaptığı tetkikler sonucu bölgeye göz doktoru gönderilmesini emretmiştir.¹³⁸ İsmet İnönü Ankara'ya döndüğünde felaketzedeler için ayrıca Milli Yardım Komitesi emrine 10.000 lira yardımda bulunmuştur.¹³⁹

Depremzedelerin iâşe sorunu komşu şehirlerden gönderilen ekmek ve gıdalarla çözülmeye çalışılmıştır. Ayrıca Erzincan'da bir fırının faaliyete geçmesi için tamir çalışmaları yürütülmüştür. Anlaşılan odur ki; Fırının tamiri tamamlanamamış bu amaçla seyyar fırınlar bölgeye sevk edilmiştir. Ayrıca Başbakanlığa yazılan telgrafta, 1 günde 4.200 ekmek pişirebilecek bir fırını Erzincan Tümen Komutanlığı'na gönderildiği, 2 fırının daha sevki için Eskişehir 4.Korkomutanlığı'na emir verildiği bildirilmiştir.¹⁴⁰

Deprem felaketinin hemen ardından bölge için Hükümet'in öncülüğünde Anadolu'da adeta bir yardım seferberliği yürütülmüştür. Ancak yardım faaliyetlerinin düzenlenmesi, bölgenin ihtiyaçlarının doğru şekilde tespit edilip ulaştırılması hususunda yaşanan aksaklıklar, organizasyon eksikliğini ortaya çıkarmıştır. Bu amaç doğrultusunda yardım komitesi kurulması kararlaştırılmıştır. Depremi yaşadığı ertesi günü mecliste Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Hulusi Alataş'ın izah verdiği sırada ortaya çıkan bu fikir, Çanakkale Vekili Ziya Gevher Etili'nin, Meclis Başkanı riyasetinde kurulması teklifi oy birliğiyle kabul edilmiştir.¹⁴¹ 28 Aralık günü Milli Yardım Komitesi Başkanı Abdülhaluk Renda, komitenin çalışması hakkında bir beyanname sunmuştur. Beyannamede: “. . . Komite bugün Ankara'da teşekkül etti. Bütün vilayet ve kaza merkezlerinde de hemen şubeler kurulacaktır. . . Felakete uğrayan vatandaşların ümidi devlette ve sizlerdedir. Milli Komitenin ve şubelerinin etrafında toplanınız. Vatandaşlık vazifesini yapınız”.¹⁴² Komite'nin çalışma şekli, yardım işlerini organize ederek, Kızılay vasıtasıyla bölgeye ulaştırılması şeklinde belirlenmiştir. Komite'nin kurulmasıyla ilk bağış olarak meclis namına Kızılay'a 20.000 lira yardımda bulunarak, Komite

¹³⁷ BCA BKK 30 10 00 00/119 844 11; “Reis-i Cumhur Erzincan'da Tetkiklerde Bulundu, Muztarip Halkı Teselli Etti”, *Akşam* 01.01.1940.

¹³⁸ BCA BKK 30 10 00 00/119 844 6.

¹³⁹ “Ankara'ya Dönen Milli Şef Felaketzedelere 10.000 Lira Teberru Etiler”, *Vakit*, 04.01.1940.

¹⁴⁰ BCA BKK 30 10 00 00/119 844 06.

¹⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi Cilt: 7 Devre:VI, İçtima:1, (27.12.1939):127-128.

¹⁴² BCA BKK 30 10 00 00/ 119 843 05.

faaliyetlerine başlamıştır.¹⁴³ Komite'nin beyannamesinin ardından bütün vilayetlerde yeni şubeler oluşturulmaya başlanmıştır. Bunun için ilk adımı atan vilayet İstanbul olmuştur. İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar'ın başkanlığı altında oluşturulan komite çalışmalara başlayarak bir dizi kararlar almıştır.¹⁴⁴ İstanbul'un ardından diğer kentlerde de yardım komiteleri kurulmuş ve felaketzedeler için yardımlar toplanmaya başlanmıştır.¹⁴⁵ Milli Yardım Komitesi çalışmalarına başladıktan sonra da organizasyonun işlevselliği ve yapılan yardımların nereye gönderileceği hakkında çeşitli sorunlar devam etmiştir. Bu konudaki sorunları gidermek amacıyla Komite Başkanı Renda vilayetlere gönderilmek üzere bir beyanname kaleme almıştır. Beynamede:

“Birçok yerlerden alınan telgraflarda nakdi ve aynı yardımların gönderilen tamimler hilafına olarak başka başka yerlere sevk edilmektedir. Evvelce belirtildiği üzere nakdi yardımlar Milli Yardım Komitesi namına Kızılay şubesine yatırılacak ve oradan makbuz alınacak, aynı zamanda merkezde Milli Yardım Komitesine malumat verilecektir. Kızılay şubesi olmayan yerlerde nakdi yardımlar Kızılay genel merkezine gönderilecektir...”¹⁴⁶

Erzincan ve havalisine yardımlar yurtiçi ve yurtdışından her gün kara, hava ve deniz yolu ile bölgeye sevk edilmektedir. Ancak taşınan yardım malzemelerinin nakliyat ücretleri ve yurt dışından gönderilen yardım malzemelerinin gümrük vergisi yardımların ulaşmasında engel oluşturmaktaydı. Bu konu ilk olarak 12 Ocak günü meclisin gündemine Maliye Vekili Fuat Ağralı tarafından getirilerek, yurtdışından gönderilen malların gümrük vergisinden muaf tutulmasını teklif etmiştir. 17 Ocak günü “*Erzincan ve Erzincan Yer Sarsıntısından Müteessir Olan Mıntıkada Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Kanunu*” layihası vekiller tarafından kabul edilerek bu kanunun 4. Maddesi¹⁴⁷ gereğince yurtdışından gönderilen her türlü yardım malzemesinin bir sene müddet boyunca gümrük vergisinden muaf tutulması kabul edilmiştir. Yardımların ulaştırılması konusunda bir başka sorunda, yardım malzemelerinin bölgeye ulaştırılmasındaki alınan nakliye ücretleri konusu olmuştur. Bu hususta 24 Mayıs günü Ulaştırma Vekili Ali

¹⁴³ “Milli Yardım Komitesi Millete Hitap Ediyor”, *Akşam*, 29.12.1939.

¹⁴⁴ İstanbul yardım komitesinin aldığı kararlar hakkında detaylı bilgi için Bkz. “İstanbul Geniş Mikyasta Yardım Edecek”, *Akşam*, 30.12.1939

¹⁴⁵ Dönemin ulusal basınında yardım komiteleri ve yapılan bağışlar hakkında birçok yazı bulunmaktadır. Bütün yardımlara tezimizde yer veremeyeceğimiz gibi birkaç örnek vermek gerekirse 31 Aralık 1939'da günü yayımlanan “*Akşam*” Gazetesi'nde, Edirne; 2.500 lira, Eskişehir; 5200 lira, Ayancık; 820 lira, Sivas; 600 lira, Çanakkale; 1000 lira toplanmıştır. Kızılay Merkezi'ne ayın 29'una kadar toplam 250.960 lira bağış yapılmıştır. Bkz. Yardım Komiteleri Her Tarafda Faaliyete Geçti, *Akşam*, 31.12.1939.

¹⁴⁶ BCA BKK 30 10 00 00/119 844 13.

¹⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi Cilt:8, Devre: VI, İçtima.1, (18.01.1940): 77

Çetinkaya, konuyu Başbakanlığa yazdığı telgrafta gündeme getirmiştir. Telgrafta kısaca şunlara değinen Vekil; bölgeye yapılan yardımlarda her türlü imkanlar kullanılarak nakliyatın yapıldığını fakat her seferinde alınması gereken nakliye ücretinin bu olağanüstü durumdan dolayı alınmadığını ve bu husustan dolayı Kızılay ile daha sonra görüşüleceği bildirmiştir. Ayrıca 1 Mart 1940 tarihine kadar nakliye, ambar, yükleme ve tahliye ücretlerinin bir kısmının Kızılay lehine terk edildiği de eklemiştir. Vekil son olarak telgrafında, 1 Mart'tan sonra sevk edilecek yardım malzemelerine, tarife ücretlerini uygulayacağını da eklemiştir.¹⁴⁸ Bu husus meclis gündeminde de tartışılarak, 10 Temmuz günü konu hakkında bir kanun çıkartılmıştır. “*Erzincan ve Erzincan Yer Sarsıntısından Müteessir Olan Mıntıkaya Yardım İçin Yapılan ve Yapılacak Her Nevi Nakliyattan Alınacak Ücretlere Dair Kanun*”¹⁴⁹ adlı dört maddeden oluşan kanunla; Kızılay'ın yaptığı yardımların nakliye ücretlerinden Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Müdürlüğü'nce 3/2 oranında indirim yapılması ayrıca Devlet Limanları İşletme İdaresi'nce her türlü yükleme ve nakliye ücretlerinden de yüzde otuz indirim yapılması ve bunun yanı sıra yurtdışından gelen yardımlardan da vergi alınmaması kararlaştırılmıştır.

Hükümetin, bölgeye yapılan yardımlar hakkında yaptığı kanuni düzenlemeler yukarıda bahsettiğimiz yasalarla sınırlı kalmamıştır. Depremden sonra depremzedelerin hayatını düzenlemek amacıyla 17 Ocak günü mecliste “*Erzincan ve Erzincan Yer Sarsıntısından Müteessir Olan Mıntıkada Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Kanunu*”¹⁵⁰ 314 kabul oyu ile kabul edilmiştir. 8 maddelik kanunda; genel bütçeden maaş alan memurlardan muhtaç hale gelmiş olanlara iki misli, emekli ve yetimlere maaşlarının üç mislini geçmemek üzere Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek bir tutar karşılığında avans verilmesi, belediye ve özel idarelerden maaş alan memur, emekli ve yetimler madde 1'deki esaslar dahilinde avans verilmesi, genel bütçeye bağlı devlet dairelerinin haberleşme, ısınma, inşaat, kırtasiye ve benzeri masrafları 1939 mali bütçesinden ödenek açılarak karşılanması, yurtdışından gönderilen yardım malzemeleri gümrük vergisinden muaf tutulması, depremzedelerin muhtelif vergileri silinmesi ve depremin yaşandığı güne kadar alınmamış vergilerinin alınmaması gibi konuları içermiştir.

¹⁴⁸ BCA BKK 30 10 00 00/119 845 09.

¹⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi Cilt:13, Devre: VI, İçtima: 1, (10.07.1940): 30.

¹⁵⁰ TBMM Zabıt ceridesi Cilt.:8, Devre: VI İçtima: 1,(17.01.1940): 69-78.

Deprem sonrası ihtiyaç sahiplerine yardım etmek için Diyanet İşleri Müdürlüğü de halkın manevi duygularına hitap ederek, halkı yardıma çağırmıştır. Bu hususta Diyanet İşleri Müdürlüğü'nün Başbakanlığa yazdığı raporda bu zamana kadar deprem ile ilgili yaptıklarını çalışmaları sunmuştur. Raporda, Müdürlük vilayetlerdeki müftülüklerle telgraf göndererek, halkı yardıma çağırma ve merhamet ve şefkat duygularını uyandıracak vaazlar verip, hutbeler okunmasını istemiştir. Ayrıca raporda, müdürlüğe bağlı çalışan memurlar maaşlarının bir bölümünü de bağışladıklarını açıklamıştır¹⁵¹.

Depremde bir gece içerisinde bütün ailesini kaybeden yetim kalmış küçük yaşta çocuklara yönelik devlet çalışmalarında da bulunmuştur. Deprem felaketi, özellikle çocuklarda ağır psikolojik travmalara sebep olmuş, gözleri önünde ailesini kaybeden bu çocuklar, yapayalnız kalmıştır. Bu hususta deprem sonrası yetim çocukların yeni bir yaşama kavuşmaları ve gelecekte iyi bir birey olmaları adına Kızılay Derneği himayesi altında 100 muhtaç çocuğun barındırılması kararlaştırılmıştır.¹⁵²

Depremde yapılan çalışmalar hakkında Erzincan'da işlediği suçlardan dolayı cezaevinde yatmakta olan mahkumlar için de ayrı bir parantez açmak gerekir. Depremde Erzincan Cezaevi büyük zarar görmüş bu nedenle hapisanedeki mahkumlar açıkta kalmıştır. Dönemin Erzincan Savcısı İzzet Akçal, yıkılan hapisaneye giderek tutuklularla konuşmuştur. Akçal, hükümlülere seslenişinde:

“Sizi şimdi kurtarma çalışmalarında görev almak üzere serbest bırakacağım. Aranızda civar köylerden olanlar varsa iki günlüğüne köyelerine gidip, ailelerini görebilirler. Ancak bir koşulum var; Hiçbiriniz kaçmayacaksınız. Canla başla çalışacaksınız. İşimiz bitince cezaevine döneceksiniz”

demiştir. Bunun üzerine mahkumlar her gün arama-kurtarma çalışmalarına katılmışlardır.¹⁵³ Akşamları sayılan mahkumlar her sayımda eksiksiz çıkmışlar, hiçbiri kaçmaya dahi yeltenmemiştir. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse; Bir akşam yapılan sayımda mahkumlar eksiksiz çıkması üzerine bir mahkûm şunları söylemiştir: “. . . Böyle günde eksilen yalnız hapisaneden değil, millet hizmetinden, kardeşine yardımdan, insanlıktan kaçmış olur. Bu ise alçaklıkların en büyüğüdür ve katil de olsa, hiçbirimizin suçu böyle bir cinayetten daha ağır olamaz” demiştir. Bir diğer örnekte ise; İsmet İnönü

¹⁵¹ BCA BKK 30 10 00 00/119 844 07.

¹⁵² BCA BKK 30 10 00 00/ 179 235 05.

¹⁵³ Abdullah Bozdemir, “1939 Erzincan Depremi”. <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-96900> [19.12.2017]

depremden sonra bölgeye gitmek için özel treni ile yola çıkmıştır. Trenin Erzincan yakınlarında bir istasyonda durduğu sırada bir mahkûm trene binmek istemişse de yetkililer tarafından alınmayarak, mahkûm ve görevliler arasında kargaşa çıkar. Sesleri duyan İsmet İnönü, bunun üzerine olay yerine gelmesiyle, mahkûm İnönü'ye seslenerek: ““*Efendim, ben Savcı Bey'e kaçmama sözü verdim. Erzincan'a dönüp, kurtarma çalışmalarına katılmak istiyorum. Beni de trene alın*” demiştir. Bu durumdan etkilenen İsmet İnönü, mahkûmu trenine alarak Erzincan'a hareket ederler.¹⁵⁴ İşte örneklerden görüldüğü üzere yaşanan bu felaket karşısında suçları ne olursa olsun, insanlıklarını kaybetmeyen mahkûmlar, vicdanların sesini dinlemişler ve arama kurtarma çalışmalarında yer alarak enkaz altından birçok vatandaşı kurtarmışlardır. Mahkûmların bu gayretlerinden ötürü her insanın hata yapabileceğini ve bir şans daha verilmesi gerektiğini düşünen Hükümet yetkilileri, af konusu üzerinde mecliste çalışmalarda bulunmuşlardır. Af konusu mecliste uzun süre tartışmalı görüşmelere sebep olmasına rağmen, 19 Nisan 1940 günü mecliste kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁵

Depremde, bölgedeki hayvanlar da unutulmamıştır, yaralı hayvanları tedavi etmek amacıyla devletin kurumları tarafından bölgeye memurlar sevk edilerek hayvanların bakımları ve tedavileri karşılanmıştır.¹⁵⁶ Son olarak deprem bölgesi için yapılan yardım çalışmaları adı altında düzenlenen etkinliklere de yer vermekte yarar vardır. İstanbul futbol takımları arasında bir turnuva düzenlenmesi kararlaştırılarak, maçlardan gelen hasılatın felaketzedelere bağış olarak gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁵⁷ Dönemin sanatçılarından Münir Nurettin Selçuk'ta bir konser düzenleyerek toplanan hasılatı Milli Yardım Komitesi'ne bağışlamıştır.¹⁵⁸

Depremden sonra bölgede arama kurtarma çalışmaları tamamlandıktan sonra, Erzincan'ın tekrar imar çalışmaları başlamıştır. Bu hususta yeni şehrin kurulması amacıyla profesörlerden oluşan bir heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁵⁹ Tetkik heyetinin çalışmaları üzerine eski şehrin kuzeyine yeni şehrin inşa edilmesi uygun görülmüştür. Şubat ayı ile birlikte başlayan imar çalışmaları, İstanbul'dan gönderilen 20

¹⁵⁴ Can Yavuz, “1939 Erzincan Depremi Kurtarma Çalışmalarında Yer Alan Mahkûmların Affı Bağlamında Türkiye'deki Af Uygulaması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.119, (2015):89.

¹⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 10 Devre: VI İçtima.1,(19.04.1940):116-118.

¹⁵⁶ “Hayvanları Koruma Cemiyeti”, *Akşam*, 10.01.1940.

¹⁵⁷ “Bir Yardım Turnuvası Tertip Ediliyor”, *Vakit*, 30.12.1939.

¹⁵⁸ “Felaketzedeler Menfaatine Münir Nureddin Konseri”, *Akşam*, 04.01.1940.

¹⁵⁹ “Zelzele Mıntıkasında Yeni Şehirler”, *Ulus*, 12.01.1940.

kadar portatif evin bölgeye yerleştirilmesinin yanı sıra Kızılay’da bölgede 30 dükkân ve 10 ev inşa etmiştir¹⁶⁰. Yıl boyunca süren yeni şehrin imarı için Kızılay hesabına Bayındırlık Bakanlığı’nın fevkalade bütçesinden tahsis edilmek üzere 2.500.000 lira yatırılmıştır¹⁶¹. Bölgede yıl sonuna kadar yapılan imar işleri büyük bir hızla devam etmiş, kısa sürede belediye binası, hastane, dükkanlar, bulvarlar ve memurlar için kalabilecekleri lojmanlar inşa edilmiştir.¹⁶²Yeni Erzincan’ın inşası yıllar boyu devam etmiş, zaman zaman meclisin gündemine vekillerin soru önermeleri ile gündeme gelmiştir.¹⁶³

Depremden yaklaşık 1 yıl sonra Milli Yardım Komitesi, Seyhan Milletvekili Hilmi Uran’ın beyanâtı ile sonlandırıldı. Hilmi Uran konuşmasında, bölgeye bir yıl içerisinde yapılan çalışmalar ve yardımlar hakkında beyanât vermiş, bölgeye yardım edenlere teşekkürlerini bildirmiştir. Uran’ın beyanâtı ışığında, Erzincan ve havalisine 1 yıllık süreçte yurt içinde yapılan yardım miktarı konusuna değinecek olursak; bölgeye dahiliyeden 3.905.142 lira nakdi yardım, 2.177.140 kilo, 97. 617 adet, 12.005 paket, 534 kutu aynı yardımda bulunulmuştur.¹⁶⁴

1.3.1.2. Erzincan Depremi’nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar

Erzincan depremi felaketinin yaşandığı sıralarda Avrupa’da başlayan yeni bir dünya savaşı, Türkiye’nin dış siyasetinden belirleyici rol oynamıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yaşanan savaşın Avrupa devletlerinin çıkarları üzerine çıktığını iyi bilmekte ve Mustafa Kemal Atatürk’ün bıraktığı dış siyaset çerçevesinde ilişkileri yürütmektedir. Türkiye dış politikasında ilk hedef savaşta aktif rol almamak olmuş, bu amaçla akıllıca dış politika hamleleri atılmıştır. Türkiye bu amaçla hareket ederken, olası tehlikelere karşı tedbir almak için Fransa ve İngiltere ile 1939 senesinde yaptığı “İttifak Anlaşması” ile savaşa karşı önlemlerini almıştır. Bu sırada yaşanan Erzincan Depremi, Türkiye’nin uyguladığı dengeli politika ülkelerin gönderdiği yardımlar çerçevesinde kendini

¹⁶⁰ “Yeni Erzincan Şehrinin Kurulmasına Başlandı”, *Akşam*, 17.02.1940.

¹⁶¹ *BCA BKK* 30 18 01 02/92 75 14.

¹⁶² “Yeni Erzincan Kurulurken”, *Ulus* 24.12.1940.

¹⁶³ 26 Şubat 1949’da Erzincan Milletvekili Abdülhak Fırat, Bayındırlık Bakanlığı’na sunduğu soru önergesinde, bölgede yapılan imar çalışmaları ve Avusturalya’dan alınan portatif evler hakkında bilgi istemiştir. Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. Mehmet Evsile, “1939 Erzincan Depremi Hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Yapılan Görüşmeler”, *Kesit Dergisi*, C.3, S.8,(2017): 7-8.

¹⁶⁴ Yapılan yardımlar hakkında detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:14, Devre.VI, İçtima:2, (27.12.1940): 60-62.

göstermiştir. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın dikkat çekici şekilde bölgedeki felakete karşı yaklaşımı, akıllarda her zaman Türkiye'yi savaşa çekmeye çalışan bir ülkenin, bir afete karşı duyarlılığından daha mı fazlası? sorularını akla getiriyor.

1939 İttifak Anlaşması ile Türkiye'nin müttefiki olan İngiltere'de deprem haberi büyük yankı uyandırmıştır. Ülkenin yazılı basınında makalelere yer vererek, Türkiye'nin acısına ortak olmuşlardır. Depremin İngiltere'de duyulmasının hemen ardından, İngiltere Kralı VI. George, İsmet İnönü'ye, İngiltere Başbakanı Chamberlain de Türkiye Başbakanı Refik Saydam'a taziye telgrafları çekmişlerdir. Kral George'un telgraflarında şu sözler yer almaktadır: *“Türk Milletine bu kadar acı ve elem veren müthiş zelzele haberini duyunca fevkalade müteessir oldum. Bu hususta milletimin Türk milleti hakkında duyduğu derin muhabbet hislerini kabul buyurmanızı rica ederim.”* Chamberlain ise telgrafında şunlara yer vermiştir: *“Türkiye’de büyük felaket doğuran zelzele haberi beni dehşet içerisinde bıraktı. Türk milleti ve bilhassa felakete uğrayanlar için duyduğum derin muhabbeti ekselansınıza arz ederim”*. Taziyelere ek olarak İngiltere Hükümeti, ilk etapta felaketzedeler için 100.000 İngiliz Lirası da yardımda bulunmuştur.¹⁶⁵

İngiliz Hükümeti'nin ilk gönderdiği yardım sonrası, İngilizlerin çeşitli kaynaklar yaratarak gönderdiği yardımların ardı arkası kesilmemiştir. *“Ulus”* Gazetesi'nde yer alan haber ana sayfada *“Fransız ve İngiliz Müttefiklerimizin Yardımı”* başlığı altında yayınlanmıştır. Haberin içeriğinde ise; Londra ve Paris'ten alınan haberlere göre, İngiliz ve Fransız Hükümetleri 25'er bin Sterlin nakdi yardımda bulunacaklarını bildirmiştir. Bunun yanı sıra bölgeye İskenderun Limanı'ndan sevk edilmek üzere 650 ton sıhhi malzeme ve ilaç yüklü bir gemi¹⁶⁶ 800 ton gıda, 29.000 ceket, 12.000 pantolon¹⁶⁷ da bu yardımlara eklenmiştir. İngiltere Hükümeti, depremzedelere yardım için yakın bölgelerdeki askeri birliklerini de devreye sokmuştur. İngiliz ordusundan yapılan yardımlara örnek vermek gerekirse; Mısır'da görev yapan General Henry Maitland Wilson komutasındaki İngiliz Ordusu bölgeye gönderilmek üzere, 200 çadır ve 100

¹⁶⁵ “Ecnebi Memleketlerde Yardım Ediyorlar”, *Akşam*, 30.12.1939.

¹⁶⁶ “İngiltere Yeniden 25.000 İngiliz Liralık İlaç ve Tıbbî Malzeme Gönderdi”, *Akşam*, 13.01.1940.

¹⁶⁷ “Ecnebi Hükümetlerin Yardımları”, *Akşam*, 17.01.1940.

İngiliz lirasını sevk etmiştir.¹⁶⁸ İngiliz ordusundan gelen yardım bununla sınırlı kalmayarak, ek olarak 800 çadır daha göndermiştir.¹⁶⁹

Gün geçtikçe İngilizlerin yardımları artarak devam etmiş, lüzumsuz yapılan yardımlar Türk hükümeti tarafından geri çevrilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, depremin olduğu güne kadar yani yaklaşık 16 yılda, Osmanlı Devleti'nden miras kalan ekonomik sorunlarla, 1929 Ekonomik Buharla ve ortaya çıkan Dünya Savaşı ile yaşanan ekonomik sıkıntılarla mücadele etmek zorunda kalmış, bu döneme kadar ekonomik bir güce çeşitli nedenlerden dolayı ulaşamamıştır. Bu maddi yetersizlikler içerisinde yaşanan depremle birlikte daha güç duruma düşmesine rağmen Türk Hükümeti, İngilizlerden gelen yardım tekliflerini reddetmiştir. Felakete karşı İngilizlerin gösterdikleri abartılı tutumdan rahatsızlık duyan Türk Hükümeti, İngilizlerin bu tutumunu, Türk milletinin bağımsızlığına müdahalesi olarak algılamıştır. Bu hususta örnek vermek gerekirse; İngiltere Deniz Bakanı, Türkiye Genelkurmay Başkanlığı'na Erzincan'a, 6 doktor, 1 diş hekimi ve 1 levazım subayından oluşan ekiple beraber "Maine" adlı bir hastane gemisini Türk Hükümetinin istediği bir Karadeniz limanına göndermek üzere hazırlandığını ve yine bu maksatla bir kruvazör gemisinin de gönderilmek istendiği iletilmiştir. Türk Hükümeti, İngiltere'den gelen bu talebi, Montreux Anlaşması'nı gerekçe göstererek reddetmiştir. Bu hususta Hükümet ve askeri kanat arasında çeşitli yazışmalar yaşanmıştır. Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, bu konuda ne yapılması gerektiğini Başbakanlığa telgrafla bildirmiş, Başbakanlık Fevzi Çakmak'a cevaben; İngiltere Büyükelçiliği aracılığıyla İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na teşekkür edildiğini, ileride ihtiyaç duyulduğu takdirde bu konuda yararlanacağı bildirilmiştir.¹⁷⁰ Bir diğer örnekte ise İngiltere Büyükelçiliği'nden yazılan muhtıra da, Romanya'da bulunan 11 uçağın 6'sının Türkiye hava sahasını kullanarak Mısır ve Kıbrıs'a uçmaları için Genel Kurmay Başkanlığı'ndan izin istenilmiş verilen cevabın olumsuz olması sebebiyle bu sefer İngiliz Büyükelçiliği bu 11 uçağın depremzedelere yardım amacıyla kullanılması hususunda izin istemiştir.¹⁷¹ Bu hususta Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlığa durumu aktarmış, verilecek cevabı sormuştur. Bunun üzerine Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı telgrafta; deprem bölgesinde uçakların inmesi için müsait alan bulunamamasından dolayı uçaklardan istifade

¹⁶⁸ "Fransız ve İngiliz Müttefiklerimizin Yardımları", *Ulus*, 31.12.1939.

¹⁶⁹ "Zelzele Dolayısıyla", *Ulus* 16.01.1940.

¹⁷⁰ BCA BKK 30 10 00 00/119 844 14.

¹⁷¹ BCA BKK 30 10 00 00/119 845 06.

edilemeyeceği bu suretle İngiltere Büyükelçiliği'ne teşekkürler sunularak bildirilmesi istenmiştir.¹⁷²

İngiltere'nin gönderdiği yardım malzemeleri zaman zaman karışıklıklara da sebep olmuştur. Bu hususta İngiliz Hükümeti'nin gönderdikleri yardım malzemelerinin içinde lüks tüketim malzemeleri yer almış, bu malzemelerin depremzedelere dağıtımında Türk Hükümeti tarafından sorunlar yaşanmıştır. Buna örnek verecek olursak; İngiliz Hükümeti tarafından İskenderun Limanı'na 12.390 kilo un, 200 tuz, 1000 kilo fasulye, 700 kilo bezelye, 2.000 kilo şeker, 500 kilo pirinç, 3.200 libre (yarım kilogramlık bir ağırlık ölçü birimi) tatlı, 4.482 libre peynir gönderilmiştir. Seyhan Valisi, peynir haricindeki malzemelerin dağıtılacağını ancak gönderilen peynirin lüks olmasından dolayı dağıtım konusunda sorunlar oluşacağını Kızılay Genel Merkezi'ne telgrafla açıklamıştır. Vali yaşanacak sorunları şu şekilde açıklamıştır; Bölge halkının bu tür peynirlere alışık olmadığından eğer dağıtılacak olursa bölge halkının yemeyerek peynirleri satacağına bunun sonucu olarak mali zarar oluşturacağına belirtmiştir. Ayrıca Vali, bu peynirleri deprem bölgesinde satmak istenilirse ancak 100 kuruşa satılabileceğini bir kutu peynirin 360 kuruş olduğunu bu yüzden yaklaşık toplam zararın 5.174 liraya ulaşacağını bildirmiştir. Telgrafın devamında Vali, bu peynirlerin Adana'da satılmak istenildiği takdirde halk tarafından talep görmeyeceği ve yine zarara sebep olacağını bundan dolayı peynirin naklini Ankara ve İstanbul'a yapılması ve o bölgelerde satılmasını belirtmiştir.¹⁷³ Kızılay Genel Merkezi de konuyu Milli Yardım Komitesi'ne bildirmiş ancak kaynaklarda komitenin verdiği cevaba rastlanmamıştır. Yine de Seyhan Valisi'nin detaylı telgrafı ışığında peynirlerin Ankara ve İstanbul'a gönderilmiş olması muhtemel görünmektedir.

İngiltere Hükümeti, tarafından gönderilen yardımlarda yaşanan karışıklıklar üzerine İngiltere tarafından depremzedelere yapılacak yardımların organize edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu hususta David Lloyd George ve George Clark'ın başkanlığında bir komisyon oluşturulmuştur¹⁷⁴. Komitenin başkanlığına Türk düşmanlığı ile bilinen Lloyd George'un getirilmesi bir hayli ilginçtir. İngiliz siyasetini en iyi şekilde tanımlayan kurnazlık, bu yardım kampanyasında da kendini göstermiştir. Geçmişte ülkeler arası

¹⁷² BCA BKK 30 10 00 00/119 845 06.

¹⁷³ BCA BKK 30 10 00 00/119 845 10.

¹⁷⁴ "Felaketzedelere İngiliz Yardımı", *Akşam*, 07.01.1940.

yaşanmış gerginliklerin unutulması adına Türklere yardım edilmesi için kurulan komitenin başına Türk düşmanlığıyla bilinen bir ismin atanmış olması, yalnızca iyi niyet göstergesi olarak görülmemelidir.

Komisyunun çalışmalarına başladığı günlerde Başbakan Chamberlain'de, Türkiye'de yaşanan deprem ve yapılan yardımlar hakkında İngiliz halkına hitap etmiştir. Chamberlain, konuşmasında:

“...bugün harp halinde bulunmayan fakat birkaç gün içinde zelzele, bütün muharip devletlerin birçok haftalık muhabere neticesinde gördüğü zararlardan daha büyük zararlar görmüştür... Bizzat Reis-i Cumhur'un yüksek idaresi altında bütün felaketzedelere yapılması gereken yardımlar yapılmaktadır. İnsanı hayranlar içinde bırakan metin Türk köylüsü, bu büyük felakete sabır ve cesaretle karşı koymaktadır...Onların dostları olan bizler bu milli felaket karşısında kendilerine yalnız sempatilerimiz değil aynı zamanda yardım ellerimizde uzatmak mecburiyetindeyiz. İngiliz ve Fransız hükümetleri yaptıkları ilk yardıma ilave olarak yeniden yardımlarda bulunmaya amade olduklarını Türk hükümetine bildirmişlerdir¹⁷⁵.”

İngiliz-Türk yardım komitesi kurulduğu andan itibaren yoğun bir şekilde yardım çalışmalarını yürütmüş, depremzedeler için yardım malzemeleri toplanmıştır. Bu malzemenin nakliyesini, dağıtımını kolaylaştırmak amacıyla İngiltere Dışişleri Bakanı, General Wyndham Deedes'in bölgeye gönderilmesi ve bu işlerle ilgilenmesi için Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na bir telgraf yazarak, Türk Hükümeti'nin izinlerini istemiştir. Ayrıca sevkiyatın 22 Ocak günü yapılacağı, Deedes'in bir an önce hazırlanması için en kısa zamanda bildirilmesi de istenmiştir. Konuyu Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlığa bildirmiş, Başbakanlık cevabında General Deeds'in gelmesinde sakınca bulmayarak teklifi kabul etmiştir.¹⁷⁶ Türk hükümetinden onay çıkar çıkmaz yardım malzemelerinin sevkiyatı için hazırlıklar başlamıştır. İlk etapta Türk-İngiliz yardım cemiyeti tarafından, 80 tonluk giyecek¹⁷⁷, 14.000 muhtelif eşya ve 500 İngiliz lirası değerinde tıbbi malzeme¹⁷⁸ sevke hazırlanmıştır.

İngiliz-Türk yardım komitesi, yardım malzemelerinin sevkiyatı sürerken; Komite Başkanı Lloyd, radyoda Türk milletine hitaben bir konuşma gerçekleştirmiştir.

¹⁷⁵ “Alicenap Bir Dost”, *Ulus*, 10.01.1940.

¹⁷⁶ BCA BKK 30 10 00 00/119 845 01.

¹⁷⁷ “Son Dakika”, *Akşam*, 25.01.1940.

¹⁷⁸ “Felaketzedelere Yardım”, *Ulus* 10.02.1940.

Lloyd'un konuşması İngiliz milletinde derinden etkilemiş, İngiliz halkı tarafından komiteye binlerce mektup gönderilmiştir. Lloyd'un konuşmasının satır aralarında şunlar yer almaktadır:

“Bir taraftan zelzele, diğer taraftan su istilası yüzünden birçok şehir ve köylerin mahvolduğunu binlerce Türk'ün öldüğünü ve kurtarılmış olanlarında ızdırab içinde olduklarını öğrendik...Karla örtülü sahalarda açıkta kalmış kardeşlerimizin yardımına koşmanın onların acılarını dindirmenin ne kadar zor olduğunu tahmin ediyoruz...Bu müşkül anlarınızda bir yardım olarak göndermekte olduğumuz eşyaların kabulünü İngilizler sizden rica ediyor...Siz kuvvetli bir milletsiniz harap olan bu yerleri yeniden mamureye çevirerek bu felaketten yeni bir kuvvet alarak çıkacaksınız...”¹⁷⁹

Bu konuşmanın ardından İngiliz halkından komiteye mektuplar yanı sıra yardımlarda gelmiş, İngiliz milleti Türk halkının acısına merhem olmaya çalışmıştır. Buna örnek vermek gerekirse; İngiltere'de yaşayan ve arşiv belgesinde soyadı House olarak geçen bir İngiliz vatandaşı gönderdiği mektupta: “*Türk depremzedeler için yardım olarak sıcak tutacak giysiler istenildiğini duydum. Bunun için kullanışlı olduğunu düşündüğüm 3 çift çorabı lütfen kabul edin. Daha fazlasını gönderemediğim için üzgünüm.*” Bir başka örnekte ise yine arşiv belgesinde Patsy Kane adı ile geçen çocuğun mektubunda;

“*Sevgili Lord Lloyd dün geceki çağrınıza cevap olarak, kendime ördüğüm atkı ve kollukları gönderiyorum. Ben 10 yaşındayım ve zavallı Türk milleti için çok üzgünüm özellikle çocuklar için, umarım gönderdiğim atkı ve kolluklar benim yaşındaki kız veya erkek çocuğuna verilir*”¹⁸⁰

İngiltere Yardım Komitesi tarafından hazırlanan yardım malzemeleri General Deeds ile beraber 30 Ocak günü Türkiye'ye gönderilmiştir. Deeds, Erzincan'a gitmeden önce Ankara'da Kızılay Genel Merkez yöneticileri, İçişleri ve Sağlık Bakanı ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. General Deeds, 1 Şubat günü Sivas üzerinden Erzincan'a hareket etmiş, burada incelemeler de bulunarak, yardımları teslim etmiştir. Erzincan'dan ayrılırken bir açıklamada da bulunan General, deprem bölgelerinde gördüğü manzarayı, Türk Hükümeti'nin aldığı önlemleri, İngilizlerin yaptığı yardımları ve bölgedeki ihtiyaç

¹⁷⁹ Erzincan Depremi'nin yaşandığı dönemde Bursa ilinde de büyük bir sel afeti yaşanmıştır. Lord Lloyd konuşmasının bir bölümünde Bursa sel afetine de yer vermiştir. Bu konu ile ilgili açıklamalara Sel Bölümü altında yer verilecektir. Bkz. Türk-İngiliz Yardım Komitesi Reisinin Nutku, *Akşam* 26.01.1940.

¹⁸⁰ BCA BKK 30 10 00 00/119 845 08.

durumları hakkında da bilgiler vermiştir¹⁸¹. Bölgeden ayrılırken Deeds, İngiltere Hükümeti'ne bölgenin ihtiyaçları hakkında bir telgraf çekerek, yardımın hazırlanmasını istemiştir.¹⁸²

İngiliz-Türk Yardım Komitesi, depremzedeler yararına yardımların artmasına yönelik mitingler de düzenlemiştir. Komite bu amaca yönelik Mansion House'da büyük bir miting vermiştir. Mitingde bir konuşma yapan Komite Başkanı Lloyd, Erzincan'a 100 yataklı bir hastane kurmak istediklerini belirtmiştir. Ayrıca Lloyd konuşmasında, yaşanan felakette üstün cesaret gösteren Türk milletini övmüş ve Türklerle İngilizlerin sadık dostlar olduğunu belirtmiştir. Mitingde hükümet adına Deniz Nakliyat Bakanı Austin Uvedale Morgan Hudson da bir konuşma yaparak, Türk milletinin yaşanan felakette sözlerini unutup başka milletlerin vaatlerine kanabileceği düşünülmüşse de hiçbir söze kanmadığını ve vaatlerin neticesiz kaldığını belirtmiş ayrıca İngilizlerin her zaman sadık dostları olduğunu da eklemiştir.¹⁸³ Hudson, Türkiye'nin Almanya'ya karşı yaklaşmasından çekinerek, üstü kapalı bir şekilde Türk Hükümeti'ni uyarmıştır. Bu hususta Hudson; Almanya'nın yaşanan deprem ile Türkiye'ye yaklaşmak için bir fırsat olarak gördüğünü ve bu bağlamda yardım vaatlerinde bulunduğunu ancak Türkiye'nin, Almanya'nın yaptığı bu hamleyi görmemezlikten geldiğini ve müttefikleriyle ittifakını bozmadığını belirtmiştir.

Türkiye'nin bir diğer müttefikleri Fransa da deprem ile İngiltere'den sonra taziyelerini ve yardımlarını Türk Hükümeti'ne iletmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'un, İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafta depremden dolayı derin teessür ve taziyelerini bildirerek, bütün Fransa'nın bu büyük acıya ortak olduğunu bildirmiştir. Bunun yanı sıra Fransa Genel Meclis Başkanı da Türk Hükümeti'ne taziyelerini sunarak, Paris halkının Türkiye'nin acılarına iştirak ettiğini yazmıştır.¹⁸⁴ Ayrıca Fransa Ayan Meclisi'nin 29 Aralık günü celsesinde deprem sebebiyle okunan beyanname, Fransa Büyükelçiliği tarafından Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderildikten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinde alkışlar altında okunmuştur. Fransa Ayan Meclisinin yazdığı beyanat şu şekildedir:

¹⁸¹ General Deeds'in açıklaması için bkz. Felaket Mıntıklarında, *Ulus*, 11.02.1940.

¹⁸² General Deeds, *Akşam* 31.01.1940; General Deeds Bugün Erzincan'a Hareket Ediyor, *Ulus*, 01.02.1940; Yeni Zelzeleler, *Akşam* 06.02.1940.

¹⁸³ "Türk-İngiliz Dostluğu", *Akşam* 09.04.1940.

¹⁸⁴ "Fransız Cumhuriyetinin Taziyeti", *Akşam*, 29.12.1939.

“Aziz Arkadaşlar, Türkiye’nin şimali şarkisini harap eden zelzele haberi üzerine, içimizde derin bir heyecan ve keder hissetmeyen kimse yoktur. Dost milleti düçar-ı elem kılan mateme tamamıyla iştirak ettiğimizi Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne temin ve bu kadar elim tarzda felakete uğrayan halka sonsuz muhabbetlerimizi izhar etmekle bütün senaya tercüman olduğuma eminim.”

Fransa Ayan Meclisinde beyanatın okunması bittiği sırada Başbakan Édouard Daladier de Meclis Başkanı’ndan söz isteyerek; “*Reisin asil sözlerine hükümetin de iştirak ettiğini ve Türk milletine Fransa’nın bütün muhabbet ve derin dostluğunu iblağ eyerim*” sözlerini eklemiştir¹⁸⁵. 29 Aralık günü Fransız Ayan Meclisi’nde konuşmasında Daladier, Hükümet’in Türk depremzedeleri için bir ödenek kanun projesi oluşturulduğunu da bildirmiştir. Ayrıca Daladier, bu husus ile alakalı İngiltere Başbakanı Chamberlain ile görüştüğünü ve İngiltere’nin bu dayanışma gününde Fransa’nın iştirak ettiğini görme arzusunda olduğunu aktarmış ve Türkiye lehine iki devletin bütün gayreti sarf edeceğini söyleyerek konuşmasını noktalamıştır¹⁸⁶. Fransa tarafından ödenek kanun projesi hazırlanırken, bir an önce yardımlara başlanması amaçlanmıştır. Bu amaçla Fransa Hükümeti, Fransız Kızıllaç Cemiyeti ile temasa geçerek, depremzedeler için bir an önce yardım yapılmasını istemiştir.¹⁸⁷ Daha sonra müttefiki gibi Fransa’da Cumhurbaşkanı Lebrun’un başkanlığında, Fas Sultanı ve Tunus Beyi’nin de iştirak ettiği bir yardım teşkilatı kurmuş bunun yanı sıra daha önceden yapılan yardımlara ek olarak depremzedeler için 12.000.000 Franklık bir yardım düşünülmüş daha sonra bu rakam değiştirilerek 15.000.000 Frank olarak kararlaştırılmıştır.¹⁸⁸ Kurulan yardım teşkilatının ilk sevkiyatı tren yoluyla gerçekleşmiştir. Yardım malzemeleri içinde; 4 ton kullanılmış giyecek, 1 ton süt, 10 kasa radyomalt (bir tür tıbbi vitamin), 2 kasa karışık konserve, 5 kasa ilaç, 2 kasa çorba tenceresi ve 29 sandık tıbbi malzeme bulunmaktadır.¹⁸⁹

İngiltere Hükümeti gibi Fransız Hükümeti de depremzedelere yardım için bölgeye yakın ülkelerdeki askeri birliklerinden yararlanmıştı. Suriye’deki Fransız Kumandanlığı, Kızılay’a 300 çadır ve 5.000 battaniye göndermiş, satın alma işlemleri

¹⁸⁵ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, Cilt.9 İçtima.1,(18.03.1940): 4.

¹⁸⁶ “Fransız ve İngiliz Mütteliklerimizin Yardımları”, *Ulus*, 31.12.1939.

¹⁸⁷ “Ecebi Memleketlerde Yardım Ediyorlar”, *Akşam*, 30.12.1939.

¹⁸⁸ 18 Ocak günü yayınlanan “*Ulus*” Gazetesi yardım miktarını 12.000.000 frank olarak verirken, 25 Ocak günü “*Akşam*” Gazetesi ise bu rakamı 15.000.000 Frank olarak aktarmıştır. haberlerin detayları için Bkz. “Fransa’nun Ulüvücenabi”, *Ulus*, 18.01.1940; “Son Dakika”, *Akşam* 25.01.1940.

¹⁸⁹ “Felaketzedelere Yardım”, *Ulus*, 10.02.1940.

içinde Kızılay namına 200.000 Franklık bir kredi açmıştır.¹⁹⁰Bu yardımlara Fransız Şark Seyyar Kuvvetleri de katılmış, 1956 Türk lirası askerler arasında toplanarak, Türkiye'ye gönderilmiştir.¹⁹¹

Erzincan Depremi, Türkiye'de olduğu gibi bütün dünyada yankı uyandırmıştır. Dünyanın dört bir yanından ülke liderleri tarafından taziye telgrafları çekilerek yaşanan felaket karşısında hassasiyetlerini göstermişlerdir. Ülkelerin taziye telgrafları, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na ya da Büyük Millet Meclisi'ne gönderilmiştir. Taziye telgraflarının bir kısmı ulusal basına yansımış, gazeteler bunları okuyucularına duyurmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen taziye telgrafları ise meclis oturumunun açıldığı gün, Meclis Başkanı ve yahut Dışişleri Bakanı tarafından okunmuş, vekiller tarafından alkışlarla karşılanmıştır.

Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bu elem felaket karşısında dünyanın dört bir yanından taziye telgrafları gelmekte, yaşanan afetin acısı yalnız Türk halkının çektiği acı olmadığını ve ülke halklarının bu aynı derin üzüntü içerisinde olduğunu göstermiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye; Hollanda Kraliçesi Wilhelmina, İtalya Kralı III. Victor Emmanuel, İsviçre Konfederasyon Başkanı Philipp Etter, Polonyalı politikacı Władysław Raczkiewicz, Macaristan Naibi Amiral Miklós Horthy, Yugoslav Prensi Paul, Suudi Arabistan Meliki gibi devlet liderlerinden taziye telgrafları göndermişlerdir¹⁹². Bunun yanı sıra Danimarka Kralı X. Christian, İspanya Devlet Başkanı General Franco, Yemen İmamı Yahya Muhammed Hamideddin de yaşanan felaket üzerine taziyelerini bildirmişler, cevaben İsmet İnönü, Türk milletinin teşekkürlerini ülke liderlerine sunmuştur.¹⁹³ Dünya'nın en uzak bölgelerinden de Türkiye'nin acısını paylaşan ülkeler olmuştur. Bunun en güzel örneği, 12 Ocak günü Japon Meclisi adına Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen telgraf mecliste okunarak, vekiller tarafından alkışlanmıştır. Telgrafta şunlar yazılmıştır: *"Ahiren Anadolu'yu musab kılan müthiş zelzele felaketinden fevkalade mütehassis olan Japon Meclis-i Mebusanı en samimi hissiyatımı izhar eder"*.¹⁹⁴ Başka bir örnek vermek gerekirse Çin Milli Hükümeti lideri Lin-Sen, İsmet İnönü'ye yazdığı telgrafta şahsı ve Çin milleti adına

¹⁹⁰ "Son Dakika", *Akşam* 04.01.1940.

¹⁹¹ "Felaketzedelere Yardım", *Akşam* 02.03.1940.

¹⁹² "Matemimiz Karşısında", *Akşam*, 01.01.1940.

¹⁹³ "Felaketimiz ve Dost Milletler", *Ulus* 02.01.1940.

¹⁹⁴ TBMM *Zabıt Ceridesi* Cilt: 8, Devre:VI, İçtima:1, (12.01.1940): 52.

teessür ve taziyelerini bildirmiştir.¹⁹⁵ Hariciye Vekili Saraçoğlu'na da Dışişleri Bakanlıkları ve Konsolosluklar vasıtasıyla taziyeler gönderilmiştir. Bunlardan birkaçını saymak gerekirse; İspanya, İsveç, Lüksemburg, Norveç Nazırları, hükümetleri adına vekile taziyelerini sunmuşlardır.¹⁹⁶

Amerika'da depremin duyulmasıyla birlikte Türk milletine yakınlık gösteren ülkeler arasında yerini almıştır. Bu hususta Amerika, Ankara Büyükelçiliği vasıtasıyla Türk Hükümeti ile irtibat sağlayarak, depremzedelerin ihtiyaçlarını öğrenmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra Amerikan Büyükelçiliği, İstanbul'daki Amerikan Hastanesi Başhekimini Lorrin Shephard'ın deprem mıntokasında çalışmaya talip olduğu ve arzu edildiği takdirde, hizmet vermeye hazır olduğunu bildirmiştir.¹⁹⁷ Teklifi kabul eden Türk Hükümeti daha sonra bölgeye gönderilen Kızılay'ın yataklı hastanelerinden birini, Shephard ve heyetinin emrine vermiştir. Shephard ve heyeti, 100 yataklı bir hastane ile görevine ilk olarak Tokat'ın Erbaa ilçesinde başlamıştır.¹⁹⁸ Amerikan Büyükelçiliği'nin yardımları bununla sınırlı kalmayarak, Milli Yardım Komitesi'ne 160 lira nakdi yardımda bulunmuştur.¹⁹⁹

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri hep dost ve kardeş ülke olan Afganistan her zaman olduğu gibi bu felakette de Türkiye'nin acılarını hafifletmek için çabalamıştır. Yaşanan felaketin ardından Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'na Afganistan Ankara Büyükelçisi tarafından taziyelerinin sunulduğu mektup ile 500 Türk lirası bağışta bulunmuşlardır. Büyükelçinin mektubunda şu satırlar yer almaktadır:

“Erzincan, Tokat ve havalisinde vuku bulan ve malca ve nüfusça birçok felaketler tevhit eden zelzeleden, necib Türk milletinin kardeşi olan biz Afganlılar çok müteessir ve müteellim olduk. Aziz Türk evlatlarının ölüm ve perişanlığına sebebiyet veren bu canhıraş ve büyük musibeti aynen bir Türk gibi karşılar ve bu elemi kendi elemimiz gibi telakki ederiz. Bunun için felakete uğrayan kardeşlerimize naçiz bir yardım olmak üzere 500 lira takdim eder, büyük ve kardeş Türk milletinin acısına şahsım, hükümetim ve milletim namına iştirak ederim”.²⁰⁰

¹⁹⁵ “Yurtdışında Teessür”, *Ulus* 03.01.1940.

¹⁹⁶ “Felaketimiz ve Dost Milletler”, *Ulus* 02.01.1940.

¹⁹⁷ “Bütün İnsanlık Dünyası Müteessir”, *Ulus* 31.12.1939.

¹⁹⁸ “Amerikan Hastanesinin Yardımı”, *Akşam* 06.01.1940.

¹⁹⁹ “Dost Devletlerin Yardımı”, *Vakit* 01.01.1940.

²⁰⁰ “Acımız ve Dostlarımız”, *Ulus*, 30.12.1939.

Yapılan bu dostane yardıma Türk hükümetince teşekkür edilerek, bağışları Kızılay hesabına yatırılmıştır. Afganistan Kralı Zahir Şah da zelzele felaketzedeleri için 2000 lira göndermiştir.²⁰¹

Erzincan’da yaşanan deprem dolayısıyla ülkeler tarafından taziyeler gönderilmeye devam etmiştir. Mısır Kralı I. Faruk, Mısır Başbakanı ve Hükümet yetkilileri taziyelerini bildirmiştir.²⁰² 3 Mart günü Büyük Millet Meclisinde, Mısır Mebus ve Senato Başkanlığı’ndan çekilen taziye telgrafları okunmuş, vekiller tarafından alkışlarla karşılanmıştır. Mısır senato reisliğinin telgrafında:

“Hareket-i arz neticesinde kardeş millet üzerine çöken büyük ve müthiş musibet Mısır halkında derin ve acı bir heyecan uyandırmıştır. Hissettiğimiz büyük kederi, senatör arkadaşlarım ve şahsım namına ekselansınıza ve muhterem meclise iblağ eyler ve arzı taziye eylerim”.

Mısır Meclisi tarafınca yazılan diğer telgrafta ise şunlar yazılmıştır:

“Asil Türk milletinin maruz kaldığı elim felaketten dolayı Mısır milletinin kalpten gelen ve pek derin taziyetlerini Mısır Meclis-i Mebusanı namına, ekselansınıza iblağ eylerim. İki memleketi birleştiren kardeşlik ve dostluk bağları dolayısıyla bütün Mısır milletinin hissiyatına tercüman olduğuma eminim”²⁰³.

Mısır basın organları da bu felaketi sayfalarında yer vermiş, açtığı yardım kampanyalarına kardeş Türk milleti için Mısır halkını davet etmiştir.²⁰⁴

Mısır Hükümeti depremin hemen ardından yardım çalışmalarına başlamıştır. Bu amaçla bölgenin en acil ihtiyaçlarının öğrenilmesi için Mısır Büyükelçiliği görevlendirilmiştir. Mısır Krallığı da ilk yardım olarak 1.000 Mısır lirası göndermiştir.²⁰⁵ Ayrıca Mısır Prensesi de Dışişleri Bakanlığı’na taziyelerini bildirerek, 600 Mısır lirası bağışta bulunmuştur.²⁰⁶ Mısır Devleti, ilerleyen günlerde de depremzedelere yardım yapmaya devam etmiştir ve depremzedeler yararına bir yardım teşkilatı kurarak, Mısır halkının yardımları bu teşkilatta toplanmıştır. Mısır Hükümeti de bu teşkilata 10.000 Mısır lirası bağışta bulunmuştur.²⁰⁷ Teşkilat yardımları topladıkça depremzedelere

²⁰¹ “Zelzele Felaketi Dolayısıyla”, *Ulus* 05.01.1940.

²⁰² “Mısır, Suriye ve Filistin’den Teessür”, *Akşam* 30.12.1939.

²⁰³ TBMM *Zabıt Ceridesi* Cilt: 8, Devre:VI, İçtima:1,(03.01.1940): 2-3

²⁰⁴ “Mısır, Suriye ve Filistin’den Teessür”, *Akşam* 30.12.1939.

²⁰⁵ “Mısır Kralının Felaketzedelere Teberrü”, *Akşam* 31.12.1939.

²⁰⁶ “Prenses Şivekar 600 Lira Teberru Etti”, *Akşam* 04.01.1940.

²⁰⁷ “Son Dakika”, *Akşam* 02.01.1940; “Yurtdışında Teessür”, *Ulus*, 03.01.1940.

ivedilikle göndermeye devam etmiştir. Başka bir yardımında teşkilat bölgeye 1.000 lira yardım daha göndermiştir.²⁰⁸

Yukarıda bahsettiğimiz üzere İngiltere ve Fransa, Türkiye’de yaşanan felakete özel bir ilgi göstermişlerdir. Bunun yanı sıra harbin diğer bir tarafını oluşturan Almanya da Türk milletini görmezden gelmeyecek, çeşitli yardımlarda bulunmaya çalışmışlardır. Hatta Almanya’nın bu doğal afetin yaşanmasıyla Türkiye’ye gösterdiği yakın ilgi daha önceden de bahsettiğimiz üzere İngilizleri tedirgin etmiştir. Bu devletlerin Türkiye’ye karşı sergiledikleri yaklaşımı, dönemin şartlarından ayırarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu dönemde Türkiye’nin doğru şekilde uyguladığı akıllı denge politikasının ürünü, bu felakette ülkelerin sergilediği yardımlarda kendini göstermiştir. Bu hususta Almanya’nın felaket dolayısıyla yardımlarına bakılacak olursa; depremin ardından Alman Hükümeti, Büyükelçi Von Pappen aracılığıyla Türkiye Dışişleri Bakanı Saraçoğlu’na taziyelerini bildirerek, İstanbul’da bulunan Alman hastanesini de depremzedelere tahsis edildiğini bildirmiştir.²⁰⁹ Savaşın sebep olduğu ağır maddi yüke rağmen Almanya, depremzedelere yapılan yardımlarda cömertçe davranarak, bir uçak ile bölgeye tıbbi malzeme ve ilacın²¹⁰ yanı sıra tren yoluyla da iki sandık dolusu tekrar ilaç ve sıhhi malzeme göndermiştir.²¹¹

Deprem hadisesi üzerine alınan haberler üzerine adeta yurtiçinde olduğu gibi yurtdışında da yardım seferberliği başlamış, felaketzedeler için dünyanın her noktasından yardımlar sevk edilmeye başlanmıştır. Bunlardan; Sovyetler Birliği Halk Komiserleri Meclisi adına depremzedelere 10.000 Dolar göndermiştir. Yugoslavya Hükümeti de ilk olarak 50.000 Dinar yardımda bulunmuştur. Yugoslav Hükümeti başka bir yardımda daha bulunarak 3.000.000 Dinarlık inşaat malzemesi göndermeye karar vermiştir.²¹² Bu ülkeler haricinde Avusturalya Hükümeti de 10.000 İngiliz lirası bağışta bulunduğu yazılmıştır.²¹³ Kıbrıs da 600 İngiliz lirası yardım da bulunmuştur.²¹⁴ Dünya Savaşı’nın başladığı yıllarda en fazla zararı görmüş ülke olan Polonya’da imkanları doğrultusunda yardımdan kaçmamıştır. Polonya Büyükelçiliği, Hükümeti namına maddi açıdan az fakat manevi

²⁰⁸ “Zelzele Dolayısıyla”, *Ulus*, 06.01.1940.

²⁰⁹ “Ecnebi Devletlerin Felaketzedelere Yardımları”, *Akşam* 10.01.1940.

²¹⁰ “Almanya’nın Teberru”, *Akşam* 09.01.1940.

²¹¹ “Şehir Haberleri”, *Akşam* 18.01.1940.

²¹² “Dışarıdaki Dostlarımızdan Zelzele Felaketzedelerine Yapılan Yardımlar”, *Ulus* 06.01.1940.

²¹³ “Yeni Zelzeleler”, *Akşam*, 19.01.1940.

²¹⁴ “Son Dakika”, *Akşam*, 06.02.1940.

açından önemli sayılabilecek 100 liralık²¹⁵ yardımıyla yaşanan acılarda insanlığın nasıl dayanışma içinde olması gerektiğini göstermiştir.

Türkiye'nin doğusunda bulunan sınır komşuları da bu depremin olduğu andan itibaren yardımlarını felaketzedelere ulaştırma gayreti içinde olmuşlardır. Bu bağlamda Irak Hükümeti, Türk Hükümeti ile irtibat kurarak depremin boyutu hakkında bilgi almış ve yardım faaliyetlerine başlamıştır. Bu amaçla Irak Hükümeti, ilk yardım olarak bölge için 12.000 Türk lirası göndermiştir.²¹⁶ Irak Meclisi de bölgede yaşanan felaket haberi üzerine üzüntülerini bildiren bir telgraf göndermiştir. 17 Ocak günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunan telgrafta şu sözlere yer verilmiştir: “Aziz komşumuzu musab kılan felaketten fevkalade müteessir olan Irak Mebusan Meclisi tatili takip eden ilk celsesinde kederli hissiyatımı ekselansınıza iblağa karar vermiştir. Meclis namına ekselansınıza ve asil Türk milletine arz-ı taziyet eylerim.”²¹⁷ Bunun yanı sıra Irak Büyükelçisi de, Dışişleri Bakanı'nı ziyaret ederek taziyelerini sunarak, kendi namı adına 12.000 lira yardımda bulunmuştur.²¹⁸ Diğer bir komşu ülke İran'da, İran Kralı ve İran Meclisi adına taziyelerini bildirmiş ve dost İran halkının Türk halkının acısına iştirak ettiğini göstermiştir. İran Kralı Şahin Şah, taziyeleri ile beraber şahsı adına 10.000 Türk lirası da göndermiştir.²¹⁹ İran Meclisi tarafından da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne çekilen telgrafta: “İran milleti kardeş ve dost Türk milletinin bu felaketten doğan derin kaderine iştirak eden en samimi taziyelerimin lûtfen kabulünü rica ederim”.²²⁰ İran Büyükelçiliği de iane defteri açarak yardım toplamaya başlamışlar, ilk etapta yaklaşık 14.000 Riyal iane toplanmıştır.²²¹ İane defterinde toplanan ilk kısmı 15 Ocak günü Kara köse yolu üzerinden 1.023 metre yünlü kumaş, 628 battaniye, 384 palto, 725 çift çorap ve 810 atlet Erzurum'a sevk edilmiş, bu surede toplanan nakdi miktar ise 110.000 lirayı bulmuştur.²²² İkinci etapta gönderilen yardımlar ise 7 Şubat'ta bölgeye ulaşmıştır. İkinci partideki yardım malzemeleri; 40 ton un, 3 ton piring, 3 ton kuru üzüm, 1.000 çift yün çorap, 100 battaniye, 100 top paltoluk kumaş ve 6 ton kavurma sevk edilmiştir.²²³

²¹⁵ “Ecnebi Devletlerin Felaketzedelere Yardımları”, *Akşam* 10.01.1940.

²¹⁶ “Dost Devletlerin Yardımları”, *Vakit* 01.01.1940; “Matemimiz Karşısında”, *Akşam*, 01.01.1940.

²¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi Cilt: 8, Devre: VI, İçtima:1, (17.01.1940):68.

²¹⁸ “Irak Kızılayı'nın Teberrü”, *Akşam*, 03.01.1940.

²¹⁹ “Felaketimiz ve Dost Milletler”, *Ulus*, 02.01.1940.

²²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi Cilt:8 Devre: VI, İçtima: 1, (03.01.1940):2.

²²¹ “Filistin'in Yardımı”, *Akşam*, 07.01.1940.

²²² “Zelzele Dolayısıyla”, *Ulus*, 16.01.1940; “Hariçten Gelen Yardımlar”, *Akşam*, 19.01.1940.

²²³ “Yurtta ve Dış Ülkelerde Yardım Devam Ediyor”, *Ulus*, 08.02.1940.

Komşu Balkan ülkeleri de bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi deprem felaketine karşı harekete geçmiştir. Başta Yunanistan olmak üzere, birçok Balkan devletleri depremin hemen ardından taziyelerini sunarak yardıma koşmuşlardır. Bu hususta Yunan Hükümeti, ilk olarak Türk Hükümeti ile iletişime geçerek, depremzedelerin ihtiyacını öğrenmiştir. Bununla beraber Yunan Hükümeti ilk yardım olarak, 10.000 Türk lirası nakdi veya bu kıymette sıhhi malzeme gönderebileceğini bildirmiş, buna karşılık Türk Hükümeti teşekkürlerini ileterek sıhhi yardımın daha yararlı olacağını bildirmiştir.²²⁴ İki ülke arasında yardımlar hususunda görüşmeler sürerken, Yunanistan Başbakanı, yaşanan felaket karşısında Anadolu Ajansı vasıtasıyla Türk milletine de bir mesaj göndermiş ve Yunan halkının, dost milletin yanında olduğunu hissettirmiştir. İoannis Meteksas mesajında şunları dile getirmiştir: “... *Hiçbir felaket karşısında sarsılmayan böyle milletlerin mukadderatı ancak büyük olabilir. Eminim ki asil Türk milleti onun bariz vasfı olan faaliyeti sayesinde, harabeler üzerinde yeniden parlak eserler yükseltecektir . . .*”²²⁵ Yunan Başbakanı bu açıklamasının ardından, bir başka açıklamada daha bulunarak, bu kez Yunan halkına seslenmiş ve depremzedeler için yardımda bulunmalarını istemiştir. Meteksas hitabında şunlara değinmiştir:

“Çözülmez bağlarla ve sıkı bir ittifakla bağlı olduğumuz asil Türk milletinin maruz kaldığı felaket önünde hiçbir Yunan kalbinin kalamayacağından emin bulunuyorum. Hükümet kendi hesabına icap eden şeyi yapmıştır. Fakat bu kabil hallerde ve bilhassa böyle bağlı olduğumuz bir millet bahis mevzu olduğu zaman yapılması icap eden şeyi bütün elenlerin hissiyatına tecüman olduğuma kaniim”²²⁶

Meteksas konuşmasından ardından bir yardım teşkilatı kurulmasına da öncülük yapmıştır. Bu konuda bir yardım komisyonu oluşturulmuş, teşkilatın başkanlığına da Türk-Yunan Ticaret Ofisi Başkanı atanmıştır. Yunan basınında yer alan haberleri aktaran “*Akşam*” Gazetesi, yardım teşkilatı kurulduktan sonra yapılan ilk günlük bağış miktarını 1.372.000 drahmi olduğunu yazmıştır.²²⁷ Yunan Başbakanı Meteksas’ın öncülüğünde Erzincan felaketzedelerine Yunan yardımları bunlarla sınırlı kalmamıştır. Atina ve Pire Payitaht Nazırı tarafından 10 Şubat günü Türk-Yunan yardım günü Atina ve Pire şehirlerinde düzenlenmiştir. Şehrin caddeleri Türk ve Yunan bayrakları ile donatılmış,

²²⁴ “Ecnebi Memleketler de Yardım Ediyorlar”, *Akşam*, 30.12.1939.

²²⁵ “Felaketimiz ve Dost Milletler”, *Ulus*, 02.01.1940.

²²⁶ “Yurtdışında Duyulan Acı”, *Ulus*, 12.01.1940.

²²⁷ “Felaketzedelere Yardım”, *Akşam*, 14.01.1940.

her cadde başına iane sandıkları konulmuştur. Ayrıca yardım sandıklarının yanına konulan defterlere, Yunanlılar tarafından taziye notları yazılmış, toplanan yardımlarla beraber, bu defterler Türk milletine olan sevgilerinin bir göstergesi olarak Türk Büyükelçiliği'ne gönderilmiştir. Bunun yanı sıra yardıma katılan Yunanlılara yardımları karşılığı günün anlam ve önemini unutturmamak amacıyla, Türk-Yunan bayraklarının beraber olduğu kokartlar da dağıtılmıştır. Düzenlenen yardım gününde toplam 700.000 kişi katılmış bunların içerisinde Yunan Başvekili Meteksas da yer almıştır.²²⁸ Bir yandan Yunan Hükümet ve yardım teşkilatı felaketzedeler için yardım çalışmalarında bulunurken, Yunan Kralı da kendi adına Türk milletine yardımda bulunmuştur. Türkiye Atina Büyükelçisi'ni kabul eden II. Georgios, Büyükelçiye taziyelerini sunarak, 500 liralık yardımda bulunmuştur²²⁹. Yunan Devleti'nin yaptığı yardımlar haricinde Romanya Hükümeti de Türk Hükümeti ile temasa geçerek depremzedeler için 10.000.000 Ley değerinde nakdi yardım yapmak istediklerini bildirmiş arzu edildiği takdirde bu değerde kereste yardımı yapılabileceğini de eklemişlerdir. Bu teklife Türk Hükümeti, nakit yardımı yerine kerestenin gönderilmesinin daha fayda sağlayacağını bildirmiştir.²³⁰ Türk Hükümeti'nin kereste yardımını tercih etmesindeki neden, yaşanan depremin ağır kış şartlarında gerçekleşmesi sebebiyle depremzedelerin çadırlarda barınmasının güç olması bu yüzden bölgeye acil kulübeler yapılması düşüncesinden kaynaklanmış olsa gerekir. Romanya, Türkiye'nin talebini kısa sürede hayata geçirerek, depremzedelerin barınması ve gıda ihtiyacını karşılamak amacıyla 20 vagon kereste ve 6 vagon dolusu un çuvalını, Milli Yardım Komitesi'ne teslim etti.²³¹ Bunun yanı sıra Romanya Devleti, Erzincan'da bir köyün yeniden inşasını tamamen üstlenmek istemiştir. Bu hususta Romanya Kralı II.Carol, Türk yetkililerle görüşerek bir köyün inşasını kendisinin üstlenmek istediğini bildirmiş, bu konu Türk Hükümeti tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Türk Hükümeti, Kral Carol'un bu özel teklifine jest olarak yeni inşa edilecek köye "Kral Carol" isminin verilmesini kararlaştırmıştır.²³² Ancak Kral II. Carol'un, 1940 yılının Eylül ayında tahtan indirilerek Portekiz'e sürgüne gönderilmesi üzerine köy inşa fikri hayata geçirilemeden son bulmuştur. Bir diğer Balkan ülkesi Bulgaristan, yaşanan deprem

²²⁸ "Yunanistan'ın Cemilekâr Bir Hareketi", *Ulus*, 11.02.1940; "Dost Ellen Milletinin Çok Asil Bir Jesti", *Ulus*, 14.02.1940; "Dost Yunanistan'ın Asil Hareketi", *Ulus*, 15.02.1940.

²²⁹ "Dün de Tokat ve Erbaa da Zelzele Oldu", *Akşam*, 23.01.1940.

²³⁰ "Ecnebi Memleketler de Yardım Ediyorlar", *Akşam*, 30.12.1939.

²³¹ "Şehir Haberleri", *Akşam*, 18.01.1940.

²³² "Dostlarımız Büyük Alakası", *Ulus*, 14.03.1940; Kral Carol Köyü, *Ulus*, 12.05.1940.

dolayısıyla taziyelerini Türk Hükümeti'ne sunarak, inşaat malzemesi ve gıda yardımı satın alınması için 2.000.000 levalık bir ödenek tahsis etmiştir.

Erzincan felaketine karşı, yabancı ülkelerden gelen yardımlara her gün yeni birisi eklenmiş, bu yardımlara ülkeler gerek Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün organizasyonları altında gerekse ülkelerin yardım cemiyetleri vasıtasıyla da bölgeye yardım ulaştırmışlardır. Bu hususta birkaç örnek vermek gerekirse; Uluslararası Kızılhaç Örgütü Başkanı, Türk Kızılay Cemiyeti ile temasa geçilerek, her türlü yardıma hazır oldukları bildirilmiştir. Türk Kızılay'ı cevaben dünyanın her bir noktasından dost milletler yaşanan felakete karşı yakın alaka ve yardım gösterdiklerini, ayrıca bir milletlerarası yardım hareketine lüzum olmadığını söyleyerek teşekkürlerini bildirmişlerdir.²³³ Türkiye'nin nazikçe ret cevabına rağmen Uluslararası Kızılhaç Örgütü deprem felaketini yakından takip etmiş, Türk Kızılay'ı ile depremzedelere yapılacak yardımlar hakkında görüşmesi için Genel Sekreteri'ni Türkiye'ye göndermiştir. 7 Ocak günü "Vakit" Gazetesi'ne röportaj veren Sekreter şu noktalara değinmiştir:

"Türkiye'nin uğradığı felaket, dünyanın her tarafında, hatta en uzak noktalarında fevkalade teessür ve alaka uyandırmış, teşkilatımıza dahil bulunan milletler yardıma hazır olduklarını bize bildirmişlerdir...Bu akşam Ankara'ya giderek zelzele mıntıkası için yapılacaklar hakkında Kızılay erkanı ile görüşeceğim...Lüzumu kadar sağlık ekibi ve malzeme süratle bölgeye sevk edilecektir.²³⁴

Sekreterin açıklamasında yer verdiği gibi Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne bağlı bütün teşkilatlar harekete geçmiştir. Bu bağlamda ulusal basında ilk haber, Amerika Kızılhaç Cemiyeti'nin, Türk Kızılay Cemiyeti'ne 10.000 Dolar gönderdiği yer almıştır.²³⁵ Bu yardımı, Yunan Kızılhaç Cemiyeti tarafından yapılan yardım takip etmiş, Cemiyet, Türk Kızılay'ına bir telgraf çekerek ilk olarak bir yardım heyeti göndermek istediklerini bildirmişlerdir.²³⁶ Bu hususta bir başka örnekte ise; İran Kızıl Aslan ve Güneş Cemiyeti'nin 50.000 Riyal yardımına, Irak Kızılay'ı da katılarak 1.500 lira yardımı,

²³³ "Felaketzedelere Yardım", *Akşam*, 04.01.1940.

²³⁴ Uluslararası Kızılhaç Örgütü Genel Sekreteri, 10 Ocak günü Türkiye'den ayrılırken *Ulus* Gazetesi'ne detaylı bir röportaj vermiştir. Genel hatlarıyla röportajında aynı noktalara değindiğinden dolayı tekrara düşmemek amacıyla röportaja yer verilmedi. Röportajın tamamı için bkz. "Kızılhaç Cemiyetleri Birliğinin Alakası", *Ulus*, 10.01.1940; "Kızılhaç Umumî Katibi Dün Geldi", *Vakit*, 07.01.1940.

²³⁵ "Amerika Kızılhaçı 10.000 Dolar Gönderdi", *Akşam*, 30.12.1939; Aynı haber ulusta Amerika Kızılhaç yardımı 5.000 Dolar nakdi yardım olarak vermiştir bkz. "Acımız ve Dostlarımız", *Ulus*, 30.12.1939.

²³⁶ "Fransa ile İngiltere'nin Yardımları", *Akşam*, 31.12.1939.

Kızılay'ın hesabına yatırmıştır.²³⁷ Cemiyetlerden gelen yardımların bir yeniside İngiliz Kızıllaç Cemiyeti tarafından gerçekleştirilmiştir. İngiliz Kızıllaç'ı, depremzedeler yararına 1.000 İngiliz lirası nakdi yardım ve ilaç göndermiştir.²³⁸ Cemiyetlerden gelen bu yardımlara ek olarak Afganistan Kızıl Mihrap Cemiyeti; 3.000 İngiliz lirası, Kanada Kızıllaç'ı; 5.000 dolar²³⁹, İsviçre Kızıllaç'ı da 10.000 İsviçre Frangı²⁴⁰ bağışta bulunmuştur. Yukarıda saydığımız yardım kuruluşları haricinde çeşitli dini cemaatler ve uluslararası örgütler de gerek taziyelerle gerekse yardımlarıyla Türk milletinin yaşadığı acıyı hafifletmeye çalışmışlardır. Bu hususta Balkan Hekimler Birliği'nin Yunan Komite Başkanı, Türk Komite Başkanı'na çektiği telgrafta, deprem felaketi dolayısıyla Yunan hekimlerinin üzüntülerini bildirmiştir. Bir diğer örnekte ise Rum Patrikhanesi, İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'ı ziyaret ederek taziyelerini bildirmiş ve Rum halkının yardım faaliyetlerine hazır olduklarını bildirmiştir.²⁴¹ Bir başka örnekte ise; Paris Üniversitesi Rektörü meslektaşı Cemil Bilsel'e taziyelerini sunarak, Paris Üniversitesi'nin üzüntülerini bildirmiştir. Bir diğer örnekte ise Avusturalya Sidney Şehri'nde bulunan "Country's Women's Association of New South Wales" adlı kadınlardan oluşan cemiyet, Londra Büyükelçiliği vasıtasıyla Türk kadınlara yaşadıkları felaket karşısında taziyelerinin bildirilmesi istenmiştir.²⁴² Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bu bağlamda birçok cemiyetten de taziye telgrafları gelmiştir. Süryani Ortodoks Şark Patriği İgnatius Aphrem, Fransız Akademisi azaları adına Claude Farrere, Cenevre Üniversitesi profesörleri ve Cenubi Afrika Müslümanları derneği taziyelerini bildirmiştir.²⁴³ Papa XII. Pius da deprem felaketi dolayısıyla taziyelerini göndermiştir.²⁴⁴ Cemiyetlerin yaptığı yardımlar hakkında ulusal basında çeşitli haberler yer almışsa da basında yer alan haberler, başka kaynaklardan doğruluğu teyit edilmemiştir. Bu hususta "Akşam" ve "Ulus" Gazetesi'nde birçok haber yer almaktadır. Bunlara örnek vermek gerekirse; Türkiye'de yaşayan Japon Kolonisi Cemiyeti, kendi adlarına 1.000 lira bağışta

²³⁷ "Irak Kızılay'ının Teberru", *Akşam*, 03.01.1940.

²³⁸ "İngiliz Kızıllaç 1.000 İngiliz Lirası Gönderdi", *Akşam*, 04.01.1940.

²³⁹ "Yabancı Hükümetlerin Yaptıkları Yardımlar", *Ulus*, 05.01.1940.

²⁴⁰ "Ecebi Hükümetlerinin Yardımları", *Akşam* 17.01.1940.

²⁴¹ "Rum Patrikhanesinin Teessür", *Akşam*, 31.12.1939.

²⁴² BCA BKK 30 10 00 00/ 119 845 20.

²⁴³ "Yurtdışında Teessür", *Ulus*, 03.01.1940.

²⁴⁴ "Dostlardan Gelen Taziye Telgrafları", *Ulus*, 04.01.1940.

bulunmuştur.²⁴⁵ Başka bir örnekte ise Amerika Başpsikoposu 563 Dolarlık,²⁴⁶ Kudüs Rum Patriği 25 İngiliz lirası, Filistin Musevi Ajansı 600 İngiliz lirası²⁴⁷, British-American Tabacco şirketi de 250 İngiliz lirası²⁴⁸ bağışta bulunmuştur. Bunlardan ayrı Londra'da bulunan bir yardım cemiyeti de İsmet İnönü'ye verilmek üzere 2.000 Sterlin değerinde bir yardımda bulunmuştur.²⁴⁹ Ayrıca Çin'de kurulan bir yardım komisyonu da depremzedeler yararına 50.000 Çin Dolarını bölgeye göndermiştir.²⁵⁰

Felaketzedeler adına yurtdışında ve yurtiçinde konser geceleri de tertip edilmiş, bu gecelerden toplanan hasılatla depremzedelerin ihtiyaçları karşılanmıştır. Bu hususta Filistin radyosu bir konser tertip etmiştir. Bundan ayrı Filistin Belediyesi tarafından da bir konser etkinliği düzenlenmiş, konsere üst düzey yöneticiler katılmışlardır.²⁵¹ Yurtdışından dönemin ünlü sanatçıları da depremzedeler yararına konser vermek amacıyla Türkiye'ye gelmişlerdir. Bu hususta Viyolonist Bronislaw Huberman ve Piyanist Boris Roubakin, Türkiye'ye gelerek depremzedeler için konser vermek için Türk Hükümeti'nden izin istemişler, bunun üzerine konu İcra Vekilleri Heyeti tarafından görüşülerek kabul edilmiştir.²⁵²

Görüldüğü üzere II. Dünya Harbi'nin başlamasına rağmen yaşanan Erzincan felaketine bütün dünya tarafından taziye ve yardımlar gönderilmiş, yeni Erzincan'ın kurulması için de devletler inşa işlerine müdahil olmuşlardır. Bu yaşanan felakette özellikle Türkiye'nin müttefikleri İngiltere ve Fransa'nın tutumu dikkat çekicidir. Bu hususta bir başka dikkat çekici nokta ise Yunan Başbakanı İoannis Meteksas'ın, Türk milletine yardım etmek için milletiyle beraber yürüttüğü yardım çalışmalarınıdır. Erzincan Depremi'nde İngiliz, Fransız ve Yunanistan'ın başı çektiği yardımlarda yabancı ülkeler, depremzedeler için tek yürek olmuş ve dünyada adeta bir seferberlik hali yaşanmıştır. Bu hususta ülkelerin yaptığı yardımların toplamı şu şekilde olup; 1.420.727 lira 47 kuruş nakdi, 54.888 kilo, 40.465 sandık, 9.086 çuval, 221 fiçi, 170 kutu gıda yardımı, 2.988 çadır, 8.000 metre çadır bezi, 36 vagon kereste, 11.245 adet sac, 29.802 battaniye, 1.864

²⁴⁵ "Ecnebi Memleketlerde de Yardım Komiteleri Tekil Ediliyor", *Akşam*, 06.01.1940; "Dışardaki Dostlarımızdan Zelzele Felaketzedelerine Yardımlar", *Ulus*, 06.01.1940.

²⁴⁶ "Yurtdışında Duyulan Acı", *Ulus*, 12.01.1940.

²⁴⁷ "Filistin ve Kalkutadan Gelen İane Paraları", *Akşam*, 28.01.1940.

²⁴⁸ "British American-Tobacco Şirketinin Teberru", *Ulus*, 04.02.1940.

²⁴⁹ "İngiltere Yeniden 25.000 İngiliz Liralık İlaç ve Tıbbî Malzeme Gönderdi", *Akşam*, 13.01.1940.

²⁵⁰ "Zelzele Felaketi Dolayısıyla", *Ulus*, 05.01.1940.

²⁵¹ "Felaketzedelerimiz Menfaatine", *Ulus*, 22.02.1940.

²⁵² BCA BKK 30 18 01 02/90 14 09.

metre battaniyelik kumaş, 21.512 manto, 42.025 kazak, 20.370 fanila ve 16.441 ayakkabı olarak kayda geçmiştir.²⁵³

1.3.2. 1942 Tokat Depremi

1940 yılı ile birlikte Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde gerçekleşen birçok deprem yaşanmıştır. 1939 yılı Erzincan Depremi ile başlayan deprem silsileleri ile birlikte, ana hat tamamen kırılmıştır.²⁵⁴ Kuzey Anadolu Fay Hattı'nda yer alan Tokat İli, bu dönemde yaşanan deprem serilerinden en fazla zarar gören iller arasında yer almıştır. Tokat ili, fay hattı üzerinde kurulması sebebiyle yüzyıllar boyunca depremlere maruz kalmış, 1045 yılında ilk defa kayda alınan depremler sırasıyla, 1268, 1458, 1482 ve 1498²⁵⁵ yıllarında yaşanmıştır.

1939 yılında Erzincan depremi ile nüfus zayıyatı ve maddi zararlara uğrayan Tokat, yaşanan felaketin izlerini silmeye çalışırken, 1942 Aralık ayında yeni bir depremle sarsılmıştır. Tokat halkının acıları daha taze iken, yaşanan bu yeni depremle acıları bir kat daha artmış, hafızalarında silinmesi mümkün olmayan derin izler bırakmıştır.

23 Kasım günü, ana depremin öncüsü kabul edilen sarsıntılar, 20 saniye sürmüş nüfus kaybı ve maddi hasara sebep olmamıştır.²⁵⁶ Ana deprem ise 20 Aralık günü merkez üssü Tokat'ın Erbaa İlçesi olarak belirlenmiş, depremin şiddeti de 7,0 olarak kaydedilmiştir.²⁵⁷ Saat 17.05'te yaklaşık 20 saniye süren deprem, Tokat'ın yanı sıra; Ordu, Sinop, Kastamonu, Samsun, Sivas ve Ankara'da da hissedilmiştir. Depremin kış mevsiminde meydana gelmesi, halkın ısınmak için kullandıkları sobaların deprem sırasında devrilmelerinden dolayı bölgede büyük bir yangının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁵⁸

Bölgede postane binasının çökmesi ve telgraf hatların zarar görmesi, yetkililerin depremin verdiği zarar ve bölgenin durumu hakkında sağlıklı bilgi alışverişini

²⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi Cilt.14, Devre.VI, İçtima:2, (27.11.1940), s.61.

²⁵⁴ Mehmet Korhan Erturaç ve Okan Tüysüz, "Amasya ve Çevresinin Depremselliği ve Deterministik Deprem Tehlike Analizi", *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, C.9, S. 3, (2010): 121.

²⁵⁵ Ali Yılmaz, Kemalettin Şahin ve M.Hazım Şahin, "Depreme Bağlı Yeri Değiştirilen Bir Şehir: Erbaa, Tokat", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.24, (2013):418.

²⁵⁶ "Yurtta Depremler", *Ulus*, 23.11.1942.

²⁵⁷ Şahin ve Sipahioğlu, a.g.e., 45.

²⁵⁸ "Erbaa'da Zelzele Büyük Tahribat Yaptı", *Akşam*, 22.12.1942; "Erbaa'da Enkaz Altından Şimdiye Kadar 500 Ceset Çıktı", *Akşam*, 23.12.1942; "Şimal ve Orta Anadolu'da Deprem Oldu", *Ulus*, 23.12.1942; "Zelzele Faciası", *Vakit*, 23.12.1942.

engellemiştir.²⁵⁹ Hükümet yetkilileri, yerel yöneticilerle iletişim imkanlarının sınırlı olmasına rağmen bölgedeki durum, can ve mal kayıpları hakkında bilgi almaya çalışmıştır. Bu hususta Tokat Valisi İzzettin Çağpar, zor şartlar altında, depremin yaşandığı günün ertesinde Hükümet yetkililerine detaylı bir rapor sunmuştur. Vali raporunda; Niksar ve Erbaa Kaza köylerinin bir kısmının yıkıldığını, kasabadaki evlerin yaklaşık %10'nun yıkıldığını, ilk olarak nüfus kaybının 20 ölü, 32 ağır yaralı olarak tespit edildiğini, ölen vatandaşlar arasında Ptt Müdürü, Ziraat Müdürü ve İnhisarlar Müdürü'nün de yer aldığını belirtmiştir. Çağpar raporunun devamında, deprem merkezinin Erbaa Kazası olarak saptandığı, bölgede bir de yangın çıktığını ve yangına Tokat İtfaiyesinin ilk müdahaleyi yaptığını da eklemiştir. Son olarak Çağpar raporunda, bankaya ait hububat ambarının yıkılmasından dolayı, bölgenin acil ekmeğe ihtiyacının olduğunu ve postanenin yıkılması ile haberleşmenin güç şartlar altında yürütüldüğünü de belirtmiştir.²⁶⁰

Hükümet, bölge ile haberleşmeyi zor şartlarda yürütmesinden dolayı, bilgi akışını ilk olarak deprem bölgesine giden yakın vilayetlerin yerel yöneticilerinden ve askeri kuvvetlerden gönderilen raporlar vasıtasıyla sağlamıştır. Bu konuda Amasya Valisi Talat Öncel, Erbaa'yı ziyaretinden sonra Amasya'ya dönerek depremden sonra ilk gözlemlerini aktarmıştır. Vali, 1.200 evli kasabadan tek bir bina kalmadığını, halkın enkaz altındakileri çıkarmaya çalıştığını belirtmiştir. Depremde can kayıpları hakkında da bilgi veren Öncel, şimdilik nüfus kaybının belirlenemediğini ancak yaklaşık olarak 600-700 vatandaşın hayatını kaybettiği tahmin edildiğini belirtirmiştir. Son olarak Öncel, bölgede 20'şer kilometreyi bulan yarıklar oluştuğunu ve bu yarıklardan sıcak sular fişkırdığını da raporuna eklemiştir.²⁶¹ Bu hususta başka bir örnek ise Samsun Valisi Faik Türel tarafından yaptığı incelemeler sonucu oluşturduğu raporda görülmektedir. Samsun Valisi, incelemeler yapmak için bölgeye gitmiş, ancak incelemeleri sonucu oluşturduğu raporda Amasya Valisi'nin aktardıklarından pek farklı bilgiler aktarmamıştır.²⁶² Samsun'un Lâdik İlçesi'nde yer alan İstihkam Tabur Komutanlığı da deprem haberini alır almaz bölgeye hareket etmiş, mevcut durumu Genelkurmay Başkanlığı'na ve Millî

²⁵⁹ "Erbaa'da Enkaz Altından Şimdiye Kadar 500 Ceset Çıktı", *Akşam*, 23.12.1942.

²⁶⁰ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 9.

²⁶¹ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 9.

²⁶² Samsun Valisi'nin hazırladığı rapora tekrara düşmemek adına verilmemiştir. Bkz. BCA BKK 30 10 00 00/120 849 09.

Savunma Bakanlığı'na bildirmiştir. Ancak Komutanlık tarafından oluşturulan rapor, yalnız askeri binalar ve asker zayıatı hakkında bilgilerle sınırlı kalmıştır. Rapora göre; Erbaa'da bulunan askeri binaların yıkıldığı, bu binalarda 2 subayın ve 16 erin yaralandığı, buna ek olarak bir askeri revirin yıkıldığı ve bu revirde tedavi gören 1 kişinin de hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Ayrıca raporda, depremin olduğu sırada askerin akşam yoklamasında olduğu için can kayıplarının az olduğunu ve kurtarma çalışmalarının, komutanlık tarafından yürütüldüğü de bildirmiştir.²⁶³

Komşu il valilikleri tarafından çekilen raporlar yalnız Tokat'ta deprem sonrası oluşan durumla sınırlı kalmayarak, kendi vilayetlerinde hissedilen deprem hakkında da bilgiler vermişlerdir. Depremden yalnız Tokat İli etkilenmemiş, komşu vilayetlerde de hissedilmiştir. Bu hususta Ordu Vilayeti'nden İçişleri Bakanlığı'na çekilen telgrafta, bölgede nüfus zayıatının yaşanmadığı, 8 resmî bina ve 46 evin kısmen hasarlı olduğu bildirilmiştir.²⁶⁴ Amasya Valiliği tarafından bildirilen deprem haberi ise, 30 saniye süren orta şiddette bir deprem hissedildiği, Amasya'ya bağlı nahiyelerle iletişim kurulmakta olduğu, şu ana kadar bir zayıat olmadığı belirtilmiştir. Erzincan Valiliği de hissedilen depremi haber veren illerden olmuştur. Yapılan telefon görüşmesinde valilik, saat 16.45'te 19 saniye süren bir deprem gerçekleştiğini ve depremin bölgede hasara sebebiyet vermediği yetkililere iletilmiştir. Son olarak Gümüşhane ve Giresun Vilayet yetkilileri de telefon görüşmelerinde depremin kısa sürelerle hissedildiğini ancak nüfus zayıatının olmadığını bildirmişlerdir.²⁶⁵

22 Aralık günü Tokat Valisi İzzettin Çağpar, Hükümet yetkililerine bir rapor daha sunmuştur. Vali raporunda, kurtarma çalışmaları ve bilanço hakkında önemli bilgiler vermiştir. Rapora göre; Erbaa'da ölü sayısının 418'e ulaştığı, 484 kişinin yaralandığı ve 2.155 evin tamamen yıkıldığı, Niksar Kazası'nda ise 53 kişinin hayatını kaybettiği, 120 kişinin yaralandığı, 410 binanın yıkıldığı ve 450 binanın da hasarlı olduğunu

²⁶³ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 09.

²⁶⁴ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 09.

²⁶⁵ Tokat depremi birçok vilayette hissedilmiş ve vilayet yetkilileri tarafından Hükümet yetkilileri bu hususta uyarılmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet arşivlerinde vilayetlerden çekilen telgraflar geniş bir biçimde yer almaktadır. Bu bölümde bütün telgrafları vermek yerine örnek teşkil etmeleri açısından birkaçına yer verilmiştir. Vilayetlerden yazılan telgrafların tamamı için bkz. BCA BKK 30 10 00 00/120 849 09

bildirmiştir.²⁶⁶ Henüz kesinleşmeyen rakamlardan da anlaşılacağı üzere depremin en etkili olduğu ilçe, Erbaa olduğu raporlardan anlaşılmaktadır.

Felaketin meydana geldiği ilk günden itibaren ulusal basında deprem haberlerine yer verilmiş, yaşanan depremin ortaya çıkardığı hasar ve nüfus zayıyatı manşetlerden okuyuculara aktarılmıştır. Bu konuda “*Ulus*” Gazetesi; “*Şimal ve Orta Anadolu’da Deprem Oldu*”, “*Akşam*” Gazetesi; “*Erbaa’da Enkaz Atından Şimdiye Kadar 500 Ceset Çıkarıldı*”, “*Vakit*” Gazetesi ise; “*Zelzele Faciası*” manşetleriyle haberi okuyuculara duyurmuşlardır.²⁶⁷ Basın, bölgedeki durum hakkında gönderdiği muhabirler aracılığıyla detaylı bilgiler de sayfalarında yer vermiştir. Buna örnek olarak “*Vakit*” Gazetesi, bölgede çok fazla binanın yıkıldığını ve ölü sayısının 1.000 kişiye ulaşmasından korkulduğunu bildirmiş, bunun yanı sıra enkaz altından çıkarılan yaralılar arasında Erbaa Kaymakamı ve Jandarma Komutanının da yer aldığını eklemiştir. “*Vakit*” Gazetesi’nin depremin sonucunda ortaya çıkması muhtemel nüfus kaybı ve maddi hasarlar hakkındaki yazıları gazetenin karamsar bir bakış açısıyla değerlendirme yaptığını da bize göstermektedir. Ancak yaşanan felaket, gazetenin verdiği rakamlar kadar iç karartıcı olmasa da ilerleyen günlerde depremin bilançosu yetkililer tarafından açıklanmış ve ne denli elim bir felaket yaşandığı gözler önüne serilmiştir. Deprem bilançosu hakkında çıkan haberler “*Akşam*” Gazetesi’nde nispeten daha doğru bir şekilde aktarılmıştır. Bu hususta gazetede yer alan habere göre; bölgede ölü sayısının korkulan sayılarda olmadığı ancak 418 kişinin öldüğü, 484 kişinin yaralandığı ve 2.155 evin de tamamen yıkıldığı yer almıştır.²⁶⁸

Tokat’ta yaşanan deprem hadisesi üzerine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Hulusi Alataş, bölgeyi ziyaret etmiş, ilk izlenimlerini ve yapılan tetkik çalışmalarını mecliste vekillerle paylaşmıştır. 30 Aralık günü yaptığı konuşmada Alataş; depremin Tokat’ın Erbaa ve Niksar Kazalarında büyük hasara sebep olduğu ve 493 kişinin öldüğünü, depremin yaptığı hasara çeşitli yerlerde çıkan yangının da hasarın artmasına sebebiyet verdiğini bildirmiştir. Alataş konuşmasında, bölge ile haberleşmenin mümkün olmadığından dolayı ancak deprem haberini 21 Aralık günü aldıklarını ve haberi alır

²⁶⁶ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 09.

²⁶⁷ “Erbaa’da Enkaz Altından Şimdiye Kadar 500 Ceset Çıktı”, *Akşam*, 23.12.1942; “Zelzele Faciası”, *Vakit*, 23.12.1942; “Şimal ve Orta Anadolu’da Deprem Oldu”, *Ulus*, 23.12.1942.

²⁶⁸ “Erbaa’da İnsan Kaybı Tahminden Azdır”, *Akşam* 24.12.1942.

almaz bölgeye hareket ettiklerini de bildirmiştir. Son olarak Hulusi Alataş bilanço hakkında Erbaa'da; 443 ölü, 106 ağır, 539 hafif yaralı ve 2.047 evin tamamının yıkıldığını, Niksar'da; 47 ölü, 18 ağır, 102 hafif yaralı ve 410 evin tamamen yıkıldığını da belirtmiştir.²⁶⁹

1.3.2.1. Tokat Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar

Hükümet yetkilileri deprem haberini alır almaz, bölgeye ilk yardım çalışmalarına vakit kaybetmeden başlamıştır. Bu hususta Hükümet, yardım çalışmalarını ilk aşamada bölgede enkaz altında kalan vatandaşları kurtarmak, çıkan yangınları söndürmek, depremden kurtulan vatandaşları kış şartlarından korumak ve beslenmelerini sağlama olarak belirlemiştir. İlk yardım çalışmalarının hızlı bir şekilde uygulanması adına Hükümet yetkilileri tarafından bölgenin ilk ihtiyaçları komşu vilayetlerden karşılanmıştır. Bu hususta Amasya Valisi, İçişleri Bakanlığı'ndan gönderilen telgraf ile harekete geçerek bölgeye yardım çalışmalarına başlamıştır. İlk etapta, Amasya üst düzey yetkilerinin yer aldığı bir yardım teşkilatı kurularak, bölgeye bir saat içinde 2.000 ekmek, tenekelerce pekmez, zeytinyağı ve eczanelerde bulunan sıhhi malzemeler gönderilmiştir. Bölge halkının da katıldığı yardım çalışmalarında, halk tarafından toplanan 4.000 lira nakit ve çeşitli yardım malzemeleri bölgeye gönderilmek üzere hazırlanmıştır. Amasya Valiliği tarafından yönetilen yardım çalışmalarının bir yenisi daha, Vali Talat Öncel'in bölgeye hareket etmesiyle, beraberinde 200 çadır ve iki kamyon dolusu erzak göndermesi ile devam etmiştir.²⁷⁰ Bunun yanı sıra Samsun Valisi de bölgeye hareket ederek, yanında getirdiği yardım malzemelerini depremzedelere dağıtmaya başlamıştır. Samsun Valiliği'nin yaptığı çalışmaları Hükümet yetkililerine bildiren Vali; bölgede kurtulan yaralılarından acil ameliyata ihtiyacı olanların Samsun'a taşındığı, Samsun'dan bir sıhhi heyet ve itfaiye ekibi gönderildiğini ve 7.000 ekmek, kazma kürek, çadır ve acil toplanan giyeceğin bölgeye sevk edildiğini bildirmiştir.²⁷¹ Bundan ayrı Ladik'te bulunan İstihkam

²⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:29, Devre:VI İçtima:4, (30.12.1942): 237-238. Günümüzde Tokat Depremi üzerine yapılan çalışmalar sonunda can kaybının 3000 ve hasarlı bina sayısının ise 32.000 olarak bilinmektedir. Bkz. Türkiye Makine Mühendisleri Odası, a.g.e., 3; "Türkiye'de Oluşan Depremler Listesi", Türkiye Mühendislik Haberleri. <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/2047.pdf>, [12.10.2017]

²⁷⁰ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 09.

²⁷¹ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 09.

kuvvetleri de bölgeye 100 kişilik bir kurtarma ekibi, doktor ve sıhhi malzeme göndermiştir.

Tokat Valisi İzzettin Çağpar, deprem şartları dolayısıyla Hükümet yetkilileri ile kısıtlı haberleşme sağlamaktadır. Bu kısıtlı haberleşme imkanına rağmen Çağpar, bölgenin acil ihtiyaçlarını yetkililere aktararak, bir an önce yardımların bölgeye ulaşmasını istemiştir. Bu hususta Vali'nin, Hükümet yetkililerine gönderdiği yazılarda; ilk etapta vilayet merkezinden Erbaa'ya 50 çadır gönderildiğini ancak 1.500 çadıra ihtiyaç olduğunu, acil olarak 2-3 sıhhi ekibin gönderilmesini, un fabrikası ve ambarların yıkıldığı için günde 30 çuval unun ekmek yapılarak gönderilmesini, Kızılay'dan sıcak yemek, 100 kilo çay ve 100 kilo şekerin gönderilmesini istemiştir. Ayrıca Vali, telefon ve telgraf hatlarının ancak iki güne tamir edilebileceğini, halkın kış şartlarından dolayı yıkılan binaların enkazındaki malzemeleri kullanarak barakalar yapmakta olduğunu, bu inşa işleri için inşaat malzemelerine de ihtiyaç olduğunu bildirmiştir.²⁷² Tokat Valisi'nin 23 Aralık günü gönderdiği telgrafta ilk yardım çalışmalarına bir kez daha değinerek; bölgeye doktor ekiplerinin ulaştığını, Hükümet Binası'nın enkazı kaldırılarak, evrakların toplandığını ve resmî binaların çadırlara yerleştirilerek çalışmalara başladığını bildirmiştir. Ayrıca Vali, 925 barakanın yapılmasına ve ekmek fırınlarının tamirine başladığına ve bir iki gün içerisinde bölgenin kendi ekmeğini üretebileceğini bildirmiştir.²⁷³ Valinin gönderdiği yazılardan anlaşıldığı üzere çevre illerden ilk yardım ekipleri ve yardım malzemeleri süratle bölgeye ulaşmış olacak ki, kısa süre içinde bölgede bir düzen oluşmaya başlamıştır. Buna rağmen zaman zaman gönderilen yardımların bölgeye ulaşmasında zorluklar da yaşanmıştır. Bu hususta Samsun Valisi, Lâdik-Erbaa yolunun depremden dolayı geniş çapta zarara uğradığını ve bu yol üzerinde trafiğin çok arttığını bildirerek, gereğinin yapılmasını istemiştir.²⁷⁴ Samsun Valisi'nin bu hususa değinmesinde en önemli neden bölgede trafiğin artmasından dolayı yardımların zamanında ihtiyaç sahiplerine ulaşamaması olarak tahmin edilmektedir.

İlk etapta yerel yöneticiler tarafından yapılan yardım çalışmalarının ardından Ankara'dan da yardımlar bölgeye sevk edilmeye başlanmıştır. Bu konuda örnek vermek gerekirse; deprem bölgesine Ankara Numune Hastanesi'nden bir sıhhi ekip gönderilmiş,

²⁷² BCA BKK 30 10 00 00/120 849 09.

²⁷³ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 09.

²⁷⁴ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 09.

buna ek olarak Ankara Devlet Demiryolları'na ait bir sıhhi heyet ve malzeme, Kızılay Genel Merkezi'nden de 1.500 çadır, 500 battaniye, 1.000 çamaşır, 1.000 adet çeşitli giyecek malzemesinin yanı sıra çay, şeker ve 14.000 nakdi yardım da bölgeye sevk edilmiştir.²⁷⁵ Bölgede bulunan hastanelerin depremde hasar görmesi sebebiyle Milli Savunma Bakanı da yaralıların tedavisi için bir seyyar hastaneyi bölgeye göndermiştir.²⁷⁶ Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Hulusi Alataş'ta 23 Aralık günü deprem bölgesine giderek, yapılan çalışmaları yerinde incelemiştir. Bölgedeki yerel yöneticilerle de görüşen Alataş, hastanelere kaldırılan yaralı vatandaşları da ziyaret etmiştir.²⁷⁷ Alataş, bölgeyi ziyaretinden hemen sonra Ankara'ya dönmüş ve mecliste yaptığı incelemeleri vekillere aktarmıştır.²⁷⁸

Enkaz kaldırma çalışmalarının tamamlanması ile Hükümet, bölgenin imarına ve depremzedelerin normal hayatına dönmesine yönelik çalışmalara başlamıştır. Depremi kış şartlarında yaşanmasından dolayı depremzedelerin çadırlarda kışı geçiremeyecek olması ve ayrıca bölgedeki resmi binaların yıkılmasıyla devlet dairelerinin çadırlarda resmî işlerini sağlıklı yürütememesi büyük bir sorunu ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla ilk olarak kendi evlerini ve samanlıklarını yapacak depremzedeye ücretsiz kereste yardımı yapılması kararlaştırılmıştır. Tarım Bakanlığı tarafından devlet ormanlarından ücretsiz kereste verilmesi teklifi, Bakanlar Kurulu toplantısında görüşülerek kabul edilmiştir.²⁷⁹ Bölgede bir taraftan Erbaa'nın yeniden inşası için tetkik heyetleri²⁸⁰ çalışma yaparken bir diğer taraftan da devlet tarafından deprem bölgelerinin imarı ve depremzedelerin yararına bir dizi düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuda imar çalışmaları için Hükümet, 1942 mali yılı bütçesinden, "*Tokat, Çorum ve Balıkesir Vilayetleri dahilinde yer sarsıntısından müteessir olan mıntikalarda yapılacak işler ve yardımlar*" adlı kanun çıkarılmış bu kanun gereğince Bayındırlık Bakanlığı'na 1.500.000 liralık bütçe ayrılmıştır. Bu bütçeden 180.000 lirası bölgenin ihtiyaçları için lazım gelen kereste ve inşaat malzemeleri masraflarına, 20.000 lirası ile de deprem mıntikasındaki memurların ücret ve

²⁷⁵ "Şimal ve Orta Anadolu'da Deprem Oldu", *Ulus*, 23.12.1942.

²⁷⁶ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 13.

²⁷⁷ "Erbaa Zelzelesi", *Akşam*, 26.12.1942.

²⁷⁸ Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Alataş'ın konuşmasında devlet tarafından yürütülen çalışmalar hususunda çalışmamızda bahsettiğimiz noktalardan farklı bir konuya değinmediğinden dolayı Bakan'ın açıklamasına yer verilmemiştir Konuşmanın tamamına bakmak için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi* Cilt:29 Devre.:VI, İçtima:4, (30.12.1942): 237-241.

²⁷⁹ BCA BKK 30 18 01 02/ 100 106 16.

²⁸⁰ "Zelzele Sahasında Bina Tipi Tespit Ediliyor", *Vakit*, 19.01.1943.

masraflarının karşılanması Bakanlar Kurulu'na kabul edilmiştir.²⁸¹ Daha sonra bu karar değiştirilerek verilen 1.500.000 liralık bütçeden 200.000 lira satın alınacak çivilerin masrafları çıkartılarak, geri kalan miktar Bayındırlık Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu bütçeden Tokat'a ayrılan yaklaşık miktar 900.000 lira olarak belirlenmiştir.²⁸² Bütçe görüşmelerinin yürütüldüğü sırada bölgede sürdürülen tetkiklerin sonuçlanmasıyla, Tokat'ın Erbaa Kasabası'nın yerinin değiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu konuyla ilgili Tokat Valisi İzzettin Çağpar, yapılacak yeni şehir için yaklaşık 2.500.000 lira bütçeye ihtiyaç duyduklarını, ayrıca bölge halkının evlerini inşa etmeleri için krediye de ihtiyaç duyulduğunu bildirmiştir.²⁸³ Vali tarafından ihtiyaç duyulan bütçe, Hükümet tarafından sağlanıp sağlanmadığına dair elde ettiğimiz kaynaklarda bir bilgiye ulaşamamıştır. Ancak görünen o ki Tokat'ın tekrar inşası için Hükümet bir yardımda bulunmuş olmalı ki, 15 Nisan 1944 tarihinde yeni Erbaa'nın temel atma töreni, devlet erkanı tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁸⁴ İmar çalışmalarının yanı sıra depremzedelere devlet tarafından çeşitli yardımlar da yapılmış, bu hususta Hükümet depremin halk üzerinde etkisini hafifletmeyi amaç edinmiştir. Buna örnek vermek gerekirse Hükümet, Tokat Vilayeti'nde yardıma muhtaç olan memurlara maaşlarının 3 katı tutarında, emekli ve yetimlere ise maaşlarının 4 katı tutarında avans verilmesini Bakanlar Kurulu kararlaştırmıştır.²⁸⁵ Ayrıca Tarım Bakanlığı tarafından da bölgede mahsulü zarar gören çiftçilere tohumluk olarak 170 ton arpa ve 120 ton buğday verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁸⁶

1.3.2.2. Tokat Depremi'nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar

Daha önce bahsettiğimiz üzere 1939 Erzincan Depremi'nde dünyanın dört bir yanından depremzedeler için yardımlarda bulunulmuş, yaşanan felaket karşısında yabancı devletler kayıtsız kalmamışlardır. Ancak 1942 Tokat Depremi'nde, Erzincan Depremi'nin aksine bir durum yaşanmıştır. Birkaç ülkenin taziye ve yardımları haricinde bölgede yaşanan felaket karşısında ülkeler adeta kayıtsız kalmışlardır. 1942 Tokat Depremi'nin şiddeti ve felaketin ardından bölgede yarattığı nüfus kaybı ve maddi hasarlar göz önüne alınacak olunursa, bu durumun yaşanması şaşırtıcıdır. Ülkelerin Tokat

²⁸¹ BCA BKK 30 18 01 02/101 32 05.

²⁸² BCA BKK 30 18 01 02/ 101 32 05.

²⁸³ BCA BKK 30 10 00 00/81 535 13.

²⁸⁴ "Yeni Erbaa Kasabasının Temeli Atılırken", *Ulus*, 16.04.1944.

²⁸⁵ BCA BKK 30 18 01 02/ 101 18 16.

²⁸⁶ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 13.

felaketine sessiz kalmalarındaki en büyük neden depremin, 2. Dünya Savaşı'nın en hararetli ve kanlı geçtiği yıllara denk gelmesi, ülkelerin zor ekonomik şartlar altında kendi topraklarında yaşanan felaket ile ancak mücadele edebildikleri düşüncesini akla getirmektedir. Ayrıca Türk Hükümeti'nin depremzedelere kısa sürede müdahale etmesi ve bölgedeki felaketin izlerini kısa sürede ortadan kaldırması, Hükümet'in yurtdışı yardımlarına ihtiyaç duymamasına da neden olmuş olabilir.

Bahsettiğimiz gibi bölgedeki felaket yurtdışında çok fazla yankı uyandırmamış olsa da bazı ülkeler Tokat felaketini görmezlikten gelememiştir. Buna örnek vermek gerekirse; Türkiye'de yaşanan deprem felaketi İngiltere'de yankı uyandırmış, ulusal basınında konuyla ilgili haberler yer almıştır. İngiliz basını hadise ile ilgili haberlere yer verirken, İngiliz milletinin duyduğu üzüntüyü de sayfalarına aktarmıştır. Ayrıca İngiliz basını Türkiye'ye gidecek olan İngiliz Parlamento heyetinin, bütün İngilizlerin Türk matemine iştirak etmekte olduklarını ifade etme fırsatı bulacaklarını da bildirmiştir.²⁸⁷ Gazetede belirtilen habere göre İngiliz Parlamento üyelerinin, Türkiye'ye gelip gelmediklerine dair bilgiye başka kaynaklardan ulaşamamış, bu hususta haberin doğruluğu teyit edilememiştir. İngiliz basını gibi Macar basını da Tokat Depremi'ne yer vererek yaşanan felaketi okuyucularına duyurmuştur. Dönemin önemli gazetelerinden "*Pester Lloyd*" Gazetesi, Tokat Depremi'nden bahsederek, Türk milletinin yaşadığı musibetin Macar halkında yaşattığı teessürü bildirmiştir.

Görüldüğü üzere Tokat Depremi yurtdışı basınında sınırlı sayıda yer almış, yaşanan felakette milletleri adına taziyelerini sayfalarına aktarmışlardır. Elde edilen arşiv kaynakları ışığında ve ulusal basında yer alan tek yardım Türkiye'nin komşu ülkesi Bulgaristan'dan gelmiştir. Bu hususta Bulgaristan Hükümeti tarafından Kızılay'a 500 m³ kereste gönderilmiştir. Türk Hükümeti, Bulgar Hükümeti'nin bu dostane yardımına karşılık Sofya Büyükelçiliği vasıtasıyla teşekkürlerini bildirmiştir.²⁸⁸

1.3.3. 1943 Adapazarı-Hendek Depremi

Erzincan ve Tokat Depremlerinde olduğu gibi Adapazarı'nın da Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunması ve hattın kırılmaya devam etmesi ile birlikte 1943

²⁸⁷ Yersarsımının Londra Basınında Yansımaları, *Ulus*, 25.12.1942.

²⁸⁸ "Erbaa'da Zelzele", *Akşam*, 23.12.1943.

Adapazarı Depremi meydana gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Adapazarı-Hendek bölgesinde iki deprem yaşanmış, bunlardan 1926 Aralık ayında gerçekleşen depremde bölgede şiddetli sarsıntılar yaşanmış, İstanbul dahi bu depremden etkilenmiştir. Hemen ardından 1927 Ocak ayında da ikinci bir deprem meydana gelmiş, bu deprem hafif sarsıntılarla atlatılmıştır²⁸⁹.

Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan en şiddetli deprem, 20 Haziran 1943 tarihinde meydana gelirken, depremin merkez üssü Adapazarı'nın Hendek İlçesi ve depremin şiddeti de 6,6 olarak belirlenmiştir.²⁹⁰ Depremin merkez üssü Hendek İlçesi haricinde Geyve İlçesi'nde de büyük yıkıma sebep olmuştur. Adapazarı Depremi, İstanbul, İzmit, Düzce ve Bolu'da da etkili olmuştur. Kandilli Rasathanesi'nin kayıtlarına göre, 20 Haziran günü iki deprem meydana gelmiş, ilki saat 18.33'te kaydedilirken, ikinci deprem ise saat 19.48'de ilkinin göre daha hafif sarsıntı ile meydana gelmiştir.²⁹¹

Depremin telefon ve telgraf hatlarına zarar vermesinden dolayı yetkililer saatler sonra ancak deprem haberini öğrenebilmişlerdir. Ankara'ya ilk deprem haberi, Adapazarı'nda bulunan bir mülkiye müfettişinin uzun uğraşları sonucunda ancak 2-3 saat sonra ulaştırılabildiği.²⁹² İçişleri Bakanı Hilmi Uran ile irtibata geçen müfettişten alınan ilk haberlerin içeriğinde çok net bilgiler yer almamıştır. Depremden sonra bölgenin elektriklerinin kesilmesi ve müfettişin yaşanan depremden etkilenmesi dolayısıyla bölgede yaşanan tahribat hakkında gerçekçi bilgiler aktarmasını engellemiştir. Depremin hemen ardından bölge ile haberleşmenin güç koşullarda yapılması ve bölgedeki vatandaşların depremin üzerlerinde yarattığı şok etkisiyle verdikleri bilgiler, Hükümet yetkililerini teyide muhtaç bırakmıştır. Bu hususta bölgeden ilk alınan haberlerde depremin meydana gelmesinden hemen sonra büyük bir yangın çıktığı bildirilmiş, ancak yangın haberinin asılsız olduğu daha sonradan ortaya çıkmıştır²⁹³. Deprem hakkında ilk güvenilir bilgi İçişleri Bakanı Hilmi Uran tarafından gelmiştir. Bu hususta Uran, mecliste bir konuşma yaparak, bölgeden aldığı bilgiler doğrultusunda vekillere bir açıklamada bulunmuştur. Bakan'ın 21 Haziran günü yaptığı meclis konuşması, depremin ardından

²⁸⁹ Adnan Kalafatçoğlu, "1967 Yılı Sakarya Depremine Ait Kısa Not", *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü*, C.70, (1968):129-130

²⁹⁰ Türkiye Makine Mühendisleri Odası, a.g.e., 3.

²⁹¹ "Dünkü Feci Zلزelenin Yaptığı Tahribat", *Akşam* 21.06.1943.

²⁹² TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:3, Devre: VII İçtima: F,(21.06.1943):96-97.

²⁹³ "Dünkü Feci Zلزelenin Yaptığı Tahribat", *Akşam* 21.06.1943; "Sarsıntudan Sonra Yağmur", *Akşam* 22.06.1943.

bölgede oluşan manzara ve nüfus zayıflığı hakkında önemli bilgiler içermiştir. Uran açıklamasında; meteorolojinin tespitine yer vererek, depremden Erzincan, Bolu, Eskişehir, İzmit, Balıkesir, İzmir ve Ankara’da hissedildiğini ancak hasara neden olmadığını, İzmit’ten yetkililerin süratle bölgeye ulaştıklarını ve bu sayede sağlıklı bir bilgi alışverişinin sağlandığını belirtmiştir. Ayrıca Uran konuşmasında, ilk günkü tetkikler sonucunda depremden oluşan maddi hasar ve can kaybı hakkında da rakamlara yer vermiştir. Uran, Adapazarı’nda; 285 kişinin hayatını kaybettiğini, 285 kişinin yaralı olduğunu, 1.096 evin ve 108 dükkânın yıkıldığını, Hendek’te ise; 25 kişinin öldüğünü, 100 yaralı bulunduğunu ve 80 ile 100 binanın yıkıldığını bunların içinde Hükümet Konağı, Belediye Binası’nın da olduğunu bildirmiştir.²⁹⁴

Depremi ardından bölgede şiddetli bir de yağmur başlamış²⁹⁵, Adapazarı sokakları yıkılan bina enkazları ve çamurla kaplanmıştır. Deprem nedeniyle açıkta kalan halk, bir de yağmur altında kalmasıyla perişan hale düşmüş, bölgede salgın hastalık riski ortaya çıkmıştır. Ayrıca şiddetli yağmurlar bölgede arama kurtarma çalışmalarını da olumsuz etkilemiştir.

Ulusal basın da depremin meydana gelmesiyle birlikte bölgeye muhabirlerini göndererek, bölgedeki depremin yarattığı maddi hasar, nüfus zayıflığı, arama-kurtarma ve yardımlar hakkında bilgileri sayfalarına aktarmıştır. Bu hususta depremin meydana geldiği günün hemen ardından çıkan “Akşam” Gazetesi “Adapazarı’nda ölü ve yaralılar 1500 kadar tahmin ediliyor” manşetiyle depremi okuyucularına duyurarak, bölgenin bir enkaz yığını halini aldığını aktarmıştır. “Vakit” Gazetesi ise “Adapazarı’nda çok büyük hasar ve bin kadar ölü var” manşetiyle bölgedeki binaların %20’sinin yıkıldığını ve Hendek’te hasarın oldukça büyük olduğunu bildirmiştir. Son olarak “Ulus” Gazetesi de “Adapazarı Depremi” başlığıyla İçişleri Bakanı’nın meclisteki açıklamasına yer vermiş ve bölgedeki durum hakkında bilgiler aktarmıştır.²⁹⁶

Yaşanan depremin ardından bölgeye giden İçişleri Bakanı Uran bölgeyi tetkik etmek amacıyla ziyaret etmiş, bölgedeki izlenimlerini 25 Haziran günü mecliste yaptığı konuşmada vekillere aktarmıştır. Ayrıca Uran, depremin bölgede yaptığı zararın kesin

²⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:3, Devre:VII İçtima. F, (21.06.1943):96-97.

²⁹⁵ “Sarsıntıdan Sonra Yağmur”, *Akşam* 22.06.1943.

²⁹⁶ “Dünkü Feci Zelenin Yaptığı Tahribat”, *Akşam* 21.06.1943; “Yeni Bir Zelen Faciası”, *Vakit*, 21.06.1943; “Adapazarı Depremi”, *Ulus*, 22.06.1943.

bilançosunu da bildirmiştir. Bu hususta Uran, can kaybının Adapazarı, Hendek ve köyleri dahil 346 kişi olduğunu, ölenlerin çoğunun kadın ve çocuklardan oluştuğunu, bunun nedenini de bölgede gerçekleşen depremin olduğu saatte genelde evlerde çocuk ve kadınların yer aldığı, bu sıralarda erkeklerin de kahvehanelerde olduğunu bildirmiştir. Ayrıca konuşmasında Hilmi Uran, bölgede yaşanan depremin şiddeti ve bölgedeki maddi hasarın büyüklüğüne bakıldığında nüfus zayıtatının az olmasının da önemini vurgulamıştır.²⁹⁷ Gerçekten de Hilmi Uran'ın söylediği gibi depremin şiddeti ve verdiği hasarlar göz önüne alındığında insan kaybının az olması büyük şanstır. Bu durumun yaşanmasında, depremin yaz aylarına ve pazar günü gündüz saatlerine denk gelmesinden dolayı dükkanların kapalı olması ve bölge halkının dışarıda tatil gününü değerlendirmesi etkili olmuştur.

1.3.3.1. Adapazarı Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar

Depremin ilk saatleriyle birlikte bölgede Hükümet, arama-kurtarma çalışmalarını başlatmış, bir an önce enkaz altındaki vatandaşlara ulaşmaya çalışmıştır. Depremin meydana gelmesi ile birlikte arama kurtarma çalışmaları için komşu vilayetlerden yerel yöneticilerle birlikte ekipler gönderilmiştir. İlk olarak İzmit Valisi ile yerel yöneticilerden oluşan bir heyet ile birlikte bir yardım treni bölgeye ulaşmıştır. Depremin akşamı ilk yardım trenleri, İzmit'ten ayrı Eskişehir ve İstanbul'dan da gönderilmiş, bu trenlere sıhhi heyetlerle birlikte ilaç ve gıda malzemeleri yüklenmiştir. Gecenin ilerleyen saatlerinde bölgeye gönderilen yardım trenlerinin sayısı artarak, Eskişehir'den iki yardım treni daha gönderilmiştir. Eskişehir'den gönderilen trenlere, arama kurtarma ekipleri ile birlikte, enkaz kaldırma işlerinde kullanılmak için bir vinç, çadır ve çeşitli gıda malzemeleri yüklenmiştir. Bölgede depremden dolayı elektriklerin kesilmesi sonucu arama kurtarma çalışmalarının yürütülebilmesi için ihtiyaç doğrultusunda fener ve gaz malzemeleri de gönderilmiştir.²⁹⁸ Bölgede yardım malzemelerinin gönderilmesiyle başlayan arama-kurtarma çalışmaları, sabahın ilk

²⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:3, Devre:7, İçtima: F, (25.06.1943):116-117. Hilmi Uran'ın mecliste yaptığı konuşmasında depremde can kaybının 346 kişiden ibaret olduğunu bildirmiştir. Ancak Türkiye için hazırlanan deprem kataloglarında Adapazarı-Hendek Depremine ait can kaybı rakamı 336 olarak verilmektedir bkz. M. Tamer Özmen, *Deprem ve Antalya'nın Depremelliği*, (Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, 2007), 38 ; "1900 Sonrası Türkiye'deki Depremler", Türkiye Makine Mühendisleri Odası, a.g.e., 3.

²⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt.3, Devre: VII İçtima: F, (21.06.1943): 96-97; "Dünkü Feci Zelenin Yaptığı Tahribat", *Akşam* 21.06.1943.

saatlerine kadar sürdürülmüş, enkaz altından çıkarılan ağır yaralılar da vakit kaybetmeden komşu vilayetlere nakledilmiştir. Bu hususta ilk aşamada bölgeden 233 yaralı İstanbul'daki, Cerrahpaşa ve Haydarpaşa Hastanelerine sevk edilmiştir. Bölgeye depremin ertesi günü de yardımlar gönderilmeye devam etmiştir. Bu konuda İstanbul'dan bölgeye ekmek ve petrol gönderilirken, Kızılay Merkezi'nden, 500 çadır, yeteri miktarda ilaç ve sıhhi malzemeye ek olarak 5.000 lira da nakit yardımı göndermiştir²⁹⁹. Bunun yanı sıra Bolu'da bulunan Kızılay şubesinden de 300 çadır daha bölgeye sevk edilmiştir. Bir yandan bölgede arama-kurtarma çalışmaları sürerken bir yandan da depremden kurtulan vatandaşlara sıcak yemek dağıtımı başlamış, komşu illerden günde 10.000 ekmek gönderilmesi yetkililer tarafından kararlaştırılmıştır.³⁰⁰ Ayrıca Kızılay Genel Merkezi, bölgede aşevleri açılmasını sağlayarak depremzedelerin sıcak yemek ihtiyaçlarının bu aşevlerinden karşılanmasını sağlamıştır. Felaketin ikinci günü çalışmalarına başlayan aşevleri yaklaşık 2.000 depremzedenin ihtiyacını karşılayabilecek şekilde kurulmuştur³⁰¹

Bölgede elektriğin kesik olması ve şiddetli yağmurların başlaması arama-kurtarma çalışmalarını güçlkle yürütülmesine neden olmuş buna rağmen komşu illerden gelen askeri kuvvetlerin gayreti, kurtarma çalışmalarının başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır. Bölgeye gönderilen askerler büyük fedakarlıklarla enkaz altından yüzlerce kişiyi kurtarmıştır. Bunun yanı sıra askeri birlikler, 500 çadır, 20.000 ekmek, sıcak yemek ve sıhhi malzemeler göndermişler, kurtardıkları vatandaşların barınma ve yiyecek ihtiyaçlarını da temin etmişlerdir. Anadolu halkının yaşadığı felaketlerde hangi şartta olursa olsun yanında bulunan Türk askeri, bu felakette de depremzedelerin acılarını hafifletmek için gecesini gündüzüne katmıştır. Askerlerin bu fedakarlığı karşısında Mareşal Fevzi Çakmak teşekkürü bir borç bilmiş, yiğit askerlerini başarılarından dolayı kutlamıştır.³⁰²

Hükümet, depremzedelerin barınmaları için çeşitli şehirlerden ve Kızılay'dan gönderilen çadırlarla, yerel yetkililerce belirlenen bir mevkide çadır kent kurulmasına karar vermiştir. Ancak çadırların kurulmasıyla başlayan şiddetli yağmur çadırların sular altında kalmasına neden olmuş bunun üzerine çadırlar kuru bir alana taşınırken,

²⁹⁹ "Sarsıntıdan Sonra Yağmur", *Akşam* 22.06.1943.

³⁰⁰ "Adapazarı'nda Kurtarma İşlerine Devam Olunuyor", *Akşam*, 23.06.1943.

³⁰¹ "Dahiliye Vekilimiz Deprem Sahasında", *Ulus*, 24.06.1943; "Zelzele Bölgesinde Tabii Hayat Başlıyor", *Vakit*, 25.06.1943; "Dahiliye Vekilimiz Ankara'ya Dönüyor", *Ulus*, 25.06.1943.

³⁰² "Zelzele Bölgesinde Tabii Hayat Başlıyor", *Vakit*, 25.06.1943.

depremzedeler de bölgede hasara uğramayan tren istasyonu ve tren vagonlarına yerleştirilmiştir.³⁰³

Depremın ardından bölgeye Hükümet yetkilileri de hareket ederek, depremin yarattığı hasarı yerinde incelemişlerdir. İçişleri Hilmi Uran mecliste verdiği deprem hakkında ki açıklamanın ardından hemen bölgeye hareket etmiştir. Bakan Uran, bölgeye varır varmaz yetkililerle beraber şehirde incelemelere başlayarak, çalışmalarda gördüğü eksiklikler hakkında yerel yetkililere emirler vermiştir. Aynı gün Kocaeli Valisi, Tümen Komutanı, Belediye Başkanı, Halkevi Başkanı ve yerel üst düzey yöneticiler ile özel treninde bir toplantı yapan Ural, bu toplantıda bölgedeki arama kurtarma ve yardım çalışmalarını organize etmiştir. Bölgeyi ziyaretinden sonra Ankara'ya dönerek mecliste açıklamada bulunan Uran yapılan çalışmalar ve yardımlar hakkında şunlara değinmiştir; Bölgeye depremin hemen ardından sıhhi ekipler gönderildiğini, Kızılay tarafından bölgede seyyar hastaneler kurulduğunu, ağır yaralıların da İstanbul'a sevk edildiğini belirtmiştir. Ayrıca ilk gün itibariyle bölgenin gıda ihtiyacının karşılandığını, bölgenin kısa sürede normal hayatına dönmeye başladığını, zarara uğramayan dükkanların açıldığını sözlerine eklemiştir. Ural, konuşmasında bölgede yapılması tasarlanan işler hakkında da vekillere açıklamada bulunmuştur. Ural, ilk etapta Hükümet tarafından Adapazarı ve Hendek Hükümet Dairesi'nin inşasına karar vermiştir, ayrıca imar planının hazırlanması için çalışmalara da başlanılacağını sözlerine eklemiştir.³⁰⁴

Felaketin dördüncü günü enkaz kaldırma çalışmalarının bitime yaklaşmasıyla, bölgede hayat normale dönmeye başlamıştır. Bu hususta bölgede fırın ve dükkanlar açılmaya başlamış, depremzedeler ekmek ihtiyacını açılan fırınlardan karşılamışlardır. Ancak bölgede hala elektrik ve su sıkıntısı sürmeye devam etmiştir. Bölgenin su ihtiyacı camilerin su depolarından, motorlar vasıtasıyla zarar görmemiş çeşmelere su pompalayarak giderilmeye çalışılmıştır. Ancak Hükümet'in bölgenin bu yöntemlerle su ihtiyacını tam anlamıyla karşılayamaması üzerine bölgeye yakın bulunan Çark Deresi'nden su getirilmesi için çalışmalarda bulunmasını gerektirmiştir. Bu hususta İzmit Valisi Ziya Tekeli, ulusal basına bir açıklamada bulunmuştur. Tekeli açıklamasında; bölgede su getiren boruların zarar gördüğünü ve yakında bunların tamir edileceğini ayrıca

³⁰³ "Enkaz Arasından Hala Sesler Geliyor", *Vakit*, 23.06.1943.

³⁰⁴ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:3, Devre: VII, İçtima: F, (25.06.1943): 116-117.

Çark Deresi'nin sularını da bölgeye getireceklerini söylemiştir.³⁰⁵ Bu açıklamanın hemen ardından bölgenin büyük bir bölümüne su verilmeye başlanmış, depremzedeler içme suyuna kavuşmuşlardır. Bölgenin elektrik sorunu da Hükümet tarafından felaketin dördüncü günü elektrik santraline gönderilen ekipler tarafından çözülmüş, bölgeye elektrik verilmeye başlanmıştır. Görüldüğü üzere bölgede enkaz kaldırma ve arama kurtarma çalışmaları, Hükümet yetkililerinin, Türk ordusunun ve sosyal yardım kuruluşlarının fedakâr çabaları sayesinde bir hafta gibi kısa sürede Adapazarı halkı, normal yaşantısına dönmeye başlamıştır. Bu çalışmaların hemen ardından bölgede imar çalışmaları da günden güne hız kazanmıştır.

Bölgenin yeniden inşasını gerçekleştirmeden önce bölgenin jeolojik açıdan tetkiklerini yapmak için Hükümet tarafından Kandilli Rasathane Müdür Yardımcısı başkanlığında bir heyet gönderilmiştir. Heyet incelemelerini bitirdikten sonra bölgeden ayrılırken, yaptıkları çalışmalar hakkında heyet başkanı, ulusal basına bir açıklamada bulunmuştur. Gazetelere bölgenin toprak yapısını ve yapılacak binaların hangi standartlarda inşa edileceğini açıklayan heyet başkanı, hazırladıkları raporları da Hükümet yetkilerine sunmuştur.³⁰⁶ Bölgenin imarı hakkında yapılacak işler hakkında meclis çatısı altında vekiller de görüşmelerde bulunmuştur. Bu hususta Erzincan Milletvekili Şükrü Sökmensüer, Bayındırlık Bakanı Sırrı Day'a Türkiye'de yaşanan depremler hakkında uzun bir soru önergesi sunarak, Adapazarı ve çevresinde bulunan depremzedeler için kış gelmeden barınmalarını temin edecek ne gibi tedbirler aldığını sormuştur. Bayındırlık Bakanı Day, bu soruya cevaben; bölgenin jeolojik tetkikleri sonucunda bölgenin güneye taşınması gerektiğini ancak bunun bu şartlarda mümkün olmadığını aktararak, bölgede kış gelmeden imar işlerinin başlanıldığına ve bunların kontrolünü sağlamak amacıyla belediyenin emrine mühendislerden ve fen memurlarından oluşan bir heyet verildiğini söylemiştir. Ayrıca Day, evleri yıkılan ve muhtaç durumda olan depremzedeler tespit edilerek evlerini inşa etmeleri amacıyla yardımlarda bulunulduğunu da eklemiştir.³⁰⁷ Adapazarı ve havalisinde heyet tarafından hazırlanan rapor ışığında Bayındırlık Bakanlığı bir kararname hazırlamış, 3 maddeden oluşan

³⁰⁵ "Namaz Kılarken", *Vakit*, 25.06.1943.

³⁰⁶ Açıklamanın tamamı için bkz. Adapazarı "Mıntıkasında Evler Nasıl Yapılmalı", *Akşam*, 05.07.1943.

³⁰⁷ Bayındırlık Bakanı'nın açıklaması için bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:4, Devre:VII, İctima.F, (19.07.1943): 153-158.

kararname Bakanlar Kurulu tarafından 22 Temmuz günü kabul edilmiştir³⁰⁸. Kararname; bölgede kendi evlerini yapacak vatandaşlara teknik yardım ve kolaylıklar sağlanması, imkânı olmayan vatandaşlara, Kızılay tarafından para yardımı ve inşaat işlerinde yardım temini gibi konuları içermektedir. Bu kararnamenin uygulanması için 1943 mali yılı bütçesinde “*Adapazarı, Hendek, Erbaa ve Niksar zelzele muntikalarında yapılacak işler ve yardımlar*” adı ile 1.500.000 Lira bütçe ayrılmış, bunun 1.000.000 Lirası Adapazarı ve Hendek’te yapılacak inşa işlerine kullanılmak üzere Kızılay hesabına yatırılması kabul edilmiştir.³⁰⁹ Kızılay da bölgedeki depremzedelere bu paradan kredi açarak evlerinin inşasına yardımda bulunmuştur.³¹⁰

Görüldüğü üzere Hükümet yetkilileri yaşanan deprem afetinin meydana geldiği andan itibaren süratli bir şekilde tedbirler almış, depremden zarar gören vatandaşlara kısa sürede yardım ederek normal hayatlarına tekrar devam edebilmelerini sağlamıştır. Ancak bu döneme kadar yaşanan depremlerde olduğu gibi Adapazarı Depremi’nde de yapılan çalışmalar depremin izlerini yalnızca silmekle sınırlı kalmıştır. Yetkililer tarafından Türkiye’nin her zaman deprem riski taşıdığı gerçeği henüz anlaşılammış buna karşı önceden tedbirler alınmamıştır.

1.3.3.2. Adapazarı Depremi’nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar

Yabancı devletler ve uluslararası sosyal yardım kuruluşlarının Tokat Depremi’ndeki olağanüstü tutumları, Adapazarı Depremi’nde değişime uğramış, ilk andan itibaren felaketi yakından takip ederek Türkiye’ye çeşitli yardımlarda bulunmuşlardır. Tokat ve Adapazarı Depremleri arasında yaklaşık 5 ay kadar kısa bir süre bulunmasına rağmen bu sürede depremlere karşı ülkelerin sergiledikleri zıt tutumlar bir hayli şaşırtıcıdır. İki deprem arasında şiddet, yarattığı etki ve dönemin şartlarında açısından bakıldığında olağanüstü bir farklılık göze çarpmamaktadır. Ancak bu iki depreme karşı ülkelerin değişen tutumlarından, bölgelerin coğrafik konumu ve ulusal basında depremlerin farklı şekilde değer görmesi bunun sonucunda iki depremin yurtdışında farklı yansımaları olduğunu bize düşündürmektedir. Adapazarı Bölgesi, coğrafik olarak Türkiye’nin başkenti Ankara ve Osmanlı Devleti’nin yüzyıllarca

³⁰⁸ BCA BKK 30 18 01 02/102 56 03.

³⁰⁹ BCA BKK 30 18 01 02/ 103 74 13.

³¹⁰ “Adapazarı ve Hendek’teki Son Yer Depreminden Zarar Görenlere”, *Ulus* 10.08.1943.

başkentliğini yapmış İstanbul'a yakın olması nedeniyle bu depremin yurtdışında yansımalarının Tokat Depremi'ne nazaran daha fazla olduğunu akla getirmektedir. Bir diğer unsur olarak da ulusal basının Ankara ve İstanbul merkezli olması sayfalarında Tokat Depremi'ne kıyasla Adapazarı Depremine daha çok yer vermesi bu durumun yaşanmasında etkili olabilir.

Adapazarı Depremi meydana geldiği an, yurtdışı rasathaneleri tarafından kayıt altına alınarak, depremle ilgili ilk haberler bu rasathaneler vasıtasıyla yurtdışında öğrenilmiştir. Bu hususta Almanya'da bulunan bir gözlemevi, 20 Haziran günü 16.36'da bir yer sarsıntı kaydetmiş, bu depremin Almanya'dan yaklaşık 900 kilometre uzaklıkta olduğunu saptayarak, depremin Anadolu içerisinde bir yerde gerçekleştiğini bildirmişlerdir.³¹¹ Deprem haberi, yurtdışı basınında da yer almış, bölgeden alınan haberlere yer vererek, yaşanan felaket dolayısıyla yaşadıkları üzüntüyü okuyucu ve dinleyicilerine duyurmuşlardır. Bununla ilgili Ankara Radyosu'nun verdiği deprem haberini aktaran Londra Radyosu, İngiliz milletinin aynı acıyı yaşadıklarını dile getirerek, taziyelerini Türk milletine sunmuştur.³¹² Macar basını da "*Barış Memleketlerinde Facia*" başlığıyla bölgede yaşanan felaket karşısında duydukları üzüntüleri aktararak Türk milletinin acısına ortak olduklarını bildirmişlerdir.³¹³

2. Dünya Harbi'ne katılan ülkeler her gün yaşanan kanlı muharebelerde büyük kayıplar ve maddi zararlar yaşıyor olmasına rağmen bu şartlar altında Türkiye'de yaşanan depremi görmezden gelememişlerdir. Devletler, milletleri adına sundukları taziyelerle, manevi desteklerinin yanı sıra yürüttükleri yardım çalışmalarlarıyla da Türk milletinin yanında olmaya çalışmışlardır. Buna en iyi örneklerden birisi 1940 yılında ülke toprakları Almanya ve İtalya tarafından işgale uğramış olan Fransa tarafından gösterilmiştir. İstanbul'da bulunan Fransa Konsolosu, İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'ı ziyaret ederek milleti adına yaşanan felaket karşısında taziyelerini bildirerek, ülkesinin bu afet dolayısıyla matem içerisinde olduğunu bildirmiştir.³¹⁴Fransa Konsolosu'nun, Vali

³¹¹ Adapazarı'ndan Aldığımız Haberler, *Ulus*, 22.06.1943.

³¹² Adapazarı Zelzelesi Kurbanları, *Vakit*, 23.06.1943.

³¹³ Deprem ve Dış Ülkeler, *Ulus*, 25.06.1943.

³¹⁴ Fransız General Konsolosunun Taziyesi, *Akşam*, 22.06.1943.

Kırdar'ı ziyaretinin ardından aynı gün diğer ülkeler de konsoloslukları aracılığıyla taziyelerini sunmuşlardır.³¹⁵

Türkiye'nin yaşadığı felaket sonrası ülkelerin gösterdikleri ilgi günden güne artmıştır. Bu hususta Bulgaristan, içinde bulunduğu ağır şartlara rağmen Türk halkının yanında olmaya çalışmıştır. Bulgar Kraliyet Sarayı Orta Elçisi ve Protokol Şefi, Türkiye Sofya Büyükelçisi Vasfî Menteş'i ziyaret ederek Kraliyet ailesi, Bulgar hükümeti ve milleti adına taziyelerini sunmuşlardır.³¹⁶ Başka bir örnekte ise İtalya'nın Ankara Büyükelçisi Raffaele Guariglia, Dışişleri Bakanlığı'na ziyaret ederek yaşanan felaket karşısında İtalya Hükümeti'nin taziyelerini bildirmiştir.³¹⁷ Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye de ülke liderleri tarafından çeşitli taziye telgrafları çekilmiştir. Bu hususta, İran Şahı Rıza Pehlevî, Mısır Kralı Faruk ve Yemen Meliki İmam Yahya gibi ülke liderleri taziyelerini İnönü'ye sunmuştur.³¹⁸

Adapazarı Depremi denizaşırı ülkelerde de yankı uyandırmış, felaket ülkelerin meclisine dahi taşınarak yapılacak yardımlar hakkında görüşmelere sebebiyet vermiştir. Bu hususta, 1941 yılında Avrupa'nın savaşına dahil olmasıyla Amerika, İngiltere ve Fransa'ya sağladığı maddi ve askeri desteğin yanı sıra savaşa yaptığı askerî harcamalarla da savaşın yönünü değiştirmiştir. Savaş dolayısıyla büyük harcamalar içerisinde olmasına rağmen Amerika, Adapazarı Depremi'nin öğrenilmesiyle, Türkiye'ye yapılacak yardımlar hakkında mecliste görüşmeler gerçekleştirmiştir. Amerika Dışişleri Encümen Üyesi Alben W. Barkley, Amerika Kongre Binası'nda Adapazarı Depremi hakkında bir beyanatta bulunarak, yaşanan felakete Amerika'nın duyarsız kalmaması gerektiğini savunmuştur. Barkley'in beyanata şu şekildedir:

“Uğradığı felaket dolayısıyla Türk milletine karşı candan teessür duymaktayız. Amerikan milleti Türk milletinin başına gelen her felaketi, içinde duymaktadır. Türk hükümetinin felaketzedeler için lazım olan her şeyi yapacağından hiçbir suretle şüphe etmiyoruz. Bununla beraber şunu kaydetmek isterim ki müthiş bir musibete uğramış olan halkın felaketini hafifletmeye iştirak etmekle çok bahtiyar olacağız. İcabında Amerikalılar lazım olan her şeyi göndermelidir.”

³¹⁵ Deprem ve Dış Ülkeler, *Ulus*, 25.06.1943.

³¹⁶ “Adapazarı Zelzelesi Kurbanları”, *Vakit*, 23.06.1943; “Bulgar Kralının Taziyeleri”, *Akşam*, 23.06.1943.

³¹⁷ “Felaketzedelere Yardımlar Her An Artarak Devam Ediyor”, *Ulus*, 24.06.1943.

³¹⁸ “Adapazarı Felaketzedeleri İçin Romanya'nın Yardımları”, *Vakit*, 03.07.1943.

Bu açıklama ardından söz alan bir diğer Dışişleri Encümen Üyesi Claude Pepper de; Türkiye'nin ihtiyacı olan her yardımı yapmaya hazır olduklarını söylemiştir.³¹⁹ Görüldüğü üzere Amerikalı politikacılar, Adapazarı Depremi sonrası mecliste görüşmeler gerçekleştirmişler ancak ne şekilde yardımların yapılacağı konusuna değinmemişlerdir. Amerikan yardımları hususunda yaptığımız araştırmada hiçbir kaynağa ulaşamamıştır. Ancak konunun meclise kadar taşınarak, görüşülmesi Amerika'nın depremzedeler için yardımda bulunma olasılığını güçlendirmektedir.

Depremi meydana gelmesinden birkaç gün sonra bölgeye ülkeler tarafından yardımlar da gönderilmeye başlanmıştır. Bu konuda örnek vermek gerekirse; Macar Ticaret Ataşesi, Adapazarı felaketi üzerine İstanbul Valisi Lütü Kırdar'ı ziyaret ederek taziyelerinin yanı sıra depremzedelerin yararına kullanılmak üzere 1.000 Türk lirasını teslim etmiştir iletmiştir. Bir diğer örnekte ise Romanya Başbakanı Marshall Ion Antonescu da bölgeye 1.000.000 Ley tutarında bir yardımda bulunmuştur. Antonescu'nun bu yardımı savaş şartları düşünüldüğünde depremzedeler için önemli bir bağış olarak görülebilir. Ülkeler, Kızılay Merkezi'ne de çeşitli bağışlarda bulunarak bölgenin ihtiyacının karşılanmaya çalışmışlardır. Bu konuda Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Von Pappen 1.000 ve İran Ankara Büyükelçisi de 200 Türk lirasını, Türk Kızılayı'nın hesabına yatırmışlardır.³²⁰ Son olarak Irak Hükümeti, Ankara Büyükelçiliği vasıtasıyla depremzedeler için 2.000 İngiliz lirası daha bağışta bulunmuştur.³²¹

Uluslararası yardım kuruluşları da Adapazarı Depremi'ne çeşitli yardımlarda bulunarak bölgedeki deprem afetinin izlerini silmek için imkanları doğrultusunda çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu konuda örnek vermek gerekirse Yeni Zelanda Kızıllaç'ı Kızılay Genel Merkezi'ne 500 İngiliz lirası bağışta bulunmuştur.³²² Bir başka kuruluş

³¹⁹ İncelediğimiz arşiv kayıtlarında ve dönemin ulusal basınında Amerika'nın Adapazarı depremzedeleri için yaptığı yardımlar hakkında kayıt bulunamamıştır. Ancak Adapazarı depremi hakkında Amerikan üst düzey yetkilileri tarafından kongre binasında verilen demeçlere bakılacak olunursa yardımın gönderilmiş olması muhtemeldir. Bkz. "Adapazarı Zelzelesi", *Akşam*, 24.06.1943.

³²⁰ "Zelzeleden Sonra", *Akşam*, 26.06.1943; "Felaketzedeler İçin", *Ulus*, 26.06.1943. Ulusal basında daha sonra çıkan haberlerde Romanya Başbakanı Antonescu'nun yardımının yanı sıra Romanya hükümetinin 1.000.000 leylük kereste yardımı daha yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak Antonescu'nun yapmak istediği yardımı Türk mercilerine danıştığı ve Türk hükümet yetkilileri tarafından bunun nakdi yardım yerine kereste olarak verilmesi istenildiği, bunun üzerine Romen hükümeti de bunu nakdi yardım yerine kereste yardımı olarak vermiş olması muhtemeldir bkz. "Adapazarı Felaketzedeleri İçin Romanya'nın Yardımları", *Vakit*, 03.07.1943; "Adapazarı Zelzelesi", *Akşam*, 03.07.1943.

³²¹ "Adapazarı ve Hendek'teki Son Yer Depreminde Zarar Görenlere", *Ulus*, 10.08.1943.

³²² "Zelzeleden Sonra", *Akşam* 26.06.1943; "Yeni Zelanda Kızıllaç'ının Teberrü", *Akşam*, 30.07.1943.

olan Mısır Kızılayı da yaşanan felaket karşısında Türkiye Kızılay Merkezi'ne 1.000 Mısır lirası bağışta bulunmuştur.³²³ Son olarak İngiltere Kızıllaç'ı da bu felakete karşı bağışta bulunan yardım kuruluşlarından olmuştur. İngiltere Kızıllaç'ı, 500 İngiliz lirası değerindeki çeki İngiltere Büyükelçiliği aracılığıyla Kızılay Merkezi'ne göndermiştir.³²⁴

Görüldüğü üzere ülkeler dünya savaşının getirdiği ağır maddi külfete rağmen imkanları doğrultusunda depremzedelere yardımlarda bulunmuşlardır. Adapazarı Depremi, şartlar ne olursa olsun ülkelerin yaşanan felaketlerde ellerinden geleni yapmaya çalıştığını göstermesi adına önemli bir örnek oluşturmuştur.

1.3.4. 1943 Tosya-Ladik Depremi

Deprem literatürüne Tosya-Ladik Depremi olarak geçen afet, Erzincan Depremi'nden sonra 20.yy'da, Kuzey Anadolu Fay Hattı'nda gerçekleşen en büyük ikinci depremdir.³²⁵ Depremın büyüklüğü oluşturulan deprem kataloglarında 7,2 olarak kaydedilmiştir.³²⁶ Tosya-Ladik Depremi'nin yaşandığı gün deprem Anadolu'nun çok büyük bir kısmında hissedilmiş, doğuda Amasya-Taşova'dan, Kastamonu-Ilgaz'a kadar yaklaşık 4.500 km²'lik alanda etkili olmuştur.³²⁷

Tosya-Ladik Depremi, 27 Kasım günü gece saat 01.23 ve 01.25 saatleri arasında toplamda 25 saniye süren üç depremden meydana gelmiştir. Depremın birçok bölgeden hissedilmiş olmasına rağmen hasara sebebiyet verdiği iller; Kastamonu, Samsun, Tokat, Sinop, Ordu ve Çorum olmuştur.³²⁸ Her depremde olduğu gibi bu depremde de meydana geldiği an bölge ile iletişim kesilmiş, depremin ilk haberi ancak komşu iller vasıtasıyla öğrenilebilmiştir. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte ancak alınan haberlerde, depremin Tokat, Çorum ve Amasya'da büyük hasara sebebiyet verdiği öğrenilebilmiştir³²⁹. Haberlerin detaylarında birçok resmi ve hususi binaların yıkıldığı, özellikle Ilgaz Kasabası'nda etkili olan depremde ayakta kalan tek binanın Kaymakama ait evin olduğu bildirilmiştir. Ayrıca

³²³ "Adapazarı Felaketzedeleri İçin Romanya'nın Yardımları", *Vakit*, 03.07.1943.

³²⁴ "İngiliz Kızıllaç'ının Teberrü", *Akşam*, 21.07.1943.

³²⁵ Selim Özalp, "Samsun İlinin Depremselliği Açısından Kuzey Anadolu Fayı", *Samsun İlinin Deprem Riski ve Alınabilecek Önlemler Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11-12 Mayıs 2012*, (Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, 2012): 57.

³²⁶ Şahin ve Sipahioğlu, a.g.e., 45.

³²⁷ Eyidoğan, Güçlü ve Utku, a.g.e.,74.; Türkiye Makine Mühendisleri Odası, a.g.e., 3.

³²⁸ "Anadolu'da Şiddetli Bir Zلزele Oldu", *Akşam*, 27.11.1943; "Sabaha Karşı Yurtta Bir Yer Depremi Oldu", *Ulus*; 27.11.1943.

³²⁹ "Zلزele Felaketi", *Vakit*, 28.11.1943; "Depremde 600'den Fazla Vatandaş Öldü ve Birçok Binalar Yıkıldı", *Ulus*, 28.11.1943.

alınan haberlerde can kayıpları hakkında da bilgiler yer almış, bu haberlerde şimdiden 600 kişinin hayatını kaybettiği ve bu rakamın yükselmesinden korkulduğu da belirtilmiştir.³³⁰ Depremi yaşadığı gün, bölgede şiddetli bir de yağmur başlamıştır. Depremi meydana gelmesiyle birlikte kendilerini sokaklara atan halk, yağmur altında soğuk ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Depremi hemen ardından bölgeye ulaşan arama kurtarma ekipleri enkaz kaldırma çalışmalarını yürütürken, facianın bilançosunu da daha net bir şekilde gözler önüne sermişlerdir. Bu hususta yapılan çalışmalar ışığında depremin en fazla hasara yol açtığı Tosya’da ele geçen ilk verilere göre 320 kişinin öldüğü, evlerin de 3’te 2’sinin yıkıldığı belirlenmiştir. Kastamonu merkezde de ise Hükümet Binası, Vali Konağı, askerlik şubelerinin kullanılamaz halde olduğu ve 6 kişinin de öldüğü belirtilmiştir. Ayrıca şiddetli sarsıntıdan dolayı Kastamonu Kalesi’nden yuvarlanan bir taşın yedi evi ezmiş olduğu da yetkililer tarafından kayıtlara geçirilmiştir. Ladik’te de durum pek farklı değildir. Deprem sonucu, Ladik ve Vezirköprü’de 337 kişinin öldüğü, barınılacak bir tek evin kalmadığı, yalnız köy enstitüsü binasının sağlam kaldığı ve tren yollarının tamamen harap olduğu da yürütülen çalışmalar ışığında öğrenilmiştir.³³¹

Depremden yalnız Ladik ve Tosya bölgesi maddi zarara ve nüfus zayıyatına uğramamıştır. Tokat Erbaa, neredeyse bir yıl önce yaşadığı felaketin izlerini tam anlamıyla silememişken Tosya-Ladik depremi ile tekrar zarar görmüştür. 1942 yılında Erbaa’da yıkılmayan binalar bu kez yaşanan deprem ile beraber yerle bir olmuştur. Depremi ertesi günü bölgede can kaybının 265’e, yaralı sayısının da 104 kişiye ulaştığı belirlenmiştir. Çorum’da bu depremden etkilenen başka bir il olmuş, deprem, en fazla etkisini Osmancık Kazası’nda göstermiştir. Çorum’da felaketin ertesi günü can kaybı 321’e kişiye ulaşırken, ölen vatandaşların 312’si Osmancık Kazası’nda yaşayan kişilerden olmuştur. Bölgede ilk gün çalışmaların sonucunda net bir maddi hasar belirlenememiştir.³³² Felaketin ikinci günü ile beraber bölgede yaşanan çalışmalar ve depremin verdiği hasar hakkında İçişleri Bakanı Hilmi Uran da aldığı bilgiler neticesinde mecliste detaylı bir açıklamada bulunmuştur. Uran açıklamasında genel hatlarıyla

³³⁰ “Depremde 600’den Fazla Vatandaş Öldü ve Birçok Binalar Yıkıldı”, *Ulus*, 28.11.1943.

³³¹ “Depremi Sebep Olduğu Hasar ve Can Kaybının İlk Tahminlerden Üstün Olduğu Anlaşıyor”, *Ulus*, 29.11.1943; “Zelzele Felaketi”, *Akşam*, 29.11.1943.

³³² “Depremi Sebep Olduğu Hasar ve Can Kaybının İlk Tahminlerden Üstün Olduğu Anlaşıyor”, *Ulus*, 29.11.1943.

depremin ilk meydana geldiği yeri ve etkilediği bölgeleri, bölgede can ve mal kaybı yanı sıra yapılan çalışmalara değinmiştir. Uran'ın açıklamasına göre felaketin ikinci gününde can kaybı ve yıkılan bina sayısı şu şekildedir:³³³

Tablo 1.2: 1943 Tosya-Ladik Depremi'nde Ölü, Yaralı ve Yıkılan Bina Sayısı

İller	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı	Yıkılan Bina Sayısı
Kastamonu	797	757	1.518
Samsun	527	-	-
Çankırı	88	42	417
Tokat	495	173	17
Amasya	287	269	1.162
Çorum	522	369	164
Sinop	9	1	37
Ordu	1	3	57
TOPLAM	2.726	1.614	3.372

Hilmi Uran'ın mecliste yaptığı açıklama sırasında henüz Çorum'un Osmancık Kasabası, Samsun'un Vezirköprü ve Ladik İlçeleri ile sağlıklı bilgi alışverişi sağlanamıyor olması, Bakan'ın bilanço hususunda verdiği rakamların tam olarak gerçeği yansıtmadığını bize düşündürmektedir.

Deprem bölgesinde yer yer devam eden artçılar olmasına rağmen çalışmalar aralıksız devam etmişse de gün geçtikçe enkaz altında kalan vatandaşların hayatlarından ümit kesilmeye başlanmıştır. Arama-kurtarma çalışmalarını yerinde incelemek üzere bölgeye İçişleri ve Sağlık Bakanları hareket etmiştir. Bakanlar, bölgede gerçekleştirdikleri incelemeleri tamamlayarak, yapılan çalışmalar ve bilanço hakkında mecliste de vekillere açıklamada bulunmuşlardır. Bu hususta Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Hulusi Alataş vekillere yaptığı konuşmada; bölgede hasarın çok büyük olduğunu, ölü sayısı toplamının 4.016'ya, yaralı sayısının da 4.471'e ulaştığını ve yıkılan bina sayısının ise 23.785'i bulduğunu bildirmiştir. Depremin en çok Samsun'un Ladik, Vezirköprü ve Kastamonu'nun Tosya İlçesi'nde etkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca

³³³ İçişleri Bakanı Hilmi Uran beyanatında ölü, yaralı ve yıkılan bina sayıları hakkında verdiği rakamlar ile açıkladığı toplam rakamlar birbiri ile örtüşmemektedir. Depremin bilançosu hakkında oluşturulan tablo Uran'ın verdiği rakamlar üzerinden hesaplanarak yapılmıştır. Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi* Cilt:6, Devre: VII, İçtima:1, (29.11.1943): 24-28.

Bakan, bölgede hiçbir yaralının kalmadığını, hepsinin tedavisinin yapılmakta olduğunu da eklemiştir.³³⁴

Görüldüğü üzere Erzincan Depremi'nin ardından verdiği zarar açısından Türkiye'nin yaşadığı büyük depremler arasında Tosya-Ladik Depremi de yerini almıştır. Depremin yarattığı hasar ve nüfus kaybı üzerine verilen rakamlar çelişkili olmakla beraber felaketin büyüklüğü yadsınamaz bir gerçektir. Yaşanılan felaketin, hava şartlarının iyiden iyiye kış şartlarını hissettirmeye başladığı ana denk gelmesi ve bölge halkını yatağında uyurken yakalaması yaşanan felaketin şiddetini bir kat daha arttırmıştır.

1.3.4.1. Tosya-Ladik Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar

Depremin hemen ardından bölgede ilk yardım çalışmaları yerel yöneticiler tarafından vakit kaybetmeden başlatılmıştır. Vilayet yöneticileri aldıkları bilgiler doğrultusunda yardım ekipleri oluşturarak, depremin hasar verdiği bölgelere yönlendirmişlerdir. Depremin büyük bir sahada etkili olması vilayetlerin ancak kendi bölgelerindeki arama kurtarma ve yardım çalışmalarında bulunmalarına olanak sağlamıştır. İlk gün valilikler neticesinde yapılan çalışmalara bakılacak olursa; Tokat ve Amasya Valileri, vilayetlere bağlı kasabalara doktor ve sıhhi ekipler göndermeye başlamışlar, yine Çankırı merkez kasabalara da doktor ve sıhhi ekiplerin yanı sıra, depremzedeleri gece soğuşundan korumak için çadır ve yiyecek olarak da ekmek, çay ve şeker göndermişlerdir. Ayrıca valilikçe, Ilgaz Hükümet Binası'nın yıkılması ve resmi işlerin aksamaması adına resmi daireler için de çadırlar kurulmuştur.³³⁵

Depremin sabahı ile bölgeden Ankara'ya gönderilen bilgiler doğrultusunda Hükümet yetkilileri de harekete geçmiş, bölgeye yardımlar Kızılay aracılığıyla ulaştırılmıştır. Bu hususta ilk etapta Ankara'dan yürütülen yardım çalışmalarına bakılacak olursa; Samsun'a 1.000 çadır, 8 sandık ilaç, 5 ton çivi, 30.000 lira; Çorum'a 500 çadır, 2 sandık ilaç, 5000 lira; Çankırı'ya 250 çadır, 4 sandık ilaç, 1 ton çivi, 2.000 lira; Kastamonu'ya 1.000 çadır, 10 sandık ilaç, 1 ton çivi, 100 fener, 30.000 lira; Amasya'ya 100 çadır, 2 ton çivi 2.000 lira ve Tokat'a da 250 çadır, 4 sandık ilaç ve 10.000

³³⁴ Bakan Hulusi Alataş'ın beyanatının tamamı için bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi* Cilt: 6, Devre: VII, İçtima:1, (13.12.1943): 44-45. Günümüzde yapılan deprem kataloglarında, Tosya-Ladik depreminde ölü sayısı 2.824 olarak verilmektedir. bkz. Şahin ve Sipahioğlu, a.g.e., 45; Depremler", Türkiye Makine Mühendisleri Odası, a.g.e, 3.

³³⁵ "Zelzele Felaketi", *Vakit*, 28.11.1943; "Depremde 600'den Fazla Vatandaş Öldü ve Birçok Binalar Yıkıldı", *Ulus*, 28.11.1943.

lira gönderilmiştir. Ayrıca bunlara ek olarak erzak sevkiyatı içinde Sivas'a 5.000 lira gönderilmiştir.³³⁶ Bunun yanı sıra Sağlık Bakanı Hulusi Alataş da bölgelere yakın sıhhi ekiplere emir vererek, bir an önce bölgeye ulaşmalarını ve yaralı vatandaşlarla ilgilenmelerini istemiştir. Bir yandan Hükümet tarafından yürütülen yardım çalışmaları devam ederken, bölgenin ihtiyacının daha doğru bir şekilde belirlenmesi adına Hükümet erkanından bazı isimler de bu sırada bölgeye ulaşmıştır. Hükümet yetkililerin bölgeye ziyaretleri, çalışmalara hız kazandırmanın yanı sıra depremzedeler içinde moral olmakta ve kendilerini bu felaket karşısında yalnız hissetmeyerek, devletin yanlarında olduğunu hissetmelerini sağlamıştır.³³⁷

Enkaz kaldırma çalışmaları için kurulan ekiplere, askeri birliklerin yanı sıra Erzincan Depreminde olduğu gibi cezaevindeki mahkumlar da katılmıştır. Komşu illerdeki cezaevinde bulunan mahkumlar deprem bölgelerine sevk edilmiştir. Erzincan Depremi'nde olduğu gibi mahkumlar kaçma fırsatları olmasına rağmen bir an bile buna teşebbüste bulunmayarak, enkaz altındakileri kurtarmak için canla başla çalışmışlardır. Mahkumların sergiledikleri bu tavır yetkililer tarafından övgüyle karşılanmış, bunun üzerine Çorum Valisi, Adalet Bakanlığı'na müracaatta bulunarak Erzincan Depremi'nde mahkumlara uygulanan aftan bu mahkumlarında yararlanmasını istemiştir.³³⁸ Bu hususta Vali'nin teklifine karşılık Adalet Bakanlığı'nın verdiği cevaba, elde ettiğimiz kaynaklar ışığında ulaşılamamıştır.

Hükümet yetkilileri, askeri birlikler ve Anadolu halkının yardımları ile depremin meydana geldiği andan itibaren yaklaşık bir hafta gibi bir süre zarfında bölgede birçok vatandaş kurtularak, yaralılar komşu vilayetlerdeki hastanelere, tedaviye ihtiyacı olmayanlar ise çadır kentlere yerleştirilmiştir. Oluşturulan çadır kentlerde halkın sıcak yemek ve temiz su ihtiyacı da karşılanmıştır. Devlet tarafından yürütülen bu çalışmalara, Anadolu halkı da Kızılay'a bağışlarda bulunarak destek sağlamışlardır. Halk tarafından ülkenin dört bir yanından yapılan bağışlar dönemin ulusal basınında neredeyse her gün yer almıştır. Bunlara örnek vermek gerekirse Manisa halkı 1.000 lira tutarında bağış toplayarak Kızılay merkezine göndermişlerdir.³³⁹ Bir başka örnekte ise Ankara Ticaret

³³⁶ TBMM *Zabıt Ceridesi* Cilt:6, Devre:VII, İçtima:1, (29.11.1943): 24-28.

³³⁷ "Zelzele Felaketi", *Vakit*, 01.12.1943.

³³⁸ "Zelzele Felaketi", *Vakit*, 01.12.1943.

³³⁹ "İlgaz'da Deprem Yüzünden Açıkta Kalanların Hepsini Çadırlara Yerleşti", *Ulus*, 02.12.1943.

Odası depremzedeler için bağış defteri açmış, Ankara halkının büyük katılımıyla yardım kampanyasının ilk gününde 5.000 lira toplanmıştır.³⁴⁰ Bu yardımlardan başka Nevşehirliiler 2.000, Erzincanlılar 1.000, Zonguldaklılar 3.400 ve Erzurumlular da 1000 lira toplamışlardır.³⁴¹

Havanın iyiden iyiye kış şartlarını hissettirmesi bölgedeki depremzedelerin çadırlarda kalmasını güçleştirmiş, bölgedeki imar işlerinin hızlandırmasına yönelik birtakım çalışmalara başlanmıştır. Hükümet yetkilileri bu amaçla ilk olarak depremde zarara uğramış ve kendi evini, ahırını yapacak olan depremzedelere parasız kereste yardımında bulunmayı kararlaştırmıştır. Tarım Bakanlığı tarafından verilen teklif üzerine parasız olarak verilecek kerestelerin devlet ormanlarından karşılanmasına karar verilerek, Bakanlar Kurulu'na teklif kabul edilmiştir.³⁴² Hükümet, kış şartları kendini iyice göstermeden bir yandan depremzedelere kereste yardımı yaparken bir yandan da kendi yapacağı barakalar için ödenek hazırlamıştır. Bayındırlık Bakanlığı bütçesinden “*Zelzele Mıntıkasında Yapılacak İşler ve Yardımlar*” adı ile 1.500.000 lira değerinde bir bütçe ayrılmış, bu bütçe inşaat işleri için Kızılay emrine verilmiştir.³⁴³ Ödenek oluşturulduktan sonra bölgede yapılacak inşa işleri hakkında Bayındırlık Bakanlığı ve Yapı İşleri Başkanlığı'nın beraber oluşturduğu kararname Bakanlar Kurulu'na kabul edilmiştir. 5 maddeden oluşan kararname, yapılacak inşaat işlerine bir düzen içerisinde yürütülmesini sağlamıştır. Kararname içeriği genel hatlarıyla; bölgede kendi evini yapacak vatandaşa Kızılay tarafından yardım edilmesi, imkanı olmayan vatandaşlar tespit edilip yine Kızılay tarafından yardım yapılması, deprem bölgesinde çalışan memurlardan evsiz kalanlara ev inşa edilmesi olarak belirlenmiştir.³⁴⁴

Görüldüğü üzere Tosya-Ladik depremi geniş bir bölgede can ve mal kaybına neden olmuş, depremden kurtulan bölge halkı belleklerinden silemeyecekleri bir felaketin tanıkları olmuşlardır. Devlet tarafından yürütülen çalışmalar neticesinde kısa süre içerisinde bölge halkı normal yaşantısına geri dönmüştür.

³⁴⁰ “Dahiliye Vekili Tosya Deprem Bölgesinde”, *Ulus*, 04.12.1943.

³⁴¹ “Depremden Zarar Görenlere Bağışlar Devam Ediyor”, *Ulus*, 08.12.1943.

³⁴² BCA BKK 30 18 01 02/ 104 03 21.

³⁴³ BCA BKK 30 18 01 02/104 09 20.

³⁴⁴ BCA BKK 30 18 01 02/104 06 15.

1.3.4.2. Tosya-Ladik Depremi'nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar

Türkiye, Tokat-Erbaa ve Adapazarı-Hendek depremlerinin yaşattığı zararları onarmaya çalışırken 1943 yılının son aylarına denk gelen Tosya-Ladik Depremi ile bir kez daha afetin yıkıcı yüzüyle karşı karşıya gelmiştir. Bu kez yaşanan depremin diğerlerine nazaran şiddet bakımında daha yıkıcı etkisi olmuş, binlerce vatandaşın kaybına ve ağır maddi zararlara sebebiyet vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, önceki yaşanan afetlerden ders çıkararak, bu depremle birlikte daha organize ve sistemli yardım çalışmalarını yürütmüş, deprem bölgesini eski görünümüne kısa sürede kazandırmayı başarmıştır. Türk Hükümeti'nin deprem sonrası yürüttüğü yardım çalışmalarına, yurtdışından gönderilen yardımların da büyük katkısı olmuş, özellikle depremzedelerin ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli rol oynamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri Erzincan Depremi'nden sonra yaşadığı en şiddetli deprem olarak kayda geçen Tosya-Ladik Depremi, meydana geldiği andan itibaren yurt dışında yankı uyandırmıştır. Depremin şiddetinin büyüklüğü yurtdışında bulunan rasathaneler tarafından kaydedilmiş ve rasathaneler deprem hakkında uluslararası basına açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu hususta Almanya'da bulunan Heidelberg Üniversitesine ait Rasathane, Almanya'ya 2.200 kilometre uzaklıkta bir deprem kaydettiğini bildirirken, Hindistan'da bulunan Alipore Rasathanesi ise, 5.200 kilometre uzaklıkta takriben Anadolu coğrafyasında depremin meydana geldiğini duyurmuştur.³⁴⁵ Rasathaneler tarafından duyurulan haberin detayları ortaya çıkmasıyla beraber yurtdışındaki basın-yayın organları da Türkiye'de yaşanan depremi yayınlarında vermeye başlamıştır. Buna örnek vermek gerekirse Londra Radyosu yaşanan acı felaketi İngiliz halkına duyurarak, depremzedelere İngiliz milleti adına taziyelerini dile getirmiştir.³⁴⁶ Berlin Radyosu da Alman milletinin deprem felaketi dolayısıyla çok üzgün olduklarını aktararak, Alman milleti adına dost Türk milletine baş sağlığı dilemiştir.³⁴⁷ Görüldüğü üzere savaşın iki ayrı cephesini oluşturan milletler, aynı ortak hissiyatlar içinde dost Türk milletinin acısına ortak olmuşlardır. Bu iki millet birbirlerine karşı düşmanca hisler beslemesine rağmen, mevzubahis Türk milleti

³⁴⁵ "Dünkü Deprem", *Ulus*, 28.11.1943.

³⁴⁶ "Londra Radyosunun Felaketzedelere Taziyeleri", *Akşam*, 29.11.1943.

³⁴⁷ "Depremdeki İnsan ve Bina Kaybı", *Ulus*, 01.12.1943.

olduğunda aynı dostane duyguları paylaşmışlardır. Bunda şüphesizdir ki Türkiye'nin uyguladığı barışçıl ve dengeli dış politikanın önemli payı vardır. Bulgaristan'da da yaşanan deprem basında yer almıştır. Ülkenin önemli gazetelerinden “*Slovo*” ve “*Zora*” Gazeteleri “*Dostluk Teessürleri*” başlığıyla makaleler yayınlayarak, Türk milletinin yaşadığı felaket dolayısıyla taziyelerine sayfalarında yer vermişlerdir.³⁴⁸

Yabancı milletler, deprem afetinin yaşanması ile birlikte Türk milletinin yanında olduğunu göstermişlerdir. Depremi hemen ardından yabancı devlet yetkilileri yaşanan felaket karşısında milletleri adına üzüntülerini sunarak, Türk yetkililerden depremzedeler için yapılabilecek yardımlar hakkında bilgiler almışlardır. Ulusal basında yer alan haberler ışığında bu hususta Türk Hükümeti ile ilk temasa geçen ülke Çin Hükümeti olmuş, deprem felaketi dolayısıyla Ankara Çin Büyükelçiliği aracılığıyla Türk Hükümetine taziyelerini sunmuşlardır.³⁴⁹ Komşu Bulgar Hükümeti de Niyabet Meclisi Hususi Kalem Müdürü ve Protokol Müdürü aracılığıyla yaşanan felaket dolayısıyla Sofya'da bulunan Türk Büyükelçiliği'ni ziyaret ederek, taziyelerini sunmuşlardır. Türk Hükümeti'ne deprem felaketi dolayısıyla üzüntülerini bildiren bir başka ülke ise Arnavutluk olmuştur. Almanya'nın 1943'te Arnavutluk'u işgal etmesiyle birlikte başbakanlığa getirilen Recep Mitrovica, depremzedeler yararına çeşitli yardımlarda da bulunmuşlardır. Bunlardan birkaçı şu şekildedir: Mısır Kralı Faruk, felaketzedeler adına 1.000 Mısır lirası bağışta bulunurken,³⁵⁰ Suriye Devlet Başkanı Shukri al-Quwatli de, milleti adına deprem felaketi dolayısıyla taziyelerini bildirerek, 5.000 Suriye Lirası tutarında bağışta bulunmuştur. Bir başka örnekte ise Romanya'nın Sofya Elçiliği çalışanları depremzedeler yararına aralarında topladıkları 30.000 Leva değerinde bir yardımda bulunmuşlardır.³⁵¹

Ülkelerin sosyal kuruluşları da yaşanan her felakette olduğu gibi Tosya-Ladik Depremi'nde zarar gören halka yardımlarda bulunmuştur. Sosyal sorumlulukları gereğince yardım yapan ilk cemiyet, Yeni Zelanda Kızıllıhaç'ı olmuş, depremzedeler için kullanılmak üzere 500 İngiliz liralık bir yardımı Kızıllıay merkezine göndermiştir.³⁵² Mısır Kızıllıay'ı da yaşanan felaket üzerine harekete geçerek bölgeye 1.000 Mısır lirası bağışta

³⁴⁸ “İlgaz'da Deprem Yüzünden Açıkta Kalanların Hepsini Çadırlara Yerleştirdi”, *Ulus*, 02.12.1943.

³⁴⁹ “Zelzele Felaketi”, *Vakit*, 01.12.1943; “Depremdeki İnsan ve Bina Kaybı”, *Ulus*, 01.12.1943.

³⁵⁰ “Erbaa Mıntıkasında Sarsıntı Devam Ediyor”, *Akşam*, 02.12.1943.

³⁵¹ “Büyük Millet Meclisi'nde”, *Ulus*, 14.12.1943; “Zelzele Felaketi”, *Akşam*, 14.12.1943.

³⁵² “Kastamonu'da Yeni Zelzele”, *Akşam* 03.12.1943.

bulunmuştur. Bunun yanı sıra Bulgar Kızılhaç'ı; 2.000.000 Leva³⁵³ ,Amerika Kızılhaç'ı da Amerika Büyükelçiliği vasıtasıyla verilmek üzere 5.000 dolar tutarında yardımda bulunmuştur.³⁵⁴

Görüldüğü üzere depremin büyüklüğü ve verdiği zararları düşünürsek, yurtdışı basınında yer yer deprem ile ilgili haberler yer almış yaşanan hadise dolayısıyla ülkeler taziyeler sunmuşlardır. Depremzedeler için yapılan yurtdışı yardımlar sınırlı olmakla beraber ülkeler, dünya savaşının ağır şartlarına rağmen yine de yardım etmekten geri durmamışlardır.

1.3.5. 1944 Bolu-Gerede Depremi

Afet işleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan deprem bölgeleri haritasında³⁵⁵ 1.derece deprem bölgesinde yer alan Bolu, tarih boyunca yaşadığı depremler dolayısıyla büyük maddi ve manevi kayıplar yaşamış, bu depremler bölgenin kalkınmasını olumsuz yönde etkilemiştir. Bolu ve çevresinde yaşanan ilk deprem, 2 Eylül 1967'de kayıt altına alınmış, daha sonra sırasıyla 1035, 1036, 1668, 1863 ve 1868 yıllarında da depremler yaşanmıştır.³⁵⁶ 20.yy'da bölgede ilk gerçekleşen deprem 1944 yılında yaşanmıştır. 1944 yılındaki depremin merkezi Bolu'nun Gerede Kasabası olarak tespit edilmiş, depremin şiddeti ise 7,2 olarak ölçülmüştür.³⁵⁷ Deprem batıda Bolu Ovası'ndan, doğuda Çankırı'nın Kurşunlu İlçesi'ne kadar yaklaşık 200 km²'lik bir alanda etkili olmuştur.³⁵⁸

Cumhuriyet Dönemi'nin Erzincan ve Tosya-Ladik depremlerinden sonra şiddet bakımından en önemli depremi olan Bolu-Gerede Depremi, 1 Şubat 1944 günü sabaha karşı saat 06.20'de gerçekleşmiş, Ankara, Çankırı ve Bolu'da büyük hasara neden olmuştur.³⁵⁹ Sarsıntılar, Kastamonu, Çorum, Zonguldak, Amasya, Bursa, Kırşehir, Eskişehir ve İstanbul'da³⁶⁰ da hissedilmiştir. İnsanları uykularında yakalayan deprem,

³⁵³ "Büyük Millet Meclisi'nde", *Ulus*, 14.12.1943.

³⁵⁴ "Son Yerdepremi Felaketzedelerine Yardım", *Akşam*, 25.12.1943.

³⁵⁵ T.C. İçişleri Bakanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı. "Deprem Bölgeleri Haritası"

<https://deprem.afad.gov.tr/deprem-bolgeleri-haritasi> [02.11.2017]

³⁵⁶ Bülent Özmen, "Bolu Yöresinin Deprem Tehlikesi Açısından İrdelenmesi", *Ulusal Deprem Sempozyumu Bildiri Kitabı, 11-12 Nisan 2009*, (Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2009): 176.

³⁵⁷ Şahin ve Sipahioğlu, a.g.e., 45.

³⁵⁸ Eyidoğan, Güçlü ve Utku, a.g.e., 77.

³⁵⁹ BCA BKK 30 10 0 0/120 844 16.

³⁶⁰ "Zelzele İnsan ve Bina Kayıplarına Sebep Oldu", *Son Posta*, 02.02.1944; "Dünkü Zelzelenin Tahribatı", *Akşam*, 02.02.1944; "Zelzelenin Yeni Tafsilatı", *İkdam*, 02.02.1944.

halk arasında büyük paniğe yol açmış, insanlar can havliyle kendilerini sokağa atmışlardır. İlk büyük deprem yaklaşık 12 saniye boyunca devam etmiş, depremin hemen ardından bölgede 24 saat içinde yaklaşık 35 artçı deprem daha kaydedilmiştir.³⁶¹ Deprem sonra Kandilli Rasathanesi de basına bir açıklamada bulunmuştur. Depremin doğu-batı istikametinde gerçekleştiğini bildiren rasathane yetkilileri, depremin merkezinin İstanbul'dan 180 kilometre uzakta olduğunu tespit etmişlerdir.³⁶² İlk tahminlerde depremin merkezinin Sapanca-Hendek olduğu düşünülmüşse de ilerleyen saatlerde gerçek ortaya çıkmıştır.

Depremin kış şartlarının en ağır yaşandığı zamana denk gelmesi nedeniyle yolların ulaşımına kapalı olması ve sarsıntı dolayısıyla telgraf, telefon hatlarının zarar görmesi bölgelerden sağlıklı haber almayı güçleştirmiştir. Zor şartlarda sağlanan bilgiler ışığında Ankara'nın Ayaş ve Beypazarı kazalarında 92 kişinin öldüğü, 78 yaralı olduğu ve 1.675 evin yıkıldığını, Bolu ve havalisinde ise 220 kişinin öldüğü, 560 kişinin yaralı olduğu belirlenmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından Bolu Valisi'nin Gerede mevkiye gitmesi ve işleri oradan yürütmesi istenmişse de bölgedeki yolların kardan dolayı kapalı olması bunu güçleştirmiştir.³⁶³ Adapazarı-Gerede yolunun 3 gün boyunca yoğun kar yağışından dolayı açılmaması, depremin ilk günlerinde Gerede'yi adeta tecrit edilmiş bir bölge haline sokmuştur.

Depremin ardından ulusal basında bilanço hakkında İçişleri Bakanlığı'na gelen bilgilere göre daha karamsar bir tablo çizilmiştir. Bu hususta "*İkdam*" Gazetesi; bölgede ölü sayısını 700, yıkılan bina sayısını 4.000 olarak verirken, "*Akşam*" Gazetesinde bu rakamlar; 630 ölü ve 720 yaralı olarak okuyucularına aktarmıştır. "*Ulus*" Gazetesi'nde de bilanço hakkında diğer gazetelerden pek farklı rakamlar verilmemiştir. Gazeteye göre bölgede, 954 kişinin öldüğü, 946 kişinin yaralandığı ve 1.649 evin de yıkıldığı haberini sayfalarına aktarmıştır.³⁶⁴ Şüphesizdir ki gazeteler tarafından verilen rakamların birbiri ile örtüşmemesindeki en önemli etmen, ilk günlerde bölge ile ulaşım ve iletişim imkanının sağlanamamış olmasıdır. Depremin Gerede Kasabası'ndan sonra en fazla hasara sebebiyet verdiği yerlerden biri olan Çerkeş'te de durum pek farklı değildir. Bölge

³⁶¹ "Zelzelenin Yeni Tafsilatı", *İkdam*, 02.02.1944.

³⁶² "Bu Sabah Şiddetli Bir Yer Sarsıntısı Oldu", *Akşam*, 01.01.1944.

³⁶³ BCA BKK 30 10 00 00/120 844 16.

³⁶⁴ "Zelzelenin Yeni Tafsilatı", *İkdam*, 02.02.1944; "Dünkü Zelzelenin Tahribatı", *Akşam*, 02.02.1944; "Son Rakamlara Göre", *Ulus*, 03.02.1944.

ile uzun müddet iletişim kuramayan yetkililer ilk alınan haberlerde bölge de çok fazla insan kaybının yaşandığına ve bir tek sağlam binanın bile bölgede kalmadığını bildirmişlerdir.

Depremın etkisi başka doğal afetleri de tetiklemiştir. Depremın şiddeti ile, Çankırı ve Zonguldak arasındaki bölgede bir heyelana yaşanmış, heyelan neticesinde karayolu ulaşımına kapanmıştır.³⁶⁵ Depremde karayolları yanı sıra demiryollarında da büyük hasarlar görülmüştür. Bu hususta depremin etkisiyle İsmetpaşa-Çerkeş, Karabük, Ankara-Zonguldak demiryollarındaki raylar zarar görmüş ancak bir iki gün sonra ulaşım açılabilmiştir.³⁶⁶ Depremden sonra yaşanan artçı sarsıntılar bölgede başka heyelanların da görülmesine neden olmuştur. Bu hususta 10. Kolordu Komutanlığı'ndan Milli Savunma Bakanlığı'na çekilen telgrafta; Karabük ve Safranbolu'da heyelan yaşandığı, bu heyelan sonucu cephanelerin bulunduğu bir binanın çöktüğü ve top bataryalarının toprağın içinde kaldığını bildirerek, bölgede tehlikenin halen sürmekte olduğu da telgrafa eklenmiştir.³⁶⁷ Görüldüğü üzere bölgede felaketlerin ardı arkası kesilmemiş, şans eseri cephaneliğin patlamaması bölgede büyük bir facianın daha yaşanmasını engellemiştir.

Bölge halkı, depremin yaşandığı sıradan ilginç olaylara da şahit olmuşlar, halk deprem anını açıklarken ilginç betimlemelerde de bulunmuşlardır. Bu hususta depreme şahit olanlar ilk olarak şiddetli bir sesle birlikte ışık parlaması gördüklerini daha sonra depremin gerçekleştiğini bildirmişler. Depremzedeler, deprem sırasında çıkan sesin bir uçak filosunun geçişi sırasında çıkardığı gürültüye benzetmişlerdir.³⁶⁸ Depremden kurtulan vatandaşlar yaşadıkları felaketi dönemin ulusal basınına şu sözlerle aktarmaya devam etmişlerdir; çobanlık yapan Hüseyin Aydılek isimli vatandaş, yattığı sırada yerin delindiğini sanarak, kaçmaya çalışırken üzerine ağaçların devrildiğini ve toprak altında kaldığını aktarmış ve bölgedeki vatandaşlar tarafından kurtarıldığını da eklemiştir. Bir başka depremzede de yerin şingirdadığını, kaçmaya kalmadan evin tamamen çöktüğünü dile getirmiştir.³⁶⁹

Depremın meydana gelmesinden birkaç gün sonra depremin bilançosu ortaya çıkmaya başlamıştır. Bölgede yapılan çalışmaları takip etmek üzere bölgeye giden İçişleri

³⁶⁵ “Zelzele İnsan ve Bina Kayıplarına Neden Oldu”, *Son Posta*, 02.02.1944.

³⁶⁶ “Zelzelenin Tahribatı”, *Akşam*, 02.02.1944

³⁶⁷ BCA BKK 30 10 00 00/120 850 03.

³⁶⁸ Eyidoğan, Güçlü ve Utku, a.g.e., 77.

³⁶⁹ “Son Rakamlara Göre”, *Ulus*, 03.02.1944.

Bakanı Hilmi Uran, gazetelere verdiği demeçte depremin en fazla hasara sebebiyet verdiği bölgenin Gerede olduğunu söyleyerek buradaki çoğu evin tamamen yıkıldığını belirtmiş ve bölgede depremzedeler için tedbirlerin alındığını söylemiştir.³⁷⁰ Bölgedeki hasarı Ankara'ya çektiği telgraflarla da bildiren Uran, 8 Şubat günü çektiği telgrafta; Bolu Vilayeti'nde 2.381 kişinin öldüğünü, 1.515 kişinin yaralı olarak tespit edildiğini ve yıkılan bina sayısını da 2.213 olarak kaydedildiğini bildirmiştir.³⁷¹ Uran'ın aynı gün merkeze ulaşan bir başka telgrafında ise Bolu merkez ve kazalarında evlerin %70'inin tamamıyla yıkıldığını ve %30'unun da kısmen harap olduğu belirtmiştir.³⁷² 16 Şubat itibariyle yayınlanan ulusal basında da bilanço hakkında haberler yer almış, bu haberlere göre; Depremde toplamda 2.336 vatandaşın hayatını kaybettiği, 1.871 vatandaşın yaralı olarak kurtulduğunu ve 7.661 evin de yıkıldığı bildirilmiştir. Ayrıca gazete haberine göre yalnızca Bolu ve havalisinde ölen vatandaşların 1.523'ü, yaralıların 1.111'i ve yıkılan binaların sayısının 4.158'i bulduğu da aktarılmıştır.³⁷³

1.3.5.1. Bolu-Gerede Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar

Depremın meydana gelmesiyle birlikte hükümet yetkilileri bölgeye ilk yardım çalışmalarına başlamış, arama-kurtarma çalışmaları için bölgeye heyetler göndermenin yanı sıra ilk yardım malzemelerini de göndermek için hazırlıklar başlatılmıştır. Ancak bölgedeki yolların yoğun kar yağışı ve heyelan dolayısıyla kapanması nedeniyle ilk yardım çalışmalarını aksatmıştır. Bu nedenden dolayı ilk olarak bölgeye giden ulaşım yollarının kardan temizlenmesi ve yolların süratli bir şekilde tamirine başlanması gerekmektedir. Bu hususta bölgedeki yolları açmak amacıyla askeri birliklerden yararlanılmış, yapılan çalışmalar neticesinde, yollar kısmen açılarak bölgeye yardım ekipleri ile birlikte yardımların ulaşması sağlanmıştır.³⁷⁴ İlk etapta Ankara Valiliği ve Kızılay Derneği yardımlarda bulunarak, Bolu'ya; 25.000 lira, 500 çadır, 40 sandık ilaç, pansuman malzemeleri, 3 ton çivi, 300 keser ve testere, 75 fener, 700 kişilik giyim malzemesi, Çerkeş'e; 1.000 lira, 400 çadır, 20 sandık ilaç, 2 ton çivi, 200 keser ve testere,

³⁷⁰ “Felaketzedelerden Açıkta ve İşsiz Kimse Kalmadı”, *Ulus*, 10.02.1944.

³⁷¹ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 18.

³⁷² BCA BKK 30 10 00 00/120 849 18.

³⁷³ “Bolu'da Depreme Ait Son Bilanço”, *Ulus*, 16.02.1944. Günümüzde Bolu-Gerede Depremi üzerine yapılan çalışmalar sonucu hayatını kaybeden vatandaş sayısı 3.959 olarak belirlenmiştir. Bkz Şahin ve Sipahioğlu a.g.e.,45; Türkiye Makine Mühendisleri Odası, a.g.e., 3.

³⁷⁴ “Zelzelenin Tahribatı”, *Akşam*, 02.02.1944.

50 fener ve 400 kişilik giyim malzemesi göndermiştir.³⁷⁵ Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı da Gerede ve Çerkeş'e birer tıbbi heyet göndererek, yaralıların tedavileri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Bakanlık, bölgede ağır yaralıların İstanbul, Ankara ve komşu illerdeki hastanelere nakli için de bölgeye hasta nakil araçları göndermiş, bu hususta Haydarpaşa ve Numune Hastanesi yaralıları için hazırlanmıştır. Hazırlanan bu hastanelere yolların açılmasıyla birlikte yaralıları nakledilmeye başlanmıştır.³⁷⁶

İlerleyen günlerde Kızılay Merkezi, bir önceki yardımlarına ek olarak Gerede'ye 10.000 lira, 200 çadır, 4 sandık ilaç, arama kurtarma çalışmalarında kullanılmak üzere testere, fener, 200 metre küp kereste ve giyim eşyaları, Çerkeş'e ise 3 ton çivi ve 200 metre küp kereste daha göndermiştir. Kızılay'ın yaptığı yardımların hepsini saymak mümkün olmasa da cemiyetin felaketin ilk gününden 11 Şubat gününe kadar depremedelerin yararına yaptığı yardımın toplamı; nakden 143.000 lira, 1.900 çadır, 80 ton çivi, 54 sandık ilaç, 950 tetanos aşısı, 700 fener, 3.500 kişilik giyim eşyası, 337 metre kereste, 265 çuval un ve 5.000 adet ekmek³⁷⁷ şeklindedir.

Depremde zarar gören değirmenlerin ekmeklik un üretememesi bölgede ekmek sıkıntısını ortaya çıkarmasına neden olmuştur. İaşe sıkıntısını gidermek amacıyla Hükümet yetkilileri, Kızılay ve askeri birliklere emir vererek bölgeye acil un ve ekmek gönderilmesini istemiştir. Bu hususta Kızılay 200 çuval un ve ekmek ihtiyacını karşılamak için 5.000 lira gönderirken, Çankırı'da bulunan Piyade Atış Okulu da subay ve öğrencilerinden oluşan bir iaşe ekibi kurarak bölgeye göndermiş, bu ekip vasıtasıyla, 500 kişinin 10 günlük yiyeceği temin edilmiştir. Bunlardan ayrı Hükümet, Ankara'da ambarları bulunan Toprak Ofisi'ne emir vererek, bölgenin ekmek ihtiyacını karşılamak üzere günlük 500 çuval un ayrılmasını ve bu unlardan ekmek yapılarak, bölgeye gönderilmesi istemiştir.³⁷⁸ Bölgeye yapılan yardımlar aralıksız gönderilmeye devam ederken, bir an önce de deprem bölgesinin eski görünümüne kavuşması için yetkililer büyük çaba sarf etmişlerdir.

³⁷⁵ "Dün Sabah Şiddetli Bir Deprem Oldu", *Ulus*, 02.02.1944.

³⁷⁶ "Deprem Bölgesinde Yardım Ekipleri Hararetle Çalışmaya Devam Ediyor", *Ulus*, 04.02.1944; "İstanbul'a İlk Zelzele Yaralıları Dün Geldiler", *Akşam*, 05.02.1944

³⁷⁷ "Dahiliye Vekilimiz Dün Geldi", *Ulus*, 12.02.1944.

³⁷⁸ "İstanbul'a İlk Zelzele Yaralıları Dün Geldiler", *Akşam*, 05.02.1944; "Bolu'da Yedi Zelzele Daha Oldu ve Sağlam Bina Kalmadı", *Vakit*, 05.02.1944.

Depremde kimsesiz kalmış çocuklar da unutulmayarak, bu çocukların barınmaları üzerine çalışmalara başlatılmıştır. Bu hususta Çocuk Esirgeme Kurumu, Bolu Valiliği ile temasa geçerek, bölgede öksüz ve yetim kalan çocukların durumu öğrenilmiştir. Kurumun valilikten aldığı bilgi neticesinde Ankara Keçiören’de bulunan çocuk yuvası bu çocuklar için tahsis edilmiş ve nakilleri için çalışma başlatılmıştır.³⁷⁹ Bu hususta başlatılan çalışmayla birlikte iki haftalık sürede 17 kimsesiz çocuk, kurumunun koruması altına alınmıştır.³⁸⁰

Bölgede hızlı bir şekilde yürütülen enkaz kaldırma, arama kurtarma ve yardım çalışmaları sürerken, deprem bölgesini İçişleri Bakanı Hilmi Uran ziyaret etmiş ve çalışmaları yakından takip ederek Ankara’yı bölgenin ihtiyaçları konusunda bilgilendirmiştir. 7 Şubat günü bölgeye ulaşır ulaşmaz bölgede hemen incelemelere başlayan Uran, yapılan çalışmalar ve bölgenin ihtiyaçları hakkında kaleme aldığı raporda; bölgenin sıhhi ve iâşe ihtiyacının olmadığını ve hayatın normalleşmeye başladığını bildirmiştir.³⁸¹ Uran aynı gün başka bir telgrafında ise bölgedeki baraka yapımı hususuna değinerek; bölgede halkın çadırlarda kalamayacağını ve halkın enkaz yığınları arasından çivi toplayarak kendi barakalarını inşa ettiğini bu maksatla birkaç ton çivi gönderilmesi zaruri olduğunu bildirmiştir.³⁸² Uran, Ankara’ya gönderdiği son telgrafta daha kapsamlı bir rapor sunmuştur. Bu son raporunda; bölgenin ilaç ihtiyacının olmadığı, ağır yaralıların İstanbul’a sevk edildiğini, hafif yaralıların depremde zarar görmüş hastanede barındırılmayacağı için çadırlarda tedavilerinin yapıldığını, birkaç fırının çalışmakta olduğunu, bölgeye elektrik verilemediği ancak kafi derecede gaz lambalarının olduğunu ve çarşının açıldığını dile getirmiştir. Son olarak Uran, resmî dairelerin bir an önce barakalara yerleştirilmesi gerektiğini, bunu da Bayındırlık Bakanlığı veya Kızılay’ın öncülüğünde yapılmasında yarar olduğunu, halkın muhtaç olanlarına kereste ve çivi yardımı yapılacağını, bu yardımlar için vilayet emrine 20.000 lira gönderilmesinin gerektiğini belirtmiştir.³⁸³ İçişleri Bakanı’nın ayrılmasından hemen sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu da deprem

³⁷⁹ “Deprem Bölgesinde Yardım Ekipleri Hararetle Çalışmaya Devam Ediyor”, *Ulus*, 04.02.1944.

³⁸⁰ “Ankara Son Deprem Kurbanlarına 50.000 Liralık Bağışta Bulundu”, *Ulus*, 15.02.1944.

³⁸¹ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 18.

³⁸² BCA BKK 30 10 00 00/120 849 18.

³⁸³ BCA BKK 30 10 00 00/120 849 18.

bölgesini ziyaret etmiştir.³⁸⁴ Hükümet yetkilileri, bölgedeki çalışmaları incelemiş, bölgenin eksiklikleri doğrultusunda yetkililere emirler vererek eksiklerin giderilmesini istemişlerdir. Bölgedeki depremzedelerle de yakından ilgilenen yetkililer, depremzedelere devletin yanlarında olduklarını göstermiş, devlet büyüklerinin bölgeye ziyaretleri moral kaynağı olmuştur.

Deprem, Bolu haricinde Ankara ve ilçelerinde de maddi zararlara yol açmıştır. Bu hususta Ankara depremzedelerine yardım yapılması amacıyla Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın başkanlığında İl Genel Meclisi'nde bir toplantı düzenlenmiş, bu toplantıda özellikle Beypazarı, Ayaş ve Kızılcahamam'da ki depremzedeler yararına kullanılmak üzere 125.000 liralık bütçe oluşturulmuştur. Vilayet emrinde toplanan bütçe bir komisyon oluşturularak bölgedeki depremzedelerin barınma, iâşe ve birtakım giderleri için harcanmasına karar verilmiştir.³⁸⁵

Deprem bölgesinde hayat normale döndürülmeye çalışılırken bir yandan da depremin nedeni ve yaşanan hasarın tetkikleri de bölgeye gönderilen heyetler tarafından yapılmasına başlanmıştır. Bu hususta Bayındırlık Bakanlığı tarafından Yapı işleri ve Fen işlerinden oluşturulan bir heyet bölgeye gönderilmiştir.³⁸⁶ Heyet ayrıca bölgede yeni binaların inşası için sağlam temelli zemin incelemelerinde de bulunarak, Hükümet sunacağı raporlar neticesinde Bolu'nun tekrar inşası hususunda kriterler belirlenecektir. Bölgede yapılan tetkiklerin sonuçlanmasıyla imar çalışmaları başlamıştır. Ancak bölgede yapılacak imar işlerinin maddi yükünün fazla olmasından dolayı Bolu Valiliği, bu konuda yardım edilmesi için Hükümet tarafından bir kararname çıkarılmasını istemiştir. Bunun üzerine harekete geçen Hükümet yetkilileri, 1943 yılı mali bütçesinden 120.000 ve 1944 yılı mali bütçesinden de 260.000 liralık bütçe ayırarak, deprem bölgesinde yapılacak inşa işleri için Bolu Valiliği'ne tahsis edilmiştir.³⁸⁷Yaptığımız araştırma neticesinde Bolu'nun tekrar inşası hususunda yapılan binalar hakkında bilgilere ulaşamamıştır. Ancak Devlet tarafından Valiliğe devredilen geniş miktardaki bütçe aracılığıyla kısa süre içerisinde inşa işlerine başladığı tahmin edilebilmektedir.

³⁸⁴ “Zelzele Mintikasında”, *Akşam*, 13.02.1944; “Reis-i Cumhur Zelzele Bölgesini Ziyaret Etti”, *Akşam* 15.02.1944.

³⁸⁵ “Bolu'da 100'e Yakın Köyden Hala Haber Yok”, *Vakit*, 08.02.1944.

³⁸⁶ BCA BKK 30 10 00 00/120 850 02.

³⁸⁷ BCA BKK 30 10 00 00/120 850 05.

1.3.5.2. Bolu-Gerede Depremi'nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar

Yaklaşık 5 yıldır süren ve özellikle Avrupa'da etkili olan dünya savaşının yanı sıra bu yıllarda yaşanan bir de kıtlık felaketi³⁸⁸ ile deprem sonrası yurtdışından gelen yardımlarda önemli bir azalma olmuştur. Ayrıca İngiliz ve Amerikalılar tarafından Türkiye'nin savaşa girmeye ikna edilememesinden dolayı Türkiye'ye yapılan çeşitli yardımların kesilmesi ihtimali ortaya çıkmış³⁸⁹, bu süreç ülkeler arası ilişkileri olumsuz etkilemiştir.³⁹⁰ Bu süreçte yaşanan gelişmelere bakılarak iki devletin, Türkiye'de yaşanan felaket karşısında da tutumlarını etkilemiş olması muhtemeldir. 1944 yılında genel görünüm bu şekilde olmasına rağmen Bolu felaketine yabancı devletler tarafından hatırı sayılı yardımlar yine de yapılmıştır.

Bolu Depremi meydana geldiği an ile birlikte yurtdışı deprem araştırma merkezleri tarafından kaydedilerek depremin merkezi tahmin edilmeye çalışılmıştır. Deprem afetinin tekrar Anadolu coğrafyasında etkisini gösterdiği anlaşılmasıyla beraber yurtdışı haber kaynakları da felaketi yabancı uluslara duyurmuşlardır. Bu hususlarda İngiltere'de bulunan bir gözlemevi, İngiltere saati ile 4.28'de bir deprem kaydederek bu depremin merkezinin Karadeniz civarlarında olduğunu bildirmiştir. Yaşanan deprem sonrası Amerikalı bilim adamları da açıklamada bulunarak, deprem gecesi kuvvetli bir sarsıntının kaydedildiğini ve deprem merkezinin Türkiye olarak saptadıklarını bildirmişlerdir.³⁹¹ Bir başka örnekte ise Almanya'da bulunan bir gözlemevi de depremi kaydederek, saat 4.26'ta, Anadolu'nun kuzeyinde bir bölge de deprem olduğu tahmininde bulunmuştur.³⁹² Yaşanan felaket BBC Radyo'sunun Türkiye muhabiri tarafından İngiliz

³⁸⁸ 1941 yılının sonu itibarıyla Yunanistan'da başlayan kıtlık savaş dolayısıyla yıllarca sürmüş, Türkiye tarafından Yunan milletine büyük yardımlarda bulunulmuştur. Bu konu hakkında detaylı bilgi almak için Bkz. Hüseyin Kalemlî ve Ufuk Erdem, "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları İle Gönderdiği İnsanî Yardımlar, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 46, (2011): 205-236; Şaduman Halıcı, "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'den Yunanistan'a Uzanan Dostluk Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar'ın Yardımları, *Belgi Dergisi*, S.9, (Kış/2015): 1196-1217.

³⁸⁹ "Yer Sarsıntısı Dün de Fasılalarla Devam Etti", *Akşam*, 03.03.1944. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin dış politikası üzerine detaylı bilgi almak için bkz. Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.29, (2010): ss.253-269.

³⁹⁰ II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye, İngiltere ve Fransa üçgeninde yaşanan gelişmeler hakkında detaylı bilgi almak için bkz. Tîbet İnal, "II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Tarafsızlık Politikası", *Tarih Okulu Dergisi*, Y.8, S.XXIV, (2015):169-215.

³⁹¹ "Zelzele İnsan ve Bina Kayıplarına Neden Oldu", *Son Posta*, 02.02.1944; "Dünkü Zelzelenin Tahribatı", *Akşam*, 02.02.1944.

³⁹² "Dün Sabahki Deprem Avrupa'da da Duyuldu", *Ulus*, 02.02.1944.

halkına duyurularak, Türk milleti adına üzüntülerini de haberinde yer vermiştir. Muhabir radyo yayınında şu sözlere yer vermiştir³⁹³: “*Türkiye Matem içindedir. Zelzele sahasında binlerce evladı enkaz altında kalmıştır. Cephelerde, harbeden müttefikler bile, tabiatın göndermiş olduğu bu felaket yüzünden müttefikimizin bir gün zarfında gömüdüğü miktarda asker kaybetmemiştir.*” Romanya halkı da depremi, yazılı basın vasıtasıyla öğrenmiştir. Bu hususta Universal Gazetesi; “*Türk Milleti İçin*” adlı başlıkla uzun bir makale neşrederek şunları dile getirmiştir:

“... Türkiye kiyasetli ve dürüst hareketiyle harbin fecaatinden kendini uzak tutmaya muvaffak olmuşsa da bu meziyetleri, tabiatın yıkıcı kuvvetleri karşısında aciz kalmıştır...Türk milletini düşününce Romen milleti cesaret ve teselli bulmaktadır. Çünkü Romenler, milletlerarası mühim anlarda Türklerin neler başardığını iyi biliyorlar.”³⁹⁴

Macar basını da deprem hakkında haberlere yer vermiş, bu hususta “*Pesti Hírlap*” Gazetesi aktardığı haberde:

“Birinci dünya harbinden sonra, Mustafa Kemal politikasının açtığı yeni devrin önemini herkesten önce Macarlar takdir etmiştir...Türkiye’yi ikinci dünya harbinin felaketlerinden de koruyan bu politikadır. Fakat İnsan tabiatın kuvveti karşısında müdafaasızdır. Türkiye’nin tabiat tarafından felakete uğratıldığı şu anda bu dost memleketin, hiç olmazsa Avrupa kıtasını tehdit eden büyük harpten masun kalmasını candan dileriz.”³⁹⁵

Gazetenin de değindiği üzere Türkiye uyguladığı barışçıl dış politika ile dünyayı etkileyen felaketten uzak kalmışsa da tabiatın felaketinden kaçamamıştır. Ancak Türkiye Mustafa Kemal’den miras kalan dış politika çizgisinden şaşmayarak ülkeler arası dostluklarını kuvvetlendirmiş, maruz kaldığı doğa felaketlerinde de ülkelerin Türk milletine karşı duyulan saygı ve sevgi emareleri görülmüştür.

Müttefik devletlerin siyasi baskıları neticesinde Almanya ile Türkiye arasında ilişkileri kopma düzeyine gelmiş olmasına rağmen yaşanan felaket karşısında siyasi çıkarlar bir kenara itilerek, devletlerarası bir sosyal bütünleşme sağlanmıştır. Buna verilebilecek en iyi örnek Bolu Depremi’ne karşı Nazi Almanya’sının tutumu olmuştur. Almanya Hükümeti adına, Ankara Büyükelçisi Von Pappen, Anadolu’da yaşanan deprem dolayısıyla üzüntülerini Türk Hükümeti’ne iletmenin yanı sıra buna 3.000 lira da

³⁹³ “Zelzeleden Sonra Fırtına”, *Akşam*, 08.02.1944.

³⁹⁴ “Yer Depremi Dolayısıyla”, *Ulus*, 11.02.1944.

³⁹⁵ “Macarların Deprem Karşısındaki Hassaslığı”, *Ulus*, 15.02.1944.

yardımda bulunmuştur.³⁹⁶ Savaşın en büyük aktörlerinden olan Almanya'nın ağır maddi yük altında olmasına ve yine savaşın seyrinin aleyhlerine doğru hal almasına rağmen Türk milletinin yanında olarak yardımda bulunmuş olmaları durumu anlatmak için yeterlidir. Alman halkında da deprem haberi büyük üzüntü yaratmış kendi imkanları doğrultusunda depremzedelere bağışlarda bulunmuşlardır. Dönemin tanınmış piyanistlerinden olan Walter Giesecking Türkiye'ye gelerek bir konser düzenlemiş, bu konserin hasılatını depremzedelerin yararına kullanılması için yetkililere vermiştir.³⁹⁷

Yaşanan felaket karşısında başka yabancı devlet liderleri tarafından da depremzedelere yardımlar yapılmıştır. Türkiye'nin yaşadığı her felakette dostluğunu sergileyen Mısır Devleti, Bolu felaketinde de Türk milletine destek olmuştur. Mısır Hidivi Tefvik Paşa'nın kızı Prenses Nimetallah tarafından Kızılay namına 10.000 Türk lirası bağışta bulunulmuştur.³⁹⁸ Mısır Prensesi'nin yaptığı bağışa Mısır Kralı Faruk da 100 Mısır liralık bağışla katılmıştır. Mısır Kızılay'ı da sosyal sorumlulukları çerçevesinde harekete geçerek 1.000 Mısır lirasını depremzedelere göndermiştir.³⁹⁹

1943 yılından Fransız mandasından kurtulan ve bağımsızlığını ilan eden Lübnan Devleti⁴⁰⁰, Türkiye ile dostluk bağlarını güçlendirmek amacıyla deprem felaketine yakından ilgi göstermişlerdir. Yaşanan felaket Lübnan basınında yer almış, bölgede yaşanan felaket üzerine üzüntülerini bildiren yazıların yanı sıra Lübnan halkını da depremzedeler için yardıma çağırın yazılar aktarmıştır. Bunun üzerine Lübnanlılar başlattıkları yardım kampanyaları ile 6.000 Suriye lirası toplamışlar, bu parayı Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun annesinin yürüttüğü yardım kampanyasına bağışlamışlardır. Bunun yanı sıra Lübnan Hükümeti tarafından da bölgeye yardımlarda bulunulmuştur. Lübnan Hükümeti 5.000 Suriye lirası ve Lübnan Başbakanı Riyad el Sulh da kendi adına 500 Suriye Lirası bağışta bulunmuştur.⁴⁰¹

³⁹⁶ "Zelzeleden Sonra Fırtına", *Akşam*, 08.02.1944; "Zelzele", *Vakit*, 08.02.1944; "Yardımlar", *Vakit*, 16.02.1944.

³⁹⁷ "Profesör Giesecking'in Şehrimizdeki Konserleri", *Akşam*, 11.02.1944.

³⁹⁸ "Yüksek Bir Teberrü", *Tanin*, 08.02.1944.

³⁹⁹ "Mısır'dan Zelzele Felaketzedelerine Yardımlar", *Akşam* 29.03.1944.

⁴⁰⁰ Lübnan'ın bağımsızlık süreci hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmet Bağlıoğlu, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebî Etkiler", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.13/1, (2008):13-36.

⁴⁰¹ "Lübnan'ın Yer Depremine Kurbanlarına Karşı Gösterdiği Yakın Alaka", *Ulus*, 09.02.1944. Lübnan'da başlatılan yardım kampanyası haberi *Vakit* Gazetesi'nde de yer almış toplanan para miktarını Gazete, 6.225 lira olarak vermiştir. bkz. "Bolu'da Bir Zelzele Daha Oldu", *Vakit*, 02.03.1944.

Ülkelerden gelen bağışlar bunlarla sınırlı kalmamış yurtdışından yapılan bağışları Kızılay teslim alarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırmıştır. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse Macar Konsolosu kendi namı adına 50 Türk lirası⁴⁰², Kudüs Başkonsolosluğu tarafından 66.167 İngiliz lirası, Irak Kızılay'ı 500 İngiliz lirası, Halep'te bulunan Fransız Siyasi Bürosu tarafında 75 Suriye lirası⁴⁰³ ve Güney Afrika Kızıllaç Cemiyeti 500 Mısır lirası⁴⁰⁴ tutarında bağışlarda bulunmuşlardır. Türk milletinin yaşadığı felaket dini cemaatler tarafından da büyük bir üzüntüyle karşılanmış, yaşanan acı felaket karşısında Türk yetkililere taziyelerini sunmakla kalmayarak, depremzedeler için topladıkları bağışları da Türk yetkililerine teslim etmişlerdir. Bu hususta Kuzey ve Güney Amerika Başpiskoposu I. Athenagoras (Aristocles Matthew Spyrou), Washington Büyükelçiliği'ne gönderdiği taziye mektubunda, Türkiye'de meydana gelen felaket için üzüntülerini aktararak, Türkiye'nin refahı için dua ettiğini bildirmiştir.⁴⁰⁵ Bunun yanı sıra Rum Patrikhanesi de depremzedeler yararına 250 lira göndermiş ayrıca 18 Rum Metropoliti de ayrı ayrı 50'şer lira tutarında yardımda bulunmuşlardır.⁴⁰⁶ Cemaatlerden yapılan başka yardımlara örnek vermek gerekirse İstanbul'da bulunan İngiliz ve Amerikan Musevi Cemaatleri 2.500 lira ve Filistin Musevi Muhaceret Cemaati de topladıkları 1.146 lirayı Kızılay'a göndermişlerdir.⁴⁰⁷

1.4. 1950-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN DEPREM AFETLERİ

Türkiye, 1950-1960 yılları arasında deprem büyüklükleri 5 üzeri olan toplam 12 adet deprem yaşamıştır. Bu dönemin en büyük depremi 7,4 büyüklüğündeki 1953 Yenice-Gönen depremi olarak kaydedilmiştir. Türkiye bu dönemde yaşanan depremleri geçmişte yaşanan depremlere nazaran can kaybı ve maddi hasar açısından daha az kayıplarla atlattır. Şüphesiz ki bunda alınan tecrübelerle beraber yapılan binaların depreme dayanıklı hale getirilmesi ve teknolojik gelişmeler de etkili olmuştur. Bu bölümde yer verilen depremlerde, önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere depremin büyüklüğü, depremin verdiği can ve mal kayıplarının yanı sıra yurtdışında yarattığı etki de göz önünde tutulacaktır. Bu dönemde gerçekleşen şiddeti 6,5 üzeri; 1951 Kurşunlu, 1955

⁴⁰² "Zelzele Teberrüleri", *Tanin*, 19.02.1944

⁴⁰³ "Zelzele Felaketzedeleri İçin", *Vakit*, 26.03.1944.

⁴⁰⁴ "Zelzele Felaketzedelerine Yurtdışından Yardımlar", *Vakit*, 29.03.1944.

⁴⁰⁵ BCA BKK 30 10 00 00/268 805 10.

⁴⁰⁶ "Zelzele Teberrüleri", *Tanin*, 19.02.1944.

⁴⁰⁷ "Bolu ve Havalisi Zelzele Felaketzedelerine Verilen İane Listesidir", *Akşam*, 23.02.1944.

Söke-Aydın ve 1957 Abant-Bolu Depremlerine kaynak yetersizliğinden dolayı yer verilememiştir.

1.4.1. 1953 Yenice-Gönen Depremi

Kuzey Anadolu Fay hattının en batısında yer alan Çanakkale, tarihi boyunca deprem afetine maruz kalmış, bölge halkı yüzyıllarca bu doğa felaketi ile beraber yaşamayı öğrenmiştir. Cumhuriyet döneminden önce Çanakkale ve çevresinde görülen depremler; 1577, 1672, 1737, 1763, 1766, 1773 ve 1774⁴⁰⁸ yıllarında kayıt altına alınmış, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren de devam ederek; 1935, 1942 ve 1944⁴⁰⁹ yıllarında depremler bölgede etkili olmuştur.

Türkiye'nin en fazla etkilendiği doğa olayı olan deprem, 1953 yılı ile birlikte bu kez Güneybatı Marmara da etkisini göstermiş, 7,4 büyüklüğünde kaydedilen deprem literatürde Yenice-Gönen Depremi olarak adlandırılmıştır. Bu doğa felaketi, Çanakkale Deniz Zaferi'nin yıldönümüne denk gelmesi ile Çanakkale halkı için trajik bir günün yaşanmasına neden olmuştur. Halk, Deniz Zaferi'nin yıldönümünü büyük bir sevinçle kutladığı günün akşamında da büyük bir acıya şahit olmuştur. 18 Mart 1953 günü akşamı saat 21.05'te gerçekleşen deprem, Çanakkale ve Balıkesir Vilayetlerinde etkili olurken⁴¹⁰ İstanbul, Bursa, Kütahya ve Ankara'da da sarsıntılar hissedilmiştir.⁴¹¹ Devlet Meteoroloji Müdürlüğü, depremin hemen ardından bir açıklama yaparak, depremin saat 21.05'te gerçekleştiğini ve yaklaşık 15 saniye sürdüğünü belirtmiştir. Depremde elektrik, telefon ve telgraf hatlarının zarar görmesinden dolayı bölge karanlığa gömülmüş, uzun süre de bölgeden haber alınamamıştır. Depremin ilk yarattığı şok atlatır atlatılmaz, vilayet yöneticileri hemen harekete geçerek, bölgede arama kurtarma çalışmaları başlatmışlardır. Vilayet yöneticileri tarafından yapılan ilk tetkikler sonucu depremin merkez üssünün Çan Kazası olduğu tahmin edilmiştir. Yine yapılan tetkikler sonucu Yenice Kazası ile de henüz irtibat sağlanamadığı ancak beklenen hasarın orada da aşağı-yukarı aynı olduğu tahmininde bulunmalarına neden olmuştur.⁴¹² Depremin ilk etapta merkez üssünün

⁴⁰⁸ Ambraseys ve Finkel, a.g.e., 167-173.

⁴⁰⁹ Şahin ve Sipahioğlu, a.g.e., 44-45. Kandilli Rasathanesine göre depremin şiddeti 7.2 olarak verilmiştir bkz. "Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme Ve Değerlendirme". <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>, [04.01.2018]

⁴¹⁰ BCA BKK 30 01 00 00/121 772 02.

⁴¹¹ "Dün Geceki Zelzele Büyük Tahribat Yaptı", *Milliyet*, 19.03.1953.

⁴¹² BCA BKK 30 01 00 00/121 772 02.

Yenice Kazası yerine Çan Kazası olarak tahmin edilmesinde, yöneticilerinin kazalarla tam anlamıyla irtibat sağlayamamasının etkisi olmuştur. Bu durumun yaşanmasında bir diğer neden ise, depremin İstanbul'da da şiddetli bir şekilde hissedilmesiyle deprem kayıt cihazlarının bozulması ve bu depremi sağlıklı bir şekilde kaydının gerçekleştirilememesi de bunda etkili olmuştur.⁴¹³ Ancak gerçek çok kısa süre içinde öğrenilmiş, sabaha karşı 4'te Yenice Kazası'ndan yaralı olarak vilayet hastanesine nakil edilen Yenice hakiminden ilk bilgiler alınabilmiştir.⁴¹⁴ Yaralı hâkimin verdiği ilk bilgiler ışığında bölgeye acil yardım ekipleri gönderilmeye başlanmış, ekiplerin bölgeye ulaşması ile birlikte durum tamamen netlik kazanmıştır. Korkunç bir halde olan ilçe, adeta bir enkaz yığına dönüşmüştür. Korkunç tablo ile karşılaşan ekipler, Yenice nüfusun 4'te 3'nün hayatını kaybettiğini tahmin etmişlerdir.⁴¹⁵ Yenice gibi depremin diğer bir etkili olduğu ilçe olan Gönen'de de durum pek farklı olmamıştır. Bölgede bulunan bütün binalar yıkılmış, yüzlerce vatandaş enkaz altında kalmıştır. Deprem felaketinden kurtulan halk, başlarına gelen felaket yetmezmiş gibi -10 derece soğukta donma tehlikesi ile de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca bölgede bütün dükkanların yıkılması ve depremin etkisiyle su borularının patlamasından dolayı da açlık ve susuzlukla baş etmek zorunda kalmıştır.⁴¹⁶

Deprem haberi ilk günden itibaren ulusal basından da yakından takip edilmiş, gazeteler ilk anda aldıkları bilgileri sayfalarına aktararak, okuyuculara duyurmuşlardır. Gazeteler zaman zaman asılsız haberlere de yer vermişler, ölü ve yaralı rakamlarını abartarak sayfalarına aktarmışlardır. Gazetelerin bu tutumunda şüphesizdir ki, okuyucularının dikkatini çekmenin yanı sıra deprem bölgelerinin bir enkaz yığına dönüşmesi ve sağlıklı iletişim imkanının olmaması gibi etmenler etkili olmuştur. Gazetede yer alan haberlere birkaç örnek vermek gerekirse; "Akşam" Gazetesi 19 Mart günü basımında "Çanakkale'nin Yenice Kazasında 500 ölü var". Aynı gazetenin 20 Mart basımında rakam iki katına çıkartılarak "Yenice'de 1.000 Vatandaş Öldü. Enkaz altında daha 300 ölü yatıyor" başlığıyla karamsar bir tablo çizmiştir. "Son Posta" Gazetesi de "Akşam" Gazetesi gibi pek farklı bir tablo çizmemiştir. Gazete; "Yenice'de enkaz altından 420 ölü çıkarıldı" başlığıyla deprem haberini yayınlamıştır. Bir başka basın

⁴¹³ Enis Şahin ve Fikrettin Yavuz, "Çanakkale Yenice Depremi 18 Mart 1953", *Çanakkale Tarihi VI*, Der. Mustafa Demir. İstanbul: Değişim yayınları, 2008, 3560.

⁴¹⁴ BCA BKK 30 01 00 00/121 772 02.

⁴¹⁵ "Zelzelede Ölenlerin Sayısı Artıyor", *Milliyet*, 20.03.1953.

⁴¹⁶ "Zelzelede Ölenlerin Sayısı Artıyor", *Milliyet*, 20.03.1953.

kuruluşu “*Milliyet*” Gazetesi de “*Yenice kasabası bir harabe haline geldi. Enkaz altından 700 ceset çıkarıldı*” manşetiyle felaketi okuyucularına aktarmıştır.⁴¹⁷Görüldüğü üzere depremin meydana geldiği andan itibaren felaketin boyutları hakkında herkeste derin bir endişe hakimdir. Ancak depremin ertesi günü yapılan çalışmalar neticesinde ölü ve yaralı rakamlarının ortaya çıkmasıyla, felaketin beklenen boyutlarda olmadığı anlaşılmış az da olsa rahat bir nefes alınmıştır. İlk gün yürütülen arama-kurtarma çalışmaları neticesinde Yenice Kazası’nda; 173 vatandaş enkaz altında feci şekilde can vererek hayatını kaybetmiş, Gönen Kazası’nda ise bu rakam 14 olarak belirlenmiştir. Felaketin ertesi gününde henüz bazı köylere ulaşılamaması, bu rakamın günden güne artacağı konusunda yetkilileri endişelendirmiştir. Yenice Kazası’nda ölen vatandaşların 60’ı, bir kahvehane enkazı altından çıkartılmıştır.⁴¹⁸ Depremin üçüncü ve dördüncü günü bölgede bir yandan enkaz kaldırma çalışmaları devam ederken bir yandan da hasar tespit çalışmaları sürdürülmüş, incelemelerde 50-60 kilometre uzunluğunda bir arazi çöküntüsüne rastlanmıştır.⁴¹⁹ Yapılan çalışmaların sonuçlanmasıyla depremin bilançosu da ortaya çıkmıştır. Bilanço hakkında 27 Mart günü yapılan resmî açıklamaya göre; 224’ü Çanakkale, 44’ü Balıkesir’de olmak üzere 268 vatandaş hayatını kaybetmiş, 332 kişi de depremde yaralı olarak kurtulmuştur. Ayrıca yapılan açıklamaya göre, Balıkesir İli’nde yalnızca yıkılan bina sayısı 3.405 olarak belirtilmiştir⁴²⁰. Açıklamada Çanakkale’de yıkılan bina sayısına yer verilmemesinde, bölgedeki çalışmaların tam anlamıyla bitirilememesinden kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz.

1.4.1.1. Yenice-Gönen Depremi’nde Tedbir ve Yardımlar

Yenice ve Gönen felaketinin meydana gelmesiyle birlikte vilayet yöneticileri ilk yardım çalışmalarını organize etmeye başlamıştır. Vilayet merkezinde deprem hissedilir

⁴¹⁷ “Çanakkale’nin Yenice Kazasında 500 Ölü Var”, *Akşam*, 19.03.1953; “Yenice’de 1000 Vatandaş Öldü. Enkaz Altında Daha 300 Ölü Yatıyor”, *Akşam*, 20.03.1953; “Yenice’de Enkaz Altında 420 Ölü Çıkartıldı”, *Son Posta*, 20.03.1953; “Zelzelede Ölenlerin Sayısı Artıyor”, *Milliyet*, 20.03.1953.

⁴¹⁸ “Zelzele Dün de Fasıla ile Devam Etti”, *Milliyet*, 21.03.1953.

⁴¹⁹ “Zelzelede Ölenlerin Tahminlerden Az Olduğu Anlaşıldı”, *Milliyet*, 22.03.1953.

⁴²⁰ “Marmara Bölgesi’nde Dünde Şiddetli Bir Zelzele Oldu”, *Milliyet*, 27.03.1953. Kandilli Rasathanesinin yaşanan deprem sonucu oluşan bilanço; 265 vatandaşın hayatını kaybettiği ve 6750’de hasarlı bina sayısı olduğunu belirtmiştir Bkz. “Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme Ve Değerlendirme”. <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> [04.01.2018]. Deprem katalogları da depremden ölen vatandaş sayılarını 265 olarak vermiştir bkz. Şahin ve Sipahioğlu, a.g.e., 45; Türkiye Makine Mühendisleri Odası, a.g.e.,3.

hissedilmez vilayete bağılı ilçeler ile irtibat sağlanmaya çalışılmış, Yenice İlçesi'nden haberler ancak gece saat 4'te öğrenilebilmiştir. Bunun üzerine Çanakkale Valisi Sefaeddin Karanakçı beraberinde Müstahkem Mevkî Komutanı General İhsan Güney, Jandarma Alay Komutanı, Emniyet Müdürü, Çanakkale Milletvekilleri Kenan Akmanlar ve Ömer Mart beraberlerinde doktor ve sıhhi ekiplerinden oluşan bir heyet ile o gece Yenice'ye hareket etmişlerdir. Heyete, kurtarma çalışmalarına katılması için 40 er buna ek olarak depremzedelere ilk yardım amaçlı 100 çadır, 40 battaniye ve yeteri miktar ekmek de bölgeye gönderilmiştir. Heyet, ancak gece saat 5'te bölgeye ulaşabilmiştir. Yenice'ye hareket etmeden önce Çanakkale Valisi Karanakçı, bölgeye en yakın yer olan Biga Kaymakamlığı'yla irtibata geçerek, bölgeye yardım ekipleri ile süratle gelmesini emretmiştir. Bunun üzerine Biga Kaymakamı beraberinde bölgeden gençleri toplayarak, deprem bölgesine varmışlardır. Bölgeye ilk ulaşan Biga Kaymakamı, gençlerden oluşturduğu ekip ve cezaevindeki mahkûmlarla beraber arama kurtarma çalışmalarına başlamışlardır.⁴²¹ Burada mahkûmların arama kurtarma çalışmalarındaki gayretlerinden de söz etmekte yarar vardır. Erzincan ve Tosya-Ladik Depremlerinde olduğu gibi Yenice Depremi'nde de mahkûmlar enkaz altından kalan vatandaşları kurtarmak için büyük gayret sarf etmişlerdir. Depremın meydana geldiği anda mahkûmlar cezaevinin avlusunda sıraya dizilerek, kaçmamaları için başlarına jandarma erleri konulmuştur. Dönemin Yenice Savcısı Mesut Özel gelene kadar cezaevinin avlusunda bekletilen mahkûmlar, başlarında bekleyen erlere, depremzedelere yardım edebilmek için adeta yalvarmışlardır. Ancak salıverilmeyen mahkûmlar, Savcı'nın cezaevine gelmesi ile birlikte isteklerini bu kez savcıya aktarmaya çalışmışlardır. Bu sırada mahkûmların içlerinde en yaşlısı atılarak savcıya şöyle seslenmiştir: *“Kaçmak şöyle dursun, şuradan şuraya adım atmıyoruz. Bize izin ver de Yenice'li kardeşlerimizin imdadına koşalım”*. Savcı bunun üzerine mahkûmlardan ikisini Biga'ya haber vermesi için göndermiş, geri kalan mahkûmları da yanına alarak enkaz kaldırma çalışmalarına katılmışlar, mahkûmlar enkaz altındakileri kurtarmak için var güçleriyle çalışmışlardır.⁴²² Mahkûmların ilk günkü gayreti sayesinde yüzlerce insan kurtulmuş, ölü sayısının daha fazla artmamasında belki de mahkûmların

⁴²¹ BCA BKK 30 01 00 00/121 772 02; Enis Şahin ve Fikrettin Yavuz, a.g.e.,3561-3562; “Zelzelede Ölenlerin Sayısı Artıyor”, *Milliyet*, 20.03.1953.

⁴²² Mithat Atabay, “Yenice Depreminde Mahkûmların İnsanlık Dersi” <http://www.canakkaletravel.com/yazi/yenice-depreminde-mahkumlardan-insanlik-dersi.html>, [09.01.2018].

bu büyük çabaları etkili olmuştur. Görüldüğü üzere Anadolu halkının özünde olan yardımseverlik duygusu Yenice felaketinde bir kez daha kendini göstermiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere felaketin ardından Çanakkale'den yola çıkan heyet ancak sabaha karşı 5'te bölgeye ulaşabilmiş, felaketin doğurduğu zararın karşısında çalışmaların yetersiz kalması üzerine emir verilerek, bölgeye bütün motorize ekipler gönderilmesinin yanı sıra Ezine Tugayı'ndan ve Müstahkem Mevki Komutanlığı'ndan da acil yardım istenmiştir. Bunun üzerine Ezine Tugayı'ndan 25 er, Müstahkem Mevki Komutanlığı'ndan 125 er kurtarma çalışmalarına katılmıştır. Bu sayede ancak kurtarma çalışmaları yeterli olmuş, bölgede çıkan yangına da bu sayede müdahale edilebilmiştir. Felaketin sabahı ile beraber depremzedelerin iye, barınma ve yaralıların sevk işleri yürütülmeye başlanmıştır. Bu hususta ilk etapta Gelibolu Kolordu Merkezi'nden çadır, battaniye ve çeşitli erzak bölgeye sevk olunmuştur.⁴²³

Depremi en fazla hasara sebep olduğu yer olan Balıkesir'in Gönen İlçesi'nde de çalışmalar derhal başlamıştır. Balıkesir Valisi Nurettin Aynuksa, Merkez Jandarma Komutanı, Emniyet Amiri ile yanlarında sıhhi ekiplerden oluşan bir heyet ile bölgeye hareket etmişlerdir.⁴²⁴ Ekipler, ilk etapta havanın soğuk ve kar yağışlı olmasından dolayı depremden kurtulan vatandaşları güvenli bölgelere sevk etmek için uğraşmışlardır. Bölgede yeteri kadar çalışma ekibinin olmaması üzerine Bandırma Askeri Hava meydanından takviye birlikler istenmiştir. Bunun üzerine harekete geçen birlik, Bandırma'dan subay ve erlerden oluşan bir askeri ekibi bölgeye göndermiş, yanlarında getirdikleri çadırlarla da depremzedelerin geçici barınmasını sağlamışlardır. Ayrıca felaketi Ankara'ya bildiren Balıkesir Valisi, Kızılay'dan acil olarak 30.000 lira ve 2.500 çadır yardımının gönderilmesini de istemiştir.⁴²⁵

Ankara, depremi valiliklerden çekilen telgraflardan öğrenerek merkezden derhal yardım çalışmalarını organize etmeye başlamıştır. Bu hususta Çanakkale Valiliği, depremin meydana geldiği haberini 23.50'te çektiği telgrafla Ankara'ya bildirirken, Balıkesir Valiliği de 22.40'da telefon yazısıyla durumdan haberdar etmiştir.⁴²⁶ Deprem haberi alınır alınmaz İçişleri Bakanlığı derhal harekete geçmiş, depremin meydana

⁴²³ BCA BKK 30 01 00 00/121 772 02.

⁴²⁴ "Dün Geceki Zelzele Büyük Tahribat Yaptı", *Milliyet*, 19.03.1953

⁴²⁵ "Zelzelede Ölenlerin Sayısı Artıyor", *Milliyet*, 20.03.1953.

⁴²⁶ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 21, Devre: IX İçtima: 3, (24.04.1953): 492.

geldiği bölgeye en yakın vilayetlere emir vererek yardım çalışmalarının başlatılmasını istemiştir. Bunun üzerine harekete geçen komşu vilayet yöneticileri bölgeye aralıksız şekilde yiyecek malzemeleri yanı sıra 1.000 adet çadır da göndermişlerdir.⁴²⁷ Bayındırlık Bakanlığı da bölgelerde hasar tespit çalışmalarının yapılması amacıyla Vilayet Bayındırlık Müdürü'nün emri altında bir heyet oluşturmuş, bölgeye gönderilen heyetin yeterli gelmeyeceği anlaşılması üzerine heyet, Ankara'dan gönderilen memurlarla takviye edilmiştir.⁴²⁸ Başbakan Adnan Menderes'te yaşanan felaketin izlerini silmek üzere hükümetçe çalışmalara hız vermiştir. Bu amaçla Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu'nun başkanlığında Başbakanlık Müsteşarı, Ankara Belediye Başkanı, Emlak Bankası Genel Müdürü ve Kızılay temsilcilerinden oluşan bir yardım komitesi kurulmuştur. Komite, bölgeye yapılan yardım ve diğer kaynaklardan yararlanarak bölgenin imar işlerinin yürütülmesi için görevlendirilmiştir.⁴²⁹ Türkiye'nin dört bir yanından Ankara'ya depremzedeler yararına sevk edilmesi için bağışlar gönderilmeye de başlanmıştır. Yalnızca dört gün gibi kısa bir süre içinde halkın büyük katılımıyla Ankara'ya gönderilen bağışların toplamı 300.000 lirayı bulmuştur.⁴³⁰

Depremın Ankara'dan haber alınması ile Cumhurbaşkanı Celal Bayar bölgeye hareket etmiş, İşçileri, İşletmeler ve Bayındırlık Bakanları ve milletvekillerinden oluşan kalabalık bir heyette Bayar'a refakat etmiştir. 21 Mart günü Yenice ve Gönen'e gelen Bayar ve beraberinde bulunan heyet çalışmaları yakından takip etmişlerdir. Bayar, bunun yanı sıra depremzedelerle de yakından ilgilenmiş, depremzedelerle konuşarak, ihtiyaçlarını öğrenmiş ve yetkililere bu hususta talimatlar vermiştir. Bayar, sözleriyle de depremzedelerin acılarını hafifletmeye çalışmış, devletin her zaman yanlarında olduğunu göstermiştir. Bu hususta Bayar'ın, Gönen'i ziyaret ettiği sırada: *"İnşallah Gönen'i pek kısa zamanda yeniden kuracağız. Hükümet her türlü maddi ve manevi yardımı yapacaktır. Hepinize geçmiş olsun"*⁴³¹ diyerek halka umut vermiştir. Bayar tetkik gezisi sırasında depremzedelerle arasında ilginç diyaloglar da yaşanmıştır. Buna örnek vermek gerekirse; Bayar, Yenice Kazası'nı tetkik ettiği sırada yalnızca bir binan haricinde bütün binaların yıkıldığını fark etmiş, ayakta kalan binanın duvarlarında bir çatlak dahi rastlamamıştır.

⁴²⁷ "Zelzele Dün de Fasıla ile Devam Etti", *Milliyet*, 21.03.1953.

⁴²⁸ BCA BKK 30 01 00 00/121 772 02.

⁴²⁹ "Zelzelede Ölenlerin Tahminlerden Az Olduğu Anlaşıldı", *Milliyet*, 22.03.1953.

⁴³⁰ "Zelzele Kurbanları 250 Kişiyi Geçmiyor", *Milliyet*, 23.04.1953.

⁴³¹ "Zelzele Dün de Fasıla ile Devam Etti", *Milliyet*, 21.03.1953

Bu durum Bayar'ın dikkatini çekmesi üzerine evin sahibi ile görüşmüş ve bütün evler harap olmuşken neden bu evin sapaşağlam olduğunu ev sahibinden öğrenmek istemiştir. Binanın sahibi, Bayar'ın sorusu üzerine cevaben; Evinin planını İstanbul'da bir mimara çizdirdiğini, inşaatı da İstanbul'dan getirttiği yapı işleri mühendislerine ve ustalara yaptırdığı söylemiştir. Cumhurbaşkanı bu durumdan çok etkilenecek o sırada yanında bulunanlara, Bayındırlık Bakanlığı'nın hazırlayacağı yeni imar planlarının konuda uzman kişiler tarafından yapılması gerektiğini, Ankara'ya dönüşlerinde bu konuda çalışmalar yapılmasını emretmiştir.⁴³² Cumhurbaşkanı gerçekten de Ankara'ya döner dönmez konu hakkında çalışmalara hız vermiş bunun yanı sıra depremzedeler yararına da kendi adına 1.000 lira değerinde bir bağışta bulunmuştur⁴³³.

Kızılay da her felakette olduğu gibi bu depremde çalışmalara katılan ilk sosyal-yardım kuruluğu olarak göze çarpmaktadır. Bu hususta Hükümet, doğal afetler sonrası yaptığı çalışmalar ve yardımları tüm dünyada takdir uyandıran Türk Kızılay'ının, Yenice Depremi'nde de afetleri yönetmesindeki becerisinden yararlanmak istemiştir. Felaketin ardından başlatılan arama kurtarma çalışmaları ve enkaz kaldırma çalışmalarında aksaklıklar yaşanmasının yanı sıra depremzedelere yardımların tam anlamıyla ulaşmaması, Hükümet'in bu düşüncesinde etkili olmuştur. Bu amaçla Balıkesir ve Çanakkale'de yapılan kurtarma çalışmalarını ve yardımları organize etmesi için Kızılay'a bağlı bir yardım komitesi kurulması bu komitenin idarecileri de Balıkesir, Çanakkale Vali ve Belediye Başkanları ve üst düzey yerel idari yöneticilerinden oluşturulması kararlaştırılmıştır. Komitenin kurulması ile birlikte çalışmalar ve depremzedelere yapılan yardımlar daha organize bir şekilde amacına ulaşmıştır.⁴³⁴ Komitenin kurulmasından yaklaşık üç gün gibi kısa süre içinde yapılan bağışlar sayesinde komitenin hesabında toplanan bağış tutarı 60.000 liraya ulaşmıştır.⁴³⁵ Komiteye yardımlar, Türkiye'nin dört bir yanından aralıksız olarak gönderilmiş, zaman zaman bölgeye yapılan yardımlar gereğinden fazla olmuş, komite bu konuda yapılması gerekeni Ankara'ya danışmak zorunda kalmıştır . Buna örnek vermek gerekirse Yardım komitesi dönemin önemli şirketlerinden Sokoni ve Shell Petrol şirketlerinin depremzedeler yararına yaptığı 950 teneke gaz yardımının bölgenin ihtiyacından fazla olduğunu, bundan dolayı bu gazların

⁴³² Şahin ve Yavuz, a.g.e., 3570-3571.

⁴³³ "Felaketzedelerin Bütün İhtiyaçları Temin Edildi", *Milliyet*, 25.03.1953.

⁴³⁴ "Felaketzedelere Yapılan Yardımlar", *Milliyet*, 21.03.1953.

⁴³⁵ "Zelzelede Ölenlerin Tahminlerden Az Olduğu Anlaşıldı", *Milliyet*, 22.03.1953.

satışa çıkarılması talebini, Kızılay Genel Merkezi'ne iletmiştir. Kızılay merkezi, gazların satışına izin vermesiyle satışa çıkaran gazlar bir ay müddet geçmesine rağmen alıcı bulamamıştır.⁴³⁶ Kızılay Merkezi bir yandan bölgedeki yardım çalışmalarını organize ederken bir yandan da Ankara'dan yardım malzemelerinin sevkiyatını gerçekleştirmeye başlamıştır. İlk etapta bölgeye kargo uçakları ile 1.000 çadır ve ilaç yardımlarında bulunmuş daha sonra buna ek olarak 4 kamyon dolusu yardım malzemesi ve trenlerle de 2.000 çadır göndermiştir. Ayrıca Kızılay merkezi Balıkesir'e 5.000, Çanakkale'ye de 1.000 lira nakdi yardımda bulunmuştur.⁴³⁷ Bölgeye daha sonra Kızılay Merkezi'nden 5.250 battaniye, 2.200 çadır ve bir ambulans gönderilmiş ve bölgede Kızılay aşevleri kurarak depremzedelerin sıcak yemeğe kavuşmasını sağlayarak, bölgenin iâşe sıkıntısını gidermiştir.⁴³⁸ Kızılay'ın bölgeye aralıksız yardımlarını saymak mümkün değildir. Depremzedeler için yaptığı fedakarlığı anlatmak mümkün olmasa da felaketin üzerinden yalnızca beş gün geçmiş olmasına rağmen yaptığı yardımların toplamı bu durumu anlatmak için yeterli olacaktır. Kızılay Merkezi'nden 23 Mart günü alınan bilgiye göre yapılan yardımlar şunlardır; 246.500 lira değerinde 3.155 çadır, 122.500 lira tutarında 2.400 kişilik giyim eşyası, 1.000 lira değerinde 100 kilim, 60.000 lira tutarında 2000 battaniye, 1200 lira tutarında 12 sandık ilaç, 40.000 tutarında 200 yataklı seyyar hastane.⁴³⁹Yapılan aynı ve nakdi yardımlara elimizden geldiğince değinmeye çalışmış olsak da bütün yardımlara değinmek oldukça güç olduğu tahmin edilebilir. Bu hususta son olarak depremin sonunda toplanan nakdi yardım tutarına değinerek, depremzedeler için gerçekleştirilen yardım seferberliğinin ne boyutlarda gerçekleştiğini gözler önüne sermekte yarar vardır. Yetkililer tarafından bölgeye yapılan nakdi yardımın toplamı 261.518 lira olarak kaydedilmiş, bunun 50.025 lirası Yenice ve Çan kazaları için harcanmıştır. Daha sonra gönderilen yardımlar bir kararname üzerine Kızılay Genel Merkezi'ne devredilmiştir⁴⁴⁰.

Bölgeye yardımlar ve çalışmalar bir yandan devam ederken bir yandan da Yenice ve Gönen'in tekrar imarı hakkında çalışmalara hız verilmiştir. Bu amaçla Ankara'da Adnan Menderes başkanlığında kurulan komite bölgenin imarı için

⁴³⁶ BCA BKK 30 01 00 00/124 800 01.

⁴³⁷ "Zelzele Kurbanlarının Sayısı Artıyor", *Milliyet*, 20.03.1953.

⁴³⁸ "Zelzele Dün de Hafif Şekilde Devam Etti", *Milliyet*, 24.03.1953.

⁴³⁹ "Zelzele Dün de Hafif Şekilde Devam Etti", *Milliyet*, 24.03.1953.

⁴⁴⁰ BCA BKK 30 01 00 00/121 772 02.

çalışmalarını hızlandırmış, Bayındırlık İmar Şubesi bir yandan bölgenin planını hazırlarken, bir yandan da jeolog ve mühendislerden oluşan bir heyet ile deprem bölgesinde tetkikleri sürdürmektedir.⁴⁴¹Yapılan tetkikler sonucu hasara uğrayan binalar tespit edilerek, bu hususta yardım yapılacak 5.557 ev sahibi tespit edilmiştir.⁴⁴² Kış gelmeden bölgede imar işlerini bitirmek isteyen Hükümet, bölgede incelemelerin bitirilmesinin ardından imar işleri için bütçe çalışmaları ile ilgilenmiştir. Bu hususta, Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı ekonomik ve askeri yardımlardan yararlanılması düşünülmüştür. 11 Haziran günü Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararla, Balıkesir ve Çanakkale Vilayetlerinde zelzele neticesinde zarara uğrayan evlerin tamiri ve harap olanların yerine yenisinin inşası için harcanmak üzere 4.000.000 liranın “*Karşılık Paralar Fonundan*” serbest bırakılması hususunda Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği'ne yetki verilmesi kabul edilmiştir.⁴⁴³ Bu kararın onaylanması ile birlikte 3 Ağustos günü Bakanlar Kurulu'nda, Birleşik Amerika Yardımları Karşılık Fonu %95'leri hesabında biriken paranın yaklaşık 4.000.000 liranın, Kızılay Genel Merkezi'ne devredilmesi kabul edilmiştir.⁴⁴⁴ Bunun yanı sıra yardım adı altında kullanılmak üzere Bayındırlık Bakanlığı'nın 1954 yılı bütçesinde “*Yer Sarsıntısı ve Diğer Afetlerden Zarar Gören Bölgelere Yardım*” faslına konulan 1.000.000 liralık bütçeyi Kızılay Genel Merkezi'ne devretmiştir.⁴⁴⁵Görüldüğü üzere depremden zarar gören bölgenin imarı için bütçe çalışmaları tamamlanmış, deprem felaketi yüzünden toprağını terk etmek zorunda kalan vatandaşları kış gelmeden yeni evlerine yerleştirmek için inşaat işlerine geçilmiştir. Başlatılan inşa işleri ile Yenice ve Gönen adeta koca bir şantiye görüntüsüne bürünmüştür. Bir yandan bölgenin imar işi sürerken, bir yandan da bölgede hasara uğrayan depremzedeler unutulmayarak, depremzedelere bütçeden ne oranda ve ne şekilde yardım yapılacağı Hükümet tarafından kararlaştırılmıştır. Daha önce bahsettiğimiz üzere bölgede yapılan incelemeler sonucunda Hükümet, tespit edilen binaların hasar dereceleri oranında yardım yapılmasına karar vermiştir. Buna göre; evi yıkılan bina sahiplerine 1.000, ağır hasarlılara 750, orta hasarlılara 300'er lira olmak üzere toplamda 2.139.150

⁴⁴¹ “Yurdun Muhtelif Yerlerinde Zelzeleler Oldu”, *Milliyet* 26.03.1953; “Marmara Bölgesinde Dün Yeniden Zelzeleler Oldu”, *Milliyet*, 02.04.1953.

⁴⁴² BCA BKK 30 01 00 00/121 772 02.

⁴⁴³ BCA BKK 030 18 01 02/132 48 03.

⁴⁴⁴ BCA BKK 030 18 01 02/133 61 18.

⁴⁴⁵ BCA BKK 030 18 01 02/135 33 16.

lira bütçe ayırmıştır.⁴⁴⁶ Hükümet, depremden zarar gören evlerin inşası için depremzedeler nakdi yardımını yanı sıra kerestelik yardımında da bulunmayı ihmal etmemiştir. Bu amaçla Bakanlar Kurulu kararıyla evi ve samanlığı yıkılan muhtaçlar için 12.700 m³ lük tomruğu Bayındırlık Bakanlığı emrine vermiştir.⁴⁴⁷ Hükümet, sistemli ve gayretli çalışmalarıyla bölgede planlandığı gibi kış gelmeden inşaat işlerini 5 Kasım'da son vermiş ve depremzedelerin büyük bir kısmı yeni evlerine yerleştirilmiştir.⁴⁴⁸ Görüldüğü üzere Yenice ve Gönen İlçeleri kısa sürede devletin büyük gayreti sonucu eski görünümüne kavuşmuşsa da yakınlarını kaybeden veya büyük maddi zararlara uğrayıp yıllarca büyük bir emek vererek biriktirdikleri birikimlerini bir günde kaybeden depremzedelerin aklından hiçbir zaman bu felaket çıkmamıştır. Ancak Hükümet depremin meydana geldiği ilk günden itibaren bölge halkı ile yakından ilgilenerek, devletin yanlarında olduğunu göstermişlerdir. Hükümet, depremzedelerin maddi ve manevi kayıplarını biraz olsun unutmaları ve hayatlarına tekrar dönebilmeleri için desteklerde bulunmaya devam etmiştir. Bu amaçla bölgede yaşayan memur, emekli, dul ve yetimlere ikişer aylık avans verilmesi Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiştir.⁴⁴⁹ Bölgenin en büyük geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan ve geçimini bundan sağlayan çiftçilerde unutulmayarak, Ziraat Bankası'nın, Tarım ve Kredi Kooperatifi vasıtasıyla verdiği kredileri ödeyemeyecek çiftçilerin borçlarını kararnamenin onaylandığı günden itibaren bir yıl boyunca ertelemiştir.⁴⁵⁰

Demokrat Parti Dönemi ile afet yönetiminde de gelişmeler yaşanmış, yalnızca deprem sonrası gerçekleşen “depremin izlerini silmek” diyebileceğimiz çalışmaların ötesine geçilmiştir. Deprem felaketini önceden tahmin etmek mümkün olmasa da felaketin yapacağı hasarları en aza indirgenebileceği düşüncesi bu dönemle birlikte anlaşılmaya başlanmıştır. Bu konu üzerine çalışmalarda bulunan Hükümet yetkilileri, Anadolu'nun jeolojik etüdünün yapılması için yurtdışından bilim adamları getirtmiştir. Bu amaçla ilk olarak 1951 yılında Avusturyalı jeolog Ervin Lahn Türkiye'ye getirtilmiş, jeoloğun çalışmalarını başarıyla yürütmesi için askerî yasak bölgelere girmesine dahi Bakanlar kurulu tarafından onay verilmiştir.⁴⁵¹ İncelemeleri üzerine Hükümete rapor

⁴⁴⁶ BCA BKK 030 01 00 00/121 772 02.

⁴⁴⁷ BCA BKK 030 18 01 02/132 56 16.

⁴⁴⁸ BCA BKK 030 01 00 00/121 772 06.

⁴⁴⁹ BCA BKK 030 18 01 02/133 88 20.

⁴⁵⁰ BCA BKK 030 18 01 02/135 23 04.

⁴⁵¹ BCA BKK 030 18 01 02/127 87 01.

sunan Lahn, 1953 yılında yaşanan Yenice-Gönen Depremi üzerine tekrar bölgede incelemeler yapmak üzere Türkiye'ye gelmiştir.⁴⁵² Bu çalışmanın yanı sıra 13 Nisan günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Bayındırlık Bakanı ve Ankara'da kurulan komite üyeleri Kızılay Genel Merkezi'nde bir toplantı yaparak, ileriye dönük yapılacak çalışmalar hakkında görüşmüşlerdir. Yapılan görüşmeler sonucu bir açıklama yapan Adnan Menderes; ülkedeki deprem zararlarını azaltmaya yönelik bir kanun tasarısını hazırladıklarını ve bunu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunduklarını belirtmiştir.⁴⁵³ Son olarak bu konuda yapılan çalışmalardan bir diğeri de ilki 1945 yılında hazırlanan, "Türkiye'nin yer sarsıntısı bölgeler haritası", 1947 yılında yapılan etütler ışığında genişletilmiştir.⁴⁵⁴ 1953 yılında Yenice ve Gönen Depremi'nin yaşanması ile birlikte bu bölgelerin haritada 2.derece deprem bölgesi olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁵⁵

Görüldüğü üzere Hükümet depremin meydana gelmesi ile birlikte depremzedeler yararına her türlü yardımlarda bulunmuş, depremden sonrada bölgenin inşasını kısa sürede tamamlayarak depremzedelerin kışı sokakta geçirmelerini engellemiştir. Hükümet, bunun yanı sıra ileride yaşanılacak depremler hususunda da çalışmalar yürüterek, bir daha yaşanacak felaketlere karşı tedbirler almaya yönelik ilk adımları atmıştır. Ancak yapılan çalışmalar, zaman zaman eleştirilerin odak noktası olmuş, konu meclis çatısı altında büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu hususta dönemin Balıkesir Milletvekili Fahri İşler, İçişleri Bakanı Ethem Menderes'e 7 madde altında bir soru önergesi sunarak, bölgede yaşanan depremden Hükümet'in anında haberi olup olmadığını, bölgede depremzedelere kaçınıcı günde yardım edilmeye başlandığı, barınmaları için kaç çadır gönderildiği ve bölge idari amirlerinin kayıtsız davranışları hakkında Hükümet'in ne gibi bir yaptırımında bulunacağı konuları hakkında açıklama istemiştir. İçişleri Ethem Menderes, verilen soru önergelerini detaylı bir açıklamada bulunmuş ise de Vekil İşler, verilen açıklamadan memnun kalmamış ve tekrar söz alarak kürsüye gelmiştir. Kürsüde Vekil İşler, Hükümeti sert bir dille eleştirerek, yapılan

⁴⁵² BCA BKK 030 18 01 02/132 33 16.

⁴⁵³ "Zelzeleden Yıkılan Yerler Süratle İmar Edilecek", *Milliyet*, 14.04.1953.

⁴⁵⁴ Süleyman Pampal ve Bülent Özmen, (2006), "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritaları", 6. *Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı Bildiriler Kitabı, 16-20 Ekim 2007*, (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, 2007):107-108; Bülent Özmen, "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritalarının Tarihsel Gelişimi", *Türkiye Jeoloji Bülteni*, C.55, S.1 (2012),45-47.

⁴⁵⁵ BCA BKK 030 18 01 02/132 52 72.

çalışmalar konusunda yetersiz kaldığı için suçlamıştır.⁴⁵⁶ Bu konu 14 Mayıs'ta Çanakkale Milletvekili Süreyya Endik'in soru önergesi ile tekrar gündeme gelmiştir. Endik soru önergesinde; Hükümet'in depremi ne zaman haber aldığını, yapılan kurtarma ve yardım faaliyetlerinin yeterli olup olmadığını ve ileride bu bölgenin imar edilip edilemeyeceği hakkında bir açıklama istemiştir.⁴⁵⁷ Anlaşılacağı üzere Hükümet tarafından yürütülen çalışmalar ve yardımlar, büyük gayret ve fedakarlıklarla yapılmış olsa da eleştirilere maruz kalmış yardımların eksikliği anında vekiller tarafından eleştiri oklarının Hükümet kanadına çevrilmesine yol açmıştır.

1.4.1.2. Yenice-Gönen Depremi'nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar

1950 Türkiye genel seçimlerini Demokrat Parti'nin kazanması ile Türkiye yeni bir döneme girmiş, Soğuk Savaş'ın iki kutba ayırdığı dünya düzeninde Türk dış politikası batı ekseninde şekillenmiştir. Soğuk Savaş'ın iki aktöründen biri olan Sovyetler Birliği, bu dönemde Türkiye'ye yönelik tehdit unsurları oluşturmuş, Amerika'nın başı çektiği batı dünyası ise buna karşı Türkiye'yi ekonomik ve askeri yardımlarla destekleyerek, Türkiye'nin bölgede yalnız olmadığını hissettirmiştir. Türkiye'nin izlediği batı eksenli dış politikası karşılığında yurtdışından alınan yardımlar, 1953 yılı ile Türkiye'nin yaşadığı doğa felaketine de yansımalarını göstermiştir. Batılı devletler, Türkiye'nin siyasi anlamda yalnız olmadığını gösterdikleri gibi, doğa felaketine karşı sergiledikleri destek ve yardımlarla da sosyal anlamda yalnız bırakmamışlardır. 1953 Yenice-Gönen Depremi, bu anlamda 1939 Erzincan Depremi gibi özel bir anlam ifade etmektedir. Yaşanan felaket yalnızca Batılı devletlerin yaptıkları yardımlarla sınırlı kalmamış, dünyanın dört bir yanından milletler bu acı felakette Türk milletinin yanında olduklarını hissettirmişlerdir.

18 Mart günü Türkiye'nin yaşadığı acı felaket, birçok ülkenin deprem araştırma merkezleri tarafından kaydedilmiş, dünya bu merkezler aracılığıyla deprem haberini öğrenmişlerdir. Bu hususta Amerika Columbia Üniversitesi sismografları tarafından kaydedilen deprem, Greenwich saat ayarına göre saat 19.17'de merkezi, Amerika'ya

⁴⁵⁶ Konu hakkında görüşmelerin detayı için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 21, Devre: IX, İçtima:3, (24.04.1953): 491-495.

⁴⁵⁷ Süreyya Endik'in verdiği soru önergesine verilen cevaba malesef ulaşılamamıştır. Ancak bölgede yapılan çalışmaların vekiller tarafından yakından takip edilmiş ve eleştiri odağı olması bakımından Endik'in soru önergesine de bölüm içerisinde yer verilmiştir. Soru önergesi için bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:22, Devre: IX, İçtima:3, (27.05.1953):256.

8.000 km uzaklıkta olduğu gözlemciler tarafından bildirilmiştir.⁴⁵⁸ Almanya'nın Strasburg Şehri'nde bulunan gözlemevi de depremi bildirerek, Türkiye'nin son 50 yılda yaşadığı en büyük depremler arasında olduğunu eklemiştir. Ayrıca Strasburg Gözlemevi, deprem hakkında da malumat vererek, depremin saat 20.10'da kaydedildiğini ve depremin şiddetiyle sismograf iğnelerinin yerinden fırladığını da belirtmiştir.⁴⁵⁹ Buna benzer başka bir örnekte Paris'te bulunan Saint Mary Üniversitesi'nin gözleminde yaşanmıştır. Türkiye'nin batısında gerçekleştiğini bildiren gözlemevi, depremin şiddetinden sismograf aletlerinin de hasara uğradığını eklemiştir.⁴⁶⁰ Depremin haber alınması ile birlikte yurtdışı basını da sayfalarında deprem haberine genişçe yer vermiştir. Bu konuda Fransız basını tarafından manşetlere taşınan haberler de bölgede yarım asırdan beri görülmemiş bir deprem yaşandığını bildirmiştir. İngiliz basını da aynı şekilde depremi okuyucularına duyurmuş ve İngiliz halkının deprem dolayısıyla üzüntülerini bildirmişlerdir. Ayrıca gazeteler, bölgenin haritası ve yaşanan depremin fotoğraflarını da sayfalarına taşımışlardır.⁴⁶¹

Türkiye'nin Amerika ile ikili ilişkileri, Demokrat Parti Dönemi'yle birlikte büyük bir ivme kazanmıştır. Bunda hiç şüphesizdir ki, Türkiye'nin batılı bir dış politika sergilemesinin yanı sıra Amerika ve Sovyetler Birliği'nin başlattığı Soğuk Savaş'ta coğrafi olarak Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne yakın olmasından dolayı Sovyetlerin, Türkiye'ye uyguladığı baskı da ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Amerika'nın Türkiye'ye karşı ilgisi, Yenice-Gönen Depremi'nde kendini açık şekilde göstermiş, Türk milletine yardım eden ülkeler arasında en ön sırada yerini almıştır. Bu konuyu açıklamak gerekirse; Depremin meydana gelmesiyle birlikte Amerikan Hükümeti, Türkiye'de bulunan Amerikalı yetkililer vasıtasıyla hemen harekete geçmiştir. Depremin ertesi günü Amerika Büyükelçisi George C. McGhee ve Türkiye'de o sırada bulunan Amerika Milli Güvenlik Teşkilatı Özel Misyonu Leon Dayton ile beraber, yüksek rütbeli Amerikan askerleri ve Amerikalı gazetecilerden oluşan bir heyet, Gönen'e giderek depremi yerinde incelemişlerdir. Balıkesir Valisi ve Gönen Kaymakamı da heyete eşlik ederek, deprem hakkında açıklamalarda bulunmuşlardır. Büyükelçi McGhee, incelemelerden sonra ulusal basına da bir açıklamada bulunarak şunları söylemiştir: "*Gönen halkının geçirdiği felaket*

⁴⁵⁸ "Dün Geceki Zelzele Büyük Tahribat", *Milliyet*, 19.03.1953.

⁴⁵⁹ "Zelzelede Ölenlerin Sayısı Artıyor", *Milliyet*, 20.03.1953.

⁴⁶⁰ "Zelzele Dün de Fasıla ile Devam Etti", *Milliyet*, 21.03.1953.

⁴⁶¹ "Zelzelede Ölenlerin Tahminlerden Az Olduğu Anlaşıldı", *Milliyet*, 22.03.1953.

dolayısıyla bütün Türklere samimi teessürlerimi bildirmek isterim. Türkleri birer kardeş addeden Amerikalı vatandaşlarımın da aynı şeyleri hissettiklerine eminim, hepimize geçmiş olsun". Aynı gün uçakla bölgeden ayrılan heyet, Başbakan Adnan Menderes'i de ziyaret ederek yaşanan felaket karşısında taziyelerini ayrıca bildirmişlerdir.⁴⁶² Yaşanan felaket karşısında Amerika Başkanı Dwight D. Eisenhower'da, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a bir telgraf çekerek taziyelerini aktarmıştır. Eisenhower telgrafında: "Vatandaşlarınızın birçoğuna felaket getiren zelzele haberlerinden çok müteessir oldum, Lütfen şahsımın ve Amerikan halkının en derin sempatilerini kabul ediniz. Amerikan Kızıllaç'ı elinden geldiği kadar yardım etmeğe hazırdır."⁴⁶³ Eisenhower'ın bahsettiği üzere yalnız Amerikan Kızıllaç'ı yardım çalışmalarına başlamamış, Amerikalı yöneticiler tarafından kurulan cemiyetler de bölge için yardım defterleri açarak depremzedeler yararına yardım çalışmalarında bulunmuştur. Buna örnek vermek gerekirse Amerika'nın eski Ankara Büyükelçisi Edwin P. Wilson'un başkanlığını yaptığı Türk-Amerikan Derneği, depremin duyulması ile birlikte büyük bir kampanya başlatarak, depremzedeler adına para toplamaya başlamıştır.⁴⁶⁴ Daha sonra Türk-Amerikan Derneği öncülüğünde, Amerikan Büyükelçiliği mensupları ve Amerika bilim adamlarının da dahil olduğu 40 kişilik bir heyet, deprem bölgesini ziyaret etmek ve topladıkları yardımları depremzedelere ulaştırmak için Türk Hükümeti'nden izin istenmiş, heyetin bu isteği Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir.⁴⁶⁵ Amerika'nın yardımları, hükümet ve sosyal yardım kuruluşları dışında Amerikan ordusu tarafından da gerçekleştirilmiştir. O sırada Akdeniz'de görevde bulunan Amerikan 6.filosu, 4 Nisan günü İstanbul'a gelmiştir. İstanbul ziyaretinde filo komutanı Amiral John Cassady, İstanbul Valisi ve İstanbul Belediye Başkanı'nı ziyaret ederek, deprem felaketi dolayısıyla üzüntülerini bildirmiş ve 11.800 Dolar tutarında bir çeki depremzedeler yararına bağışlamıştır. Amiral Cassady, çeki takdim ederken şu sözleri söylemiştir:

"... Kumandam altındaki subay ve erler, Balıkesir bölgesinde husule gelen feci zelzelenin haberini aldıkları vakit henüz döndüğümüz manevralarda Türk silahlı kuvvetlerine mensup erlerle çalışıyordu. Elinizde bulunan çek, bu dostluğun askeri anlaşmadan daha fazlasını ifade ettiğini göstermekte ve milletlerimizin birbirine karşı besledikleri samimiyet ve anlayış hislerini tebarüz etmektedir. Kumandam altındaki subaylar ve erler felaketzedelerin

⁴⁶² "Zelzelede Ölenlerin Sayısı Artıyor", *Milliyet*, 20.03.1953.

⁴⁶³ "Felaketzedelere Yapılan Yardımlar", *Milliyet*, 21.03.1953.

⁴⁶⁴ "Zelzelede Ölenlerin Tahminlerden Az Olduğu Anlaşıldı", *Milliyet*, 22.03.1953.

⁴⁶⁵ BCA BKK 30 18 01 02/132 33 03.

ihtiyacını öğrenir öğrenmez kendi arzularıyla bu çekin ihtiva ettiği 11.800 Doları kendi aralarında topladılar. ve bu çek hakiki dostlar arasındaki bağların ve sempatinin neticesidir”⁴⁶⁶.

Amiral Cassady'nin bahsettiği gibi Türk-Amerikan dostluğu bu dönemde ayrı bir yer edinmiştir. Gerek Sovyet tehdidi gerek Türkiye'nin uyguladığı dış politika gerekse Amerika'nın bu dönemde dünya liderliğine soyunmuş olması bu durumun yaşanması da etkili olmuştur. Bu gelişmelerin ışığında Türkiye'nin yaşadığı felaket karşısında Amerika, Türk milleti ile yakından ilgilenmiştir.

Amerika'nın Türkiye'ye verdiği ekonomik ve askeri yardımlar da deprem felaketinin izlerini silmek için kullanılmış, bu hususta Marshall Yardımları Türk Hükümeti, tarafından deprem bölgesinin yeniden inşasında⁴⁶⁷ kaynak olarak yararlanılmıştır.

Türkiye'de yaşanan bu doğa felaketine karşı Amerikalılar kadar İngilizlerde sessiz kalmayarak Türk milletinin afete karşı giriştiği mücadeleye desteğini göstermiştir. Bu hususta İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth, Celal Bayar'a yazdığı telgrafla İngilizlerin hassasiyetlerini bildirerek, Türk milletinin acılarına ortak olmuşlardır.⁴⁶⁸ İngiliz Hükümeti de sosyal yardım kuruluşu İngiltere Kızılhaç vasıtasıyla depremzedelere yardım yapmak için çalışmalarına başlamış, ilk olarak bölgeye 60 çadır, sıhhi malzeme ve kırık tedavisinde kullanılacak çeşitli malzemeler göndermiştir.⁴⁶⁹

Fransa'da Türkiye'nin yaşadığı felaketi karşısında sessiz kalmayan ülkeler arasında yer almıştır. Fransa Devleti üst düzey yetkilileri protokol kuralları çerçevesinde Türk yetkililere taziyelerini sunarak, Fransız milletinin üzüntülerini iletmişlerdir. Buna örnek vermek gerekirse; Fransa Cumhurbaşkanı Vincent Auriol, Celal Bayar'a yazdığı telgrafta taziyelerini bildirmiş ve Fransız milletinin üzüntülerini aktarmıştır. Fransa Başbakanı Rene Meyer de Başbakan Adnan Menderes'e, Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bidault da Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'ye taziyelerde bulunmuşlardır.⁴⁷⁰ Bir başkan örnekte ise; Fransa Meclis Başkanı Edouard Herriot'un Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne çektiği telgraf mecliste okunmuş, cevaben Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı,

⁴⁶⁶ “Bir Amerikan Filosu Geldi”, *Milliyet*, 05.04.1953.

⁴⁶⁷ BCA BKK 30 18 01 02/133 61 18.

⁴⁶⁸ “Zelzelede Ölenlerin Tahminlerden Az Olduğu Anlaşıldı”, *Milliyet*, 22.03.1953.

⁴⁶⁹ “Marmara Bölgesi'nde Dünde Şiddetli Bir Zelzele Oldu”, *Milliyet*, 27.03.1953.

⁴⁷⁰ “Zelzele Dün de Fasıla ile Devam Etti”, *Milliyet*, 21.03.1953.

Fransızların hassasiyetleri dolayısıyla teşekkür etmiştir.⁴⁷¹Bunun yanı sıra Fransa, depremzedelere çeşitli yardımlarda da bulunmuştur. Fransız Elçilik Müsteşarı'nın eşi ve Fransız Ataşemiliteri'nin eşi ile beraber deprem bölgesini ziyaret ederek, yanlarında getirdikleri ilaç ve sıhhi malzemeleri görevlilere teslim etmişlerdir.⁴⁷²

2.Dünya Savaş'ının sona ermesiyle birlikte batılı devletlerin desteğini alarak 15 Mayıs 1948'te İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte bu dönemde Türkiye-İsrail ilişkileri büyük mesafe kat etmiştir. Ortadoğu'da meydana çıkan Arap-İsrail çatışmasında Türkiye bölgede etkin bir siyaset uygulamış, yaşanan çatışmanın barışçıl yollarla çözülmesi amacıyla arabuluculuk rolünü dahi üstlenmiştir. Bu hususta Türkiye, Birleşmiş Milletler tarafından kurulan Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulmasına destek vererek, komisyonun üye devletleri arasında yer almıştır. Bu gelişmeler ışığında İsrail-Türkiye arasından pozitif anlamda gelişmesinde, Türkiye'nin batı eksenli dış politikasına dönük batı devletlerinin güvenlik ve ekonomik sistemlerinden fayda sağlama ve bölgede ki Sovyetler Birliği tehlikesi etkisi olmuştur⁴⁷³. Bu gelişmelerin ışığında 1953 yılına gelindiğinde yaşanan Yenice-Gönen Depremi ile ilişkilerin iyi yönde geliştiğini göstermek adına İsrail Devleti için bir fırsat olduğu söylenebilir. Bu hususta 1953 yılında yaşanan felaket üzerine İsrail, depremin meydana gelmesinden itibaren bölgeye yardımlarda bulunmaya başlamış, ilk etapta İsrail Hükümeti depremzedeler için 500 battaniyelik bir yardımda bulunmuşlardır⁴⁷⁴. 23 Mart günü tekrar yardımda bulunan İsrail Hükümeti, bölgeye bir kargo uçağı dolusu penesilin, sıhhi malzeme, çadır ve tekrar battaniyeden oluşan bir yardım paketi göndermiştir. İsrail Hükümeti, gönderilen yardımlardan İsrail Büyükelçiliği'ni sorumlu tutarak, Kızılay ile iletişim kurulmasını istemiş, bundan ayrı yapılabilecek yardımlar hakkında izahat almasını istemiştir.⁴⁷⁵

Hollanda Devleti de Türk milletine dostluklarını gösteren ülkeler arasında yer alarak ülke liderleri, depremzedelere yardım etmeleri adına yardım kuruluşları ve Hollanda halkına çağrıda bulunmuştur. Hollanda Meclisi, yaşanan felaketin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunduğu taziye telgrafı ile Türk milletine olan

⁴⁷¹ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 21, Devre: IX İçtima:3, (27.03.1953):91.

⁴⁷² "Zelzele Dün de Fasıla ile Devam Etti", *Milliyet*, 21.03.1953

⁴⁷³ İsrail Devleti'nin kuruluşu ve Türkiye'nin izlediği politika hakkında detaylı bilgi için bkz. Burak Şenel, İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin İsrail'i Tanıma Süreci, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, C.9, S.1 (2014): 157-178.

⁴⁷⁴ BCA BKK 030 01 00 00/121 772 02.

⁴⁷⁵ "Zelzele Dün de Hafif Şekilde Devam Etti", *Milliyet*, 24.03.1953.

dostluklarını göstermişlerdir. Hollanda Meclisleri adına Meclis Başkanı Jan Anne Jonkman ve Rad Kortenhorst telgrafta şunları söylemiştir: “*Parlementonun her iki meclisi namına, memleketinizde vuku bulan feci zelzelenin sebep olduğu felaket karşısında büyük hüznümüzü ifade eder, meclisinizin azalarına ve felaketzede ailelerine derin taziye ve teessürümüzü bildirmenizi istirham ederiz*”.⁴⁷⁶ Deprem karşısında Hollanda Hükümeti’nin hassasiyeti, Hollanda eski Kraliçesi Wilhelmina’ya da aynı şekilde yansımış, Hollanda Kızılhaç’ına çağrıda bulunan eski Kraliçe, depremzedelere yardım yapılmasını istemiştir. Bunun yanı sıra Hollanda Hükümeti, Hollanda halkının da yardımlarda bulunması için bir hesap açmış, bağışlar bu hesapta toplanmıştır.⁴⁷⁷ Hollanda Kraliçesinin çağrısına Kızılhaç, 24 Mart günü sıhhi malzemelerden oluşan bir uçağı deprem bölgesine göndererek cevap vermiştir.⁴⁷⁸

Çanakkale ve Balıkesir’i vuran felaket yalnızca yukarıda saydığımız ülkelerin ilgi gösterdiği bir tabiat olayı olmamış, dünyanın dört bir yanında ülkeler elçilikleri aracılığıyla veya hükümet vasıtasıyla teessürlerini bildirirken, depremzedeler yararına yardımlarda da bulunmuşlardır. Bunlara örnek vermek gerekirse, depremin meydana gelmesinden hemen sonra Yugoslavya, Pakistan, Lübnan, Irak, Avusturya, İspanya, İsviçre, Suudi Arabistan, İran, Rusya, Arjantin ve Afganistan Büyükelçileri, Dışişleri Bakanlığını ziyaret ederek yaşanan felaketten dolayı ülkeleri namına üzüntülerini aktarmışlardır. Ayrıca İran ve Afganistan Büyükelçileri ziyaretlerinde nakdi yardımlarda da bulunmuşlardır. Görüldüğü üzere ülkeler, büyükelçilikler vasıtasıyla bir yandan taziyelerini sunarken bir yandan da depremzedeler yararına yapılacak yardımlar üzerine de çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu duruma örnek vermek gerekirse, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dostluklarını her zaman gösteren ülke Pakistan, felaketzedeler için Karaçi’de bir yardım komitesi kurarak, bağışlar toplamaya başlamıştır.⁴⁷⁹ Bir başka örnekte ise Kahire Büyükelçiliği vasıtasıyla Habeşistan Kralı Haile Selassie, Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a taziyelerini sunmak ve bölgeye yardım edebilmek adına bir mümessil gönderme arzusunda olduğunu Dışişleri Bakanlığı’na bildirmiş, cevaben

⁴⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:21, Devre: IX, İçtima:3, (27.03.1953): 91.

⁴⁷⁷ “Zelzelede Ölenlerin Tahminlerden Az Olduğu Anlaşıldı”, *Milliyet*, 22.03.1953.

⁴⁷⁸ Hollanda Kızılhaç’ın yaptığı sıhhi malzeme yardımının ne türde ve ne boyutta olduğu *Milliyet* Gazetesi’nin 25 Nisan basımında detaylı olarak verilmiştir Bkz. “Felaketzedelerin Bütün İhtiyaçları Temin Edildi”, *Milliyet*, 25.03.1953.

⁴⁷⁹ “Zelzelede Ölenlerin Tahminlerden Az Olduğu Anlaşıldı”, *Milliyet*, 22.03.1953; “Yurdun Muhtelif Yerlerinde Zelzeleler Oldu”, *Milliyet* 26.03.1953.

Türk Hükümeti teşekkürlerini sunarak, gönderilecek mümessilin bölgeye geliş tarihinin bildirilmesi kraldan istenmiştir.⁴⁸⁰

Depremzedelere yardım eden ülkeler arasında yer alan Arjantin'e ayrı bir yer vermekte yarar vardır. Türkiye'nin yaşadığı felakete dünyanın bir ucundan duyarsız kalmayarak yardıma koşan ülke, Türk milletinin acılarına ortak olmuştur. Bu hususta Arjantin Hükümeti yaşanan depremin üzerinden birkaç gün geçmesine rağmen iki uçaktan oluşan 24 kişilik bir sağlık ekibini deprem bölgesine göndermiş, ekiple beraber bir seyyar hastane ve 6 ton ağırlığında yardım malzemesini de bölgeye sevk etmiştir. Ancak deprem bölgesinde tedaviye muhtaç hiçbir depremzedenin kalmaması, Arjantin Hükümeti'nin bu çabasını boşa çıkarmıştır. Heyet buna rağmen yanlarında getirdikleri yardım malzemelerini yetkililere teslim ettikten sonra, Ankara'ya geçerek burada Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Türk yetkililerle görüşmüş, 10 Nisan günü de Türkiye'den ayrılmıştır.⁴⁸¹ Arjantin Hükümeti'nin yardımları tam anlamıyla fayda göstermiş olmasa da ülkenin Türkiye'ye uzaklığı düşünülecek olduğunda, Arjantin milletinin Türk milletine karşı gösterdiği dostane tavrın ne müthiş bir derecede olduğunu kanıtlamıştır.

II. Dünya Savaşı sırasında Müttefik Devletlerin çalışmalarına başladığı ve 26 Haziran 1945 yılında San Francisco Konferansı ile 51 ülkenin katılımı ve imzasıyla kabul edilen anlaşma ile Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması sağlanmıştır. Örgüt, savaş sonrası barışın korunması, uluslararası güvenliği sağlama ve insan haklarını güvence altına alınması gibi konuları kendine görev edinmiştir. Türkiye'nin 15 Ağustos 1945 günü imzaladığı anlaşma, 24 Ağustos günü Resmî Gazete'de yayınlanmasıyla birlikte resmen örgütün üyesi olmuştur.⁴⁸² Yukarıda saydığımız konuları kendine amaç edinen Örgüt sosyal sorunlar üzerinde de hassasiyetle durmuş, ülkelerin yaşadığı afetler üzerine çalışmalarda bulunarak, ülkelere ekonomik anlamda destek sağlamıştır. Bunun en güzel

⁴⁸⁰ BCA BKK 030 01 00 00/61 376 12.

⁴⁸¹ "Arjantin'in Yardımı", *Milliyet* 03.04.1953;"Resimli Hadiseler", *Milliyet*, 10.04.1953; "Kısa Haberler", *Milliyet*, 11.04.1953.

⁴⁸² Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın maddeleri için Bkz. "San Francisco'da 26 Haziran 1945 Tarihinde Yapılmış ve İmzalanmış Olan Birleşmiş Milletler Anlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, 4801, (24 Ağustos 1945): 9237-9249. Ayrıca konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Melda Sur, "Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi ve Geleceği", *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*, C.8, S. Özel sayı (2013): s.2535-2550; Bilal Altıner, "Birleşmiş Milletler: Amacı, Gelişimi, Etkinliği, Uluslararası Güvenliğe Katkısı ve Geleceği", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.1 S. 1(2014):1-9.

örneği Örgütün Yenice-Gönen Depremi'ne yönelik yaptığı çalışmalarda görülebilir. Bu hususta 21 Mart günü Birleşmiş Milletler toplantısında Yenice-Gönen Depremi, Uruguay Büyükelçisi tarafından görüşmelere taşınarak, depremzedelere yardım yapılması teklifinde bulunmuştur. Teklif, ülke delegeleri tarafından kabul edilerek, Büyükelçi Selim Sarper nezdinde girişimlere başlamıştır. Yapılacak yardımın örgütün alt kurumlarından olan Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) Lübnan'da bulunan stoklarından süt, ilaç ve çeşitli gıda malzemelerinden gerçekleştirilmesi de kararlaştırılmıştır.⁴⁸³

2.Dünya Savaşı sonrası yeni kurulan uluslararası örgütlerin arasında yerini alan ve günümüzde oluşan bütünleşik Avrupa'nın da temel taşı olan Avrupa Konseyi, 5 Mayıs 1949 günü İngiltere öncülüğünde kurulmuştur. Türkiye, konseyin kurulmasından itibaren yaklaşık üç ay sonra Yunanistan ile beraber kurucu üyeleri arasında yerini almıştır. Konseyin kurulmasındaki en önemli unsurlar; 2.Dünya Savaşı süresince Avrupa'nın durumu, diktatörlükler, insan hakları ihlalleri, yaşanan soykırımların yanı sıra Avrupa'nın tehdit olarak algıladığı Sovyet Rusya gibi konulardır. Konsey çalışmalarına başladıktan sonra, güvenlik ve askeri konular dışında her konuda çalışmalar yürütmüş, bütünleşmenin gerçekleşmesi için siyasi, sosyal ve kültürel iş birliğinin önemi üzerinde durmuştur.⁴⁸⁴ Konsey çalışmalarında kurucu üyelerinin yaşadığı doğal afetler ve zararlarını giderme konusunda da hassasiyetle durmuş, üye ülkelerin yaşadığı afetlerde konsey amacına uygun hareket ederek, sosyal anlamda birlikteliği sağlamıştır. Bunun en güzel örneği Avrupa Konseyi'nin 26 Mart günü Paris toplantısında yaşanmıştır. Toplantıda, Avrupa Konseyi Mahallî Komisyonu İngiltere, Hollanda ve Türkiye'nin yaşadığı sel ve deprem felaketlerinde zarar gören 520 köyün kalkındırılmasına yardım edilmesi teklifinde bulunmuş, üye ülkeler tarafından bu teklif kabul edilmiştir.⁴⁸⁵ Maalesef elde ettiğimiz kaynaklar ışığında Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği deprem ve sel felaketinden zarar gören köylere yapılan yardım hakkında bir bilgiye ulaşamamıştır. Ancak 2.Dünya Savaşı sonrası uluslararası yardımlaşmanın gelişmesi ve uluslararası

⁴⁸³ Zelzelede Ölenlerin Tahminlerden Az Olduğu Anlaşıldı, *Milliyet*, 22.03.1953.

⁴⁸⁴ Avrupa Konseyi'ni oluşturan maddeler için Bkz. "Avrupa Konseyinin Kurulması Hakkında İmzalanmış Olan Statünün Onanmasına Dair Kanun", *Resmî Gazete*, 5456, (17 Aralık 1949): 17380-17383. Ayrıca konu Avrupa Konseyi hakkında detaylı bilgi için bkz. Ali Servet Öncü ve Erkan Cevizliler, "Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: "Avrupa Konseyi" ve Türkiye'nin Konseye üyeliği Meselesi", *Akademik Bakış Dergisi*, C.7, S.13 (2013):15-44.

⁴⁸⁵ Avrupa Konseyi'nin aldığı kararlar için bkz. Marmara Bölgesi'nde Dünde Şiddetli Bir Zelzele Oldu, *Milliyet*, 27.03.1953.

kurulan birliklerin yaşanan doğal afetlere karşı tutumları açısından önemli bir gelişme olarak görülmektedir.

Sosyal yardım kuruluşları da depremzedeler adına Türkiye'ye çeşitli yardımlar göndermişlerdir. Bu hususta Amerika Kızılhaç'ı merkezi Cenevre'de bulunan Milletlerarası Kızılhaç-Kızılay Cemiyeti'ni telefonla arayarak, Türkiye'nin ihtiyaçlarının ne olduğunu öğrenmesini istemiştir.⁴⁸⁶ Amerika Kızılhaç'ının başlattığı yardım çağrısı hemen hemen bütün ülkelerden karşılık bulmuş ve süratle depremzedelere yardım etmek için çalışmalarına başlanmıştır. Milletlerarası Kızılhaç-Kızılay Cemiyeti Genel Sekreteri, Türk Kızılay'ı ile irtibata geçerek meydana gelen deprem dolayısıyla cemiyet olarak büyük bir alaka ile karşılandığını ve Kızılay'a her türlü yardım yapmaya hazır olduklarını beyan etmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz üzere Amerikan Başkanı Eisenhower'ın telgrafına konu olan Amerika Kızılhaç'ı uluslararası sosyal yardım kuruluşlarını harekete geçirdiği gibi kurum olarak da depremzedelere ilk yardım naklini gerçekleştirmiştir. İlk etapta yaklaşık 50.000 Dolarlık bir yardım tertip eden Amerikan Kızılhaç'ı 21 Mart günü yardımın ilk bölümünü bölgeye göndermiştir. Amerikan Kızılhaç'ı yardımlarının ikinci partisi olan 10.000 battaniye, 30 sandık ilaç ve muhtelif malzemeyi de üç kargo uçağıyla ertesi günün akşamında bölgeye ulaştırmıştır.⁴⁸⁷ Bunun yanı sıra Suriye Kızılay'ı 1.000 Suriye lirası yardım da bulunurken, İsveç Kızılhaç'ı da 10.000 Türk lirası bağışta bulunmuştur. Ayrıca Danimarka Kızılhaç'ı iki uçakla 20 sandık ilk yardım malzemesinin yanı sıra Avusturya, İrlanda ve Belçika Kızılhaç örgütleri de deprem bölgesine sıhhi malzeme sevkiyatında bulunmuşlardır.⁴⁸⁸ Yunan Hükümeti de ülkeler tarafından ve milletlerarası sosyal yardım kuruluşlarının çağrısına ilk cevap veren devletler arasında yer almış, komşusunun yaşadığı felaketin hemen ardından Yunan Kızılhaç'ına emir vererek, cemiyete mensup doktor ve hastabakıcılardan oluşan bir heyeti deprem bölgesine göndermeye karar vermiştir.⁴⁸⁹ 19 kişiden oluşan heyet, 24 Mart günü Samsun Vapuru ile bölgeye gelmiş, beraberinde 18 ton sıhhi malzeme ve yiyecek getirmiştir. Kafile Başkanı, Türk basınına da bir demeçte bulunarak, Yunan milletinin Türklerle olan dostluklarını vurgulamıştır. Kafile başkanı, demecinde: “*Nato'ya dahil oluşumuz her iki*

⁴⁸⁶ “Zelzele Kurbanlarının Sayısı Artıyor”, *Milliyet*, 20.03.1953.

⁴⁸⁷ “Zelzelede Ölenlerin Tahminlerden Az Olduğu Anlaşıldı”, *Milliyet*, 22.03.1953; *Milliyet* 23.03.1953; “Zelzele Dün de Hafif Şekilde Devam Etti”, *Milliyet*, 24.03.1953.

⁴⁸⁸ “Zelzele Kurbanları”, *Milliyet*, 27.03.1953.

⁴⁸⁹ “Zelzele Dün de Fasıla ile Devam Etti”, *Milliyet*, 21.03.1953.

memleketi birbirine öyle yakınlaştırmıştır ki felaketleri paylaşmayı vazife sayıyoruz"⁴⁹⁰. Kafile başkanının da söylediği gibi yıllarca üstüne katarak sürdürülen Türk-Yunan dostluğuna, batı devletleri tarafından kurulan ekonomi ve güvenliğe dayalı birliklerde yer alması katkı sağlamıştır.

Yabancı ülkelerden gelen yardımlar yalnızca hükümetlerin yönettiği yardım çalışmaları ile sınırlı kalmamış, uluslararası çeşitli organizasyonlar da kurularak toplanan hasılat depremzedelere bağış adı altında bölgeye gönderilmiştir. Bu konuda Fransız ve Hollanda arasında ordulararası futbol müsabakası düzenlenmiş, toplanan yaklaşık 30.000 lira hasılatı depremzedelere göndermişlerdir. Müsabaka da yer alan futbolcularda bu anlamlı organizasyonun biletlerinden satın alarak toplanan bağışa katkıda bulunmuşlardır.⁴⁹¹

Ülkelerin yaptıkları yardımlar yalnızca depremzedelerin temel ihtiyaçlarına yönelik olmamış, enkaza dönen ilçelerde yaşayan depremzedelerin depremde sonra kalıcı barınaklara yerleştirilmesine yönelik çalışmalarda da ülkeler yardımda bulunmuşlardır. Bu konuya örnek vermek gerekirse; Yugoslavya Büyükelçiliği, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na verdiği nota ile Yugoslav Halk Meclisi Federal İcra Komitesi tarafından Yenice ve Gönen deprem felaketzedelerine tahsis edilmek üzere 10 adet hazır ev vermeyi kararlaştırıldığı belirtilmiştir. Ayrıca Elçilik tarafından verilen notada, evlerin tamamını Yugoslav mühendisler tarafından kurulacağı, nakliye ve diğer masrafların Yugoslav Hükümeti tarafından karşılanacağı da bildirilmiştir. Bunun yanı sıra evlerin özelliklerinden bahseden Elçilik; 90 metre² büyüklüğünde olan evlerin üç odasının bulunduğunu arzu edildiği takdirde bu rakamın değiştirilebileceği de bildirilmiştir.⁴⁹²

Yurt içinde olduğu kadar yurtdışından da büyük yankı uyandıran Yenice-Gönen Depremi, uluslararası örgütler, yabancı devletler ve sosyal yardım kuruluşları ile yaşanan felaketin izleri kısa sürede silinmiş, bölge eski görünümüne kısa sürede geri dönmüştür.

1.4.2. 1957 Fethiye Depremi

Deprem uzmanları tarafından, Batı Anadolu bölgesi, sismik açıdan dünyanın en aktif bölgelerinden biri olarak görülmüş, yüzyıllar boyunca bölgenin yaşadığı depremler

⁴⁹⁰ "Felaketzedelerin Bütün İhtiyaçları Temin Edildi", *Milliyet*, 25.03.1953.

⁴⁹¹ "Zelzele Kurbanları 250 kişiyi Geçmiyor", *Milliyet*, 23.03.1953.

⁴⁹² BCA BKK 030 01 00 00/61 376 16.

bunu kanıtlamıştır. Özellikle Muğla ve çevresi konumu sebebiyle önemli aktif fay hatları üzerinde yer alması bu bölgenin depremlerden en fazla etkilenmesine sebep olmuştur. Muğla ve çevresi tarih boyunca M.Ö. 227 yılı ile başlayarak sırasıyla, 142-144, 1493, 1741, 1851, 1863 ve 1869 yıllarında depremlere maruz kalmıştır.⁴⁹³ Cumhuriyet Dönemi ile birlikte Muğla ve yöresinde depremlerin etkisi sürmeye devam etmiş, 1926 yılında Muğla'nın Milas İlçesi'nde 4,7 büyüklüğündeki depremde 2 kişi hayatını kaybetmiştir. 1941 yılında da Muğla merkezli 6,0 ve 5,7 büyüklüğünde iki deprem daha yaşanmış, bu depremlerde de 2 kişi hayatını kaybetmiştir.⁴⁹⁴

1957 yılına gelindiğinde Muğla, Cumhuriyet Dönemi'nde bölgenin en fazla can ve mal kaybı yaşandığı iki deprem gerçekleşmiştir. 24-25 Nisan günü yaşanan depremlerin merkezi Fethiye ve Rodos açıkları olarak saptanmış, depremlerin büyüklükleri 6,8 ve 7,1 olarak kaydedilmiştir.⁴⁹⁵ İzmir Cumaovası Meteoroloji İstasyonu ilk depremi 21.10'da yaklaşık 60 saniye sürdüğünü belirtmiştir.⁴⁹⁶ İlk depremden yaklaşık 6 saat sonra ikinci deprem 25 Nisan gecesi gerçekleşmiştir. Deprem, Muğla'nın yanı sıra Çanakkale, Balıkesir, Aydın, Denizli ve Manisa İllerinde de hissedilmiş, bölge halkında paniğe yol açmıştır. Depremin hemen ardından Kandilli Rasathanesi de bir açıklama yaparak, depremin merkez üssünün 380 km uzaklıkta Isparta-Aydın mntikasında olduğu ve bu bölgede şiddetli hasar yapabileceği tahmininde bulunmuştur.⁴⁹⁷

Depremin ardından bölge yetkilileri tarafından verilen ilk bilgiler; felaketin şiddetine nazaran beklenen zayıyatın yaşanmadığı, halkın panik halinde kendini sokağa attığını, birkaç bina yıkılması haricinde başka maddi ve can kaybının yaşanmadığı şeklinde olmuştur. Depremin şiddeti ile iletişim hatlarının zarar görmesi sağlıklı bilgi alışverişini engellemiş ancak deprem sabahı bölge ile düzenli bir iletişim sağlanabilmiştir. Depremin en büyük hasara sebep olduğu Fethiye'de arama kurtarma ve enkaz kaldırma çalışmalarının başlamasıyla, nüfus zayıyatı hakkında bilgilerde yer almaya başlamıştır. Felaketin birinci gününde yürütülen çalışmalar neticesinde enkaz altından 19 kişinin

⁴⁹³ Nazlı Ceyla Anadolu Kılıç ve Ümit Yalçın Kalyoncuoğlu, "Muğla İli ve Çevresi İçin Depremsellik ve Sismik Tehlike Analizi", *Journal of Engineering Sciences and Design*, Vo.5, I.3, (2017): 509.

⁴⁹⁴ Şahin ve Sipahioğlu, a.g.e.,44-45.

⁴⁹⁵ "10 Haziran 2012 Ölüdeniz Açıkları-Fethiye (Muğla) Depremi", Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Ulusal Deprem İzleme Merkezi. http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/depremler/onemliler/10_06_2012_fethiye.pdf [13.10.2017].

⁴⁹⁶ "Ege'de Şiddetli Deprem Oldu", *Milliyet*, 25.04.1957.

⁴⁹⁷ "Ege'de Şiddetli Deprem Oldu", *Milliyet*, 25.04.1957.

cesedine ulaşılmıştır.⁴⁹⁸ Depremın ardından bölgede arama kurtarma çalışmaları sürerken artçı sarsıntılar da sürmeye devam etmiş, 24 saat içinde yirmiden fazla artçı sarsıntı sismograflar tarafından kaydedilmiştir. Depremın ertesi günü başlatılan hasar tespit çalışmalarında da Marmaris İlçesi'nde bulunan evlerin %60'ı, Fethiye'nin ise %90'ı yıkılmış, ilçede bulunan tüm resmî dairelerde kullanılamaz hale gelmiştir.⁴⁹⁹ Depremın Fethiye'de bu kadar büyük bir yıkıma sebep olması tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bölgede hasarın fazla olmasında belediyenin ihmali olduğu ve bölgede yapılan binaların hiçbirinin imar mevzuatına uygun yapılmadığı konusu gündeme getirilmiştir.

Depremın şiddeti, başka doğa olaylarını da tetiklemiş, bölgede bulunan Mendos Dağı'ndan korkunç gürültülerle kopan tonlarca ağırlıktaki kayalar Seki yoluna düşerek yolun kapanmasına sebep olmuştur⁵⁰⁰. Şans eseri yol üzerinde o sırada seyahat eden hiçbir aracın bulunmaması can kaybının yaşanmasını önlemiş, felaketin ucuz şekilde atlatılmasını sağlamıştır.

Bölgede günlerce süren enkaz kaldırma, arama-kurtarma ve hasar tespit çalışmaları neticesinde depremin net bilançosu da belirlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucu bölgede; 3.796 evin tamamen yıkıldığı, 886 evin ağır hasarlı olduğu ve 669 ev ise depremden hafif hasar gördüğü belirlenmiştir.⁵⁰¹ Muğla ve çevresinde can kaybı da toplam 67 kişi olarak kaydedilmiştir.⁵⁰² Depremın bölgede bu kadar büyük maddi hasara sebep olmasına rağmen, nüfus zayıtatının az olmasında en büyük etken, Fethiye Kaymakamı Nezih Okuş ve Savcı Cemal Kaynak'ın depremden hemen sonraki çabaları olmuştur. Kaymakam ve Savcı, depremin meydana gelmesiyle sokak sokak gezerek, halkın evlerine girmemeleri için uyarmıştır.⁵⁰³ Kaymakam ve Savcı'nın uyarılarını dikkate alan bölge halkı, ilk depreme nazaran şiddeti daha büyük olan depremin meydana geldiği sırada dışarıda olması büyük felaketin can kaybı açısından hafif atlatılmasını sağlamıştır. Ayrıca depremin gerçekleştiği sırada havanın sıcak olması ve deprem

⁴⁹⁸ "Ege'de Zelzele Devam Ediyor", *Milliyet*, 27.04.1957.

⁴⁹⁹ "Ege'de Zelzele Devam Ediyor", *Milliyet*, 27.04.1957.

⁵⁰⁰ "Zelzele Bölgesine Bir İlim Heyeti Gidiyor", *Milliyet*, 30.04.1957.

⁵⁰¹ BCA BKK 30 010 0 00/121 772 04.

⁵⁰² Şahin ve Sipahioğlu a.g.e., 46.

⁵⁰³ Recep Arslan, 1957 Fethiye Depremi ve Bölgeye Etkileri, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, Vo.12, I. 35, (2017):38.

saatinin insanların ayakta olduğu bir saatte gerçekleşmesi de bunda etkili olduğu söylenebilir.

1.4.2.1. Fethiye Depremi'nde Tedbir ve Yardımlar

İlk depremin 24 Nisan akşamı yaşanması ile birlikte bölgede büyük bir şok ve panik hali hakim olmuştur. Yerel yöneticiler derhal duruma müdahale ederek, bölgede oluşan kargaşa durumunu kontrol etmeye çalışmışlardır. Depremin hemen ardından Fethiye Kaymakamı ve Savcısı sokak sokak gezerek bölge halkını uyarmış, bu gece evlerine girmemelerini sağlamıştır.⁵⁰⁴Bölge kaymakamı ve Savcı'nın bu yerinde davranışı şiddet bakımından ilk depreme nazaran daha büyük olan depremin yaratacağı felaketin etkisini biraz olsun hafifletmiştir. 25 Nisan gecesini vuran ikinci depremin hemen ardından yerel yetkililer hızla hareket ederek, yıkılan binaların altında kalan vatandaşları kurtarma çalışmalarına başlamışlardır. Ancak Fethiye Kaymakamlığı kendi çabalarıyla başlattığı kurtarma çalışmalarını organize etmiş ise de Fethiye'nin büyük bölümünün yıkılması arama kurtarma çalışmalarını yetersiz kılmıştır. Bunun üzerine bölgeye arama kurtarma ekiplerinin hızlı bir şekilde gönderilmesi amacıyla komşu vilayetlerle iletişim sağlanarak, bölgeye yardım ekipleri gönderilmesi istenmiştir. Vilayetin bu çağrısı üzerine Aydın ve Denizli İstihkam Taburu'ndan erler arama kurtarma çalışmaları için bölgeye sevk edilmiştir.⁵⁰⁵

Depremin hemen ardından bölge ve komşu vilayetlerin yürüttüğü arama kurtarma çalışmalarına, depremin Ankara'dan da öğrenilmesi ile birlikte Hükümet tarafından da yardım çalışmaları organize edilmeye başlanmıştır. Bu hususta Başbakan Adnan Menderes, depremin haber alınması ile birlikte ilgili makamlara çağrıda bulunarak depremzedelere yardım edilmesi hususunda harekete geçilmesini istemiştir. İlgili makamlar, Menderes'in çağrısına bölgeye ilk etapta sıhhi heyetler ve yardım malzemelerinden oluşan bir imdat treni göndererek cevap vermişlerdir. Bu trenin hemen ardından yardımların ikinci partisini oluşturan bir yardım treni daha bölgeye hareket etmiş, 12 vagon dan oluşan ikinci yardım treninde; 2.000 çadır, 2.000 battaniye, bir vagon şeker, bir vagon kavurma ve çeşitli gıda malzemeleri yanı sıra Bayındırlık Bakanlığınca da 1.000 Lira nakdi yardım gönderilmiştir. Bölgede arama kurtarma çalışmaları ve

⁵⁰⁴ Arslan, a.g.m., 38.

⁵⁰⁵ A.g.m., 39.

yardımların ulaştırılma işleri sürerken, Hükümet kanadı da incelemeler de bulunmak amacıyla bölgeye hareket etmiştir. İlk olarak İçişleri Bakanı Namık Gedik deprem bölgesine gelmiş, yardım çalışmalarını yakından takip etmiştir. Bakan, burada depremzedelere de seslenerek şunları söylemiştir: “...*Bu kasabayı en yakın bir gelecekte eskisinden daha güzel ve mamur bir hale getirmek kararındayız. Fethiye'nin kaybı şahıs gayretlerine inzimam edecek Hükümet yardımları ile pek kısa zamanda telafi olunacaktır.*”⁵⁰⁶ İçişleri Bakanı'nın bölgeye gelmesinden hemen sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'te depremzedeleri ziyaret etmiştir. Devletin önde gelenleri, ziyaretlerinde, depremzedelerle konuşarak, ihtiyaçları olan yardımları birinci ağızdan öğrenmişlerdir. Bu doğrultuda Bayar ve Menderes, yetkililere emir vererek derhal depremzedelerin mağduriyetlerinin giderilmesini istemişlerdir. Bayar ziyareti sırasında depremzedelere de seslenerek şunları söylemiştir:

“Hiç merak etmeyin vatandaşlarımız. Felaketleri hayra çevirmek elimizdedir. Hükümetin alacağı tedbirler ve sizin inzimam edecek gayretlerinizle köyünüz ve durumunuz çok daha iyi olacaktır. Buraya Hükümet mütehassıs gönderecek, tetkikat yaptırarak, inşa edeceğimiz evler mukavemet eder şekilde olacaktır. Hükümet mümkün olan her yardımı süratle yapacaktır. Buna emin olunuz”.⁵⁰⁷

Gerçekten de Cumhurbaşkanı ve İçişleri Bakanı'nın sözlerinde değindiği gibi Fethiye'ye yardım maksadıyla Meclis Başkanı Refik Koraltan, öncülüğünde yardım komitesi kurulmuş, vilayetlerde yardım komitesinin şubeleri açılarak⁵⁰⁸, halktan yardımlar toplanmıştır. Fethiye'de Mayıs ayının ilk gününde enkaz çalışmaları sonlandırılmış, bundan sonra Hükümet, bölgenin yeniden inşası üzerine çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalara değinmeden önce bölgeye hükümet tarafından yapılan yardımların toplamı hakkında bilgi vermekte yarar vardır. 10 Mayıs'a kadar bölgeye yapılan yardımlar şu şekilde olmuştur: Deprem bölgelerine toplam 4.956 çadır gönderilirken bunların 3.472'si Fethiye'ye gönderilmiştir. Bölgede iaşe durumu ise 10 Mayıs gününe kadar tamamen çözülmüş olup, bölgede dört fırın faaliyete geçirilmiştir. Bunun yanı sıra halkın alışveriş yapması amacıyla da dükkanlar bölgede açılmıştır. Hükümet, bölgenin su sıkıntısı üzerine de çalışma yaparak 5'i Bursa'dan 4'ü Konya'dan olmak üzere 9 su tankeri göndermiş, İzmir Bölge Müdürlüğü'nden 2 tanker ve İzmir

⁵⁰⁶ “Ege'de Zelzele Devam Ediyor”, *Milliyet*, 27.04.1957.

⁵⁰⁷ “Bayar ve Menderes Zelzele Bölgesinde”, *Milliyet*, 28.04.1957.

⁵⁰⁸ BCA BKK 030 01 00 00/121 772 06; “Ege'de Zelzele Devam Ediyor”, *Milliyet*, 27.04.1957.

Belediyesi'nden de gönderilen 2 arazöz vasıtasıyla halkın su ihtiyacı karşılanmış, bu suların kurulan çadır kampa taşınma işi, İller Bankası kontrolüne verilmiştir. Bölgenin elektrik işleri de getirilen elektrojenlerle(jeneratör) sağlanmıştır. Bölgede salgın hastalıkları önlemek amacıyla lüzumlu aşular bölgeye sevk edilmiş bunun yanı sıra 60 yatak kapasiteli seyyar hastaneler bölgede de kurulmuştur. Bölgenin su yolları, kara yolları üzerinde çalışmalar tamamlanarak kullanıma açılmıştır. Bölgede amme hizmetleri ve Hükümet işleri de yürütülmeye başlanarak hayat normale dönmeye başlanmıştır.⁵⁰⁹ Yapılan yardım çalışmaları yaklaşık üç yıl sonra bir soru önergesiyle meclis gündemine taşınmıştır. Bu hususta Şanlıurfa Milletvekili 21 Şubat 1960 yılında Bayındırlık Bakanlığı'na sunduğu yedi maddelik soru önergesinde; bölgeye yardımların ne şekilde yapıldığı ve depremzedelere yapılan yardımların toplam tutarı hakkında bilgi almak istemiştir. Bakanlık adına açıklamada bulunan Bakan Hulusi Erkmən; oluşturulan yardım komitesi ve Kızılay hesabına toplamda 10.525.193 Lira tutarında yardım toplanmış ve bölgedeki depremzedeler adına yaklaşık 9.000.000 Lirasının kullanıldığını belirtmiştir.⁵¹⁰

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Fethiye'de yapılan çalışmalar sonucu İlçede mayıs ayı ile birlikte depremin bıraktığı izler yavaş yavaş silinmeye başlanmış, Hükümet tarafından Fethiye'nin yeniden imarı üzerine çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. Bu hususta İçişleri Bakanlığı'na bağlı müsteşarlardan oluşan bir teknik komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyonun Devlet Bakanı Cemil Mengü başkanlığında her hafta toplantı yaparak, çeşitli kaynaklar kullanılarak yapılacak inşaa işleri için imkan sağlaması, bu süreçte hukuki işlemleri, plan ve projelerin hazırlanması ve inşaatın hangi usullerde yapılacağı gibi konularda çalışmalar yürütmesi kararlaştırılmıştır⁵¹¹. Heyet bir yandan bu çalışmaları yürütürken Hükümet'te bu hususta kanun ve bütçe görüşmelerini meclise taşımıştır. Hükümet tarafından "*Muğla, Denizli, Bolu, Aydın ve Sakarya vilayetleri dahilinde vukua gelen yer sarsıntısında zarar görenlere yapılacak yardım hakkında kanun*" adı ile 23 maddelik bir kanun tasarısı sunulmuş bu kanun tasarısı mecliste büyük tartışmalara sebebiyet vermiştir. Mecliste genel hatlarıyla tartışma konusu olan konuları şu şekilde sıralayabiliriz; bölgenin inşasında yapılacak yardımların ne şekilde olacağı, bu yardımlardan kimlerin ne surette yararlanacağı, deprem bölgelerinde yıkılan okulların

⁵⁰⁹ BCA BKK 030 01 00 00/121 772 04.

⁵¹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 12, Devre: XI, İçtima: 8, 21.02.1960: 174-181.

⁵¹¹ BCA BKK 030 01 00 00/121 772 04.

kanun tasarısında ne şekilde yer alacağı ve bölgelerin inşasında ayrılan bütçenin ne kadar olacağını yanı sıra miktarın yeterli olup olmadığı gibi konuları içermektedir. Mecliste uzun tartışmalar sonucu son halini alan kanun 14 Haziran günü yayınlanan Resmî Gazete ile ilan edilmiştir.⁵¹² Maliye ve Bayındırlık Bakanlığı'nın hazırladığı kanunun 1 ve 19. Maddelerinde belirtilen 50.000.000 liralık bütçe 4 Temmuz günü Bakanlar Kurulu toplantısında kabul edilmiştir.⁵¹³ Daha sonra bu bütçeye ek olarak 1958 yılı bütçesinde “Yersarsıntısı ve diğer afetlerden zarar gören bölgelere yardım” faslına konulan 1.000.000 Liralık tahsisat Türkiye Kızılay Cemiyeti'ne verilmesi Bakanlar Kurulu'nun 12 Nisan 1958 yılındaki toplantısında kararlaştırılmıştır.⁵¹⁴ Ağustos 1957 yılı ile birlikte bölgede inşa işleri başlamış, 1962 yılında bölgenin imar işleri tamamlanmış, hükümet tarafında depreme dayanıklı imar kanunlarına uygun yeni bir Fethiye yaratılmıştır.⁵¹⁵

Bölgenin imar işleri yanı sıra depremde zarar gören vatandaşları da unutmayan Hükümet, depremde uğradıkları zararları telafi etmek amacıyla 18 Kasım 1957'de Bakanlar Kurulu'nca kabul edilen bir kanun çıkarmıştır. Kanun, memur ve müstahdemlere maaşı kadar birer avans verilmesi, emeklilere ikişer aylık maaş tutarında avans verilmesini içermiştir.⁵¹⁶

Hükümet, Fethiye Depremi'nde yürüttüğü çalışmaların yanı sıra deprem afeti üzerine de çalışmalara da hız vermiştir. Bu hususta İzmir Milletvekilleri tarafından gündeme getirilen kanun tasarısı, sık sık meydana gelen depremlere karşı savunma fonu oluşturulması düşünülmüştür. Bu fon yetkililer tarafında, bir tür deprem sigortası olarak düşünülmüş, vatandaşlar tarafından ödenecek sigorta primleri sayesinde depremden gördükleri zararları, bu fonda biriken paradan karşılanması tasarlanmıştır.⁵¹⁷ Ancak çalışmalarım sırasında elde ettiğim kaynaklar çerçevesinde bu tasarının daha sonrada yasallaştığını dair herhangi bir bilgiye rastlayamadım. Yine de Türkiye'nin çok fazla yaşadığı deprem afetine karşı mücadelenin geliştirilmesi ve depremin yaşanmadan

⁵¹² Mecliste uzun tartışmalara sebep olan kanun hakkında görüşler için bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:20, Devre: X, İçtima:3, (12.06.1957):174-182; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 20, Devre: X, İçtima: 3, (14.06.1957):206-224. Ayrıca kanunun maddeleri için Bkz. “Muğla, Denizli, Bolu, Aydın ve Sakarya Vilâyetleri Dâhilinde Vukua Gelen Yer Sarsıntısında Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, 7010 (20.06.1957):17345-17347.

⁵¹³ BCA BKK 030 18 01 02/146 34 11.

⁵¹⁴ BCA BKK 030 18 01 02/148 19 06.

⁵¹⁵ Recep Arslan, a.g.m.,41.

⁵¹⁶ BCA BKK 030 18 01 02/147 58 20.

⁵¹⁷ “Zelzele Bölgesine Bir İlim Heyeti Gidiyor”, *Milliyet*, 30.04.1957.

öncesinde bu tedbirlerin alınması açısından kanun tasarıları hazırlanması, bu dönemde gelişmekte olan afet yönetimi açısından önem teşkil etmektedir.

1.4.2.2. Fethiye Depremi'nin Yurtdışında Yansıması ve Uluslararası Yardımlar

1957 Fethiye Depremi, yurtiçinde olduğu kadar yurtdışında da yansımaları olmuş, devletler ve uluslararası örgütler Türkiye'nin yaşadığı her felakette olduğu gibi bu felakette de destek mesajlarının yanı sıra yardımlarda bulunarak dostane tutumlarını göstermişlerdir. 1953 Yenice Depremi kadar yurtdışında yankı uyandırmamasına rağmen Fethiye Depremi'nde de sınırlı sayılabilecek yardımlar görülmüş, bu yardımlarda özellikle Türkiye'nin üyesi olduğu NATO ve Türkiye ile yakın ilişkiler içerisinde olan Amerika'nın yaptığı yardımlar etkin rol oynamıştır.

Türkiye'nin felaket haberi ülkeler tarafından alınır alınmaz, yabancı devlet erkani, Türk milletine duydukları derin hassasiyetlerini gönderdikleri taziye mesajları ile iletmışler ve yaşanan felaket dolayısıyla milletleri adına üzüntülerini belirtmişlerdir. Bu konuda devletlerden gelen taziye mesajlarına birkaç örnek vermekte yarar vardır. Pakistan Büyükelçisi, deprem dolayısıyla yaşadığı üzüntüyü gönderdiği telgrafta şu sözlerle dile getirmiştir:

“Türkiye'nin batısında gerçekleşen deprem sonucu can ve mal kaybının yaşandığı haberini derin üzüntü ve yas içinde öğrendim. Bu trajik olay beni ve meslektaşlarımı derin bir üzüntüye sevk etti. Ekselanslarınıza belirtirim ki tüm kalbimizle yaşadığımız acıya iştirak ederiz. Saygı ve teessürlerimizi kabul etmenizi ekselanslarından rica eylerim”.⁵¹⁸

Bir başka örnekte ise Suudi Arabistan Büyükelçisi tarafından kaleme alınan telgrafta: *“Teessürle öğrendiğim ve Muhterem mahdumunuza hasıl olan hadiseye mütellim oldum. Bu hususta teessürünüze iştirak ederken Cenab-ı Allah'tan kendisine acil sıhhat ve şifa diler ve sizlerin keder duymamanızı temenni ederim”*⁵¹⁹. Bir başka örnekte ise Lübnan Büyükelçisi, Adnan Menderes'e gönderdiği telgrafta şunları söylemiştir: *“Güney Batı Anadolu bölgesinde vukua gelen müessif zelzele dolayısıyla en derin teessürlerimi sunarken, ekselanslarınızdan sonsuz saygılarımı kabulünü istirham*

⁵¹⁸ BCA BKK 030 01 00 00/126 812 11.

⁵¹⁹ BCA BKK 030 01 00 00/126 812 12.

ederim ”.⁵²⁰ Son olarak Almanya’da taziyelerini bildiren ülkeler arasında yerini almıştır. Federal Almanya Cumhuriyeti Büyükelçisi yazdığı taziye telgrafında:

“Türkiye’nin Güneybatı bölgesinde vukua gelen şiddetli zelzele felaketi dolayısıyla Zat’ı Devletinize ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’ne en kalbi teessürlerimi arz etmek isterim. Aziz yurdunuzun bu pek şirin köşesini hasara ve can kaybına uğratan ani felaket, bütün Alman milletini cidden meyas ve mükedder kılmıştır. Bu hissiyat ve taziyelerimizin felaketzedelere de iblağına müsaade ve hürmetkâr hissiyatımın lütfen kabul buyurulmasını rica ederim.⁵²¹”

Yukarıda bahsettiğimiz üzere devletler taziyelerini sunmakla yetinmeyerek yaptıkları yardımlarla da Türkiye’nin uğradığı zararı hafifletmek istemişlerdir. Amerika depremin hemen ardından bölgedeki depremzedelerin ihtiyacını karşılamak amacıyla 500.000 Dolarlık bir yardımı, Kızılay Cemiyeti’ne bağışlamak için harekete geçmiştir. Amerikalılar bu hususta Türk yetkilileri bilgilendirmiş, bunun üzerine Türk hükümeti de Amerika’nın yapacağı yardımları gümrük vergisinden muaf tutulmasını kararlaştırmıştır.⁵²² Amerika bu yardımdan ayrı bölgede bir de seyyar Türk-Amerikan hastanesi kurarak bölgede depremden yaralanan vatandaşların tedavisinde de büyük rol oynamıştır. Depremzedelere yardım eden bir diğer ülke de İngiltere olmuştur. Bölgeye yardım göndermek için İngiliz Hükümeti askeri donanmasından yararlanarak, bölgeye bir sıhhi ekibin yanı sıra yardım malzemeleri de göndermiştir. Donanma da görev alan mühendis ve teknisyenler de yardım malzemelerin tahliyesi sırasında boş durmayarak, bölgenin elektrik hatlarının tamirinde görev almıştır.⁵²³ Pakistan Hükümeti de depremzedelere yardım için hareket eden ülkeler arasında yerini almıştır. Pakistan Hükümeti, depremzedeler yararına 5.000 İngiliz lirası değerinde bir yardım yapmaya karar vermiş, bu yardımların ilk partisini bir uçakla bölgeye göndermiştir. Yardımın geri kalan kısmını da vapurlar vasıtasıyla bölgeye gönderileceği Türk yetkililerine bildirmişlerdir.⁵²⁴ Ülkelerden gelen yardımlara son olarak Türkiye’yi ziyarette bulunan Almanya Cumhurbaşkanı Theodor Heuss’un yardımına değinmekte yarar vardır. Heuss, Ankara’da Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile görüştüğü sırada Fethiye felaketzedelerini

⁵²⁰ BCA BKK 030 01 00 00/126 812 14.

⁵²¹ BCA BKK 030 01 00 00/126 812 14.

⁵²² BCA BKK 030 18 01 02/146 41 19; TBMM *Zabit Ceridesi*, Cilt:12, Devre: XI, İçtima:8, (21.02.1960):175-176.

⁵²³ “Yeni Zelzele Dağları İkiye Böldü”, *Milliyet*, 29.04.1957.

⁵²⁴ “Pakistan’ın Zelzele Felaketzedelerine Yardımı”, *Milliyet*, 26.05.1957.

unutmayarak, 20.000 Mark tutarında Kızılay namına bir bağışta bulunmuş ve Türk milletine karşı duyduğu sempatiyi Cumhurbaşkanı Bayar'a iletmiştir.⁵²⁵ Ayrıca Alman Hükümeti, Fethiye'nin yeniden inşasında kullanılmak üzere 10.000 Mark tutarında inşaat malzemesi de göndermiştir.⁵²⁶ Hükümetler tarafından gönderilen yardımlara sosyal yardım kuruluşları da katılarak; Afganistan Kızılay'ı 14.700 Lira, Hindistan Kızıllaç'ı 5.502 Lira ve Kızılaslan ve Kızılgüneş Cemiyetleri de toplamda 26.239 Lira yardımda bulunmuşlardır.⁵²⁷

Türkiye, 4 Nisan 1949'da tarihinde Washington'da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması ile kurulan NATO'ya girme çabaları, Demokrat Parti'nin 1950 Türkiye genel seçimlerini kazanmasının ardından hız kazanmıştır. Bu süreçte Kore Savaşı'nın patlak vermesi ve Amerika'nın bu savaşa dahil olması, Türk siyaset yapıcılarının tarafından NATO'ya üyelik sürecinde fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bu hususta Türk Hükümeti, Amerika'dan sonra bölgeye asker gönderen ikinci devlet olmuştur. Bu süreçte gelişen ilişkiler ve Türkiye'nin batı eksenli dış politikasının yanı sıra Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'nin set olması ve çıkabilecek bir savaşta Türkiye'deki üslere ihtiyaç duyulması sebebiyle, Sovyetlere sınır konumunda olan Türkiye'nin önemi batı gözünde bir kat daha artmıştır. Bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin NATO'ya üyeliği, Eylül 1951'de NATO'nun Kanada'da yaptığı toplantı da üye ülkelerin temsilcileri tarafından kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir.⁵²⁸ NATO'nun kurulma amacı arasında, üye ülkelerin ortak bir savunma ittifakı kurması ve üye ülkelerin toprak bütünlüğünü tehdit eden unsurlara karşı askeri destek sağlama gibi konular yer almıştır. Ancak NATO Örgütü, üye ülkelere yalnız askeri ve savunma konusunda destek haricinde diğer konular da her türlü desteği vermeye devam etmiştir. Bu durumu açıklama açısından 1957 Fethiye Depremi, iyi bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye'nin yaşadığı depremi, NATO Örgütü ilk günden itibaren yakından takip etmiş, depremin meydana gelmesinin hemen ardından Amerika İzmir Konsolosluğu ve NATO 6. Taktik Hava Kuvvetleri Kumandanı uçaklarla deprem sahasını tetkik etmişlerdir.⁵²⁹ Bölgeye yakın olan NATO birlikleri de depremzedeler adına yardım

⁵²⁵ "Dr. Heuss Bugün İstanbul'a Geliyor", *Milliyet*, 09.05.1957.

⁵²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:12, Devre:XI, İçtima:8, (21.02.1960):175-176.

⁵²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:12, Devre: XI, İçtima:8, (21.02.1960):175-176

⁵²⁸ Türkiye'nin Nato üyeliği hakkında detaylı bilgi için Bkz. Bülent Akkaya, Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı, *Akademik Bakış Dergisi*, S.28, (2012): ss.1-20; Mustafa Kibaroglu, Türkiye-Nato İlişkileri, *Analiz Dergisi*, S.191, (2017): ss.1-20.

⁵²⁹ "Ege'de Zelzele Devam Ediyor", *Milliyet*, 27.04.1957.

toplamaya da başlamıştır. İzmir’de bulunan NATO Karargahı’nda bulunan yabancı personel aralarında yardım kampanyası başlatmış, topladıkları giyim eşyalarını Kızılay Cemiyeti’ne yatırmak istemişlerdir. Bunun üzerine NATO tarafından yapılacak yardım Türk yetkililer tarafından da görüşülmüş, yatırılacak yardımların gümrük vergisinden muaf tutulması Bakanlar Kurulu’na kararlaştırılmıştır.⁵³⁰

Deprem felaketine yabancı devletlerin ve uluslararası örgütlerin yanı sıra dini cemaatlerde depremedelere yardımlarda bulunmuşlardır. Bu hususta örnek vermek gerekirse Ermeni Patriği, cemaati adına depremedeler için 20.000 Lira tutarında bir bağışta bulunmuştur.⁵³¹ Başka bir örnekte ise Rum Ortodoks Patriği I. Athenagoras, İstanbul Valiliği’ni ziyaret ederek 40.000 lira tutarında bir bağışta bulunarak, Türk milletine cemaatinin her zaman dua ettiğini de valiye bildirmiştir.⁵³²

Görüldüğü üzere yaşanan deprem dünyada her ne kadar büyük bir yankı uyandırmış olmasa da uluslararası örgütler ve Amerika’nın öncülüğünde depremedelere yardımlarda bulunulmuş, bu yardımların ulaşmasında zorluklar yaşanmaması için Türk Hükümeti, vergilerden muaf tutmuştur. Yurtdışından gönderilen yardımların Yenice Depremi’ne nazaran az olması, bölgede nüfus zayıflığının az olmasının yanı sıra basında çok fazla yer almaması da bu durumun yaşanmasında etkili olduğu düşünülebilir.

⁵³⁰ BCA BKK 030 18 01 02/145 116 10.

⁵³¹ “Fethiye’de Hayat Devam Ediyor”, *Milliyet*, 01.05.1957.

⁵³² Depremin meydana geldiği yıl Kıbrıs Sorunu ortaya çıkmış, Patriğin İstanbul Valiliği’ni ziyareti dönemin basınında önemli bir yer işgal etmiştir. Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. “Yardım Artıyor”, *Milliyet* 29.05.1957.

İKİNCİ BÖLÜM

1923-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN SEL AFETLERİ

2.1. SEL KAVRAMI VE TARİHSEL SÜRECİ

İnsanlığın varoluşu ile birlikte suya olan gereksinimi, yaşamında büyük rol oynamıştır. İnsanın temel ihtiyacı gereği suya yakın olma isteği yerleşim bölgeleri seçiminde etkili olmuş, nehir, dere gibi su kenarlarını tercih etmişlerdir. Bu sayede insanlık, yüzyıllarca yaşamını sürdürebilmiştir. İnsanlığın suya karşı bu bağımlılığı, doğa kanunu olan sel olayını da tanınmasını ve bununla birlikte yaşamasını öğretmiştir.

Sel, doğanın kendini koruma mekanizması içinde gerçekleşen doğal bir olaydır. Atmosfer hareketliliği ve meteorolojik sistem içinde zaman zaman bazı bölgelerde aşırı yağış, kar erimesi gibi nedenlerle ortaya çıkan büyük su kütlelerinin vadi, yamaç ve tabanlarında, akarsu yataklarından kontrolsüz bir şekilde akması olayı olarak tanımlanabilir⁵³³. Sel oluşumunda iklim, jeolojik ve jeomorfolojik özellikler, bitki örtüsü özellikleri etkili iken, selin bir afet haline dönüşmesinde en büyük etken insana aittir. Yanlış arazi kullanımı, çarpık yerleşme, ormanların tahribatı, nehir yataklarının değiştirilmesi gibi beşerî nedenlerle doğanın dengesi bozularak, doğal akışında ilerleyen sel sularının bir afete dönüşmesine ve sosyo-ekonomik açıdan büyük zararlara yol açmasına sebep olmuştur.

Literatürde hidro-meteorolojik afetler⁵³⁴ içerisinde yer alan sel afeti, Türkiye’de halk arasında taşkın, su baskını, feyezân, seylâp, tuğyan⁵³⁵ gibi isimlerle ifade edilmektedir. Ancak halk arasında sel afetini anlatmak için kullanılan bu tabirler literatürde yer almamaktadır. Sel afetini anlatmak için kullanılan taşkın ifadesi selden farklı olarak, akarsuyun yatağından taşarak çevredeki araziye kaplamasına denilmektedir.⁵³⁶ Sel afeti için bir akarsuyun veya derenin taşmasına gerek yoktur. Bu

⁵³³ Mikdat Kadioğlu, *Türkiye’de İklim Değişikliği Risk Yönetimi*, (Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,2012), 68; Bilal Kirmencioğlu,“Türkiye’de Dere Yataklarına Müdahalelerin Taşkınlar Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”,(Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi: T.C. Orman Ve Su İşleri Bakanlığı Su Yönetim Genel Müdürlüğü, 2015):3; Mikdat Kadioğlu, “Sel, Heyelan ve Çığ İçin Risk Yönetimi, *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, Ed. Mikdat Kadioğlu ve Emin Özdamar (Ankara:İsmat Matbaacılık, 2008), 254; Esin Özcan, Sel Olayı Ve Türkiye, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.26, S.1,(2006): 36.

⁵³⁴ Kadioğlu, a.g.e., 253

⁵³⁵ Seylâp, feyezân, tuğyan kelimeleri genellikle Osmanlı dönemi arşiv belgelerinde sel afetini tanımlamak için sıkça kullanılmıştır. Cumhuriyet dönemi arşiv belgelerinde sel, taşkın ve su baskını kelimelerine sıkça rastlanmaktadır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Yasemin Özcan Gönülal, “Türkçede Tabiat Kaynaklı “Yıkım”lar Nasıl İfade Edilir?”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C.Güz, S.XXXVI, (2014): 169-190.

⁵³⁶ Selma Yaşar Korkanç, “Sel ve Taşkınlardan Korunmada Erken Uyarı Ve Önemi”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C.55, S.1, (2005): 124.

ayrım literatürde sellerin olduğu yere göre; dere ve nehir selleri(taşkınlar), dağlık alan selleri, şehir selleri, kıyı selleri ve baraj selleri olarak ayrılırken, oluşum sürelerine göre; yavaş gelişen, hızlı gelişen ve ani gelişen seller olarak da ayrılmaktadır.⁵³⁷

İnsanlığın var olduğu andan itibaren suya olan gereksinimi, yerleşik yaşama geçilmesiyle birlikte su kaynaklarının bulunduğu coğrafyaları kendilerine yurt edinmelerine neden olmuştur. Bu sayede yerleşik yaşama geçen toplumlar tarım arazilerini sulamada, balıkçılıkta, ulaşımda, ticarete suyun sonsuz nimetlerinden faydalanmışlardır. Suyun canlılığın temelini oluşturan eşsiz gücü medeniyetlerin ve uygarlıkların kalbini oluşturmuştur. Coğrafi açıdan çeşitli zenginliklere sahip olan Anadolu, tarih boyunca birçok uygarlığın da bu bölgede kurulmasını sağlamıştır. Örneğin; M.Ö. II. binin ortalarında güçlü bir krallık oluşturan Hititler, Kızılırmak bölgesine; M.Ö. I. Bin yılda güçlenen Phrygler, Sakarya havzasına; M.Ö. 9-6. Yüzyıllar arasında ortaya çıkan Urartu Krallığı da Van gölü civarına yerleşmişlerdir.⁵³⁸ Ancak suyun uygarlıklara sağladığı yaşam kaynağının aksine olumsuz etkileri de olmuştur. Tarih boyunca yaşanan sel afetleri toplum üzerinde unutulmayacak izler bırakmış ve bununla ilgili ilk yazılı kaynaklarda yerini almıştır. Örneğin; Kapadokia Kralı V. Ariarathes'in, Kızılırmak üzerine yaptırdığı barajın çökmesiyle birlikte Galatia ve Kapadokia toprakları sular altında kalmıştır. Bir başka örnekte ise Hitit yazılı metinlerinde yer almış olan, Nerik⁵³⁹ şehrinde yaşanan sel felaketine değinilmiştir⁵⁴⁰. Bunun yanı sıra sel afetleri, Hitit dua metinlerinde ve ay fallarında da yer edinmiştir⁵⁴¹. Örneklerden de anlaşılacağı üzere ilk uygarlıklar ile birlikte sel afeti toplumlar üzerinde olumsuz etkiler bırakmış ve bunu kayıt altına almışlardır. Sel afeti karşısında toplumlar çaresiz kalırken, inançları doğrultusunda tanrılarına dua ederek bu felaketten sakınmaya çalışmışlardır. Ayrıca hayatlarında su ile paralellik gösteren bu afete karşı toplumlar tarih boyunca akarsu, dere kenarlarına setler ve barajlar yaparak önlemler almaya da çalışmışlardır.⁵⁴²

⁵³⁷ Sellerin çeşitliliği hakkında detaylı bilgi için bkz. Kadioğlu, a.g.e., 255-257.

⁵³⁸ Veli Ünsal, "Eskiçağda Anadolu Su Kaynakları (Orta ve Doğu Anadolu)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.28, (2012): 209.

⁵³⁹ Nerik şehrinin, günümüzde Samsun şehri içinde yer aldığı bilinmektedir. Bkz. İlyas Gün. "Samsun'daki Antik Kentin Nerik Olduğu Kesinleşti" <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/samsundaki-antik-kentin-kutsal-nerik-oldugu-kesinlesti/905846> [10.08.2018].

⁵⁴⁰ Ahmet Ünal, "M.Ö. II. Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler", *Belleten*, C.XLI, S.163, (1977): 430.

⁵⁴¹ Ünal, a.g.m., 428.

⁵⁴² Urartu Krallığı'na ait sulama ve taşkınlardan korunma üzerine ileri düzeyde tekniklerle kanal, baraj vb. yapılar arkeolojik kazılar sonucu günümüze ulaşmıştır. Detaylı bilgi için Bkz. Oktay Belli, "Urartu

Türklerin Anadolu ve Mezopotamya topraklarına yerleşmeleri ile birlikte kurulan ilk Türk Devletleri, Eskiçağ Uygarlıklarında da olduğu gibi suya önem vermişlerdir. Büyük Selçuklu Devleti'nin Maveraünnehir olarak adlandırılan Seyhun-Ceyhun Nehirleri ve Mezopotamya'ya can veren Fırat ve Dicle gibi nehirlerle sahip olması, Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk olarak İznik'e yerleşmesi ve Osmanlı Devleti'nin başkentlerini Bursa, Edirne ve İstanbul gibi önemli su kaynaklarının yer aldığı şehirleri seçmesi bu durumun yadsınamaz gerçeğidir. Ancak hayatın vazgeçilmez unsuru olan su, devletlerin gelişmişliğini etkilerken, zaman zaman yaşanan nehir, dere taşkınları, aşırı yağışlarla oluşan sel afetleri sosyo-ekonomik açıdan olumsuz etkiler de bırakmıştır. Türklerin Anadolu ve Mezopotamya'yı yurt edinmesiyle birlikte yaşanan sel afetleri toplumda derin izler bırakmış gerek yazılı gerek sözlü kaynaklarla ⁵⁴³ günümüze kadar ulaşmıştır. Anadolu'da yaşanan sel afetleri ilk olarak kayıt altına alan Bizanslı Tarihçi Skylitzes olmuştur. Bu konuda Skylitzes, nehirlerin yükseldiğini, çukurların göle dönüştüğünü, hayvanların ve ekinlerin mahvolduğunu belirtmiştir.⁵⁴⁴ Bir başka örnekte ise 1058 yılında Dicle nehrinin taşmasıyla Bağdat'ta yaşanan sel felaketi İslam tarihçisi İbnü'l-Cevzî tarafından kaydedilmiştir.⁵⁴⁵ Osmanlı Devleti Dönemi'nde de birçok sel afeti, yazılı kaynaklar, arşiv belgeleri ve üzerine yapılan araştırmalarla gün yüzüne çıkarılmıştır.⁵⁴⁶

Anadolu coğrafyasının su kaynaklarının fazlalığının yanı sıra yaşanan sel afetlerinin sıkça gerçekleşmesi ve yaşattığı sosyo-ekonomik olumsuz etkileri yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu hususa ayrı bir önem vermesini gerektirmiştir. Anadolu'nun Afetler Bölgesi olmasının yanı sıra Cumhuriyet'in ilk

Sanatının Sosyo-Ekonomik Açından Eleştirisi Üzerine Bir Deneme”, *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, S.6, (1979): 45-95.

⁵⁴³ Sel afeti hakkında yaşadıkları acıları anlatmak için ağıtlar yakmıştır. Sözlü kaynak niteliğinde olan söylenen ağıtlar için Bkz.Seyit Gezer, “Ağıt Metinlerinin Sözlü Tarih Belgesi Niteliği-Sel Ağıdı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, C.9, S.42, (2016): 658-666.

⁵⁴⁴ Ömer Subaşı, “XI. Yüzyılda Anadolu'da Meydana Gelen Doğal Afetler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, S.54, (2015): 529.

⁵⁴⁵ Büyük Selçuklu Devleti dönemine ait sel afeti ile ilgili birçok kayıt bulunmaktadır. Ancak araştırmamızın Cumhuriyet dönemini kapsadığı için hepsine yer verilmemiştir. Bu konuda detaylı bilgi almak için bkz. Ömer Tokuş, “Selçuklular Dönemi'nde Bağdat'ta Depremler ve Meteorolojik Afetler (H.447-590/M. 1055-1194)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.52,(2017): 449-453.

⁵⁴⁶ Bu konuda birçok yazılı arşiv kaynakları bulunmakta ve Osmanlı Devleti'nin yaşanan taşkınlara karşı tedbirler ve yardımlar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti döneminde yaşanan sel afetleri hakkında çalışmalar da bulunmaktadır. Bkz. İbrahim Yılmazçelik, “XVIII. Ve XIX Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Tabii Âfetler”, *Journal of History and Future*, Vo.4, I.1(2018); 8-37; Hüseyin Muşmal, “XX.Yüzyılların Başında Beyşehir Gölü ve 1910-1911 Büyük Taşkın Hadiseleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.23, (2008): ss.219-262.

yıllarında tarım sektörünün ekonomide önemli bir yer tutmasından dolayı devlet tarafından taşkınlara karşı önlemler üzerinde hassasiyetle durulmuştur. Tezin bu bölümünde 1923-1938, 1938-1950 ve 1950-1960 dönemlerinde yaşanan sel afetleri; devletin bu afetlere karşı yaptığı yardım ve alınan tedbirlerin yanı sıra; yaşanan sel afetlerine karşı yurtdışından gelen yardımlara yer verilerek, araştırmalar sonucunda elde edilen kaynaklar çerçevesinde, sel afetinin önemi belirtilmeye çalışılmıştır. Ayrıca sınırı aşan sular olarak adlandırılan nehirlerde meydana gelen taşkınların uluslararası ilişkilerde ne şekilde rol oynadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

2.2. 1923-1938 YILLARI ARASINDA YAŞANAN SEL AFETLERİ

Ülkemizde neredeyse her yıl görülen sel afeti, depremde sonra en büyük maddi ve manevi zarara sebebiyet veren doğal afetlerin başında yer alır. Türkiye'nin doğal özellikleri, sosyo-ekonomik yapısı ve kültürel özellikleri bu afetin sıkça yaşanmasına neden olmuştur.⁵⁴⁷ 1. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Dönemi'nde büyük zarara uğramış, harap halde bulunan ve yoksullukla mücadele eden Anadolu, bağımsızlık mücadelesini kazanılmasıyla yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Savaşlar sonrası enkaz yığını halini almış Anadolu'nun, yeniden inşa sürecinde devlet, doğal afetleri de göz ardı etmemiştir. Bu hususta sel afeti özelinde bakılacak olursa, yapıların inşasında dere, nehir yataklarının üzerine yapılmaması, dere ve nehir ıslahı, set ve barajların yapımı gibi konulara önem vermiş, bu hususta mecliste çalışmalar da bulunarak kanun ve yönetmelikler çıkarmıştır. Ancak devletin bu dönem içinde ekonomik açıdan kısıtlı imkanları ve halkın afetler konusunda bilinçli olmaması yaşanan sel olaylarının felakete dönüşmesine engel olmamıştır. Her yıl yaşanan irili ufaklı sel afetleri olmasına rağmen tezin bu bölümünde seçilen sel olayları; maddi ve manevi yaşattığı zararlar, arşiv belgelerinde, meclis tutanaklarında yer alması ve dönemin ulusal basınında haber değeri açısından önemi dikkate alınarak seçilmiştir.

⁵⁴⁷ Özcan, a.g.m.,35.

2.2.1. 1929 Trabzon-Rize Sel Afeti

Ülkemizde, sel ve heyelan afeti, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sıkça görülmektedir. Bunda Türkiye'nin en fazla yağış alan bölgesi⁵⁴⁸, yamaç eğiliminin ve killi kayaçlarının fazla olması⁵⁴⁹ gibi faktörler etkin rol oynamaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Trabzon, Rize ve Gümüşhane illerinde 1927-2007 yılları arasında yaşanan sel ve heyelan olaylarında yaklaşık 442 kişi hayatını kaybetmiştir.⁵⁵⁰

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren, Trabzon ve Rize çevresi, irili ufaklı sel olayları ile karşılaşmış, can kayıplarının yanı sıra maddi zararlara da sebep olmuştur.⁵⁵¹ Cumhuriyet Dönemi ile görülen en büyük sel afeti; 5-7 Temmuz 1929 tarihlerinde, başta Trabzon'un Of ve Sürmene İlçelerinin yanı sıra Rize ve Giresun şehirlerinde de etkili olan sel felaketidir. 5 Temmuz günü başlayan aşırı yağışlar iki gün boyunca aralıksız sürmüş, bu yağmurlar sonucu toprağın suya doyması ve bölgenin arazi yapısı nedeniyle, sel felaketi ile birlikte bu illerde heyelanlar da görülmüştür.

Sel felaketi ile ilgili ilk haberler ancak on gün sonra Trabzon Vilayeti'nden çekilen telgraflarla öğrenilebilmiş; ulusal basın da yaklaşık 1 hafta sonra sel felaketi ile ilgili haberlere sayfalarında yer vermeye başlamıştır. Bu hususta Trabzon Vilayeti'nden, İçişleri Bakanlığı'na çekilen ilk telgraf ancak 17 Temmuz günü Bakanlığa ulaşabilmiştir. Bu telgrafta; 48 saat süren yağmurlar neticesinde Of ve Sürmene Kazalarında bulunan derelerin taşıdığını, bu bölgede bulunan evlerin ve dükkanların su altında kaldığı ve köprülerin tamamının yıkıldığı bildirilmiştir. Ayrıca bölgede telefon ve telgraf hatlarının selden zarar gördüğü için ilçelerle haberleşmenin sağlanamadığı da telgrafta yer almıştır. Telgrafta, yaşanan sel felaketinin boyutlarını göz önüne sermesi amacıyla, nüfus kaybı ve maddi zararlara da yer verilmiştir. İlk yapılan hasar-tespit çalışmaları sonucunda; 260 vatandaş hayatını kaybederken, 3.500 kişi de selden etkilenmiştir. Maddi hasarlar

⁵⁴⁸ Gürkan Gürgen, "Doğu Karadeniz Bölümü'nde Maksimum Yağışlar ve Taşkınlar Açısından Önemi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.24, S.2, (2004): 80.

⁵⁴⁹ Mümin Filiz ve Hatice Avcı, "Trabzon İlinde Meydana Gelen Heyelanlar Ve Heyelanların Bölgeye Etkileri", *SDU International Technologic Science*, Vo.5, No.3,(2013):31.

⁵⁵⁰ Lütfi Altınkaynak, "Son 80 Yılda Trabzon ve Çevresinde (Dere Yatakları Boyunca) Meydana Gelen Sel ve Heyelan Olaylarına Genel Bir Bakış", *Taşkın, Heyelan Ve Dere Yataklarının Korunması Konferansı Bildiri Kitabı 07-08 Ağustos 2008*, (Trabzon: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü, 2008): 131.

⁵⁵¹ 1924 yılında Rize Ve Trabzon çevresini etkileyen bir sel ve heyelan olayı yaşanmıştır. Bkz. Ülkü Köksal, "Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti(1918-1950)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.22, (2017): 186. Ayrıca 1927 yılında da yine Trabzon'un Sürmene ilçesinde aşırı yağışlar sonucu sel afeti ile birlikte heyelan felaketi gerçekleşerek 3 kişi hayatını kaybetmiştir. Bkz. Altınkaynak, a.g.e., 133.

hakkında da verilen bilgilerde; 700'e yakın hayvan telef olduğu, 197 ev, 20 dükkanın da yıkıldığı belirtilmiştir.⁵⁵² Görüldüğü üzere bilanço hakkında ilk bildirilen rakamlar, yetkililer tarafından abartılmıştır. Şüphesiz ki yaşanan felaketin, yöneticileri psikolojik yönden olumsuz etkilemesi ve ilk anda çevreden alınan haberlerin yeterince sağlıklı olmaması, bu duruma etki etmiştir.

Sel felaketini, Kızılay Merkezi de yaklaşık bir hafta sonra Trabzon ve Sürmene Kızılay Şubelerinden çekilen telgraflarla öğrenebilmiştir. Telgraflarda, selin nasıl başladığına değinerek; Sürmene'de 25 köye ait mahsulün, 29 köprü ve 20 evin tamamen harap olduğu, Of Kazası'nın dörtte üçlük bölümünün tanınmaz halde olduğu ve yaklaşık 4.000 kişinin dağ ve yaylara kaçarak meskensiz kaldığı bildirilmiştir.⁵⁵³

Sel felaketi yalnızca Trabzon'da etkili olmamış, Rize ve Giresun İllerinde de can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Bu vilayetlerde selin olduğu andan itibaren ilk durum hakkında merkeze haber vermeye çalışmıştır. Sel sularının telgraf ve telefon hatlarına zarar vermesi, vilayetlerden yazılan telgrafların zamanında ulaşmasını engellemişse de bunda taşkınların etkisi kadar PTT çalışanlarının ihmalkarlıklarının da etkisi olduğu söylenebilir. Bu hususta İçişleri Bakanlığı, Başbakanlığa çektiği telgrafta bu duruma değinerek; Rize Vilayeti'nden 7 Temmuz günü çekilen telgrafın on günden fazla gecikme ile ulaştığı bildirilmiştir. Bu durumun yaşanmasında, selin telgraf hatlarına zarar vermesi etkili olduğu gibi PTT çalışanların ihmalkarlığı olup olmadığı da PTT Müdürlüğü'ne sorulmuştur.⁵⁵⁴ Rize Vilayeti 7 Temmuz günü çektiği telgrafta selin tahribatı hakkında önemli bilgiler de aktarmıştır. Telgrafta; selin nasıl meydana geldiği açıklanırken, üç köyde 30 evin, heyelan sebebiyle de 29 kişinin hayatını kaybettiği bildirilmiştir. Ayrıca üç ahşap köprünün ve yaklaşık üç kilometrelik yolun zarar gördüğü de telgrafta belirtilmiştir.⁵⁵⁵ Görüldüğü üzere arşiv belgelerinden ulaşılan bilgiler ışığında akıllara tek bir soru gelmektedir; eğer vilayetlerden yazılan telgraflar devlet mercilerine zamanında ulaşırdı, yaşanan sel felaketin zararları bu denli ağır olur muydu?

Nispeten Trabzon ve Rize Vilayetlerine göre sel felaketi Giresun'da da zarara neden olmuştur. Yaşanan felaketin zararlarını, telgraf yoluyla Ankara'yı bilgilendiren il

⁵⁵² BCA BKK 030 10 00 00 /117 818 28.

⁵⁵³ Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, *1930 Meclis Umumisine Takdim Edilen 1929 Senesi İcraatına Ait Rapor*; (İstanbul: Hilal Matbaası, 1930), 29.

⁵⁵⁴ BCA BKK 030 10 00 00/117 818 31.

⁵⁵⁵ BCA BKK 030 10 00 00/117 818 31.

yöneticileri şunları aktarmıştır: Bölgede Çavuşlu, Yağlıdere, Harşit, Aları ve Çömlekçi Derelerinin taşarak piriç tarlalarını su kapladığını, tahminen 150 bin liralık zarara yol açtığını, 10 köprü ve Giresun-Tirebolu karayolunun da tahribata uğradığını bildirmişlerdir. Bunun yanı sıra 4 kişinin hayatını kaybettiği ve 100'e yakın hayvanın telef olduğunu da telgrafa eklemişlerdir.

Ulusal basında, devlet mercileri gibi sel felaketinden geç haberdar olmuş, ancak bir hafta sonra bölgeden haberlere sayfalarında yer vermişlerdir. Zaman zaman gazeteler, bölgeden aldıkları ilk duyumları haberleştirerek sayfalarına taşımışlardır. Gazetelerin, haber atlatarak tirajlarını yükseltmek amacıyla yaptığı yanıltıcı haberler, devletin gündeminde de yer almıştır. Buna örnek vermek gerekirse; “*Hakimiyet-i Milliye*” Gazetesi’nin yaptığı 15 Temmuz günkü haberinde, “Zavallı Rize!” başlığı ile sel felaketi haberini okuyucularına duyurmuştur. Haberin detayında, selin merkezi olarak Rize vilayeti gösterilerek, bütün tahribatın bu bölgede gerçekleştiği aktarılmıştır. Bu konuya Rize Vilayeti’nden çekilen telgraf ile birlikte Ekonomi ve Bayındırlık Bakanları bilgilendirilerek, asıl sel tahribatının Trabzon Vilayeti’nde gerçekleştiği bildirilmiştir.⁵⁵⁶

Yukarıda bahsedildiği üzere ulusal basın ancak afetten bir hafta sonra bölgedeki durum hakkında bilgiler vermeye başlamıştır. Öyle ki “*Akşam*” Gazetesi, sel felaketinin yaşandığı günlerde Rize’de, sıcakların başladığını ve insanların denize girdiğini dahi yazmıştır.⁵⁵⁷ Sel felaketi ve heyelanla ilgili haberler ancak 12 Temmuz günü yayınlanan gazetelerin sayfalarında yer bulmaya başlamıştır. “*Cumhuriyet*” Gazetesi 12 Temmuz günü “Of ve Sürmene Havalisinde Feyezanlar” başlığı altında zararın milyonlarca lira olduğunu ve ölü sayısının 400’e yakın olduğu bildirmiştir.⁵⁵⁸ Başka bir örnekte ise “*Akşam*” Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi’nin haberini aynı şekilde aktararak, “*Trabzon Havalisinde Müthiş Feyezanlar*” manşetiyle bölgedeki durumu aktarmıştır.⁵⁵⁹ Aynı gün yayınlanan “*Vakit*” Gazetesi de “*Sürmene Havalisinde Büyük Bir Facia*” başlığı ile bölgede suların 30 metreye kadar yükseldiğini, Sürmene’nin Humerhan⁵⁶⁰ Deresi ve

⁵⁵⁶ Hakimiyet-i Milliye gazetesinin haberi için Bkz. “Zavallı Rize!”, *Hakimiyeti Milliye*, 15.07.1929; Rize vilayetinden konu hakkında çekilen telgraf için Bkz. BCA, BKK, 30 10 00 00/117 818 31.

⁵⁵⁷ “Rize’de Asayiş”, *Akşam*, 08.07.1929.

⁵⁵⁸ “Of ve Sürmene Havalisinde Feyezanlar”, *Cumhuriyet*, 12.07.1929.

⁵⁵⁹ “Trabzon Havalisinde Müthiş Feyezanlar”, *Akşam*, 12.07.1929.

⁵⁶⁰ Vakit gazetesinin haberinde yer alan Humerhan (Humurgan) deresi günümüzde Sürmene deresi olarak bilinmektedir. Rumca “Manahos” olarak bilinen derenin ismi anlam olarak yalnız demektir. Günümüzde hala dere için Manahos, Humurgan isimleri kullanılmaktadır. Bkz. Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. “Sürmene”. <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/TR-57625/surmene.html> [13.12.2018]

Of'un Solaklı Derelerinin taşıdığı, bölgedeki zararın ulaşım ve haberleşmenin kısıtlı olması nedeniyle bilinemediğini belirtmiştir.⁵⁶¹ Gün geçtikçe bölgeden alınan haberler neticesinde, gazeteler selin yaşattığı etki hakkında daha fazla bilgiyi okuyucularına aktarmıştır. Bölgede yaşanan sel felaketinin bilançosu hakkında verilen rakamlar her ne kadar mübalağa edilerek verilmişse de önemli bilgiler içermektedir. Bu hususta “*Vakit*” Gazetesi, bölgeye gönderdiği muhabirler aracılığıyla bölgedeki durumu okuyucularına aktarmıştır. Gazetenin, 16 Temmuz günkü haberine göre; Hamurgan ve Solaklı Dereleri üstündeki köprüler tamamen yıkılmış; Ökne, Şinek, Şur, Zeno, Zisino, Holalar, Cakaroksa, Fotnos Köyleri kısmen harap olmuş ve yüzlerce ev yıkılmıştır. Bölgede haberleşme ve ulaşımın hala sağlanamamasından ötürü durum hakkında net bilgi verilememiştir. Ayrıca gazete, yalnız Rize’de zararın 2 milyon liraya ulaştığını da belirtmiştir.⁵⁶² “*Vakit*” Gazetesi 17 Temmuz günkü haberindeyse; 700 kişinin boğulduğunu, afetin hemen ardından 6 bin kişinin aç, susuz sokaklarda yaşadıklarını, 35 köyde 655 evin ve 200 dükkânın sular altında kaldığını da eklemiştir. Ayrıca yalnız Trabzon’da 600 bin liralık zarar olduğunu da sayfalarında aktarmıştır.⁵⁶³ Dönemin önemli basın kuruluşu olan “*Cumhuriyet*” Gazetesi de bölgede hala aralıklarla yağmurun devam ettiğini, yağmurlardan tahribata uğramayan köyün olmadığını bildirmiş ve sel sularından bir dağın ortadan yarıldığını belirtmiştir.⁵⁶⁴ “*Cumhuriyet*” Gazetesi’nin 17 Temmuz günkü basımı, bölgenin durumu hakkında daha fazla bilgi vermektedir. Rize’de 5, Sürmene’de 20 kişinin hayatını kaybettiğini, Of kazasında birçok köyün neredeyse tamamının harap halde olduğunu, 23 köyde 413 evin, 93 dükkânın tamamen sular altında kaldığını bildirmiştir. Ayrıca gazete, bölgedeki bilançonun tam olarak verilememesinde, halkın taşkınlık ve heyelandan kaçmak için dağlara ve yaylalara çıktığını, buna bağlı olarak net bir rakam verilemediğini de eklemiştir.⁵⁶⁵ Son olarak bu bölümde yaşanan felaketin boyutunu gözler önüne sermek amacıyla, dönemin gazete muhabiri olan Osman Cudi’nin, sel afetinin yaşandığı bölgeye giderek gördüğü manzarayı aktarmakta yarar vardır. O dönemde “*Vakit*” Gazetesi muhabirliği yapan Osman Cudi gördüğü manzara karşısında şunları dile getirmiştir. “...Birçok hanelerin topraklara karışıp sel halinde dereye indiğine şahit oldum. Açlıktan ot yiyen, tecennün eden bir parça ekmek için sekiz

⁵⁶¹ “Sürmene Havalisinde Büyük Bir Facia”, *Vakit*, 12.07.1929.

⁵⁶² “Rize Havalisindeki Facia”, *Vakit*, 16.07.1929.

⁵⁶³ “Felaket Çok Müthiş”, *Vakit*, 17.07.1929.

⁵⁶⁴ “Rize’de ki Felaket”, *Cumhuriyet*, 16.07.1929.

⁵⁶⁵ “Rize’de Dehşetengiz Feyezanlar”, *Cumhuriyet*, 17.07.1929.

on saatlik dağları aşan insanlar, dere içinde insan vücutları, ağaç dallarına sarılmış kadın saçları gördüm..."⁵⁶⁶ Görüldüğü üzere gazetecinin anlattıkları sel felaketinin ne derece yıkıma sebep olduğunu ve halkın üzerinde yarattığı korkuyu anlatmak için yeterlidir.

Trabzon ve Rize’de yaşanan bu felaketin üzerinden yıllar geçmesine rağmen hala bu bölgede yaşayan halkın zihinlerinde tazeliğini korumakta ve yaşattığı acının izleri hissedilmektedir. O günkü felaketi yaşayan bölge halkı, yaşadıkları zor günleri unutmamış, aynı hislerle yaşadıklarını nesilden nesle aktarmıştır. Yaptığımız araştırmada bunun örneğine bizzat şahit olunmuştur. Günümüzde hala aile ve akrabaları, Sürmene’de ikamet etmekte olan arkadaşım Gülşah Yıldız, 1929 sel afetinde büyük annesini kaybetmiştir. Yaptığımız araştırma neticesinde arkadaşımın vasıtasıyla annesiyle yaptığım görüşmede, o günü şöyle aktarmıştır.

“Anneannem o günkü ismiyle Zenozena’nın, bugünkü Günebakan’ın orta mahalle kısmında, benim doğup büyüdüğüm evin karşısındaki evde yaşarmış. O gün üst mahalledeki fındık bahçesinden dönerken, büyük teyzemle beraber büyük bir fırtınanın geldiğini görmüşler. Bu sebeple annemi daha sonra almak üzere köyün en güvenli evlerinden birine, yani su yatağından uzak olan muhtarın evine bırakmışlar. Anneannem, sende kal ısrarlarına karşın hayvanlarını beslemek için evine doğru yol almış. O andan sonra anlatılan, yukarı mahalleden bir taşın koparak, bahçeler arasında yuvarlanıp; yuvarlanma esnasında, peşinde su yatağı oluşturarak anneannemin evine düştüğüdür. Anneannem faciaya ahırda yakalanmış ve yukarıya tırmanmak isterken çok fazla su yutarak baygınlık geçirmiş. Afetin hemen ardından kapı eşiğinde bulunarak hastaneye götürülmüş ve yüksek miktarda su yuttuğu söylenmiştir. Yine annemin ve köylülerin anlattığına göre, 40 gün çamur kustuktan sonra, akrabasının evinde hayatını kaybetmiştir. O köyde tek ölen kişi benim anneannem Nazife Çilingir’dir.”⁵⁶⁷

Yaşanılan felaket sonrasında Cumhuriyet arşivi kayıtlarında ve dönemin ulusal basınında bilanço hakkında farklı bilgiler yer almıştır. Ancak 1929 Trabzon-Rize Sel Felaketi üzerine daha sonra yapılan çalışmalar neticesinde, 146 kişinin hayatını kaybettiği literatürde netlik kazanmıştır.⁵⁶⁸

⁵⁶⁶ “Facia Nasıl Başladı? Neler yaptı?”, *Vakit*, 25.07.1929.

⁵⁶⁷ Elmas Yıldız, Mülakat: Özgür Şahan, Eskişehir, 10.09.2018.

⁵⁶⁸ Altınkaynak, a.g.e., 133.

2.2.1.1. Trabzon-Rize Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar

Trabzon-Rize Sel felaketinin duyulmasının ardından yerel ve merkez yöneticiler tarafından bazı tedbirler alınmaya ve ilk yardım çalışmaları yürütülmeye başlanmıştır. Ancak yaşanan felaketin boyutlarını hafife alan yerel yöneticiler tarafından günümüzde önemi anlaşılan afete karşı ilk müdahalede geç kalınmıştır. Yaklaşık bir hafta sonra Trabzon Vilayeti bu hususta harekete geçerek ilk yardım çalışmalarına başlayabilmiştir. Yöneticilerin felakete bu yaklaşımı gazetelerde yer alarak, eleştiri konusu haline gelmiştir.⁵⁶⁹ 12 Temmuz günü “*Cumhuriyet*” Gazetesi'nin haberine göre; Trabzon Valisi Hilmi Bey öncülüğünde doktorlardan oluşan ilk yardım ekibi ile birlikte felaket sahasına giderek çalışmalara başlamıştır. Bunun yanı sıra Valilik tarafından Trabzon ve kazalarında iane komisyonları kurularak yardım çalışmalarına hız vermiştir.⁵⁷⁰ Ayrıca Vilayet merkezinde de bölgede arama kurtarma ve yardım çalışmalarının organize etmek için, Vali'nin başkanlığında, Belediye, Cumhuriyet Halk Partisi liderleri ve Trabzon Kızılay Şubesi yöneticilerinden oluşan bir heyet oluşturulmuştur.⁵⁷¹ İstanbul Belediyesi de yaşanan felaket üzerine acil toplanarak, felaketzedeler yararına ilk etapta 5.000 liralık bir yardım kararı almıştır.⁵⁷² Bölgeye yakın il ve ilçelerde yardım çalışmalarına süratle katılmışlardır. O dönemde Gümüşhane'nin bir ilçesi olan Bayburt, bir yardım heyeti göndermenin yanı sıra ilaç ve erzak yardımında da bulunmuştur.⁵⁷³

Sel felaketi dolayısıyla telefon ve telgraf iletişiminin kısıtlı oluşu ve görevlilerin ihmalkarlıkları nedeniyle Ankara'da felaketi ancak bir hafta sonra öğrenebilmiştir. Haber alınır alınmaz merkez yönetiminde, acil yardım çalışmalarına başlamıştır. Felaket sahasından çekilen telgraflarla durumu yakından takip eden Ankara, ilk etapta Kızılay Cemiyeti'ni bu hususta görevlendirmiştir. Yardım çalışmalarına başlayan Cemiyet, 2.000 liralık nakdî yardımda bulunmuştur⁵⁷⁴. İlk yardımdan bir hafta sonra Cemiyet, 3.000 liralık nakdî yardımda daha bulunmuştur.⁵⁷⁵ Bunun yanı sıra bölgenin ihtiyaçları doğru

⁵⁶⁹ 20 Temmuz günü yayınlanan Akşam Gazetesi'nin haberine göre; Felaketin olduğu günden yaklaşık 5 gün sonra vilayet yöneticilerinin afetten haberdar olduğu ve ancak yardımlar için harekete geçildiği aktarılmıştır. Bkz. “Trabzon'daki Seylap”, *Akşam*, 20.07.1929.

⁵⁷⁰ “Of ve Sürmene Havalisinde Feyezanlar”, *Cumhuriyet*, 12.07.1929.

⁵⁷¹ Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, a.g.e., 29.

⁵⁷² “Felaketzedelere Yardım”, *Vakit*, 18.07.1929.

⁵⁷³ “Felaketzedelere Yardım”, *Vakit*, 18.07.1929.

⁵⁷⁴ BCA BKK, 030 10 00 00/117 818 28.

⁵⁷⁵ Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, a.g.e., 29.

şekilde belirlenerek yardım yapılması için Cemiyet, müfettiş Mazlum Bey başkanlığında bir heyeti görevlendirmiş ve heyet yanlarında çadır ve sihhî malzeme ile yola çıkmıştır.⁵⁷⁶ Türkiye'nin önde gelen bankaları da felaketzedelere yardımda bulunmuştur. Bu hususta ilk olarak İş Bankası felaketzedelerin gıda sıkıntısı çekmemesi için bölgeye 800 liralık mısır yardımında bulunmuştur.⁵⁷⁷ Ziraat Bankası da 4.500 liralık nakdi yardımda bulunarak, ihtiyaç sahiplerine yardımı ulaştırmıştır.⁵⁷⁸ Karayolunun sel ve heyelanlardan zarar görmesinden dolayı yapılan yardımlar, kayık ve motorlu deniz taşıtları ile güç şartlarda bölgeye ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Ankara'dan gönderilen heyetlerin felaket sahasına ulaşmaları ile birlikte yapılan yardım çalışmaları daha organize ilerlemeye başlamıştır. Heyetler, felaket bölgesinde yaptıkları tetkikler sonucu bölgenin ihtiyaçları hakkında raporlar hazırlayarak Ankara'ya göndermişlerdir. Buna örnek vermek gerekirse; Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı müfettişleri bölgede yaptığı tetkikler sonucu bir rapor hazırlayarak, bölgedeki durumu, hasar tespit çalışmalarına ve yapılan yardımları Bakanlığa bildirmişlerdir. Raporda; Açıkta kalanların bir kısmı komşulara, bir kısmının da Bayburt yaylalarına yerleştiğini, halka 300 çuval peksimet, kişi başına yarım kilo un veya patates verildiği, 4.500 kişinin iaşesinin sağlandığı bildirilmiştir.⁵⁷⁹ Bir başka raporda ise; Bir heyetin iskana elverişli arazinin tetkiklerini yapmakta olduğunu, halkın evlerinin tamiri ve iskanları sağlandığı, halk arasında salgın hastalık durumu olmadığını, un ve mısır yardımı yapılmaya devam edildiği bildirilmiştir.⁵⁸⁰ Cumhuriyet Halk Partisi de il ve ilçe teşkilatları vasıtasıyla bölgede tetkikler ve yardım çalışmalarına katılmıştır. Bölge de tetkikler de bulunan Cumhuriyet Partisi Trabzon Şubesi hazırladığı raporu Ankara'ya sunmuş, bu raporlar neticesinde 16.000 liralık nakdi yardım temin etmiştir.⁵⁸¹

Sel felaketinin yaşandığı günlerde meclisin tatilde olması sebebiyle vekiller adına Meclis Başkanı Kazım Özalp, Trabzon ve Rize Vilayetlerine yaşanan elim felaketten duyduğu üzüntüleri bildiren bir telgraf göndermiştir. Telgrafta Özalp:

⁵⁷⁶ "Rize Havalisindeki Seylap Faciası", *Vakit*, 16.07.1929; "Trabzon'daki Seylap", *Akşam*, 20.07.1929.

⁵⁷⁷ "Trabzon'daki Seylap", *Akşam*, 20.07.1929.

⁵⁷⁸ "Kıymetli Bir Teberru", *Hakimiyeti Milliye*, 29.07.1929.

⁵⁷⁹ BCA BKK 030 10 00 00/ 121 863 05.

⁵⁸⁰ BCA BKK 030 10 00 00/121 863 05.

⁵⁸¹ Cumhuriyet Partisi Trabzon İl Başkanlığı raporu detayları için bkz. Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, a.g.e, 30-35.

“Azim zayıfatı mucip olan hadisatı ahireden dolayı halkın keder ve teessürlerine iştirak ve milletimizin bu gibi felaketlerden masun kalması temenniyatında bulunduğumuzu Büyük Millet Meclisi namına arz ve duçarı felaket olanlara beyanı taziyet olunmasını rica ederim.”⁵⁸²

Devletin ileri gelenleri yaptığı maddi yardımlar yanında manevi açıdan da felaketzedelerin yanında olduğunu göstermeye çalışmış ve bu gibi felaketlerde yalnız olmadıklarını göstermek istemiştir.

Yaşanılan felaket yurttan olduğu gibi yurtdışında da yankı uyandırmıştır. Yabancı ülkeler Türk devletine olan dostluklarını kimi zaman elçilikleri vasıtasıyla kimi zaman felaketzedelere yaptığı yardımlar vasıtasıyla göstermişlerdir. Dostane tutumunu her zaman gösteren Mısır Hükümeti, felakete ilk koşan ülkeler arasında yer almıştır. İlk olarak Mısır Büyükelçiliği aracılığıyla 100 liralık bir yardımda bulunan Mısır Hükümeti, daha sonra buna ek olarak taziye mesajı ile birlikte 400 İngiliz lirası tutarında nakdi yardım da bulunmuştur.⁵⁸³Türkiye'nin yaşadığı felakete özel hassasiyet gösteren Mısır Devleti, maddi yardımlarına devam etmiştir. Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın validesi de 2.000 liralık bir yardımda daha bulunmuştur.⁵⁸⁴ Bunun yanı sıra felaket dolayısıyla taziyelerini bildirmek amacıyla Amerika, Fransa, İspanya ve Lehistan Büyükelçileri Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Bey'i ziyaret etmişlerdir. Amerika ve Fransa Elçileri ayrıca nakdi bir yardım da bulunarak selzedelerin yaralarının sarılmasına katkı sağlamışlardır.⁵⁸⁵ Bu hususta son olarak, Avusturya'nın Ankara Elçisi, 150 Türk lirası tutarında nakdi yardımda bulunarak taziyelerini Türk halkına bildirmiştir.⁵⁸⁶

Hükümet, Trabzon ve Rize'de yaşanan sel ve heyelan felaketi sonrasında bölge halkının yaralarını sarmak ve yaşantılarını normale çevirmek için çalışmalara başlanmıştır. Sel afetinden önce 1928-1929 yılları arasında Anadolu'yu vuran kuraklık⁵⁸⁷, geçimini topraktan sağlayan Trabzon, Rize ve Giresun halkını etkilemiş, büyük bir açlık

⁵⁸² “Of'taki Seylap”, *Vakit*, 23.07.1929.

⁵⁸³ BCA BKK 030 10 00 00/120 851 19.

⁵⁸⁴ “Günün Haberleri”, *Akşam*, 29.07.1929.

⁵⁸⁵ “OF ve Sürmene Felaketine Taziye”, *Hakimiyeti Milliye*, 25.07.1929.

⁵⁸⁶ “Teşekkür”, *Hakimiyeti Milliye*, 25.09.1929.

⁵⁸⁷ 1928-1929 yılında Anadolu'yu vuran kuraklık hakkında detaylı bilgi için bkz. Türk Kızılay Derneği, a.g.e,72-76; Ayrıca bölgede ki kuraklık üzerine devletin yaptığı çalışmalar ve konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Muzaffer Başkaya, “1929 Of-Sürmene Felaketi ve Bölgeye Etkileri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.18,(2015): 191-192.

ve geçim sıkıntısına düşmüşlerdir. Kuraklık afeti ile beli bükülen bölge halkı, sel ve heyelan felaketleri ile birlikte tamamen yıkılmıştır. 1929 yılında sel ve heyelan olayları sonucu bölge halkının yaşam alanları enkaza dönmüş, geçim sıkıntısı üzerine bir de bölge halkının iskân sorunu ortaya çıkmıştır. Bölgede son 2 yılda yaşanan afet silsilesi sonucu büyük bir işsizlik, iskân ve göç⁵⁸⁸ dalgası ortaya çıkmıştır. Sel afeti sonrası bölge halkı kimi zaman çevre ilçelerde akrabalarında, kimi zaman dağlarda ve yaylalar da yaşamaya başlamışlardır. Ancak kışın yaklaşmaya başlaması Devlet'in bu duruma hızlı bir çözüm üretmesini gerektirmiş ve yetkililer bu hususta düğmeye basmıştır. Devlet tarafından temmuz sonu itibarı ile yayla ve dağlarda yaşayan halkı, geçici olarak Türk-Yunan Mübadele Anlaşması'yla Rumlar tarafından terk edilen boş Rum köylerine sevk etmiştir.⁵⁸⁹ Devlet, ilerleyen günlerde bu duruma geçici çözümler yerine bölge halkı için daha kalıcı adımlar üretmeye başlamıştır. Bu konuda ilk olarak Hükümet, felaketten yurtsuz kalan halkı, güvenli ve verimli araziye sahip bölgelere, etaplar halinde göç ettirmiştir. 30 Ocak 1930 günü ilk kabileyi oluşturan; 169 haneden 769 kişi Trabzon'un ilçesi Maçka'ya yerleştirilmiştir.⁵⁹⁰ İlk kafilenin Maçka'ya yerleştirilmesi ile birlikte iskan çalışmaları hız kesmeden devam etmiştir. Bir diğer iskan için uygun bölge olarak seçilen Bayburt İlçesi'ne de 4.161 kişinin bölgeye naklinin gerçekleştirildiği ve bizzat bu iş ile Bayburt Kaymakamı'nın meşgul olduğu 09.04.1930 tarihli yazışma da belirtilmiştir.⁵⁹¹ 10.04.1930 tarihli İçişleri Bakanlığı'nın gönderdiği başka telgrafta; 251 haneden oluşan 981 kişinin de yine Maçka'ya yerleştirildiği belirtilmiştir.⁵⁹² 1930 yılında devlet eli ile gerçekleşen iskan çalışmaları dördüncü kabileyi oluşturan; 186 haneden 868 kişinin Maçka'ya yerleştirilmesi ile toplamda yalnız Maçka'da 3.634 kişinin nakillerinin gerçekleştirildiği bildirilmiştir.⁵⁹³ İskanı gerçekleşen bölge halkı, Hükümet'in gerçekleştirdiği çalışmayı memnuniyetle karşılamışlar, 8 Ocak günü gönderdikleri telgraf ile duydukları minnettarlığı bildirmişlerdir.⁵⁹⁴ Mayıs ayı 1933 yılına kadar aralıklarla devam eden Maçka ve Bayburt İlçelerine sevk işlemleri toplamda; 2.000 haneden yaklaşık 12.000 kişiye ulaşmıştır.⁵⁹⁵

⁵⁸⁸ "Seylâpedeler", *Akşam*, 07.08.1929; "İskân İşî", *Akşam*, 08.08.1929.

⁵⁸⁹ "Of'taki Seylap", *Vakit*, 23.07.1929; "Felaketzedeler", *Vakit*, 23.07.1929.

⁵⁹⁰ BCA BKK 030 010 00 00/ 081 530 13.

⁵⁹¹ BCA BKK 030 010 00 00/121 863 05.

⁵⁹² BCA BKK 030 010 00 00/121 863 05.

⁵⁹³ BCA BKK 030 010 00 00/121 863 05.

⁵⁹⁴ BCA BKK 030 010 00 00/121 863 05.

⁵⁹⁵ BCA BKK 030 018 01 02/036 039 01.

Devlet eli ile gerçekleşen bu iskân çalışmaları, bölge halkının yaralarını sarmak ve bir daha bu bölgede ileride yaşanacak olası bir afet olayında can ve mal kayıplarının önüne geçmek adına yapılmıştır.⁵⁹⁶ Yıllarca sürdürülen halkın sevki, yalnız çevre il ve ilçelerle sınırlı kalmayarak, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illere de dahi nakiller olmuştur. Bu hususta 1933 yılında Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan bir kararname ile 2.692 haneden 9.836 kişinin, toprağı bol ve verimli olan Van Gölü civarına kabileler şeklinde gönderilip yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁷ Devlet tarafından yapılan iskân çalışmaları, bazı zamanlarda bölgede artık iş bulamaz halde olan halk tarafından da istekleri doğrultusunda sevkleri gerçekleştirilmiştir. Bu duruma örnek vermek gerekirse arazilerin darlığı yüzünden geçimlerini sağlayamayan Sürmene ahalisinden olan 20 ev halkının, kendi evlerini kendilerinin yapması şartıyla Van İli'ne nakilleri Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiştir.⁵⁹⁸ Felaketten zarar gören halkın iskânı yalnız Van İli ile sınırlı kalmamış, Erzurum'a da nakiller olmuştur. 1935 yılında Bakanlar Kurulu, geçici olarak Erzurum'a bağlı Tercan Kazası'nın Pülk Köyü'ne yerleştirilen 32 hane ve 177 kişiyi Of ve Sürmene felaketzedelerinin köye temelli yerleştirilmeleri hakkında kararname imzalamıştır.⁵⁹⁹

1929 Trabzon ve Rize'yi Sel ve Heyelan felaketi bölgenin coğrafik yapısını değiştirmekle kalmamış, devlet tarafından bölge halkı göç ettirilerek bölgenin demografik yapısında da değişikliğe sebep olmuştur. Günümüzde hala bu iskânın etkileri sürmekte, Doğu Anadolu bölgesinde kökeni Trabzon ve Rize'ye dayanan yüzlerce vatandaş yaşamaktadır. Yaşanan afet bölge halkında derin izler bırakmış nesiller boyu bu felaket anlatılarak böyle bir acının bir daha yaşanmaması için dua etmişlerdir. Ancak 1929 yılında yaşanan afetten ders alınamamış, 7-8 Ağustos 1998 günü aynı bölgede 50 vatandaşın hayatını kaybettiği sel ve heyelan afeti yaşanmıştır.⁶⁰⁰

1929'da yaşanan sel afetinin gerçekleştiği günden itibaren yerel yöneticiler ve Hükümet yaklaşık bir hafta sonra ancak halka yardım elini uzatmış, bölge halkı bu sürede acı ve çaresizlikleri ile yapayalnız kalmıştır. 1929 Sel Afetinden geriye, cevabı hiçbir

⁵⁹⁶ Başkaya, a.g.m.,193.

⁵⁹⁷ BCA BKK 030 018 01 02/040 077 09.

⁵⁹⁸ BCA BKK 030 018 01 02/031 065 19.

⁵⁹⁹ BCA BKK 030 018 01 02/057 066 15.

⁶⁰⁰ Hürriyet. "Bir Köy Yok Oldu". <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bir-koy-yok-oldu-39032974> [12.08.2018]

zaman verilemeyecek tek bir soru hafızalara bırakmıştır. Devlet ve yerel yöneticiler zamanında harekete geçseydi afet bu derece yıkıcı ve bu denli kayıplar yaşanır mıydı?

2.2.2. 1930 İzmir Sel Afeti

Türkiye'nin üçüncü büyük şehri olarak kabul edilen İzmir, meteorolojik aktivitelerin en fazla yaşandığı Akdeniz Havzası'nda⁶⁰¹ yer alması, sıkça bölgenin ani şehir selleri ve taşkınlara maruz kalmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra kent merkezinin bitki örtüsünden yoksun dağlarla çevrelenmiş alüvyonlu toprak ve yamaç arazisi⁶⁰² üzerine kurulması bu afetin oluşma riskini arttıran etmenler arasındadır.

Millî Mücadele döneminde Yunan işgali ile büyük tahribata uğrayan İzmir şehri, bağımsızlık mücadelesinin kazanılmasıyla yeniden yapılanma ve inşa sürecine girmiştir. Bu hususta Hükümet yetkilileri tarafında 1924-1925 yılları arasında Danger-Prost⁶⁰³ planı hazırlanmıştır. Bu planla Türk yetkililer, İzmir'in yeniden kalkınmasını amaçlamışlarsa da bölgeyi vuran doğal afetler şehrin yapılanma sürecinde olumsuz etkileri olmuştur. Özellikle 1930 yılı Ekim ayı sonunda İzmir'i vuran büyük sel afetinin izleri kolay kolay silinememiştir.

25 Ekim gecesi başlayan şiddetli yağmurlar 36 saat boyunca şiddetini arttırarak devam etmiş, dağlardan gelen sular Halka Pınar ve Melez Çayları'nın sularını taşıyarak, İzmir'in merkez ve ilçelerini sular altında kalmasına sebep olmuştur.⁶⁰⁴ İzmir'de yaşanan sel felaketi ile ilgili açıklama yapan Ekonomi Bakanlığı'na bağlı Meteoroloji Enstitüsü, İzmir'e ilk gün 105 mm., 36 saat boyunca da toplamda 500 milimetreden fazla yağmur yağdığını belirtmiştir.⁶⁰⁵ Meteoroloji Müdürü Tefvik Bey'de yaşanan afet hakkında gazetelere bir açıklamada bulunarak; İzmir'de iki günde yağın yağmurun, bölgenin yıllık yağmur miktarına eşit olduğunu ve 1 m²'lik alana yaklaşık 36 kiloluk su isabet ettiğini belirtmiştir. Son olarak Tefvik Bey, geçen sene yaşanan Trabzon-Rize sel felaketinde

⁶⁰¹ T.C. İzmir Valiliği. "İzmir İli Sel/Taşkın Riski Yönetim Planı".

http://www.izmir.gov.tr/ortak_icerik/izmir/KYM_PDF/SEL-TA%C5%9EKIN%20PLANI.pdf
[17.05.2018]

⁶⁰² Nevzat Gümüş, "İzmir'de Kentsel Büyüme ve Doğal Afetler", *Profesör Doktor Asaf Koçman'a Armağan*, Ed.Ertuğ Öner(İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2013): 559.

⁶⁰³ Danger-Prost planı üzerine detaylı bilgi için bkz. Cânâ Bİlssel, "İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Planlaması (1923-1965): 20. Yüzyıl Kentsel Mirası", *Ege Mimarlık*, Y.19, S.71, (2009): 12-17.

⁶⁰⁴ "İzmir'de Büyük Bir Afet", *Hakimiyet-i Milliye*, 28.10.1930; "İzmir'de Şiddetli Yağmur Nihayet İndi", *Akşam*, 02.11.1930.

⁶⁰⁵ "Şiddetli yağmurlar Tahribat Yaptı", *Hakimiyeti Milliye*, 27.10.1930; "İzmir Felaketi", *Vakit*, 27.10.1930.

bölgeye yağan yağmurun toplamının 230 mm. olduğunu belirterek, İzmir’de yaşanan afetin önemini belirtmiştir.⁶⁰⁶ Meteorolojinin yaptığı açıklamalar İzmir’in yaşadığı felaketi hakkında verdiği istatistiksel bilgiler ve geçen sene yaşanan Karadeniz felaketiyle yaptığı kıyaslamalar ile afetin etkisini anlamamız için önem arz etmektedir.

Afetin ilk günü İzmir’de, telefon ve telgraf hatları büyük hasara uğramış, bölgede tren ve tramvaylar çalışamaz hale gelmiş ve karayollarının sularla kaplı olması ulaşım ve haberleşmeyi engellemiştir.⁶⁰⁷ Dağlardan inen sel sularının şiddeti ile birlikte kaya parçalarını şehir merkezine yuvarlanmış, ağaçları köklerinden sökmüş, sulara yakalanan canlı cansız ne varsa önüne katıp denize sürüklemiştir. Şehrin altyapısı da sel sularından büyük zarar görmüş kanalizasyon sularının sel sularına karışması, bölge halkı için bulaşıcı hastalıklara yakalanma riskini de ortaya çıkarmıştır.

Sel sularının en fazla etkilediği bölgeler Tepecik, Hilal, Kemer, Alsancak, Keçeciler, İki Çeşmelik, Çorakkapı ve Bornova sahası olmuş, Buca ve Seydiköy bölgelerine ulaşım sağlanamamıştır. İlk günlerde görevliler tarafından yapılan tetkiklerle birlikte afetin bilançosu da ortaya çıkmaya başlamıştır. Yukarıda bahsettiğimiz semtlerde 29 kişinin öldüğü tespit edilirken, 14 kişinin de hala kayıp olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu bölgelerde 217 evin tamamen, 80 evin kısmen tahrip olduğu ve bölgede dükkanların ve büyüklü küçüklü köprülerin de yerle bir olduğu belirtilmiştir. Bu bilançoya ek olarak; Bornova’da 13 kişinin hayatını kaybettiği, 150 evin zarar gördüğü resmî makamlar tarafından bildirilmiştir. 28 Ekim günü “*Hakimiyet-i Milliye*” Gazetesi’nin haberine göre afetin ortaya çıktığı günden itibaren toplamda 42 kişinin hayatını kaybettiği, 14 kişinin halen kayıp olduğu ve toplamda 387 evin tamamen yıkıldığı belirtilmiştir.⁶⁰⁸ Yapılan ilk tetkikler sonucunda bölgenin maddî zararı da 1,5 milyon lira olarak tahmin edilmiştir.⁶⁰⁹

Yağmurlardan yalnız İzmir merkez ve ilçeleri etkilenmemiş, Manisa ilinde de sel suları maddi hasarlara yol açmıştır. Bölgede özellikle Muradiye İlçesi’nde 60 evin yıkıldığı ve bölge halkının da mahsulü ve kişisel eşyaları su altında kaldığı belirlenmiştir.

⁶⁰⁶ “İzmir’de Büyük Bir Afet”, *Hakimiyeti Milliye*, 28.10.1930.

⁶⁰⁷ İzmir’de Müthiş Yağmurlar, *Akşam*, 26.10.1930.

⁶⁰⁸ “İzmir’de Büyük Bir Afet”, *Hakimiyeti Milliye*, 28.10.1930.

⁶⁰⁹ “İzmir’de Sel Felaketi”, *Akşam*, 20.10.1930.

Sel afetinin tek sevindirici noktası, Manisa ilinde nüfus kaybının yaşanmamış olmasıdır⁶¹⁰.

Sel sularının ilerleyen günlerde çekilmeye başlaması ile birlikte şehir adeta çamur deryası ve enkaz yığına dönüşmüş, sel suları ile birlikte yüzlerce yılan şehir merkezine yayılarak bölge halkı için sağlık riski oluşturmuştur⁶¹¹. İzmir halkı, daha yeni yeni suların çekilmesiyle, hayatın normal akışına dönmeye çalışırken bölgenin 31 Ekim günü sabahı beş saniye süren bir yer sarsıntısının yaşanması, halkı paniğe sürüklemiştir. Yaşanılan yer sarsıntısıyla sel sularından kısmen zarara uğrayan birkaç evin yıkılmasına sebep olmuştur.⁶¹² Sel afetinden sonra yaşanan deprem, nüfus zayıfatı yaşatmaması ve daha fazla maddi zarara sebep olmaması yetkilileri biraz olsun rahatlatmıştır. Sel sularının çekilmesi ile şehrin temizleme ve enkaz kaldırma çalışmaları ile afetin net bilançosu da ortaya çıkmıştır. Resmî açıklamalara göre; nüfus kaybının 109, yıkılan ev adedi 690'a ulaştığı ve 2.000 kişinin de açıkta yardıma muhtaç olduğu belirlenmiştir.⁶¹³ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası da Vilayetin ticari zararının 350 ile 500 bin lira arasında olduğunu bildirmiştir.⁶¹⁴ 1930 İzmir Sel Afeti hakkında kısıtlı arşiv belgesi ve yaşanan sel afetinde meclisin tatilde olması ve günümüzde bu hususta çalışmaların yok denecek kadar az olmasında dolayı afetin kesin bilançosu günümüzde de hala bilinmemektedir.

2.2.2.1. İzmir Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar

25 Ekim günü İzmir'de sel afetinin vuku bulmasıyla birlikte Devlet süratle harekete geçerek felakete hemen müdahale etmiştir. Bölgede yağmurların dinmesi ile birlikte ilk olarak yerel yönetim kendi imkanları doğrultusunda halka yardıma koşmuştur. Bu hususta yerel yöneticiler, İzmir Valisi'nin başkanlığında, belediye binasında bir kriz masası oluşturarak yardım çalışmalarını organize etmişlerdir. Bu doğrultuda kriz masasını yönettiği arama kurtarma çalışmaları başlamış, bölgeye itfaiye ekipleri ve askeri kuvvetler sevk edilmiştir.⁶¹⁵ Bunun yanı sıra sıhhi ekiplerde bölgeye nakledilerek, yaralı

⁶¹⁰ "Manisa Civarında Tahribat", *Akşam*, 29.10.1930.

⁶¹¹ "Tufandan Sonra İzmir", *Vakit*, 31.10.1930.

⁶¹² "Selden Sonra", *Akşam*, 02.11.1930.

⁶¹³ "Tufandan sonra İzmir", *Vakit*, 31.10.1930.

⁶¹⁴ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası, afetin ortaya çıkardığı maddi zarar hakkında detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Yaşanan afetin maddi zarar hakkında detaylı bilgi almak için Bkz. "İzmir'de Bir Tepe Yürüdü", *Akşam*, 06.11.1930.

⁶¹⁵ "İzmir'de Müthiş Yağmurlar", *Akşam*, 26.10.1930; "İzmir'de Büyük Afet", *Vakit*, 28.10.1930.

afetzedelere ilk müdahalenin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Arama-kurtarma çalışmaları neticesinde afetin ortaya çıktığı günden itibaren üç gün içerisinde yaklaşık 1.500 kişi kurtarılarak, selden etkilenmemiş otel ve camilere yerleştirilmiştir. Buna ek olarak 400 kişi de jandarma okullarına sevk edilerek, afetzedelerin barınma ihtiyaçları karşılanmıştır.⁶¹⁶ Ancak bölgede hala suların çekilmemesi arama kurtarma çalışmalarını zaman zaman aksamasına ve bölgeye gönderilen ilk yardım araçlarının da yollarda saplanıp kalmasına sebep olmuştur.⁶¹⁷ Bölgenin arama kurtarma ve afetzedelerin barınma ihtiyaçları karşılanırken bir yandan da afetzedelerin gıda ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Bu hususta Belediye, İzmir’de bulunan fırınlardan bütün ekmekleri toplatarak ihtiyaç sahiplerine dağıtmıştır.⁶¹⁸ Sel afetinden yaklaşık bir hafta sonra İzmir Valisi Kazım Bey, bölgenin durumu ve yapılan yardım çalışmaları hakkında bir açıklamada bulunmuştur⁶¹⁹. Bu açıklama, bize bir afete hızlı müdahalenin önemini ve kriz yönetiminin ne derece başarılı olabileceğinin de kanıtı olmuştur.

İl idare yöneticileri tarafından başlatılan ilk müdahale ve yardım çalışmalarında büyük gayret ve çaba göstermelerine rağmen afetin şiddeti, bölgedeki çalışmaları zaman zaman yetersiz kılmıştır. Bu hususta Hükümetin yardımına ihtiyaç duyan il yöneticileri, sel sularının zarara uğrattığı telgraf ve telefon hatlarının tamirini gerçekleştirerek hem Ankara’yı afet hakkında hem de bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda bilgilendirmeyi amaç edinmişlerdir. Bunun için il idari yöneticiler tarafından bir ekip oluşturulmuş, kısa sürede Ankara ile Afyon üzerinden haberleşme sağlanmıştır.⁶²⁰ Ankara, felaket haberinin öğrenilmesiyle birlikte Kızılay Cemiyeti harekete geçmiş, bölgeye ilk etapta 20 bin nakdi yardımın yanı sıra güvenli bölgelere sevk edilen afetzedelerin ihtiyaçları doğrultusunda 100 çadır ve 1.600 çuval un göndermiştir.⁶²¹ Bölgede bir de 10 yataklı bir revir Kızılay tarafından açılarak, yaralıların ilk müdahaleleri burada gerçekleştirilmiştir.⁶²²

⁶¹⁶ “İzmir Tufanı”, *Vakit*, 29.10.1930.

⁶¹⁷ “22 Kişi Enkaz Altında”, *Akşam*, 28.10.1930.

⁶¹⁸ “İzmir’de Büyük Afet”, *Vakit*, 28.10.1930.

⁶¹⁹ İzmir Valisi’nin maddeler halinde yayınladığı tebligat, bölgede 1 hafta boyunca yapılan yardımlar hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Yapılan çalışmaların detayları için Bkz. “İzmir Valisinin Tebliği”, *Vakit*, 31.10.1930.

⁶²⁰ “Telgraf Hatları Tamir Edildi”, *Hakimiyeti Milliye*, 27.10.1930.

⁶²¹ “İzmir’de Büyük Bir Afet”, *Hakimiyeti Milliye*, 28.10.1930; “İzmir’de Büyük Afet”, *Vakit*, 28.10.1930; “İzmir’de Büyük Afet”, *Vakit*, 28.10.1930.

⁶²² “İzmir’in Başına Gelen Felaket”, *Vakit*, 31.10.1930.

Suların çekilmeye başlamasıyla birlikte yardım çalışmaları daha rahat ilerlemeye başlamıştır. Kentte yapılan altyapı çalışmaları ile telefon, telgraf hatlarının düzeltilmesi ve şehre kısmen elektrik verilmesiyle hayat normale dönmeye başlamıştır. Ayrıca bölgede çamur deryasına dönmüş sokakların temizlenmesine de başlanmıştır.⁶²³ Bölgede afetin yaptığı zarar ve yardım çalışmalarını yakından görmek için Hükümet'in önde gelen liderleri, İzmir'e ziyaretlerde bulunmuşlardır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Refik Bey, İçişleri Bakanı Şükrü Bey, Kızılay Genel Müfettişi ve Çorum Milletvekili Mustafa Bey ile birlikte afet bölgesine ziyaret ederek, tetkiklerde bulunmuşlar ve yardım çalışmalarını yakından takip etmişlerdir. Refik Bey başkanlığındaki heyet yanlarında selzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak için de yaklaşık 7.500 liralık bir nakdi yardımı da Valiliğe teslim etmişlerdir.⁶²⁴ Yapılan çalışmaları yerinde gören vekiller heyeti, 7 Ekim günü Ankara'ya dönüş yolunda, gazetecilere afet hususunda bir açıklamada bulunmuşlardır. Sağlık Bakanı Refik Bey, felaketin ilk günden itibaren Kızılay İzmir Şubesi'nin büyük gayretleriyle sefaletin önüne geçildiği, iaşe için 23 bin liralık nakdi yardım, bu şubenin emrine verildiği ve afetzedelerin on gün daha iskân ve iaşelerine devam edileceğini daha sonra tamir ve yeniden inşa işlerine başlanacağını bildirmiştir. İçişleri Bakanı da bir açıklamada bulunarak; devletin her türlü yardımda bulunduğunu ve bulunmaya devam edeceğini bildirerek, yapılacak inşa işlerinin fen heyetlerinin tetkikleri sonrası yapılacağını ve derelerin ıslah işlerinin gerçekleştirileceğini bu hususta raporların en kısa sürede hazırlanacağını bildirmiştir.⁶²⁵ Vekiller dönüşte Ankara'ya yaptıkları tetkikler ve yardımlar hakkında bir de rapor hazırlamışlardır. Raporda, yalnız Kızılay Cemiyeti'nin yaptığı yardımın toplamda 100.000 liraya ulaştığı aktarılmıştır.⁶²⁶ Devlet ileri gelenleri bölgeye yaptıkları ziyaretlerle felaketzedelerle yakinen ilgilenmekle kalmayarak, yaşanan felaket karşısında taziye telgrafları ile bölge halkının acısını paylaşmışlar ve devletin her zaman yanlarında olduğunu göstermişlerdir. Bu telgraflara bir örnek vermek gerekirse Başbakan İsmet İnönü, İzmir felaketzedeleri için yazdığı telgrafta:

⁶²³ "Yağmurlar Kesildi, Yardım Faaliyeti Başladı", *Akşam*, 01.11.1930.

⁶²⁴ "İzmir Felaketzedelerine Yardım İçin", *Hakimiyeti Milliye*, 01.11.1930; "Selden Sonra Zelzele", *Vakit*, 02.11.1930; "Tufandan Sonra İzmir", *Vakit*, 31.10.1930; "Dahiliye Vekili İzmir'e Geliyor", *Hakimiyeti Milliye*, 03.11.1930; "İki Vekil", *Vakit*, 07.11.1930.

⁶²⁵ "İzmir'de Yeniden Tufan Oldu", *Vakit*, 08.11.1930; "İzmir'de Sel Felaketi", *Akşam*, 08.11.1930.

⁶²⁶ "Günün Haberleri", *Akşam*, 05.12.1930; "Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin İzmir Felaketzedelerine Yardımı 100.000 Lirayı Geçti", *Hakimiyeti Milliye*, 05.11.1930.

“...İzmir’in uğradığı zarardan ve bilhassa vatandaşların ve masum çocuklarımızın ziyanından İcra Vekilleri Heyeti çok müteessir oldu. Taziyelerimizin kabul ve matemzedelere iblağını rica ederim. Vilayet makamının ve zati devletlerinin bütün salâhiyet ve vesaitinin ve belediyenin azamî gayretini merkez ve mülhakatta felaketin tahkikine ve kazazedelerin muavenetine yetişmesine ve husule hayatlarının korunmasına hasredeceğinize eminim”.⁶²⁷

Cumhuriyet’in kurucusu Mustafa Kemal’de yaşanan felaket üzerine mecliste yaptığı açılış konuşmasında afet hakkında; “... İzmir’de hadis olan seylaptan çok müteessir olduk. İnsan hayatının uğradığı zayıyat ve elemeler teessürlerimizi teşdit etti. Hükümeti Cumhuriyet icap eden tedbirleri kemali ihtimamla almaktadır.”⁶²⁸

İzmir’in yaşadığı elim felaket yurtdışında da yankı uyandırmıştır. Yabancı devletler, felaketin ortaya çıktığı ilk günden itibaren elçilikler vasıtasıyla yakinen ilgilenmişler ve felaketzedeler adına her türlü yardım çağrısına hazır olduklarını Türk resmî makamlarına bildirmişlerdir. Bu hususta özellikle Amerika’nın, Türkiye’ye gösterdiği tutuma değinmekte fayda vardır. İzmir felaketinin haber alınması ile birlikte Amerika Konsolosu harekete geçerek, İzmir Belediye Başkanı Sezai Bey’i ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Konsolos, taziyelerini ülkesi adına sunmuş ve felaketzedeler için her türlü yardıma hazır olduklarını iletmiştir. Bunun üzerine Sezai Bey, teşekkürlerini sunarak şu an Hükümet’in ve Kızılay’ın çalıştığını ileride bir ihtiyaç doğması halinde bildireceklerini belirtmiştir.⁶²⁹ Ancak felaketin sanıldığından daha fazla sürmesinden dolayı Amerika Konsolosu’nun yardım talebini, Türk yetkililer değerlendirmek zorunda kalmışlardır. Türk yetkililerin yardım talebi Amerika Büyükelçilik makamını harekete geçirerek, Amerika Kızıllaç’ı vasıtasıyla 2.500 dolarlık nakdi yardım göndermiştir.⁶³⁰

İzmir sel felaketine karşı Yunan Devleti’nin tutumuna da yer vermekte fayda vardır. Yunan mezaliminde büyük yıkımların yaşandığı İzmir şehri ve halkından, bu afetle birlikte Yunanlılar geçmişte yaşanan düşmanlığın izlerini silmek ve dostluk tohumlarını serpmek adına bir fırsat olarak görmüşlerdir. Bu hususta geçmişte yaşanan düşmanlığı silmek ve devletlerarası ilişkileri güçlendirmek için ilk kez Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos ile Yunan Dışişleri Bakanı Andreas Michalakopoulos beraberinde

⁶²⁷ “İzmir Felaketzedelerine Yardım İçin”, *Hakimiyeti Milliye*, 01.11.1930.

⁶²⁸ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 22, Devre:3, İhtima: 4, (01.11.1930): 2.

⁶²⁹ “İzmir Şehri Karanlıkta ve Su Altındadır”, *Akşam*, 28.10.1930.

⁶³⁰ BCA BKK 30 10 00 00/267 801 10.

bir heyet ile Ankara'ya gelmiştir.⁶³¹ Yunan heyeti, altı gün boyunca Türk yetkililer ile görüşmelerde bulunmuşlardır. Bu süre boyunca heyetin, İzmir felaketi hakkında haberleri olmamış ancak dönüş yolunda öğrenebilmişlerdir. Yunanlılar tarafından haberin alınmasıyla, Venizelos ve Michalakopoulos, ortak bir telgraf çekerek, taziyelerini bildirmişlerdir. Telgrafta: *“Türkiye'nin merkezi hükümetinde ikametimiz esnasında İzmir Seylabını haber almıştık. Fakat felaketin ve husule getirdiği tahribatın ağırlığını ve vüsatini ancak gazetelerden öğrendik. Bu kadar insan hayatının feci bir surette ziyandan bütün İzmir ahalisinin tahammüle mecbur olduğu bu derece ağır meşakkatlerden dolayı en derin muhabbetimizin ifadelerinin kabulünü rica ederiz...”*⁶³² Yunan heyetinin bu dostane tutumu karşısında Türk makamları da cevaben teşekkürlerini bildirmişlerdir. İlişkilerde yeni bir sayfa açan iki devlet arasında dostluğun pekişmesinde bu acı olayın da etkisi olmuştur.

Suların çekilmesinin ardından temizlik ve enkaz işlerinin yavaş yavaş sonlanmasıyla şehrin yeniden eski görünümüne kavuşması için çalışmalara başlanmıştır. Ayrıca devlet bir daha böyle bir felaketin vukua gelmemesi amacıyla da ileriye yönelik tedbirler üzerinde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu konuda Hükümet, bölgede açıkta kalan halkın iskanı hususunda çalışmalara başlamış, bu amaçla evsiz kalanlara taksitle ev sahibi olmalarını sağlayacak bir proje üzerinde çalışmalar yürütmüştür.⁶³³ Bölgede tetkikler sonucu evleri hasara uğrayanlara ve evsiz kalanlara, güvenli sahalarda arsa ve inşaat malzemesi verilmesine başlanmış, halk kendi imkanları ile kendi evlerini kendileri inşa etmişlerdir.⁶³⁴ Bunun yanı sıra Hükümet ve Kızılay el birliğiyle bölgede tetkikler sonucu belirlenen arazide bir mahalle kurulmasına karar verilmiştir. Hızlı bir şekilde inşası bitirilen evler yeni sahiplerine 1931 yılı itibarı ile verilmeye başlanmıştır.⁶³⁵

Devlet bölge halkının en azından maddi kayıplarını hafifletmek amacıyla yürüttüğü çalışmaların yanında bölgede tekrar böyle bir afetin gerçekleşmemesi için çalışmalar da yürütmüştür. Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı Su İşleri Genel Müdürlüğü bu hususta görevlendirilerek, bölgede tetkikler yapmış ve oluşturdukları raporları Hükümet

⁶³¹ “Yunan Başvekili Bugün 4'te Geliyor”, *Akşam*, 27.10.1930; “Yunanlı Misafirler”, *Vakit*, 28.10.1930.

⁶³² “Dostumuz Teessürümüze İştirak Ediyor”, *Hakimiyeti Milliye*, 04.11.1930.

⁶³³ “İzmir'in Felaketi”, *Vakit*, 03.11.1930.

⁶³⁴ “Sıhhat Vekili”, *Vakit*, 10.11.1930; “Büyük Adamların Leyli Mektep Hayatları”, *Akşam*, 18.11.1930.

⁶³⁵ BCABKK 30 10 00 00/117 819 18. Bölgede yapılan evlerin özelliği, mahallenin ne surette oluşturulacağı hakkında *Hakimiyeti Milliye* Gazetesi'nin 13 Aralık günü yayınlanan sayısında bilgiler bulunmaktadır. Bu hususta detaylı bilgi için Bkz. “Seylap Felaketine Karşı Tedbirler”, *Hakimiyeti Milliye*, 13.12.1930.

yetkililerine sunmuştur. Bunun yanı sıra da İzmir Belediyesi'ne bağlı fen heyetleri de bu hususta çalışmalar yürütmüştür⁶³⁶. Bu raporlar doğrultusunda kanalizasyon sisteminin yetersizliği ve derelerin ıslahının önemi vurgulanmış, yetkililer bu konuda çalışmalara başlamıştır. Araştırmalarımız neticesinde yapılan çalışmalar hakkında pek bilgiye sahip olunamamıştır. Ancak şunu söyleyebiliriz ki bölgede bu hususta yapılan çalışmaların yeterli olmadığı, İzmir'de daha sonraki yıllarda yaşanan irili ufaklı sel vakalarıyla görülebilmektedir.

2.2.3. 1936 Adana (Seyhan) Sel Felaketi

Tarih boyunca Adana ve çevresi, insanlığın yerleşik yaşama geçmesiyle birlikte fazlaca nüfusun barındığı merkezlerden olmuştur. Seyhan, Ceyhan ve Berdan Irmakları ile beslenen verimli Çukurova toprakları, insanlık için yaşam kaynağı olmanın yanı sıra yüzyıllarca bölgenin gelişmesine ve halkının da zenginleşmesine olanak sağlamıştır. Ancak bölgenin can damarını oluşturan ırmaklar, zaman zaman aşırı yağmurlar neticesinde bölgede büyük taşkınlara sebep olmuş, bölgede can ve mal kayıplarının yaşanmasına yol açmıştır. Bu taşkınlar yüzyıllar boyunca süre gelerek, büyük can kayıplarına ve maddi zararlara yol açmış, bölgenin gelişmesine olumsuz etkileri olmuştur.

Çukurova bölgesinin yaşadığı sel felaketleri ilk olarak yazılı kayıtlarda, 1154 yılında yer almıştır.⁶³⁷ Osmanlı Devleti zamanında ilk önemli sel felaketi 1845 yılında kaydedilmiştir.⁶³⁸ Cumhuriyet Dönemi'nde ise neredeyse her yıl taşkınlar yaşanmıştır. İlk olarak 1924 yılında bölgede bir sel afeti gerçekleşmiş, bu hususta devlet, "*Masarif-i Gayr-ı Melhuza*" faslına afetzedelerin yararına kullanılması için 5.000 lira ödenek yaratmıştır.⁶³⁹ Bir başka sel afeti de 1926 yılında gerçekleşmiştir. Seyhan Nehri'nin taşmasıyla bölgede üç köy⁶⁴⁰ sular altında kalmış ve tarım alanları büyük zarara⁶⁴¹ uğramıştır. Sel afetleri 1930 ve 1931 yıllarında da can kayıpları ve maddi zararlara neden olmuştur.⁶⁴²

⁶³⁶ "Seylah Felaketine Karşı Tedbirler", *Hakimiyeti Milliye*, 13.12.1930.

⁶³⁷ Selma Turhan Sarıköse, "XIX. Yüzyılda Çukurova'da Doğal Afetler Ve Salgın Hastalıklar", (Yayınlanmamış Doktora Tezi: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013): 29.

⁶³⁸ Erdem Çanak, "Cumhuriyet Döneminde Adana (Seyhan)'da Meydana Gelen Seller Ve Alınan Önlemler (1930-1956)", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.1, (2015) : 298.

⁶³⁹ BCA BKK 30 18 01 01/ 009 14 20.

⁶⁴⁰ BCA BKK 30 10 00 00/ 156 96 07.

⁶⁴¹ BCA BKK 30 10 00 00/117 818 23.

⁶⁴² 1930 ve 1931 yıllarında yaşanan sel afetleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Çanak, a.g.m., 298-305.

Adana coğrafyasının, Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan en önemli sel afeti, 1936 yılı aralık ayı başında aşırı yağışlar sebebiyle Seyhan Nehri'nin kabarak yatağından taşması neticesinde gerçekleşmiştir.⁶⁴³ Dört gün boyunca aralıksız devam eden yağışlar 5 Aralık günü Seyhan Nehri'nin 5,5 metre kadar yükselip yatağından taşmasına ve Ceyhan Nehri ile birleşip Adana ve çevre bölgelerini su kaplamasına neden olmuştur.⁶⁴⁴

Sel felaketi ilk ortaya çıktığı andan itibaren mahalli yetkililer, Hükümet yetkililerini bilgilendirmişlerdir. Selin olduğu 5 Aralık günü parti kongresi ve göçmen işleri için Ceyhan'da bulunan Seyhan Valisi T. Hadi Baysal, İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgraf ile selin ilk anı hakkında önemli bilgiler vermiştir. Vali Baysal telgrafında; sabah 7.30 gibi Seyhan Nehri'nin taşarak birçok mahallenin sular altında kaldığını, Kolordu Bahçesi, Hükümet Konağı, Kız Lisesi, Halk Evi, Memleket Hastanesi, Çınarlı, Kuruköprü ve Sakızlar Mahallelerinin de yerle bir olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Vali, suyun saat 12 civarında ölçülemeyecek derecede kabardığını, şimdilik bir can kaybının yaşanmadığını ve tedbirlerin alındığını da eklemiştir. Vali telgrafında bölgede ulaşım konusuna da değinerek, trenlerin işleyemez olduğunu ve Mersin'e giden araçların yolda kaldığını da eklemiştir.⁶⁴⁵ Vali telgrafının ardından hemen Adana'ya dönerek afeti yakından takip etmiş, Hükümet yetkililerini her an haberdar etmiştir. Sel olayının ilk gününün ardından felaket halini almaya başladığını 6 Aralık günü Adana Valisi'nin gönderdiği telgraftan anlıyoruz. Telgrafta Hadi Bey, şehrin yarısının su altında kaldığını, beş mahallenin tamamıyla sular altında kaldığını, halkın damlara çıkarak yardım beklediğini ve birçok kerpiç evin yıkıldığını bildirmiştir. Vali felaketin bilançosuna da değinmiş, yaklaşık 40 kişinin hayatını kaybettiği, 7 kişinin de yaralandığını, bu miktarın bazı bölgelere ulaşımın sağlanamadığı için yükselebileceği tahmininde bulunmuştur. Vali son olarak yapılan yardım işleri ile suyun saat 21.00 itibari ile yükselmesinin durduğunu ve yağmurların kesildiğini de bildirmiştir.⁶⁴⁶ Felaketin ikinci günü ile bilanço daha net ortaya çıkmıştır. İçişleri Bakanı tarafından Başbakanlığa çekilen telgrafta; bölgede 535 evin yıkıldığı bunların 333'ünün kerpiç, 37'sinin ahşap veya kargirden (taş tuğla veya betondan yapılmış duvarlar üzerinde kurulu olan yapı) ve 105'inin de kamıştan yapılmış ev olduğunu bildirmiştir. Nüfus kaybı ve hayvan zayıatına da yer verilen telgrafta; enkaz

⁶⁴³ BCA BKK, 30 10 00 00/118 823 13.

⁶⁴⁴ "Seyhan Taştı", *Kurun*, 06.12.1936; "Seyhan Birdenbire Taştı", *Akşam*, 07.12.1936.

⁶⁴⁵ BCA BKK 30 10 00 00/ 118 823 13.

⁶⁴⁶ BCA BKK 30 10 00 00/ 118 823 13.

altından 31 kişinin çıkarıldığı, 891 hayvanın da telef olduğunu ek olarak da yaklaşık 5.000 kişinin muhtaç durumda olduğu belirtilmiştir.⁶⁴⁷

Sel felaketi olduğu gün suların yaklaşık 6 metreye kadar yükselmesi, nehrin taşkınları önlenmesi için kurulan setleri kolaylıkla aşarak, şehrin güney bölgesinin su kaplanmasına sebep olmuştur. Taşkınları önlemek için yapılan setlerin mühendislik hatası sonucu işe yaramaz şekilde inşa edilmesi ve Seyhan Nehri'nin geçmiş taşkınlara bakılarak tahmin edilenden çok daha fazla yükselmesi bölgede bu taşkınların yaşanmasına sebep olmuştur. Taşkınlar en fazla Adana ilinin güney bölgesinde büyük hasara sebep olmuştur. Bölgede en fazla zarar gören Cumhuriyet, Karşıyaka, Seyhan, Hürriyet, Mıdık ve Musa Çelebi mahalleleri olmuş, caddeler adeta nehre dönmüş, sokaklarda sular 1-2 metreye kadar yükselerek evlerin çatı seviyelerine kadar ulaşmıştır.⁶⁴⁸ Şehrin iki önemli köprüsünden biri olan Cakit Bey Köprüsü tamamen sular tarafından yıkılırken diğer önemli köprüsü Saim Bey Köprüsü de tamamen kullanılamaz hale gelmiştir. Bunun yanı sıra Halkevi ve Kumandanlık Binası sular altında kalmış, Atatürk'ün Adana'yı ilk ziyaret ettiği sırada kaldığı Ticaret Mektebi de tamamen yıkılmıştır.⁶⁴⁹

Sel felaketinin olduğu gün sokakta işi gücü ile meşgul olan bölge halkı, aniden gelen sel sularından çaresizce güvenli bölgelere kaçmaya çalışmışlarsa da çoğu vatandaş ya sulara kapılıp kaybolmuş ya da cesedi metrelerce uzakta bulunmuştur. Ani sel baskını sonucunda evlerinde olanlar ise, evlerinde mahsur kalarak damlara çıkıp çaresizce silah sesleri⁶⁵⁰ ve yardım çığlıklarıyla seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Ancak suların şiddetinin ilk iki gün boyunca kesilmemesi yardımların ulaşmasını engellemiş ve bölge halkının durumu doğanın insafına kalmıştır.

Ulusal basın da Adana'da yaşanan dramı ilk andan itibaren yakından takip etmiştir. Bölgeden alınan haberleri anbean okuyucularına büyük puntolu manşetlerle aktaran gazeteler, zaman zaman bölgede yaşanan felaketi abartılı bir şekilde aktarmaktan da geri kalmamıştır. Felaketin ortaya çıktığı günün ertesinde gazeteler sel olayını aktarmaya başlamıştır. 6 Aralık günü "*Akşam*" Gazetesi "*Seyhan Nehri*

⁶⁴⁷ BCA BKK 30 10 00 00/ 118 823 13.

⁶⁴⁸ "Adana'da Büyük Felaket", *Kurun*, 08.12.1936; "Seyhan Taştı, Adana Su Altında Kaldı", *Akşam*, 08.12.1936.

⁶⁴⁹ "Adana Felaketzedelere Yardıma Başlandı", *Akşam*, 07.12.1936; "Seyhan Taştı, Adana Su Altında Kaldı", *Akşam*, 08.12.193; "Adana'nın Uğradığı Felaket", *Ulus*, 08.12.1936.

⁶⁵⁰ "Seyhan Taştı, Adana Su Altında Kaldı", *Akşam*, 08.12.1936.

*Kabardı*⁶⁵¹ başlığıyla ilk olarak afetten bahseden gazetelerden olmuştur. “*Kurun*” Gazetesi de bölgedeki afeti ilk aktaran gazetelerden olmuş, “*Seyhan Taştı*”⁶⁵² başlığıyla okuyucularına haberi aktarmıştır. İki gazete örneğinde olduğu gibi ilk gün itibari ile gazeteler, ikinci sayfalarında küçük başlıklar altında neredeyse yok denecek kadar az bilgiye yer vermişlerdir. Gazeteler, felaketin ikinci gününden sonra Adana sel felaketi hakkında haberleri manşetlerinden duyurmaya başlamıştır. Bu hususta “*Ulus*” Gazetesi; “*Adana’nın Uğradığı Büyük Felaket*”⁶⁵³ manşeti ile duyururken, “*Akşam*”; “*Seyhan Taştı, Adana Su Altında Kaldı*”⁶⁵⁴ başlığıyla aktarmış, “*Kurun*” Gazetesi ise 8 Ekim günü; “*Adana’da Büyük Bir Felaket*”⁶⁵⁵ manşeti ile duyurmuştur. Gazeteler bölgede yaşanan felaket hakkında bilgilerin yanı sıra can kayıpları ve maddi zararlara da yer vermişlerdir. “*Kurun*” Gazetesi; bölgede suların 6 metreye ulaşarak 30.000 kişinin açıkta kaldığını ve zararın iki milyon liraya ulaştığının tahmin edildiğini bildirmiştir.⁶⁵⁶ “*Akşam*” Gazetesi de “*Kurun*” Gazetesi gibi 30.000 kişinin açıkta kaldığını bildirerek, ölü sayısının yüzlerce olduğunu söylemiş, kesin bir rakam belirtmemiştir.⁶⁵⁷ “*Ulus*” Gazetesi de diğer gazeteler gibi bölgedeki durum hakkında aynı şekilde can kayıpları ve maddi zararlara yer vermiştir.

Adana’da suların çekilmeye başlamasıyla bölgenin bilançosu da ortaya çıkmaya başlamıştır. Seyhan Valiliği’nden gönderilen günlük raporlar dahilinde yapılan faaliyetler içinde nüfus ziyatı ve maddi zarar miktarı hakkında da bilgiler görmekteyiz. 9 Aralık günü bölgede tetkikler için gönderilen Sağlık Müsteşarı Kural’ın raporunda; 282 evin yıkıldığı ve 19 evin daha yıkılma tehlikesi içerisinde olduğu, yıkılan evlerin toprak temelli olup çoğu evin kerpiç, huğ veya ahşap malzemelerden yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca enkaz altından kalarak hayatını kaybedenlerin sayısının 39’a ulaştığı, 1.773 kişinin muhtaç vaziyette olduğunu ve 48 kişinin yaralı olarak Memleket Hastanesi’nde tedavilerinin sürdürüldüğü bildirilmiştir⁶⁵⁸. Bir başka telgrafta, İçişleri Bakanlığı, 12 Aralık günü Seyhan Valiliği’nden aldığı bilgiler ışığında, Başbakanlığa yazdığı raporda felaketin bilançosu hakkında bilgiler vermiştir. Raporda; Yedi mahallede 445 evin

⁶⁵¹ “Seyhan Nehri Kabardı”, *Akşam*, 06.12.1936.

⁶⁵² “Seyhan Taştı”, *Kurun*, 06.12.1936.

⁶⁵³ “Adana’nın Uğradığı Büyük Felaket”, *Ulus*, 08.12.1936.

⁶⁵⁴ “Seyhan Taştı, Adana Su Altında Kaldı”, *Akşam*, 08.12.1936.

⁶⁵⁵ “Adana’da Büyük Bir Felaket”, *Kurun*, 08.12.1936.

⁶⁵⁶ “Adana’da Büyük Bir Felaket”, *Kurun*, 08.12.1936.

⁶⁵⁷ “Seyhan Nehri Kabardı”, *Akşam*, 06.12.1936.

⁶⁵⁸ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 823 13.

yıkıldığı, 1.399 kişinin sel afetinden zarar gördüğü, belediye dahilinde 12 köyde 4.050 kişinin afetten etkilendiği, şehir merkezi dışında, 28 kerpiç evin yıkılarak, 148 kişinin zarara uğradığını belirtmiştir. Ayrıca raporda zararın ileride artarak, 100 ev ve 500 nüfusun daha bu felaketten etkileneceği aktarılmıştır.⁶⁵⁹ Daha sonraki günlerde yazılan raporlarda nüfus kaybına yer verilmemiş, daha çok maddi zararlar hakkında ve yapılan yardımlar hakkında bilgiler sunulmuştur. Anlaşılan o ki bölgede nüfus kaybı 39 vatandaş olarak sabit kalmış, bir daha yetkililer bu hususta bilgi verme gereği duymamışlardır. Yaşanan felaketin bu denli büyük olmasında en büyük etmen bölge halkının evlerinde yapı malzemesi olarak toprak temelli malzemeler, kamış, ahşap ve kerpicici tercih etmesi yatmaktadır.

2.2.3.1. Adana (Seyhan) Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar

Adana'da sel felaketinin meydana gelmesiyle Seyhan Valiliği'nin hemen Hükümet yetkililerini haberdar etmesi, bölgede ilk müdahalenin hızlı ve organize bir şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır. Valilik, Belediye, Kızılay, askeri kuvvetler ile halk el ele vererek felaketten vatandaşları kurtarmak için var gücüyle çalışmıştır. Ancak bölgede suyun kuvvetinin azalması bir yana önüne çıkan her şeyi yok etmesi, ilk müdahalenin zor şartlarda yürütülmesine sebep olmuştur. İlk gün başlayan çalışmalarla birlikte ancak 7 kişi enkaz altından sağ çıkarılabilmektedir. Bölgede kendi imkanlarıyla sel sularından yüksekçe bölgelere çıkabilen halkı güvenli bölgelere tahliye etme çalışmaları ancak iki sandalla yürütülmüş, bu hususta yardım için Valilik, Topçu Kışlası'ndan yardım talep etmiştir. Yardımların gönderilmesi ile daha etkili bir çalışma yürüten ekipler, selden kurtulan halkı, selden zarar görmemiş han, camii ve mescitlere yerleştirerek iaşeleri sağlanmıştır.⁶⁶⁰ Toplamda 3.420 kişi cami, mescit ve parti binalarına tahliye edilmiş, bu nakil edilen vatandaşların iaşesini sağlamak amacıyla 600 kilo da ekmek gönderilmiştir. CHP İl parti binasında da acil bir toplantı düzenlenerek bölgenin zenginleri 4.500 liralık bir yardımı Kızılay emrine vermişler,⁶⁶¹ Adanalı kadınlar da afetzedeler için elbise ve

⁶⁵⁹ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 823 13; İçişleri Bakanlığı'nın 09.12.1936 tarihli telgrafında yıkılan evlerin sayısı ve felaketten etkilenen vatandaş sayısı ayrıntılı bir biçimde aktarılmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için Bkz. BCA BKK 030 10 00 00/ 118 823 13.

⁶⁶⁰ BCA BKK 30 10 00 00/118 823 13.

⁶⁶¹ Sel felaketine nakdi yardım yapanların isim listesi için Bkz. "Adana'nın Geçirdiği Büyük Acı", *Hakimiyeti Milliye*, 10.12.1936.

çamaşır temininde bulunmuşlardır.⁶⁶² İlk anda yürütülen bu çalışmalarla birlikte Vali Baysal'ın emri ile haber alınamayan köylere ulaşılması ve acil müdahalenin gerçekleştirilmesi amacı ile bir doktor başkanlığında iki memurla birlikte sıhhi malzemeler gönderilmiştir.⁶⁶³ İlk yardımlar sürerken Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Refik Saydam da bu hususta Kamutay toplantısında yaşanan felaket ve yardımlara değinerek, vekilleri bilgilendirmiştir.⁶⁶⁴ Ayrıca Bakan Saydam, bölgede incelemeler yapması ve yardımların işleyişini takip etmesi için bölgeye de bir müsteşar göndermiştir. Kızılay'da bölgede Adana Belediyesi tarafından çekilen 7 Aralık günkü telgraf ile derhal yardım çalışmalarına başlamıştır. Bu hususta Kızılay, müfettişlerinden Said Bey'i 5.000 lira nakdi yardım ile bölgeye göndermiştir. Ayrıca 1.000 liralık yine nakdi yardımı da Kızılay Adana şubesine göndermiştir. Bu yardımlar yanında bir imdat treni de hazırlatılarak Eskişehir'de bulunan Kızılay ambarlarından; 1.500 don, 1500 gömlek, 3000 yatak malzemesi, 1000 battaniye ve 300 adet çadır göndermiştir.⁶⁶⁵

Sel sularının yavaş yavaş çekilmeye başlaması ile birlikte yardım çalışmaları hızlanarak devam ederken, bölgede hasar tespit çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Ankara'dan gönderilen tetkik heyetleri kısa sürede afet bölgesine vararak, yaptığı incelemeler ışığında Hükümete raporlar sunmuşlardır. 10 Aralık günü bölgeye ulaşan Sağlık Müfettişi Hüsamettin Bey ve Kızılay Müfettişi Said Bey, beraberinde bir fen heyeti ile beraber bölgede geniş çaplı bir tetkik çalışması yürütmüşlerdir. Heyet ilk olarak bölgede selden zarar gören binaları kontrol ederek, lüzum görülmesi halinde yıkılmasına ve afetten zarar gören halkı kayıt altına alarak maddi zararlarını kayıt altına alınmasına karar vermiştir. Selden zarar gören binaların 12 Aralık günü itibariyle yıkım işlerine başlanmış, ilk etapta 32 evin daha sonrada tetkiklerin tamamlanması ile birlikte 150 evin daha yıkılmasına karar verilmiştir.⁶⁶⁶ Bunun yanı sıra heyet irtibatın hala kurulamadığı köylerle de irtibatın kurulması ve orada yardım çalışmalarının başlaması için harekete geçmiştir. Ayrıca heyet, hala yağış mevsiminde bulunulması ve tekrar sel riskinin

⁶⁶² BCA BKK 30 10 00 00/118 823 13.

⁶⁶³ BCA BKK 30 10 00 00/118 823 13.

⁶⁶⁴ Sağlık Bakanı'nın açıklaması, arşivde yer alan yardım telgrafları ile aynı içerikte olmasından dolayı tekrara düşmemek amacıyla yer verilmemiştir. Bakan'ın açıklaması için Bkz. "Kamutayda Sıhhat Vekilimiz Alınan Tedbirler Ve Yardımları Anlattı", *Hakimiyeti Milliye*, 08.12.1936; "Sıhhat Vekilimiz İzahat Verdi", *Kurun*, 08.12.1936.

⁶⁶⁵ BCA BKK 30 10 00 00/118 823 13; "Adana'da Büyük Felaket", *Kurun*, 08.12.1936; "Seyhan Taştı, Adana Su Altında Kaldı", *Akşam*, 08.12.1936.

⁶⁶⁶ "Adana'da Sular Çekiliyor", *Ulus*, 12.12.1936.

gerçekleşme ihtimali dolayısıyla, sel sularından büyük zarara uğramış olan setlerin tamirâtı ile uğraşmıştır. Setlerin tamiri için halktan yardım isteyen yetkililer, bölgede bu hususta çalışacak vatandaşlara 60 kuruşluk yevmiye verilmesi kararlaştırmıştır.⁶⁶⁷ Bundan ayrı bölgede selden zarar gören Memleket Hastanesi'nin de bir an önce tamirâtı başlatılarak, yaralıların sağlıklı koşullarda tedavilerinin sürdürülmesi amaçlanmıştır.⁶⁶⁸ Heyet, afet sahasında bu gibi teknik çalışmalar yürütürken, bölgeye her türlü kurum ve kuruluşların yanı sıra Anadolu'nun dört bir yanından da yardımlar gelmeye başlamıştır. Sel anında bölge halkı güvenli ve zarar görmemiş cami ve hanlara ilk olarak nakledilmişti. Ancak Hükümet, bu binalarda sıkışıklığın yaşanmasından dolayı yeni bir çözüm arayışına girmiştir. Suların çekilmesiyle bu binalarda bulunan bir kısım halk, tetkikler sonucu belirlenen bir bölgede çadır mahallesi kurarak taşınmasına karar vermiştir. 12 Aralık günü sıkışık vaziyette yaşayan felaketzedelerin çadırlara yerleştirilme işlemi başlamış, Hükümet yetkilileri yalnız bir gün içinde çadır mahallesine 774 kişinin naklini gerçekleştirmiştir.⁶⁶⁹ Kızılay Cemiyeti de afetzedelerin bulunduğu kamplarda muhtaçların iaşeleri işleri ile uğraşarak toplamda 1.618 kişinin yiyecek masrafını karşılamıştır.⁶⁷⁰ Belediye de kendince önlem olarak halkın iaşesi için fabrikalarda zarar görmemiş 1.600 çuval unu toplatmış, halkın yiyecek ihtiyacının karşılanması sağlanmıştır.⁶⁷¹ Mevsimin kış olması dolayısıyla afetzedelerin ısınma sorunu da yetkililerin önemseydiği bir başka konu olmuştur. Bu hususta Adana Belediyesi, çevre il ve ilçelerden yardım istemiş, bu istekleri CHP Osmaniye İlçe Şubesi tarafından 10.000 kömür ve 30.000 odun gönderilmiştir.⁶⁷² Anadolu halkı da bu yaşanan felaket karşısında kendi çabalarıyla gerek yardımda gerekse de yardım çalışmalarına katkıda bulunmuşlardır. Bu hususta Adana'da bulunan İsmet İnönü Enstitüsü, adeta bir tekstil atölyesine dönüştürülerek, bölge kadınları geceli gündüzlü çalışarak afetzedeler için elbise, çamaşır gibi giyim malzemeleri üretmişlerdir. Sel felaketinin olduğu ilk günden itibaren yalnızca beş gün içinde 742 takım elbise ve çamaşır hazırlamışlardır.⁶⁷³ Kadınların hazırladığı giysiler Kızılay'a teslim edilerek dağıtım işleminin gerçekleşmesi

⁶⁶⁷ "Adana'da Tabii Hal Avdet Etmeğe Başladı", *Akşam*, 10.12.1936.

⁶⁶⁸ BCA BKK 30 10 00 00/118 823 13; Adana'da Sular Çekildi, *Kurun*, 10.12.1936.

⁶⁶⁹ BCA BKK 30 10 00 00/118 823 13.

⁶⁷⁰ BCA BKK 30 10 00 00/118 823 13.

⁶⁷¹ "Adana'nın Geçirdiği Büyük Acı", *Ulus*, 10.12.1936.

⁶⁷² "Adana Sudan Kurtuluyor", *Ulus*, 09.12.1936; "Adana'nın Geçirdiği Büyük Acı", *Ulus*, 10.12.1936.

⁶⁷³ BCA BKK 30 10 00 00/118 823 13; "Bazı Köylerle Henüz İrtibat Tesis Edilemedi", *Akşam*, 11.12.1936.

sağlanmıştır. Afetzedeler yararına vilayetlerce açılan iane defterlerine de Türk halkı tarafından büyük bir hassasiyet gösterilmiş, elinde olanı az çok demeden muhtaç Adana halkı ile paylaşmıştır⁶⁷⁴. Bu şekilde kısa sürede Kızılay hesabına yüklü miktarda yardımlar ulaşmış, 10 Aralık gününe kadar da toplamda Kızılay'a gönderilen nakdi yardım 11.466 lirayı bulmuştur.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal de yardım çalışmalarına katılarak devletin bütün organlarını göreve çağırarak bunun yanı sıra Adana felaketzedelerine taziyelerini sunarak, kendi adına da yardımlarda bulunmuştur. Atatürk'ün bu hassasiyeti bölgeye gönderilen yardımların da artmasına vesile olmuştur. Atatürk'ün, bu felaketi öğrenmesi ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Kızılay'a birer mektup göndererek, 10.000 liralık bir de yardımda bulunmuştur. Atatürk mektubunda:

“Seyhan Nehri'nin taşmasıyla Adana ve havalisinde vukua gelen büyük felaketten çok derin teessür duymaktayım. Acıya uğrayan vatandaşlara her zaman olduğu gibi bu seferde cemiyetinize yapılmakta olduğunu memnuniyetle gördüğüm yardım arasında sarfedilmek üzere namınıza 10 bin lira gönderiyorum”⁶⁷⁵

Atatürk'ün gösterdiği bu hassasiyet üzerine, birçok bölgeden yardımlar bölgeye ulaşmıştır. Bu hususa dikkat çeken İçişleri Bakanı, 12 Aralık günü çektiği telgrafta, Atatürk'ün felaketzedelere gösterdiği şefkat, bütün memlekette heyecan uyandırdığını ve vilayetlerden taziye ve yardım telgraflarının gönderildiğini bildirmiştir.⁶⁷⁶

Selin ilk ortaya çıktığı andan itibaren yaklaşık bir ay boyunca yapılan çalışmalar devam etmiş, bölgedeki mahalli yetkililer tarafından günlük raporlar halinde Hükümet yetkilileri bilgilendirilmiştir. Yavaş yavaş hayatın normalleşmeye başladığı Adana'da 23 Aralık gününe kadar yapılan arama-kurtarma ve yardım işleri hakkında Seyhan Valisi Baysal, geniş rapor hazırlayarak Ankara'ya sunmuştur. Baysal raporda; 2198 nüfusa; 5246 parça yastık kılıfı, battaniye, çarşaf, don, yatak ve gömlek dağıtıldığına ve eşya dağıtımının devam edeceğine, 195 kişinin 15 günlük iaşeleri temin edilerek, kendi

⁶⁷⁴ Ulusal basında 1 ay boyunca vilayetlerce açılan iane defterleri ve halkın yardımları hakkında birçok haber yer almıştır. Bu konu üzerine örnek vermek gerekirse; 14 Aralık günü Akşam Gazetesi; “Adana Felaketzedelerine Yardım” başlığıyla yayınladığı haberde İzmir ve Samsun'da açılan iane defterleri hakkında bilgi vererek halkın ilgisine değinmiştir. Bkz. “Adana Felaketzedelerine Yardım”, *Akşam*, 14.12.1936.

⁶⁷⁵ “Adana Seylabı”, *Akşam*, 09.12.1936; “Atatürk”, *Ulus*, 09.12.1936.

⁶⁷⁶ Bu hususta İçişleri Bakanlığı'na gelen yardım ve taziyeler hakkında 12 Aralık günü yazılan telgrafta örnekler mevcuttur. Bu hususta detaylı bilgi almak için Bkz. BCA BKK 30 10 00 00/118 823 13. Ayrıca Bkz. Türkiye Kızılay Derneği, a.g.e, 86.

istedikleri yere yerleşmelerinin sağlandığı, ilişiklerinin kesildiğine ve evlerinin tamiratına muhtaç kimselere yardımda bulunulduğuna değinilmiştir. Ayrıca Vali Baysal, Kızılay'a bugün itibari ile toplam 14.179 lira yardım yapıldığını ve nakdi yardımın bitimi ile birlikte afetzedelere yapılan yardım işlerinin son bulacağını bildirmiştir. Selden büyük hasara uğrayan setler hakkında da bilgi veren Baysal, setlerin dört yerinden yaklaşık 200 kişilik ekiplerle tamiratın başladığını eklemiştir.⁶⁷⁷

Türk Hükümeti'nin gösterdiği yoğun çaba yurtdışında da yankı uyandırmış, yabancı ülkelerin yardım çalışmalarına destek vermesini sağlamıştır. Özellikle Atatürk'ün özel hassasiyet gösterdiği Adana felaketi üzerine yayımlanan mektubu ile beraber yaptığı yardımdan sonra ulusal basında yabancı devletlerin taziye ve yardımlarla alakalı haberler yer almaya başlamıştır. Şüphesizdir ki yurtdışında büyük saygınlığı olan Mustafa Kemal'in bu felaket üzerine gösterdiği özel ilgi, yabancı ülkelerinde bu afete karşı hassasiyetlerinde etkili olmuştur. Bu hususa en güzel örnek Atatürk'ün yardımının ertesi günü yani 11 Aralık gününde yaşanmıştır. "Akşam" Gazetesi haberine göre, Sovyet, Amerika ve Bulgar Büyükelçileri, Dışişleri Bakanı Rüştü Aras'ı ziyaret ederek taziyelerini bildirmişlerdir.⁶⁷⁸ Bu elçilik görevlilerinin yanı sıra, Fransa, Yugoslavya, Almanya, Macaristan ve İran Büyükelçileri de taziyelerini gerek Rüştü Aras'ı ziyaret ederek gerekse gönderdikleri taziye telgraflarıyla yaşadıkları üzüntüleri bildirmişlerdir.⁶⁷⁹ Ocak ayının gelmesi ile birlikte kordiplomatik(bir ülkede bulunan yabancı elçiler ve elçilik görevlileri topluluğu, diplomat topluluğu) tarafından yüklü miktarda nakdi yardım yapılmıştır. Bu hususta birkaç ülke diplomatlarının ülkeler adına yaptığı yardımları belirtmekte fayda vardır. Örneğin; Afgan Büyükelçisi ve katipleri toplamda 150 lira, Sovyet Büyükelçiliği 200 lira, Alman Büyükelçiliği 180 lira, Büyük Britanya Elçiliği 170 lira, İran Büyükelçiliği 150 lira, Amerika Elçisi ve Müsteşarı toplamda 110 lira, Fransa Elçisi 100 lira, Yunanistan Elçisi de 50 lira göndermiştir.⁶⁸⁰ Kordiplomatiğin bu yardımına ertesi gün İtalya Büyükelçisi Carlo Galli de katılarak

⁶⁷⁷ BCA BKK 30 10 00 00/118 823 13. CHP Kamutay grup toplantısında Sağlık Bakanı Refik Saydam'da bu yapılan yardımlar hakkında bilgi vermiştir. Detaylar için Bkz. "CHP Kamutay Grubu Toplantısında", *Ulus*, 23.12.1936. Ayrıca *Kurun* Gazetesi de 20 Aralık günü Seyhan setlerinin tamiratının başlamasını sayfalarına aktarmıştır. Bkz. "Büyük Seddin Tamirine Başlandı", *Kurun*, 20.12.1936.

⁶⁷⁸ "Sovyetler, Amerika, Bulgar Büyükelçilerinin Taziyetleri", *Akşam*, 11.12.1936.

⁶⁷⁹ "Adana Felaketi Dolayısıyla", *Ulus*, 19.12.1936; "Ecnebi Sefirlerin Taziyetleri", *Akşam*, 19.12.1936; "Almanya'nın Taziyeti", *Akşam*, 20.12.1936; "Alman Hükümetinin Taziyeleri", *Ulus*, 20.12.1936.

⁶⁸⁰ Yukarıda bahsedemediğimiz ülkelerin yardımları ve yapılan yardımlar hakkında detaylı bilgi için Bkz. "Adana Felaketzedelerine Kordiplomatiğin Yardımı", *Akşam*, 05.01.1937.

afetzedeler yararına 100 liralık bir yardımda bulunmuştur. Kızılay yapılan bu yardımlarla gösterilen değerli alaka üzerine ülkelere teşekkürlerini sunduğu bir mektup göndermiştir.⁶⁸¹

Devletin afetzedeler için yürüttüğü yardım çalışmalarını sonlandırması ile birlikte bölgede tekrar bir sel afetinin yaşanmaması için geleceğe yönelik tedbirler ve bölgede yıkılan binaların yerine yenisini inşa etme işleri için çalışmalara başlanmıştır. Ayrıca bölgede zarar gören halkta unutulmayarak geleceklerini kolay inşa etmeleri için desteklerini sürdürmüşlerdir. İlk olarak devlet bu hususta çalışmaların yürütülmesi için ödenek üzerinde çalışmalara başlamış ve büyük bir su işleri hamlesine atılmıştır. Hükümet, Adana'nın da yer aldığı birçok bölge de suların ıslahı, setlerin tamiri ve yeniden inşası, sulama, bataklıkların kurutulması gibi işler için 31 milyon liralık bir bütçe hazırlanmasına karar vermiştir.⁶⁸² Bir yandan bu konuda bütçe hazırlamaya çalışan devlet, bir yandan da Adana çevresinde yapılacak işler üzerine tetkiklere başlamıştır. Bunun üzerine yabancı bir firma Seyhan Nehri üzerinde tetkikler yapmış, bölgede yeni afetlerin önüne geçilmesi ve nehre yeni bir görünüm katmak için burada bir liman yapılabileceği hakkında rapor hazırlamıştır.⁶⁸³

Bölgede selden büyük zarara uğrayan halkın muhtaç bir halde olması devletin üzerinde durduğu diğer bir önemli konu olmuştur. Selden mahsulü zarar gören çiftçilere tohumluk yardımı⁶⁸⁴ yaparken, evleri zarar gören halkın da evlerinin tadilatını yapmaları için kereste yardımının⁶⁸⁵ da bulunmuştur. Muhtaç halka yapılan yardımlar yanı sıra bölgede inşaat işleri de başlamıştır. Evlerini kaybeden halk için Sağlık Bakanlığı tetkiklere başlamış, yaklaşık iki hafta sonunda tetkiklerin neticelenmesi ile birlikte yüzer evlik iki mahallenin yapılması kararlaştırılmıştır. Mahallelerin okul, karakol, park gibi ihtiyaçlarının da bu iş için ayrılan ödenekten karşılanmasına karar verilmiştir. Ayrıca yeni kurulacak mahallelere; felaketzedelere büyük fedakârlıklarla yardım yapan Kızılay'ın ve özel hassasiyetle yaklaşan Atatürk'ün isminin verilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁸⁶

⁶⁸¹ "Kızılay'ın Kordiplomatige Teşekkürü", *Ulus*, 06.01.1937.

⁶⁸² "Su İşleri İçin 31 Milyon Lira", *Akşam*, 24.12.1936.

⁶⁸³ "Adana Liman Olacak Mı?" *Akşam*, 25.12.1936; "Adana Liman Haline Getirilecek", *Kurun*, 25.12.1936.

⁶⁸⁴ "Adana Çiftçilerine Yardım Ediliyor", *Kurun*, 25.12.1936.

⁶⁸⁵ BCA BKK, 030 18 01 02/ 84 69 09.

⁶⁸⁶ "Seylâbzedelerin Evleri", *Akşam*, 29.12.1936; "Adana'da İki Yeni Mahalle", *Akşam*, 12.01.1937.

Görüldüğü üzere devlet, Adana sel felaketinden sonra bölgede çok yönlü çalışmalar yürütmüş, gelecekte yaşanılacak sellerin bu derece bir zarara daha sebebiyet vermemesine yönelik projeler geliştirilmişse de bu çalışmalar olumlu sonuçlandırılmamıştır. Yukarıda değindiğim konu üzerine, selde büyük zarar görmüş setlerin tamirâtı aralık sonu itibarı ile başlamış ancak daha tamamlanamadan bölgede tekrar bir sel felaketi yaşanmıştır. Şubat ayında gerçekleşen sel felaketi ile halk bir kez daha perişan hale gelmiştir. İlk sel afetinden bu yana çadırda yaşayan dört çocuk sel sularına kapılarak boğulmuş, 17 hayvanda telef olmuştur.⁶⁸⁷ Devlet üç ay içinde yaşanan ikinci sel felaketi ile birlikte, artık geçici önlemlerin bir işe yaramadığını anlayarak daha önemli tedbirler üzerine çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Bunun üzerine Hükümet, Seyhan Irmağı'na bir regülatör inşa edilmesi için proje ve tetkikler başlatarak düğmeye basmıştır. Hükümet, regülatör çalışmasını dönemin en modern tekniklerini kullanarak inşa ettirmek amacıyla yurtdışından işinin ehli mühendis ve teknikerlerini Türkiye'ye getirmiş, bunun yanı sıra regülatör inşaatını da Alman firması Hochtief'e devretmiştir.⁶⁸⁸ 1939 yılı ile başlayan inşaat, yaklaşık dört yıl sürmüş ve 30 Haziran 1943 yılında büyük bir açılış töreni ile hizmete girmiştir.⁶⁸⁹ Ancak Seyhan Nehri'nin taşkın özelliğinden dolayı, regülatör inşası da bölgenin taşkınlarına çare olmamış, 1948 yılında bölge bir kez daha büyük bir sel afetine maruz kalmıştır.

2.3. 1938-1950 YILLARI ARASINDA YAŞANAN SEL AFETLERİ

1939 yılı ile başlayan ve altı yıl boyunca sürececek savaşa Türkiye, fiilî olarak girmemişse de yarattığı olumsuz etkilerden ve dönemin ekonomik buhranından da nasibini almıştır. Türk Hükümeti dünyayı etkileyen krizin ülkedeki olumsuz etkisini azaltmaya çalışırken, bu dönemde ülkede neredeyse her yıl tabii afetler görülmüş, gerek devlet kendi çabalarıyla gerekse yurtdışından gelen yardım eliyle yaşanan afetlerin izlerini silmeye çalışmıştır. Bu tarihler arasında bölümümüz özelinde Türk Hükümeti, su işlerinin önemini bir kat daha iyi anlamış, bu hususta su kaynaklarının etütleri, ıslahı gibi konularda çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca bu işlerin disiplinli bir şekilde yürütülebilmesi için Su İşleri Reisliği de kurulmuştur. Bu dönemde yaşanan sayısız

⁶⁸⁷ BCA BKK 030 10 00 00/121 862 03.

⁶⁸⁸ BCA BKK, 30 18 01 02/ 89 120 17; BCA BKK 030 18 01 02/87 50 09.

⁶⁸⁹ "Seyhan Barajı", *Akşam*, 30.06.1943; "Çukurova Sevinç İçinde", *Akşam*, 01.07.1943; Çanak, a.g.m.,334.

taşkından büyük maddi, manevi zarar gören ülkemiz, Türk Hükümeti'nin sel ve taşkın afetlerine kesin bir sonuç getirmesi amacıyla bir kanun da çıkarmasına yol açmıştır. Bu bölümümüzde, bu yıllar arasında görülen sel afetlerinden birkaçı seçilerek, sel afeti ile mücadele ve devletin bu hususta gerçekleştirdiği yardım çalışmalarının yanı sıra gelecekte yaşanabilecek sel olaylarının yarattığı zararları en aza indirmek amacıyla yaptığı çalışmalara da yer verilecektir. Ayrıca yaşanan sel afetlerinde yabancı devletlerin tutumları da elde edilen kaynaklar sınırında verilmeye çalışılacaktır.

2.3.1. 1939 Bursa Sel Afeti

Bursa ili, bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliği, birçok su havzasını içinde barındırmasıyla tarih boyunca insanlık için önemli bir yaşam alanı oluşturmuştur. Bursa ilinin bu özellikleri sayesinde yıllarca “Yeşil Bursa” olarak anılmasını sağlamıştır. Kentin bu çeşitliliğinin oluşmasında en büyük etmen; Marmara, Sakarya ve Susurluk Havzaları⁶⁹⁰ üzerinde kurulmasında yatar. Ancak birçok su kaynağına sahip olması şehre olumlu yönde etkisi olduğu kadar bu kaynaklarda yaşanan sel ve taşkın afetleri dolayısıyla da yaşamı olumsuz etkilemiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Bursa ilinin yaşadığı en büyük sel felaketi 1939 yılının son gününde gerçekleşmiştir. 1939 seli, özellikle Bursa'nın Mustafakemalpaşa ve Karacabey Kazalarında etkili olmuş, bunun yanı sıra çevre illerden Balıkesir, Bilecik ve Çanakkale'nin merkez ve ilçelerinde de büyük zarara yol açmıştır. İki gün boyunca aralıksız kar yağışının ardından gelen sağanak yağmurlar neticesinde bölgede bulunan Nilüfer, Karadere, Halife Dereleri ve Susurluk, Simav Çaylarının taşması ile sel afeti başlamış, taşan sel suları başka dere ve göllerle birleşerek felaketin boyutlarının artmasına yol açmıştır.⁶⁹¹

Sel afetinin ortaya çıktığı andan itibaren valilikler felaket bölgelerine gidip afetin durumunu günden güne takip ederek Ankara'yı bu hususta bilgilendirmişlerdir. Sel afetinin meydana çıktığı anlarda Ankara'da⁶⁹² olan Bursa Valisi Refik Koraltan, haberi

⁶⁹⁰ Bursa Valiliği İl Afet Ve Acil Durum Müdürlüğü. “Bursa İlinin Afet-Tehlike ve Riskleri”. <https://bursa.afad.gov.tr/tr/9790/Bursa-ilinin-afet-tehlike-ve-riskleri> [09.08.2018].

⁶⁹¹ Özlem Yıldırım, “Refik Koraltan'ın Bursa Valiliği Görevinde Ziraat Alanındaki İcraatları (1939-1942)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y.6, S.64, (2018): 383; “Bergama, Menemen ve Manisa Ovaları Su Altında Kaldı”, *Ulus*, 30.12.1939; “Bursa Köylerinde Seylap Afet Şeklini Aldı”, *Akşam*, 01.01.1940; “Sel Felaketi”, *Vakit*, 01.01.1940.

⁶⁹² “Sel Felaketi”, *Vakit*, 01.01.1940.

alır almaz bölgeye hareket ederek, durumu yakından takip etmiştir. Sel sularının telefon ve telgraf hatlarına zarar vermesinden dolayı zor şartlarda bölge ile irtibat sağlayan Koraltan, 31 Aralık günü çektiği telgraf ve telefon görüşmelerinde selin ilk andaki durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Koraltan; Karadere ve Hanife Deresi arasının su altında olduğunu ve bölgelerdeki köylerle irtibatın sağlanamadığı, sabah 7’de ancak Mustafakemalpaşa Kazası ile irtibat kurulduğunu ve tamamıyla sular altında olduğunu bildirmiş, Bandırma Kazası ile irtibatın kurulamadığını da eklemiştir. Ayrıca gecedan itibaren Ulubat Deresi’nin de taşıdığını, Susurluk, Karacabey Ovalarının su altında kaldığını ve bu bölgelerle telefon irtibatının kurulamadığını da sözlerine eklemiştir. Son olarak Koraltan, bir heyet ile bölgeye gideceğini ve anbean haber vereceğini de bildirmiştir.⁶⁹³ Koraltan’ın ilk telefon görüşmesinden sonra selden etkilenen bölgelere hareket etmiş, ilk olarak Ulubat Köyü’ne gelerek, yerinde incelemelerde bulunmuştur. Aynı gün içerisinde Ankara ile bir kez daha telefon görüşmesinde bulunarak gördüğü manzarayı Hükümet yetkililerine aktarmıştır. Koraltan; Mustafakemalpaşa’yı sel sularının ikiye ayırdığını kazanın adeta ada haline geldiğini, nüfus kaybının yüksek olacağı tahmin edilmekte olduğunu şimdilik üç vatandaşın hayatlarını kaybettiklerini ve Mustafakemalpaşa’nın köyleri hakkında hiçbir bilgi edinilemediği de bildirilmiştir. Vali, beraberinde getirdiği mühendislerin suda yaptığı ölçümlere de yer vererek; saniyede 600 m³ suyun derelerden aktığını, Karacabey Boğazı’nın sularla taşınan malzemelerle tıkanıldığını ve terse akarak Apolyont (Ulubat) gölüne akmaya başladığını her an yeni bir tehlike ile karşı karşıya gelinebileceğini bildirmiştir.⁶⁹⁴ Bursa Valisi Koraltan, bir gün Ulubat Köyü’nde kaldıktan sonra selin en fazla etkilediği ilçe olan Mustafakemalpaşa’ya gelerek burada da afeti yakından takip ederek Ankara’ya 1 Ocak itibariyle raporunu sunmuştur. Koraltan’ın o günkü ilk telefon görüşmesinde Karacabey Kaymakamı’yla beraber Ulubat Köyü’nde tetkiklere devam ederek, Apolyont (Ulubat) Gölü’nün kabarmakta olduğunu, fırtına ve yağmurun kesildiğini, birkaç köyle irtibat sağlandığını ve buralarda nüfusça zayıf olduğunu yalnızca birkaç evin yıkıldığını bildirmiştir.⁶⁹⁵ Bu telefon görüşmesinin hemen ardından Koraltan, Mustafakemalpaşa’ya hareket ederek öğlen saat 2’de sel mntikasına ulaşmıştır. Buradaki manzarayı da Ankara’ya telefonla

⁶⁹³ BCA BKK 030 01 00 00/ 121 770 01.

⁶⁹⁴ BCA BKK 030 01 00 00/ 121 770 01.

⁶⁹⁵ İrtibat sağlanan köylerin adları ve bu köylerdeki durum hakkında detaylı bilgi için Bkz. BCA BKK 030 01 00 00/ 121 770 01.

aktaran Vali; bölgede selin gerçekleştiği gün su seviyesinin 12 metreye kadar ulaştığını ve bütün setleri yıkıp geçerek, suların şehri istila ettiğini, 300'e yakın evin bundan dolayı yıkıldığını ve 19 kişinin de hayatını kaybettiğini bildirmiştir. Ayrıca nüfus kaybının biraz daha artabileceğini de sözlerine ekleyen Vali, bölgenin 4'te 3'lük kısmının da hala sular altında olduğunu da belirtmiştir.⁶⁹⁶

Sel afeti yalnız Bursa merkez ve kazalarında sınırlı kalmayarak çevre illerde de etkisini göstermiştir. Özellikle Bursa'dan sonra en fazla zarar, Balıkesir ilinde görülmüş, burada selin ortaya çıktığı andan itibaren Bursa Valisi Koraltan gibi valilik, Hükümet yetkililerini durum hakkında bilgilendirmiştir. Balıkesir Valisi Recai Güleri, sel afeti ile ilgili ilk izlenimlerini 30/31 Aralık günü Ankara ile yaptığı telefon görüşmelerinde bildirmiştir. Vali Güleri telefonda; Gönen Kazası'nda insanca kaybın olmadığını ancak bahçe ve tarlaların sularla kaplı olduğunu, Susurluk civarında bulunan Simav Çayı'nın taşıdığını belirtmiştir. Vali, bölgede bulunan karayolunun sularla kaplı olduğunu ve irtibatın sağlanamadığını, Kepsut Nahiyesi'nde 200'e yakın evin yıkıldığını ve iki ahşap köprünün de yıkıldığını telefon görüşmesinde eklemiştir. Bunun yanı sıra Altınova Nahiyesi'nde Karakaç Çayı'nın taşması dolayısıyla evlerin sular altında olduğu, bir köprünün yıkıldığı ve yaşamını kaybeden vatandaşın olmadığını da belirtilmiştir.⁶⁹⁷ Selden etkilenen bir diğer il olan Bilecik'te de manzara diğer illerden pek farklı değildir. 4 Ocak günü Bilecik'teki durum hakkında bilgi veren Bilecik Valisi; Sakarya Nehri'nin taşıdığını, Söğüt, İnhisar, Gümüle Nahiyelerinde maddi zararlara yol açtığını, Gölpazarı'na bağlı köylerle irtibatın sağlanamadığını ve bir köprü ile bir un değirmeninin yıkıldığını da belirtilmiştir.⁶⁹⁸

Bursa Sel Felaketi'nin yaşandığı günlerde, Türkiye'nin doğusunda yaşanan büyük Erzincan Depremi, ulusal basın tarafından habercilik değeri açısından daha fazla önem taşımışsa da Bursa çevresinde yaşanan felaketi de görmezden gelmemişlerdir. Yaşanan sel felaketini bölgeye gönderdikleri gazeteciler vasıtasıyla yakından takip ederek, bu vasıta ile sel mıntikasının durumu hakkında değerli bilgileri okuyucularına aktarmışlardır. Gazeteler, genelde valiliklerin Ankara ile yaptığı telefon görüşmelerinde değindikleri konuları sayfalarına taşımışlarsa da, bölge hakkında farklı bilgilere de

⁶⁹⁶ BCA BKK 030 01 00 00/ 121 770 01.

⁶⁹⁷ BCA BKK 030 01 00 00/ 121 770 03.

⁶⁹⁸Bilecik'te yaşanan maddi zararlar hakkında detaylı bilgi için bkz. BCA BKK 030 01 00 00/ 121 770 03.

sayfalarında yer vermişlerdir. Bu konuda örnek vermek gerekirse; 1 Ocak günü yayınlanan “*Akşam*” Gazetesi haberine göre, Kemalpaşa’nın ortasından geçen Simav Çayı’nın taşıdığı, yaklaşık 6.000 m³ suyun araziye su ile kapladığını bildirmiştir. Ayrıca gazete, gece ortaya çıkan seli haber vermek için bekçiler düdüklerini çalarak halkı uyarmasına rağmen evinden çıkamayan yüzlerce insan olduğunu bildirmiştir. Son olarak gazete, bölgede selden dolayı bir de yangın çıktığını ve bir fırın ile dört dükkânın da yandığını bildirmiştir.⁶⁹⁹ Aynı gazetenin 2 Ocak günü yayınlanan basımında, bölgede yanlış duyular neticesinde ortaya çıkan haberlerin doğru olmadığına parmak basarak, felaket hakkında çizilen manzaranın sanıldığı kadar kötü olmadığını da vurgulamıştır. Gazete, bu konuda başka bir habere de yer vererek haklılığını göstermeye çalışmıştır. Haberde; Azatlı Köyü sel sularına kapılarak, içinde yaşayanlarla beraber yok olduğu haberlerinin asılsız olduğunu, bölgeye giden vali yardımcısı ile yapılan telefon görüşmesine yer vererek, bu köyde yalnızca beş evin yıkıldığını bildirmiştir. Ayrıca gazete, bölgede nüfus zayıflığının da beklenenden az olduğunu, bu sayının yaklaşık 20-30 kişi kadar olabileceğini bildirmiştir.⁷⁰⁰ Dönemin diğer bir basın kuruluşu Vakit Gazetesi de bölgede 33 sene öncede bir sel afetinin yaşandığını bildirmiş ancak bu sel afeti kadar etkili olmadığını eklemiştir. Ayrıca gazete, selin nasıl başladığının ve şu an ki durumu hakkında bilgiler aktarmanın yanı sıra sel afetinin ilk etapta belirlenen bilanço rakamlarına da yer vermiştir. Haberde; Mustafakemalpaşa’nın 24 saat boyunca sular altında kaldığını, bölgede selden dolayı bir de yangın çıktığını ve üç dükkânın bu yangında zarar gördüğünü belirtmiş, bölgede elektrik santrallerinin de zarar görmesinden dolayı elektrik verilemediğini eklemiştir. Bilanço hakkında şunları da ekleyen gazete; bölgede 300 evin tamamen harap olduğunu, 19 kişinin yaşamını yitirdiğini ve 50 yaralının da hastanelerde tedavilerine başlandığını bildirmiştir.⁷⁰¹ Bir başka gazete olan “*Ulus*” Gazetesi de Balıkesir ve Çanakkale’deki selin yarattığı tahribata yer vermenin yanı sıra bilanço hakkında da bilgiler aktarmıştır. 3 Ocak günkü haberinde “*Ulus*”; selin Balıkesir, Bursa, Çanakkale ve İzmit’te büyük hasara sebep olduğunu, şimdilik yalnız Bursa Vilayeti’nde 22 ölü tespit edildiğini ve 300 evin tamamen yıkıldığını, 622 evin sular altında kaldığını, 6 köprünün yıkıldığını ayrıca 29 hayvanın da telef olduğunu eklemiştir. Balıkesir ve Çanakkale hakkında da detaylı bilgi veren gazete, bölgede yolların tamamen

⁶⁹⁹ “Bursa Köylerinde Seylap Afet Şeklini Aldı”, *Akşam*, 01.01.1940.

⁷⁰⁰ “Mustafakemalpaşa, Karacabey Ovalarında Sular Alçalıyor”, *Akşam*, 02.01.1940.

⁷⁰¹ “Bursa Ovası’ndaki Feyezan”, *Vakit*, 02.01.1940.

kapalı olduğunu, bazı köylerle irtibat sağlanamadığını, insan ve hayvan kaybının olmadığını ancak ziraî zararın fazla olduğunu da bildirmiştir.⁷⁰²

Sel sularının 3 Ocak gününden itibaren çekilmeye başlaması ile birlikte, afetin yarattığı tahribat daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bursa Valisi Koraltan, sel mıntıkasında yaptığı tetkikler sonucu Ankara'ya gönderdiği günlük raporlarda 3 Ocak günü itibariyle bölgede yapılan yardım çalışmalarının yanı sıra afetin bilançosu hakkında da bilgiler vermeye başlamıştır. Ayrıca sel mıntıkasında yaptığı tetkikler sırasında afetzedeler ile yaptığı görüşmelerde kamu görevlilerin ihmalkarlıkları hakkında bilgilere sahip olmuş, bu hususta Hükümet yetkililerini bilgilendirmiştir. Bu hususta; Vali, 2 Ocak günü Karacabey'de yaptığı tetkik sırasında afetzedeler ile görüşmüş, görüşme sırasında Karacabey halkı; Simav yerel yöneticilerinin, her Hanife Deresi'nin taşkın riski içerdiğinde Karacabey sakinlerini uyardığını ancak bu son taşkında hiçbir uyarıda bulunmadıklarını bildirmiştir. Bunun üzerine Koraltan, Kütahya Valiliği'ne yazdığı telgrafta bu ihmalkarlığın soruşturulmasını ve gerekenin yapılmasını istemiştir. Ayrıca Koraltan, Hükümet yetkilileriyle yaptığı telefon görüşmesinde de Simav Kaymakamı hakkında gereken cezaî işlemlerin yapılmasını arz etmiştir.⁷⁰³ Görüldüğü üzere afetzedelerin bu konuyu gündeme getirmesi ile birlikte anlaşılan yerel yöneticilerin ihmalkarlıkları, şüphesizdir ki afetin etkisini bir kat daha arttırmıştır. Günümüzde afet risk yönetimi konusunda önem verilen erken uyarı sistemleri, yöneticiler arasında koordinasyon ve irtibat gibi konulara bu afette önem verilmemesi afetin yarattığı etkiyi arttırmıştır. Afetlerin ortaya çıkmasından önce alınan ihbar ve uyarılar sayesinde kazanılan birkaç saniyenin bile ne kadar değerli olduğu günümüz şartlarında anlaşılmışken, bahsini ettiğimiz afet sırasında yaşanan bu ihmalkarlık yüzünden belki de birkaç cana daha mal olmuştur.

Vali Koraltan 3 Ocak itibariyle gönderdiği raporlarda, bilanço hakkında da şunları dile getirmiştir; sel mıntıkasında suların çekilmesine rağmen bölgelerin sular altında bulunduğuna değinerek, Mustafakemalpaşa ve Apolyont Gölü etrafında su kaplı

⁷⁰² "Sel de Bir Felaket Halini Aldı", *Ulus*, 03.01.1940; *Ulus* Gazetesi, 4 Ocak günkü yayınında bilanço hakkında bir habere daha yer vermiş, bölgede 50 kişinin öldüğünü ve 1.500 evin de yıkıldığını bildirmiştir. *Akşam* Gazetesi de 11 Ocak günkü yayınında bilanço hakkında; 13 köyün sular altında kaldığını, 24 kişinin hayatını kaybettiği, 469 hayvanın telef olduğunu ve 3000 kişinin açta kaldığını yazmıştır. Haberlerin detayları için Bkz. "Sevlyap Birçok Yerlerde Büyük Tahribat Yaptı", *Ulus*, 04.01.1940; "Mustafakemalpaşa Seylabı", *Akşam*, 11.01.1940.

⁷⁰³ BCA BKK 030 01 00 00/121 770 01.

alanın; yaklaşık 10.000 hektar, Hanife Deresi etrafındaki alanın; 10.000 hektar ve Karadere mıntikasında ki alanın ise; 5.000 hektar olduğunu bildirmiştir.⁷⁰⁴ 4 Ocak günü yaptığı telefon görüşmesinde ise; 19 kişinin hayatını kaybettiği ve 300 evin tamamen yıkıldığını eklemiştir.⁷⁰⁵

Sel sularının çekilmesi ile birlikte, yapılan enkaz kaldırma ve arama kurtarma çalışmalarının tamamlanması ile bölgedeki bilanço da net olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda Bursa Valiliği yapılan çalışmalar neticesinde 7 Şubat günü bir rapor hazırlayarak İçişleri Bakanlığı'na sunmuştur. Raporda; Mustafakemalpaşa'da, 24 kişinin hayatını kaybettiği, 255 evin ve 36 dükkânın sular tarafından yıkıldığını 138 evin kullanılmayacak halde olduğunu, maddi zararın 81.903 lira olduğu belirtilmiştir. Hayvan zayıatının ise toplamda 85 hayvanın telef olduğunu rapora eklemiştir. Ayrıca kasaba ve köylerinde toplam 49.000 dekarlık alanın sulardan zarar gördüğü de belirtilmiştir.⁷⁰⁶

2.3.1.1. Bursa Sel Felaketinden Sonra Alınan Tedbirler ve Yardımlar

30 Aralık gecesi sel sularının ilçe ve kasabalara yaklaşması ile birlikte, sokak bekçileri ve polisler silah ve düdükları ile halkı yataklarından uyandırıp, yüksek ve güvenli bölgelere çıkması için uyarılmışlardır. Bu sırada Ankara'da bulunan Bursa Valisi, hemen harekete geçerek Bursa'ya geri dönmüş ve selin ilk anından itibaren arama-kurtarma ve yardım çalışmalarını makamından yönetmek yerine sel mıntikasına giderek yakinen takip etmiştir. Bölgenin hala sular altında olması ve irtibatın zor şartlarda kurulmasına rağmen Bursa Valisi büyük bir gayret sarf ederek 31 Aralık günü askeri kuvvetlerle Mudanya'dan kamyonlar vasıtasıyla bölgeye ulaşmıştır. Bölgeye ulaştığı sırada afetin yarattığı manzarayla karşılaşan Vali, hemen Çanakkale, Afyon ve İzmir'de bulunan askeri kuvvetlerden yardım talebinde bulunmuştur. Bursa Valiliği, yardım talepleri karşılık bulana kadar kısıtlı imkanları doğrultusunda kurtarma ve yardım çalışmalarına başlamış, bu doğrultuda Gemlik ve Mudanya'dan sandallar getirtmiştir.

⁷⁰⁴ BCA BKK 030 01 00 00/121 770 01.

⁷⁰⁵ BCA BKK 030 01 00 00/121 770 01.

⁷⁰⁶ Bursa Valiliği'nin yazdığı raporda köylerdeki maddi zararlar hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Bu hususta detaylı bilgi için Bkz. BCA BKK 030 10 00 00/118 827 36. 17 Ocak günü Büyük Millet Meclisi oturumunda da Bursa sel afetinin bilançosu hakkında bilgiler yer almaktadır. O günkü oturumda söz alan Bursa Milletvekili Muhiddin Baha Pars ve Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili, bilanço hakkında rakamlara yer vermiştir. Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi* Cilt:8, Devre:VI, İçtima:1, (17.01.1940): 69-70.

Bunun yanı sıra Vali emriyle bölgeye sıhî ekipleri sevk ettirilmiş, Bursa Kızılay şubesi de yardımlara destek vererek afetzedelerin yaşesi için kamyonlarla 10.000 ekmek göndermiştir⁷⁰⁷. Bölgede Karacabey Boğazı'nın tıkanmasından dolayı sel sularının şiddetini arttırması ilk iş olarak burada temizlik çalışmalarını zaruri hale getirmiş, bu amaçla Vali Koraltan, Deniz Yolları İdaresi'nden bir ekibin bölgeye gönderilmesini de istemiştir.⁷⁰⁸ Bir yandan Vali'nin istediği yardımlar beklene dursun, bir yandan da bölgede kurtarma çalışmaları kısıtlı imkanlara rağmen büyük bir gayretle sürdürülmüş, kurtarılan afetzedeler okullara, hanlara, otellere yerleştirilerek yaşeleri sağlanmıştır.⁷⁰⁹

Sel sularının çekilmesine kadar bölgede arama-kurtarma ve yardım çalışmalarını yakından takip eden Bursa Valisi, 4 Ocak günü Bursa'ya geri dönerek, belediye binasında yerel yönetici ve askeri kumandanlarında katıldığı bir toplantı tertiplemiştir. Toplantıda Vali, bölgedeki duruma değindikten sonra, yapılacak tedbirler hakkında görüşlerini bildirmiştir. Ayrıca toplantı sonrası çeşitli komisyonlar kurulmasına, bu komisyonların ayrı ayrı görevlerde yetkili olunması kararlaştırılmıştır.⁷¹⁰ Yerel yöneticilerin bu gayretli çalışmaları yanında Hükümet yetkilileri de harekete geçmiştir. Bölgede yolların açılmasıyla istenilen yardımlar afet bölgesine gönderilmeye başlanmıştır. İlk etapta Milli Savunma Bakanlığı'nca bölgede arama-kurtarma işlerinde çalışmak üzere tombazlı(ırmaklarda işleyen, güvertesiz, altı düz kayak) bölükler gönderilmiştir.⁷¹¹ Kızılay Merkezi de her felakette olduğu gibi bu afette de muhtaçlara yardım eli uzatmış ve ilk olarak bölgeye 15.000 lira nakdi yardımla beraber bir müfettişi görevlendirerek ihtiyaçların doğru şekilde tespit edilmesi amaçlanmıştır.⁷¹² Kızılay daha sonra yapılan komite çalışmaları doğrultusunda yaklaşık

⁷⁰⁷ BCA BKK 030 01 00 00/121 770 01; "Son Dakika", *Akşam*, 31.12.1939; "Bursa Köylerinde Seylap Afet Halini Aldı", *Akşam*, 01.01.1940; "Mustafakemalpaşa, Karacabey Ovalarında Sular Alçalıyor", *Akşam*, 02.01.1940; "Sel Felaketi", *Vakit*, 01.01.1940.

⁷⁰⁸ BCA BKK 030 01 00 00/121 770 01.

⁷⁰⁹ BCA BKK 030 01 00 00/121 770 01; "Seylap Mıntıkasında", *Vakit*, 07.01.1940; "M.Kemalpaşa Köylerinde", *Vakit*, 07.01.1940; "İzmir'i Su Bastı", *Akşam*, 07.01.1940.

⁷¹⁰ BCA BKK 030 01 00 00/121 770 01; "Bursa Ovasında Seylap Bitti", *Akşam*, 05.01.1940; "Açıkta Kalanların İaşe Ve İskanı Temin Edildi", *Ulus*, 05.01.1940; "Mustafakemalpaşa Kazasında Su Baskını Nasıl Oldu", *Vakit*, 04.01.1940.

⁷¹¹ "Sel de Bir Felaket Halini Aldı", *Ulus*, 03.01.1940.

⁷¹² "Sel de Bir Felaket Halini Aldı", *Ulus*, 03.01.1940; "Su Baskını", *Vakit*, 03.01.1940. Kızılay'ın yardımına burada bir parantez açmakta fayda vardır. 17 Ocak günü Meclis oturumunda yaşanan sel felaketinde yapılan yardımlar hakkında tartışmalar yaşanmış, Sağlık Bakanı Refik Saydam, bu hususta söz alarak kendinin bizzat emriyle Kızılay'ın 2 Ocak günü bölgeye yardım için hareket ettiğini söylemiştir. Detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi* Cilt:8, Devre: VI, İçtima: 1, (17.01.1940): 69.

4.000 kişinin ie ve giyim ilerini üstlenmiştir. Sel afeti boyunca Kızılay'ın afetzedelere yaptığı maddi yardımın tutarı 50.000 lirayı bulmuştur.⁷¹³

Komitelerin teşkili ile birlikte yardım çalışmaları daha düzenli ve hızlı bir şekilde ilerlemeye başlamıştır. Bursa Valisi, komitenin çalışmalarını 6 Ocak günü gönderdiği raporla Hükümet yetkililerini bilgilendirmiştir. Raporda; 50 araba ve 100 amele ile sel sularıyla taşınan enkaz yığınlarının toplatıldığı, afetzedelerin Kızılay tarafından ie ve ısınma ihtiyaçlarının karşılandığı, Hükümet tarafından gönderilen sıhh ekiplerce sağlık durumları kontrol edildiği ve çamaşır dağıtımının yapıldığı bildirilmiştir. Ayrıca sokakların hayvan leşlerinden temizlenerek, olası bulaşıcı hastalık riskinin önüne geçildiği ve asayişi sağlamak amacıyla polis ekiplerinin geceli gündüzlü çalıştıkları da eklenmiştir. Son olarak Bursa merkezden bölgeye her gün 100 çuval un ve giysi gönderildiğini de eklemiştir.⁷¹⁴ Erzincan Deprem Felaketi sebebiyle kurulan Millî Yardım Komitesi de Bursalı afetzedeleri unutmamış, komitede toplanan yardımlar kapsamında bölgeye 300 çift ayakkabı, 100 battaniye, yakacak odun ve gıda maddeleri göndermiştir.⁷¹⁵ Komiteler tarafından afetzedelere yapılan yardımlar her gün muntazam bir şekilde sürerken, sel sularından dolayı çamur deryasına dönüşen cadde ve sokaklarında temizliğine başlanmış, kasabaları eski görünümüne kavuşturmaya çalışmışlardır.

1940 yılına girilirken Türkiye'nin doğusunda ve batısında yaşanan deprem ve sel felaketlerinin arka arkaya yaşanması Hükümet yetkililerini zor durumda bırakmıştır. Anadolu'nun yaşadığı bu felaket silsileleri karşısında yabancı devletler dünyayı sarmaya başlayan savaş rüzgarlarına rağmen ülkemize karşı dostane tavırlarını göstermekten kendilerini alıkoymamışlardır. Daha ncede Erzincan Depremi'nde bahsettiğimiz üzere İngiltere ve Fransa'nın, yaşanan sel felaketinde de özel bir yardım çabası vardır. Yine 1930'lu yılların başında ilişkilerde yeni bir sayfa amaya alışan Yunanistan ve Türkiye arasında da bu afet ile birlikte dostlukların pekiştirilmesi amacıyla Yunanistan Devleti'nin hassasiyeti göze çarpmaktadır. Bu hususta örnek vermek gerekirse; 17 Ocak günü İngiltere Başbakanı Chamberlain, İngiltere Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada Türkiye'nin yaşadığı deprem ve sel felaketinden dolayı yaşadığı üzüntüleri

⁷¹³ Türk Kızılay Derneği, a.g.e., 94.

⁷¹⁴ BCA BKK 030 01 00 00/121 770 01.

⁷¹⁵ "Su Baskımına Uğrayanlar", *Akşam*, 15.01.1940.

dile getirerek, bu hassasiyeti Fransız Hükümeti'nin de taşıdığını ve acıya ortak olduklarını bildirerek, bu afetler dolayısıyla Türkiye'ye yardım yapılacağını açıklamıştır. Bu açıklama üzerine İngiltere'den Türkiye'ye ilk etapta 800 ton yiyecek, 29.000 ceket, 12.000 pantolon ve seyyar bir de fırın gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca daha önceden kurulan Türk-İngiliz Yardım Komitesi başkanlığını yapan Lloyd da radyoda İngiliz halkını Türk halkının çektiği ıstıraba yardım etmeleri için radyoda bir konuşma yapmış, bunun üzerine İngiliz halkı, komiteye binlerce paket eşya yardımında bulunmuştur.⁷¹⁶ 26 Ocak günü tekrar İngiliz radyosunda konuşma yapan Loyd, İngiltere Kralı Georges'ın Türkiye'nin yaşadığı felaketten dolayı İngiliz halkının yaşadığı üzüntüyü İsmet İnönü'ye bir taziye telgrafı ile bildirdiğini aktarmıştır. Konuşmasının devamında Lloyd şunları dile getirmiştir;

“Bir taraftan zelzele diğer taraftan su istilası birçok şehrin ve köylerin mahvolduğunu binlerce Türk'ün öldüğünü ve kurtulanlarında ıstırap içinde bulduklarını öğrendik. Bu felaket karşısında nasıl fedakarlıkta olduklarını duyuyoruz...Bütün bu güçlükleri hissediyor ve acılarınıza yürekten iştirak ediyoruz. Bu müşkül anlarımızda bir yardım olarak göndermekte olduğumuz eşyaların kabulünü İngilizler sizden rica ediyor.... Siz kuvvetli bir milletsiniz harap olan bu yerleri yeniden mamureye çevirerek bu felaketten yeni bir kuvvet olarak çıkacaksınız”

diyerek sözlerini tamamlamıştır.⁷¹⁷ İngilizlerin bu tavrını Başbakan Chamberlain'in söylediği gibi aynı şekilde Fransız Hükümeti de sergilemiş, Fransız Cumhurbaşkanı Albert Lebrun başkanlığında Fas Sultanı, Tunus Beyi ve Fransız İmparatorluğu'na bağlı birçok üst düzey yöneticinin katıldığı bir yardım komitesi kurulmuştur. İlk olarak 5 milyon Franklık bir yardım da bulunan Fransız Hükümeti, rakamı komitenin kararıyla 12 Milyon Frank'a çıkarmaya karar vermiştir.⁷¹⁸

Yukarıda bahsettiğimiz üzere Yunanistan'da Anadolu'nun batısında yaşanan bu sel felaketine karşı hassasiyetle üzerinde durmuştur. Buna örnek vermek gerekirse Yunan Kralı Georges, Türkiye Atina Büyükelçisi'ni huzurunda kabul ederek, Anadolu'da yaşanan sel felaketi dolayısıyla üzüntülerini Türk Hükümeti'ne bildirilmesini istemiş, ayrıca 500 liralık bir nakdi yardımda da bulunmuştur.⁷¹⁹ Yurtdışından gelen yardımlar

⁷¹⁶ “Ecnebi Hükümetlerin Yardımları”, *Akşam*, 17.01.1940; “İngiltere’de Binlerce Paket Yardımı”, *Ulus*, 18.01.1940.

⁷¹⁷ “Lord Lloyd’un Türk Milletine Hitabesi”, *Ulus*, 26.01.1940.

⁷¹⁸ “Fransa’nın Uluvv-ü Cenabı”, *Ulus*, 18.01.1940.

⁷¹⁹ “Elen Kralı, Felaketzedelere Yardım İçin 500 Lira”, *Akşam*, 23.01.1940.

hakkında burada şunu aktarmakta fayda vardır. Bu dönemde hem Erzincan Depremi'nin hem de Bursa Sel afetinin aynı anda gerçekleşmesinden dolayı ülkelerin yaptığı yardımlar gazetelerde “Türkiye'nin yaşadığı afete karşı ülkelerin yardımları” gibi başlıklar altında yer almasına neden olmuştur. Bu durumdan dolayı ulusal basın, ülkelerin hangi afete ve ne şekilde yardım yaptığı hakkında detaylı bir bilgi vermemiştir. Burada bir bilgi karışıklığının olmaması adına yukarıda bahsettiğimiz ülkelerin gönderdiği yardımlar hakkındaki örnekler, Bursa Sel afeti özelinde ulusal basına yansımış haberlerden seçilmiştir.

Afetzedelere yapılan ilk yardımlar ve sel mıntikasının eski görünümüne kavuşturmak için yapılan çalışmalar aralıklarla sürerken, ocak ayının ikinci haftasıyla birlikte, Hükümet daha geniş kapsamda yardım çalışmalarına başlamıştır. İlk olarak bölgenin en önemli geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık ile uğraşan afetzedeler ile ilgilenen Hükümet bu hususta, Tarım Bakanlığı vasıtasıyla 200.000 kilo buğdayı Bursa Valiliği, emrine vermiştir. Ayrıca hayvancılık ile uğraşan köylüler içinde valilik, Tarım Bakanlığı'na başvurarak kredi verilmesi için talepte bulunmuştur.⁷²⁰Bir taraftan afetzedelerin zararları devlet tarafından giderilmeye çalışılırken bir taraftan da daha geniş kapsamlı bir yardım kanun tasarısı üzerinde Hükümet çalışmalara başlamıştır. Devlet, Bursa sel felaketi ile aynı dönemde meydana gelen Erzincan Depremi'nde zarara uğramış afetzedeler için bir kanun tasarısı hazırlamıştır. 17 Ocak günü meclis oturumuna sunulan tasarı, “*Erzincan'da ve Erzincan yer sarsıntısından müteessir olan mıntaka da zarar görenlere yapılacak yardım hakkında kanun lâiyhası*” adı altında hazırlanması ve yalnızca Erzincan'da zarara uğrayan afetzedeleri kapsamaması dolayısıyla mecliste tartışmalara yol açmıştır. Özellikle Bursa Milletvekili Muhiddin Baha Pars ve Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale'de selden zarar gören afetzedelerin yok sayılması üzerine Hükümete eleştirilerde bulunmuştur. Bunun üzerine söz alan Maliye Bakanı Fuad Ağralı, konu hakkında açıklama yaparak ileriki dönemlerde sel felaketi ve taşkınlar hakkında ayrı bir kanun tasarısı hazırlayacaklarını şimdiki kanun tasarısını yalnızca Erzincan özelinde kalacağını bildirmiştir.⁷²¹

⁷²⁰ Tarım Bakanlığı tarafından tohumluk buğday yardımından Ekim ayı itibariyle birlikte selden zarar gören Balıkesir ve Çanakkale illerinde bulunan afetzedelerde yararlanmıştır. Bkz. BCA BKK 30 10 00 00/ 81 532 03; “Su Baskımına Uğrayanlar”, *Akşam*, 15.01.1940; “Seylâpzedelere Yardım”, *Vakit*, 15.01.1940.

⁷²¹ 17 Ocak günkü oturumda Maliye Bakanı Ağralı'nın bahsettiği üzere 1941 yılında hazırlıkları başlayan Sel ve Taşkınlar hakkında kanun 1943 yılında mecliste onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun

Hükümet çalışmalarına afetzedelere yönelik çalışmalarının yanı sıra bölgenin tekrar inşası ve yeni görünümüne kavuşması amacı ile de çalışmalarda bulunmuştur. Bu konuda bölgenin yeniden inşası için Bursa Valisi Refik Koraltan, Hükümet yetkililerinden bir fen heyetinin bölgeye gelip tetkikler sonucunda proje hazırlanmasını talep etmiştir. Yine vilayet tarafından gönderilen bir başka yazıda ise; selden büyük zarar gören ve iki çay arasında kalan köylerin, tetkikler sonucu güvenli bir bölgede arazi satın alınarak tekrar inşa ettirilmesi için bir talepte bulunulmuştur.⁷²²Valilik tarafından kaleme alınan talepler İçişleri Bakanlığı tarafından değerlendirilerek, Belediyeler Bankası'ndan 25.000 liralık bütçeyi Bursa Belediyesi'ne göndermiştir.⁷²³Bunun yanı sıra Hükümet, bölgenin su işleri ile de yakından alakadar olmuş, bu bölgede tekrar bir sel afeti yaşanmaması amacıyla kolları sıvamıştır. Aslına bakılacak olursa Marmara Bölgesi'nin su işleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu hususta Devlet, Bursa Ovası'nda her yıl taşkınları önlemek amacıyla yaptığı ilk çalışma, Ulubat, Nilüfer, Susurluk ve Karadere Çaylarının sularını Karacabey Boğazı ile Marmara Denizi'ne yönlendirmek için çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca Devlet bu suların ıslahı, bataklıkların kurutulması ve setlerin yapılması gibi çalışmalarda da bulunarak, bu hususta 1 Haziran 1935 yılına kadar yaklaşık 2.275.000 lira harcamıştır. Daha sonra taşkınları önlemek amacıyla Susurluk Havzası'nda 1936 yılında etütler yapılmış,⁷²⁴ 1938'de Gölbaşı Barajı⁷²⁵ ve 1941 yılında Manyas Gölü setleri⁷²⁶ inşa edilmiştir. Ancak 1940 yılında yaşanan sel felaketi sırasında su işlerinin tam anlamıyla bitirilememiş olması, afetin bu derece etkili olmasını sağlamıştır. Sel felaketinden sonra su işleri üzerine çalışmalar 23 Şubat⁷²⁷ günü tekrar başlamışsa da maddi imkansızlıklardan dolayı bir türlü sonuçlandırılmamıştır. Bu husus 1943 yılında mecliste tartışılan taşkın kanunu içerisinde gündeme gelmiş, Hükümet yetkilileri tarafından hala üzerinde çalışılmakta olduğu ve

hakkında Edirne Sel felaketi bölümünde daha detaylı değinilecektir. 17 Ocak günü mecliste yaşanan tartışmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:8, Devre: VI, İçtima: 1, (17.01.1940): 69-100; "Yardım İşleri", *Akşam*, 13.01.1940; "Felaketzedelere Yardım Kanunu Kabul Edildi", *Akşam*, 18.01.1940.

⁷²² BCA BKK 30 01 00 00/121 770 01; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 829 14.

⁷²³ "M.Kemalpaşa Belediyesinin Yapacağı İktiraz", *Ulus*, 17.03.1940.

⁷²⁴ "Seylaplar Ve Marmara Mıntıkası Su İşlerimiz", *Ulus*, 18.01.1940; "Bursa Ovası'nın Su İşleri", *Vakit*, 25.01.1940.

⁷²⁵ Dursun Yıldız, "DSİ'nin Öyküsü", *Mühendislik ve Mimarlık Öyküleri VI*, Der. Mahmut Kiper (Ankara: Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği, 2014), 149.

⁷²⁶ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:11, Dönem: VIII, Toplantı:2, (26.05.1948):498-502.

⁷²⁷ "Karacabey Boğazı Temizlenecek", *Vakit*, 23.02.1940.

yapılan çalışmanın büyük maddi külfete yol açtığı bildirilmiştir.⁷²⁸ Konu meclis gündemine 1948 yılında tekrar gelmiş, Balıkesir Milletvekili Eminittin Çeliköz bir soru önergesi sunarak Bayındırlık Bakanlığı'nın cevaplamasını istemiştir. Dönemin Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, verdiği cevapta yine bu işlerin büyük su işleri kapsamında olduğunu ve ödenek çıktığı zaman süratle inşasına başlanacağını bildirmiştir.⁷²⁹ Görüldüğü üzere 1940 yılından itibaren çalışmalar ağır aksak ilerlemiş, 1948 yılına gelene kadar maddi sıkıntılardan dolayı çalışmalar bir türlü tamamlanamamıştır. Günümüzde hala bölgede taşkınlar yaşanmakta ve bölgede yıllarca süren taşkınları önlemek amacı ile çalışmalar devam etmektedir. Bölgede taşkınları önlemek amacıyla en son 2013 yılında Manyas Barajı inşa edilmiş, bunun yanı sıra Susurluk Havzası, Manyas Ovası ve Bereketli Ovası üzerinde sulama ve ıslah projeleri de devlet tarafından sürdürülmektedir.⁷³⁰

2.3.2. 1940 Edirne Sel Afeti

Türkiye'nin en batısında yer alan Edirne Şehri, konum açısından yüzyıllar boyu toplumların yaşadığı ve çeşitli kültürlerin izlerinin günümüzde hala görülebildiği az rastlanan yerler arasındadır. Bunun en güzel örneği 88 yıl boyunca Osmanlı Devleti'ne başkentlik yaparak, birçok kültür mirasının günümüze kadar ulaşmasıdır. Ayrıca Edirne'nin yer aldığı Meriç-Ergene Havzası, birçok su yolunun kesişme noktası olmasıyla, bölgenin doğa çeşitliliği açısından da özel kılmaktadır. Trakya bölgesini besleyen Meriç, Arda, Tunca Nehirlerinin Edirne'de birleşmesi⁷³¹, doğanın verdiği nimetlerin yanı sıra yıllarca bu nehirlerin aşırı yağış ve kar erimeleri neticesinde bölgenin taşkınlardan etkilenmesine de yol açmıştır. Trakya bölgesinin en büyük sorunu olan bu doğal afet bölgede yaşamı olumsuz etkilemiş, toplumlar; bu afet sorununa çözüm arayışı içinde olmuşlardır. Trakya'da kayıt altına alınan sel afetleri, 1856 yılına dayanmaktadır. Daha sonra 1876, 1894 ve 1911 yıllarında da büyük sel afetleri yaşanmıştır.⁷³² Cumhuriyet

⁷²⁸ Konu Hakkında detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, Cilt: 30, İçtima: 4, (14.01.1943): 241-248.

⁷²⁹ Konu Hakkında detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:11, Dönem: VIII, Toplantı:2, (26.05.1948): 498-502

⁷³⁰ DSİ Haberler. "Ülkemizin En Büyük Regülatörü Manyas Regülatörü". <http://www.dsi.gov.tr/haberler/2014/04/28/manyasdsi> [10.08.2018].

⁷³¹ Veysel Eroğlu, "Önsöz", *Taşkın Su Konferansı Bildirileri 19-20 Haziran 2008* (Edirne: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü DSİ XI. Bölge Müdürlüğü, 2008):IV.

⁷³² Nurullah Sezen, N. Gündüz ve S. Malkaralı. "Meriç River Floods And Turkish-Bulgarian Cooperations". http://www2.dsi.gov.tr/english/congress2007/chapter_4/125.pdf [21.06.2018].

Dönemi ile birlikte sel afetleri devam etmiş, 1935 yılında bölgede taşkın olayı görülmüştür. Bu afette iki kişi hayatını kaybetmiş ve büyük maddi zararlara yol açmıştır.⁷³³ 1940 yılına gelindiğinde ise Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan en büyük sel afeti gerçekleşmiştir. Aralık ayında iki gün boyunca aralıksız yağan yağmurlar ve karların erimesi ile Arda, Tunca ve Meriç Nehirleri taşmış, başta Edirne'nin Bosna ve Ede Köyü olmak üzere, Tekirdağ ve Kırklareli şehirlerinde de can kayıpları ve maddi zararlara yol açmıştır. Afetin etkisi yalnızca bu şehirlerle sınırlı kalmayarak, komşu ülkelerde de hissedilmiştir.

7 Aralık 1940 günü başlayan ve aralıksız süren yağmurlar, üç gün devam etmesi sonucunda karların da erimesi ile birlikte 10 Aralık günü Arda, Meriç, Tunca ve Ergene Nehri sularını taşırması, bölgede büyük bir sel meydana gelmiştir.⁷³⁴ Tunca ve Meriç Nehirlerinin suları ilk gün itibariyle 5,75 metreye kadar ulaşmış, Ergene Nehri suları da yaklaşık 5 metreyi bulmuştur. Yataklarından çıkan nehir suları birleşerek Edirne il, ilçe ve köylerinin sularla kaplanmasına yol açmıştır⁷³⁵. Taşkın sularının, bölgeye elektrik sağlayan santrallere zarar vermesi sonucu elektriklerin kesilmesinin yanı sıra suların ulaşım yollarına büyük zarar vermesi ve telgraf ve telefon hatlarının da zarar görmesinden dolayıyla kışın en soğuk günlerinde halk, çaresizce karanlıkta bir yardım elinin kendilerine uzanmasını beklemiştir.⁷³⁶

Selin meydana geldiği ilk günden itibaren Edirne Valisi Ferit Nomer ve Trakya Umum Müfettişi Kazım Dirik tarafından afet yakından takip edilmiş, bölgede her an gerçekleşen değişiklikleri Hükümet yetkililerine bildirmişlerdir. Vali ve Müfettiş'in Hükümet'e gönderdiği telefon suretlerinde, selin ilk anında bölgenin durumu hakkında çarpıcı bilgiler yer almıştır. 10 Aralık günü ile birlikte bölgeye gelen Vali ve Müfettiş, ilk gün itibariyle sundukları raporda; Edirne'ye bağlı Bosna Köyü civarı ulaşımın ve irtibatın sağlanamadığına, suların hala yükselmekte olduğuna ve sel sularına karşı direnç gösteren büyük setin şu ana kadar iyi dayandığını ancak yıkılması halinde felaketin boyutunun daha da büyüyeceğinden korkulduğunu belirterek, şu ana kadar bir kişinin hayatını

⁷³³ "Edirne'deki Seylap Tafsilatı", *Zaman*, 31.01.1935.

⁷³⁴ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09; "Edirne'de Nehirler Yine Taştı", *Vakit*, 10.12.1939; "Tunca, Meriç, Arda Nehirleri Taştı", *Akşam*, 11.12.1939.

⁷³⁵ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 05.

⁷³⁶ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

kaybettiğini ve 120 evin de kısmen çöktüğünü bildirmiştir.⁷³⁷ Selin ertesi günü yağmurların kesilmesi ve havaların düzmesi ile taşkın suların şiddeti hafiflemiş ve suların yükselmesi durmuştur. Bölgede çalışmalara devam eden yetkililer 11 Aralık günü, suların 5, 19 metreye düştüğünü, evlerin çökmeye devam ettiğini, mahsur durumda kalan halkın büyük setin etrafında toplandığını bildirmişlerdir. Ayrıca yetkililerin büyük setin yıkılma ihtimalinin ortadan kalktığını belirterek gidişatın düzelmeye başladığını son olarak eklemişlerdir.⁷³⁸ Aynı gün Trakya Umum Müfettişi Dirik, yazdığı raporda o günün bilançosu hakkında da bilgiler vermiştir. Raporda Dirik; şehir içinde 300 evin çöktüğünü, bir kişinin hayatını kaybettiğini ve 14 hayvanın da telef olduğunu bildirmiştir.⁷³⁹ Taşkın sularının, Edirne’de en fazla hasara yol açtığı Bosna Köyü ve halkından 12 Aralık günü itibariyle haber alınmaya başlanmıştır. Yardım ekiplerinin bölgeye ulaşması ile birlikte Vali ve Müfettişliğin günlük raporlarında bölgenin durumu hakkında bilgiler yer almaya başlamıştır. Raporlarda; bölgede bu sene yapımı tamamlanan setin kısmen yıkılarak, Bosna Köyü’nü sular altında bıraktığını, mühim bir tehlikenin olmadığını, suların inmekte olduğu ve can kaybının şimdilik olmadığını ayrıca bölgede 18 evin de yıkıldığı bildirilmiştir.⁷⁴⁰ Ertesi gün Bosna Köyü’nde yapılan çalışmalar neticesinde sular içinde iki kişinin cansız bedenine rastlanmış, bu kayıplarla birlikte selden hayatını kaybedenlerin sayısı 3’e yükselmiştir.⁷⁴¹ Görüldüğü üzere Bosna Köyü civarında yaşanan sel afetlerini önlemek amacı ile yapılan setler daha ilk sel afetinde işlevini yerine getiremeyerek, sel sularından hasara uğramış ve bölgenin sular altında kalmasına yol açmıştır. Görünen o ki, setin yapım aşamasında geçmiş sel afetlerinde istatistiki bilgilerden ya hiç yararlanılmamış ya da gerçekçi bir analiz yapılamayarak yanlış mühendislik yöntemleriyle inşa edilmiştir. Oysa ki doğru bir çalışmayla setin inşası gerçekleştirilmiş olsaydı yaşanan sel afeti belki de bu kadar etkili olmayabilirdi.

Sel afeti yalnızca Edirne ili sınırları içinde etkili olmamış gerek Türkiye sınırında gerekse sınır dışında etkisini göstermiştir. Selin ilk anından itibaren gerek dönemin ulusal basınında gerekse valilikler tarafından yazılan raporlarda, selin bölgelerde yarattığı tahribat hakkında bilgiler yer almıştır. Bu hususta 10 Aralık günü Edirne Valiliği,

⁷³⁷ Vali ve Müfettişin yazdığı raporlarda an ve an yıkılan binalar hakkında sayılar değişmektedir. Bu konuda detaylı bilgi için Bkz. BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09/ Belge 9-12-13-14-15.

⁷³⁸ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷³⁹ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁴⁰ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁴¹ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

Bulgaristan'ın Svilengrad kentinden aldığı malumatı raporunda yer vererek suların taşmakta olduğunu ve kent in sular altında kaldığını, bu hususta yeni tedbirler alınmaya başlandığını bildirmiştir.⁷⁴² Taşkın sulardan etkilenen bir diğer ülke olan Yunanistan'da, Türkiye sınırında olan toprakları su altında kalmıştır.⁷⁴³ Yurtdışında olduğu gibi yurtiçinde de Tekirdağ ve Kırklareli de selden etkilenen illerimiz arasında yer almıştır. 10 Aralık günü Tekirdağ Valiliği'nden alınan rapora göre; bir kişinin hayatını kaybettiği, 650 dekarlık ekili arazi yi su kapladığını, bir köprü nün yıkıldığını ve yaklaşık 600 kiloluk hububatı suların götü rdüğünü belirtmiştir.⁷⁴⁴ Kırklareli'nde de yaşanan sel felaketi neticesinde 16 ev in ve 1 dükkânın tamamen yıkıldığını ve 5 dükkanında kısmen sular altında kaldığı vilayetçe bildirilmiştir.⁷⁴⁵

23 Aralık gününe kadar bölgede suların çekilmesi tamamlanmış, 18 Aralık günü Meriç ve Tunca Nehri'nin suları 2,5 metreye kadar düşmüş, 21 Aralık günü ise sular tamamen yatağına çekilmiştir.⁷⁴⁶ Bu sırada yetkililer tarafından arama kurtarma ve tahliye çalışmaları aralıksız devam etmiştir. Ancak 26'sı günü başlayan tekrar yağmurlar ve karların erimesi ile birlikte bölgede tekrar sel riski ortaya çıkmıştır.⁷⁴⁷ Suların 3 metreye kadar yükselmesi yetkililer tarafından tedbirlerin tekrar alınmasına ve afet in tekrar etmemesi için çabalamışlardır. 3 Ocak günü 4,5 metreye⁷⁴⁸ çıkan sular korkulan durumu gerçekleştirmiş, halk arasında tekrar paniğe yol açmıştır. İkinci gelen sel ilk sel kadar etkili olmamışsa da bölgede birçok yolun kapanmasına ve köylerin tahliyesini engellemiştir. 5 Ocak günü itibariyle havaların düzelmesi ile suların tekrar çekilmeye başlaması, afet in daha fazla büyümeden sonlanmasına neden olmuştur.⁷⁴⁹

Bir yandan yetkililer tarafından afet in bölgede yarattığı zararın yaraları sarılmaya çalışırken bir yandan da hasar tespit çalışmaları sürmüştür. Bu çalışmalar sonucun taşkınların bölgede yaptığı hasarın net bilançosu da ortaya çıkmıştır. Edirne'de yalnızca selden, 5 kişi hayatını kaybetmiş, 563 ev yıkılmış ve 811 ev de zarar görmüştür.

⁷⁴² BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁴³ "Tunca, Meriç, Arda Nehirleri Taştı", *Akşam*, 11.12.1939.

⁷⁴⁴ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁴⁵ BCA BKK 030 01 00 00/ 121 770 05.

⁷⁴⁶ BCA BKK 030 10 00 00/118 832 10; BCA BKK 030 10 00 00/118 832 09.

⁷⁴⁷ BCA BKK 030 10 00 00/118 833 03.

⁷⁴⁸ BCA BKK 030 10 00 00/119 846 19; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 833 07.

⁷⁴⁹ BCA BKK 030 10 00 00/ 119 846 18.

Bunun yanında 164 hayvan telef olurken yaklaşık 187.856 lira değerinde maddi zarara sebebiyet vermiştir.⁷⁵⁰

2.3.2.1. Edirne Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar

10 Aralık günü gerçekleşen sel afeti, nehirlerin aşırı yağış ve karların erimesi sonucu neredeyse hepsinin taşmasından dolayı birçok yerleşim alanının sel sularından etkilenmesine neden olmuştur. Geniş bir alanın sel suları ile kaplı olması ve sel afetinin yaşandığı sırada bölgenin kışın en çetin günlerini geçirmekte olması merkez ve yerel yöneticilerin, arama-kurtarma ve yardım çalışmalarını süratle ele almasını önemli kılmıştır. Valilik ve Belediye yöneticilerinin öncülük ettiği çalışmalara, kolluk kuvvetleri ve askeri birliklerde eşlik ederek afetin en az can kaybı ile atlatılmasına çalışılmıştır. Selin ortaya çıktığı ilk gün itibariyle Valilik alarmına geçmiş, bölgede ne kadar kayık varsa toplatılarak selde mahsur kalan vatandaşların kurtarılmasına çalışmıştır. Kurtarma ve tahliye çalışmalarına Jandarma ve Kolordu Komutanlığı da tombaz ve kayıklarla askeri birliklerini sel mıntıklarına göndermiştir⁷⁵¹. İlk gün itibariyle bölgede yolların taşkın suların şiddetinin en yüksek seviyede olması ve bölgede birçok ulaşım hattının zarar görmesine rağmen yapılan çalışmalar neticesinde; Ayşe Kadın mıntığında, 1.500, Gazi Mahallesi'nde; 300, Manyas'ta; 76 ev tahliye edilmiştir.⁷⁵² Sel sahasında tahliye çalışmaları devam ederken Edirne Vali Yardımcısı Sabri Öney'in başkanlığında vilayet yöneticilerin katıldığı kriz masası oluşturulmuştur. Kriz masasını oluşturan kurul acil bir toplantı gerçekleştirerek, afete karşı süratle gerçekleştirilmesi gereken konularda karar almıştır. Kurulun ilk olarak üzerinde durduğu husus tahliye edilen afetzedelerin iaşesi konusu olmuştur. Edirne Vilayeti'nin un ihtiyacını karşılayan fabrikanın sular tarafından işgale uğramasından dolayı buradan un teminatının sağlanamaması, bu hususu çözüme kavuşturmaları adına kurul, Belediye Başkanı ve Emniyet Müdürü'nü görevlendirmiştir. İlk olarak Belediye Başkanı ve Emniyet Müdürü, tombazlarla civar il ve ilçelerde bulunan un fabrikalarının yanı sıra un tüccarlarında bulunan un stokunu Edirne'ye sevk

⁷⁵⁰ Arşiv belgelerinde sel afeti hakkında farklı hasar tabloları bulunmaktadır. Bu hususta detaylı bilgi için Bkz. BCA BKK 030 10 00 00/ 118 830 29; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 833 12.

⁷⁵¹ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09; "Tunca, Meriç Ve Arda Nehirleri Taştı", *Akşam*, 11.12.1940; "Sel Felaketi", *Vakit*, 11.12.1940.

⁷⁵² BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 9; "Tunca, Meriç Ve Arda Nehirleri Taştı", *Akşam*, 11.12.1940.

ettirmişlerdir.⁷⁵³ İlerleyen günlerde şehrin un sıkıntısını gidermek amacı ile selden zarar gören demiryollarının tamiratını bir an önce bitirerek bu yol vasıtasıyla Toprak Mahsulleri Ofisi'nden un ihtiyacı karşılanması kararlaştırılmıştır.⁷⁵⁴

Sel sularının çok fazla alanı su kaplamasından dolayı bütün imkanlar valilikçe seferber edilmiş olsa da eldeki kaynaklar yeterli olmamıştır. Kurtarma ve tahliye işlerinde kullanan kayık ve salların yetersiz kalması kurulun bir diğer üzerinde durduğu konu olmuştur. Bu konuda hemen harekete geçen yetkililer, İstanbul'da bulunan kayıkçı ustalarına kayık yapmaları için talimat vermiştir.⁷⁵⁵ Selin ertesi günü itibariyle suların yavaş yavaş bölgeden çekilmeye başlamasıyla birlikte selin en fazla etkili olduğu yer olan Bosna Köyü ile de irtibat sağlanmaya başlanmıştır. Suyun şiddetini azaltması ile valilik tarafından jandarma askeri kuvvetleri bölgeye sevk edilmiş, kayıklarla tahliyesi mümkün olmayan köy halkının iâşesi yine kayıklar vasıtasıyla sağlanmaya çalışılmıştır.⁷⁵⁶ Şimdilik Bosna Köyü'nde tahliye işlemleri gerçekleştirilememiş olsa da köy halkının sıhhi ve iâşesi sağlanmış, tahliyeler için bir süre daha suların çekilmesi beklenmiştir. Bu sırada başka afet sahalarında kurtarılan afetzedelerin tahliyesi devam etmiş, güvenli bölgelere taşınan yaklaşık 300 kişiyi camilere, okullara yerleştirilerek iâşe ve barınma ihtiyaçları karşılanmıştır.⁷⁵⁷ Kızılay Genel Merkezi de güvenli bölgelere taşınan halkın ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile ilk etapta 2.000 liralık bir yardımda bulunmuştur.⁷⁵⁸ Kızılay'dan gönderilen nakdi yardımın kısa sürede tükenmesi üzerine vilayet Kızılay'dan 5.000 liralık bir yardımla birlikte 1.000 battaniye ve çamaşır talebinde daha bulunmuştur.⁷⁵⁹ Kızılay cevaben 3.000 liralık bir yardımı daha bölgeye sevk etmiştir.⁷⁶⁰ Ekiplerce bölgede arama-kurtarma ve tahliye çalışmaları sürerken, kriz yönetim kurulu, elektrik santralinin sel sularından zarar görmesinden dolayı bölgede hala

⁷⁵³ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09; "Edirne'de Sular Çekilmeye Başladı", *Vakit*, 12.12.1940; "Edirne'de Sular Yavaş Yavaş Çekiliyor", *Akşam*, 12.12.1940.

⁷⁵⁴ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁵⁵ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁵⁶ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 10.

⁷⁵⁷ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09. Yukarıda bahsettiğimiz devlet tarafından iâşe ve barınması sağlanan 300 kişi dönemin ulusal basınında 425 kişi olarak verilmiştir. Bu hususta detaylı bilgi için Bkz. "Meriç Ve Tunca Nehirlerinin Suları İnmeğe Başladı", *Ulus*, 13.12.1940; "Su Baskını", *Akşam*, 13.12.1940.

⁷⁵⁸ "Meriç Ve Tunca Nehirlerinin Suları İnmeğe Başladı", *Ulus*, 13.12.1940; "Su Baskını", *Akşam*, 13.12.1940.

⁷⁵⁹ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁶⁰ Kızılay yardımları yukarıda bahsettiğimiz kadarıyla sınırlı kalmamış, dönemin basınında Kızılay'ın bu hususta yaptığı yardımlar hakkında detaylı bilgiler yer almıştır. Detaylı bilgi için Bkz. "Edirne ve Menemen Seylâbedelerine Yardım", *Akşam*, 05.01.1941; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 10.

elektriğin olmamasının yanı sıra sel mintikasında bir de gaz ve petrol ihtiyacının baş göstermesi kurulun bir başka ilgilenmesi gereken konu olmuştur. Bu hususta Trakya Umum Müfettişi Kazım Dirik, 12 Aralık günü sunduğu raporda bölgeye mühendislerinin gönderilmesini ve bir an önce bu sorunla ilgilenilmesini talep etmiştir.⁷⁶¹ Bu talebi değerlendiren Bayındırlık Bakanlığı, 16 Aralık günü bölgeye mühendisleri sevk etmiş ve mühendisler bölgeye ulaşır ulaşmaz çalışmalara başlamıştır. Çalışmalar neticesinde aralık ayının sonu itibariyle bölgeye kısmen elektrik verilmeye başlanmıştır.⁷⁶² Bölgenin bir diğer sorunu gaz ve petrol sıkıntısı üzerinde de çalışmalar sürdüren heyet, çözümü 16 Aralık günü itibariyle İstanbul'dan kamyonlar vasıtasıyla gaz ve petrol getirmekte bulmuştur.⁷⁶³

Ayın 13'ü itibariyle havaların bir iki gün boyunca güzel gitmesi ve suların birkaç santim daha inmesi ile birlikte sel afetinden en fazla zarar gören Bosna Köyü sakinlerinin tahliye işi hazırlıklarına girişilmiştir. Edirne Vilayeti'nde köyden tahliye edilecekler için önceden güvenli bir bölgede çadır kampı ve aşevi kurulmuş, tahliye öncesi iase ve barınmaları için tedbirler alınmıştır. Tahliye işlerinin yaklaşık 4-5 gün süreceğini tahmin eden yetkililer⁷⁶⁴ 14'ü sabahı ile birlikte tahliyeye başlamışlar ve 1 gün içerisinde yaklaşık 500 kişinin tahliyesini gerçekleştirmiş, bunlardan 350'sini şehirde bulunan göçmen evlerine yerleştirmiştir.⁷⁶⁵ Ancak 15'inde bölgede başlayan tipi şeklinde yağın kar ve bölgede sel suların donması tahliye işinin bir süre durmasına sebep olmuştur.⁷⁶⁶ 18 Aralık günü itibariyle tipinin durması ve havaların iyi gitmesi ile tekrar başlayan tahliye işlemleri 24 Aralık günü ile köy halkının tahliyesi tamamlanmıştır. Köyde kalan hayvan ve köy halkının eşyalarını korumak için devlet burada 5 kişilik bir bekçi grubu ve jandarmanın bir müfrezesini köyde bırakmıştır.⁷⁶⁷

Selin en fazla zarara uğrattığı yerlerden biri olan Ede Köyü'nde ise suların buz tutması ve ulaşım imkanının olmaması dolayısıyla 21 Aralık gününe kadar ancak iletişim araçlarıyla bilgi alınabilmiştir. İlk kez 21 Aralık günü buz tutan suların kırılmasıyla

⁷⁶¹ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁶² BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09; "Edirne'de Elektrik Fabrikası Yeniden İşlemeye Başlıyor", *Ulus*, 30.12.1940.

⁷⁶³ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁶⁴ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁶⁵ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁶⁶ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 10.

⁷⁶⁷ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 10/; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 833 01/; BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09; "Edirne'de", *Akşam*, 20.12.1940.

güçlkle köye ulaşan iki kişi tarafından köy halkı ile temas kurulmuştur. Köye ulaşan kişilerden alınan bilgilere göre köyün 20 günlük yiyecek stokunun bulunduğunu öğrenen yetkililer, köy halkının tahliyesi için arayış içine girmişlerdir.⁷⁶⁸Bu hususta Yunanistan'dan yardım almayı da düşünen Türk yetkililer, Yunan makamlarıyla girişimlerde bulunmuşlardır.⁷⁶⁹Ancak elde ettiğimiz kaynaklar neticesinde Yunan Hükümeti'yle yapılan görüşmelerde bu hususta ne sonuca varıldığı hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak şu da bir gerçektir ki Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan'ın ortak kullanım alanı olan nehirlerde yaşanan taşkın afetlerinde uluslararası yardımlaşma ve haberleşme girişimlerinin başladığı görülmektedir. Bu konudaki görüşümüzü pekiştirmek amacıyla 26 Aralık günü Edirne Valiliği'nden, İçişleri Bakanlığı'na yazılan raporun bir bölümünü vermekte yarar vardır. Valilik tarafından yazılan raporda bölgede bir daha taşkın felaketlerinin bu denli zarar vermemesi amacıyla alınacak tedbirler hakkında başlıklara yer verilmiş, raporun 5.maddesinde; Taşkın felaketlerinde ansızın felakete uğramamak amacıyla Bulgaristan Hükümeti tarafından herhangi bir sel riskinde Edirne Vilayeti'ni telgraflarla uyarmasına, bu hususta daha önceden yapılan çalışmaların şimdilerde yapılmadığını ve bu hususla Dışişleri Bakanlığı'nın girişimlerde bulunarak tekrar haberleşmeye önem verilmesinin gerektiğini bildirmiştir.⁷⁷⁰

Yapılan arama kurtarma, tahliye ve yardım çalışmaları yaklaşık iki ay kadar sürmüş, bölgede toplam 6.689 kişiye yardımda bulunulmuştur.⁷⁷¹ Bu çalışmaların ardından bölgeyi eski görünümüne kavuşturmak ve ileride bir daha böyle afetler yaşanmaması amacıyla tedbirler alınması hususunda devlet yetkilileri çalışmalarda bulunmuştur. İlk olarak devlet, havanın çok soğuk olması ve çadırlarda kış geçirilmesinin imkânsız oluşundan dolayı selden evsiz, barksız kalan afetzedelere yeni ev inşası üzerine öncelik vermiştir. Özellikle Bosna ve Ede Köyü'nün neredeyse tamamının zarar görmesi bu köylerin yeniden inşasını gerektirmiştir. Köylerin ilk kurulduğu zaman sel yatakları içerisinde kurulmuş olması neticesinde bu dönemde yaşanan selle birlikte tamamen yok olması bu köylerin yeniden inşasında daha güvenli bir alanda kurulmasını zaruri hale

⁷⁶⁸ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09.

⁷⁶⁹ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 832 09. 24 Ocak günü Ede bölgesinde tahliye işlemleri tamamlanarak bölgeyi teftişe giden Edirne Valisi Nomer, bölgede yalnızca köylünün eşyaları ve samanlıkların kaldığını bu eşya ve samanlıkları korumak amacıyla iki koruyucuyu köyde bırakıldığını bildirmiştir. Belgenin tamamı için Bkz. BCA BKK 030 10 00 00/ 117 814 14.

⁷⁷⁰ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 834 21.

⁷⁷¹ Afetzedeler için yapılan yardımların detayı için bkz. BCA BKK 030 10 00 00/ 118 833 12.

getirmiştir. Bu hususta teknik heyetler çalışmalarda bulunmuş ve 4 tip ev inşası için krokiler hazırlayarak, maliyetlerini çıkarmışlardır.⁷⁷² Bölgede yeni binaların inşası üzerine çalışmalar sürerken, bölgede tekrar gerçekleşebilecek sellere karşı da önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu hususta yine fen heyetlerinin raporları neticesinde Meriç Nehri'ne bir set yapılmasının yanı sıra Arda Nehri'nde de kanallar açılarak taşkın sularının bu kanallar vasıtasıyla akıtılarak bölgenin sel sularıyla kaplanmasının önüne geçilebileceği Edirne Valiliği'nce, İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir.⁷⁷³

Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllardan itibaren Anadolu coğrafyasının sel olaylarından mustarip olması ve sel afetlerinin verdiği maddi zararlar neticesinde ekonomiyi etkilemesi devletin bu hususta daha geniş ölçüde tedbirler almasına ve bununla ilgili bir kanun hazırlamasını zaruri kılmıştır. 1940 ve 1941 yıllarında Anadolu'nun dört bir yanından gerçekleşen sel afetleri üzerine çalışmalarına hız veren Hükümet 1942 yılı itibariyle bir kanun layihası hazırlamış ve meclis gündemine taşımıştır. Kanun layihasının 8, 9, 10 ve 12. Maddelerinde hazineye maddi külfetler yükleyeceği üzerine tartışmalar yaşanmış, 1943 yılına kadar maddeler üzerinde değişiklikler yapılmıştır.⁷⁷⁴ 1943 yılına gelindiğinde kanun layihası tamamen hazırlanarak mecliste kanun maddeleri üzerinde oylamaya geçilmiştir. “*Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Kanun*” adı altında meclisin onayına sunulan kanun vekiller arasında tartışmalara sebep olsa da büyük bir çoğunluğun kabulüyle sonuçlanmıştır. 18 Maddelik Taşkın kanunu sel afetinin öncesi ve sonrası hakkında yapılacaklar hakkında birçok konuyu kapsamıştır. Kanununun maddeleri genel hatlarıyla; sel riski taşıyan alanların tespiti ve bu alanlarda bulunan her türlü yapılar hakkında yapılması gerekenler, sel riski anında bilgisi olanların yetkili makamları bu hususta bilgilendirmesi, sel anında 18 ila 50 yaş arasında bulunan her bir vatandaşın görevli olduğu ve görevini yerine getirmeyenlerin cezalandırılacağı, sel mıntıkasında mahalli görevlilerin sorumluluğunda çalışmaların yürütülmesi, bu çalışmalarda yaralanan vatandaşın bütün tedavi masrafları karşılanacağı ve her türlü bu hususta nakliye, posta, telgraf işleri ücretsiz acil şekilde memurlar tarafından

⁷⁷² Konu hakkında Edirne Valisi, detaylı bir rapor sunmuştur. Evlerin tipi, maliyetleri hakkında detaylı bilgi için Bkz. BCA BKK 030 10 00 00/ 118 834 21.

⁷⁷³ BCA BKK 030 10 00 00/ 118 834 21.

⁷⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, Cilt: 24, İçtima: 3, (15.04.1942): 154-155.

gerçekleştirilmesi gibi konuları içermiştir.⁷⁷⁵Görüldüğü üzere Cumhuriyet'in kurulmasından bu yana ilk kez sel afetleri özelinde devlet tarafından bir kanun çıkartılarak, Anadolu'nun yaşadığı su baskınlarına karşı yeni bir mücadele dönemine geçilmiştir. Ancak gerek Taşkın kanunun uygulamasında görevli olan yetkililerin ihmalkârlıkları gerekse halkın hala su baskınlarına karşı bilinçsizce hareket etmesine bir de artan çarpık kentleşme eklendiğinden ileriye yıllarda da sel felaketi büyük can kayıpları ve maddi zararlara neden olacaktır.

2.3.3. 1947-1948 Adana Sel Felaketi

1936 yılında Adana'nın yaşadığı büyük sel felaketi ardından devlet, bütün imkanlarıyla bölgenin bir daha böyle büyük bir felaket yaşamaması için gerekli tedbirler almaya başlamıştır. Bu amaçla bölgede büyük bir su işine adım atan devlet, konu hakkında işinin ehli kişileri görevlendirmiş, bölgede gerek set ve regülatörlerin inşası gerekse su kaynaklarının ıslahı gibi konularda çalışmalar yürütmüştür. Ancak dönemin savaş şartları ve maddi imkansızlıklar nedeniyle bölgede sürmekte olan çalışmalar 1947 yılına kadar tamamlanmamış ve 1936 yılındaki sel afetini tekrar hatırlatan büyük bir taşkın olayı daha bölgeyi vurmuştur. 1947 yılının kasım ayında ortaya çıkan su taşkını bir hafta sürmüş, kasım ayı sonu ile birlikte bölge de tekrar bir sel afeti daha yaşanmıştır. Kasım ayında yaşanan sel felaketinin etkisi ocak ayının sonuna kadar sürerken daha yaraları sarılamayan halk, 1948 yılının şubat ayı ile birlikte tekrar bir su baskını yaşamıştır. 1947 yılı ve 1948 yıllarında yaşanan su baskınlarından en fazla etkilenen bölge Adana'nın Hadırlı Köyü olmuş, bunun yanı sıra Mersin'in Tarsus İlçesi'nde de büyük zararlara yol açmıştır.

8 Kasım günü başlayan yağmurlar, 24 saat boyunca devam etmiş,⁷⁷⁶ aşırı yağış alan bölgede dağlardan aşağıya inen şiddetli sular Seyhan Nehri'ni taşıyarak, bölgede ekili arazilerin ve birçok yerleşim bölgesinin sular altında kalmasına yol açmıştır. Sel suları, özellikle nehir yatağının içinde bulunan Hadırlı Köyü'nde ve bölgede kanunsuz şekilde inşa edilen gecekondularda büyük zarara yol açmıştır. Selin ortaya çıktığı ilk gün

⁷⁷⁵ Taşkın kanununun maddeleri ve meclis oturumunda kanun hakkında yaşanan tartışmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, Cilt: 30, İçtima: 4, (14.01.1943): 241-248; "Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu" *T.C. Resmî Gazete*, 4373 (21.01.1943): 4318-4319.

⁷⁷⁶ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: VIII, Cilt: 8, Toplantı: 2, (22.12.1947): 113; "Adana'da Su Baskını", *Akşam*, 09.11.1947; "Seyhan Taştı", *Akşam*, 10.11.1947; "Hıdırlı Sular Altında", *Ulus*, 10.11.1947.

itibariyle Seyhan Nehri'nin suları 4 metreye kadar ulaşmış, Hadırlı Köyü'nü taşkınlardan koruyan setleri aşarak, 1.500 nüfuslu köyle birlikte, Şakırpaşa Mahallesi, Mirza Çelebi Mahallesi ve birçok köy ile iletişim ve ulaşımı engellemiştir.⁷⁷⁷Köyü sel sularından koruması için yapılan set, geçmişte yaşanan seller sonucu harap durumdayken, bu selle birlikte tamamen zarar görmüş ve sel sularına direnç gösteremeyerek, felakete yol açmıştır. Köy halkının her sene setlerin tamir edilmesi için devlet mercilerine yaptığı başvuruların bir türlü yetkililer tarafından işleme sokulmaması, bu felaketi kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu hususta gerek dönemin ulusal basınında, gerekse meclis çatası altında devletin yetkili kurumları çeşitli eleştirilere maruz kalmış ve bu konuda tartışmalar yaşanmıştır. Ayrıca ilerleyen günlerde köye ulaşımın sağlanmasıyla birlikte bölge sakinleri ile yapılan görüşmelerde selin gerçekleşeceği haberini, yetkililerin köy halkına geç haber vermesi sonucunda köyün felaket karşısında çaresiz bir şekilde kaldığını belirtmişlerdir.⁷⁷⁸

Selin ilk günü itibariyle birçok bölgeden haber alınamamış olması ile birlikte felaketin bilançosu hakkında da korkunç rakamların dönemin basınında yer almasına yol açmıştır. İlk günkü haberlerde yazılı basın; bölgede yaklaşık 200 evin sular altında kaldığını, Hadırlı Köyü'nde yaşayan vatandaşların yarısının kaybolduğunu ve 200'e yakın kişinin sulara boğulduğunu sayfalarına taşımıştır.⁷⁷⁹ Ancak selden yaklaşık bir hafta sonra bölgede su seviyesinin azalması ve arama-kurtarma çalışmalarının sonlanması ile birlikte bilanço da ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayın 12'si ile birlikte Hadırlı Köyü'nde 11 kişi hayatını kaybetmiş, 239 hayvan telef olurken, 239 ev yıkılmış ve 50.000 dönümlük ekili arazi de sular altında kalmıştır.⁷⁸⁰ Ertesi gün çalışmaların sonucunda iki çocuk cesedine daha ulaşılmamasıyla birlikte selden ölenlerin sayısı 13'e ulaşmıştır.⁷⁸¹ Yaşanan sel

⁷⁷⁷ "Adana'da Su Baskını", *Akşam*, 09.11.1947; "Seyhan Taştı", *Akşam*, 10.11.1947; "Adana Ovasındaki Su Baskını", *Akşam*, 11.11.1947; "Adana'nın da Bazı Yerlerini Sular Bastı", *Ulus*, 09.11.1947; "Hıdırlı Sular Altında", *Ulus*, 10.11.1947.

⁷⁷⁸ Büyük Millet Meclisi'nin 22 Ocak günkü oturumunda Burdur Milletvekili Ahmet Ali Çınar, Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek'e sunduğu soru önergesinde 10 yıldır Hadırlı Köyü sakinlerinin setin tamiri için devlet kurumlarına başvurduklarını fakat hiçbir sonuç alamadıklarını ve bölge halkına sel haberinin geç verilip verilmediğini sorarak, bu işin doğruluğu hakkında Kasım Gülek'ten bir cevap istemiştir. Buna cevaben kürsüye gelen Bakan, bölgede çalışmaların sürdürüldüğü ve böyle bir şeyin olmadığını dile getirmiştir. Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: VIII, Cilt: 8, Toplantı: 2, (22.12.1947): 113-117. Ayrıca Bkz. "Sel Felaketinin Korkunç Tafsilatı", *Vakit*, 11.11.1947; "Sel Felaketinin Mesulü Kim?", *Vakit*, 13.11.1947.

⁷⁷⁹ "Adana'da Su Baskını", *Akşam*, 09.11.1947; "Sel Felaketinin Korkunç Tafsilatı", *Vakit*, 11.11.1947.

⁷⁸⁰ "Adana Seylabı", *Akşam*, 13.11.1947; "Sel Felaketinin Geniş Tafsilatı", *Ulus*, 13.11.1947.

⁷⁸¹ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: VIII, Cilt: 8, Toplantı: 2, (22.12.1947): 113-117; Çanak, a.g.m., 319; "Sel Felaketi", *Ulus*, 14.11.1947.

afetinde, bu denli kayıplar yaşanırken diğer yandan yeni hayatların da başlangıcı olmuştur. Sel afetinin meydana geldiği günlerde hamile olan Behiye Kıygın adlı vatandaş, selin yarattığı heyecan dolayısıyla erken doğum gerçekleştirerek bir bebek dünyaya getirmiştir. Sağlıklı bir doğum gerçekleştiren anne, sel felaketinin anısına çocuğun adını “sel” koymuştur.⁷⁸²

Adana ve havalisini vuran ilk sel felaketinin ardından kasım ayının sonlarında tekrar yağışların başlaması ile birlikte, suların yükselmesi bölgenin tekrar sular altında kalmasına yol açmıştır. Kasım ayı sonu ile ocak sonuna kadar aralıklarla gelen sağanak yağışlar sonucunda Seyhan, Ceyhan Nehirleri ile Berdan Çayı'nın sularının aralıklarla yükselip, alçalması bölgenin sürekli sel riski taşımasına yol açmış, bölge halkını adeta diken üstünde tutmuştur.

Kasım ayının 26'sında başlayan ve üç gün boyunca aralıksız yağın yağmurlar, Seyhan Nehri'nin sularını yaklaşık 6 metre yükseltmiştir. Ancak daha önce yaşanan selden ders çıkaran mahalli yetkililer, bölge sakinlerini sel riski üzerine uyarılmış, ilk selde büyük zarar gören Hadırlı Köyü'nü, Vilayet Hastanesi'ni, Cezaevi'ni, Hükümet Binası'nı ve okulları tahliye etmiştir.⁷⁸³ Selden özellikle Karşıyaka, Güneşli, Denizler, Yamanlı, Sakızlı, Ocak ve Cumhuriyet Mahalleleri etkilenmiş, bu mahallelerde yaklaşık 150 ev sular altında kalmıştır. Adana merkezi yanı sıra, il ve ilçelere bağlı yaklaşık 50 köy sular altında kalmış, bu yerlerle haberleşme ve ulaşım sağlanamamıştır.⁷⁸⁴ Kasım sonu gerçekleşen felaket, suların ertesi gün yavaş yavaş azalmasıyla etkisini kaybetmiş; can kaybı yaşanmamasına rağmen, sel suları, şehrin mahalle ve köylerinde maddi zararlara yol açmıştır. Bir önceki sel afetinde büyük zarara uğrayan Hadırlı Köyü'nde ayakta kalan evler bu sel afeti ile birlikte tamamen yıkılmış ve yaklaşık 50.000 dönümlük ekili arazi tekrar sular altında kalmıştır.⁷⁸⁵

Bölgede yaşanan ikinci sel afetinden dolayı maddi zararlar dışında can kaybı yaşanmamıştır. Bölgede sel sularının çekilmesi henüz tamamlanmamışken, 6 Ocak ve 16

⁷⁸² “Seller Arasında Bir Doğum”, *Ulus*, 13.11.1947.

⁷⁸³ “Adana Şehri Sel Tehlikesi Altında”, *Akşam*, 28.11.1947; “Adana’da Yine Su Baskını Oldu”, *Ulus*, 27.11.1947.

⁷⁸⁴ “Adana Şehri Sel Tehlikesi Altında”, *Akşam*, 28.11.1947; “Seyhan’ın Yükselen Suları Dün İnmeğe Başladı”, 29.11.1947; “Adana’da Yeni Sel Felaketi”, *Ulus*, 28.11.1947; “Adana’da Yine Su Baskını Oldu”, *Ulus*, 27.11.1947.

⁷⁸⁵ “Çukurova Köylerinin Bir Kısmı Su Altında”, *Ulus*, 30.11.1947; “50.000 Dönüm Arazi Sular Altında”, *Vakit*, 30.11.1947.

Ocak günleri tekrar sel riski Adana halkını tehdit etmiştir. 24 saat süren yağmurlar neticesinde Sarıçam Deresi'nin taşmasıyla, Kız lisesinin bulunduğu mevki sularla kaplanmış, Kamber Höyüğü Köyü'nde bir köprüyü yıkmış ve ekili araziye sular altında bırakmıştır.⁷⁸⁶ Kısa sürede atlatılan sel, 16 Ocak günü kendini tekrar göstermiş, bütün gece yağın yağmurlar tekrar Seyhan Nehri'nin sularını 4,00 metreye kadar yükseltmiştir. Suların çok fazla yükselmemesine rağmen Kız Lisesi civarı ve Ocak Mahallesi'nde bulunan gecekonduları sular istila etmiştir.⁷⁸⁷

Maddi zararlarla atlatılan son su baskınları, 1948 yılının şubat ayına kadar bir daha gerçekleşmemiş ancak Adana'da, ikinci büyük sel felaketi 10 Şubat günü tekrar etkisini göstermiştir. 9 Şubat günü başlayan fırtına ile birlikte sağanak yağmur, Seyhan Nehri yanı sıra Ceyhan ve Berdan Çayı sularını yükselterek bölgeyi tekrar tehdit etmiştir.⁷⁸⁸ Kasım ayında selden zarar gören setlerin tamiri henüz bitirilmişken şubat ayında gelen taşkınla birlikte direnç gösteremeyen setler yıkılarak bölgeyi adeta bir göle çevirmiştir. 10 gün boyunca kısa aralıklarla süren aşırı yağmur, sel sularını her gün biraz daha yükseltirken, şiddetini de arttırmış ve Çukurova'da bulunan köylerin yanı sıra vilayet merkezinde büyük zararlara yol açmıştır. Vilayet merkezinde özellikle Kız Lisesi civarı, Türk Ocağı Mahallesi ve Deniz Mahallesi'nde bulunan evler sulardan görünmez hale gelmiştir. Birçok köyle, ulaşım ve haberleşmenin kesilmesinden dolayı durumlarından endişe edilmiş, yetkililerce yapılan ilk incelemelerde bir kişinin hayatını kaybettiği ve yaklaşık 80.000 dönümlük arazinin sularla kaplandığı belirlenmiştir.⁷⁸⁹

16 Şubat itibariyle Seyhan Nehri'nden sonra Ceyhan Nehri'nin de taşmasıyla sel afet tamamen bir felakete dönüşmüştür⁷⁹⁰. Yaklaşık 5 metreye ulaşan taşkın suları, Adana ve Mersin havalisinde yolları tamamen istila etmiş, sular, elektrik, telefon ve telgraf hatlarında zarara yol açtığı için hiçbir haberleşme ve ulaşım sağlanamamış, yaklaşık 41 köy sel suları ile bir başına kalmıştır.⁷⁹¹ Bir önceki sele nazaran nehir sularının daha fazla

⁷⁸⁶ “Çukurova'da Şiddetli Yağmurlar”, *Vakit*, 06.12.1947; “Adana Ovası Seller Altında”, *Akşam*, 06.12.1947; “Adana Seylabı”, *Vakit*, 08.12.1947.

⁷⁸⁷ “Seyhan Yine Yükselmeye Başladı”, *Ulus*, 16.12.1947.

⁷⁸⁸ “Adana'da Şiddetli Yağmur Ve Fırtına”, *Akşam*, 10.02.1948; “Ceyhan Taştı”, *Akşam*, 11.02.1948; Çanak, a.g.m., 320.

⁷⁸⁹ “Sel Felaketinin Korkunç Tafsilatı”, *Yeni Sabah*, 14.02.1948; “Adana'da Şiddetli Yağmurlar”, *Akşam*, 14.02.1948; “Adana Köylerinden Birçoğu İle İrtibat Kesildi”, *Akşam*, 16.02.1948.

⁷⁹⁰ “Şiddetli Yağmurlar”, *Akşam*, 16.02.1948; “Seyhan Ve Ceyhan Nehirleri Taştı”, *Yeni Sabah*, 16.02.1948.

⁷⁹¹ “Su Basması Ciddi Bir Tehlike Halini Aldı”, *Akşam*, 17.02.1948; “Seyhan Ve Ceyhan Nehirleri Taştı”, *Yeni Sabah*, 16.02.1948; “Şiddetli Yağmurlar Felaket Halini Aldı”, *Akşam*, 18.02.1948; “Bütün Adana Dehşet İçinde”, *Yeni Sabah*, 18.02.1948; “Karakış Başladı”, *Akşam*, 19.02.1948.

yükselmesi ve Seyhan Nehri'nin yanı sıra Ceyhan Nehri'nin ve irili ufaklı birçok derenin de taşması felaketin boyutlarını bir kat daha arttırmış, yetkililer bu durum karşısında çaresiz kalmıştır. Henüz selin bilançosu hakkında bilgi veremeyen yetkililer, selin 22 köyde yaklaşık yaklaşık 500 evi yıktığını, 400.000 dönüm ekili arazinin de sular altında kaldığını tahmin ederken, ölü ve yaralıları hakkında malumat vermekten kaçınmışlardır.⁷⁹²

Sel Felaketi yalnızca Adana ile sınırlı kalmamış, Mersin'de de büyük maddi zararlara yol açmıştır. Özellikle Mersin'in Tarsus İlçesi'nde etkili olan sel, adeta ilçeyi bir göle çevirmiştir. Aşırı yağmurlar sonucu Tarsus'tan geçen Tarsus Nehri'nin taşmasıyla ilçe de birçok mahallenin ve ekili arazinin sular altında kalmasına yol açmıştır.⁷⁹³ Tarsus'ta yaşanan felaket haberi duyulur duyulmaz harekete geçen yetkililer bölgeyi ziyaret ederek durumu yakından görmek istemişlerdir. Bu hususta CHP Maraş Milletvekilleri, Kahramanmaraş'tan hareket ederek, Tarsus'a gelmişler ve ilk izlenimlerini CHP Genel Merkezi'ne rapor olarak sunmuşlardır. Raporda; 8'i çiftlik olmak üzere 40 köyün sular altında kaldığını, Seyhan ve Berdan Çayı sularının hızla bu bölgeleri işgal ettiğini ve şu ana kadar bu köylerle hiçbir ulaşımın sağlanamadığı bildirilmiştir. Ayrıca köylere deniz yoluyla ulaşımın sağlanabileceği ancak bu konuda yapılacak çalışmalarda Mersin Deniz İşletmeleri'nin ihmalkârlıkları dolayısıyla bir türlü gerçekleştirilemediği bunun yanı sıra yerel yetkililerin de felakete karşı yapılan çalışmalarda beceriksiz ve yetersiz oldukları raporda eklenen konular arasında yer almıştır. Raporda değinilen bir konu da su altında kalan 40 köyde Mayıs ayına kadar ancak sel sularından temizlenebileceğini, bu arazinin yaklaşık 400.000 dekara tekabül ettiğini ve zararın yaklaşık 4.000.000 lira civarında olduğu da belirtilmiştir.⁷⁹⁴ Daha önceden bahsettiğimiz üzere Adana ve Mersin'de yaşanan sel afetleri her ne kadar etkili olmuşsa da yetkililerin ihmalkârlıkları ve yönetici vasıflarının yetersiz oluşu felaketin boyutlarını bir kat daha artmasına sebep olmuştur.

21 Şubat günü yağmurun durması ve sel sularının yavaş yavaş kapladığı arazilerden çekilmesi, arama kurtarma çalışmalarının daha kolay yürütülmesine ve bununla beraber bölgede yapılan incelemeler ışığında selin hasar bilançosu da ortaya

⁷⁹² “Çukurova'daki Sel Felaketinin Hasar Bilançosu”, *Akşam*, 20.02.1948; “Çukurova Ölümle Yüz Yüze”, *Yeni Sabah*, 20.02.1948.

⁷⁹³ “Yağmur Devam Ediyor”, *Akşam*, 15.02.1948; “Tarsus'ta 350 Bin Dekar Arazi Sular Altında”, *Yeni Sabah*, 15.02.1948.

⁷⁹⁴ BCA BKK 30 010 00 00/ 42 251 05.

çıkmaya başlamıştır. Yetkililer, ilk belirlemelere göre Adana merkezde yaklaşık 3kişinin hayatını kaybettiği ve gecekondular olarak tabir edilen yaklaşık 218 evin tamamen yıkıldığını ve 377 evin zarar gördüğünü, Tarsus'un Özel Köyü'nde yalnızca 3 evin ayakta kaldığını ve burada da 4 kişinin kaybolduğu belirtilmiştir.⁷⁹⁵ 22 Şubat günü Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, bölgede yapılan çalışmaları görmek için Adana ve Mersin'e ziyaretlerde bulunmuş ve incelemeleri neticesinde selin tahribatı hakkında ulusal basına bir beyanatta bulunmuştur. Gülek beyanatında; sel afetinde nüfus kaybının yaşanmadığını ancak maddi zararın fazla olduğunu bildirerek, 700.000 dönümlük arazinin sular altında kaldığını ve yaklaşık 10.000.000 liralık bir zararın olduğunu bildirmiştir.⁷⁹⁶ Adana seli tetkik ve çalışmaların yürütülmesi için kurulan komisyon, mart ayı ile birlikte kesin bilanço hakkında rakamları da kamuoyunun bilgisine sunmuştur. Komisyon raporunda son selde; can kaybının yaşanmadığını, 1.287 büyük ve 5.712 küçükbaş hayvanın telef olduğunu, yalnızca Tarsus'ta 456 ev ve 378 samanlığın yıkıldığını ve 165.000 dekar arazinin mahvolduğunu belirtmiştir.⁷⁹⁷

2.3.3.1. Adana Sel Felaketi'nde Tedbirler ve Yardımlar

9 Kasım gecesi ortaya çıkan ilk sel baskının meydana gelmesiyle birlikte bölgede görevli polis ve zabıtalara, yatağında bulunan halkı düdükle ve havaya açtıkları silah atışlarıyla selin geldiğini uyarılmışlar ve halkın yüksek bölgelere çıkmaları hususunda ikazda bulunmuşlardır. Ancak selin ortaya çıkmasından yalnızca iki saat önce verilen uyarılar, halkın sel sularından kurtulması için yeterli olmamıştır. Kısa sürede Adana ve çevresini kaplayan sel suları, birçok kasaba ve köyün yollarını kapatmasından dolayı bölge sakinleri evlerinde mahsur kalmıştır. Yalnız başına azgın sularla mücadele etmek zorunda kalan bölge sakinleri, bir an önce devletin yardım elinin bölgeye ulaşması için dua etmişlerdir. Bu durumun bilincinde olan mahalli yöneticiler, acil valilikte bir toplantı düzenleyerek, ilk yapılması gerekenler hakkında görüşmeler yapmışlardır.⁷⁹⁸ Bu görüşmeler sonucu ilk olarak bölgede arama kurtarma ve tahliye işlemleri için ekipler oluşturan yöneticiler, bu ekipleri sel mıntıklarına sevk etmiş, bu çalışmalara askeri

⁷⁹⁵ "Çukurova", *Akşam*, 21.02.1948.

⁷⁹⁶ "Sel Felaketi ve Bir Demeç", *Yeni Sabah*, 25.02.1948; "Cumhurbaşkanı Adana'dan Diyarbakır'a Hareket Etti", *Akşam*, 24.02.1948.

⁷⁹⁷ "Tarsus Seylabı", *Akşam*, 10.03.1948.

⁷⁹⁸ "Adana'nın Bazı Yerlerini Sular Bastı", *Ulus*, 09.11.1947.

kuvvetler de katılmıştır. Selin ilk günü itibariyle en büyük zarara yol açtığı anlaşılan Hadırlı Köyü'ne sevk edilen birlikler, şiddetle akan sulara rağmen havanın kararmasına kadar yaklaşık 800 kişiyi köyden tahliye etmişlerdir. Adana merkezde de selden en fazla etkilenen mahallelerden olan Deniz Mahallesi'nde de ilk gün sonunda 500 kişi boğulmaktan kurtarılmıştır. Tahliye edilen afetzedeler derhal Adana merkezinde sulardan zarar görmemiş okul ve camilere yerleştirilerek, ilk sıhhi tetkikleri ve ilaçları, yardım heyetleri tarafından karşılanmıştır.⁷⁹⁹

Bir yandan selde hala mahsur kalanların tahliye çalışmaları sürerken bir yandan da tahliye edilen vatandaşların giyecek ve yatacak eşyalarının bulunmamasından dolayı yetkililer, Kızılay Cemiyeti'ne başvurmuşlardır. Bunun üzerine harekete geçen Kızılay Cemiyeti, Ankara'dan derhal bir yardım malzemeleriyle dolu bir treni bölgeye sevk etmiş ve bunun yanında 5.000 lira nakdi yardım, 1.800 parça kıyafet, 200 battaniye ve 200 tane çadır da göndermiştir. Ayın 16'sı itibariyle Kızılay Cemiyeti, Adana felaketzedelerine bir kez daha yardımda bulunarak, bu kez 3.300 parça giysi ve 500 battaniye yollamıştır.⁸⁰⁰

Sel sularının birkaç gün sonra bölgede çekilmesiyle birlikte bölgede zararların bu denli olmasına sebep olan setlerin tamiri ve Hadırlı Köyü'nün nehir yatağından başka bir alana taşınması gibi konularda çalışmalara başlanmıştır. Hadırlı Köyü sakinleri, setlerin tamiri için aylarca devlet mercilerine taleplerini iletmelerine rağmen hiçbir girişimde bulunmayan yetkililer, göz göre göre gelen sel afetini ancak yaşandıktan sonra fark edebilmişler ve bu hususta ancak adım atabilmişlerdir. Aslında bu konu daha sel afeti yaşanmazdan yaklaşık iki ay öncesinde, meclis çatısı altında gündeme gelmiştir. Seyhan Milletvekili Ahmet Rıza Yüregir, Seyhan sulama kanalları ve Çukurova'da yaşanan sel afetleri hakkında 1 Eylül günü Tarım ve Bayındırlık Bakanlarına soru önergesi sunmuş, Bakanlar 14 Kasım günü ancak cevap verebilmişlerdir. Yüregir sorusunda; sulama ve ıslah çalışmalarının neden bitirilmediğini ve yaşanan taşkınlara yönelik ne gibi çalışmalar yapıldığını belirtmiş, bakanlar cevaben, savaş şartlarına rağmen bölgede su işlerinin yapım aşamasında olduğunu ve tesisatın tamamlanabilmesi için ek bütçeye

⁷⁹⁹ "Adana'da", *Ulus*, 10.11.1947; "Seyhan Taşır", *Akşam*, 10.11.1947; "Adana Ovasındaki Su Baskını", *Akşam*, 11.11.1947; "Kızılay'ın Adana'ya Yardımı", *Ulus*, 11.11.1947.

⁸⁰⁰ "Kızılay'ın Adana'ya Yardımı", *Ulus*, 11.11.1947, s.3; "Sel Felaketi", *Ulus*, 12.11.1947; "Adana'da Su Felaketi", *Akşam*, 12.11.1947; "Sel Felaketine Uğrayanlara Yapılan Yardım", *Ulus*, 16.11.1947.

ihtiyaç duyulduğunu bildirmiştir.⁸⁰¹Görüldüğü üzere gerek köy halkı tarafından gerekse Seyhan Milletvekili tarafından, Hükümet yetkilileri uyarılmışsa da bir sonuca varılamamış, ancak selin gerçekleşmesinin ardından 14 Kasım günü Hükümetin direktifleri sonucu Su İşleri Reisliği, projeler hazırlamış ve keşif çalışmalarına başlamıştır.⁸⁰²

Henüz ilk selin yaraları sarılamamışken, Kasım ayının sonunda bir sel riski ile daha karşı karşıya kalan Adana'da, yetkililerin bu kez bir öncekine nazaran daha tedbirli olmasından dolayı, afetin kısa sürede can kayıpsız atlatılmasını sağlamıştır. Sel riskinin ortaya çıkmasıyla birlikte mahalli yetkililer derhal harekete geçerek, polis ve jandarma kuvvetlerinin yardımlarıyla nehre yakın mahallelerin yanı sıra cezaevindeki mahkûmları ve vilayet hastanesindeki hastaları tahliye çalışmalarına başlamışlardır. Ayrıca her ihtimale karşı Mersin'den, sandal ve kayıklar göndertilmesini de istemişlerdir.⁸⁰³ Ancak kısmen sel sularına yenik düşen Adana, yetkililer tarafından alınan tedbirler, kısa sürede kesilen yağmur ve hızla çekilen sel suları neticesinde sel tehlikesi maddi zararlar dışında ucuz atlatmıştır.

Şubat ayı ile itibaren Adana ve çevresi, ikinci büyük sel felaketine esir düşmüş, bu seferki felaket bir öncekine nazaran daha etkili olmuştur. Birkaç aydır sürekli tekrar eden seller dolayısıyla hazır halde bekleyen mahalli yetkililer, süratle sel sularının işgal edeceği alanlardaki vatandaşları kurtarma ve tahliye işlemlerine başlamışlardır. Ancak 10-15 gün boyunca yağın yağmurlar ve sel suların şiddetinden dolayı ağır aksak sürdürülen kurtarma işlemleri tam anlamıyla yağmurun durmasıyla başlatılabilmıştır. Mahalli yetkililer, derhal haber alınamayan köylerle iletişim kurulması ve durumun tespiti için sallar vasıtasıyla sıhhi ekipler göndermiş, ekipler yanlarında yiyecek ve sıhhi malzemeleri de götürmüşlerdir. Arama kurtarma ekipleri sel suların el verdiği alanlarda ise motopomp (motorlu tulumba) vasıtasıyla su basan evlerde suları tahliye ederek, mahsur kalan halkı kurtarmaya çalışmıştır. Kurtarma çalışmaları ekipler tarafından sürdürülürken, sel sularının bu kez daha büyük bir alanı kaplaması Adana ve Mersin'de

⁸⁰¹ Seyhan Milletvekili'nin soru önergesi ve Bakanların önergeye verdiği cevaplar için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: VIII, Cilt:6, Toplantı:1, (01.09.1947): 552; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: VIII, Cilt: 7, Toplantı: 2, (14.11.1947): 82-89.

⁸⁰² "Sel Felaketi", *Ulus*, 14.11.1947; "Hadırlı Köyünün Yeri Değiştirilecek", *Vakit*, 24.11.1947.

⁸⁰³ "Adana Şehri Sel Tehlikesi Altında", *Akşam*,28.11.1947; "Adana'da Yeni Sel Felaketi", *Ulus*, 28.11.1947; "Sel Felaketinin Tafsilatı", *Vakit*, 29.11.1947.

bulunan sal ve kayıklarının sayıca yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine harekete geçen yerel yöneticiler, komşu il ve ilçelerden kayık ve sandal gönderilmesini talep etmiştir.⁸⁰⁴

Sel afeti, Ankara'da da heyecan yaratmış, derhal devlet erkânı bir toplantı düzenleyerek Adana sel felaketi üzerinde kararlar almışlardır. Bu kararlar neticesinde devletin kurum ve kuruluşlarını harekete geçirerek bir an önce bölgede yardım çalışmalarına katılmasını emretmiştir. Bu hususta ilk yardıma koşan her Kızılay Cemiyeti, Adana ve Mersin'e toplamda 15.000 lira nakdi yardımın yanında 150 adet çadır göndermiş ve bunun yanı sıra bölgede yapılan çalışmaları yerinden takip etmesi için bir de müfettiş görevlendirmiştir. Bölgeye ulaşan müfettiş, derhal Kızılay merkezine bölgede birçok köye ulaşımın sağlanamadığını ve burada mahsur kalanlara gıda yardımını sağlamak için acil bölgeye uçaklar gönderilmesini talep etmiştir.⁸⁰⁵ Kızılay, müfettişi vasıtasıyla aldığı raporlar doğrultusunda yardımlarını sıklaştırmış, ilk yardımın ardından İskenderun'dan çıkardığı erzak dolu kayıkları, afet bölgesine göndermiştir. Bunun yanı sıra Ceyhan'a; 5000 lira nakdi yardım, Tarsus'a; 300 çadır ve Adana'ya; 2000 takım çamaşırı da merkezden göndermiştir.⁸⁰⁶ Kızılay, ayın 21'i itibarıyla Adana ve Mersin dahil olmak üzere muhtaçlara yaptığı toplam yardımı; 70.000 lira nakit, 3.000 çamaşır, 400 battaniye ve 900 çadıra ulaşmıştır. Kızılay afetzedelere yaptığı yardımlarda en büyük destekçisi Türk halkı olmuş, Anadolu'nun dört bir yanından afetzedeler için gönderilen yardımları düzenlemek amacıyla bir de komite teşkil edilmiştir.⁸⁰⁷

Selin meydana geldiği günden bu yana yaklaşık on beş gün geçmiş olmasına rağmen hala birçok kasaba ve köyle ulaşım sağlanamamış olması ve afetin günden güne felaket haline dönüşmesi, Hükümet yetkililerini, alınan tedbirler ve yardımlar hususunda daha kesin çözüm arayışı içine sokmuştur. Bu hususta acil Bakanlar Kurulu toplantısı düzenlenerek, Başbakan Hasan Saka başkanlığında yapılan yardımların sevk ve idaresi

⁸⁰⁴ "Adana Ovasındaki Köylerden Haber Yok", *Akşam*, 16.02.1948; "Su Basması Ciddi Bir Hal Aldı", *Akşam*, 17.02.1948; "Bütün Adana Dehşet İçinde", *Yeni Sabah*, 18.02.1948; "Çukurova'nın Maruz Kaldığı Felaket", *Yeni Sabah*, 19.02.1948; "Karakış Başladı", *Akşam*, 19.02.1948.

⁸⁰⁵ "Su Basması Ciddi Bir Hal Aldı", *Akşam*, 17.02.1948; "Çukurova'nın Maruz Kaldığı Felaket", *Yeni Sabah*, 19.02.1948; "Karakış Başladı", *Akşam*, 19.02.1948; "Çukurova Ölümle Yüz Yüze", *Yeni Sabah*, 20.02.1948; Çanak, a.g.m., 320.

⁸⁰⁶ "Çukurova Ölümle Yüz Yüze", *Yeni Sabah*, 20.02.1948; "Çukurova Sel Felaketi", *Akşam*, 20.02.1948; "Çukurova Felaketzedeleri Umutsuzca Yardım Bekliyor", *Yeni Sabah*, 21.02.1948.

⁸⁰⁷ "Çukurova Sellerle Mahvolduktan Sonra", *Yeni Sabah*, 22.02.1948.

hakkında bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.⁸⁰⁸ Hükümet, Ankara’da bu tip çalışmaları sürdürürken, Devlet erkanı da bölgede yapılan çalışmaları teftiş için Adana’ya yola çıkmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü, bakan ve milletvekillerinden oluşan heyet, 22 Şubat günü afet bölgesine ulaşarak, mahalli yetkililerden afet hakkında bilgiler almış ve afetzedelerle de konuşarak ihtiyaçlarını öğrenmiştir. İnönü’nün gerek mahalli yetkililer gerekse halkla yaptığı görüşmelerde, özellikle üzerinde durulan konu, bölgede her sene yaşanan sellerde büyük zararlara uğrayan sahanın bir an önce tetkiklerinin tamamlanarak su işlerinin düzene sokulması hususunda olmuştur. Bu hususla ilgili İnönü, halka bir açıklamada bulunarak; Amerika’dan inşaat malzemelerinin getirilerek, havaların düzelmesiyle birlikte çalışmalara başlanacağını bildirmiş, bu açıklamasıyla İnönü, afetzedelerin yüreğine biraz olsun su serpmiştir.⁸⁰⁹ Ertesi gün İnönü, Çukurova çiftçileriyle de görüşerek dertlerini dinlemiştir. Çiftçiler birliği başkanı Fazıl Meto, bu görüşmede söz alarak; çiftçilerin zararlarını giderilmeye çalışıldığını ancak bunda Hükümetin de desteğine ihtiyaç duyulduğunu bildirmiştir. Çukurova çiftçileri de İnönü’ye, borç içinde yaşayan çiftçilerin bu sel afetiyle tamamen batağa düştüğünü ve Ziraat Bankası’nın açtığı kredinin de yetersiz olduğunu bildirmiştir. Bu husus üzerine derhal incelemelere başlanacağını bildiren İnönü, Ankara ile de bu hususta bir görüşme gerçekleştirmiştir. Yaptığı görüşmede İnönü, konu ile ilgili yetkililerin derhal bölgeye gelerek muhtaç çiftçilerle ilgilenmesini istemiş, bunun üzerine vakit kaybetmeden Tarım Bakanı, Ziraat İşleri Müdürü ve Toprak İşleri Genel Müdürü bölgeye hareket etmiştir. Bölgede incelemelerini tamamlayan İnönü, Hükümet yetkililerini afet sahasında bırakarak Diyarbakır’a hareket etmiştir.⁸¹⁰ İnönü, bölgeden ayrılmadan önce yaptığı tetkikler sonucunda detaylı bir raporu da Başbakanlığa sunmuştur. İnönü raporunda; Bölgede hala ulaşılmayan köyler olduğunu ve bu hususta görevlilerin canla başla çalıştığını, bölgeye ısrarları neticesinde yardım uçakların nihayet ulaştığını ve çalışmalara katılmalarıyla birlikte yardımların daha etkili olacağını, ekili arazilerin tamamen mahvolduğunu ve çalışmaların bu yönde yürütülmesi için ilk olarak setlerin tamirini bir an önce yapılması gerektiğini, çiftçilere tohum yardımının yapılması gerektiğini ve Amerika’dan toprağı sürmek ve biçmek için alet, edevatın satın alınmasını

⁸⁰⁸ “Çukurova Seylabı”, *Akşam*, 22.02.1948; “Çukurova Sellerle Mahvolduktan Sonra”, *Yeni Sabah*, 22.02.1948.

⁸⁰⁹ “Cumhurbaşkanı Yurt Gezisine Başlıyor”, *Akşam*, 21.02.1948; “İnönü Adana’ya Gidiyor”, *Yeni Sabah*, 22.02.1948; “Cumhurbaşkanının Seylap Mıntıkasındaki Tetkikleri”, *Akşam*, 23.02.1948.

⁸¹⁰ “Cumhurbaşkanı Adana’dan Diyarbakır’a Hareket Etti”, *Akşam*, 24.02.1948.

istemiştir. Ayrıca bölgede muhtaç çiftçilere yönelik borçlarının affını, kredi yardımı gibi teşviklerde bulunulması, bu hususla görevli bakanlıkların derhal görevlerini üstlenmesini istemiştir. Son olarak raporunda İnönü, Çukurova'nın su işlerini ciddi bir tetkiki gerektirdiğini ve bu hususta detaylı bir planlamanın gerektiğini bildirirken, bölge halkının tecrübeler neticesinde Türk mühendislerine güvenin sarsıldığını ancak bu duruma pek önem verilmemesini istemişse de dikkat edilecek bir unsur olduğunu da eklemiştir.⁸¹¹Görüldüğü üzere Cumhurbaşkanı İnönü, Türkiye'nin tarım ekonomisine en önemli katkıyı sağlayan Adana'nın neredeyse her sene yaşadığı sel afeti dolayısıyla Türk ekonomisine zarar vermesi üzerine bu soruna kesin çözüm arayışı içine girmiş, gerek mahalli yetkililer, gerekse halkla yaptığı görüşmeler neticesinde devletin bütün kurum ve kuruluşlarını konu hususunda seferber etmiştir. Ayrıca geçmişte bölgede yapılan su işlerinde görevli olan Türk mühendislerinin yetersiz oluşu, Adana halkının unutmadığı bir nokta olmuş, ileride yapılacak su işleri hususunda bu konu tartışmaların başlangıcını oluşturmuştur.

Bölgeyi yalnız Cumhurbaşkanı ve Bakanlar ziyaret etmekle kalmamış gerek iktidar partisi gerekse muhalefet partisi, afet sahasında tetkikler de bulunarak, afetzedelerin dertlerini dinlemişlerdir. İlk olarak afet bölgesine gelen CHP milletvekilleri, Tarsus özelinde ziyarette bulunmuşlar, bölgede teftişleri sonucunda CHP Genel Merkezi'ne bir rapor hazırlayarak sunmuşlardır. CHP'li milletvekilleri raporda; CHP teşkilatı ve Kızılay'ın bölgeye yaptığı yardımların sürdüğünü, Kızılay ve Mersin'deki askeri birliğin gönderdiği çadır ve salları bölgeye ulaştığını, Mersin Ticaret Birliği'de 20.000 liralık nakdi yardım da bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bölgede ekim işleri için Traktör ve tohumluk yardımının yanı sıra çiftçiye kredi verilmesinin gerektiğini de belirtmişlerdir. Son olarak bölgenin bir daha sellere maruz kalmaması için büyük bir su işine girilmesini ve bu hususta setler ve kanallar yaparak bunun önüne geçilebileceği rapora eklenen konular arasında yer almıştır.⁸¹² Demokrat Parti milletvekilleri de iktidar partisi vekilleri gibi bölgede tetkikler yaparak, afetzedelerin yardımına koşmuşlardır. Demokrat Parti Milletvekili Kemal Zeytincioğlu riyasetinde bir heyet ile tetkiklerde bulunan partililer raporlarını genel merkeze ulaştırmışlardır. Bu doğrultuda DP Genel Merkezi'nden felaketzedelere yardım olarak, 30.000 lira nakdi ve 300 adet çadır

⁸¹¹ BCA BKK 030 01 00 /40 241 06.

⁸¹² BCA BKK 030 01 00 /42 251 05.

gönderilmiştir. Ayrıca Demokrat Parti İçel milletvekilleri ödenek zamlarından aldıkları 1.000'er liralarmı afetzedelere yardım amacıyla Tarsus'a göndermişlerdir.⁸¹³

Devlet, sel sularının çekilmesiyle birlikte afetzedelere yapılan yardımlar bir yandan devam ederken diğer yandan da Türkiye'nin önemli tarım alanlarından biri olan Çukurova'da bir daha böyle bir afet yaşamaması için kesin çözüm arayışına girişmiştir. Ayrıca bu afet ile büyük bir ekili arazinin zarar görmesi, bölge halkının geçim kaynağı olan tarıma büyük bir darbe vurmuş, bunun üzerine yetkililer muhtaç durumda olan çiftçiye her türlü desteği sağlamıştır. Bu hususta ilk olarak muhtaç çiftçileri düşünen Hükümet yetkilileri, ilk olarak 50 ton buğdayı İçel Valiliği'ne tahsis etmiş, Ziraat Bankası'ndan da bu vatandaşlara kredi sağlanmıştır.⁸¹⁴ Hükümet, daha sonra muhtaç durumda bulunan çiftçilerin ihtiyaçlarını belirlemek için heyetler oluşturmuştur. Bu heyetler, bölgede vatandaşlarla yaptığı görüşmeler ve tetkikleri neticesinde geniş kapsamlı bir raporu haziran ayında Hükümete sunmuştur. Raporlar, çiftçinin borçlarının silinmesinden, tohumluk ve kredi verilmesine kadar her konuyu kapsamıştır. Ayrıca çiftçilere yapılacak yardımların ne kadara mal olacağı da raporda geçen konular arasında yer almıştır.⁸¹⁵ Devlet, muhtaç çiftçilerin zararlarını gidermekle uğraşırken, bir taraftan da yıllarca ihmalkârlık ve maddi sıkıntılar dolayısıyla bölgede yaşanan sel afetlerinin önüne bir türlü geçilememiş olması Hükümet'in bir diğer ilgilendiği konu olmuştur. Yıllarca Adana ve havalisinin bitirilemeyen su işleri dolayısıyla bölgede yaşanan sel afetleri sonucunda yaşanan büyük maddi zararlar ve can kayıpları zaman zaman eleştiri oklarının Hükümete çevrilmesine yol açmıştır. Bu duruma kesin çözüme kavuşturmak isteyen Hükümet yetkilileri sel sularının bölgeden çekilmesiyle birlikte çalışmalara hız vermiştir. Daha önceden de bahsettiğimiz üzere bölgede yaşanan taşkınlarla mücadele, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar dayanmaktadır. 1936 yılında Adana'da yaşanan sel afetinin ardından, bölgenin taşkın ve sulama işleri hususunda daha somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Ancak bu dönemde yaşanan II. Dünya Savaşı'nın yarattığı maddi olumsuzlukların yanı sıra yetkili kişilerin görevlerini suiistimal etmeleri aralıklarla bölgenin taşkınlara yenik düşerek mal ve can kaybına yol açmıştır. Son sel afetinde bölge halkının uyarı ve taleplerini göz ardı eden merkezi ve mahalli yöneticiler, göz göre göre

⁸¹³ "Çukurova Ölümle Yüz Yüze", *Yeni Sabah*, 20.02.1948; "Çukurova Felaketzedeleri Ümitsizlikle Yardım Bekliyor", *Yeni Sabah*, 21.02.1948.

⁸¹⁴ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: VIII, Cilt: 10, Toplantı:2, (06.02.1948: 48-49).

⁸¹⁵ Raporun tamamı için Bkz. BCA BKK 490 01 00 00/ 61 233 05.

gelen felaketin yaratıcıları olmuştur. Bölge halkının uyarılarını ciddiye almayan yöneticiler, bu kez doğanın uyarısı etkili olmuş ve bu hususta çalışmalar hız kazanmıştır. 1947 yılında yaşanan sel afeti ardından konunun ehli kişiler tarafından oluşturulan heyetlerle bölgede etütlere başlanarak, projeler hazırlanmıştır. Bu konu hakkında mecliste milletvekillerce verilen soru önergelerine yönelik açıklamalarda bulunan Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek; sellerden korunmak amacıyla üç tip proje hazırlandığını, bunlardan en makul olanın üçüncü proje olduğunu ve bir baraj inşasının gerektiğini belirtmiştir.⁸¹⁶ Bölgede yapılan etüt çalışmaları sürerken tekrar 1948 yılında gerçekleşen sel afeti ile konu bir kat daha önem kazanmış, bu kez bölgeye giden devlet erkanı yaptığı incelemeler sonucu hazırladıkları raporlarla bir an önce bu işin gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. İkinci büyük sel afetinin atlatılmasıyla tekrar çalışmalara hız veren yetkililer, baraj projesi için dünyaca ünlü mühendislik şirketleri ile görüşmüşlerde bulunmuş, bu görüşmelerde mart ayı itibariyle Amerikalı Knappen-Engineering Company ve Morisson Knudson Company şirketleriyle anlaşmaya varılmıştır.⁸¹⁷ 1949 yılına kadar projenin bir kısmı hazırlanmış, barajın yaklaşık maliyeti 45.000.000 lira olarak hesaplanmıştır. Ancak projenin Türk mühendisler tarafından hazırlanmıyor olması ve maliyetinin yüksek olması yeniden eleştiri oklarının Hükümet'e çevrilmesine yol açmıştır.⁸¹⁸ Baraj yapımı sırasında sular altında kalacak bölgeler içinde bir yasa tasarısı hazırlayan Hükümet yetkilileri, 1955 yılına kadar çeşitli değişiklikler yaparak projeyi tamamlamışlardır.⁸¹⁹ Görüldüğü üzere İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde başlayan baraj yapımı projesi, yaklaşık beş yıl sonra ancak Demokrat Parti Dönemi'nde tamamlanarak, barajın ilk temeli atılabilmektedir. Ancak temeli atılmasından sonrada baraj hususunda çalışmalar devam etmiş, meclis çatısı altında muhalefetin eleştirilerine maruz kalmıştır. Barajın inşaatında dünya bankasından finansman desteği alan Türkiye,

⁸¹⁶ Bakan Gülek'in konu hakkında yaptığı açıklama için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: VIII, Cilt:8, Toplantı:2, (22.12.1947):113-117.

⁸¹⁷ Şirket hakkında Bayındırlık Bakanı'nın raporu ve şirketlerin ücretleri hakkında detaylı bilgi için Bkz. BCA BKK 30 01 00 00/74 467 10.

⁸¹⁸ Burdur Milletvekili Ahmet Ali Çınar, Bayındırlık Bakanı Nihat Erim'e sunduğu soru önergesi ve bakanın verdiği cevap hakkında detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: VIII, Cilt: 15, Toplantı:3, (12.01.1949): 66-72.

⁸¹⁹ 18 Nisan 1955 yılında "*Seyhan Barajı dolayısıyla Sular Altında Kalacak Köy ve Arazi Hakkında Kanun Layihası*" adı altında bir yasa çıkartılarak bölgede köyü ve arazisi sular altında kalacak bölgeler belirlenmiştir. Bu kanunla, su altında kalacak bölgelerin nakli ve buralarda yaşayan vatandaşların zararları devlet tarafından hangi şekilde karşılanacağı gibi konular belirlenmiştir. Ancak hazırlanan kanunun yetersiz olduğu öne sürülerek Hükümet, tekrar eleştirilerin odak noktası olmuştur. Kanun layihası ve konu hakkında tartışmalar için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: X, Cilt:6, İçtima:1, (18.04.1955): 375-377; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: X, Cilt:6, İçtima:1, (20.04.1948): 406-442.

Morisson Knudson ile Garanti İnşaat Limited Ortaklığı tarafından, 8 Nisan 1956 yılında inşası tamamlanmıştır⁸²⁰. Bu barajın tamamlanmasıyla birlikte bölgede bu denli yıkıcı bir sel afeti yaşanmasının önüne geçilerek, Çukurova topraklarının verimi bir kat daha artırılmış, bölgenin iktisadî kalkınmasının yanı sıra Türk ekonomisine de büyük katkıları olmuştur.

2.3.4. 1949 Tokat Sel Afeti

Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Tokat, Karadeniz ve Orta Anadolu'ya özgü iklim koşullarına sahip olması ve Yeşilirmak Havzası'nın⁸²¹ içerisinde kurulması, sel tehlikesine her zaman maruz kalmasına sebep olmuştur. Öyle ki Tokat'ın yüzyıllarca yaşadığı sel afetleri, bölge halkının zihinlerinde derin izler bırakarak, söyleyişlerine dahi yansımıştır. Bölge halkı, "*Tokat Selden, Sivas Yelden batacak*"⁸²² söyleyişiyle bölgenin talihine dem vururken, yaşadıkları acıların zihinlerindeki izleri ile de Tokat'ın kaderinin sel suları ile çizildiğini anlatmışlardır. Söyleyişten de anlaşılacağı üzere Tokat yüzyıllarca sel sularına maruz kalmış, bölgede unutulmayan ilk sel afeti, 1862 yılında yaşanmış, ardından 1908 yılında bir büyük sel afeti daha bölgede büyük can ve maddi kayıplara yol açmıştır.⁸²³ Cumhuriyet Dönemi ile itibaren bölgede sel afetleri görülmeye devam etmiş, 1934 yılında bölgeyi vuran sel afeti, arşiv kayıtlarında yer almıştır.⁸²⁴ Daha sonrada aralıklarla Tokat'ta sel afetleri yaşanmaya devam etmiş, Cumhuriyet Dönemi'nin en büyük sel afeti 1949 yılının haziran ayında kendini göstermiştir.

19 Haziran Pazar günü saat 16'da başlayan aralıksız yağmurlar neticesinde akşam saatlerinde ilk olarak Çay Deresi ve daha sonra Behzat Deresi'nin taşmasıyla Tokat'ı sel suları kaplamıştır.⁸²⁵ Sel afetinin gerçekleştiği gün hafta sonuna denk gelmesinin yanı sıra akşamüstü halkın ayakta olduğu saatlerde ortaya çıkması ve ilk

⁸²⁰ Çanak, a.g.m., 337.

⁸²¹ İbrahim Zeybek, "2-3 Mart Turhal Sel Afeti Ve Sonuçları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, C.21, S.1, (2009): 233-235; İsmet Üzen, "Cumhuriyet Dönemi'nde Tokat'ın Maruz Kaldığı Seller (1934-1949)", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.2,(2010): 301; İsmail Özer "Cumhuriyet Dönemi'nde Tokat'ta Meydana Gelen Sel Felaketleri (1934-1951)", *Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı,1-3 Kasım 2012*, C.3,(Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2012): 169.

⁸²² Özer, a.g.e., 169.

⁸²³ Hüseyin Baha Öztunç, "Tokat'ta "Büyük Sel" (1908)", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.4, (2012): 180.

⁸²⁴ Özer, a.g.e.,170; Üzen, a.g.m.,301.

⁸²⁵ "Tokat'ta Sel Felaketi", *Zafer*; 20.06.1949; "Tokat Müthiş Bir Sele Uğradı", *Akşam*, 20.06.1949; "Tokat Dün Gece Su Baskınına Uğradı", *Yeni Sabah*, 20.06.1949.

olarak Çay Deresi'nin taşması Tokatlılar için bir işaret olmuş⁸²⁶, güvenli ve yüksek alanlara sığınmak için vakitleri olmuştur. Akşam saatlerinde sel sularının şiddetini arttırmasıyla birlikte önüne ev, ağaç, motorlu taşıtlar her ne varsa sürükleyip, Yeşilirmak Nehri'ne dökmüştür. Sel suları ile taşınan moloz ve kumlarla köprü menfezleri tıkanması suların şehir içinde birikmesiyle şehrin merkezinde resmî ve hususi binalarının yanı sıra birçok arazi ve evlerinde sular tarafından yıkılmasına sebep olmuştur. Ayrıca bölgede elektrik, su şebekeleri ve telefon hatlarına büyük zarara uğratan sel suları, bölge sakinlerini karanlıkta bihaber bırakmıştır.⁸²⁷ Selden en fazla etkilenen bölgeler Tokat'ın Soğukpınar, Tabakhane, Mahmutpaşa ve Mahalleleri ve Geyraz Köyü olmuş, ilk gün mahallî yetkililerin yaptığı hasar tespit çalışmaları sonucu kesin olmayan bilgilerle birlikte 25 kişinin kayıp olduğu, 446 ev ve 122 dükkanın kısmen harap olduğunu ve yüzlerce dönüm ekili arazinin mahvolduğunu belirlemişlerdir.⁸²⁸

Sel felaketinin ilk gün itibariyle etkili oluşu komşu vilayet yöneticilerinin yanı sıra Hükümet yetkililerini de harekete geçirmiş ve yöneticiler bölgeye ekiplerle birlikte yola çıkmışlardır. Afet bölgesine ilk gelen Amasya Valisi Akif İşcan, gelir gelmez sel sularının işgal ettiği sahayı gezerek, bölgede yaptığı ilk incelemeleri derhal Ankara'ya aktarmıştır. Saat 6.30'da bölgeye ulaşan İşcan, Ankara ile yaptığı telefon görüşmesinde; Tokat'ta sel sonucu yaşanan can kayıpları hakkında alınan mübalağalı haberlerin asılsız olduğunu bildirerek, ölü sayısının şimdilik 10 kişi olduğunu ve 20 kişinin de kayıp olduğunu, Behzat Çarşısı, Tabakhane mevki ve Soğuk pınar civarında kısmen hasarın büyük olduğu, şehrin içme suyu ve elektrik şebekelerinin zarara uğradığı ve yaklaşık 5.000 dekarlık bir arazinin sular altında kaldığını bildirmiştir. Son olarak Vali İşcan, bölgede yapılan setler neticesinde yaşanan afetin beklenenden az zararla atlatılacağını da sözlerine eklemiştir.⁸²⁹ Aynı gün ilerleyen saatlerde Vali İşcan, Ankara ile bir telefon görüşmesi daha gerçekleştirmiştir. Bu kez yaptığı görüşmede; Tokat Vali Yardımcısı Abdülkadir Özen, Sivas Valisi Rebi Karatekin ve Tümen Komutanı Yakup Gürkaynak'ın da Tokat'a gelerek kendisine katılarak çalışmalara başladıklarını, Tokat'ta küçük çapta asayiş bozacak vakalar gerçekleştiğini ancak kısa sürede faillerinin

⁸²⁶ Özer, a.g.e., 175.

⁸²⁷ "Tokat'ta Sel Felaketi", *Zafer*, 20.06.1949; "Tokat Müthiş Bir Sele Uğradı", *Akşam*, 20.06.1949; "Tokat Dün Gece Su Baskınına Uğradı", *Yeni Sabah*, 20.06.1949.

⁸²⁸ "Tokat Seylabında 25 Vatandaş Kaybettik", *Yeni Sabah*, 21.06.1949; "Tokat'ta Tufan", *Zafer*, 21.06.1949; "Tokat'ta Sular Çekiliyor", *Akşam*, 21.06.1949.

⁸²⁹ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 771 05.

yakalandığını belirtmiştir. İşcan, Sivas Valisi, Tümen Komutanı ve Vali Yardımcısı'yla yaptıkları tetkiklerde, 473 ev ve dükkânın yıkılmış olduğunu, ölü ve kayıp vatandaş sayısının 20 kadar olduğunu ve yaralı sayısının 12'ye ulaştığını bunlardan 7'sinin de yaralarının hafif olduğunu belirtmiştir.⁸³⁰

Selin ertesi günü itibariyle Hükümet yetkilileri de bölgeye gelerek çalışmalarını yakından takip etmeye başlamıştır. 21 Haziran günü Tokat'a ulaşan Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, afet sahasında yaptığı incelemeleri telgraflar vasıtasıyla Ankara'ya bilgilendirmiştir. Bölgeye öğlen 4.30'da ulaşmasıyla birlikte ilk izlenimleri; mahalli yetkililerin gerekli ilk tedbirleri aldığını, 446 ev ve 122 dükkânın kısmen hasara uğradığını ve 41 ev ve 5 dükkanın tamamen harap olduğunu, ölü ve kayıp miktarının 22'ye ulaştığını ve 10 kişinin hala cesedinin bulunamadığını bildirmiştir. Bunun yanı sıra Adalan, Yeşilirmak ile Tokat arasındaki arazinin tamamen zarara uğradığını da telgrafa eklediği başka bir husus olmuştur.⁸³¹ Ertesi gün tekrar bir telgraf gönderen Bakan Adalan, ölü sayısının 12'ye çıktığını, kayıplardan 6 kişiye ulaşıldığını ve geriye kalan kayıp vatandaşların aranmasına devam edildiğini, çalışmaların hala sürmekte olduğunu ve yarın Ankara'ya Sivas üzerinden döneceğini bildirmiştir.⁸³²

Selin ertesi günü itibariyle sel sularının Tokat'ı yavaş yavaş terk etmesiyle birlikte bölgede afetin verdiği zarar miktarı da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu hususta ulusal basında yer alan haberlerde felaketin Tokat'ta yarattığı maddi zararın iki ila on milyon lira arasında değişeceğini bildirmişlerdir.⁸³³ 25 Haziran günü felaketin bilançosu hakkında Tokat Ticaret ve Sanayi Odası da bir açıklama yaparak; ölü sayısının 13'e yükseldiğini, 400'den fazla hayvanın telef olduğunu ve 166 dükkânın kullanılmaz hale geldiğini bildirmiştir.⁸³⁴ Temmuz ayı itibariyle Tokat'ta sular tamamen çekilmiş, arama kurtarma çalışmaları sonlanarak bölgenin eski görünümüne kavuşturulması için çalışmalar başlamıştır. Tokat seli araştırmamızda elde ettiğimiz kaynaklar neticesinde bilanço hakkında son verilen malumat Tokat Ticaret ve Sanayi Odasının yaptığı

⁸³⁰ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 771 05.

⁸³¹ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 771 05; "Tokat Sel Felaketi", *Zafer*, 22.06.1949; "Bayındırlık Bakanı Tokat'ta", *Yeni Sabah*, 22.06.1949.

⁸³² BCA BKK 30 01 00 00/ 121 771 05; "Tokat Sel Felaketi", *Zafer*, 22.06.1949; "Bayındırlık Bakanı Tokat'ta", *Yeni Sabah*, 22.06.1949.

⁸³³ "Tokat'taki Sel", *Zafer*, 23.06.1949; "Tokat'ta Zarar 2 Milyondan Fazla", *Akşam*, 23.06.1949.

⁸³⁴ "Tokat Seylabı", *Zafer*, 25.06.1949; "Tokat Seylabı", *Akşam*, 25.06.1949.

açıklaması olmuştur. Anlaşılan o ki bölgede kayıp olan vatandaşların bulunması sonucu hayatını kaybeden kişi sayısı 13 ile sınırlı kalmıştır.

2.3.4.1. Tokat Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar

20 Haziran günü öğlen saatlerinde Tokat'ı vuran sel felaketi akşama doğru şiddetini biraz daha arttırmış olmasına rağmen kısa süre sonra yağmurların durması ve geceye doğru sel sularının şiddetini hafifletmesi, arama-kurtarma ve yardım çalışmalarına imkân vermiştir. Derhal harekete geçen Tokat Belediyesi, sel sularından mahsur kalan vatandaşların kurtarılması için çalışmalara başlamıştır.⁸³⁵ Ancak sel sularının geniş bir alanda etkili olmasından dolayı belediyenin imkanlarını yetersiz kılmış bunun üzerine çevre illerin de yardım ekipleri göndererek arama kurtarma çalışmalarına katılmasını zaruri kılmıştır. İlk gün itibariyle Sivas ve Amasya Valileri beraberlerinde yardım ekipleri ve yardım malzemeleri getirerek Tokat'a ulaşmışlardır. Bölgeye valilerle beraber yanlarında getirdikleri kurtarma ekipleriyle birlikte çalışmalar hız kazanmış kısa sürede afet kontrol altına alınmıştır. Valiler, yardım çalışmalarını yakından takip ederek organize ederken, çalışmalarını hakkında da Ankara'yı bilgilendirmeyi de ihmal etmemişlerdir. Amasya Valisi Akif İşcan, 20 Haziran günü yapılan yardım çalışmaları hakkında Ankara'ya iki rapor sunmuş, ilk raporunda; Tokat Tank Taburu vasıtasıyla enkaz kaldırma çalışmaları yapılmakta olduğunu, halkın gıda sıkıntısı çekmemesi için Amasya'ya emir vererek gıda yüklü kamyonların yola çıkarılmasını bildirdiğini ayrıca sular altında kalan fırınların arasözlerle suların tahliye edilerek bir an önce faaliyete geçirilmesine çalışıldığına ve şehrin içme suyu şebekelerinin zarar görmesinden dolayı Samsun Su İşleri Müdürü'nün, derhal Tokat'a gelerek bu hususta çalışmalara başlamasının bildirildiğini belirtmiştir. Son olarak İşcan, bölgede asayişin kontrol altında olduğunu, bölgede enkaz kaldırma ve arama kurtarma çalışmalarının sürdüğünü bölgeye acil olarak Kızılay tarafından 100 çadır göndermesini de talep etmiştir.⁸³⁶ Amasya Valisi İşcan aynı günün gecesine doğru ikinci raporunu kaleme alarak, Ankara'ya yapılan çalışmalar ve bölgenin ihtiyaçları hakkında bilgiler sunmuştur. Raporda; Akşama doğru Sivas Valisi, Tümen Komutanı ve Tokat Vali Yardımcısı'nın Tokat'a ulaştıklarını ve

⁸³⁵ "Tokat Müthiş Bir Sele Uğradı", *Akşam*, 20.06.1949; "Tokat Dün Gece Su Baskınına Uğradı", *Yeni Sabah*, 20.06.1949.

⁸³⁶ BCA BKK 30 01 00 00/121 771 05; "Tokat'ta Tufan", *Zafer*, 21.06.1949; "Tokat'ta Sular Çekiliyor", *Akşam*, 21.06.1949.

beraberlerinde sağlık ve bayındırlık ekipleri getirerek çalışmalara katıldıklarını ayrıca 150 çadır, ilaç, gıda maddesi ve petrol gibi yardım malzemelerini de getirdiklerini bildirmiştir. Halen bölgede tahliye işlemlerinin devam ettiğini bildiren İşcan, yaralı kurtarılan vatandaşların hastanelere sevklerinin gerçekleştirildiğini ayrıca bölgede acil tedbirler kapsamında, çeşitli işlerde görevli beş ekip oluşturularak, derhal heyetler verilen görevlerde çalışmalarına başladıklarını, şehrin elektrik şebekesindeki zararın giderilmesi için Turhal Şeker Fabrikası mühendis ve fen ekipleri görevlendirilerek çalışmalara başladığını ve su şebekesi tamiri için Tokat 8. Bölge Su Şefi ve Samsun 8. Bölge Müdürü bu hususta görevlendirildiği de değindiği konular arasında yer almıştır. Son olarak İşcan raporunda, Tokat'ın ihtiyacı olan yardımlar malzemelerine değinerek; TMO ambarlarında bulunan 100 ton buğdayın öğütülerek un olarak bölgeye gönderilmesine ve Kızılay tarafından 30.000 liralık yardımda bulunulmasını talep etmiştir.⁸³⁷ Amasya Valisi'nin talep ettiği yardımlar yaklaşık iki gün sonra Hükümet tarafından yerine getirilmiş, TMO 1.200 çuval unu bölgeye gönderirken, Kızılay'da istenilen 30.000 liralık nakdi yardımı bölgeye sevk etmiştir.⁸³⁸ Ayrıca Akif İşcan'ın raporunda belirttiği üzere Tokat'a ulaşan Sivas Valisi yanında sihi ekipler ve fen memurlarından oluşan bir heyetle beraber 200 çadır, gıda ve tıbbi malzemeleri yanında getirmiştir.⁸³⁹

Selin kısa sürede şehir yaşantısını felce uğratması, Ankara'yı da harekete geçirmiştir. Hükümet, mahalli yöneticilerden aldığı raporlar doğrultusunda duruma bir an önce müdahale etmek için Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan'ı görevlendirmiştir. Bakan Adalan, selin olduğu gün harekete geçerek, 21 Haziran günü bölgeye ulaşmış ve derhal çalışmalarına başlamıştır. Adalan, iki gün boyunca Tokat'ta kalarak çalışmalarını yakından takip etmiş ve gönderdiği telgraflarla Ankara'yı bilgilendirmiştir. Adalan telgraflarında; mahalli yetkililer tarafından afet kontrol altına alındığını, şehrin elektrik fabrikasının ve su şebekesinin tamirine başlandığını, şehrin molozlarla tıkanmış yollarının temizliğine başlanıldığını bildirmiştir. Ayrıca Adalan, bölgede çadır mahallesinin kurulduğunu ancak halkın buralarda kalmak yerine akrabalarında kalmayı tercih ettiklerini de son olarak

⁸³⁷ BCA BKK 30 01 00 00/121 771 05; "Tokat'ta Tufan", *Zafer*, 21.06.1949; "Bayındırlık Bakanı Tokat'ta", *Yeni Sabah*, 22.06.1949.

⁸³⁸ "Tokat Seylabı", *Yeni Sabah*, 23.06.1948; "Tokat'ta Zarar 2 Milyondan Fazla", *Akşam*, 23.06.1949.

⁸³⁹ Üzen, a.g.m., 312.

raporuna eklemiştir.⁸⁴⁰ Şevket Adalan, ertesi gün gönderdiği telgrafta ise; çalışmaların devam ettiğine değinerek yarına kadar su ve elektrik işlerinin tamamlanacağını tahmin ettiğini bildirerek, mahalli yöneticilerin durumun kontrol altında tuttuğunu bildirmiştir.⁸⁴¹Sel sularının kısa sürede bölgeyi terk etmesi ve yerel yöneticilerin arama kurtarma ve yardım çalışmalarında gösterdikleri büyük gayretler sonucu afetin kontrol altına alınmasıyla Bakan Adalan Ankara'ya dönmüştür.

Yaptığımız araştırma neticesinde 1949 yılı Tokat Seli özelinde yurtdışından yapılan yardımlar hakkında gerek arşiv kaynaklarında gerekse dönemin ulusal basınına yansıyan bir habere rastlanmamıştır. Bu afette ülkelerin aktif rol almamasının nedeni deprem afetine kıyasla geniş bir alanda etkili olmaması ve etkisinin uzun süreli olmamasından kaynaklı olduğunu söylemek mümkün olabilir. Bu hususta Tokat ili afetlerini baz alacak olursak, 1949 Tokat Sel afetinin yaşandığı dönemde, uluslararası alanda savaş sonrası kısa süreli bir barış ortamının olmasına rağmen, Tokat selinde uluslararası yardımlara rastlanmamıştır. Ayrıca Türkiye'nin beş gün gibi kısa süre içinde afetin yaralarını kendi içinde sarmış olması nedeniyle diğer ülkelerin yardımına ihtiyaç kalmaması da etkili olmuş olabilir. Ancak 1942 yılı Tokat Depremi'ne bakıldığında depremin Tokat ili dışında birçok şehirde etkili olması, depremin etkisinin uzun süre boyunca bölgede hissedilmesi ve yarattığı can ve mal kayıplarının fazlalığı, aynı dönemde ülkelerin II.Dünya Savaşı'nın ağır şartları içinde olmasına rağmen bu afete karşı kayıtsız kalmadıklarını ve dönemin ulusal basınında bu hususta birkaç habere yer verildiği görülmektedir. Bu iki afete bakıldığında yapılan yardımlar uluslararası alandaki siyasi duruma göre değil, afetin etkilerine göre değişmektedir.

Sel afetine karşı mahalli ve merkezi yöneticiler tarafından yürütülen yardımlara tekrar bakılacak olursa Hükümet, 25 Haziran günü itibariyle Tokat'ın eski görünümüne kavuşması adına çalışmalara başlamıştır. Elektrik ve su şebekelerinde yapılan çalışmalar neticesinde kısmen şehre elektrik verilmeye başlanmış, çeşitli vilayetlerden getirilen işçiler tarafından şehrin caddeleri moloz yığınlarından temizlenerek, araç trafiğine

⁸⁴⁰ BCA BKK 30 01 00 00/121 771 05; "Tokat'ta Tufan", *Zafer*, 21.06.1949; "Bayındırlık Bakanı Tokat'ta", *Yeni Sabah*, 22.06.1949; "Tokat Seylabı", *Akşam*, 22.06.1949; "Tokat'ta Zarar 2 Milyondan Fazla", *Akşam*, 23.06.1949.

⁸⁴¹ BCA BKK 30 01 00 00/121 771 05.

açılmış ve sular altında kalan fırınlardaki sular tahliye edilerek faaliyete geçirilmiştir.⁸⁴² Temmuz başı itibariyle bölgede evlerin tamiri ve inşa işlerine başlayan Hükümet, 2 Temmuz günü Tokat'a bir heyet göndererek bölgede yapılacak çalışmalar ve tedbirler hakkında etütlere başlamıştır.⁸⁴³ Etüt çalışmaları bölgede sürerken Bayındırlık Bakanlığı da evlerin tamiri ve inşası için 60.000 liralık bir tahsisat ayırarak muhtaç vatandaşlara dağıtılmasına karar vermiştir.⁸⁴⁴ Bölgede bu çalışmalar sürerken, Cumhurbaşkanı İnönü'de yurt gezisi kapsamında 10 Temmuz günü Tokat'ı ziyaret etmiş, selden zarar gören bölgelerde tetkiklerin yanı sıra afetzedelerle de görüşerek derinlerini dinlemiştir.⁸⁴⁵ İnönü'ye eşlik eden Hükümet yetkilileri, halkın acısını hafifletmek amacıyla açıklamalarda bulunmuşlardır. Bayındırlık Bakanı Adalan ve Samsun Su İşleri Bölge Müdürü Yüksek Mühendisi Sadık Bey, Tokat'a yapılan yardımlar ve alınacak tedbirler hakkında Tokatlılara seslenerek; zarara uğrayan evlerin tamirati on gün içerisinde tamamlanacağını, Hükümetçe muhtaçlara çivi ve kereste yardımlarının yapıldığını ayrıca su altında kalan arazi sahiplerine 60.000 lira yardım yapıldığının bunun yanı sıra dükkanları zarara uğrayan esnafa da 30.000 liralık bir kredi açıldığını bildirmişlerdir. Son olarak yetkililer, bölgede bir daha bu derece bir felaket gerçekleşmemesi adına 140.000 liralık bir tutarda proje hazırlandığını ve bunun en kısa sürede hayata geçirileceğini bildirmişlerdir. Daha sonra Cumhurbaşkanı İnönü'de söz alarak Hükümet'in her hususta Tokatlıların yaralarına merhem olacağına ve içlerini ferah tutmalarını söylemiştir.⁸⁴⁶ Devlet erkanının bölgeyi ziyaret ederek, afetzedelerle yakından ilgilenmesi, halk tarafından memnuniyetle karşılanmış ve yaşadıkları felakette kendilerini yalnız hissetmeyerek devletin gücünü arkalarında hissetmişlerdir. Ancak Hükümet yetkililerin Tokat ziyaretlerinde de bahsettikleri üzere Tokat'ta bir daha böyle bir afetin gerçekleşmemesi için taşkınlara karşı alınacak önlemler hususundaki çalışmalar bir türlü zamanında tamamlanamamıştır. Islah çalışmaları yaşanan sel felaketinden bir yıl önce başlamasına rağmen, selin meydana geldiği güne kadar yapılan çalışmalar yetersiz kalmış ancak Demokrat Parti Dönemi'nde bölgenin taşkın sorunu hakkında ciddi çözümler alınmaya başlanmıştır. 1951 yılı ile başlayan çalışmalara, o dönemde henüz DSİ

⁸⁴² "Tokat Seylabı", *Zafer*, 25.06.1949; "Tokat Seylabı", *Akşam*, 25.06.1949; "Tokat İçme Suyuna Tekrar Kavuştı", *Yeni Sabah*, 02.07.1949.

⁸⁴³ "Seylaptan Sonra", *Zafer*, 02.07.1949.

⁸⁴⁴ "Seylaptan Zarar Görenlere Para Yardımı", *Akşam*, 06.07.1949.

⁸⁴⁵ "İnönü Tokat ve Sivas Ziyareti", *Akşam*, 10.7.1949; "Cumhurbaşkanı Tokat'ta", *Zafer*, 10.07.1949.

⁸⁴⁶ "İnönü Tokat ve Sivas Ziyareti", *Akşam*, 10.7.1949; "Cumhurbaşkanı Tokat'ta", *Zafer*, 10.07.1949.

bünyesinde görevli bir mühendis olan Süleyman Demirel'in raporları yön vermiştir. Demirel, bölgede taşkınları önlemek amacıyla bir baraj yapımının gerçekleştirilmesinin gerekli olduğunu bildirmiş, bunun üzerine Hükümet çalışmalara başlamıştır.⁸⁴⁷ Yıllarca süren Tokat'ın taşkınlarına yönelik çalışmalar zaman zaman muhalefetin eleştirilerine maruz kalmış, verilen soru önergeleri ile baraj yapımının ne zaman bitirileceği, ıslah çalışmaları ve taşkınları önlemek amacıyla yapılan kanal çalışmaları hakkında izahatbilgi istenmiştir.⁸⁴⁸ 1954 yılında önce DSİ'de Barajlar Daire Başkanlığı'na daha sonra DSİ Genel Müdürlüğü'ne getirilen Süleyman Demirel, 1955 yılında projenin gerçekleştirilmesine başlamıştır. Projede değişiklikler neticesi bir türlü inşaatına başlanamayan Almus Barajı ancak 1959 yılında ilk temeli atılabilmiştir. 1960 yılında yaşanan darbe sonucu Demokrat Parti'nin iktidarda indirilmesi sonucu Almus barajı inşaatı tekrar kesintiye uğramış, 1964 yılında tekrar başlayan baraj inşası 1966 yılında tamamlanabilmiştir.⁸⁴⁹ 1951 yılında Demokrat Parti Dönemi'nde projenin mimarı olan Süleyman Demirel, yaklaşık 15 yıl sonra bu kez dönemin Başbakanı olarak kendi projesinin açılışını gerçekleştirmiştir.

2.4. 1950-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN SEL AFETLERİ

14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde kırsal kesimde yaşayan vatandaşların büyük bir kesiminin desteğini alarak iktidara gelen Demokrat Parti, Türkiye'nin 27 yıllık geleneğini bozarak yeni bir dönemin sayfasını açmıştır. Demokrat Parti, iktidara gelir gelmez, seçimleri kazanmasında en büyük katkıyı sağlayan köylüye minnet borcunu, hizmetler sunarak ödemiş, bunların başında da köylünün geçim kaynağı olan tarım sektörünün geliştirilmesine önem vererek göstermiştir. Marshall yardımlarının desteğiyle tarımda makineleşme, tarım kredisi, tohum ıslahının yanı sıra köylünün ürününü yetiştirmesi için en zaruri ihtiyacı su ve sulama işleri bu dönemde büyük bir hız kazanmıştır. Demokrat Parti'nin önem verdiği ziraî kalkınma çalışmalarında büyük payı

⁸⁴⁷ Hasan Açikel. "Almus Barajı Ve Süleyman Demirel". <https://www.tokattan.net/2016/08/almus-baraj-ve-suleyman-demirel.html> [08.09.2018]

⁸⁴⁸ 24 Ocak 1954 günü meclis oturumunda Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan, Bayındırlık Bakanı'na, yukarıda bahsettiğimiz konular üzerinde 13 maddelik bir soru önergesi sunmuştur. Bu hususlarda cevap veren Bayındırlık Bakanı, bölgede projelerin ikinci kısmına geçildiğini ve yaklaşık 4 milyon liralık bir maliyeti olacağını bildirmiştir. Bu hususta detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:3, Devre:X, İçtima:1, (24.12.1954): 229-231.

⁸⁴⁹ Hasan Açikel, Almus Barajı Ve Süleyman Demirel, <https://www.tokattan.net/2016/08/almus-baraj-ve-suleyman-demirel.html>, [08.09.2018]

su işleri olarak, her yıl köylüye büyük zararlar yaratan su baskınları ve taşkınların önüne geçebilmek adına ilk yılda 25.267.000 lira bütçe tahsis etmiştir.⁸⁵⁰1950 ve 1953 yılları arasında sulama tesisi, taşkın ve selden korunma gibi 103 kadar su faaliyeti için 100 milyondan fazla ödenek ayırmıştır.⁸⁵¹ Ayrıca Demokrat Parti, 1953 yılında yeraltı ve yerüstü sularının zararlarını önlemek ve faydalanmak maksadıyla Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na bağlı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nü kurmuştur.⁸⁵² Demokrat Parti'nin 10 yıllık iktidar döneminde, taşkın ve su baskınlarına yönelik çalışmalar sonucunda, taşkından korunan arazi %747; selden korunma tesislerinde %888 oranında büyük bir artış sağlanmıştır.⁸⁵³ Ancak bu Demokrat Parti'nin yaptığı bu denli kapsamlı çalışmalara rağmen doğanın doğal döngüsü içerisinde yaşanan sel olayları çeşitli sebeplerle felakete dönüşerek, can ve mal kayıplarına yol açmıştır. Bu başlık altında, Demokrat Parti'nin 10 yıllık iktidar süresince yaşanan büyük sel afetleri, alınan tedbir ve yardımların yanı sıra sel afetine karşı ileriye yönelik yaptığı tedbir çalışmalarına da yer verilecektir.

2.4.1. 1950 Eskişehir Sel Felaketi

Eskişehir, tarihin her döneminde birçok uygarlık ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bunda, doğal yolların kesişim noktası üzerinde bulunması, geniş ve verimli ovalara sahip olması ve Sakarya Nehri'nin en uzun kolu olan Porsuk Çayı'na sahip olması gibi sebeplerden dolayı toplumlar için önemli yaşam merkezi haline gelmiş, bölgenin her daim göç almasına sebep olmuştur. Ancak bölgenin su kaynağı olan Porsuk Çayı, zaman zaman aşırı yağışlar neticesinde şehri sular altında bırakarak gelişmesine olumsuz etkide bulunmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında yaşanan sel afetlerine kesin çözüm bulamayan devlet, 1944 yılına kadar şehrin taşkınlara yenik düşmesine göz yummuştur. 1944 yılında taşkınların önüne geçebilmek adına Hükümet arayış içine girmiş, o yıl Porsuk Barajı inşaatına başlamış ve 1948 yılında bitirmiştir.⁸⁵⁴ Ancak Eskişehir ve çevresinin, taşkın ıslah çalışmaları 1950 yılına kadar tamamlanamamış, o yılın mart ayı

⁸⁵⁰ Nadir Yurtoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları Ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017),140.

⁸⁵¹ Yurtoğlu, a.g.e., 140.

⁸⁵² Esra Dobrucalı ve İsmail Hakkı Demir, "Earthquake and Flood Disaster Management Regulations in Turkey", *Disaster Science And Engineering*, Vo.2, No.1, (2016): 5; Yıldız, a.g.e., 155.

⁸⁵³ Yurtoğlu, a.g.e., 145.

⁸⁵⁴ Yılmaz Büyükerşen ve Saim Efelerli, "Porsuk Havzası Su Yönetimi Ve Eskişehir Örneği", *TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiri Kitabı, 21-23 Mart 2006*, C.2 (Ankara: TMMOB, 2006):452.

başında aşırı yağışlar neticesinde bu kez Porsuk Çayı'nın kolları Kargın ve Sarısu Dereleri taşarak Eskişehir'in Cumhuriyet Dönemi'nde yaşadığı en büyük sel afeti gerçekleşmiştir.

5 Mart günü başlayan sağanak yağışlar ve tepelerde bulunan kar kütlelerinin erimesiyle birlikte Porsuk Çayı'nın suları 3 metreye ulaşarak, 6'sı sabahıyla birlikte Çay'ın kolları Kargın ve Sarısu Dereleri taşmış ve Eskişehir'i sel suları istila etmiştir.⁸⁵⁵ Sel haberinin daha önceden haber alınmasıyla birlikte Vali ve Belediye tarafından alınan bütün önlemlere rağmen derelerden taşan suların saniyede 150'şer m³ miktardaki suyu şehre getirmesine engel olunamayarak, 6'sı akşamıyla birlikte İsmet İnönü, İstasyon, Bağlar , Kızıltoprak, İstiklal, Sivrihisar ve Güllük mahalle ve caddeleri sular altında kalmış, birçok kerpiç bina sel sularının şiddetiyle çökmüştür. Ayrıca Belediye Binası'nın bodrum katları da sular altında kalmış, şehrin elektrik ve şeker fabrikası da su baskını tehlikesini yaşamıştır.⁸⁵⁶

Eskişehir Valisi Ahmet Kınık, selin ortaya çıkmasıyla birlikte "Akşam" Gazetesi'yle yaptığı telefon görüşmesinde Eskişehir'deki durum hakkında bilgiler aktarmıştır. 5 Mart akşamı saat 8.30'da yapılan telefon görüşmesinde Vali Kınık; Belediye Binası'nın sular altında olmasına rağmen buradan tedbirlerin yürütüldüğünü, İstasyon civarında iki mahalle ile Eski Bağlar mahallesi tamamen sular altında olduğunu, Güllük mahallesinin alçak bir mevkide yer aldığından bu bölgenin de sulardan etkilendiğini ve şimdilik 9 evin çöktüğünü, maddi zararın pek fazla olmasına rağmen şimdilik can kaybının yaşanmadığını da sözlerine eklemiştir.⁸⁵⁷

Sel suları, 6'sı gecesine kadar alınan bütün önlemlere rağmen şiddetini kesmek bir yana dursun dakikalar geçtikçe bir felakete dönüşmüştür. İnönü mevkinden giriş yapan sel sularının gürültülü seslerine, yıkılan binaların ve halkın feryatları karışıyor, her dakika selin bilançosu biraz daha yükselmeye devam ediyordu. Gece itibariyle yetkililerin, zor şartlarda yürüttüğü çalışmalar neticesinde bilanço hakkında alınan ilk haberlerde; bölgede 500'e yakın kerpiç binanın çöktüğü ve iki kişinin sel sularına

⁸⁵⁵ "Eskişehir'deki Seylap Tafsilatı", *Akşam*, 06.03.1950; "Eskişehir Dün Büyük Sel Felaketine Uğradı", *Cumhuriyet*, 06.03.1950; "Eskişehir Ovası Sular Altında", *Yeni İstanbul*, 06.03.1950; "Porsuk Barajı Yükseldi", *Zafer*, 06.03.1950.

⁸⁵⁶ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem:8, Cilt:25, Toplantı:4, (08.03.1950): 221; "Eskişehir Dün Büyük Sel Felaketine Uğradı", *Cumhuriyet*, 06.03.1950; "Eskişehir Ovası Sular Altında", *Yeni İstanbul*, 06.03.1950; "Porsuk Barajı Yükseldi", *Zafer*, 06.03.1950.

⁸⁵⁷ "Eskişehir Valisi'nin Gazetemize Beyanatı", *Akşam*, 06.03.1950.

kapılarak, boğulduğu belirtilmiştir⁸⁵⁸. Birçok bölgeden hala haber alınamaması, yetkililerin bu rakamların daha da yükseleceği endişesine kapılmasına sebep olmuştur. Bir enkaz yığınının dönüşen şehrin ilk günkü manzarası, insanların korkuya kapılmasına yol açmış, gözün alabildiği her yerde sulara kapılan insan vücutları ve yıkılan evlerin molozları sürüklenmekte, şehir adeta kıyameti yaşamaktadır. Bölgede sel sebebiyle salgın hastalık riskinin de ortaya çıkması, yetkililerin ve halkın endişelerini bir kat daha arttırmıştır.

Yağmurun iki gün boyunca yağdıktan sonra durmasıyla birlikte, yetkililerin tahliye çalışmaları hız kazanmışsa da hala sel sularının şiddetini hafifletmemesinden dolayı zarar gören evlerin sayısı günden güne artmaya devam etmiştir. Bu sebeple tahliye edilen ve açıkta kalan vatandaşların sayısı artarken, selden kurtardıkları vatandaşlar için güvenli alan tahsis etmekte güçlükler yaşamışlardır. Bu hususta selin ikinci günü şehirde yıkılan bina sayısı 2.500'e ulaşmış, 1.500 evin daha yıkılma tehlikesi içerisinde olduğu yetkililer tarafından belirlenmiş ve yaklaşık 35 ila 40 bine yakın vatandaş da selden etkilendiği bildirilmiştir.⁸⁵⁹

Mart ayının 9'u itibarıyla suların yavaş yavaş çekilmeye başlaması ile birlikte suların imkân vermediği bölgelerden haber alınmaya başlanmasıyla selin zararı hakkında daha doğru bilgiler de alınmaya başlanmıştır. Bölgeye ziyarette bulunan Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, mahalli yetkililerden aldığı izahatlar neticesinde mecliste selin nasıl ortaya çıktığı ve ayın 8'ine kadar bölgede afetin yaşattığı zararlar hakkında vekillere açıklamada bulunmuştur. Adalan, bölgede çalışmalar sonucu; 2.524 evin yıkıldığını, açıkta kalan vatandaşların 18.128'e ulaştığını belirtirken, rasat istasyonlarından alınan sel ihbarı sonucu bölgede önceden önlemler alındığını bu sayede can kaybının önüne geçildiğini ve selden yalnızca 4 kişinin hayatını kaybettiğini bildirmiştir. Son olarak Bakan sözlerine, bölgede suların inişe geçtiğini halen İstasyon civarında bulunan mahallelerde kurtarma işlerinin sürdüğünü ve bu bölgede daha önceden kurulan Porsuk

⁸⁵⁸ "Sevrap Felaketi Yayılmaya Başladı", *Yeni Sabah*, 07.03.1950; "Eskişehir'de Müthiş Sel Felaketi", *Zafer*, 07.03.1950; "Eskişehir'de 30 Bin Vatandaş Evsiz Kaldı", *Cumhuriyet*, 07.03.1950.

⁸⁵⁹ "Eskişehir'de Sel Felaketi Büyüyor", *Yeni Sabah*, 08.03.1950; "Eskişehir'de Yıkılan Evlerin Sayısı 2.000'i Geçti", *Cumhuriyet*, 08.03.1950; "Eskişehir Belediyesi Adeta Mefluç Bir Halde", *Zafer*, 08.03.1950.

Barajı sayesinde daha büyük bir felaketin eşiğinden dönüldüğünü de eklemiştir.⁸⁶⁰ 9 Mart günü “*Akşam*” Gazetesi’nin haberinde Bakan Adalan’ın yıkılan evler hakkında ki beyanatı geniş bir şekilde yer almış, yıkılan evlerin mahallelere göre sayılarının yanı sıra açıkta kalan vatandaşların sayısı da verilmiştir.⁸⁶¹ Bakan Adalan’ın da üzerinde durduğu gibi afetler olmadan önce alınan istihbarat ve tedbirler birçok hayatın kurtulmasında önemli payı bulunmaktadır. Bunun en iyi örneğini Eskişehir sel afeti göstermiş, yaşanan felakette büyük bir maddi zarar ortaya çıkmasına rağmen ölü sayısının az olması bunun en güzel kanıtıdır. Ayrıca bölgede yaşanan sel afetlerine karşı baraj inşası gibi alınan kalıcı çözümler sayesinde yaşanan afetlerin nispeten ucuz bir şekilde atlatılmasını sağlamıştır.

Selden yaklaşık bir hafta sonra bölgede sular tamamen çekilmiş, bölge enkaz ve çamur yığını haline dönüşmüş, bölgede tahliye, yardım ve enkaz kaldırma çalışmaları hız kazanmıştır. Vali Kınık, bu hususta “*Cumhuriyet*” Gazetesi’ne bir açıklamada bulunarak; bölgede 5 kiremit, 1 kereste ve bir şişe cam fabrikası ile 3000’e yakın evin, bazı resmî dairelerin yıkıldığını bundan başka 348 evin daha çökme ihtimali olduğunu bildirmiştir.⁸⁶² 22 Mart günü meclis oturumunda Eskişehir Milletvekilleri Hasan Polatkan, Kemal Zeytinoğlu ve Abidin Potuoğlu yanı sıra Denizli Milletvekili Hulusi Oral ve Kocaeli Milletvekili Sedat Pek’in aralarında bulunduğu milletvekilleri, Eskişehir’de yaşanan sel felaketi hakkında Başbakan’a sundukları soru önergelerini cevaplayan Bayındırlık Bakanı Adalan, yaşanan afet hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bakan sorulara cevaben; Porsuk barajı sayesinde taşkın sularına direnç gösterildiğini ancak Kargın ve Sarısu Dereleri ıslahı henüz tamamlanamadığı için bu derelerden gelen suların taşkına sebep olduğu, yıkılan evlerin gecekondü tipi kerpiç ve topraktan yapıldığı için sulara direnç gösterememesinden dolayı bu denli yıkımın gerçekleştiğini bildirmiştir. Bakan zarar bilançosu hakkında da bilgiler vererek Eskişehir Valiliği’nin hazırladığı rapora dayanarak, 863 evin tamamen, 783 evin tamire mümkün şekilde zarar gördüğü bundan başka 147 dükkânın yıkıldığını ayrıca bir çiftlik, iki un, altı kiremit ve tuğla, bir cam şişe fabrikası olmak üzere 10 fabrikada 88.000 liralık zararın ortaya çıktığını

⁸⁶⁰ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem:8, Cilt:25, Toplantı:4, (08.03.1950): 221; “Eskişehir’i İstila Eden Sular Gittikçe Alçalıyor”, *Cumhuriyet*, 09.03.1950; “Cumhurbaşkanı Bu Sabah Eskişehir’e Geldi, Seylap Sahasını Gezmeye Başladı”, *Akşam*, 09.03.1950.

⁸⁶¹ “Cumhurbaşkanı Bu Sabah Eskişehir’e Geldi, Seylap Sahasını Gezmeye Başladı”, *Akşam*, 09.03.1950.

⁸⁶² “Eskişehir’e Marshall Planından Yardım”, *Cumhuriyet*, 12.03.1950.

bildirmiştir. Zararın toplamı hakkında da bilgi veren bakan yaklaşık 2.000.000 liralık bir zararın ortaya çıktığını eklemiştir. Son olarak 30.000 kişinin selden zarar gördüğünü, selin ilk günlerinde salgın hastalık riskinin de yapılan çalışmalar neticesinde önüne geçilerek kimsenin zarar görmediğini bildirmiştir.⁸⁶³ Bakanın da yukarıda bahsettiği üzere, afette can kaybının yalnızca 4 kişi ile sınırlı kalmasına rağmen binlerce evin selden zarar görmesinde en büyük neden o yıllarda Bulgaristan Türklerinin, Türkiye'ye zorunlu göçleri ile birlikte göçmenlerin çoğunun Eskişehir bölgesinde yaşamayı tercih etmesine bağlı olarak⁸⁶⁴ iskan probleminin yanı sıra çarpık kentleşmeye bağlı olarak gecekondulaşmanın da artması etkili olmuştur. Bölgede çoğu ev inşasının Belediye yapı kanunlarına uymaması ve kullanılan inşa malzemelerinin afetlere karşı dayanıksız materyallerden seçilmesi 1950 Eskişehir Sel Afet'inin bu denli büyük maddi zararlar açmasına yol açmıştır.

2.4.1.1. Eskişehir Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar

5 Mart günü Eskişehir'de sel riskinin olduğu rasat ve gözlemleri sayesinde öğrenilmesi ile birlikte harekete geçen mahalli yetkililer sel sularının şehre gelişinden önce tedbirleri almaya başlamışlardır. Özellikle bu hususta Vali Ahmet Kınık, Eskişehir Belediye Başkanı ve Demiryolları Genel Müdürü'nün takdire şayan gayretleri sayesinde bütün mahalli birimler hazır bir şekilde bekletilmiş bunun yanı sıra selin vuracağı ilk mahalle ve caddelerde bulunan halkın tahliyesine de başlanmıştır. Valilik tarafından hazır ol da bekletilen İtfaiye ve kolluk kuvvetleri 7/24 her an gerçekleşecek sel afetine karşı bir an önce müdahale edebilmek için nöbette beklerken, selden mahsur kalan halkı kurtarmak için de kamyonlara sandallar yüklenmiştir. Ayrıca Vali ve Belediye Başkanı, afet bölgesinde olası gıda sorunun yaşanmaması adına un fabrikalarında bulunan unları toplatarak bölgenin iki gün boyunca ihtiyacı olacak un çuvallarını stok yaptırmış, şehirdeki bütün fırınlara da emirler vererek gece gündüz ekmek çıkarılmasını istemiştir. Valilik, askeri garnizonlarla da işbirliği içerisinde çalışarak, kurtarma çalışmalarında

⁸⁶³ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 25, Dönem: VIII, Toplantı:4, (22.03.1950): 687-695; "Eskişehir Seylabı", *Akşam*, 22.03.1950.

⁸⁶⁴ 1950-1951 yılları arasında Bulgar Türklerinin, Türkiye'ye göç hareketi hakkında detaylı bilgi almak için bkz. Filiz Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)", *Tarih Okulu*, S.XIV, (2013):113-145.

kullanılmak üzere şehir dahilinde bütün motorlu taşıtlara el koymuştur.⁸⁶⁵ Bozhöyük Kaymakamı ve İnönü mevkinden alınan telgraflar vasıtasıyla her dakika derelerden sularının yükseldiğini öğrenen vilayet yetkilileri, derhal Belediye Binası'nda bir acil toplantı kararı alarak önceden alınan tedbirleri bir kez daha gözden geçirmişlerdir.⁸⁶⁶ Suların akşama doğru şehre ulaşmasıyla her an hazır bekletilen ekipler, alınan istihbarat doğrultusunda sel mintikalarında mahsur kalan vatandaşların kurtarılmasına başlamıştır. Selin başlamasından önce başlatılan tahliye işlemleri ve selin meydana geldiği an itibariyle devam eden tahliye işlemleri ile birlikte, ilk günde yaklaşık 10 bine yakın vatandaş şehrin yüksek mevkilerine nakil edilerek buralarda camii ve okullara yerleştirilmiştir. Selde yaralı olarak kurtarılan vatandaşlar da hızlıca memleket hastanesinde önceden hazırlanan koğuşlara yerleştirilerek buralarda tedavileri gerçekleştirilmiştir.⁸⁶⁷ Terk edilen semtlerde, asayişi bozacak bir durum yaşanmaması amacıyla Valilik, polis ekiplerini görevlendirmiştir. Valilik emriyle alınan ilk yardım tedbirleri afet sahasında özverili bir şekilde uygulanırken, yerel yöneticiler, afetzedeler yararına Valilik Binası'nda bir toplantı daha gerçekleştirmiştir. Toplantı sonunda afetzedeler için bir yardım komisyonu kurulmuş, bu komisyon tarafından yardımların tespiti kararlaştırılmış ayrıca afetzedeler için de bir iane defteri açılması karara bağlanmıştır. Toplantı sonunda afetzedeler için ilk bağışlar yine toplantıya katılan yöneticiler tarafından verilmiş, ilk gün itibariyle yaklaşık 53.000 lira tutarında bağış toplanmıştır.⁸⁶⁸

Bölgede askeri kuvvetler, polis ve zabıta ekipleri son sürat tahliye çalışmalarını sürdürürken, kurtarılan vatandaşların yerleştirilmeleri için kullanılması planlanan cami ve okulların sayısının yetersiz kalması üzerine, Devlet Demiryolları İdaresi, bu duruma müdahale ederek himayesi altındaki vagonlardan yararlanma yoluna gitmiştir. Bu hususta bölgeyi ayın 7'sinde ziyaret eden Devlet Demiryolları Genel Müdürü Galip Güran, açıkta

⁸⁶⁵ "Eskişehir'deki Seylap Tafsilatı", *Akşam*, 06.03.1950; "Eskişehir Dün Büyük Sel Felaketine Uğradı", *Cumhuriyet*, 06.03.1950; "Eskişehir Ovası Sular Altında", *Yeni İstanbul*, 06.03.1950; "Seylap Felaketi Yayılmaya Başladı", *Yeni İstanbul*, 07.03.1950; "Eskişehir'de Müthiş Sel Felaketi", *Zafer*, 07.03.1950; "Eskişehir'de 30.000 Vatandaş Evsiz Kaldı", *Cumhuriyet*, 07.03.1950; "Eskişehir Su Baskımı Bir Parça Hafifledi", *Akşam*, 07.03.1950.

⁸⁶⁶ "Eskişehir Dün Büyük Sel Felaketine Uğradı", *Cumhuriyet*, 06.03.1950.

⁸⁶⁷ "Eskişehir'de 30.000 Vatandaş Evsiz Kaldı", *Cumhuriyet*, 07.03.1950; "Eskişehir Su Baskımı Bir Parça Hafifledi", *Akşam*, 07.03.1950.

⁸⁶⁸ "Felaketzedelere Yardım", *Akşam*, 11.03.1950; "Sel Felaketine Uğrayan Vatandaşlara Yardım", *Cumhuriyet*, 11.03.1950.

kalan vatandaşların iskanlarını sağlamak amacıyla, Eskişehir'e vagon sevkiyatı yapılması için çalışmalara başlamış, ayın 8'i ile birlikte bölgeye ulaşan vagonlara açıkta kalan vatandaşlar yerleştirilmeye başlanmıştır. Vagonların ısıtılması ve burada kalacak vatandaşların iâşesini de Ulaştırma Bakanlığı üstlenmiştir.⁸⁶⁹

Mahalli yetkililerin çalışmaları bölgede sürerken, Ankara'dan da gerek Hükümet yetkilileri tarafından gerekse yardım kuruluşları tarafından bölgeye acil yardım gönderilmeye başlanmıştır. Selin ilk günü alınan bilgiler ışığında Hükümet, harekete geçerek bölgeye Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan'la birlikte arama kurtarma ekipleri göndermiştir. Kızılay'da her zaman olduğu gibi bu felakette de aciz durumda olan vatandaşların yardımına koşarak ilk yardım kapsamında Ankara'dan bir imdat treni hazırlamış, bunun yanı sıra toplamda 45.000 liralık bir nakdi yardımı da bölgeye ulaştırmıştır. Ayrıca Kızılay Merkezi, tahliye edilen vatandaşların yiyecek sıkıntısı çekmemeleri için toplamda 10.000 ekmeği İstanbul, İzmit ve Ankara'dan çıkarılan araçlarla bölgeye ulaştırmıştır.⁸⁷⁰ Bakan Adalan, tetkiklerini bitirmesiyle birlikte Ankara'ya dönüşüyle birlikte Meclis'te bir konuşma yaparak, bölgede üç gün boyunca yapılan yardım çalışmaları hakkında vekilleri bilgilendirmiştir. Bakan konuşmasında; Vilayet, ordu ve demiryolları yetkililerini çalışmalarından dolayı takdir ederek, gayretleri sayesinde bir günden kısa sürede bölgede kurtarılan vatandaş sayısının 28.000'e ulaştığını ve bunların iâşeleri ve barınma ihtiyaçları sıkıntısız bir şekilde karşılandığını belirtmiştir. Ayrıca Bakan Adalan, bugünden itibaren vatandaşlara sıcak yemek dağıtılacağını, bölgede salgın hastalık riskine karşı önlemler alındığını ve bu akşam itibariyle Sağlık Bakanı'nın da yola çıkarak şehrin sıhhi konuları hakkında incelemelerde bulunacağını belirtmiştir.⁸⁷¹ Selzedelere karşı Hükümetin ilgisi günden güne artarak devam etmiş, sel sularının bölgeden çekilmeye başlamasıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve bakanlardan oluşan heyet Eskişehirliileri ziyaret ederek, halkın acısını hafifletmeye çalışmışlardır. Bakan Adalan'ın da mecliste bahsettiği gibi Sağlık Bakanı Kemali Beyazıt da heyetin içerisinde olan isimler arasında yer almıştır. Bakan Beyazıt, beraberinde gelen sıhhi heyet

⁸⁶⁹ "Eskişehir'de Yıkılan Evlerin Sayısı 2.000'i Geçti", *Cumhuriyet*, 08.03.1950; "Eskişehir Seylabı Felaketzedelere Yardım", *Akşam*, 11.03.1950.

⁸⁷⁰ "Seylap Felaketi Yayılmaya Başladı", *Yeni İstanbul*, 07.03.1950; "Eskişehir'de Müthiş Sel Felaketi", *Zafer*, 07.03.1950; "Eskişehir'de 30.000 Vatandaş Evsiz Kaldı", *Cumhuriyet*, 07.03.1950.

⁸⁷¹ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem:8, Cilt:25, Toplantı:4, (08.03.1950):221; "Cemaleddin Bildik Eskişehir'den Bildiriyor", *Akşam*, 09.03.1950; "Eskişehir'i İstila Eden Sular Gittikçe Alçalıyor", *Cumhuriyet*, 09.03.1950.

ve malzemelerle birlikte bölgede tetkikler gerçekleştirerek, ihtiyacı olan vatandaşlara sağlık ekipleri müdahalelerde bulunmuştur. Bakan, tetkikleri sonucu ulusal basına da durum hakkında açıklamada bulunarak; Sağlık Bakanlığı namına bölgeye ilk yardım olarak 10.000 lira gönderildiğini ve 6 sandık sağlık malzemesinin bölgeye ulaştığını bildirmiştir. Salgın riskini önlemek amacıyla sağlık ekiplerinin çalışmalarını sürdürdüğünü ve salgın hastalıkları önleyici aşıların bölgeye sevk edildiğini bildirmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’de, beraberinde gelen heyetle beraber afet sahasında incelemelerde bulunarak, yetkililerden bilgiler almıştır. İnönü, sahada yaptığı incelemeler sonrası valilikte merkezi ve mahalli yetkililerle bir toplantı düzenleyerek, bundan sonra alınacak tedbirler konusunda direktifler vermiştir. Ertesi günü yola çıkan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Ankara’ya varmadan önce gazetecilere de afet hakkında bir açıklamada bulunmuştur. İnönü açıklamasında; halkın, politika meseleleri doğrultusunda hareket etmemelerini ve tek vücut halinde afetzedelere yardım için gayret göstermelerini rica etmiştir.⁸⁷²

Sel felaketindeki yardımlar Hükümet ve Mahalli yetkililerin çabalarıyla sınırlı kalmamış; Türkiye’nin dört bir yanından gerek il ve ilçe yöneticileri gerekse vatandaşlar bu acı felakette zarar gören Eskişehirliilerin yardımına koşmuştur. Bu hususta selin birinci gününde ilk olarak Bursa Belediyesi afetzedeler için 27.000 liralık bir nakdi yardımın yanı sıra iki kamyon dolusu ekmek göndermiştir.⁸⁷³ İstanbul Şehir Meclisi de bir toplantı gerçekleştirerek, felaketzedeler yararına 1950 yılı bütçesinden 30.000 liralık yardımda bulunma kararı almıştır.⁸⁷⁴ Eskişehir’in yaşadığı felaket karşısında Anadolu insanı adeta tek yumruk olmuş, yaptıkları yardımların yanı sıra sel mıntikasına gelerek arama-kurtarma çalışmalarına gönüllü olarak katılmışlardır⁸⁷⁵. Türkiye’nin dört bir yanında kurulan yardım komiteleri vasıtasıyla aralıksız gönderilen yardımlar, afetzedelerin biraz olsun yaralarına merhem olmuştur. Bu yardımların birkaçına değinecek olursak; Türk-Amerikan Kadınlar Birliği, selin ardından selzedeler yararına bir günde yaklaşık 2.000 liradan fazla nakdi yardım ve 60.000 giyecek malzemesi toplamışlar, bunların

⁸⁷² “Cemaleddin Bildik Eskişehir’den Bildiriyor”, *Akşam*, 09.03.1950; “İnönü Dün Eskişehir’de Seylap Sahasını Doladı”, *Cumhuriyet*, 10.03.1950; “Eskişehir Felaketine Dair İsmet İnönü’nün Beyanâtı”, *Akşam*, 10.03.1950; “Eskişehir Seylabı Felaketzedelere Yardım”, *Akşam*, 11.03.1950.

⁸⁷³ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem:8, Cilt:25, Toplantı:4, (08.03.1950): 221; “Eskişehir’de 30.000 Vatandaş Evsiz Kaldı”, *Cumhuriyet*, 07.03.1950; “Eskişehir Su Baskını Bir Parça Hafifledi”, *Akşam*, 07.03.1950.

⁸⁷⁴ “Eskişehir Seylabı Felaketzedelere Yardım”, *Akşam*, 11.03.1950; “Sel Felaketine Uğrayan Vatandaşlara Yardım”, *Cumhuriyet*, 11.03.1950.

⁸⁷⁵ “Eskişehir’de Yıkılan Evlerin Sayısı 2.000’i Geçti”, *Cumhuriyet*, 08.03.1950.

afetzedelere ulaştırma işlerini bizzat birliğin başkanı Nermin Abadan ve Mrs. Russel Dorr üstlenmiştir.⁸⁷⁶

Eskişehir'in yaşadığı sel felaketi yurtdışında da yankı uyandırmıştır. Bu hususta Türkiye'nin yaşadığı afet üzerine ülkeler, Türk Hükümeti'ne taziye telgrafları çekmenin yanı sıra afetzedeler yararına da çeşitli yardımlar göndermişlerdir. Bu konuda örnek vermek gerekirse; ilk olarak sel afetini haber alan İngiltere Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı mektupla felaket karşısında Birleşik Krallık adına duydukları üzüntüleri belirterek, her zaman Türkiye'nin yanında olduklarını bildirmişlerdir. Bir başka örnekte ise; Norveç Büyükelçisi Ernest Krogh-Hansen, Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektupta, yaşanan felaket dolayısıyla taziyelerini sunarak, Norveç halkının, Türk acılarına ortak olduğunu mektubuna eklemiştir. Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen taziye telgraflarından bir yenisini Fransa Büyükelçiliği tarafından kaleme alınmış, Fransa Büyükelçisi Jean Lescuyer; Hükümet ve şahsı adına yaşanan felaket dolayısıyla duydukları derin üzüntüleri Dışişleri Bakanlığı'na bildirmiştir.⁸⁷⁷ Ülkelerin taziyeleri yanı sıra gönderilen yardımlara da değinecek olursak; Ermeni Katolik Başpsikoposu, İstanbul Valiliği'ni ziyaret ederek, Eskişehir'in yaşadığı felaket karşısında cemaati ve şahsı adına yaşadıkları üzüntüleri bildirerek, 500 liralık bir nakdi yardımda bulunmuştur. Musevi Cemaat Başkanı da aynı şekilde İstanbul Valisi'ni ziyaret ederek, 5.000 liralık nakdi yardımı cemaati adına kabul etmesini istemiştir.⁸⁷⁸ Bir diğer örnekte ise; Pakistan Hükümeti mart ayının 30'u ile birlikte harekete geçerek, 350 ton buğday, 500 adet battaniye ve 500 adet kazağı deniz yolu ile Eskişehir felaketzedelerine göndermeyi kararlaştırmıştır.⁸⁷⁹

Suların ayın ortasına doğru her geçen gün şehri terk etmesiyle birlikte gerek mahalli yöneticilerin yürüttüğü yardım çalışmaları gerekse Hükümet ve yabancı devletlerin yardımları bölgede hız kazanmıştır. Bölgede arama-kurtarma çalışmalarının tamamlanmasıyla afetzedelerin yaralarının sarılması ve şehrin eski görünümüne kavuşturulmasına yönelik çalışmalar, devletin önem verdiği konular arasında yer almıştır.

⁸⁷⁶ "Cemaleddin Bildik Eskişehir'den Bildiriyor", *Akşam*, 09.03.1950; "Eskişehir'i İstila Eden Sular Gittikçe Alçalıyor", *Cumhuriyet*, 09.03.1950.

⁸⁷⁷ "Eskişehirli'lere Yapılan Yardımlar", *Cumhuriyet*, 15.03.1950; "Eskişehir'e Yapılan Yardımlar", *Cumhuriyet*, 16.03.1950.

⁸⁷⁸ "Felaketzedelere Yardım", *Akşam*, 17.03.1950; "Eskişehir İçin Yardım", *Cumhuriyet*, 18.03.1950.

⁸⁷⁹ "Pakistan'ın Eskişehir Felaketzedelerine Teberru", *Cumhuriyet*, 30.03.1950.

12 Mart günü şehir sakinleri, normal yaşayışlarına geri dönmeye çalışırken, yardımlar da aralıksız gönderilmeye devam etmiştir. Marshall yardımlarından büyük bir pay sahibi olan Türkiye, afetzedeler yararına bu kaynaktan istifade sağlayarak, bölgenin tekrar yapılanmasına hız kazandırmıştır. Bu hususta İktisadi İş Birliği Teşkilatı Türkiye İcra Komitesi Başkanı Russel Dorr, bir uçakla afet sahasına gelerek bölgedeki yetkililer ve afetzedelerle görüşmüş, görüşmelerden sonra Ankara'ya dönmeden öncede gazetelere de bir açıklamada bulunmuştur. Dorr açıklamasında; Afetten dolayı duyduğu üzüntüleri bildirerek, mahalli yetkililer tarafından yapılan çalışmaların gayet iyi şekilde gerçekleştirildiğini, şehrin tekrar eski görünümüne kavuşturulması için planların hazırlandığını ve her türlü yardımın komite tarafından gerçekleştirileceğini bildirmiştir.⁸⁸⁰ Dorr'un Eskişehir ziyareti sonrası gazetecilere bahsettiği gibi, Hükümet, şehrin yıkılan binaları yerine 1.500 ev yapımına karar vermiş, bu yapılacak evler için Hükümet, devlet bütçesinden bütçe ayırmanın yanı sıra Marshall yardımlarından da istifade etmek istemiştir. Bu hususta afet bölgesine yapılacak evlerin etüt çalışmalarını gerçekleştirmek için bir fen heyeti göndermiştir.⁸⁸¹

Başbakan Şemseddin Günaltay başkanlığında, Diyanet İşleri Bakanı, Kızılay Derneği Başkanı, Ziraat ve Garanti Bankası Genel Müdürleri ve milletvekillerinden oluşan bir heyet Ankara'da toplanarak, "Genel Yardım Komitesi" adı altında bir yardım komitesi kurulmasına ve bunun daimî başkanlığına da Diyanet İşleri Bakanı Hamdi Aksekili'nin getirilmesini kararlaştırılmıştır. Heyetin ilk gerçekleştirdiği toplantıda 4 maddelik bir de beyanname yayınlamıştır. Beyanname genel hatlarıyla; her il ve ilçede genel yardım komitesine bağlı komiteler kurulması, bu komitelerin topladığı yardımları, Eskişehir Genel Yardım Komitesi'ne sevk edilmesi, bankaların yeniden inşa edilecek binalar için yapabilecekleri yardımları kararlaştırması ve kurulacak evlerin ne şekilde yapılacağını Bayındırlık Bakanlığı'nın görevlendirdiği heyetler tarafından yönetilmesine dair konular içermiştir.⁸⁸² Genel Yardım Komitesi'nin kurulmasıyla, il ve ilçelerde de alt komiteler kurulmaya başlanmış, çeşitli il ve ilçelerden yardımlar komiteye gönderilmeye başlamıştır. Bu çalışmalarla birlikte Eskişehir'e yapılan yardımlar 200.000 liraya ulaşmış,

⁸⁸⁰ "Eskişehir'e Marshall Planından Yardım", *Cumhuriyet*, 12.03.1950; "Porsuk Ve Sarısu'dan Sonra Seyhan Nehri Taştı", *Akşam*, 12.03.1950.

⁸⁸¹ "Eskişehir'de 1.500 Ev", *Akşam*, 13.03.1950.

⁸⁸² "Sel Felaketzedeleri İçin Kanun Teklifi", *Cumhuriyet*, 14.03.1950, "Eskişehirililere Yapılan Yardımlar", *Cumhuriyet*, 15.03.1950.

her geçen gün bu rakam biraz daha artmıştır.⁸⁸³Komiteye afetzedeler için yardımda bulunanlar arasında Hükümet yetkilileri yer almıştır. Bu yetkililerden, Cumhurbaşkanı 2.000; Başbakan 500 ve çeşitli bakanlar da 300'er lira nakdi yardımda bulunmuşlardır.⁸⁸⁴Komite mart ayının 30'unda, Diyanet İşleri Başkanı Aksekili'nin başkanlığında Kızılay Genel Merkezi'nde bir toplantı daha düzenleyerek bundan sonra yapılacak yardımlar hakkında kararlar almış, 30 Mart gününe kadar Genel Yardım Komitesi'ne yapılan yardımların toplamının 1.000.000 liraya ulaştığını bildirmişlerdir.⁸⁸⁵

Yukarıda da bahsedildiği üzere şehrin tekrar eski yaşantısına dönmesiyle birlikte, Eskişehir'in tekrar inşası hususunda başlatılan çalışmalar için afet sahasına gönderilen heyetler etüt ve araştırmalarını sürdürürken, Hükümet de bölgede yapılacak meskenler hakkında kanun tasarısı konusunu gündeme getirmişlerdir.⁸⁸⁶Mart ayının 24'ü itibariyle sahada yapılan etütler sonucu hazırlanan raporlar doğrultusunda yeni kurulacak meskenler hakkında Hükümet bir kanun tasarısını vekillerin onayına sunmuştur. O günkü meclis oturumunda kanun tasarısının maddeleri üzerinde büyük tartışmalar yaşanmasına rağmen tasarı oy çoğunluğu ile kabul edilmiştir. "*Eskişehir'de sel baskınından zarar görenler için yapılacak meskenler hakkında kanun*" adı altında 14 maddelik kanunun içeriği genel hatlarıyla şu başlıklar altında toplanmıştır; yeni yapılacak evlerden kimlerin ne şekilde yararlanacağı, evlerin inşaatında hangi kurum ve kuruluşların görev alacağı, arsa ve arazinin durumu, inşa tarzı, malzeme ve maliyeti ne şekilde olacağı, kimler tarafından kontrol edileceği ve oturacak vatandaşın hangi usullerde evlerin satın alma bedelini ödeyeceği gibi konuları içermiştir.⁸⁸⁷ Bölgede etüt ve tetkiklerin bitirilmesiyle evlerin inşası başlanmış ilk etapta Hükümet tarafında 512 evin yapılması düşünülmüş, daha sonra buna ek olarak 150 evin inşası daha eklenmiştir. Ancak bölgeye yapılan göçler ve selden dolayı birçok vatandaşın evinin yıkılması sonucu haziran ayı ile birlikte bu rakamın 1.000'e çıkarılması kararlaştırılmıştır.⁸⁸⁸

⁸⁸³ "Sel Felaketzedeleri İçin Kanun Teklifi", *Cumhuriyet*, 14.03.1950; "Eskişehirliilere Yapılan Yardımlar", *Cumhuriyet*, 15.03.1950; "Seylap Felaketzedelerine Yardım Hızlandırılmalı", *Akşam*, 15.03.1950.

⁸⁸⁴ "Eskişehir İçin Yardım", *Cumhuriyet*, 18.03.1950.

⁸⁸⁵ "Eskişehir Felaketzedelerine Yardım", *Akşam*, 30.03.1950.

⁸⁸⁶ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 25, Dönem: VIII, Toplantı: 4, (14.03.1950): 367-368; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 25, Dönem: VIII, Toplantı: 4, (22.03.1950): 692.

⁸⁸⁷ Kanunun içerdiği maddelerin detayları için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:25, Dönem:VIII, Toplantı:4, (24.03.1950):996-1102; BCA BKK 30 18 01 02/ 123 69 02.

⁸⁸⁸ BCA BKK 30 18 01 02/ 125 26 10; "Eskişehir'de 1000 Ev Yapıtırılıyor", *Milliyet*, 13.06.1950.

Dönemin şartlarında yapılan evlerin suya dayanıksız kerpiç malzemedeki olması ve yurtdışından gelen göçler neticesinde şehirde gecekondulaşmanın artması, maddi zararların bu denli olmasında büyük bir etmen olmuştur. Sel afetinden sonra yaşanan konut buhranı, devletin kurum ve kuruluşlarının aldığı çeşitli önlemler sonucunda yaklaşık 1000 evin inşası tamamlanmıştır. O dönemde inşası tamamlanan selzede ve göçmenlerin yerleştirilmesi için kurulan araziye “Seylap” adı verilmiştir. Bu bölge, günümüzde de hala halk tarafından Seylap Caddesi olarak adlandırılmaktadır.

Görüldüğü üzere afet riskinin ortaya çıkmasıyla birlikte istihbarat ve erken uyarılar sayesinde kazanılan az bir zaman diliminde bile, alınan önlem ve tedbirlerle afetin yıkıcılığı ne denli olursa olsun, büyük can kayıplarının önüne geçilebilmektedir. Ayrıca mahalli ve merkezi yönetimlerde görevli olan kişilerin yeterli bilgi ve beceriye sahip olması ve kriz anında yöneticilik vasıflarına sahip olması da afet anında gerçekleşen çalışmaların başarıya ulaşarak, afetin zararlarını en aza indirmektedir. 1950 Eskişehir Sel afetinde başta Vali Ahmet Kınık olmak üzere mahalli yöneticilerin afet sırasında gerçekleştirdikleri yöneticilik marifetleri ve özverili çalışmaları, afetin yalnızca maddi zararlara yol açmasına ve can kaybının 4 kişi ile sınırlı kalmasını sağlamıştır. Vali Kınık'ın çabaları dönemin Hükümeti tarafından da değerli bulunarak, Valinin takdirle mükafatlandırılması Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılmıştır.⁸⁸⁹

2.4.3. 1957 Ankara Sel Afeti

1950 Türkiye'sinde Anadolu şehirlerinin su kaynakları açısından zengin olma özelliği, Ankara şehrinde de görünmektedir. Şehir, alçak dağlarla çevrili, verimli bir ovanın üzerinde ve üç farklı yönden gelen akarsu ve derelerle, adeta bir çanak görünümünü andırır. Doğudan gelen Hatip (Bent Deresi), Güneydoğu'dan gelen İncesu ve Kuzeydoğu'dan gelen Çubuk Çayları⁸⁹⁰ ile şehrin insanlar için önemini arttırmış ve kente de zenginlik getirmiştir. Ancak şehrin su kaynaklarının çeşitli olması, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Kentin su kaynaklarının değişken rejimli oluşu, zaman zaman gerçekleşen aşırı yağış ve baharda karların aniden erimesiyle yaşanan taşkınlar, şehrin olumsuz açıdan etkilenmesine yol açmıştır. Bu sebeple hem su ihtiyacını karşılamak hem

⁸⁸⁹ BCA BKK 30 18 01 02/122 29 02.

⁸⁹⁰ Ankara Büyükşehir Belediyesi, *Ankara'da Su Alt Yapısı*, (Ankara:Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013), 64.

de taşkınlarını önlemek adına 1930-1936 yılları arası Çubuk I barajı inşası gerçekleştirilmiştir.⁸⁹¹

11 Eylül 1957 günü Türkiye siyaseti, önemli günlerinden birisini yaşıyordu. 11 Eylül günü Demokrat Parti, 1957 yılı genel seçimleri öncesi seçim kanunu değiştirerek, erken seçim kararını almıştır. 11 Eylül günü, Türk siyaseti açısından bu gibi önemli olaylar yaşanırken aynı gün Türkiye'nin en büyük sel afetlerinden birisi de ortaya çıkmıştır.⁸⁹² Meclis çatısı altında vekillerce erken seçim tartışmaları yaşanırken, meclisin biraz ötesinde büyük bir sel afeti ortaya çıkmıştır. 11 Eylül Çarşamba günü mecliste bu görüşmeler olurken, öğlen saatlerinde havanın kapanmasıyla Ankara'nın kuzey kesimleri sağanak yağış etkisi altına girmiştir. Kısa sürede etkili olan yağmurlar, Hatip Çayı'nı taşımasıyla sel meydana gelmiştir.⁸⁹³ Sel, ilk olarak Elmadağ'dan Lalahan'a doğru ilerlemiş ve vadi boyunca Ankara'nın birçok semtini sular kaplamıştır. Sel suları, özellikle Demirlibağçe semtinde büyük tahribata yol açarken, Elmadağ, Lalahan, Kayaş, Mamak, Akköprü, Dışkapı, Varlık Mahallesi ve Hatip Çayı mevkiinde de etkisini göstermiştir. İlk gün itibariyle sel suları kısa sürede geniş bir alana yayılarak etkili olmuş, bölgede birçok evi sular altında bırakırken, Hatip Çayı üzerinde bulunan bostan ve bahçeleri sular kaplamıştır. Sel sularının kısa sürede 10 metreye kadar yükselmesiyle birçok cadde ve sokağı istila ederek, trafikte sele yakalanan motorlu vasıtaların yolda kalmasına ve trafiğin felce uğramasına yol açmıştır. Ayrıca kentin giriş ve çıkışları sularla gelen molozlarla tıkanarak, tren seferlerinin de durmasına neden olmuştur.⁸⁹⁴ Bölgedeki birçok evin kerpiç malzemedeki yapılmasından dolayı evlerin sulara direnç gösteremeyerek yıkılmasına yol açarken, sel sularında mahsur kalan vatandaşlar da yardımlar ulaşana kadar ağaç ve evlerin üst katlarına çıkarak çaresizce beklemişlerdir. İlk gün itibariyle selin tahribatı hakkında doğruluğu kesin olmayan haberler dönemin ulusal basınında yer almaya başlamıştır. Kentte birçok evin yıkılması ve selin kentte yarattığı dehşet verici görüntülerden dolayı dönemin ulusal basını, korkunç bilanço rakamlarına yer vermiştir. Bu hususta "*Milliyet*" Gazetesi; ölü sayısının 300 kadar olduğunu ve bu

⁸⁹¹ T.C. Ankara Valiliği. "Barajlar". <http://www.ankara.gov.tr/barajlar> [13.06.2018]; Yıldız, a.g.e., 147-148.

⁸⁹² İhsan Seddar Kaynar "Ankara'nın 11 Eylül 1957 Sel Felaketi Ve Siyasi Gündem", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.2, (2017): 199.

⁸⁹³ "Büyük Sel Felaketi", *Milliyet*, 12.09.1957; "Ankara Dün Sel Felaketine Uğradı", *Ulus*, 12.09.1957; "Ankara ve Mülhakatını Dün Sular İstila Etti, Tahribat Korkunç!", *Cumhuriyet*, 12.09.1957.

⁸⁹⁴ "Büyük Sel Felaketi", *Milliyet*, 12.09.1957; "Ankara Dün Sel Felaketine Uğradı", *Ulus*, 12.09.1957; "Ankara ve Mülhakatını Dün Sular İstila Etti, Tahribat Korkunç!", *Cumhuriyet*, 12.09.1957; "Büyük Felaket", *Ulus*, 12.09.1957.

sayının 1000'e ulaşacağını, 200 evin tamamen yıkıldığını bu sayının artarak devam edeceğini bildirirken, “*Akşam*” Gazetesi ise; ölü sayısını 800 olarak bildirmiştir.⁸⁹⁵ Dönemin bir başka yayını olan “*Vatan*” Gazetesi'nde ise can kaybının 1.700'e ulaştığı haberini ilk sayfasından aktarmıştır.⁸⁹⁶

İlk gün itibariyle selin kentte ve halkta yarattığı endişe ve korku ertesi gün de devam etmiş, bölgeden gelen haberler daha detaylı alınmaya başlanmıştır. Kesin bilanço hakkında henüz tespit edilemeyen rakamlar olmasına rağmen resmî kaynaklara dayandırılarak verilen rakamlarda bölgede 86 kişinin hayatını kaybettiği tahmin edildiği ve zararın yaklaşık 100 milyon liraya ulaşacağı bildirilmiştir.⁸⁹⁷ Yağmurun ertesi gün durmasıyla birlikte kentte yaşanan sel afetinin tahribatı daha belirgin şekilde görülmeye başlanmıştır. Selin ilk ortaya çıktığı mevki olan Kayaş-Mamak civarı çamur yığınının dönüşmüş, her tarafı sel sularıyla dağılan ev eşyaları, moloz yığınları ve motorlu vasıtalar kaplamıştır. Özellikle Mamak civarında selden dolayı taş üstünde taş kalmamış, ayakta kalan evler de her an yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir. Dışkapı'ya doğru sel sularının yayılma alanı bulmasıyla şiddetini azaltması bu semtte diğer semtlere nazaran hasara pek fazla sebebiyet olmamıştır. Birçok binanın ilk katlarını sular istila ederken özellikle Et ve Balık Kurumu Binası'nda zarara sebep olmuştur⁸⁹⁸. Sel suları en son Etimesgut civarında ovaya yayılmasıyla şiddetini kaybederek şehri terk etmiştir. Ancak buraya sularla beraber taşınan insan cesetleri, ev eşyaları ve motorlu taşıtların görüntüsü selin yarattığı tahribatı gözler önüne sermiştir. Sel afeti, şehrin su şebekeleri, telefon ve elektrik hatlarında da büyük tahribatlara yol açmış, bölgenin ilk günlerde susuz ve elektriksiz kalmasına yol açmıştır.

Felaketin ertesi günü yaşanan bilgi kirliliği asılsız haberlerin de ortaya çıkmasına yol açmıştır. 12 Eylül günü kulaktan kulağa yayılan haberde, selin Çubuk I Barajı'nı yıktığını ve şiddetli suların tekrar Ankara'yı istila edeceği söylentisi, halkta büyük panik yaratmış ve şehirde bir kaos ortamı oluşmuştur. Halk, bilgi almak için yetkililere açtığı

⁸⁹⁵ “Büyük Sel Felaketi”, *Milliyet*, 12.09.1957; “Hatip Çayı'nın Taşması Yılın En Korkunç Faciasına Sebep Oldu”, *Akşam*, 12.09.1957.

⁸⁹⁶ “Ankara ve Civarında Müthiş Seller Yüzünden Binlerce İnsan Öldü”, *Vatan*, 12.09.1957.

⁸⁹⁷ “Sel 100 Milyonluk Hasar Yaptı”, *Milliyet*, 13.09.1957; “Sellerin Yaptığı Zarar 100 Milyonu Buldu”, *Akşam*, 13.09.1957; “Seylap Kurbanlarının Sayısı 86'ya Ulaştı”, *Cumhuriyet*, 13.09.1957.

⁸⁹⁸ “Sel 100 Milyonluk Hasar Yaptı”, *Milliyet*, 13.09.1957; “Büyük Felaket”, *Ulus*, 12.09.1957; “Sellerin Yaptığı Zarar 100 Milyonu Buldu”, *Akşam*, 13.09.1957; “Seylap Kurbanlarının Sayısı 86'ya Ulaştı”, *Cumhuriyet*, 13.09.1957.

telefonların yanıt bulmamasıyla panik havası bir kat daha artmış, halk olabildiğince yüksek yerlere kaçmaya başlamıştır. Ancak Çubuk Barajı'na gidenler tarafından öğrenilen bilgiler, belediye anonsları ve radyolar vasıtasıyla haberin asılsız olduğu ortaya çıkmıştır. Kısa sürede olayın aslı anlaşılacak halk derin bir nefes almıştır. Bu asılsız haberin ortaya çıkmasıyla ilgili 7 kişi de gözaltına alınmış, bu kişiler arasında CHP İzmir Delegeesi Seyfi Özgezer de yer almıştır. Yapılan soruşturma neticesinde suçsuz bulunan delege kısa süre sonra serbest bırakılmıştır.⁸⁹⁹

Sel sularının birkaç gün sonra şehri terk etmesiyle birlikte bilanço çalışmaları başlamıştır. Bu iş için mahalle muhtarları, kendi bölgelerindeki kayıp miktarlarının belirlemiş, zararın tespiti için de Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı karayolları ekipleri görev almıştır.⁹⁰⁰ Heyetlerin yaptığı çalışmalar günbegün ulusal basında yer almış, farklı bilanço rakamları gazetelerin sayfalarında yer bulmuştur. İlerleyen günlerde enkazın temizlenmesi, kimi kayıp olan vatandaşların bulunması veya cesetlerine ulaşılmasıyla bilanço kesinleşmiştir. 15 Eylül günü Valilik tarafından bilanço hakkında yapılan açıklamada, ölü sayısının 140 kişiden ibaret olduğu ve zararın 200 milyon civarı olacağına, ölenlerin çoğunu çocukların oluşturduğunu bildirmiştir. Daha sonraki aylarda yapılan çalışmalar sonucu sel afetinden 165 kişinin hayatını kaybettiği ortaya çıkmıştır.⁹⁰¹ Yukarıda da bahsettiğimiz üzere dönemin ulusal basınında bilanço hakkında çeşitli rakamlar yer almış, daha sonra basın, sel afeti hakkında yaklaşık bir hafta daha haberlerine sayfalarında yer verdikten sonra gündemlerini değiştirerek partilerin seçim çalışmalarına odaklanmıştır. Ayrıca o dönemde meclisin selin olduğu gün erken seçim nedeniyle tatil edilmesi, Başbakanlık Cumhuriyet ve Kızılay arşivlerinde Ankara sel afeti hakkında bir iki taziye telgrafları haricinde belge bulunamaması ve bu sel afeti üzerine Dr. İhsan Seddar Kaynak hocanın çalışmasından hariç başka bir çalışmanın yapılmaması bu rakamların kesinliği hakkında şüphelerimizi ortaya çıkarmaktadır.

2.4.3.1. Ankara Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar

11 Eylül günü Ankara'yı vuran sel afeti öğlen saatlerinde kendini göstermiş, sel ilk Elmadağı civarını vurmuştur. Seli ilk gören memurlar derhal harekete geçerek vilayet

⁸⁹⁹ "Çubuk Barajı Yıkılmadı", *Milliyet*, 13.09.1957; Kaynak, a.g.m., 215.

⁹⁰⁰ "Sel 100 Milyonluk Hasar Yaptı", *Milliyet*, 13.09.1957.

⁹⁰¹ "Ankara'daki Selin Korkunç Bilançosu", *Vatan*, 16.09.1957; Kaynak, a.g.m., 218.

merkezinde bulunan yetkilileri uyarmıştır. Selin vilayete ulaşmasından yarım saat öncesinde zabıta ve polis ekipleri halkı sel nedeniyle uyarmış, itfaiye ekipleri de sel sularının izleyeceği yol üzerindeki evlerin boşaltılmasına başlamıştır. Ancak selin hızı ve şiddeti o kadar etkili olmuştur ki, selin geldiği konusundaki haberlerin duyulmasından kısa süre içerisinde vilayet merkezini sular istila etmiştir. Derhal vilayetin emriyle harekete geçen ordu birlikleri, itfaiye, jandarma kısacası Devlet'in bütün birimleri arama kurtarma ve tahliye çalışmalarına başlamıştır. Havanın kararması ve selin ilk gün itibariyle şiddetli oluşu kurtarma işlerinin güçlüğüyle ilerlemesine yol açmıştır.⁹⁰² Arama kurtarma çalışmalarına Gençlik Parkı personeli de katılarak, parktan getirdikleri motorlu vasıta ve sandallarla sel mıntıklarına hareket etmişlerdir. Bunun yanı sıra kurtarma çalışmalarına İstanbul'dan da itfaiye ekipleri katılarak, arama kurtarma çalışmalarına hız kazandırmıştır.⁹⁰³ İlk günde selden kurtarılan vatandaşlar için Kızılay, Cebeci Çayır'ında 600 kişilik çadır kampı kurmuş, burada afetzedelerin yiyecek ve iâşe ihtiyaçları karşılanmıştır. Ayrıca Kızılay, sel mıntıklarına sıhhi malzemelerle birlikte ekipler göndererek halkın ilk sağlık kontrolünü gerçekleştirmiştir.⁹⁰⁴ Selin ilk günü mahalli yetkililer de acil bir toplantı kararı almış toplantı sonrası, Belediye Başkan Yardımcısı Turgut Toker'in başkanlığında bir komisyon kurulması kararlaştırılarak, yardım ve tedbirlerin bu komisyon tarafından yönetilmesine karar verilmiştir. Komisyon derhal çalışmalara başlayarak ilk gün iki tebliğ yayınlamış, bu tebligatlar; fırınların bütün gün açık kalarak ekmek çıkarmaları ve tıkanan yolların ekipler tarafından açılması hakkında konular içermiştir.⁹⁰⁵

İlk gün selin ortaya çıktığı saatlerde mecliste erken seçim tartışmaları yaşanırken, sel haberinin alınmasıyla birlikte akşam saatlerinde Giresun Milletvekili Hayrettin Erkmen ve üç arkadaşının selden dolayı meclisin üzüntülerini vatandaşlara bildirmesi hakkında takriri vekiller tarafından kabul edilerek oturum kapatılmıştır.⁹⁰⁶ Sel haberini alan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Hükümet erkânı derhal sel mıntikasına giderek incelemelerde bulunmuşlar ve alınması gereken

⁹⁰² "Büyük Sel Felaketi", *Milliyet*, 12.09.1957; "Ankara Dün Sel Felaketine Uğradı", *Ulus*, 12.09.1957; "Ankara ve Mülhakatını Dün Sular İstila Etti, Tahribat Korkunç!" , *Cumhuriyet*, 12.09.1957; Kaynak, a.g.m., 213-214.

⁹⁰³ "Sel 100 Milyonluk Hasar Yaptı", *Milliyet*, 13.09.1957.

⁹⁰⁴ "Seylap Felaketi", *Zafer*, 14.09.1957; "Büyük Sel Felaketi", *Milliyet*, 12.09.1957.

⁹⁰⁵ "Seylap Büyük Zarar Yaptı", *Zafer*, 12.09.1957; Kaynak, a.g.m., 216.

⁹⁰⁶ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:20, Devre: X, İçtima:3, (11.09.1957): 734.

tedbirler konusunda sorumlu kişilere direktifler vermişlerdir.⁹⁰⁷ Sel günü ülke çapında felaketzedelere yardım yapılması amacıyla Kızılay Genel Müdürü, Milli Savunma Bakanı Semi Ergin başkanlığında bir yardım komitesi daha kurulması kararlaştırılmıştır. Komite, yapılacak yardımların düzenlenmesi ve alınacak tedbirler hususunda çalışmaların kontrolünü sağlama görevi üstlenmiştir. Ayrıca çeşitli vilayetlerde komitenin, alt komiteleri kurularak, yardımların toplanmasına ve merkez komiteye gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁰⁸ Milli Savunma Bakanlığı da, ordu mensubuna yönelik afetzedelerin belirlenmesi ve yardım yapılması adına bir komite teşkil etmiştir. Ayrıca Bakanlık, selden etkilenen ordu mensuplarına bir aylık izin vererek, aileleri ile yakından ilgilenmelerini sağlamıştır.⁹⁰⁹

Sel sularının çekilmesiyle birlikte kurulan yardım komiteleri tarafından afetzedelere yapılan yardımlar hız kazanmış, çeşitli il ve ilçelerden yardımlar gönderilmeye başlamıştır. Şehrin un ve ekmek ihtiyacı, belediye ve ordu tarafından karşılanarak, günde 100.000 ekmek üretilmiş, bölgenin un sıkıntısı yaşamaması adına Polatlı Un fabrikası sahibi Selahattin Benli de 100 çuval un bağışlamıştır. Kızılay'ın aralıksız üç gün boyunca felaketzedeler yararına yardımları toplamda; 950 çadır, 2.200 battaniye, 1.000 elbise, 1.000 adet çamaşır, 5.000 lira nakdi yardımı bulmuştur.⁹¹⁰ Felaketzedelere yardım yapılması adına kurulan komisyonlar da halkın ihtiyaç duyduğu yardımları toplamaya başlamıştır. Bu hususta İşçi Sigortaları Kurumu 100.000, Emekli Sandığı 100.000, PTT 50.000, İstanbul 30.000 lira nakdi yardımı afetzedeler yararına komisyonlara bağışlamıştır.⁹¹¹

Sel felaketi sonrası yurtiçinde gösterilen dayanışmaya yurtdışından da gerek hükümet yetkilileri gerekse yurtdışı temsilcilikleri vasıtasıyla katılarak, Türk milletine yardım etmişlerdir. Bu hususla ilgili, felaketin duyulmasıyla Federal Almanya Büyükelçiliği düzenlediği kokteyli iptal ederek, Almanya Hükümeti ve halkının hissettiği derin üzüntüleri Büyükelçilik vasıtasıyla Türk Hükümeti'ne bildirmişlerdir. Irak Kralı II. Faysal da Türk Hükümeti'ne gönderdiği taziye telgrafı ile Türk milletinin yaşadığı

⁹⁰⁷ “Büyük Sel Felaketi”, *Milliyet*, 12.09.1957.

⁹⁰⁸ “Felaketzedelerin Bütün İhtiyaçları Karşılıyor”, *Zafer*, 14.09.1957.

⁹⁰⁹ “Sel 100 Milyonluk Hasar Yaptı”, *Milliyet*, 13.09.1957.

⁹¹⁰ “Felaketzedelere Çok Geniş Çapta Yardımlar Başladı”, *Zafer*, 15.09.1957; “Sel Mıntıkası Temizleniyor”, *Milliyet*, 14.09.1957.

⁹¹¹ “Sel Mıntıkası Temizleniyor”, *Milliyet*, 14.09.1957.

felaketi derin üzüntü ile haber aldıklarını bildirerek, geçmiş olsun dileklerini belirtmiştir. Akabinde İtalya Cumhurbaşkanı gönderdiği taziye telgrafı ile üzüntülerini bildirirken, Pakistan Cumhurbaşkanı ve Libya Kralı da Celal Bayar'a çektikleri telgraflarla afette hayatını kaybeden vatandaşlar adına baş sağlığında bulunmuşlardır. Ülkeler taziyeleri yanı sıra gönderdikleri yardımlarla da afetzedelere yardım etmeye çalışmışlardır. Buna örnek vermek gerekirse; Japonya Büyükelçisi, Ankara Belediye Başkanı'ni ziyaret ederek üzüntülerini bildirirken, afetzedeler adına 1.000 lira değerinde nakdi yardımda bulunmuştur. Aynı şekilde İran Büyükelçiliği de taziyelerini ileterek, 1.000 lira değerinde bir bağışta bulunmuştur. Pakistan Büyükelçiliği çalışanları afette zarar görenlere yardım yapmak için aralarında topladıkları 1.550 lira tutarında yardımı, Türk Hükümeti'ne göndermişlerdir. Kore Büyükelçisi diğer ülke elçilikleri gibi Ankara Belediyesi'ni ziyaret ederek, taziyeleri ile birlikte 1.000 lira tutarında bir bağışta bulunmuştur.⁹¹²

Sel sularının tamamen Ankara'yı terk etmesiyle, bölgenin çamur deryasına dönüşen cadde ve sokaklarının temizlenmesine başlanılmış, bu sırada yardımların da afetzedelere dağıtılmasına devam edilmiştir. 17 Eylül itibariyle Hükümet, felaket üzerine önemli kararlar alarak, bölgenin yeniden düzenlenmesi ve açıkta kalan halkın iskanı hususlarında çalışmalara hız kazandırmıştır. Kışın yaklaşıyor olmasıyla Hükümet önceliğini bölgede açıkta kalan vatandaşlara yöneltmiş, bu amaçla 17 Eylül günü Hükümet bir açıklama yaparak, çadırdaki kalan vatandaşların derhal kiraya tutulan evlere yerleştirilmesine ve kira ücretinin Genel Yardım Komitesi tarafından karşılanmasına karar vermiştir. Açıklamanın devamındaysa yerleştirilen vatandaşlar için yeniden ev inşasına başlanacağını bildiren Hükümet, bu evlerin plan ve projesini Belediye İmar Müdürlüğü'nü yetkili kılmıştır. Kısa süre içerisinde başlanan inşaat işleri ilk kapsamda 4 bloktan oluşacak bir site kurulmasına karar verilmiştir. 25 Eylül günü 320 dairenin bedelsiz olarak afetzedelere dağıtılması, Hükümet'in aldığı kararlar arasında yer almıştır.⁹¹³ Yeni binaların Yenimahalle, İvedik Caddesi üzerinde yapılmasını kararlaştıran Hükümet, 19 Ekim günü bu binaların inşasına başlamıştır. İnşaatın maliyetinin, yaklaşık 7 milyon liraya mal olunacağını hesaplayan Hükümet yetkilileri, bunun yaklaşık 2 milyon lirasını bağışlardan temin etmiştir.⁹¹⁴ Planlanan blokların inşaat

⁹¹² Kaynak, a.g.m., 217.

⁹¹³ "Seylap Felaketzedelerine Mesken Temin Edilecek", *Zafer*, 18.09.1957; "Seylap Felaketzedeleri İçin Blok Apartmanlar Yapılıyor", *Zafer*, 26.09.1957.

⁹¹⁴ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 9, Devre: XI, İçtima: 2, (05.06.1959): 560-561.

işleri bir türlü bitirilememiş, 1959 yılında ancak 56 dairenin kaba inşaatı tamamlanabilmiştir.⁹¹⁵ Selden kısa süre sonra başlayan ve ağır aksak ilerleyen inşaat çalışmaları, Demokrat Parti'nin siyasi hayatına yetişememiş, 27 Mayıs Askeri Darbesi'nden sonra, 1961 yılı ile birlikte afetzedelere dağıtılmaya başlanmıştır.⁹¹⁶

1957 yılın Ankara Sel Felaketi ile birlikte kentin taşkınları hususunda Hükümet kalıcı çözümler arayışına girmiştir. Bu konu üzerine, ilk olarak sel felaketinde büyük zarara yol açan Hatip Çayı (Bent Deresi) civarına yönlendiren Hükümet, Bent Deresi üzerinde bulunan köprüleri yıktırması ve derenin büyük bir kısmını menfezler içerisine alarak açıkta kalan derenin kenarlarına setler inşa etmiştir. 1958 yılında aşamalı bir şekilde derenin menfezler içine alınması ancak 1959 yılında tamamlanmıştır. 1961 yılında tekrar Ankara'nın yaşadığı sel felaketi önlemlerin daha geniş çapta alınmasını zaruri kılmış, bu hususta yapılan çalışmalarla; İncesu Deresi, Çubuk Çayı, Bülbül Deresi, Kavaklıdere, Hoşdere, Cevizlidere, Dikmen Deresi, Macun Deresi, Hacı Kadın Deresi menfezlerle birleştirilerek, Ankara Çayı'nı oluşmasına bu yol ile Sakarya Nehri'ne suların karışması sağlanmıştır. Ayrıca Hükümet, "Ankara Taşkın Projesi" kapsamında İncesu, Karabayır, Gökçeyurt, Üreğil ve Kusunlar Dereleri üzerine sel kapanları yaparak taşkınların önüne geçmeye çalışmıştır.⁹¹⁷ Yapılan çalışmalarla Cumhuriyet Dönemi'nin önemli gezi alanları arasında olan Hatip Çayı gibi birçok derenin menfezler içine alınarak üzerinin kapatılması ve bu bölgelerin rant sağlamak amacıyla imara açılmasıyla gelişen gecekondulaşma ve plansız kentleşme, Ankara'nın Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki doğal görünümünden uzaklaşarak keşmekeş bir metropol haline dönüşmesine yol açmıştır. Dr. Kaynar hocanın dediği gibi; Ankaralılar, yakın tarihe dair hafızası tamamen silinmiş bir şehirde hangi caddenin altında hangi derenin geçtiğinden bir haber yaşamaktadır.⁹¹⁸ Gerek merkezi gerek mahalli yetkililer tarafından sözde taşkınları önlemek amacıyla yapılan çalışmalar

⁹¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 9, Devre: XI, İçtima: 2, (15.07.1959): 865.

⁹¹⁶ Kaynar, a.g.m., 220.

⁹¹⁷ Ankara Büyükşehir Belediyesi, a.g.e., 64-65; Kaynak, a.g.m., 220.

⁹¹⁸ Kaynar, a.g.m., 222.

Ankara'nın doğası değiştirmekle kalmamış, taşkınlarında önüne geçilememiştir. Halen günümüzde Ankara'nın taşkınları üzerine çeşitli çalışmalar sürdürülmekte ve yeni yollar aranmaktadır.⁹¹⁹

2.4.4. 1959 Trabzon-Rize Sel Felaketi

1929 yılında Trabzon ve Rize çevresini vuran sel ve heyelan olayları sonucu 146 kişi hayatını kaybetmiş, daha öncede bahsettiğimiz üzere devlet eliyle bölge halkı, çeşitli illere göç ettirilerek, arazide bulunan dere ve nehir yataklarının ıslah çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 1929 yılı afetinden sonra yaklaşık 30 yıl boyunca bölgede tek bir sel afetine dahi rastlanmamıştır. Ancak 1959 yılının mayıs ayında Trabzon, Rize ve Giresun illerini etkisi altına alan büyük bir sel afeti daha bölgede görülmüş, 30 yıl önce halkın yaşadığı acılar bu sel afeti ile tekrar canlanmıştır.

19 Mayıs gecesi başlayan aşırı yağışların iki gün boyunca durmadan devam etmesi neticesinde dereler yataklarından taşarak bölgede bilhassa Trabzon ve Rize köylerinin sel sularına kapılmasına yol açmıştır⁹²⁰. Bölgede selin yanı sıra aşırı yağışlardan kaynaklı toprak kaymalarının da görülmesi evlerin toprak altında kalmasına sebep olmuş ve birçok cana mal olmuştur. Sel suları ilk gün itibariyle yaklaşık 10 metreye kadar yükselerek İkizdere, Vakfikebir, Sürmene ve Araklı İlçe ve Köylerinde büyük hasara yol açmıştır.⁹²¹ Aşırı yağış nedeniyle suya doyan toprak ve kaya parçaları da büyük bir gürültüyle koparak Trabzon, Rize ve Giresun'un ulaşım yollarında büyük tahribatlar yaratarak bölgede ulaşımı felce uğratmıştır. Ulaşım ve haberleşmenin imkânsız hale geldiği ilk gün, sel suları ve heyelanlar neticesinde mahsur kalan köylüler zor şartlarda gönderdikleri telgraflarla durumları hakkında yetkililere bilgi verebilmişlerdir. Köylüler tarafından yazılan ilk günkü telgraflar bölgede yaşanan sel hakkında da bize önemli bilgiler vermektedir. Araklı ve Küçük Dere sakinleri tarafından kaleme alınan telgraflarda; 19 ve 20 Mayıs günleri aralıksız devam eden yağışlar neticesinde 30 seneden

⁹¹⁹ Ankara'nın sel afetine karşı koruma çalışmaları günümüzde yapılan çalışmalar halen sürmektedir. Bu hususta DSİ ve Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından Akyurt Sel Kapanı Projesi ve Ankara Çayı'nın Etlik Caddesi ve Hipodrom Caddesi arasında rehabilitasyon çalışmaları sürdürülmektedir. Çalışmaların detayları için bkz. "Akyurt Sel Kapanı Projesi'nde Sona Yaklaşıldı", *Milliyet*, 08.08.2017; DSİ. "Başkent Ankara'ya Yakışır Bir Projeye Daha İmza Atıyoruz". <http://bolge05.dsi.gov.tr/haberler/2018/02/15/ba%C5%9Fkent-ankara-ya-yaki%C5%9Ffir-bi-r-projeye-daha-i-mza-atiyoruz-> [04.08.2018].

⁹²⁰ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01; "Yağmur Doğu'da Tahribat Yaptı", *Milliyet*, 20.05.1959.

⁹²¹ "Trabzon Ve Rize Sel Felaketine Uğradı", *Milliyet*, 22.05.1959.

beri görülmemiş bir sel afeti yaşandığına değinen köylüler, büyük bir acı içinde olduklarını bağ ve bahçelerin sular altında kaldığını ve milyonlarca liralık zararın olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca telgraflarda; bölgede birçok evin ve dükkânın mahvolduğuna, yolların ve köprülerin tamamen zarara uğradığına bundan dolayı ulaşımın imkânsız olduğuna ve halkın endişe içinde acil yardımları beklediğini bildirmişlerdir.⁹²² Bölgede mahsur kalan vatandaşlar sayesinde selin öğrenilmesiyle birlikte meteoroloji yetkilileri de bir açıklamada bulunarak bölgede aşırı yağışların görüldüğüne değinerek metrekareye yaklaşık 103 kilogram yağışın düştüğünü bildirmişler ve bölgede bir sel riskinin meydana çıktığını eklemiştir.⁹²³

Köylüler tarafından alınan bilgiler vasıtasıyla derhal harekete geçen mahalli yetkililer, bölgede mahsur kalan vatandaşlara yardım arayışına girişmişlerdir. Ancak bölgede birçok ulaşım yolunun tıkanması yetkililerin sel mıntıklarına ulaşmasını engellemiştir. Yerel yöneticiler tarafından Hükümet'e sunulan bilgilerde, sulardan mahsur kalan vatandaşlardan çok bölgede ulaşım yollarında yaşanan tahribatlara yer vermişlerdir. İlk gün sel mıntığında tetkikler yapmak amacıyla yola çıkan Rize Valisi Ertuğrul Ünlüer, gördüğü manzarayı maddeler halinde şu şekilde bildirmiştir; Vakfikebir, Akçaabat, Sürmene, Of-Rize, Rize-Trabzon sahil yolu, Erzurum transit yolu ve Çaykara yolu üzerinde bulunan köprülerin yıkıldığına ve yollarda feyezan sebebiyle çöküntüler meydana geldiğini bu yüzden bu bölgelerde yollar trafiğe kapatıldığını, henüz Çaykara ve Tonya Kazalarıyla iletişim sağlanamadığını bildirmiştir. Vali, şimdilik 8 kişinin hayatını kaybettiği ve 11 evin tamamen yıkıldığını da raporun da eklemiştir.⁹²⁴ Aynı gün ilerleyen saatlerde Vali Ünlüer, bölgedeki durum hakkında daha detaylı bilgiler aktardığı yeni bir raporu daha Hükümete sunmuştur. Vali ikinci raporunda; İkizdere, Güneysu ve Kalkandere'de toplam 6 kişinin hayatını kaybettiğini, selin en büyük hasarı İkizdere mevkiinde gerçekleştiğini, Çamlık Deresi civarı hakkında hala bilgi sağlanamadığını, bölgede hidroelektrik santralinin sel ve heyelan neticesiyle zarara uğradığını, ulaşım yollarının yaya dahi geçilemeyecek vaziyette tahrip olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Vali, 2 dükkân, 1 ev ve 1 değirmenin tamamen yıkıldığını ve acil yardımların bölgeye sevk edilmesi için yolların bir an önce tamir edilmesini de raporunda

⁹²² BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

⁹²³ "Trabzon Ve Rize'de Zarar 20 Milyon", *Milliyet*, 23.05.1959.

⁹²⁴ Vali'nin ilk günkü raporu hakkında detaylı bilgi almak için Bkz. BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

eklemiştir.⁹²⁵ Dönemin ulusal basınında da bölgede ilk gün yaşanan felaket hakkında bilgiler yer almıştır. “*Milliyet*” Gazetesi’nin 22 Mayıs günü yayınladığı habere göre; bölgede ölü sayısının 30’a yükseldiğini, birçok ulaşım yolunun zarara uğradığını ve 8 köprü ile elektrik santralinin yıkıldığını, birçok kaza ve köylerle ulaşım ve irtibatın sağlanamadığı belirtilmiştir. Son olarak Gazete, Rize, Trabzon ve Giresun’da birçok bağ bahçenin sular altında kalarak zararın 20 milyona yakın olduğunu da sayfalarına aktarmıştır.⁹²⁶

Selin ilerleyen günlerinde bölgede yaşanan afet hakkında valilikler tarafından Hükümete gönderilen raporların ardı arkası kesilmemiş, anbean selin tahribatı ve gelişmeler hakkında önemli bilgiler aktarmışlardır. 22 Mayıs günü Trabzon ve Rize Vilayetlerinden Hükümeti bilgilendirecek raporlar sunulmuştur. Bu konuda Trabzon Valisi İsmail Hakkı Baykal, selden hayatını kaybeden vatandaşlar hakkında detaylı bilgiler aktararak; kaza ve köylerde toplam 9 kişinin hayatını kaybettiğini, 17 hayvanın telef olduğunu ve birçok ev, dükkân ve otellerin selden zarar gördüğünü ve vilayet yollarında tahribatın büyük olduğunu ulaşıma henüz yolların açılmadığını bildirmiştir.⁹²⁷ Rize Valisi de bir önceki raporunda belirttiği üzere selin en fazla hasara yol açtığı bölge olan İkizdere mevkiine giderek incelemelerde bulunmuş, tetkikleri neticesinde Vali Yardımcısı Galip Alaçayır, detaylı bir raporu, Hükümete sunmuştur. 22 Mayıs günkü raporda, İkizdere özelinde; 4 kişinin hayatını kaybettiğini, 6 ev, 2 değirmen ve belediyeye ait mezbahanın yıkıldığını, şu ana kadar maddi zararların tespitinin mümkün olmadığını, Çamlık ve Cıvımlı Regülatörlerinin ve birçok setlerin yıkıldığını bu sebeple köylerin sular istila ettiğini bildirmiştir. Son olarak Vali Yardımcısı; bölgede acil alınması gereken tedbirler konusunda da detaylı bilgileri aktararak raporunu tamamlamıştır.⁹²⁸

Yağmurun durması ve sel sularının 22 Mayıs günü çekilmesiyle birlikte bölgede yaşanan felaketin bilançosu daha da netleşmeye başlamıştır. Sel suların özellikle ulaşım hatlarına zarar vermesine rağmen bölgede kasaba ve köylerde tahmin edilen yıkım ve can kaybı olmamıştır. 23 Mayıs itibariyle Trabzon merkezde 150’ye yakın dükkân zarar

⁹²⁵ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

⁹²⁶ “Trabzon Ve Rize Sel Felaketine Uğradı”, *Milliyet*, 22.05.1959.

⁹²⁷ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

⁹²⁸ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

görürken, Maçka'da 5 dükkân, Çaykara'da bir okul, bir cami ve bir de kamu binası selden zarar görmüştür.⁹²⁹ Haziran itibariyle bölgeyi ziyaret eden Bayındırlık Bakanı Ahmet Tevfik İleri, mahalli yetkililer tarafından yapılan çalışmalarını yerinden takip ederek, bölgede selin bilançosu hakkında da bilgiler almıştır. 5 Haziran günü aldığı malumatlar doğrultusunda bir rapor hazırlayan Bakan İleri, özellikle ulaşım yollarındaki tahribat hakkında detaylı bir rapor hazırlamıştır. Halen bölgede birçok ulaşım yolunun trafiğe kapalı olduğunu bildiren Bakan, bölgede elektrik ve su şebekelerinin büyük zarara uğramasından dolayı kasaba ve köylere su verilemediğini bildirmiştir. Raporda Bakan İleri, selden hayatını kaybeden vatandaşın sayısını 11'e ulaştığını bildirirken, bölgede yolların açılmasına çalışılmakta olduğunu ve afetzedelere yardımların devam etmekte olduğunu bildirmiştir.⁹³⁰ 8 Haziran günü de Trabzon Valisi İsmail Hakkı Baykal da Başbakanlığa gönderdiği raporda; yolların büyük bir kısmının açılmasına rağmen hala kapalı yollar olduğuna ve bu bölgelerde çalışmaların yürütüldüğüne değinmiştir. Sel bilançosu hakkında da Vali Baykal; 10.371 dönüm arazinin zarar gördüğüne, Çaykara Kazası'nda; 200, Maçka Kazası'nda; 27 evin sel riski taşıdığını, şimdiye kadar 9 kişinin hayatını kaybettiğini, 89 ev, 92 dükkân, 38 okul, bir cami, 19 değirmenin yıkıldığını ve 24 büyükbaş hayvan telef olduğunu bildirmiştir. Son olarak Vali bölgede hiçbir kasaba ve köyün selden mahsur durumda kalmadığını, bütün köylerle irtibatın sağlandığını bildirmiştir.⁹³¹ Yaklaşık iki hafta boyunca süren arama kurtarma çalışmaları, Vali'nin 8 Haziran günü gönderdiği rapordan da anlaşılacağı üzere bölgede sonlandırılmış, selin bilançosu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra 1959 yılında dönemin basınında yer alan haberlerde ve Cumhurbaşkanlığı arşiv kayıtlarında selden hayatını kaybedenler hakkında çeşitli bilgiler yer almaktadır. 1959 sel afeti hakkında yapılan çalışmalar neticesinde selden hayatını kaybedenlerin sayısı 13 olarak netleşmiş ve literatürde yerini almıştır.⁹³²

2.4.4.1. Trabzon-Rize Sel Felaketi'nde Tedbir ve Yardımlar

19 Mayıs gecesi başlayan sel felaketi ile çaresiz durumda kalan köylüler, derhal durumu yetkililere zor şartlarda ulaştırdıkları telgraflarla bildirmiş ve yardım taleplerinde

⁹²⁹ "Trabzon Ve Rize'de Zarar 20 Milyon", *Milliyet*, 23.05.1959.

⁹³⁰ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

⁹³¹ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

⁹³² Ömer Yüksek vd., "Doğu Karadeniz Havzası Taşkınları Üzerine Genel Bir Değerlendirme" *Taşkın, Heyelan Ve Dere Yataklarının Korunması Konferansı Bildiri Kitabı 07-08 Ağustos 2008*, (Trabzon: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü), 22.

bulunmuşlardır. İlk haberlerin köylü tarafından mahalli yetkililere ulaşmasıyla birlikte harekete geçen valilikler hızlı bir şekilde arama kurtarma çalışmalarına başlamışlardır. Ancak ilk gün selin şiddeti ve heyelanlardan dolayı ulaşım yollarında yaşanan sıkıntılar kurtarma çalışmalarını yavaşlatmıştır. Sel mintikasına giden valiler, bölgede kurtarma çalışmalarını güçlükle ilerlemesine sebep olan yolların bir an önce tamirinin gerçekleştirilerek, çalışmaların hızlanmasını istemişlerdir. Kendi imkanlarıyla bölgede halkla beraber el ele vererek, yolların açılması için büyük çaba harcayan valilik, Hükümet'den de Erzurum Karayolları Bölge Müdürlüğü ekiplerini ve İller Bankası fen heyetlerinin acil gönderilmesini talep etmişlerdir. Ayrıca bölgede mahsur kalan halkın açlıkla karşı karşıya olduklarını bildirerek, acil Erzurum yolunun tamiri gerçekleştirilerek bu yol aracılığıyla buğday gönderilmesini de Hükümet'den talep etmişlerdir. Valilikler, gönderilecek acil yardımların mümkün olan tek yol olarak İspir-Rize yolu olduğunu da belirterek acil yardım taleplerini yinelemişlerdir.⁹³³

Valiler, kurdukları arama kurtarma ekipleriyle yürüttükleri çalışmaları da gün gün raporlar halinde Hükümeti bilgilendirerek, yardım taleplerini de yinelemişlerdir. İlk gün itibariyle bölgede kurtarma çalışmaların yolların bozukluğu nedeniyle pek mümkün olmamasından dolayı, Rize Valisi'nin emriyle tel köprü kurularak, halkın tahliyesini bu yolla sağlamaya çalışmışlardır. Ayrıca halkın büyük bir kısmının halen sel suları sebebiyle mahsur halde olması, köylerin acil yiyecek ihtiyacının karşılanmasını zaruri kılmıştır. Bundan dolayı Valilik, 4.000 kilo buğdayı hayvanlar vasıtasıyla köylere nakil etmişlerdir. Rize Valisi, Kızılay'ın da bir an önce afetzedeler için yardım etmesini Hükümete bildirerek, Cemiyet'den ilk etapta 60.000 lira ve 30 kadar çadır göndermesini istemiştir.⁹³⁴ Valiler yardım taleplerini yinelerken kendi imkanları ile de yardım çalışmalarını yürütmeye çalışmışlardır. Bu hususta Trabzon Valisi İsmail Hakkı Baykal'ın başkanlığında bir yardım komitesi kurularak, bölgede çalışmalarını bu komite vasıtasıyla organize etmişlerdir.⁹³⁵ Selin ilk günlerinde elde edilen kaynaklar çerçevesinde bölgede Hükümet'in ve mahalli yetkililerin afetzedelere ne şekilde yardımlar yaptığına dair pek bilgi bulunmamaktadır. Öyle görünüyor ki yolların sel sularından tahribata

⁹³³ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

⁹³⁴ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

⁹³⁵ "Trabzon Ve Rize'de Zarar 20 Milyon Lira", *Milliyet*, 23.05.1959.

uğraması, yardımların gönderilmesini engellemiş, valilikler bu sebeple ulaşım yollarının açılmasına öncelik vermiştir.

22 Mayıs günü sonrası yağmurun durması, sel sularının bir nebze olsa şiddetini azaltması ve ulaşım yollarında ekiplerin gayretli çalışmaları sonuç vermiş olsa gerek ki yardım haberleri elde edilen kaynaklarda biraz daha fazla görünmeye başlamıştır. 22 Mayıs günü tetkiklerine devam eden Rize Valisi, selin ilk gününden bu yana yapılan yardım çalışmalarını o gün itibariyle gönderdiği raporda Hükümete bildirmiştir. Vali, iki gün boyunca kurtarılan vatandaşlardan hiçbirinin açıkta bırakılmadığına değinerek, halen İkizdere mevkiinde mahsur durumda olan vatandaşların 10 günlük iâşe ihtiyaçları temin olduğunu ve 32.000 nüfusun iâşe temini işlerinde ilerleme kat edildiğini bildirmiştir. Vali, acil yardım taleplerini ilk gün olduğu gibi tekrar yineleyerek bölgeye acil olarak, buldozer, kompresör ve 120.000 galon benzinin gönderilmesini de istemiştir.⁹³⁶ Valilerin talepleri doğrultusunda, Ankara harekete geçerek yardım ve yiyecek malzemelerini 22 Mayıs günü sel mıntikasına ulaşmıştır.⁹³⁷ Yine valilerin raporlarında bilhassa üzerinde durdukları noktalardan biri, afetzedelerin yiyecek sıkıntıları olmuş, bu hususta Hükümet, TMO Genel Müdürü Suat Bolayır'ı Trabzon'a göndererek bölgedeki yiyecek sıkıntısı ile ilgilenmesini istemiştir. 22 Mayıs günü yaptığı incelemeler ve çalışmalar sonucunda Bolayır, Hükümete sunduğu raporda bölgeye Erzurum yolu ile İkizdere'ye 10 kamyon buğday sevk edildiğini, Trabzon'dan Rize'ye motorlu vasıtalarla şimdilik 130 ton buğday sevkiyatı yapıldığına ve bu sevkiyatın 2.000 tona kadar devam edeceğini bildirmiştir. Ayrıca Bolayır, bölge bölge kaza ve köylerin buğday ihtiyaçlarına da raporda yer vererek, olası bir ihtiyaç halinde başka sahalara da sevkiyatın gerçekleştirileceğini bildirmiştir. TMO yanı sıra Bayındırlık Bakanlığı da yiyecek sıkıntısına el atarak bölgedeki ekipleri ve motorlu vasıtalarla afetzedelerin iâşe ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır.⁹³⁸ Afetzedelere sağlanan buğday yardımlarına rağmen afet sahasında açlık riskinin önüne geçilememiş, 25 Mayıs günü Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen, Adnan Menderes'e yazdığı mektupta; bölgede sel nedeniyle buğday ambarlarına ulaşılammakta olduğunu, bu nedenle vilayetin 600.000 lira ve 5 buldozere acil ihtiyacı olduğunu bildirmiştir. Aynı konuya 1 Haziran günü Trabzon Valisi Baysal'da değinerek, köy yollarının halen tıkalı

⁹³⁶ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

⁹³⁷ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01; "Trabzon Ve Rize Sel Felaketine Uğradı", *Milliyet*, 22.05.1959.

⁹³⁸ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01; "Trabzon Ve Rize'de Zarar 20 Milyon Lira", *Milliyet*, 23.05.1959.

olduğu ve 5 buldozerin acil bölgeye gönderilmesini talep etmiştir. Ticaret Bakanı ve Trabzon Valisi'nin acil talepleri Ankara tarafından karşılık bulmuş, bu hususta Karayolları Genel Müdürlüğü görevlendirilmiştir. Hemen işe el koyan Müdürlük, bölgede yolların açılması için; 20 kamyon, 5 buldozer, kompresörler ve kaynak makineleriyle birlikte çeşitli malzemeler göndermiş, Müdür Fevzi Ataç da İstanbul'dan hareket ederek çalışmalarını yakından takip etmiştir.⁹³⁹

Haziran itibariyle sel mıntikasında hayat normale dönmeye başlamış, kısmen yollar açılmış ve köyleri sel suları terk etmeye başlamıştır. Bölgede Hükümet ve mahalli yetkililer tarafından oluşturulan ekiplerce yardımlar ve çalışmalar sürmekte, yöneticiler tarafından da çalışmalar yakından takip edilmektedir. Haziran başı itibariyle bölgede tetkiklerde bulunmak üzere Hükümet tarafından gönderilen Bayındırlık Bakanı İleri, 5 Haziran günü sunduğu raporda alınan tedbir ve yardımlar hakkında bilgiler vermiştir. İleri raporunda; yol çalışmaları neticesinde sahil yolu ve transit yolunun açıldığını, çalışmaların ağırlığı köy yollarına çevrildiğini ve Erzurum yolunun da haftaya açılacağını bildirmiştir. Bu çalışmalarda Trabzon İline 4 buldozer, Rize Vilayetine iki kamyon ve bir yükleyici verildiğini de Bakan raporunda eklemiştir. Bakan İleri sunduğu raporda yollarda çalışmalar hakkında detaylı bilgilerinin yanı sıra afetzedeler yararına kullanılmakta olan nakdi yardımlara da yer vermiştir. İleri, 600.000 lira nakdi yardımın Trabzon'a ve 450.000 liranın da Rize'ye tahsis edildiğini bildirerek, yardımların süreceğini de raporunda son olarak eklemiştir. 8 Haziran günü bu kez Trabzon Valisi yürütülen çalışmalar ve yardımlar hakkında Ankara'ya bir rapor sunmuştur. Raporunda Vali; Trabzon-Erzurum yolunun açıldığını, vilayet yollarının birçoğunun trafiğe açıldığını ve 8-10 gün sonra çalışmaların tamamlanacağını bildirmiştir. Ayrıca Vali yolların bu denli geç açılmasında istenilen buldozerlerin geç gönderilmesinden kaynaklı olduğunu bildirerek, küçük bir sitemde bulunmuştur. Vali, bölgedeki yardım çalışmalarına da raporunda yer vererek, selden dolayı evleri zarara uğrayan vatandaşların tahliyeleri tamamlandığını, iaşe sıkıntısının ortadan kalktığını ve afetzedelerin günlük ihtiyaçlarını tam teşekküllü karşılandığını bunun yanı sıra Kızılay'dan gönderilen nakit, yiyecek ve gıda malzemelerin afetzedelere dağıtımına devam edilmekte olduğunu da raporunda eklemiştir.⁹⁴⁰

⁹³⁹ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

⁹⁴⁰ BCA BKK 30 01 00 00/ 121 773 01.

1959 yılında Trabzon ve Rize sel felaketi ile ilgili arşiv kayıtlarının yetersiz oluşu, dönemin ulusal basınında birkaç günlük haberler haricinde haber değeri görmemesi ve literatürde bu afet hakkında kaynak bulunmamasından dolayı selde yapılan yardımlar ve tedbirler hakkında pek bilgiye ulaşılamamıştır. Bölgede hayatın normale dönmesiyle devletin aldığı önlemler ve afetzedelerin yaralarının sarılmasına yönelik çalışmalara ulaşılamamıştır. Ayrıca yurtiçinde olduğu kadar yurtdışında da sel afeti pek bir değer görmemiştir. Bu hususta daha önceden de belirttiğimiz gibi sel afetinin etkilerinin daha yerel kapsamda oluşu ülkelerin tutumuna etki ettiği söylenebilir.

Bu dönemde Hükümet, afetler kapsamında da genel çalışmalar yürütmüştür. Bu hususta 1958 yılında Hükümet'in çalışmalarına başladığı “*Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun Layihası*” 1959 Mayıs ayı ile itibariyle layiha üzerinde çalışmalarını tamamlayarak, 53 maddelik kanunu meclisin onayına sunmuş ve büyük oy çoğunluğuyla kabul edilerek, Resmî Gazete’de yayınlanmıştır.⁹⁴¹ 25 Mayıs günü Resmî Gazete ile yürürlüğe giren kanunla birlikte doğal afetler karşısında yapılacak tedbir ve yardımlar hakkında Hükümet detaylı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Kanunun meclisten geçtiği günlerde, Trabzon-Rize sel felaketinin de yaşanmış olması, bu kanunla, belirlenen yardım ve tedbirlerin ilk uygulandığı afetlerden birisi olduğu kanaatimizi güçlendirmekte ve devletin yaşanan sel afetinde önemli tedbirler aldığına dair düşüncemizi pekiştirmektedir.

2.5. SINIRI AŞAN SULARDA YAŞANAN SEL FELAKETLERİ VE DIŞ POLİTİKA EKSENİ

Su, tüm doğal kaynaklardan farklı olarak insanlığın temel ihtiyacı ve canlılığın temel gereksinimi olmasından dolayı tarih boyunca toplumlar için ulaşımı ve kontrolü önemli olmuştur. Uygarlıkların gelişimi ve refah düzeyleri, su kaynaklarına kolay ulaşabilme ve suyu kontrol edebilmeleri ile doğru orantılı ilerlemiştir. İnsanlığın, yaşamın temel kaynağı suya olan bu gereksinimi ve uygarlıkların gelişmesindeki önemi sebebiyle, yüzyıllar boyunca kurulan uygarlıklar arasında yaşanan çatışmaların temel nedenleri

⁹⁴¹ Kanun hakkında detaylı bilgi için bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 4; Devre: XI, İçtima: 1, (18.06.1958): 505; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:7, Devre: XI, İçtima: 2, (02.02.1959): 4-21; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt: 7, Devre: XI, İçtima:2, (04.02.1959): 27-38; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:8, Devre: XI, İçtima: 2, (27.04.1959): 396-411; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:9, Devre: XI, İçtima: 2, (04.05.1959): 3-15; “Umumi Mayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 7269 (25.05.1959): 21695-21699.

arasında yer almıştır. Buna örnek vermek gerekirse M.Ö. 2500’lü yıllarda iki Sümer Şehri Lagash ve Umma, Dicle Nehri suları için giriştikleri savaflara, aralarında yaptıkları anlaşma ile son vermişlerdir.⁹⁴² Birleşmiş Milletler Örgütü’ne bağlı FAO (Gıda ve Tarım Örgütü) raporuna göre; M.S. 805’den 1984 yılına kadar su kaynakları ile ilgili 3.600’den fazla anlaşma imzalanmıştır.⁹⁴³ 18. YY’da gerçekleşen Sanayi Devrimi ile endüstrileşme, dünya nüfusunun hızla artışı, sudan elektrik üretimi gibi etmenler suyun kullanım alanında çeşitlilik ve sıklığını arttırmıştır. Ayrıca dünya su kaynakları toplamına bakıldığında içilebilir su kaynaklarının yalnızca %2,5’luk gibi küçük bir dilimi tatlı su kaynaklarını kaplaması, artan nüfusla birlikte suya olan ihtiyacı daha da arttırmıştır.⁹⁴⁴ Yukarıda saydığımız çeşitli etmenler, devletlerin su kaynaklarına hakimiyetini önemli kılarak, devlet çıkarlarının çatışma zeminini oluşturmuştur.

Birleşmiş Milletler’in 2013 yılındaki rapora göre; dünyada, iki veya daha fazla ülke sınırlarından geçen 276 su havzası bulunmaktadır.⁹⁴⁵ Su kaynaklarının, devletlerin oluşturduğu fiziki sınırlardan bağımsız oluşu, sınırı geçen suların ülkeler tarafından adaletsiz kullanımı ve ülkelerin bu sulara hak iddia etmeleri gibi nedenlerle ülkeler arası sorunlar ortaya çıkmış, bu konuda uluslararası alanda ve devletlerin kendi aralarında çözüme kavuşturmaya çalışmışlardır. Çözüm arayışına giren ülkelerle birlikte ortak su kaynakları hususunda, “sınır aşan”, “ulusal su”, “ortak su”, “uluslararası sular” olarak çeşitli terimler ortaya çıkarılarak, gerek devletler çıkarlarını korumak amacıyla bu terimler çerçevesinde ifade ederek sorunları çözmeye çalışırken, gerekse uluslararası alana taşıyarak su kaynakların adilane şekilde kullanılması için çözüme kavuşturmaya çalışmışlardır. 20. Yüzyılla birlikte yaşanan Oder Nehri Olayı ile iki veya daha fazla ülkenin kullandığı sulara “uluslararası su” kavramı adı veren Uluslararası Adalet Divanı, ilk kez bu tip ülkeler arasında gerçekleşen anlaşmazlıkları tanımlamıştır. İlerleyen

⁹⁴² Jerome Delli Priscoli & Aaron T. Wolf, *Managing and Transforming Water Conflicts*, (Newyork: Cambridge University Press,2010), 62.

⁹⁴³ Priscoli & Wolf, a.g.e., 62.

⁹⁴⁴ Fatma Tombul, “Uluslararası Antlaşmalar Çerçevesinde Meriç Havza’sında Su Yönetimi”, *Andaolu Üniversitesi Bilim Ve Teknoloji Dergisi*, C.15, S.2,(2014): 148; M. Murat Köle, “1954-2016 Dönemi Türkiye Sınırışan Sular Politikası”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.35,(2017): 123.

⁹⁴⁵ United Nations University, *Water Security and The Global Water Agenda*, (Canada: United Nations University Institute for Water, Enviroment and Health, 2013), 7.

yıllarda devletler arası devam eden sorunlar ile birlikte Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından “sınırı aşan sular” kavramı ortaya atılmıştır.⁹⁴⁶

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte kara sınırlarınının 615 km'si akarsular tarafından çizilmiştir. Türkiye'nin sınırlarını belirleyen akarsularda gerek memba (su kaynağı) gerekse mansap (Akarsuların göl veya denizlere açıldığı bölgelerde akarsuyun etkisi altında kalan, su ürünleri üretimine elverişli alanlar) ülke durumundadır. Türkiye; Yunanistan, Bulgaristan, Eski Sovyetler Birliği üyeleri (Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan), Suriye ve Irak'la ortak su havzalarını paylaşmaktadır.⁹⁴⁷ Türkiye'nin sınırı aşan sular olarak tanımladığı bu akarsular üzerinde, komşu ülkelerle zaman zaman yaşanan anlaşmazlıkların yanı sıra ülkeler arası iş birliği ile ortak çalışmalar gerçekleştirilerek sulardan fayda sağlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte sınırı aşan sularda gerçekleşen taşkın hadiselerinde, bazı komşu ülkelerin bu sularda hak iddia etmeleri ile doğru orantılı olarak, afete karşı tutumlarına da şekil vermiştir. Özellikle Suriye'nin, Asi Nehri'nin, ulusal suyu olduğunu iddia etmesi, bu nehir yaşanan taşkınlarda Türkiye'yi haberdar etmemesi ve afete karşı ortak çalışma yürütmemesi Türk tarafında zararlara yol açmıştır. Suriye'nin tam tersi tutum takınan Yunanistan ve Bulgaristan ise Meriç, Arda ve Tunca Nehir'lerinde yaşanan taşkınlarda Türk tarafıyla komisyonlar oluşturarak, bu afete yönelik ortak çalışmalar yürütmüştür. Tezimin başlığına sadık kalmak amacıyla “sınırı aşan sular başlığı” altında yalnızca bu nehirlerde yaşanan taşkın hadiseleri ve dış politikadaki rolü üzerinde durmaya çalışacağım.

2.5.1 Meriç Havzası

Meriç Nehri, Bulgaristan'ın Rodop Dağları'ndan doğup, Batı Trakya'dan gelen Arda ve Bulgaristan'dan gelen Tunca Nehirleriyle birleşerek,⁹⁴⁸ Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan ile sınırı oluşturmaktadır. Meriç Havzası, Türk, Yunan ve Bulgar topraklarında toplam 56.000 km²'lik bir alanı kaplamakta, havzanın 8.700 km²'si Türk

⁹⁴⁶ Bu kavramlar hakkında geniş bilgi almak için Bkz. Duygu Doğu Kırkıcı, “Sınırı Aşan Sular Bağlamında Türkiye, Suriye ve Irak İlişkileri”, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi: T.C Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2014): 20-26; Levent Aytemiz ve Timuçin Kodaman, “Sınırı Aşan Sular Kullanımı ve Türkiye-Suriye İlişkileri”, *TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiri Kitabı, 21-23 Mart 2006, C.2* (Ankara: TMMOB, 2006): 527-537; Köle, a.g.m.,125.

⁹⁴⁷ Türkiye'nin ortak komşu ülkelerle kullandığı su havzalarında bulunan ve sınırı oluşturan akarsular hakkında detaylı bilgi için Bkz. Köle, a.g.m.,127.

⁹⁴⁸ Kırkıcı, a.g.t., 55; Tepekaya, a.g.m.,152.

topraklarında yer almaktadır. Nehrin, 61 km'si Türk-Bulgar sınırını oluştururken, 200 km'si de Türk-Yunan hududunu belirlemektedir.⁹⁴⁹ Nehir, Türk karasularında sonlanması sebebiyle mansap ülke durumunda olan Türkiye, havzada görülen taşkın olaylarında da en fazla maddi ve manevi zarar gören ülke durumundadır. Havzanın klimatolojik ve jeomorfolojik özellikleri nedeniyle taşkın olaylarına müsait olması bu bölgenin en önemli sorunu haline gelmiştir. Meriç Nehri'nde yaşanan taşkın hadiselerinde üç ülkede zarar görmesine rağmen, uluslararası alanda ortak bir anlaşma imzalanarak taşkın sorunu çözüme kavuşturulamamıştır. Meriç Nehri taşkınlarını çözüme kavuşturmak amacıyla yapılan görüşmeler, Türkiye ile Bulgar ve Yunan Hükümetlerinin ayrı ayrı aralarında yaptıkları anlaşmalarla bir neticeye ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasında Meriç Havza'sına dair ilk anlaşma, Lozan Barış Anlaşması'na dayanmaktadır. 1923 yılında imzalanan anlaşmanın ilk faslını oluşturan “*Araziye Müteallik Ahkam*” bölümünün 2.,5. ve 6. maddeleriyle⁹⁵⁰ belirlenerek, Meriç Nehri'nin ana hat kolunun orta hattının sınır olarak kabul edilmesi hükme bağlanmıştır. Ayrıca Lozan Anlaşması'nın 109. Maddesiyle de, hudut nehirleri hakkında komşu ülkeler arasında doğabilecek anlaşmazlıklar kesin çözüme kavuşturulmuştur. Anlaşma maddesinde hudut nehrinde taşkınlar ve bu konuda ülkelerin yapacağı ıslah çalışmaları yer almıştır. 109. maddeye göre; Aksine hükümler olmadıkça, yeni bir sınırın çizilmesi yüzünden bir devletin sularının düzeni (kanal açılması, su baskını, sulama ya da benzer işler) öteki devlete bağlı olduğundan yapılacak işlerle devletler arasında her birinin çıkarı ve kazanılmış haklarını korumaya yönelik anlaşmalar yapılmalı, anlaşma olmazsa hakem yolu ile çözülmesi gerektiği hükme bağlanmıştır.⁹⁵¹ Görüldüğü üzere Lozan Anlaşması ile belirlenen hükümler sonucu Türk-Yunan sınırı Meriç Nehri kabul edilirken, iki ülkenin sularından fayda sağlaması, ülkeleri bu nehrin taşkınlarına karşı yapılacak her türlü çalışmayı da tek taraflı yürütemeyeceğini belirlemiştir. Özellikle Meriç Nehri'nin özelliğinden dolayı taşkın afetine yatkın olması, devletlerin bu hususta ortak çalışmalar yürütmesini zorunlu kılmıştır.

1931 yılı ile birlikte Meriç Nehri taşkınlarını tek taraflı çözüme kavuşturulamayacağını anlayan ülkeler, ortak bir çalışma yürütmek amacıyla nehrin

⁹⁴⁹ A.g.t., 55.

⁹⁵⁰ *Düstur*, Tertip:3, Cilt:5, (11 Ağustos 1339): 19-22.

⁹⁵¹ *Düstur*, Tertip:3, Cilt:5, (11 Ağustos 1339): 108-109.

yataklarına setler inşa etmek amacıyla Türk ve Yunanlılardan oluşacak bir karma komisyon teşkil edilmesine karar verilmiştir.⁹⁵² 1933 yılı ile birlikte Türk-Yunan komisyonu tarafınca; Meriç sahilini taşkınlara karşı güçlendirme, Bosna Köy yolu, Kuleli Burgaz Köprüleri ve ıslah projeleri gibi çalışmalar yürütülmüş, iki hükümet tarafınca onayına sunulan projeler 15 Ekim 1933 tarihinde son şeklini almıştır. 1934 yılında Türkiye, projeyi Bakanlar Kurulu kararıyla kabul etmiştir.⁹⁵³

Türk-Yunan Komisyonu tarafınca yürütülen Meriç Nehri ıslah çalışmaları, 1934 yılında daha kapsamlı ele alınarak, “*Meriç-Evros Irmağı'nın Her İki Kıyısında Hidrolik Tesisatın Tanzimi*” adı altında toplanmış ve her iki Hükümet tarafından onaylanmıştır. 20 Haziran 1934 günü Ankara’da Türk ve Yunanlı yetkililer tarafından imzalanan anlaşma 18 Mayıs 1935 yılında Resmî Gazetede yayınlanmasıyla yürürlüğe giren anlaşma, 1936 yılında anlaşmaya eklenen ek kanun layihaların onaylanmasıyla son şeklini almıştır.⁹⁵⁴ Anlaşma, Meriç üzerinde her iki tarafı da yakından ilgilendiren konuları içermekte ve ortak ıslah çalışmalarını kapsamaktadır. Dört kısımdan oluşan anlaşmanın ilk kısmında; Türk ve Yunan taraflarınca inşa edilen yapıların taşkına neden olanlarının yıkılmasına, ikinci kısımda; Meriç Nehri üzerine yapılacak her türlü taşkınları önlemeye yönelik tesislerin belirlenmesine, üçüncü kısımda; her iki tarafın yaptığı çalışmalardan birbirlerini haberdar etmesi ve ortak hareket edilmesine; dördüncü kısımda ise; işlerin komisyonlarca kontrolü ve taraflarca yapılan inşaatların, öteki tarafa zarara uğratmamasına gibi konuları içermiştir.⁹⁵⁵ Görüldüğü üzere Türk ve Yunan tarafı imzaladığı anlaşmayla, uzun yıllar iki tarafında büyük zarara uğradığı taşkınlara tek taraflı çözülemeyeceğini anlamış, iki ülkenin ortak sorunu üzerinde işbirliğinin önemi vurgulanarak, ortak hareket etme kararı almışlardır.

⁹⁵² BCA BKK 030 018 01 02/ 18 17 08.

⁹⁵³ BCA BKK 030 018 01 02/38 56 07; BCA BKK 030 018 01 02/40 74 19; BCA BKK 030 018 01 02/46 43 14.

⁹⁵⁴ “Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Ankara’da 20 Haziran 1934 Günlemecinde Yapılan Meriç - Ebro Irmağının Her İki Kıyısında Yapılacak Hidrolik Tesisatın Tanzimine Müteallik İtilâfın Tasdikına Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 2719(25.05.1935): 5209-5212; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:13, Devre:5, İçtima:2, (13.11.1936): 29; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:13, Devre:5, İçtima:2, (20.11.1936): 52-57.

⁹⁵⁵ “Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Ankara’da 20 Haziran 1934 Günlemecinde Yapılan Meriç - Ebro Irmağının Her İki Kıyısında Yapılacak Hidrolik Tesisatın Tanzimine Müteallik İtilâfın Tasdikına Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 2719(25.05.1935): 5209-5212; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:13, Devre:5, İçtima:2, (20.11.1936): 52-57.

Lozan Anlaşması hükümlerince ancak tek taraflı gerçekleştirilebilen taşkın korunma çalışmaları, 1936 yılı ile her iki tarafça onaylanarak yürürlüğe girmesiyle birlikte artık iki ülke taşkınlara karşı ortak hareket edebilmektedir. Anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle beraber Meriç Nehri'nin taşkınlardan korunmaya yönelik çalışmalarda bu yıldan itibaren hız kazanmıştır. 1938 yılı ile birlikte anlaşmanın doğrultusunda projelerin hayata geçirilmesine yönelik, Türk ve Yunan heyetler arasında görüşme trafiği yaşanmıştır. İlk olarak Yunanistan Batı Trakya Umum Valisi, Edirne'ye ziyarette bulunarak, dostlukların geliştirilmesi adına ve Meriç Nehri taşkınları hakkında Trakya Umum Müfettişi Kazım Dirik ile görüşmüştür.⁹⁵⁶ Batı Trakya Umum Valisi'nin bölgeden ayrılmasıyla, bu kez Meriç Nehri'nin her iki tarafında yapılacak su işleri hakkında Yunan heyeti Edirne'ye gelerek, Türk yetkililerle görüşmüş ve ortak kararlar alınmıştır. Heyetlerin aldığı kararlar 30 Mayıs günü Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiştir.⁹⁵⁷ Bakanlar Kurulu'nun kabulüyle Meriç üzerinde yapılacak ıslah çalışmaları için Türk tarafı 150.000 liralık bir bütçe hazırlamıştır.⁹⁵⁸ Yine 1938 yılında Meriç taşkınlara karşı ülkeler arası anlaşmalar göze çarpmaktadır. Bu hususta 1938 yılında Balkan Antantı üyelerinin katıldığı Atina Askeri Konferansı'nda Meriç Nehri hakkında ortak kararlar alınmıştır. Konferansta alınan kararlar doğrultusunda, Türk ve Yunan tarafı Meriç üzerine bir köprü inşası kararı almış, bu konu hakkında bölgede köprünün yer tayini ve etütlerini gerçekleştirmek amacıyla Dedeoğaç'ta heyetler bir toplantı yapma kararı almıştır. Türk tarafını temsil etmesi için Su İşleri Yardımcısı Namık Kiper'in başkanlığında bir heyet gönderilmiş, iki ülke heyetleri 3 Temmuz günü toplanmıştır. 9 Temmuz günü heyetler ortak kararlar alarak toplantıyı sona erdirmişlerdir.⁹⁵⁹ Toplantıda alınan kararlar; nehrin ıslahı, sulama işleri ve köprünün yapımı hakkında konuları içermiş, 20 Mayıs 1940 tarihinde Bakanlar Kurulu toplantısında heyetlerin aldığı kararlar onaylanmıştır.⁹⁶⁰ Mustafa Kemal'in, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasıyla birlikte "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" sözüyle belirlediği Türk dış politikası ile yıllarca anlaşmazlıklar ve savaşlarla düşmanlıklarını sürdüren iki ülke arasında buzlar erimştir. Atatürk'ün ölümünden sonra bu politikadan şaşmayan Türk Devleti, Yunan Hükümeti ile dostluk bağlarını güçlendirerek, yaşadıkları ortak sorunlarda beraber hareket etmişler ve çeşitli

⁹⁵⁶ BCA BKK 30 010 00 00/73 480 07.

⁹⁵⁷ BCA BKK 30 018 01 02/83 48 04.

⁹⁵⁸ BCA BKK 30 018 01 02/84 82 18.

⁹⁵⁹ BCA BKK 30 018 01 02/87 49 16; BCA BKK 30 018 01 02/88 75 18; BCA BKK 30 018 01 02/87 64 08

⁹⁶⁰ BCA BKK 30 18 01 02/91 47 17.

konularda işbirliklerine adım atmışlar, bu Meriç Nehri taşkınlarında da kendini göstermiştir. Ancak ileriki yıllarda dünyanın içinde bulunduğu şartlar, iki ülke arasında kurulan işbirliğini kesintiye uğratmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla 1941 yılında Yunan toprakları, İtalya ve Almanya'nın saldırılarına maruz kalmış, Yunanlıların direnişine rağmen işgale engel olunamamıştır. Bu sebeple iki ülke arasında Meriç taşkınları için geliştirilen proje ve çalışmalar kesintiye uğrayarak, rafa kaldırılmıştır. 1945 yılında savaşın sonlanmasıyla iki ülke arasında bu konuya yönelik çalışmalar tekrar önem kazanarak, taşkın afetine karşı önlemler alınmaya başlanmıştır⁹⁶¹. Bu dönemde Amerika'nın sağladığı Marshall yardımlarından istifade eden iki ülke, Meriç taşkın koruma projelerini bu kaynaktan finanse etmişlerdir. 1948 yılı ile tekrar Meriç ıslahı hakkında görüşmelere başlayan iki ülke Şubat ayında Atina'da bir toplantı düzenlemiştir.⁹⁶² Meriç Nehri'nin ıslahı ve köprü projeleri hakkında iki ülke arasında görüşmeler aralıklarla devam ederken, 1951 yılında bu projelerin Harza Firması tarafından hazırlanması, İstanbul'da gerçekleşen toplantıda karar verilmiştir⁹⁶³.

1952 yılına gelindiğinde Atina'da Meriç Islah projesi hakkında daha kapsamlı bir toplantı düzenlenmiştir. 12- 16 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilen toplantıda iki ülkenin heyetlerinin yanı sıra Marshall yardım komitesi şefleri de katılarak, projenin son şekli ele alınmıştır. Toplantıda; Meriç taşkınları için Yunanistan topraklarında yapılacak setlerin, Türk topraklarına zarar vermemesi, Ergene Nehri ıslahı için araştırmaların yapılıp, projelerin hazırlanması ve yeni sınırın alacağı şekil konusunda kararlar alınmıştır. Marshall yardımlarından yararlanılması düşünülen projede, ülkelere çıkan maliyetler de bu toplantıda belirlenmiştir. Bu hususta Türkiye'de projenin maliyeti yaklaşık 12.730.000 lira tutarken, Yunan Hükümeti'ne düşen pay ise 9.710.000 lira olarak belirlenmiştir.⁹⁶⁴ Ancak Ergene Nehri üzerinde yapılan projelerin Türk tarafına zarar verecek olması ve Yunan Hükümeti tarafından da hazırlanan projenin maliyetinin fazla olmasından dolayı

⁹⁶¹ Bu konuda 10 Kasım 1948 yılı meclis oturumunda Bakan Nihat Erim, Edirne'yi vuran sel afeti hakkında soru önergesini cevaplarken Yunan Hükümeti ile işbirliğine değinerek, savaş sebebiyle çalışmaların askıya alındığını ve 1948 yılı ile birlikte tekrar Yunan Hükümeti ile görüşülerek, Meriç'in ıslahına başlanacağını bildirmiştir. Bakan'ın açıklaması için Bkz.TBMM *Zabıt Ceridesi*, Cilt:13, Dönem:VIII, Toplantı:3, (10.11.1948): 56-57.

⁹⁶² BCA BKK 30 018 01 02/115 90 04.

⁹⁶³ BCA BKK 30 01 00 00/61 375 03.

⁹⁶⁴ BCA BKK 30 01 00 00/61 375 03.

çalışmalar bir süreliğine kesintiye uğramış, iki taraf bu konularda başka çözüm arayışı içine girmişlerdir. İki ülke arasında bu gibi yaşanan anlaşmazlıkları gidermek için iki ülkenin üyelerinin yer aldığı Meriç Daimi Komitesi kurulmuştur. 1955 yılında Meriç İslah Projesi, iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların çözümüyle tamamlanabilmiştir.⁹⁶⁵

İki ülke arasında Cumhuriyet'in ilk yılları ile birlikte Meriç ıslahı üzerine çeşitli ortak çalışmalar yürütülmüş, dönemin şartları ve iki ülke arasında anlaşmazlıklarla zaman zaman kesintiye uğramış olsa da 1955 yılında projenin inşasına başlanabilmiştir. Bu kez 1960 Askeri Darbesi ile kesintiye uğrayan proje, beş yılda tamamlanan kısmıyla nehrin yatağı değişmiş, Türkiye toprak ve su kaybı yaşamıştır.⁹⁶⁶ Bu dönemden sonrada ıslah çalışmalarına devam eden iki ülke ilk olarak 19 Ocak 1963 yılında “*Türk-Yunan Trakya Hududunun Mühim Kısmını Tayin Eden Meriç Nehri Mecrasının İslahı Dolayısıyla Hudut Tahsisine İlişkin Protokol*” adı altında bir çalışmaya imza atmıştır.⁹⁶⁷ 2001 yılında ise bu kez iki ülke arasında “*Çevresel Koruma Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Metni*” adı altında Meriç havza yönetiminde işbirliği vurgulanmıştır.

Meriç Havzasının bir diğer ortağı Bulgar tarafıyla da Türk Hükümeti'nin kurduğu sınırlı sayıda ortak çalışmalar mevcuttur. Bulgar Hükümeti ile Meriç nehri taşkınları üzerine geliştirilen projeler daha çok tezimin çerçevesi dışında kalarak, 1960'lı yılları ile birlikte hız kazanmıştır. Aslına bakılacak olursa Türk ve Bulgar Devletleri arasında Meriç Nehri hakkında alınan kararlar, 20. yüzyılın ilk çeyreğine dayanmaktadır. Bu hususta 16-29 Eylül 1913'te Bulgar Hükümeti ile yapılan Barış Anlaşması'nın 1 numaralı melfufunda Türk-Bulgar sınırı çizilerek, Meriç Nehri'nin kullanımı hakkında maddeler içermiştir.⁹⁶⁸ Daha önceden de bahsettiğimiz üzere 1923 Lozan Barış Anlaşması'nın 109.maddesiyle sınır sularının kullanımı ve bu hudut sularında yaşanan

⁹⁶⁵ Eroğlu, a.g.e., V.

⁹⁶⁶ Osman Özdemir, “Dünya’da Sınırı Aşan Su Politikaları: Meriç Havzası Değerlendirmesi”, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2015):103.

⁹⁶⁷ “Türk-Yunan Trakya Hududunun Mühim Kısmını Tayin Eden Meriç Nehri Mecrasının İslahı Dolayısıyla 19 Ocak 1963 Tarihinde İmzalanan Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun” *T.C. Resmî Gazete*,813(09.01.1967):1-4; Ayşegül Kibaroğlu, “Meriç Nehir Havzası Sınırtaş Su Politikaları, *Taşkın Su Konferansı Bildirileri 19-20 Haziran 2008*(Edirne: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü DSİ XI. Bölge Müdürlüğü, 2008): 4 ; Kırkıcı, a.g.t, 55; Tombul, a.g.m., 151.

⁹⁶⁸ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku Ve Siyasî Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları*, C.1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,1953):466-467; Seha Meray, “Bazı Türk Anlaşmalarına Göre Komşuluk Münasebetleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.15, S.2(1960):133.

taşkınlarda ülkelerin yükümlülükleri belirlenmiş, Türk ve Bulgar Devletleri, Meriç Nehri taşkınlıklarına bu madde hükmünce hareket etmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Türk ve Bulgar tarafları ilk kez 1927 yılında görüşmüşlerdir. Tunca Nehri'ne Bulgar tarafından yapılması düşünülen sulama tesisatı için taraflar, müzakerelerin başlaması için bir komisyon kurulmasını kararlaştırmışlardır.⁹⁶⁹ Ancak elde edilen kaynakların bu hususta sınırlı kalması, Türk-Bulgar Hükümetlerin yürüttükleri çalışmaların ne şekilde ilerlediği hakkında bize ışık tutmamaktadır.

Meriç Havzası ile ilgili Türk ve Bulgar Hükümetlerinin yürüttüğü ortak çalışmalar ancak 1967 yılında görülmektedir. İki ülke arasında 28 Aralık 1967 yılında Ankara'da imzalanan "*Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli ile Hudut İşaretlerinin Bakımı*" hakkındaki Anlaşma, 27 Mart 1969 yılında Türk tarafınca onaylanmıştır. Anlaşmaya göre Meriç Nehri hudut olarak kabul edilip, nehir üzerine kurulacak taşkın koruma ve sularından faydalanması için kurulacak tesislerin, hattı bozmamasına ve karşı tarafın onayının alınması karara bağlanmıştır.⁹⁷⁰

1968 yılında, Meriç Nehri taşkınları hakkında iki ülke önemli adımlar atmaya başlamıştır. İlk kez 23 Ekim 1968 yılında "*İki Memleket Topraklarından Akar Nehirlerin Sularından Faydalanmada İşbirliği*" adıyla anlaşmaya varan iki ülke taşkınlardan korunma hakkında kararlar almıştır. 25 Kasım 1969'da Türk tarafınca kabul edilen anlaşmada; sınırı aşan suların faydalanırken karşı tarafa zarar vermeme konusunda mutabakata varan ülkeler, taşkına karşı korunma, meteoroloji ve hidroloji verilerinin paylaşma konusunda da anlaşmaya varmışlardır. Ayrıca anlaşma, nehirlerin ıslahı hakkında projelerin geliştirilmesine ve bu konularda anlaşmaların yapılması hakkında maddeler de içermiştir.⁹⁷¹

⁹⁶⁹ BCA BKK 30 018 01 01/26 65 06.

⁹⁷⁰ Anlaşma hakkında detaylı bilgi için Bkz. "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 28 Aralık 1967 Tarihinde Ankara'da İmzalanan «Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Hali ile Hudut İşaretlerinin Bakımı hakkında Anlaşma» ile Bu Anlaşmanın Ekleri Olan «Türk-Bulgar Karma Hudut Komisyonlarındaki Heyetlerin Faaliyet Bölge ve Kısımlarının ve Bu Heyet Başkanları Daimî İkamet Yerlerinin Tespiti Hakkında (1) Numaralı Protokol» ve «Türk-Bulgar Hududu Üzerindeki Hudut İşaretlerinin Muhafazası, Bakımı, Onarımı ve Yenilenmesi ile Kontrolü Hakkında (2) Numaralı Protokol»ün Onaylanmasına Dair Kanun" *T.C Resmî Gazete*, 1141(07.04.1969):267-274. Ayrıca; Tombul, a.g.m.,152; Kırkıcı, a.g.t., 57; Özdemir, a.g.t.,98.

⁹⁷¹ Tombul, a.g.m, s.152; ; Kırkıcı, a.g.t., 57; Özdemir, a.g.t, 98.

İlerleyen yıllarda iki ülke arasında Meriç taşkınları hakkında bir dizi anlaşmalar imzalanmıştır. Bu hususta 4 Aralık 1997 yılında “*Mutlu Dere/ Rezovska Deresi Mansap Bölgesindeki Sınırın Belirlenmesi ve İki Ülke Arasında Karadeniz’de Yetki Alanlarının Sınırlandırılması*” anlaşmasıyla sınır sorunları çözülürken, derenin mansap bölgede sel riskinin önüne geçilebilmesi için temizleme ve yeniden düzenleme konularında anlaşmaya varılmıştır.⁹⁷² Türk ve Bulgar Hükümetleri Meriç Nehri taşkınları hakkında geç adımlar atmış olsa da gelişen ikili ilişkiler doğrultusunda bu afete karşı kesin çözüm için günümüzde de çeşitli projeler hayata geçirilmeye devam etmiştir.

Meriç taşkınları üç ülkenin ortak sorunu olmasına rağmen ikili anlaşmalar haricinde ortak bir çalışmaya imza atılamaması bu sorunun günümüzde de hala devam etmesine ve büyük maddi ve manevi kayıpların yaşanmasına sebep olmaktadır. Eğer bir gün üç devletin yetkilileri, afete karşı ortak bir çalışmaya imza attıkları takdirde, taşkınların önüne geçilebileceği ve bölge halkının refaha kavuşacağı kanaatini taşımaktayım.

2.5.2. Aras Havzası

Aras Havzası, coğrafi konumu ve yağış rejimimin fazla olmasından dolayı su kaynakları açısından zengin bir bölgedir. Bingöl Dağları eteklerinden doğan Aras Nehri, Ermenistan ve Azerbaycan’ın Özerk Nahçıvan Bölgesi (Eski Sovyetler Birliği) ile yaklaşık 243 km’lik sınır oluşturarak, Hazar Denizi’ne dökülür. Arpaçay Nehri ise Allahüekber Dağları’ndan doğarak, Çıldır Suyu ve Güney Kafkasya’dan doğan Gümrü Suyu’nun katılmasıyla, Aras Nehri ile birleşerek sınırı oluşturmaktadır.⁹⁷³

Sınırı oluşturan bu nehirlerle ilgili ilk hukuksal düzenlemeler Türkiye Cumhuriyeti’nin erken dönemlerine kadar dayanmaktadır. Özellikle Arpaçay Nehri ile ilgili Sovyetler Birliği ve Türkiye arasında nehrin sularının paylaşımı, taşkınlarından korunma ve nehrin ıslahı ile ilgili ilk çalışmalar 1926 yılına dayanmaktadır. Bu konuda 1926 yılında Türk-Sovyetler Birliği arasında sınırla ilgili anlaşmazlıkların giderilmesi

⁹⁷² “Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Mutludere/Rezovska Deresi Mansap Bölgesindeki Sınırın Belirlenmesi ve İki Ülke Arasında Karadeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması”, *T.C. Resmî Gazete*, 98/11359 (21.07.1998):1-17 ; Özdemir, a.g.t., 99.

⁹⁷³ Sadık Erdaş “Devletlerarası İşbirliğine Bir Örnek: Arpaçay Barajı İnşaa Süreci Ve Orta Aras Coğrafyasına Siyasal Ve Sosyoekonomik Etkileri”, *Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Aras Havzası Uluslararası Sempozyumu, 17-19 Kasım 2016*,(Nahçıvan: Atatürk Araştırma Merkezi, 2016): 838, Kırkıcı, a.g.t.,59-60, Tepekaya, a.g.m.,150-151.

için oluşturulan karma heyet, Aras Nehri ve Arpaçay sularının kullanımı hususunda da görevli kılınmıştır.⁹⁷⁴ Karma komisyonun yaptığı çalışmalar neticesinde iki ülke arasında bir anlaşmaya varılarak, 8 Ocak 1927’de resmî anlaşma imzalanmıştır. “*Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Şuralar Cumhuriyeti İttihadı Hudutlarını Teşkil Eyleyen Nehir Çay ve Dere Sularından İstifadeye Dair Mukavelename İle Serdarabat Barajı’nın İnşasına Dair Müzeyyel Protokol*” adı ile Kars’ta imzalanan anlaşma; suların paylaşımı, rasat istasyonlarının kurulması, olası taşkın riski gibi konularda haberleşme ve her türlü taşkından koruma için yapılacak kanal, set ve baraj inşa eden tarafın, diğer tarafın çıkarlarını gözetmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca iki ülke bu çalışmalarını denetlemeleri için ikişer üyeden oluşan bir komisyonun kurulmasını kararlaştırmıştır.⁹⁷⁵ Bu anlaşmayla Sovyet tarafının inşasını üstleneceği, nehrin kaynağına doğru 750 metre mesafede kurulacak Serdarabat Barajı inşası için adımlar atılmıştır. Bu barajın inşasının tamamlanmasıyla açılacak kanallar vasıtasıyla Türk tarafı suyun %50’sini kullanma hakkı elde etmiş ve barajın yapım masraflarının yarısını ödeme ile mükellef kılınmıştır.⁹⁷⁶

İki ülke arasında barajın yapımı ile ilgili detaylar ikili görüşmelerle giderilmeye çalışılırken, 1930 yılında Serdarabat Kanalı açılışı gerçekleştirilmiştir. Açılışa katılan Türk heyetinin Sovyetler tarafından iyi şekilde ağırlanması, Türk tarafınca memnuniyetle karşılanmış ve Rus Sınır Komutanı ve Lenikan Valisi, Türk Hükümeti tarafından Kars’ı ziyaret etmeleri için davet edilmiştir.⁹⁷⁷ İki ülke arasında esen dostluk rüzgarları, 1938 yılında Serdarabat Barajı, Aras Nehri sularından istifade ve kontrolü ile ilgili yapılan görüşmelere yansımış, Türk tarafınca görüşmelerde alınan kararlar kabul edilmiştir.⁹⁷⁸ Ancak II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi ile ekonomik sıkıntılardan dolayı barajın Türk tarafınca karşılanması gereken maliyeti, Türk tarafına ağır maddi yük oluşturmuş, savaş sonuna kadar bu hususta çözüm arayışı iki ülke arasında devam etmiştir.⁹⁷⁹

⁹⁷⁴ BCA BKK 30 18 01 01/ 20 52 13.

⁹⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:1 Devre: 2, İçtima IV,(25.06.1927):735-742; “8 Kânûn-i Evvel 1926 Tarihinde Kars’ta İmza Edilen Sular İtilafnamesiyle Serdârâbâd Barajının İnşasına Dair Müzeyyel Protokolün Tasdikine Mûteallik Kanun” *T.C. Resmî Gazete*, 1168(03.08.1927): 2960-2963; “Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Şuralar Cumhuriyetleri İttihadı Hududlarının Teşkil Eyleyen Nehir, Çay ve Dere Sularından İstifadeye Mütedit Olarak 8 Kânûn-i Sâni 1927 Tarihinde Kars’ta İmza Edilmiş Olan Mukavelenameye Müzeyyel Protokol” *T.C. Resmî Gazete*, 1168, (04.08.1927): 2967-2969; Erdaş, a.g.e., s.842, Kırkıcı, a.g.t.,60, Meray, a.g.m., 95, 135,136.

⁹⁷⁶ Erdaş, a.g.e.,842.

⁹⁷⁷ BCA BKK 30 10 00 00/248 675 29.

⁹⁷⁸ BCA BKK 30 18 01 02/ 83 47 19.

⁹⁷⁹ Erdaş, a.g.e.,843.

Savaş sonrası bir türlü çözüme kavuşturulamayan sorunlara rağmen iki ülke arasında ortak çalışmalar sürdürülmeye devam etmiştir. 1948 yılında nehrin ıslah çalışmaları iki ülke heyetleri tarafından sürdürülmüş, Arpaçay Nehri'ne bir regülatör inşa edilmesi hakkında iki ülke anlaşmaya vararak, eski kararların uygulanmasına devam edilmesi kararını almıştır. 1948 yılında yapılan anlaşma ancak 1953 yılında Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmasıyla, iki ülke çalışmalara başlayabilmiştir.⁹⁸⁰

1950'li yıllara gelindiğinde hala çözüme kavuşturulamayan Türk tarafınca karşılanması gereken yükümlülükler meclisin gündemine de getirilmiştir. Yaklaşık yirmi yıldır faaliyette olan barajdan, Türk tarafının yükümlülüklerini yerine getirmemesinden dolayı yararlanamaması Hükümeti eleştirilere maruz bırakmıştır. Kars Milletvekili Hüsamettin Tugaç, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'a sunduğu soru önergesinde bölge halkının suya muhtaç durumda kaldığını, barajdan arta kalan sulardan faydalanmak için kendilerince setler yaptıklarını belirtmiştir. Ayrıca Tugaç, nehir sularının biraz kabarmasıyla Rus yetkililer tarafından baraj sularının serbest bırakılmasıyla bölgenin sular altında kaldığını bu konuda Hükümetin ne gibi önlemler aldığını sormuştur. Bakan, milletvekiline kaçamak cevaplar vererek, Türk tarafınca ödenmesi gereken tutarın Rus Hükümeti'ne ödeneceğini bildirerek, bu sorunun çözüme kavuşturulacağını belirtmiştir.⁹⁸¹ 1953 yılında nihayet devletlerarası görüşmeler sonuç vererek Türk tarafınca 449.000 Dolar, Sovyetler Birliği'ne verilmesi kabul edilmiştir.⁹⁸² Görüldüğü üzere Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında iki ülke arasında Aras Nehri hakkındaki çalışmalar, çeşitli anlaşmazlıklar ve ekonomik sıkıntılardan dolayı yaklaşık yirmi yıl boyunca neticelendirilememiştir. Bu yüzden Türk tarafı, sulardan kendine düşen payı elde edemezken, Sovyetler Birliği'nin aşırı yağışlar dolayısıyla barajın dolması ile baraj kapaklarını açması, Türk tarafında ani su baskınlarının yaşanmasına da sebep olmuştur.

Aras Nehri hakkında iki ülke arasında kurulan işbirliği, geliştirilerek sürdürülmüştür. Soğuk savaş yıllarında özellikle Türkiye'nin hassas konumu, iki ülke arasında çalışmaların dikkatli yürütülmesini gerektirmiştir. Bu gergin ortamda ilişkilerin güçlendirilmesi için ilk adım Sovyetler tarafından atılmıştır. Bu hususta 1963 yılında Arpaçay sularında taşkınların önüne geçilmesi amacıyla set inşası yapılması ve taşkınlara

⁹⁸⁰ BCA BKK 30 18 01 02/133 73 20.

⁹⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 23, Dönem: VIII, Toplantı: 4, (06.01.1950): 52-54.

⁹⁸² Erdaş, a.g.e., 844.

karşı istihbaratın geliştirmesine yönelik iki ülke anlaşmaya varmıştır.⁹⁸³ 25 Nisan 1963 tarihinde Arpaçay üzerine baraj inşası üzerine yapılan anlaşma ile 500 milyon m³ suyun kontrol ve düzenlenmesi yanı sıra sulardan yarı yarıya faydalanma ve barajın inşası için etütlerin yapılması gibi konularda kararlar alınmıştır. Barajın yapımı hakkında çeşitli görüşmeler yapılarak 1973 yılında anlaşma son şeklini almıştır⁹⁸⁴. Türkiye, barajın inşasına 1975 yılında başlamış, on yıl devam eden inşa 1985 yılında tamamlanabilmiştir.⁹⁸⁵ Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla bu anlaşmadan elde ettiği tüm haklar yeni kurulan Ermenistan Cumhuriyeti'ne geçmiştir.

İki ülke arasında sınırı oluşturan Aras ve Arpaçay Nehirleri üzerinde geliştirilen çalışmalar çeşitli zorluklara rağmen, taşkın önleme, sulardan faydalanma ve baraj inşası gibi projeler iki ülkeye ekonomik katkılar sağlayarak, bölge halkının da suya olan ihtiyacı karşılanmıştır.

2.5.3. Fırat-Dicle Havzası

Tarih boyunca Fırat ve Dicle Nehirleri, hem Anadolu hem de Mezopotamya toprakları için vazgeçilmez su kaynakları olmuştur. Yüzyıllarca insanlığı besleyen bu nehirler, Anadolu topraklarından doğup Basra Körfezine dökülmekteydi. Yıllarca nehrin getirdiği alüvyonlar Basra Körfezi'ni doldurarak, burada başka bir akarsu ortaya çıkarmıştır. Arapların “Şattü'l Arap” olarak adlandırdığı akarsular burada birleşerek, tekrar denize dökülmektedir.⁹⁸⁶

Fırat Nehri, Erzurum'un Dumludağı'ndan doğup, Suriye topraklarına geçtikten sonra Irak topraklarında Dicle Nehri ile birleşir. Dicle Nehri ise Baba Dağı eteklerinde birçok su kaynağı ile birleşerek, Türkiye-Suriye sınırında 40 km'lik bir yol izledikten sonra Türkiye-Suriye-Irak topraklarının kesiştiği noktadan akarak Irak topraklarından Basra Körfezine dökülür. Bu nehirlerde memba ülkesi durumunda olan Türkiye, 1.900 km'lik Dicle Nehri'nin 523 km'si ve 2.935 km'lik Fırat Nehri'nin 1170 km'lik bölümünü kendi toprakları içerisinde bulunmaktadır⁹⁸⁷.

⁹⁸³ A.g.e., 846.

⁹⁸⁴ Tepekaya, a.g.m.,151; Kırkıcı, a.g.t., 61; Köle, a.g.m., 128; Erdaş, a.g.e., 851- 855.

⁹⁸⁵ Tepekaya, a.g.m., 151.

⁹⁸⁶ Tepekaya, a.g.m., 153, Kırkıcı, a.g.t.,63.

⁹⁸⁷ Tepekaya, a.g.m., 153, Kırkıcı, a.g.t., 63.

Türkiye'nin Meriç ve Aras Nehri'yle ilgili Yunanistan, Bulgaristan ve Rusya ile kurduğu ikili ilişkiler maalesef Fırat ve Dicle Nehirlerinde, Irak ve Suriyeli yetkililerle kurulamamıştır. Su kaynaklarının sulama haricinde endüstri ve elektrik üretilmesi gibi birçok alanda kullanılmaya başlamasıyla birlikte nehirlerin üzerine geliştirilen projelerle birlikte özellikle sınırı belirleyen sularda ülkeler arası sorunları ortaya çıkarmıştır. Ayrıca ülkelerin tarihten gelen kadim sulamaları nedeniyle hak iddia etmelerinin yanı sıra sınır suları hakkında genel kabul gören bir hukuki düzenlenmenin olmaması da ülkeler arası gerginliklerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz ülkeler arasında yaşanan su sorununun en iyi örneğini Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde Türkiye, Irak ve Suriye arasında görmekteyiz. Aslında ülkeler arası 1960'lı yıllara kadar bu hususta sorunlar yaşanmazken, ülkelerin, nehirlerde sulama ve enerji odaklı projeler geliştirmesiyle Fırat ve Dicle suları, ülkeler arası krizin yaşanmasına neden olmuştur. Ülkelerin nehir sularını paylaşmada bir türlü çözüme kavuşturamıyor oluşu, bu nehirlerde yaşanan taşkın olaylarında da, ülkeleri kendi başının çaresine bakmak zorunda bırakmıştır. Ayrıca bazı yıllarda yaşanan taşkın olaylarında, ülkeler birbirlerini sorumlu tutarak, bu afetler sebebiyle suçlamalarda dahi bulunmuşlardır.

Aslına bakılacak olursa Fırat ve Dicle Nehirleri hakkında ilk hukuki düzenlemeler, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kurulduğu yıllara dayanmaktadır. 1921 yılında Fransa ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Anlaşması'yla, Fırat Havza'sında yer alan Balık Çayı'ndan her iki tarafında ortak hakka sahip olduğu belirtilmiştir.⁹⁸⁸ 1926 yılı ile birlikte Fransa, Suriye adına Türkiye ile birlikte "*Dostluk ve Komşuluk İyi Münasebetleri*" adı altında bir anlaşmaya imza atmıştır. 30 Mayıs günü imzalanan Anlaşma, Halep Şehri'ne sulama ve içme suyu tedarik edilmesi konularını içermiştir. Bu kez iki ülke arasında yine Suriye adına Fransa ile Dicle suları konusunda, 3 Mayıs 1930'ta Halep'te imzalanan anlaşma ile suların kullanımını hususunda tam eşitlik prensibi kabul edilmiştir. Son olarak Fırat'ın kolları ve Asi Nehri'nin suları hakkında 19 Mayıs 1939 yılında Antakya'da imzalanan "*Hatay-Suriye Tahdidi Hudut Nihai Protokolü*" anlaşmasıyla da Asi, Karasu ve Afrin Çayı sularından her iki tarafında

⁹⁸⁸ Abdullah Kıran, *Ortadoğu'da Su Bir Çatışma Ya da Uzlaşma Alanı*, 3bs.(İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), 225; ORSAM, "Türkiye-Suriye Sınırı Aşan Sularda Örnek İşbirliği Olarak Asi Dostluk Barajı", *ORSAM Su Araştırmaları Programı Raporu*, No:5,(2011): 18.

eşit şekilde yararlanması taraflarca kabul edilmiştir.⁹⁸⁹ Görüldüğü üzere Suriye adına Fransa'nın Türkiye ile masaya oturduğu bir dizi anlaşmada hudut sularından faydalanma üzerine anlaşmaya varan iki ülke, bu sularda yaşanılacak her hangi bir taşkın afetinde veya bu afetlerde ortak çalışma üzerine hiçbir girişimde bulunmamıştır. İki ülke 1987 yılına kadar sınır suları paylaşımı hakkında bir daha masaya oturmamıştır.

Nehirlerin bir başka paydaş ülkesi Irak ile Türkiye arasında da Cumhuriyet'in ilk yıllarında hiçbir anlaşma görülmemektedir. Ancak 1946 yılına gelindiğinde mansap ülke durumunda olan Irak, taşkınların topraklarına zarar vermesinden dolayı Türkiye ile ortak çalışma yürüterek taşkınları önlemek amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Bu hususta, Irak Devleti, Türk Hükümeti ile 1946 yılında imzaladığı “*Dostluk ve İyi Komşuluk*” Anlaşması'na, iki ülke ek protokol hazırlatarak “*Dicle, Fırat ve Kolları Akarsularının Düzene Konması Protokolü*”nü de imzalamışlardır.⁹⁹⁰ 12 Eylül günü Resmî Gazete’de yayınlanmasıyla yürürlüğe giren anlaşma, su basma tehlikesini önlemek amacıyla nehir sularını düzene sokma, Fırat ve Dicle Nehirleri üzerine taşkın koruma tesisleri için etüt çalışması ve inşası, taşkın gözetleme istasyonları kurulması, ülkeler arası haberleşme ve ortak heyetlerle çalışmalar yürütülmesi gibi konuları içermiştir.⁹⁹¹ İlk kez taşkınlar hususunda ülkeler arasında bir mutabakata varılarak imzalanan bu anlaşmayla taşkın afetinde ülkeler arası yardımlaşma ve haberleşmenin önemi vurgulanmıştır. Ancak elde ettiğimiz kaynaklarda, iki ülkenin ortak yürüttüğü çalışmalar hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Bu anlaşma; Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde, ülkelerin ortak yürüttüğü çalışmalarda tek olma özelliği taşımakta, bundan sonraki yıllarda da nehir suları özelinde anlaşmazlıkların devam ettiği görülmektedir.

1954 yılı ile birlikte Türkiye'nin Fırat Nehri üzerine Keban ve Karakaya Barajı yapımı için projeler üretmesiyle birlikte ülkeler arası gerginlikler yaşanmaya başlamıştır. 1960 yılında barajların yapımına başlanmasıyla Irak ve Suriye bu hususta Türkiye'ye

⁹⁸⁹ Kıran, a.g.e.,224-225; Kırkıcı, a.g.t., 91; ORSAM, a.g.r., 18; “Türkiye ile Fransa Arasında Ankara’da 23 Haziran 1939 Tarihinde İmzalanan Türkiye ile Suriye Arasında Arazi Mesailinin Katî Surette Halini Mumtazammın Anlaşma ve Müzeyyelâtının Tasdikine Dair Kanun”, *T.C.Resmî Gazete*, 3658 (04.07.1939):12108-12111.

⁹⁹⁰ “Türkiye ile Irak Arasında imza Edilen Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması ile Bu Antlaşmaya Ek Protokol ve Sözleşmelerin Onanması Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 5130(12.09.1947):12893-12894; Kıran, a.g.e.,225; Kırkıcı, a.g.t., 97; Meray, a.g.m., 136-137; Tepekaya, a.g.m, 154; ORSAM, a.g.r., 18.

⁹⁹¹ “Türkiye ile Irak Arasında imza Edilen Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması ile Bu Antlaşmaya Ek Protokol ve Sözleşmelerin Onanması Hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 5130(12.09.1947):12893-12894.

karşı ortak hareket ederek, bu barajların bitimiyle Türkiye'nin suyu koz olarak kullanacağını ve iki ülkenin topraklarında kuraklık ve taşkın olayları yaşanacağı konusunda Türk tarafına eleştirilerde bulunmuştur. Ayrıca Suriye, nehirlerin uluslararası sular kapsamında olduğunu iddia ederek, ortak kullanım hakkını savunurken, Irak ise kadim sulamalarıyla ilgili tezini ortaya atarak bu sularda kazanılmış hakları olduğunu belirterek Türk tarafının çalışmalarını eleştirmiştir. 1980'ler de Türkiye'nin yürüttüğü GAP Projesi ivme kazanırken, ülkeler arası gerginlikler de artarak devam etmiş, Suriye projenin durdurulması için PKK terör örgütüne destek sağlamıştır. Bu dönemde ülkeler arasındaki gerginlik, çeşitli anlaşmalar ve çözüm planlamaları ile giderilmeye çalışılmışsa da kesin bir uzlaşma yoluna ulaşılamamıştır.⁹⁹² Bu nehirler özelinde ülkeler arası yaşanan anlaşmazlıklar, yaşanan sel afetlerinde de ortak çalışmaların yürütülmesini engellemiştir.

2.5.4. Ası Havzası

Türkiye, Suriye ile Fırat ve Dicle Nehirlerinde olduğu gibi Ası Nehri'nde de kıyıdaş ülke durumundadır. Ancak Türkiye, Fırat ve Dicle'de memba ülkesi iken, Ası Nehri'nde mansap ülke durumundadır. Suriye'nin yıllarca Hatay topraklarını kendine ait olması ve Türkiye'nin bu toprakları gasp ettiğine dair iddiası sebebiyle Ası Nehri'ni ulusal su olarak ilan etmekte ve bu nehirle ilgili sorunları Türk tarafıyla görüşmekten kaçınmaktadır. Suriye'nin bu tutumu, Ası Nehri'nde yaşanan taşkınlarda büyük zarar gören Türk tarafını çaresiz bırakmaktadır.

Ası Nehri, Lübnan topraklarında yer alan Lübnan Dağları ve Cebelüşşarki arasındaki Beka Vadisi'nde Rasul-Ayn ve Al-Labwah ırmakları ile birleşerek oluşur. Buradan Suriye topraklarına geçen nehir, Hama Gölü'nü besleyerek, Türkiye-Suriye sınırınının 22 km'lik kısmını oluşturduktan sonra Türk topraklarına geçip, buradan Akdeniz'e dökülerek son bulur.⁹⁹³ Ası Nehri üzerinde Suriye ve Türkiye arasındaki

⁹⁹² Ülkeler arası yaşanan gerginlikler ve Türkiye'nin uzlaşma için attığı adımlar hakkında detaylı bilgi için Bkz. John Bulloch ve Adel Darwish, *Su Savaşları*, (İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi,1994). Ayrıca Bkz. Kırkıcı, a.g.t., 68-115.

⁹⁹³ Mehmet Dalar, "Ası Nehri'nin Türkiye-Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkisi Ve Geleceği", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C.2, S.15(2010):107-108; Kırkıcı, a.g.t., 61-62; ORSAM, a.g.r., 11; Tepekaya, a.g.m., 155.

anlaşmazlıklardan dolayı, havzanın uzunluğu ve alanı hakkında rakamlarda değişkenlikler görülmektedir.⁹⁹⁴

Asi Nehri ile ilgili iki devlet arasında hukuksal düzenlemeler Suriye'nin Fransız mandası altında olduğu yıllara dayanmaktadır. Türkiye'nin Fransa ile yaptığı ilk anlaşmalar daha önceden bahsettiğimiz üzere suların paylaşımı hakkında olmuştur. 1921 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'yla, Asi ve Fırat Havzaları arasında yer alan Suriye'nin Halep şehrine su verilmesi ve verilecek suyun Balık Çayı'ndan her iki tarafın hakları korunacak şekilde dağıtılması kararlaştırılmıştır. Yine 1926 yılında Suriye adına Fransa ile "*Dostluk ve İyi Komşuluk Protokolü*" imzalanmış, bu Anlaşma'yla Halep şehri için su verilmesi ve iki ülkenin çıkarlarının korunması karara bağlanmıştır. Son olarak 19 Mayıs 1939'da imzalanan "*Hatay-Suriye Tahdit-i Hudut Nihai Protokolü*" ile Türkiye ve Suriye arasında sınırı oluşturan Asi, Karasu ve Afrin sularının eşit şekilde kullanılması iki ülke arasında onaylanmıştır.⁹⁹⁵ Suriye, henüz 1944 yılında bağımsızlığını elde etmediği sırada Suriye Hükümeti'ni Şam'daki yabancı misyona gönderdiği notada, Fransa'nın Suriye adına yaptığı uluslararası ve ikili anlaşmalara sadık olduğunu bildirmiş ve 1946 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla Asi Nehri hakkında Türkiye ve Fransa'nın imzaladıkları anlaşmaları sadık kalacağını bildirmiştir⁹⁹⁶. Ancak 1939'da Hatay'ın Türk topraklarına katılmasından sonra Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Asi Nehri üzerindeki tutumu da değişmiştir.

Suriye bağımsızlığını ilan ettikten sonra 1950 yılı ile birlikte Hatay'ın Türk topraklarına katılmasına karşı çıkmış ve bu bölgenin kendilerine ait olduğunu iddia etmiştir. Bu sebepten dolayı Hatay'dan geçmekte olan Asi Nehri'ni, ulusal suyu olarak kabul eden Suriye tarafı, bu nehrin suları hakkında Türk tarafıyla anlaşmaktan kaçarak, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. 1950 yılında Suriye, Asi Nehri sularından faydalanmak ve tarımsal arazilerin sulanması adına Ghab Projesi adını hayata geçirmiştir.⁹⁹⁷ Bu projeye maddi kaynak oluşturmak için Dünya Bankası'ndan kredi başvurusunda bulunan Suriye, Türk tarafının itirazlarıyla karşılaşmıştır. Türkiye'nin bu proje ile ilgili itirazı; inşaat sırasında Türk topraklarının taşkınlarla maruz kalacağı ve

⁹⁹⁴ Nehrin uzunluğu ve ülkelerde kapladığı alan hakkında yapılan çalışmalar hakkında detaylı bilgi için Bkz. ORSAM, a.g.r.,11-12.

⁹⁹⁵ A.g.r., 18

⁹⁹⁶ Kırkıcı, a.g.t.,73-74.

⁹⁹⁷ Dalar, a.g.m., 108.

projenin tamamlanmasıyla Suriye'nin suları tutarak, verimli Amik Ovası'nda kuraklık yaşanacağı konusunda olmuştur. İki ülke bu hususta Şam'da bir toplantı düzenlemişse de sonuçsuz kalmıştır.⁹⁹⁸ Ancak Türkiye'nin bütün itirazlarına rağmen 1955 ile 1967 yılları arasında Suriye, iki baraj, iki kanal ve tarımsal çalışmalara yönelik kanallar inşa etmiştir. Bu projeden sonra çeşitli çalışmalarını sürdüren Suriye tarafı, inşa ettiği barajlarla, Türk tarafını susuz bırakmakta ve suyun kalitesini düşürmektedir. Ayrıca Türk tarafına haber vermeden açılan baraj kapakları, Türk topraklarının ani baskınlara maruz kalmasına da yol açmaktadır.⁹⁹⁹ Görüldüğü üzere Suriye, Fırat ve Dicle Nehirlerini uluslararası su olarak kabul edip, suların ortak kullanımına yönelik politika izlerken, Asi Nehri'ni ulusal suyu kabul etmiş ve Türk tarafıyla anlaşmaktan kaçınmıştır. Bu nedenle Asi Nehri sularında yalnız kendilerinin hak sahibi olduğunu öne sürerek, nehir üzerinde projeler üretirken, yürüttükleri çalışmalarla Türk tarafında taşkınların yaşanmasının yanı sıra verimli Amik Ovası'nın da susuz kalmasına neden olmaktadır. Suriye, çıkarlarını korumak amacı ile PKK terör örgütüne destek sağlayarak, Türkiye'ye zarar vermeye çalışması, Türk tarafının sert notası ile karşılanmış, 1998 yılında Adana Mutabakatı'na kadar ilişkiler ince bir çizgide seyretmiştir. 1998 yılında teröre karşı işbirliğine yönelik imzalanan Adana Mutabakatı ile ikili ilişkiler yumuşama dönemine girmiştir.¹⁰⁰⁰ 2000'li yıllara kadar ikili ilişkilerde güven inşa etme çalışmaları, devlet liderlerinin ülkeleri ziyaretleri ve çeşitli anlaşmalarla kuvvetlenmiştir. Bu hususta 2009 yılında Şam'da iki devletin liderlerinin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Birçok konuda mutabakata varan iki ülke, ilişkileri güçlendirmek adına Asi Nehri üzerine Dostluk Barajı inşa edilmesine de karar vermiştir. Ayrıca, Asi Nehri ile ilgili, kuraklık ve taşkınlarla mücadele, su kalitesinin iyileştirilmesi ve meteoroloji alanında mutabakat gibi konularda da anlaşmaya varılmıştır.¹⁰⁰¹ Görüldüğü üzere Nehir üzerinde yaklaşık 80 yıldan fazla süren Suriye'nin iddiası, iki ülke tarafından atılan adımlarla son bulmuş ve iyi ilişkilerin nişanesi olması adına taraflar, Asi Nehri'ne ortak baraj inşa etmeye karar vermişlerdir. Değişen dünya konjonktürü ile gelişen ikili ilişkiler, Asi sularının kullanımında da etkili olmuş, iki ülke 80 yıl aradan sonra ilk kez ortak çalışmalara adım atmışlardır.

⁹⁹⁸ Dalar, a.g.m., 108; Kırkıcı, a.g.t, 70-71; ORSAM, a.g.r., 15-17.

⁹⁹⁹ Dalar, a.g.m., 111.

¹⁰⁰⁰ ORSAM, a.g.r., 19.

¹⁰⁰¹ ORSAM, a.g.r., 22.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1923-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN ÇEKİRGE AFETLERİ

3.1. ÇEKİRGE TANIMI VE ÇEKİRGE AFETİNİN TARİHSEL SÜRECİ

İnsanlık, varolduğu andan itibaren yaşam döngüsü içerisinde temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir eğilim içerisinde. Varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan bu doğal eğilim, besine gereksiniminde, yaşam şekillerini değiştirmesine ve beslenme alışkanlıklarında çeşitlilik kazanmasına yol açmıştır. İnsanlığın bu değişimi, besine kolayca ulaşmasına ve zor doğa şartları altında yüzyıllarca neslini arttırarak hayatta kalabilmesini sağlamıştır. Ancak tarihte yaşanan doğal afetler, insanlığın bu arayış ve mücadelesi içerisinde zor dönemler yaşatmakla kalmayarak, yok olma noktasına dahi getirmiştir. Özellikle doğal afet türleri arasında biyolojik afet türü içerisinde yer alan çekirge istilaları¹⁰⁰², insanın besinle olan ilişkisinde en fazla zarara sebep olan haşere türü olmuştur. Tarih boyunca yaşanan çekirge istilaları, insanlığın yeterince besin ihtiyacını karşılamasına engel olmakla kalmayarak, açlıkla yüzleşmesine dahi sebep olmuştur. Tarihi kayıtlarda elde ettiğimiz veriler neticesinde yaşanan büyük çekirge istilaları ile birlikte kuraklık afetine de sıkça rastlanmakta ve bu da çekirge istilalarının insanlık için başka bir boyutunu daha göstermektedir.¹⁰⁰³ Tarih boyunca görülen bu istilaların, zaman zaman etkileri o kadar büyük olmuştur ki toplumlar yaşadıkları alanları terk etmek zorunda kalmış olsalar dahi hafızalarında bu afetin izlerini terk edememişlerdir. Gerek tarihi kaynaklarda gerekse tuttulan anı ve günlüklerde yer eden çekirge istilaları, toplumların edebiyat ve kültürlerinde de yerini bulmuştur. İstilaların toplumlarda bıraktığı izler kimi zaman ağıt ve türkülerde yerini bulurken kimi zaman da işlenen halı, kilim, desen ve motiflerinde kendini göstermiştir.¹⁰⁰⁴ Tarihsel süreçte yaşanan çekirge istilalarına ve halkın gördükleri karşısında hissettiklerini aktarmadan, çekirge afetine sebep olan çekirge türlerini ve yaşam formlarının yanı sıra çekirgelerin yarattıkları etkiyi istatistiki bilgiler ışığında sunmakta fayda vardır.

Dünya'nın dört bir yanında görünen çekirge afeti özellikle Afrika ve Asya kıtalarında büyük zararlara yol açmıştır. Bu bölgelerde sıkça istilaların görülmesinde en

¹⁰⁰² Tevfik Erkal ve Mehmet Değerliyurt, "Türkiye'de Afet Yönetimi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, C.14, S.22 (2009),: 150.

¹⁰⁰³ Çekirge istilaları ve kuraklık afeti arasında bir ilişkinin olup olmadığı hakkında günümüzde haber ve yayınlar yapılmaktadır. Bkz. "Kuraklık, Çekirge İstilalarına Neden Oluyor". Milliyet. <http://www.milliyet.com.tr/kuraklik-cekirge-istilalarina-neden-diyarbakir-yerelhaber-2779455/> [15.01.2019]

¹⁰⁰⁴ Sevilay Özer, *Anadolu'da Görülen Çekirge İstilaları ve Halk Üzerinde Etkisi(1914-1945)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016), 179-188.

büyük etmen çekirgelerin yaşam formuna doğrudan etkisi olan iklim koşulları ve toprak yapısıdır. Ayrıca “Göçmen Çekirge” türü olarak tabir edilen çekirge türlerinin anavatanı olması da bu afetin sıkça buralarda görülmesinde büyük payı vardır. Göçmen çekirge türleri bireysel ve sürü olarak iki farklı evrede bulunmaktadır. Doğası gereği aslında yalnız yaşayan bu canlılar, çeşitli koşullar nedeniyle bir arada bulunmaya başlayarak, vücut yapıları, yaşam şekilleri ve davranışları değişime uğrar. Sürü haline gelen çekirgeler uygun iklim koşulları altında yüzlerce kilometre uçarak, yiyecek ve nesillerini sürdürebilmek için yeni bölgelere göç etmeye başlarlar.¹⁰⁰⁵ Günümüzde 18.000 çekirge türü keşfedilmiş olmasıyla birlikte yapılan araştırmalarda özellikle Anadolu, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya’da en fazla zarara neden olan türler arasında Fas Çekirgesi (*Dociostaurus maroccanus*), Sudan veya Çöl Çekirgesi (*Schistocerca gregaria*) ve İtalyan Çekirgesi (*Callitamus italicus*) görülmektedir. Bu üç çekirge türünün yaşam formları birbirine benzemekle birlikte, vücut yapısı, renk, kuluçka süreleri gibi çeşitli farklılıkların yanı sıra istila ettiği alanlar da farklılık göstermektedir. Bu çekirge türlerinin yaşam döngüsü; yumurta, sürfe ve uçkun olmak üzere üç ana formdan meydana gelmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz türlerden Fas çekirgesi, Anadolu’da sıkça görülen bir tür olmakla birlikte göçmen ve yerli olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Bu tür özellikle Batı Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu’nun kuzey kısımlarında sıkça görülmektedir. Vücutlarının üst kısmında çarpı şeklinde bir işaret bulunan bu tür genelde 20-28 mm uzunluğunda, koyu kahve, sarı ve kırmızı renkleri de bulunmaktadır. Bu türün yumurtlama dönemi haziran ve temmuz aylarında olmakla beraber sert ve killi toprakları seçerler. Yaklaşık dokuz ay boyunca toprak altında kalan yumurtalar mart, nisan aylarında çatlayarak yeni nesil ortaya çıkarırlar. Bir Fas çekirgesi bir yumurtlama döneminde ortalama 33 yumurta bırakır.¹⁰⁰⁶ Bir başka göçmen tür olan Sudan(Çöl) çekirgesi, dünyanın en zararlı çekirge türlerinden olmakla birlikte en geniş yayılma alanına sahip olma özelliğine de sahiptir. Anavatanı Sudan olan bu çekirge türü, Kuzey Afrika, Kızıldeniz sahilleri, Ortadoğu’nun kuzeyinden, Türkiye’nin Güney bölgelerine kadar yayılmaktadır. Yaşam formlarına göre pembe, kahverengi ve sarı renkte olan bu

¹⁰⁰⁵ Özer, a.g.e., 1; Sarıköse, a.g.t., 31-32; Bilal Yıldız, “XIX. Yüzyıl Başlarından XX. Yüzyılın İlk Çeyreğine Kadar (1800-1920) Denizli Çevresinde Yaşanan Çekirge İstilaları ve Yapılan Mücadele Çalışmaları”, *İstem*, Yıl:11, Sayı: 22, (2013): 70-72.

¹⁰⁰⁶ Süleyman Balamir, “Türkiye’de Fas Çekirgesi (1939-1951)”, *Bitki Koruma Bülteni*, C.0, S.1 (1952): 13-14; Clive A. Spinage, *African Ecology-Benchmark and Historical Perspectives*, (London: Springer Geography,2012), 517; Özer, a.g.e.,11;

çekirge türü yumurtlama zamanı nemli ve kumlu topraklara yumurta bırakmakta ve yaklaşık bir defada 40 ile 90 adet yumurta bırakmaktadır. İklim koşullarının elverişli olması durumunda bir dişi çöl çekirgesi yaklaşık yılda üç defa yumurtlayabilmektedir.¹⁰⁰⁷ Bir diğer zararlı çekirge türlerinden İtalyan Çekirgesi ise 2-3 cm. uzunluğunda sarıya kaçan kahverengi ve gri tonlarında renklere sahiptir. İtalyan çekirgelerinin yayılma alanları Fas Çekirge türünün yayılma alanına benzerlik göstermesiyle birlikte Avrupa ve Orta Asya'ya kadar yayılmaktadır. Anadolu topraklarında ise bu çekirge türüne, Trakya, Marmara, Ege, Güney bölgelerinde rastlanmaktadır. Genelde yumurtlama döneminde dişi çekirgeler işlenmemiş sert toprakları tercih ederken, yumurtlama zamanı olarak da temmuz ve ağustos aylarını tercih eder. Yumurtalar bahar dönemiyle inficar (topraktan çıkma) ettikten sonra yeni nesil ortaya çıkarırlar. Bir dişi çekirge yaklaşık 50 ile 60 adet yumurtlamaktadır.¹⁰⁰⁸ Görüldüğü üzere genel olarak çekirge istilaları yumurtaların çatladığı bahar mevsiminde ortaya çıkmakla beraber kış aylarına kadar sürmektedir. Ayrıca yalnız bir çekirgenin ortalama 50 civarı yumurta bıraktığı düşünülürse, bu canlılara karşı müdahalede geç kalındığı takdirde yaşanılacak felaketi tahmin etmek güç değildir. Bunun yanı sıra bir çekirge sürüsünün uygun şartlar altında 20 milyon ile 100 milyar arasında değişebildiği yaklaşık bir sürünün ağırlığı 40 tona kadar ulaştığı ve bir gün içerisinde 80.000 ton besin tükettiği düşünülürse insanlık için nasıl bir tehlike içerdiği anlaşılabilir.¹⁰⁰⁹ Yukarıda bahsettiğimiz çekirge türlerinin, göçmen çekirge türleri olarak kabul edilmesinde en önemli etmenlerden birisi de ihtiyaçları doğrultusunda siyasi sınırları tanımayarak kıtadan kıtaya uçabilmelerinde yatar. Örneğin; bir Sudan Çekirgesi türü uygun iklim şartlarında 1.500 ile 1.800 km. kadar uçabilmekte ve 10 saate yakın havada kalabilmektedir.¹⁰¹⁰

İnsanlık tarihinin başladığı günden itibaren çekirgelerin yaşattığı felaketle toplumlar karşı karşıya gelmişlerdir. Yaşadıkları bu felaket toplumlar üzerinde etkisi derinden hissedilmiş, bazı yıllar açlıkla yüzleşen toplumlar göç etmek zorunda kalmışlardır. Açlık ve kıtlıkla yüzleşen toplumlar yaşadıkları felaketi edebiyat ve

¹⁰⁰⁷ Özer, a.g.e., 14; J. Magor et al., *Preparedness to Prevent Desert Locust Plagues in the Central Region, an Historical Review, Desert Locust Technical Series, Part:1* (Rome: FAO, 2007), 1-4; Süleyman Balamir, "Yakın Doğu'da Çöl Çekirgesi Durumu", *Bitki Koruma Bülteni*, S.3, (1952): 15-16.

¹⁰⁰⁸ Özer, a.g.e., 16-18; Spinage, a.g.e., 517.

¹⁰⁰⁹ Yıldız, a.g.m., 71, Özer, a.g.e., 1; Spinage, a.g.e., 481.

¹⁰¹⁰ Keith Creesman, "Monitoring Desert Locust in the Middle East: an Overview", *Bulletin Series Yale School of Forestry and Environmental Studies*, No.103 (1998): 125; Spinage, a.g.e., 481.

kültürlerine yansıtılmışlar ve nesilden nesle tuttıkları kayıtlarla da aktarmışlardır. Bazı yıllar yaşanan istilalar o kadar etkili olmuştur ki halk arasında bu yıllar “Çekirge Yılı” olarak kabul görmüştür. Çekirge istilalarına dair ilk kayıtlara, kutsal kitaplarda rastlanılmaktadır. Mısır’da yaşanan bir çekirge afeti Tevrat’ta; dünyayı tamamen karanlığa gömdüklerini ve yeşil hiçbir şey kalmadığını ve batıdan gelen kuvvetli bir rüzgarla Kızıl Deniz’e döküldükleri yer almıştır.¹⁰¹¹ M.Ö. 2000’li yıllarda Sümer uygarlığına ait Nineveh şehrinde de yapılan arkeolojik kazılar sonucu çekirgeler hakkında tabletlere rastlanmıştır. Bir başka kayıta M.S. 125 yılında Afrika’da büyük bir çekirge istilasını yaşanmış ve yaklaşık 800.000 kişinin açlık ve hastalıktan ölümüne sebep olmuştur. Tutulan kayıtlardan bir başkası da Anadolu topraklarında yaşanan çekirge istilasını işaret etmektedir. 491 yılında İstanbul’da bir deprem yaşanmış, bunun hemen ardından büyük bir çekirge istilasına şehir maruz kalmıştır.¹⁰¹² 11.yy’da tekrar İstanbul’u vuran çekirge istilasını üç yıl boyunca sürmüş ancak halk, kuvvetli rüzgarlar sayesinde bu afetten kurtulabilmişlerdir.¹⁰¹³ 1034 yılında da Tarihçi Skylitzes tarafından kaydedilen çekirge afeti doğu vilayetlerinde büyük bir çekirge afetinin yaşandığını, burada yaşayan halkın Trakya’ya göç etmeye ve çocuklarını satmak zorunda kaldıklarını söylemiştir.

Yukarıda verdiğimiz örnekler gibi birçok çekirge istilasını hakkında kayıtlar mevcut olmakla birlikte Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren de istilalar hakkında detaylı bilgiler almaktayız. Bu konuda 1527 ve 1536 yıllarında Anadolu topraklarında iki büyük çekirge afeti görüldüğü tutulan kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bir başka örnekte ise 18.yy’ın ortalarında bu kez Anadolu topraklarında başlayan istila Avrupa’yı etkisi altına almıştır.¹⁰¹⁴ 19.yy’a gelindiğinde 1802-1880 yılları arasında aralıklarla Afrika’dan gelen çekirge sürüleri Doğu Akdeniz ve Anadolu topraklarında etkili olmuş, halkı açlıkla tehdit etmiştir.¹⁰¹⁵

Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ve 1.Dünya Savaşı sırasında Doğu Afrika, Ortadoğu ve Anadolu’yu kaplayan iki büyük çekirge afeti daha yaşanmıştır. 1901-1908 ve 1912-1917 yılları arasında gerçekleşen çekirge istilalarına sebep olan Sudan çekirgesi

¹⁰¹¹ Spinage, a.g.e., 533.

¹⁰¹² Spinage, a.g.e., 535-537.

¹⁰¹³ Spinage, a.g.e., 537.

¹⁰¹⁴ Subaşı, a.g.m., 520-540.

¹⁰¹⁵ Yaron Ayalon, *Natural Disasters in the Ottoman Empire, Plague, Famine and Other Misfortunes*, (New York: Cambridge University Press, 2015): 199.

ve Fas çekirgesi, 1.Dünya Savaşı'nın ağır maddi külfeti ve iaşe sıkıntısı altında ezilen toplumları vurarak yok olma noktasına kadar getirmiştir. Bu istilalardan toplumlar o kadar etkilenmişlerdir ki bu felaketin unutulmaması adına bu yıllara “Çekirge Yılı” demişlerdir.¹⁰¹⁶ Özellikle 1.Dünya Savaşı'nın vurduğu yıllar yaşanan çekirge istilalarının, çok geniş arazide etkili olması, halkın büyük bir kısmının savaş dolayısıyla askere alınması gibi nedenler çekirgelere karşı mücadelenin yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Buna ek olarak, savaş dolayısıyla maddi yetersizlikler, iaşe sıkıntısı, itilaf devletlerinin güney limanlarına uyguladığı abluka dolayısıyla gıda nakliyatların gerçekleştirilememesi ve bu etmenlere bağlı olarak zor bulunan gıda maddelerini de durumu fırsata çevirmek isteyen tüccarlar tarafından fahiş fiyatlara satılması, halkı tamamen perişan etmiştir. Yalnız 1915-1916 yılları arasında açlıktan dolayı ölenlerin sayısı 100 ile 200 bin arasında olduğu varsayılmaktadır.¹⁰¹⁷

1912-1917 yılları arasında yaşanan çekirge istilalarına dönem tanığının ve bunları günlüklerine aktaran birçok vatandaş yaşadıkları felaketi betimlerken, gökyüzünün siyah bir bulutun kapladığını, güneşin istila boyunca görünmediğini ve çekirgelerin yoğunluğundan çekirge tepelerinin oluştuğu gibi çarpıcı yorumlarda bulduklarına şahit olunur. Bu konuda birkaç örnek vermek gerekirse; 1914 yılında Osmanlı ordusuna katılan ve savaş döneminde günlük tutmaya başlayan İhsan Salih Trujman¹⁰¹⁸; çekirge istilasının yedi gün boyunca gökyüzünü kapladığını ve çekirgelerin şehri terk etmelerinin yaklaşık iki saat boyunca sürdüğünü belirtmiştir.¹⁰¹⁹ Trujman bir başka notunda; Yaşamlarının her taraftan tehlike altında olduğuna değinerek, Osmanlı'nın savaşı, fiyatların ani artışı, finansal kriz ve çekirge istilalarıyla ülkenin kuzeyden güneye sarıldığını ve bunlara bir de salgın hastalığın eklendiğini söylemiştir.¹⁰²⁰ O yıllarda yaşanan felakete bir başka tanık ise, Kudüs'te sağlık çalışanı olarak görev yapan Rachel Landy olmuştur. Landy, 23 Mart günü tuttuğu günlüğünde; milyonlarca çekirgenin gelerek, gökyüzünün siyaha büründüğünü belirtmiştir. Bir başka

¹⁰¹⁶ Mehmet Ali Yıldırım, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Beşinci Düşmanı: Çekirgeler”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4, S.13,(2014):1020; Spinage,a.g.e., 551; Özer, a.g.e.,20.

¹⁰¹⁷ Zachary J. Foster, “The 1915 Locust Attack in Syria and Palestina and It's Role in the Famine During The First World War”, *Middle Eastern Studies*, Vo.51, No.3,(2015):371.

¹⁰¹⁸ Özer, a.g.e.,20.

¹⁰¹⁹ Stefania Wichhart, “The 1915 Locust Plague in Palestine”, *Jerusalem Quarterly*, Vo.56, (Spring, 2014): 29.

¹⁰²⁰ Wichhart, a.g.m., 30.

günlükte istilalara yer veren Margaret McGilvary ise; çekirgelerin kanatlarından çıkan sesleri kar fırtınasının yarattığı sese benzetmekte, bu kez kar yerine siyah ve sarı renkte çekirgelerin yağdığını yazmaktadır. Son olarak görgü şahitlerinden Yusuf Al-Haddad, Lübnan’da yaşanan felaketi tanımlarken, adeta denizdeki dalgalar gibi taşıp gökyüzünü kapladıklarını ve bitkileri, ağaçları tamamen yediklerini ve şehirde yiyecek hiçbir şey kalmadığını belirtmiştir.¹⁰²¹

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik buhran, Trablus, Balkan Savaşları ve daha sonrasında yaşanan 1.Dünya Savaşı ile çıkmaza giren ülke, çekirge istilalarıyla da daha zor günler geçirmek zorunda kalmıştır. Ancak Osmanlı Devleti içerisinde bulunduğu duruma rağmen bu dönemde istilalara karşı topyekun mücadele kararı almıştır. Bu döneme kadar yalnızca mahalli yöneticiler tarafından yürütülen mücadele, yerini Ticaret ve Ziraat Bakanlığı’nın görevi üstlendiği ve en son mücadele yöntemlerinin uygulandığı proje almıştır. İlk olarak işe hukuki düzenlemelerden başlayan devlet, 1912 yılında “*Çekirgenin İtlafı Hakkında Kanun-ı Muvakkat*” adlı 9 maddelik bir kanun çıkarmıştır. Yıllar içinde maddeler hakkında çeşitli düzenlemeler yapılmış, 1916 yılına kadar bu kanun geçerliliğini sürdürmüştür. Kanun genel hatlarıyla, çekirgelerin yumurta bıraktıkları alanın tespitinde mahalli yöneticileri, aşiret reisleri ve halkı görevlendirerek, kurulan mücadele merkezlerine bildirmelerini, çekirge ve yumurtalarının toplanmasında ve mücadele çalışmalarında yönetici ve halkın yükümlülükleri gibi çeşitli konularda maddeler içermiştir.¹⁰²² 20 Mart 1916 yılında çekirge mücadelesi hakkında yeni düzenlemelerle birlikte bir yasa daha çıkartılmıştır. 1926 yılına kadar yürürlükte kalan “Çekirge Kanunu” 11 maddeden oluşturulmuştur. Kanunu oluşturan maddelerin içeriği, 1912’de çıkarılan yasa ile benzerlik göstermekle birlikte çeşitli düzenlemelerle genişletilmiştir. Yasa genel hatlarıyla; çekirgelerin yumurta bıraktıkları alanların tespiti, mücadele merkezlerine bu alanların bildirilmesi, çekirgelere karşı mücadelede yönetici ve halk sınıfının çeşitli görev ve yükümlülükleri belirlenmiştir.¹⁰²³ Kanunlar kapsamında yetkililerin ve halkın görevleri belirlenirken

¹⁰²¹ Foster, a.g.m., 374-375.

¹⁰²² Bu kanunun maddeleri ve detaylı bilgi için Bkz. BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, 94 28 00, (Rebiyülâhir 28.11.1330); BOA, *DH.İ.UMEK.*, 01 17 00 (Hicri 09.12.1331); Meclis-i Ayan *Zabıt Ceridesi*, Devre:3, Cilt:2, İçtima:2, 08.02.1915: 103; Ali Rıza Gönüllü, “Konya Vilayeti’nde Meydana Gelen Çekirge İstilaları (1866-1917)”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.8, (2012): 6; Yıldız, a.g.m.,75, Yıldırım, a.g.m., 1023-1027; Özer, a.g.e., 76-80.

¹⁰²³ Yasa hakkında detaylı bilgi için Bkz. BOA, *İ.DUİT.*, 77 18 00, (15.05.1334); Yıldırım, a.g.m., 1026; Gönüllü, a.g.m., 48; Özer, a.g.e., 84-87.

istilaların görüldüğü yerlerde çekirge mücadele komisyonları kurulmasına karar verilmiş ve bu komisyonlarda çeşitli görevlerde çalışacak memurlar atanmıştır. Genel olarak bu komisyonların görevi bölgelerde yaşanan istilalara karşı mücadeleyi organize etmek ve yükümlü olan yöneticilerin ve halkın görevlerini yerine getirmesini sağlamak olarak tanımlanabilir.¹⁰²⁴

Bu dönemde Osmanlı merkezi yönetiminin ele aldığı mücadele, oluşturulan komisyon ve mücadele teşkilatları sayesinde bütün imkansızlıklara rağmen özveri ile yürütülmeye devam etmiştir. Bu dönemde çekirgelere karşı en son mücadele yöntemleri kullanılmış, yurtdışından mücadelede kullanılacak malzeme ve uzmanlar getirilmiştir.¹⁰²⁵ Bu dönemde çekirgelere karşı birçok mücadele yöntemi kullanılmakla birlikte, çekirgenin yaşam formuna göre mücadele yöntemlerinde de değişiklikler görülmektedir. Teknolojinin sınırlı olduğu bu dönemde çekirgelere karşı mücadele özellikle çekirgelerin yumurta dönemleri ve yumurtadan çıkış dönemlerinde önem kazanmaktadır. Çekirgelere karşı bu yaşam formlarında mücadelede geç kalındığı takdirde uçkun hale dönüşen çekirgelere bu dönemde hiçbir yöntem başarı sağlamamaktadır. Bu dönemde özellikle çekirgenin sürfe (yumurtadan yeni çıkmış ve uçkun halde bulunmayan) halinde olduğu dönemde, çinko levha ve çarşaf usulü sıkça tercih edilen yöntemler arasında yer almıştır. Bu yöntemler dışında; yumurtalı alanların sürülmesi, açılan çukurlara gömülmesi, yakarak veya vurarak yok edilmesi gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bu dönemde yine çok nadir de olsa zehirli yem ya da zehir püskürtülmesi gibi yöntemler de denenmiştir¹⁰²⁶. Ayrıca Anadolu'da öteden beri halk tarafından inanılan çekirge şeyhlerinin sözde kerametlerine de başvurulmuştur. Çekirgenin istila ettiği bölgelere çağırılan çekirge şeyhi yanında kerametli su getirerek, bu sudan bir miktar bölge halkı tarafından hazırlanan su kaplarına koymasıyla sığırcık kuşlarının gelmesi beklenir. Şeyhin getirdiği kerametli su sayesinde sığırcık kuşlarının geldiğine inanan halk, bir çeşit ilahi bir güç vasıtasıyla çekirgelere karşı mücadelede sığırcık kuşlarından yararlanmışlardır¹⁰²⁷. Aslına bakılacak olursa; ekolojik sistemde tercih ettiği besin türü olan çekirgeler için gelen sığırcık, leylek ve benzeri kuşlar,

¹⁰²⁴ Çekirge komisyonlarının çalışma şekli ve oluşturulan memuriyetler hakkında detaylı bilgi için Bkz. Özer, a.g.e., 70-96.

¹⁰²⁵ Meclis-i Ayan *Zabıt Ceridesi*, Devre:3, Cilt:2, İçtima:2, 08.02.1915: 106-107.

¹⁰²⁶ Özer, a.g.e., 115-170; Yıldırım, a.g.m., 1028-1035.

¹⁰²⁷ Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. Alpaslan Demir, "Osmanlı Devleti'nde Haşerelere Karşı Bir Önlem: Çekirge Suyu", *Erdem Dergisi*, S. 67 (2014): 33-45; Özer, a.g.e., 155-163.

çekirgeleri parçaladıktan sonra çıkan sıvı dolayısıyla gagaları yapışmakta ve bu sularda da ağızlarını temizleme ihtiyacı duymaktadırlar. Aksi takdirde bu yapışkan sıvı nedeniyle ölümleri gerçekleşebilmektedir. Günümüzde zirai mücadele de yeni yeni kabul gören biyolojik mücadele yönteminin ilk örnekleri arasında yer alması bakımından dikkat çekicidir.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, çeşitli maddi imkansızlıklara rağmen çekirgelere karşı topyekun mücadeleye girişmiş, bu hususta kanunlar ve organizasyonlar oluşturmuştur. Ancak savaş dolayısıyla birçok vatandaşın askerde olması, maddi güçlükler, yurtdışından malzeme getirmenin güçlüğüne bir de yetkili memur ve vatandaşların görevlerinde ihmalkârlıkları mücadelenin başarılı olmasını engellemiştir. Ayrıca her ne kadar devlet, kendi topraklarında çekirgelere karşı başarılı bir mücadele sergilemiş olursa olsun, sınırlar ötesinde aynı özveri ile mücadele sergilenmemesine bağlı olarak çekirgelerin buralardan göç etmesi felaketi önlenemez hale getirmektedir. Gerek savaş şartları dolayısıyla gerekse henüz uluslararası mücadelenin öneminin anlaşılammış olması, bu dönemde yaşanan istilaları, felaket boyutlarına taşımıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte çekirgelere karşı mücadele de uluslararası iş birliğinin önemi anlaşılacak, bu hususa önem verilecektir. Bu döneme kadar çekirge, türleri ve yaşam formları, geçmişte yaşanan büyük istilalar ve Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gerçekleşen mücadele çalışmalarına yer verilmiş, bundan sonraki bölümlerde üç başlık altında yaşanan büyük çekirge istilaları ve uluslararası mücadele ve iş birliğinin önemi vurgulanmaya çalışılacaktır.

3.2. 1923-1938 YILLARI ARASINDA YAŞANAN ÇEKİRGE AFETİ VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

1923'te yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından devlet, Osmanlı Devleti'nden miras kalan birçok problemle de yüzleşmiştir. Özellikle iktisadi alanda ciddi sorunların varlığı, ülkenin kalkınması adına bu alana öncelik verilmesini zorunlu kılmıştır. Yeni devlet, kalkınma hamlelerine ilk olarak, Osmanlı Devleti'nin ekonomisinin temel taşı ve İmparatorluğun yıkılmasında kilit rol oynayan tarım sektörüne öncelik vermiştir. Bu hususta, tarımsal üretimin artırılması, tarım üreticilerine yönelik çalışmalar, bitki ve orman çeşitliliğini koruma, zirai mücadele ve üretimde

modernizasyon gibi bir dizi projelere adım atılmıştır.¹⁰²⁸ Bu projeler altında zirai mücadele alanında özellikle tarımsal üretime büyük zararlar veren ve Osmanlı Devleti'nde büyük kıtlık yıllarına sebep olan çekirgelere karşı mücadeleye önem vermiştir.

Osmanlı Devleti'nde neredeyse her yıl görünen çekirge istilaları, yeni devletin kurulduğu ilk yıllarda da görülmeye devam etmiştir. Ancak bu kez mücadelede son teknolojik gelişmelerden yararlanılması, yöntemlerin değiştirilmesi ve uluslararası iş birliğine önem verilmesi bu istilaların afete dönüşmesini engellemeye başlamıştır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte ilk istila güneydoğu bölgesinde görülmüştür. Özellikle Urfa ve Mardin¹⁰²⁹ bölgesinde etkili olan istilaya karşı Devlet, mücadele çalışmalarına başlamıştır. Hükümet, bu mücadele için yaklaşık 40.000 liralık bir bütçe ayırmıştır. Ancak maddi zorluklar içinde olan Devlet, yalnızca 10.000 lira bütçe sağlayabilmiştir. Bu bölgedeki durumu yakından bilen Mardin Milletvekili Necip Bey, konunun önemine dikkat çekerek, bir an önce ödeneğin verilmesini Bakanlar Kurulu'na teklif etmiştir.¹⁰³⁰ Güneydoğu bölgesinde çekirgelere karşı yürütülen çalışmaların başarıya ulaştığı konusunda elde ettiğimiz kaynaklarda net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak ertesi yıl Türkiye-Suriye sınırında çekirge yumurtalarının tespit edilmesi ile mücadele çalışmalarının amaca ulaşmadığını bize göstermektedir.

1923 yılı sonu ve 1924 yılı başları ile ülkelerin çekirgelere karşı ortak çalışmaların yürütülmesi ve haberleşme ağının oluşturulmasının önemini anlaşıldığı bir yıl olmuştur. Bu konuda 1923 yılı sonu ve 1924 yılının ilk aylarından itibaren Türkiye-Suriye sınırında çekirgelerin yumurta bıraktığı bölgelerin tespiti sonucu, Dışişleri Bakanı ile Fransa'nın İstanbul Büyükelçiliği arasında bir dizi yazışma gerçekleşmiştir. Yazışmalar genel hatlarıyla sınırın iki tarafında yumurtalı alanların imhası ve devletlerin ne gibi tedbirler aldığı hakkında bilgi alışverişini içermektedir.¹⁰³¹ 1924 yılı sonu haberleşmenin yanı sıra ortak mücadele kararı alan iki ülke, 28 Aralık günü Türk ve Fransız delegelerinden oluşan bir komisyon kurulmasına ve Suriye'deki çekirgelere karşı

¹⁰²⁸ Cumhuriyet'in ilk yıllarında ekonomik gelişmeler hakkında detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Topuz, "Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi(1923-1950)", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.12, S.3, (2007): 367-380.

¹⁰²⁹ BCA BKK 30 10 00 00/185 277 01.

¹⁰³⁰ BCA BKK 30 10 00 00/05 30 08.

¹⁰³¹ BOA HR.İM. 91 62 00 (13.12.1923); BOA HR.İM. 94 52 00 (08.01.1924); BOA HR.İM. 99 7 0, (02.03.1924).

mücadele edilmesine dair karar almışlardır.¹⁰³² Çekirge mücadelesi, iki ülke arasında gelişen ikili ilişkiler sonucu 30 Mayıs 1926 yılında imzalanan anlaşmanın 12.maddesine de konu olmuştur. Anlaşmanın 12.maddesinde; çekirge istilasına karşı mücadele de ortak tedbir alınması karara bağlanmış ve ülkelerin dış politikalarında önem verdiği bir husus olmuştur.

1925 yılı da güneydoğu illerinde çekirge istilalarının ve çekirgelerin yumurtladığı alanlar da mücadeleye önem verilmiş, yurtdışından malzeme satın alınarak zirai mücadele araç, gereç takviyesi yapılmıştır. Ayrıca bu yılda komşu ülkelerle girişilen ortak mücadele çalışmalarının devam ettirildiği bir yıl olduğu görülmektedir. 1925 yılının ilk ayında bu sene içerisinde yürütülen mücadele meclis çatısı altında da görüşmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Yöre halkının çekirge afetlerinden ne derece muztarip olduğunu iyi bilen Diyarbakır Milletvekili Zülfü Bey, Tarım Bakanlığı'na bir soru önergesi sunmuştur. Zülfü Bey önergesinde bölgede yürütülen mücadele ve komşu ülkelerle bu mücadelede ne şekilde ortak bir çalışma yürütüldüğünü belirtmiştir. Bakan Hasan Fehmi Bey cevaben; yumurtalı sahalarda 11.812 dönüm arazinin sürülerek, yumurtaların toplatıldığını ve 45 bin çinko levhanın güney bölgelere gönderildiğini bunun yanı sıra da yurtdışından 15 bin adet çinko levha sipariş edildiğini de bildirmiştir. Konuşmasının ikinci bölümünde Bakan Fehmi Bey, komşu ülkelerin mücadeleye önem vermemesi dolayısıyla Dışişleri Bakanı vasıtasıyla ülkelerle temasa geçildiği ve bu ülkelerle birlikte Halep'te bir toplantı düzenlenmesi kararı alındığını bildirmiştir.¹⁰³³ Bakan Fehmi Bey'in açıklama yaptığı konular hakkında ilerleyen aylarda gelişmeler yaşanmıştır. Şubat ayı ile birlikte Bakanlar Kurulu kararıyla pülverizatör, çinko levha ve çeşitli mücadele araç ve gereçlerin yurtdışından satın alınmasına karar verilmiştir.¹⁰³⁴ Bu yıl Hükümet, çekirge mücadelesinde her ne kadar özveri göstermiş olsa da komşu ülkelerde aynı özverinin sergilenmemesi, mücadelenin başarıya ulaşmasını engellemiş, ülkelerin bu tutumu Türk tarafının dikkatini çekmiştir. Irak Hükümeti'nin bu yıl Musul ve çevresinde görülen çekirgelere karşı hiçbir tedbir almaması, Türk tarafının, bu tutumu İngiltere Büyükelçiliği'ne şikayet etmesine neden olmuştur.¹⁰³⁵ Görüldüğü üzere bir devletin tek başına yürüttüğü çekirge mücadelesi ne kadar etkili olsa da komşu ülkelerin

¹⁰³² BOA HR.İM. 127 68 0, (28.12.1924).

¹⁰³³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:2, Cilt: 12, İçtima: II, (05.01.1925): 13-14.

¹⁰³⁴ BCA BKK 30 18 01 01/12 74 07; BCA BKK 30 18 01 01/16 71 20.

¹⁰³⁵ BOA HR.İM. 150 26 0, (08.07.1925).

aynı şekilde mücadele sergilememesi, istilaları engellemektedir. Çekirgelerin siyasi sınırların varlığını tanımayarak, yiyecek ve üreme için farklı ülke topraklarına göç etmesi, bu sorunun çözümünde devletlerin ortak hareket etmesini zorunlu hale getirmiştir.

Çekirge afetine karşı uluslararası çalışmalar, 1925 yılı ve sonrasında hız kazanmış olsa da, aslında bu hususta uluslararası girişimler 1916 yıllarına dayanmaktadır. 1916 yılında ilk kez çekirge afetine karşı Roma Uluslararası Ziraat Enstitüsü'ne bağlı geçici bir komite oluşturulmuştur. Bu komite bu dönemde bir konferans kararı almış olsa da 1.Dünya Savaşı nedeniyle toplantı ertelenerek ancak 1920 yılında gerçekleştirilebilmiştir. Türkiye'nin yer almadığı bu toplantıda 35 ülkenin imzaladığı bir de çekirgelere karşı mücadele hakkında bir anlaşma imzalanmıştır.¹⁰³⁶ Türk Hükümeti'nin çekirge mücadelesine yönelik ilk uluslararası alandaki çalışması 1923 yılına uzanmaktadır. Avrupa'da, çekirge ve çeşitli haşerelere karşı mücadelede kullanılan son yöntem ve metotları incelemek ve bilgi alışverişinde bulunmak üzere ilk kez 1923 yılında uluslararası konferanslara heyetler göndermeye başlamıştır. Bu hususta 24-27 Haziran 1923'te Hollanda'da Uluslararası Fitopatoloji ve Entomoloji Konferansı'na Türk heyetini temsil etmek üzere Halkalı Ziraat Mektebi uzmanlarından Ali Rıza ve Süreyya Beyler katılmıştır.¹⁰³⁷ Daha sonra 1924 yılında Roma'da gerçekleştirilen Uluslararası Emraz-ı Nebatiye ve Haşerat Kongresi'ne, Tarım Bakanlığı müsteşarlarından Süreyya Bey katılmıştır.¹⁰³⁸ Avrupa'daki zirai gelişmeleri yakından takip eden Türkiye ortak sorun haline gelen çekirge istilaları hakkında komşu devletlerle de konferanslar düzenleyerek, ortak mücadelenin ilk adımlarını atmaya başlamıştır. Türkiye'nin komşu devletler ile ortak mücadele çalışmalarının ilk izleri 1925 yılı ile birlikte görülmektedir. Bu hususta 10 Ocak 1925 yılında Halep'te bir konferans düzenlenmiş, Türkiye adına Haşere Mücadele Şube Müdürü Tefik ve Mersin Ziraat Müdürü Şevket Bey toplantıya katılmışlardır. Her yıl Suriye'den Türkiye'nin güney bölgelerini istila eden çekirge istilalarını sonlandırmak amacıyla yapılan toplantıda, mücadelede ortak hareket etme kararı alınmıştır.¹⁰³⁹ Aynı yıl bir kez daha toplanma kararı alan ülkeler, 26 Temmuz 1925

¹⁰³⁶ Antonio Buj(1995), "International Experimentation and Control of The Locust Plague", *Les Sciences Hors d'Occident au XXe Siècle*, Vo.3, (1995): 95; Augustus Daniel Imms(1925), *The Locust Problem and Its International Solution*, *Nature Publishing Group*, Vo.115, No.2879, (1925):31; J. Magor et al., a.g.e., 6.

¹⁰³⁷ BCA BKK 30 10 00/229 539 02.

¹⁰³⁸ BCA BKK 3018 01 00/010 41 02; BCA BKK 030 10 01 01/011 47 08.

¹⁰³⁹ BCA BKK 30 18 01 01/12 59 06; BCA BKK 30 18 01 01/12 61 20; BCA BKK 30 18 01 01/12 63 17; Özer, a.g.e., 49.

günü Şam'da bir konferans daha düzenlemişlerdir. Türkiye'yi temsil etmek üzere Şam'a Halkalı Ziraat Mektebi öğretmenlerinden Aziz Bey ve Urfa Zirai Mücadele Müfettişlerinden Talat Bey toplantıya katılmışlardır.¹⁰⁴⁰

1926-1930 yılları arası çekirge istilaları ve çekirge mücadelesi adına önemli yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1926 yılı ile birlikte Sudan ve çevresinde başlayarak, dünyayı istila etmeye başlayan çöl çekirgesi istilaları 1930 yıllarında Türkiye ve Ortadoğu ülkelerinde etkisini göstermiştir.¹⁰⁴¹ Bu yıllar arasında yaşanan istilalara karşı ülkeler, kendi sınırları içerisinde çekirgelere karşı mücadele için çeşitli yasal düzenlemeler oluştururken, uluslararası organizasyonların da geliştirilmesine katkı sağlamışlardır. 1926 yılı ile Türk Hükümeti, yurtdışında artarak ve hızla ilerleyen çekirge istilalarını yakından takip ederek olası çekirge akınlarının Türkiye'ye ulaşması ihtimaline karşı çeşitli yasal düzenlemeler gerçekleştirmiş ve uluslararası organizasyonlara katılarak konuyu yakından takip etmiştir. 1916 yılında çıkarılan ve Osmanlı Devleti'nden bu yana yürürlükte olan "Çekirge Kanun'un" yetersiz kaldığını fark eden Hükümet, 26 Mayıs 1926'da yeni çekirge kanunu meclis gündemine getirmiştir. 10 maddeden oluşturulan kanun, 153 milletvekilinin onayı ile kabul edilmiştir. Kanunun maddeleri genel hatlarıyla; çekirgenin ortaya çıktığı alanların yetkililere haber verilmesi, istila edilen bölgelerde komisyonlar kurulması, halkın çekirge istilalarına karşı yükümlü kılındığı görevler, mücadelede kullanılacak araç ve gereçlerin kullanımı, masrafların belirlenmesi ve yöneticilerle halkın görevini yerine getirmediği takdirde uygulanacak cezai işlemler belirlenmiştir.¹⁰⁴² Bu kanunun iki ve üçüncü maddeleri değiştirilerek, söz konusu maddelere ek olarak süne mücadelesi de ilave edilmiş, Kanun 12 Ağustos 1928 yılında yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁴³

Ülke içerisinde gerçekleştirilecek mücadelenin yalnız yasal düzenlemeler ve oluşturulan mücadele ekipleri ile başarıya ulaşamayacağını bilen Türk Hükümeti, komşu devletlerle kalıcı bir organizasyonun kurulması adına çalışmalarda bulunmuştur. 1926 yılına kadar çekirgelere karşı mücadelede çeşitli konferanslarla geliştirilen uluslararası

¹⁰⁴⁰ BCA BKK 30 18 01 01/14 46 14; BCA BKK 30 18 01 01/14 46 15.

¹⁰⁴¹ Balamir, a.g.m.,15; Creesman, a.g.m., 127; J. Magor et al., a.g.e., 6

¹⁰⁴² Kanun hakkında detaylı bilgi için bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre:2, Cilt:25, İçtima:3, (26.05.1926): 527-570.

¹⁰⁴³ BCA BKK 30 18 01 01/30 51 18; "26 Mayıs 1926 Tarîh ve 858 Numaralı Çekirge Kânûnunun İkinci ve Üçüncü Maddesini Muadil Kanun" *T.C. Resmî Gazete*, 1235 (09.05.1928): 858.

işbirliği bu yıl ile birlikte ilk kez çekirgelere karşı bir istihbarat ofisinin kurulması ile kalıcı hale getirilmiştir. 15 Mayıs 1926'ta Türkiye, Irak, Suriye, Ürdün ve Filistin Hükümetlerinin katılımıyla Şam'da gerçekleştirilen konferansta, Uluslararası Çekirge İstihbarat Ofisi'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Konferansa, Türkiye'yi temsil etmek üzere Halkalı Ziraat Mektebi Öğretmeni Aziz Bey ve Ziraat Müdürlerinden Tevfik Bey katılmıştır. 20 Mayıs günü katılımcı ülkelerin temsilcileri tarafından imzalanan anlaşma ile çekirgelerin istila alanları ve yumurtlama alanları, mücadele yöntemleri, çekirgeli alanların haritalandırılması gibi konularda bilgi alışverişi, haberleşme ve sınırlarda ortak mücadele gibi konularda mutabakata varılmıştır. Ayrıca anlaşmayı imzalayan devletler, giriştikleri mücadele hakkında diğer ülkelere yıllık rapor sunmakla yükümlü hale getirilmiştir. Ülkeler anlaşma haricinde, ofisin masraflarının ortak karşılanmasına ve merkezinin Şam olarak belirlenmesini de kabul etmişlerdir. Buna ek olarak ülkeler, istihbarat ofisinin çalışmalarının idaresi, anlaşmayı imzalayan devletlerin temsilcilerinden oluşan karma bir komisyona verilmiştir.¹⁰⁴⁴ Anadolu ve Ortadoğu coğrafyasında çekirge istilalarının yaygın olması ülkelerin böyle bir ofisin gerekliliğini yıllar içinde anlaması ve ortak mücadelenin önemi bu ofisin kurulmasına yol açmış ve ilerleyen yıllarda mücadele de etkin rol almıştır. Ofisin ülkelere bir faydası da maddi yönden olmuştur. Yıllarca ülkeler tek başına plansız bir mücadele içinde yüksek harcamalar yaparken, bu organizasyon ile alınan bilgiler doğrultusunda daha doğru ve etkili müdahaleler gerçekleştirerek, mücadele masraflarının azalmasına ve ekonomik anlamda rahatlamalarına yol açmıştır. Türk Hükümeti, ofisin yıllarca gösterdiği yararlı çalışmaları üzerine 23 Aralık 1934'te ofise üyeliğini üç yıl daha uzatmıştır.¹⁰⁴⁵

1928 yılı itibari ile Sudan Çekirgesi istilaları Ortadoğu ve Türkiye'de yavaş yavaş etkisini göstermeye başlamıştır.¹⁰⁴⁶ Güney bölgelerinde görülen istilalar karşısında Türk Hükümeti yurtdışından zirai mücadelede kullanılacak araç gereçleri İngiltere ve

¹⁰⁴⁴ Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. *BCA BKK* 30 18 01 01/18 27 11; *BCA BKK* 30 18 01 01/20 45 08; "Çekirge Haberleşme Ofisini Kuran 20 Mayıs 1920 Tarihli Bağlantının Daha Üç Yıl Muteber Olması İçin Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 2652, (31.12.1934): 4603-4605; "International Agreement for The Establishment of an International Bureau of Intelligence on Locust". <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1930/TS0016.pdf> [20.04.2017].

¹⁰⁴⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:4, Cilt:25, İçtima:4, (23.12.1936): 314-316; *BCA BKK* 30 18 01 02/49 78 09.

¹⁰⁴⁶ 1928 yılında Mardin bölgesinde Çöl çekirgesinin istila ettiği görülmüştür. Bu hususta İktisat Bakanı Mustafa Rahmi Bey bir açıklamada bulunmuştur. Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:3, Cilt:III, İçtima:I, (24.04.1928): 248-250.

Alman firmalarından karşılamaya başlamıştır. Ayrıca bu bölgelerde süren mücadele ekiplerine ihtiyaç doğrultusunda araç ve gereç takviyelerinde bulunmuştur.¹⁰⁴⁷ Yurtiçinde çekirgelere karşı gayretle yürütülen mücadele çalışmalarının yanı sıra komşu ülkelerle de temasa geçilerek bu yılki yaşanması muhtemel çekirge istilaları ve mücadele çalışmaları hakkında bir konferans düzenlenmiştir. 1926 yılında Uluslararası Çekirge İstihbarat Ofisi'nin kurulmasının ardından bu yıl ilk kez ofise üye ülkelerin katılımıyla bir konferans düzenlenmiştir. 10 Ocak 1928 yılında Şam'da gerçekleştirilen konferansa Türkiye adına Zirai Mücadele Müdürü Şevket Bey ve Danıştay üyelerinden Süreyya Bey katılmıştır.¹⁰⁴⁸ Konferans hakkında "*Hakimiyet-i Milliye*" Gazetesi'nde çıkan haberlere göre; 10-15 gün süren toplantı yaklaşık 16 celsede sona ermiş ve konferansta katılımcılar tarafından çekirgelere karşı ortak mücadele konusunda görüşmeler gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁴⁹

Cumhuriyet döneminin ilk büyük çekirge istilasını 1930 yılına rastlamaktadır. Her yıl Fas Çekirge istilalarından etkilenen Türkiye, 1930 yılı ile bu kez Sudan Çekirge istilalarına maruz kalmıştır. Nisan ayı ile birlikte milyarlarca çekirge sürüsü ilerleyerek başta Mısır, Arabistan, Filistin, Suriye, Irak ve Türkiye'de etkili olmaya başlamıştır.¹⁰⁵⁰ Çekirge sürülerinin ilerleyişini yakından takip eden Türk Hükümeti, komşu ülkelerde yaşanan istilaların felaket boyutlarına dönüşmesi üzerine güney illerinde tedbirler almaya başlamıştır. Nisan ayı ile itibaren İktisat Bakanlığı, ziraat baş müdürlüklerine gönderdiği bir tamimle mücadele tertibatının alınması emrini vermiş ve bu hususta kullanılacak araç, gereç ihtiyaçlarının bir an önce Bakanlığa bildirilmesini emretmiştir.¹⁰⁵¹ Bunun yanı sıra Başbakan İsmet İnönü'de güney vilayetleri valiliklerine gönderilmek üzere bir tebligat kaleme almıştır. İnönü tebligatta; Sudan çekirge istilasına karşı vilayetlerin ciddi alaka göstermelerini ve İktisat Bakanlığı tertibatının tatbiki için gayret sarf etmelerini istemiştir.¹⁰⁵² Hükümet, çeşitli tebligatlarla yerel yöneticileri istilalar hususunda uyarırken, güney bölgelerinde kurulan zirai mücadele ekiplerine araç, gereç takviyesinde

¹⁰⁴⁷ BCA BKK 30 18 01 01/30 49 15; BCA BKK 30 18 01 01/30 62 13.

¹⁰⁴⁸ BCA BKK 30 18 01 02/01 10 32.

¹⁰⁴⁹ "Çekirge Kongresi", *Hakimiyet-i Milliye*, 07.01.1929; "Murahaslarımız Şam Çekirge Mücadele Kongresinden Şehrimize Döndüler", *Hakimiyet-i Milliye*, 04.02.1929.

¹⁰⁵⁰ "Mısır'da Çekirge", *Hakimiyet-i Milliye*, 06.04.1930; "Mısır'ı Tehdit Eden Çekirge Belası", *Hakimiyet-i Milliye*, 11.04.1930; "Cenup Vilayetlerimizde Çekirge Mücadelesi", *Hakimiyet-i Milliye*, 16.04.1930; "Suriye'deki Çekirge", *Hakimiyet-i Milliye*, 21.04.1930.

¹⁰⁵¹ "Çekirge Mücadelesi", *Hakimiyet-i Milliye*, 08.04.1930.

¹⁰⁵² BCA BKK 30 10 00 00/185 277 10.

bulunmuştur. Bu hususta Hükümet, zirai mücadele de kullanılmak üzere dört kamyonet ve bir de otomobil satın almıştır.¹⁰⁵³ Yukarıda verilen kaynaklar ışığında Hükümet, bu yıl yaşanacak çekirge istilaları üzerinde önemle durarak, mücadele de görevlilerin olası ihmalkârlıkları, malzeme eksikliği gibi konulardan dolayı zirai mücadelenin başarısızlıkla sonuçlanmasının önüne geçmek istemiştir. Ancak Hükümet tarafından yapılan çeşitli önlemlere rağmen Suriye sınırları içerisinde ikiye ayrılan çekirge sürülerinin bir kısmı güney illerini istila etmeye başlamıştır. Elde ettiğimiz veriler gözden geçirildiğinde Sudan çekirgesinin, Türkiye’ye giriş tarihleri hakkında farklı bilgilerin yer aldığı gözlemlenmektedir. “*Hakimiyet-i Milliye*” Gazetesi’nin 26 Nisan günkü yayınında resmi makamlara dayandırdığı habere göre; ilk uçkunların 8 Nisan günü Urfa ve 10 Nisan günü Mardin’den sonra çeşitli bölgelere dağıldığını belirtmiştir.¹⁰⁵⁴ Türkiye’ye giriş yapan çekirgelerin uçkun formda olması ve bu yıllarda henüz bu safhadaki çekirgelere karşı başarılı bir yöntemin uygulanmaması mücadele ekiplerini zora sokmuş, ekipler çekirgelere müdahale etmek için yumurtlama ve sürfe zamanlarını beklemek zorunda kalmışlardır.¹⁰⁵⁵ Yaşanan istilalar ve mücadele çalışmaları meclis gündeminde de yer bulmuştur. Doğu vilayetlerinde yaşanan istilalar hakkında bilgi almak ve mücadele çalışmalarının ne aşamada olduğunu öğrenmek isteyen İzmir Milletvekili Kamil Bey, konu hakkında İktisat Bakanı Şakir Bey’den bir açıklama istemiştir. Konu hakkında durumu açıklayan Bakan Şakir Bey; Muş, Malatya, Hakkari, Van, Elazığ, Maraş ve Cebelibereket bölgelerinin istila altında olduğunu ve Çekirge Kanun’un tatbikinin gerçekleştirilmeye çalışıldığını bildirmiştir. Ayrıca Bakan, çekirgelerin uçkun halde olduğunu söyleyerek, bu sürede mücadelenin gerçekleştirilemeyeceğini ancak yumurta ve sürfe zamanlarında mücadeleye başlanabileceğini bildirmiştir. Son olarak Bakan, gelen çekirgelerin çoğunun iştahlı evreyi geçirdiklerinden dolayı şimdilik bir zararın ortaya çıkmadığını da sözlerine eklemiştir.¹⁰⁵⁶

Mayıs ayı itibariyle istilaların şiddeti günden güne artarak devam etmiştir. Bu durumun yaşanmasında; komşu ülkelerden yeni uçkunların gelmesi, çöl çekirgelerin bıraktığı yumurtaların inficar ederek yeni neslin ortaya çıkmasının yanı sıra Fas çekirge

¹⁰⁵³ BCA BKK 30 18 01 02/11 35 13; BCA BKK 30 18 01 02/10 22 12.

¹⁰⁵⁴ “Çekirgelerle Nasıl Mücadele Yapacağız?”, *Hakimiyet-i Milliye*, 26.04.1930.

¹⁰⁵⁵ “Çekirge Mücadelesi Yakında Başlıyor”, *Hakimiyet-i Milliye*, 22.04.1930; “Çekirge”, *Akşam*, 23.04.1930; “Cenup Vilayetlerimizde Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 05.05.1930.

¹⁰⁵⁶ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre:3, Cilt:19, İçtima:3, (18.05.1930): 119.

istilalarında görülmesi gibi etmenler etkili olmuştur. Bu unsurları dikkate alan Hükümet, 1926 yılında çıkartılan kanunun doğru şekilde uygulanması ve halkın mücadelede de etkin rol alması adına İktisat Bakanlığı'nı görevlendirmiştir. Bunun üzerine Bakanlık, mevcut durumda bulunan mücadele ekiplerini takviye etmek ve mücadele çalışmalarını organize etmek amacıyla 6 kişilik bir heyeti güney vilayetlerine göndermiştir.¹⁰⁵⁷ Hükümet'in kesin biçimde ele aldığı istilalara karşı mücadele, mayısın ortasıyla birlikte yumurtalardan çıkan yeni nesillerle birlikte hız kazanmıştır. Mücadele ekipleri tarafından yürütülen çalışmalara halkta katılarak, kanunla belirlenmiş yükümlülükleri doğrultusunda destek vermiştir.¹⁰⁵⁸ İstilanın geniş bir araziye yayılması ve çekirge sürülerinin uzunluğunun kilometrelerce olması, mücadele ekiplerinin yeterli olmadığı durumlarda askerî kuvvetlere de başvurulmasını gerektirmiştir.¹⁰⁵⁹ İktisat Bakanı tarafından gönderilen ekibin başında bulunan Ziraat Genel Müdürü Naki Bey, haziran ayı itibariyle çekirge istilalarının yaşandığı bölgelerde yaptığı tetkikleri bitirerek, Ankara'ya dönmüştür. Naki Bey, Ankara'ya döndüğü sırada yaşanan istilalar hakkında gazetecilere bir açıklamada bulunarak; şu ana kadar yürütülen mücadele neticesinde toplam 23 milyona yakın sürfenin yok edildiğini, Urfa ve Mardin'de sürdürülen mücadelede kullanılmak üzere yaklaşık 450 km'lik bir çinko hat oluşturulduğunu belirtmiştir. Naki Bey açıklamasında dikkat çekici bir noktaya daha değinmiştir. Açıklamada; bir çeşit böcek türünün çekirgelerin yumurta ve sürfelerini yok ettiğini ve yok edilen çekirge miktarının %50'yi geçtiğini belirtmiştir.¹⁰⁶⁰ Naki Bey'in açıklamasında belirttiği gibi bu dönemde çeşitli mantar ve böcek türleri, çekirgelerin imhasında ortaya çıkmış, Avrupalı ve Türk bilim adamları tarafından bu türler hakkında bilimsel çalışmalar yürütülmüştür.¹⁰⁶¹

Güney illerinde mücadele ekipleri, askerî birlikler ve halkın beraber yürüttüğü mücadele temmuz ayının sonuna kadar sürmüştür. Temmuz ayı başında İktisat Bakanlığı tarafından yeni bir istila tehlikesi olduğu vilayetlere bildirilmişse de çekirgeler sanılan

¹⁰⁵⁷ “Cenup Vilayetlerimizde Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 05.05.1930; “Çekirgeye Karşı Mücadele Başladı”, *Hakimiyet-i Milliye*, 14.05.1930; “Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 26.05.1930.

¹⁰⁵⁸ “Küçük Haber”, *Vakit*, 06.05.1930; “Çekirge Mücadelesi İlerliyor”, *Hakimiyet-i Milliye*, 16.05.1930; “Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 19.05.1930.

¹⁰⁵⁹ “Çekirge Mücadelesi Devam Ediyor”, *Hakimiyet-i Milliye*, 24.05.1930; “Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 26.05.1930.

¹⁰⁶⁰ “Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 01.06.1930.

¹⁰⁶¹ “Çekirge Bulutu”, *Akşam*, 30.04.1930; “Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 26.05.1930; “Çekirge Kurtları”, *Akşam*, 03.06.1930.

kadar tehlike yaratmamıştır.¹⁰⁶²Yaklaşık 16 il ve 59 ilçede etkili olan çekirge sürülerine¹⁰⁶³karşı yapılan mücadele hakkında, 24 Temmuz günü İktisat Bakanı bir rapor hazırlamıştır. Rapora göre çekirgelerin istila ettiği arazi ve imha edilen çekirge miktarı şu şekildedir:

Tablo 3.1: 1930 yılı Fas ve Sudan Çekirge İstilasına Uğrayan İllerde Mücadele Rakamları¹⁰⁶⁴

Şehir	Çekirgelerin Yumurta Bıraktığı Alan (Dönüm)	Yumurtalardan Temizlenen Alan (Dönüm)	Mücadelede Kullanılan Çinko Hattı (Kilometre)	Yok Edilen Sürfe Sayısı (Kilo)
Mardin	250.000	151.000	670	20.000.000
Şanlıurfa	510	275	400	14.500.000
Kahramanmaraş	132.000	96.000	-	540.000
Gaziantep	62.000	37.000	-	1.000.000
Malatya	400.000	125.000	55	900
Siirt	190.000	15.000	116	750.000
Diyarbakır	700.000	230.000	-	2.500.000
Elazığ	247.000	96.000	-	2.500.000
Toplam	1.981.510	750.275	1.241	41.790.900

Yukarıda verdiğimiz tablodaki illere çeşitli bölgelerde yürütülen mücadelede dahil edildiğinde toplam; 3.517.678 dekarlık yumurtalı alanda, 1652 km. uzunluğunda çinko levha hattı kurulmuş ve 67.690 ton çekirge imha edilmiştir. Ayrıca çinko levha hattı kurulamayan bölgelerde ise 16 ton kimyasal ilaç kullanılmıştır.¹⁰⁶⁵Çekirgelere karşı mücadele ekiplerinin özverili çalışmaları neticesinde çekirge tehlikesi ortadan kalkmıştır. Mücadelede görev alan memurların başarıları dolayısıyla mükafatlandırılmaları Hükümet'in gündemine gelmiştir. Ancak Çekirge ve Süne Nizamnamesi'ne göre, çekirge ile mücadele, memurların doğal görevi olduğu belirtilerek teklif kabul edilmemiştir.¹⁰⁶⁶

1930 Fas ve Sudan çekirge istilaları yalnız Türkiye'nin sorunu olmakla kalmamış, Afrika, Asya, Ortadoğu hatta Avrupa ülkelerinde de istilalar gözlenmiştir.¹⁰⁶⁷ Bu konuda ülkeler, uluslararası ortak mücadele ve haberleşmeyi yaşanan istilalara karşı

¹⁰⁶² "Çekirge Mücadelesi", *Hakimiyet-i Milliye*, 03.07.1930; "Ziraî Hayat", *Vakit*,04.07.1930.

¹⁰⁶³ Özer, a.g.e.,37.

¹⁰⁶⁴ "Çekirge Mücadelesi", *Hakimiyet-i Milliye*, 24.07.1930; Özer, a.g.e., 38-39.

¹⁰⁶⁵ A.g.e, 39

¹⁰⁶⁶ BCA BKK 30 10 00 00/185 277 11; "Çekirge Mücadelesi", *Hakimiyet-i Milliye*, 05.08.1930; "Çekirge Mücadelesi", *Hakimiyet-i Milliye*, 07.08.1930.

¹⁰⁶⁷ "Çekirgelere İlanı Harp", *Vakit*, 05.04.1930; "Mısır'da Çekirge", *Hakimiyet-i Milliye*, 06.04.1930; "Yunanistan'da Çekirge", *Akşam*, 29.04.1930; "Avusturya'da Çekirge", *Akşam*, 03.07.1930.

daha etkin kullanarak, afetin önüne geçmek istemişlerdir. Bu dönemde Türkiye, gerek Avrupa’da gerek komşu ülkeleri ile birlikte çalışmalar yürütmüş, uluslararası ortak mücadeleyi geliştirmeye yönelik yeni organizasyonlar ve konferanslar düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra ülkeler ikili anlaşmalarla yaşanan istilalara karşı önlemler almaya çalışmışlardır. Bu hususta, 1930 yılı başlarında Çekirge İstihbarat Ofisi üye ülkeleri bu yıl beklenen büyük salgına karşı ortak mücadele konularında görüşmek üzere konferans düzenleme kararı almıştır. 10 Ocak günü Kudüs’te toplanan konferansa, Türkiye’yi temsil etmek üzere Ziraat Genel Müdür Yardımcısı Tevfik Bey katılmıştır. Bu yılki tehlikenin özellikle Ortadoğu’da büyük etki yaratacağı tahmin edildiğinden İstihbarat Ofisi’ne üye olmayan iki ülke Mısır ve İran’da konferansa katılmışlardır.¹⁰⁶⁸ Nisan ayı ile birlikte Ortadoğu’da istilaların şiddetlenmesi ile birlikte Irak ve Suriye, İstihbarat Ofisi haricinde bir anlaşma imzalayarak, bu yılki mücadelede yardımlaşma kararı almışlardır.¹⁰⁶⁹ Bu yıl yalnız Türkiye üyesi olduğu İstihbarat Ofisi’nin düzenlediği konferansa katılmakla kalmayarak, uluslararası ortak mücadelenin geliştirilmesi adına farklı ülkelerle de müzakerelerde bulunmuştur. 10 Temmuz günü Moskova’da Türkiye, Rusya ve İran’ın katıldığı Ziraî ve Baytarî konferansı düzenlenmiştir. Konferansta Türkiye’yi temsil etmek üzere, Aydın Milletvekili Mazhar Bey, Mardin Milletvekili Ali Rıza Bey, Pendik Bakteriyoloji Müdürü Şefik Bey ve Doktor Selahaddin Bey katılmışlardır. Konferansta; kara ve deniz sınırlarında sağlık sorunları, hayvan hastalıkları gibi konuların yanı sıra çekirge mücadelesinde yöntem ve metotlar üzerine ülkeler görüşmelerde bulunmuşlardır.

1070

Bu yılki istilalar ve çekirgelere karşı mücadele yalnız Türkiye ve Ortadoğu ülkelerini ilgilendiği bir durum olmakla kalmamıştır. Bu afetin önüne geçilemediği takdirde bölgesel bir sorun olmaktan çıkarak uluslararası bir soruna dönüşmesi, Avrupa ülkelerini de ilgilendirmiş, bu hususta bir dizi çalışmaların gerçekleşmesine yol açmıştır. Bu hususta çekirgelere karşı mücadelede Avrupalı devletlere öncülük eden ülke olarak İngiltere göze çarpmaktadır. Bu durumun yaşanmasında en önemli neden, İngiltere’nin Afrika kıtasında birçok koloni devletine sahip olması ve bu devletlerin topraklarının çekirgeler için uygun yaşam koşullarına sahip olmasından dolayı istilalardan büyük zarar

¹⁰⁶⁸ BCA BKK, 30 18 01/ 277 61 16; “Çekirge Konferansı”, *Akşam*, 18.01.1930; “Çekirge Mücadele Kongresinde”, *Hakimiyet-i Milliye*, 21.01.1930; “Çekirge Kongresi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 25.01.1930.

¹⁰⁶⁹ “Çekirge Mücadelesi Yakında Başlıyor”, *Hakimiyet-i Milliye*, 22.04.1930.

¹⁰⁷⁰ “Moskova’daki Konferans”, *Vakit*, 03.07.1930; “Rusya’daki Kongre”, *Hakimiyet-i Milliye*, 03.07.1930.

görmesi etkili olmuştur. Bu hususta 1929 yılında İngiltere Hükümeti çekirgelere karşı mücadelede bir büronun kurulmasının gerekliliğini hissetmiş, bunun üzerine yürütülen çalışmalarla birlikte “Anti Locust Research” ofisini kurmuştur. 1930 yılı ile birlikte çalışmalarına başlayan ofis, özellikle Çöl çekirgesine karşı araştırmalar yapmış, bu böcek türüne karşı haritalandırma, ülkelerle bilgi alışverişi, analiz ve istatistiki bilgiler gibi çalışmalarda bulunmuştur.¹⁰⁷¹ Çekirgelere karşı mücadele İngiltere’nin yanı sıra İtalya’nın da önem verdiği bir konu olmuştur. Bu hususta 1930 yılında İtalya, Avrupalı devletlere sunduğu çekirgelere karşı ortak mücadele teklifi İngiltere, İtalya ve Fransız Hükümetleri tarafından kabul görmüştür. Bu teklifte her yıl çekirgelere karşı bilgi alışverişi, ortak mücadele ve istatistiki veriler toplanmasının yanı sıra her iki yılda bir de konferans düzenlenerek yeni mücadele çeşitleri ve yapılması gereken çalışmaların görüşülmesi kararlaştırılmıştır. İlk toplantısını 1931 yılında Roma’da gerçekleştiren ülkeler sırasıyla 1932 Paris, 1934 Londra ve 1936’da Kahire olmak üzere toplamda 4 konferans düzenlemişlerdir. 1939’da II. Dünya Harbi’nin Avrupa’da başlaması üzerine uluslararası konferanslar kesintiye uğramıştır.¹⁰⁷²

1930 yılında yaşanan büyük istilaya karşı başarılı mücadele sayesinde çekirge afeti önlenmiş, Hükümet gerek yurtiçi ve dışında ertesi yılın mücadele planlaması üzerine çalışmalara başlamıştır. 1931 yılının mart ayı ile başlayan Fas çekirgelerine karşı, Türk Hükümeti, yurtiçinde ziraî mücadeleye önem verirken, yurtdışında da uluslararası konferanslara katılarak bu hususta son gelişmeleri yakından takip etmiştir. Ayrıca dünyaca ünlü bilim adamlarını Türkiye’ye davet ederek, mücadelede son yöntem ve teknik konularda müracaat etmiştir.

1931 yılının ilk aylarında ziraî mücadele çalışmalarına başlayan Hükümet, havaların ısınmasıyla ortaya çıkacak çekirgelere karşı mücadelede kullanılması gereken ekipmanları yurtdışından satın alarak, mücadele ekiplerini takviye etmiştir. Bu hususta Hükümet, Almanya’dan 20.000 lira değerinde ziraî mücadelede kullanılacak kimyevî ilaç siparişinde bulunmuştur.¹⁰⁷³ Ziraî mücadelede yurtdışından alınan ilaçların önemli bir yer

¹⁰⁷¹ J. Magor et al., a.g.e, 6; “International Co-ordination of Locust Research”, *Nature, Publishing Group*, Vo:129, No:3252 (1932): 310.

¹⁰⁷² Creesman, a.g.m.,129; J.Magor et al., a.g.e., 5-7; Buj, a.g.m., 101-102; International Co-ordination of Locust Research, a.g.m., 309-310; B.P. Uvarov, “Third International Locust Conference”, *Nature Publishing Group*, (1934): 484.

¹⁰⁷³ BCA BKK 30 18 01 02/17 03 02.

tutması devletin, bu alımlarda malzemeleri temin eden ülkelere kolaylık sağlaması adına çalışmalarda bulunmasını gerektirmiştir. Bu hususta Hükümet, yurtdışından ziraî mücadelede satın alınan malların gümrük muafiyeti uygulanmasını meclisin onayına sunmuştur. 26 Şubat günü sunulan 5 maddelik kanun 181 oyla kabul edilmiştir.¹⁰⁷⁴

Nisan ayı ile itibariyle bir önceki yıl Suriye’den gelen Fas çekirgelerin bıraktığı yumurtaların inficar etmesiyle Şanlıurfa ve Mardin bölgelerinde mücadele başlamıştır.¹⁰⁷⁵ Bunun yanı sıra Denizli, Muğla ve Konya’da da çeşitli çekirge sürüleri görülmüş¹⁰⁷⁶, bunlara karşı da vakit kaybetmeden ekiplerce mücadele gerçekleştirilmiştir. Bu yıl özellikle Şanlıurfa ve civarında etkili olan çekirgelere karşı mücadelede, 1 Nisan ile 26 Nisan arasında yaklaşık 200 km boyunca kurulan çinko levha yöntemiyle 6.700.000 çekirge sürfesi imha edilmiştir. Mardin’de ise yine aynı tarihlerde 72 km boyunca kurulan çinko hatlarda 500.000 sürfe yok edilmiştir. Ayrıca mücadelede 2.700 kişi görev almıştır.¹⁰⁷⁷ Haziran ayına kadar yok edilen çekirge miktarı Mardin’de 14.000.000 kiloya ulaşırken, Şanlıurfa’da ise 31.000.000 kilo kadardır.¹⁰⁷⁸ Güneydoğu vilayetlerinde mücadele çalışmaları başarılı bir şekilde sonuçlanırken, Hükümet Ege vilayetlerinde yaşanan istilalara çözüm arayışına girişmiştir. Her yıl İtalyan çekirge türünden zarara uğrayan Ege bölgesinde yaşanan istilaların son bulması adına 1930’da İngiltere’de kurulan Çekirge Mücadele Komisyonu’nun (Anti-Locust Research) başında yer alan Entomolojist Boris Uvarov’u¹⁰⁷⁹ Türkiye’ye davet etmiştir. Uvarov, Ege bölgesinde iki ay boyunca yapacağı harcamaları ve maaşı Türk Hükümet’i tarafından karşılanmak üzere Temmuz ayında Türkiye’ye gelmiştir¹⁰⁸⁰. İki ay boyunca çeşitli illerde yaptığı tetkik çalışmaları sonucu Hükümet’in yürüttüğü ziraî mücadele çalışmalarını memnuniyetle karşılayan Uvarov, Ağustos ayının sonları itibariyle ülkesine dönmüştür.¹⁰⁸¹

¹⁰⁷⁴ Kanun maddeleri hakkında detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre:3, Cilt:25, İçtima:4, (26.02.1931):58-62.

¹⁰⁷⁵ “Çekirge”, *Akşam*, 09.04.1931; “Urfa’da Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 16.04.1931; “Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 16.05.1931; “Urfa’da Çekirge”, *Akşam*, 21.05.1931.

¹⁰⁷⁶ “Denizli’de Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 16.06.1931; “Ermanak’ta Çekirge”, *Hakimiyet-i Milliye*, 03.07.1931; “Zeytin Sineği İle Mücadele”, *Hakimiyet-i Milliye*, 08.07.1931.

¹⁰⁷⁷ “Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 16.05.1931.

¹⁰⁷⁸ “Cenup’ta Çekirge Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 04.06.1931.

¹⁰⁷⁹ Boris Uvarov’un hayatı ve çalışmaları hakkında detaylı bilgi için Bkz. N.Wallof & G.B.Popov, “Sir Boris Uvarov(1890-1970): The Father of Acridology”, *Annual Review of Entomology*, Vo.35, (1990): 1-26.

¹⁰⁸⁰ BCA BKK 30 18 01 02/20 39 01; BCA BKK 30 18 01 02/23 64 10.

¹⁰⁸¹ “Ege Mıntıkasında Haşeratla Mücadele”, *Hakimiyet-i Milliye*, 17.08.1931; “Manisa Havalisinde Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 21.08.1931; “Üzüm ve Tütün Mahsulü”, *Akşam*, 05.08.1931.

Yurtiçinde çekirgelere karşı mücadele de başarılar sağlanırken, her yıl olduğu gibi 1931 yılında da Çekirge İstihbarat Ofisi üyeleri yeni yıl mücadele yol haritasını belirlemek amacıyla Şam'da toplanma kararı almıştır. Türkiye'yi temsil etmek üzere Şam'a giden Ziraat İşleri Genel Müdür Yardımcısı Tevfik Bey, görüşmelerden sonra 8 Şubat günü Türkiye'ye dönmüştür.¹⁰⁸² Her yıl ocak ayı itibariyle toplanan İstihbarat Ofisi'ne üye ülkeler, bu yıl olağandışı acil toplanma kararı almak zorunda da kalmışlardır. Suriye ve komşu ülkeleri sınırlarında bu yıl tekrardan görünen Sudan çekirgeleri üzerine Ofis acil toplanma kararı almıştır. 1 Haziran günü Şam'da toplanması kararlaştırılan kongreye Türkiye adına tekrardan Ziraat İşleri Genel Müdür Yardımcısı Tevfik Bey gönderilmiştir.¹⁰⁸³

1930 yılında etkili olan ve 1931 yılında da kısmen etkisini sürdüren çekirge istilaları, bu yıllardan itibaren dikkat çekici şekilde azalma yaşamıştır. Bu durumun yaşanmasında 1932, 1933 ve 1934 yıllarında dünya çapında Sudan çekirge popülasyonunun çeşitli nedenlerle azalması etkili olmuştur. Ayrıca FAO örgütünün yayınladığı rapora göre; 1932 yılı ile birlikte yaşanan don ve kuraklık afetleri, istilaların azalmasında etkin rol oynamıştır¹⁰⁸⁴. Özellikle Ortadoğu ve Türkiye'de etkili olan kuraklık bu istilaların önüne geçmiştir.¹⁰⁸⁵ Türkiye'de ve komşu ülkelerinde de görülen kuraklık, çekirge popülasyonuna etki etmesine rağmen, 1932 yılında Suriye'den gelen çekirgeler küçük çapta yurtiçinde istilalar neden olmuştur. Fas çekirge türünün gerçekleştirdiği istilalar, 1932 yılında; Manisa¹⁰⁸⁶, Muğla¹⁰⁸⁷, Adana, Mersin¹⁰⁸⁸ ve

¹⁰⁸² BCA BKK 30 18 01 02/ 16 85 03; "Çekirge Mücadele Kongresi", *Hakimiyet-i Milliye*, 15.01.1931; "Beynelmilel Çekirge Konferansı", *Hakimiyet-i Milliye*, 08.02.1931.

¹⁰⁸³ BCA BKK 30 18 01 02/20 33 09.

¹⁰⁸⁴ J. Magor et al., a.g.e., 23;25;62.

¹⁰⁸⁵ 1932 yılında yaşanan kuraklık hakkında dönemin basınında çeşitli haberler yer almıştır. Bu konuda detaylı bilgi almak için Bkz. "Filistin'de Kıtık", *Hakimiyet-i Milliye*, 30.03.1932, "Suriye'de Çekirge", *Hakimiyet-i Milliye*, 03.04.1932; "Çekirgeler", *Akşam*, 20.04.1932; "Çekirge Mücadelesi Devam Ediyor", *Akşam*, 26.06.1932.

¹⁰⁸⁶ "Manisa'da Çok Buğday Ekildi", *Akşam*, 10.05.1932; "Çekirge", *Akşam*, 20.05.1932; "Gördes'te Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 04.06.1932.

¹⁰⁸⁷ "Muğla'da Fare ve Çekirge Mücadelesi", *Hakimiyet-i Milliye*, 11.05.1932; "Muğla'da Haşerat Mücadelesi", *Hakimiyet-i Milliye*, 25.05.1932; "Muğla'da Haşerat Mücadelesi", *Hakimiyet-i Milliye*, 18.06.1932.

¹⁰⁸⁸ "Çekirgeler", *Akşam*, 23.06.1932; "Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 27.06.1932; "Mersin'de Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 16.07.1932.

Şanlıurfa'da¹⁰⁸⁹, 1933 yılında; Muğla,¹⁰⁹⁰ Adana,¹⁰⁹¹ Mardin ve Şanlıurfa'da¹⁰⁹² etkili olmuştur. 1934 yılında ise yaptığımız araştırmalar sonucu kayda değer bir istila göze çarpmamaktadır¹⁰⁹³. Bu yıllarda çekirgelerin mart ayı ile birlikte yeni nesli oluşturması ile batı ve güney illerinde mücadele çalışmaları başlamıştır. 1932 yılının nisan ayı ile birlikte mücadele ekipleri güney illerinde tetkiklerde bulunmuşlar, yaptıkları tetkikler sonucundan çekirgeler, kuraklığın etkisiyle yüzde 70'i yok olmuştur.¹⁰⁹⁴ Bahar ve yaz dönemi boyunca sürdürülen mücadele sonucunda Adana'da, yakma, zehirli yem ve çarşaf yöntemleri ile 2.000 kilo sürfe yok edilmiştir.¹⁰⁹⁵ Muğla ve kazalarında 800 dönümlük arazide çıkan çekirgelere karşı yürütülen mücadelede tamamı yok edilmiştir.¹⁰⁹⁶ 1933 yılında Adana'da 300 dönümlük araziye etkisi altına alan istila kısa sürede tedbirlerin alınmasıyla önüne geçilmiştir.¹⁰⁹⁷ 1934 yılında küçük çapta çekirge sürülerine karşı Tarım Bakanlığı'nın yürüttüğü mücadele neticesinde 207 hektar arazide çekirge yumurtaları yok edilirken, 49.908 kilo çekirge sürfesi imha edilmiştir¹⁰⁹⁸.

Türkiye'de 1932 yılı ve 1934 yılları arasında çekirge istilalarının geçmişe nazaran etkileri dikkat çekici derecede azalmış olsa da komşu devletler ve Ortadoğu ülkelerinde etkili olmuştur. Çekirge mücadelesinde kurulan organizasyonlar ve mücadele ekiplerinin modern yöntemleri kullanarak sergilediği özverili çalışmalar sayesinde çekirge istilalarını sorun olmaktan çıkaran Türk Hükümeti, halen bu sorunla baş eden ülkelere mücadelede istihbarat ve teknik destek sağlamıştır. Türk hükümeti, her ne kadar yurtiçinde bu soruna karşı başarı sağlasa da, sınırları dışarısında çekirge mücadelesinin başarısızlıkla sonuçlanması durumunda tekrar istilaların kendi topraklarında da yaşanacağını bilmektedir. Bu hususta gerek İstihbarat Ofisi'nin düzenlediği konferanslar sayesinde gerekse komşu ülkelere gönderdiği Türk uzmanlar sayesinde mücadeleye

¹⁰⁸⁹ “Çekirgeler”, *Akşam*, 20.04.1932; “Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 21.04.1932; “Urfa Havalisinde Çekirge Mücadelesi Devam Ediyor”, *Akşam*, 26.06.1932.

¹⁰⁹⁰ “Marmaris'te Yeşil Çekirge”, *Hakimiyet-i Milliye*, 13.04.1933; “Çekirge ve Tarla Fareleri”, *Akşam*, 02.05.1933.

¹⁰⁹¹ “Adana'da Bu Sene Çekirge Az”, *Hakimiyet-i Milliye*, 07.06.1933.

¹⁰⁹² “Çekirge Akını”, *Akşam*, 16.06.1933; “Çekirgeler”, *Akşam*, 29.06.1933.

¹⁰⁹³ 1934 yılı da bir önceki yıllarda olduğu gibi kuraklık etkili olmuş, bu hususta *Akşam* Gazetesi genişçe bir habere yer vermiştir. Haberin detayları için Bkz. “Bütün Dünya Kıtık Tehlikesi İçerisinde Bulunuyor”, *Akşam*, 08.06.1934.

¹⁰⁹⁴ “Çekirgeler”, *Akşam*, 20.04.1932.

¹⁰⁹⁵ “Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 27.06.1932; “Çekirgeler”, *Akşam*, 05.07.1932.

¹⁰⁹⁶ “Muğla'da Haşerat Mücadelesi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 25.05.1932.

¹⁰⁹⁷ “Adana'da Bu Sene Çekirge Az”, *Hakimiyet-i Milliye*, 07.06.1933.

¹⁰⁹⁸ “Ziraat Vekaleti'nin Mücadele Faaliyeti”, *Vakit*, 31.07.1934; “Birinci Yıllık Ziraat Faaliyetimizin Verimi Nedir”, *Hakimiyet-i Milliye*, 29.10.1934.

çeşitli yardımlarda bulunmuştur. 1932 yılında Çekirge İstihbarat Ofisi, her yıl olduğu gibi bu yıl da kongre kararı alarak, çekirgelere karşı sergilenecek ortak mücadele konusunda yol haritasını belirlemiştir. 20 Ocak günü Şam'da toplanması kararlaştırılan kongreye Türkiye'yi temsilen Maliye ve Bayındırlık Dairesi üyelerinden Süreyya Bey katılmıştır. Süreyya Bey, kongre sonrasında, Filistin'de yürütülmekte olan çekirge mücadelesinin tetkik etmek üzere buraya hareket etmiştir.¹⁰⁹⁹ Aynı yıl aralık ayı itibariyle bu kez Suriye ve Lübnan'da çekirgelere karşı sürmekte olan mücadelede teknik destek vermek amacıyla Türk hükümeti, Şura-yı Devlet Azası ve Haşerat Uzmanı Mehmet Süreyya Bey ile Ziraat İşleri Genel Müdürü İbrahim Tevfik Bey'i bu ülkelere göndermiştir. Buradaki çalışmalarının sonlandırılmasının ardından heyet, zirai teknik ve mücadelelerin görüşüleceği Mısır'daki konferansa katılmışlardır.¹¹⁰⁰ Çekirge İstihbarat Ofisi anlaşmasının 1933 yılında müddetini dolduracak olmasından dolayı taraf ülkeler yeni bir anlaşmanın düzenlenmesi adına toplanma kararı almıştır. Bu hususta Türkiye'yi temsil etmek üzere Şam'a, Şura-yı Devlet Azası Mehmet Süreyya Bey ve Ziraat İşleri Genel Müdürü Tevfik Bey gönderilmişlerdir. Ayrıca kongreye katılan Türk heyeti, Suriye'de gerçekleştirilmekte olan mücadele hususunda tetkiklerde de bulunmuşlardır.¹¹⁰¹ 1934 yılının sonlarında bu kez Türk hükümeti, Suriye ve Lübnan Devletleri'ne çekirgelere karşı yürüttükleri mücadelede teknik destek vermek üzere Ziraat İşleri Genel Müdürü Tevfik Bey ve Mardin Çekirge Mücadele Müdürü Sadettin Bey'i bu ülkelere göndermiştir. Türk heyeti, bu ülkelerde yetkililerle çeşitli görüşmeler yaparak, İstihbarat Ofisi'nin yeni bir anlaşma ile kurulmasını sağlamaya çalışmışlardır.¹¹⁰² Türk heyeti, ülkelerin temsilcileriyle yaptığı görüşmelerde olumlu sonuç almış olmalıdır ki; daha önceden de değindiğimiz üzere 1934 yılında yapılan yeni anlaşma ile Çekirge İstihbarat Ofisi, çalışmalarına 3 yıl boyunca daha devam etmiştir.

Her yıl kışın başlayan, bahar ve yaz mevsimlerinde çekirgelerin ortaya çıkmasıyla hız kazanan zirai mücadele sayesinde çekirge popülasyonunu zarar vermeyecek noktalarda tutulması sağlanmıştır. Ayrıca her yıl çeşitli uluslararası organizasyonlar vasıtasıyla geliştirilen ülkeler arası ortak mücadelenin de bunda büyük

¹⁰⁹⁹ BCA BKK 30 18 01 02/24 81 02; "Çekirge Kongresinde Murahhasımız", *Hakimiyet-i Milliye*, 17.01.1932; "Çekirge Kongresi", *Akşam*, 17.01.1932.

¹¹⁰⁰ BCA BKK 30 18 01 02/32 73 03.

¹¹⁰¹ BCA BKK 30 18 01 02/40 76 03.

¹¹⁰² BCA BKK 30 18 01 02/49 78 09.

payı vardır. Türkiye'nin yurtiçi ve yurtdışında mücadelede gösterdiği özveri sayesinde 1935 yılından 1938 yılına kadar çekirge istilalarının yurtiçinde etkili olmadığı gözlemlenmiştir. Buna rağmen 1935-1938 yılları arasında zarar bakımından etkili olmamasına rağmen küçük çapta çekirge istilaları da görülmüştür. Bu istilalara Hükümet çekirge mücadelesinde yurtiçinde tertibat alırken, yurtdışından da yabancı uzmanlar getirerek, bu uzmanların yaptığı inceleme raporları sayesinde ileriye dönük mücadele de atılacak adımları belirlemiştir. Ayrıca bu yılda yurtdışında konferanslara katılarak, ortak mücadelede izlenilecek yol ve mücadelede geliştirilen metot ve yöntemleri yakından takip etmiştir.

1935-1938 yılları arasında yaşanan istilalar ve Hükümet'in bu istilalara karşı gösterdiği mücadele dönemin ulusal basınında az da olsa yer almıştır. 1935 yılında Çanakkale¹¹⁰³ ve Konya'da¹¹⁰⁴; 1937 yılında Karaman¹¹⁰⁵ ve İzmir'de¹¹⁰⁶; 1938 yılında ise tekrar Karaman¹¹⁰⁷, İzmir¹¹⁰⁸ ve İstanbul'da¹¹⁰⁹ çekirgeler görülmüştür. 1936 yılında yaptığımız araştırmalar neticesinde kayda değer bir çekirge istilasası görülmemiştir. 1935 yılında mücadelenin başarılı olması ve 1936 yılı kış mücadelesine başlanılabilmesi için Tarım Bakanlığı harekete geçmiştir. Bu hususta 1926'da uygulamaya geçen Çekirge Kanun Nizamnamesi'ne göre mücadelenin uygulanabilmesi için Tarım Bakanlığı, vilayetlere bir bildiri yayımlayarak, bu yıl gerçekleştirilecek mücadele için çekirgelerin yumurta bıraktıkları alanların tespit edilmesi ve haritalandırılmasının eylül ayı sonuna kadar bitirilerek, bakanlığa bildirilmesini yerel yöneticilerden istemiştir.¹¹¹⁰ Tarım Bakanlığı'nın öncülüğünde verilen mücadele sonucunda 1936 yılında, 10 vilayette yaklaşık 490 hektar arazideki yumurta sürdürülerek temizlenmiş ve 104.831 kilo da sürfe imha edilmiştir.¹¹¹¹

1936 yılında Hükümet, çekirge ve çeşitli haşerelere karşı yeni yasal düzenlemelere adım attığı bir yıl olmuştur. 1926 yılında uygulamaya giren çekirge

¹¹⁰³ “Çanakkale'nin Çığı Tarafındaki Çekirgeler Yok Edildi”, *Akşam*, 18.07.1935.

¹¹⁰⁴ “Çekirge Tehlikesi Giderildi”, *Kurun*, 21.07.1935.

¹¹⁰⁵ “Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 22.04.1937.

¹¹⁰⁶ “10.000 Kilo Çekirge İmha Edildi”, *Akşam*, 26.06.1937.

¹¹⁰⁷ “Muzır Hayvanlar”, *Akşam*, 10.01.1938.

¹¹⁰⁸ “İzmir'in Bazı Kazalarında Çekirge Çıktı”, *Akşam*, 02.05.1938; “Çekirge Mücadelesinde Sığircık Kuşları Büyük Hizmetler Görüyor”, *Akşam*, 29.05.1938.

¹¹⁰⁹ “Bakırköy'e Çekirge Yağdı”, *Akşam*, 31.07.1938.

¹¹¹⁰ “Çekirge Savaşı”, *Akşam*, 19.06.1935.

¹¹¹¹ “Mücadele Teşkilatımızın Son Yılı”, *Hakimiyet-i Milliye*, 29.10.1936.

kanunundan sonra bu hususta başka hiçbir yasal düzenleme hazırlamayan Hükümet, 1936 yılında mücadelede çeşitli eksikliklerin hissedilmesi ile bir kanun tasarısı hazırlamıştır. 29 Ocak 1936 yılında meclise sunulan ve “*Nebatları Hastalık ve Zararlı Böceklerden Koruma Kanunu*” adı altında 4 bölüm ve 29 maddeden oluşturulan bir kanun yürürlüğe girmiştir. Meclisin büyük bir oy çoğunluğuyla kabul ettiği kanunun maddeleri genel hatlarıyla şu şekildedir: kanunun birinci bölümünde içeren konular; ülke içine giren ve çıkan bitkilerde uygulanacak işlemler ve bulaşıcı hastalıklardan korumaya yönelik prosedürler hakkında, ikinci bölüm; yurtiçinde yetiştirilen bitkileri koruma ve haşerelere karşı mücadeleye yönelik çalışmalar, üçüncü bölüm; kanunun maddeleri çerçevesinde belirlenen yükümlülerin görevlerini yerine getirmediği takdirde uygulanacak cezai işlemler, dördüncü bölümde ise; kanunun uygulanmasında çeşitli hükümler yer almıştır.¹¹¹²

1937 yılı ve 1938 yılında da çekirgelere karşı mücadele hız kesmeden mücadele ekipleri tarafından sürdürülmüştür. 1937 yılında İzmir’de ortaya çıkan çekirgelere karşı girişilen mücadele sonunda 10.000 kilo çekirge imha edilmiştir.¹¹¹³ Yine bu yıllarda yurtdışından dönemin ünlü bilim adamları Türkiye’ye davet edilerek, çekirgelere karşı tetkikler yapılması istenmiş ve bu bilim adamları sayesinde teknik destek sağlanmıştır. 1937 yılında Berlin Hayvanat Müzesi ve Haşarat Dairesi Müdürü Profesör Willy Adolf Theodor Ramme’nin Türkiye’ye gelerek, çekirgeler hakkında tetkiklerde bulunması Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir.¹¹¹⁴ Haziran ayı itibariyle Türkiye’ye gelen Ramme, ilk olarak güneydoğu vilayetlerinde incelemelerde bulunmuş, daha sonra İzmir ve civarında da araştırmalarını sürdürmüştür. Daha önceden 1914 yılında Anadolu’yu vuran çekirge istilasında Türkiye’yi ziyaret eden Alman profesör, Türkiye’nin çekirge ve böcek türler hakkında çıkaracağı kitabı Tarım Bakanlığı’na hediye edeceğini belirtmiştir. Ağustos sonuna doğru ülkesine dönen profesör, dönüş yolunda gazetecilere verdiği demeçte; 1914 yılındaki ziyareti ve ziyareti sonucunda çıkaracağı kitabı Türk zirai mücadelesi için önemine değinmiştir.¹¹¹⁵ 1937 yılındaki profesörün ziyaretinin ardından

¹¹¹² Kanun hakkında detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre:5, Cilt:8, İftima:1, (29.01.1936): 173-176; Mehmet Temel ve Hayrünnisa Baş, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında İzlenen Bitki ve Orman Sağlığını Koruma Politikası”, *İlke*, S.20,(2008):173-174.

¹¹¹³ “10.000 Kilo Çekirge İmha Edildi”, *Akşam*, 26.06.1937.

¹¹¹⁴ BCA BKK 30 18 01 02/76 56 10.

¹¹¹⁵ “Bir Profesörün Memleketimiz Çekirgeleri Üzerinde Tetkikleri”, *Ulus*, 25.06.1937; “Çekirge Mütchassısı Ramme Tedkikat Yapıyor”, *Akşam*, 05.08.1937; “Çekirgeler”, *Akşam*, 20.08.1937.

bu kez 1938 yılında iki ay boyunca incelemelerde bulunmak üzere dönemin Uluslararası Ziraî Komisyon Müdürü Türkiye'yi ziyaret etmiştir.¹¹¹⁶

1935 ile 1938 yılları arasında çekirgelere karşı uluslararası alanda da gelişmeler yaşanmıştır. Bu yıllarda gerek ülkeler çeşitli konferanslarda bilgi alışverişi ve ortak mücadelede kararlar alırken gerekse ikili anlaşmalarla da çekirgelere karşı mücadelede birbirlerini desteklemek adına kararlar almışlardır. Türkiye, uluslararası alanda bahsettiğimiz konularda çalışmalara katılmanın yanı sıra, geçen yıllarda olduğu gibi ülkelerin içinde bulunduğu çekirge afetlerine karşı teknik destek vermekten de geri durmamıştır. 1935 yılında Türkiye, Ortadoğu ülkelerinde devam eden çekirge mücadelelerini tetkik etmek ve yine Çekirge İstihbarat Ofisi'nin yıllık olağan görüşmelerine katılmak üzere girişimlerde bulunmuştur. Bu hususta Çekirge İstihbarat Ofisi'nin Şam'da düzenleyeceği konferansa katılmak ve Suriye, Lübnan'da incelemelerde bulunmak üzere Ziraat Genel Müdürü Abidin Ege, Ziraat Baş Müşaviri Aziz Bey ve Dörtüyl Ziraat Mücadele Müfettişi Eşref Bey, Türkiye'yi temsilen gönderilmiştir. Şam'daki kongrenin ve heyetin ülkelere gerçekleştirdikleri tetkiklerin sonlanmasının ardından Mısır'da sürmekte olan mücadele hususunda da incelemelerde bulunmak üzere Abidin Bey, Mısır'a hareket etmiştir.¹¹¹⁷ 1936 yılında göze çarpan uluslararası kongre veya organizasyona rastlanmamıştır. Ancak 27 Şubat günü yayımlanan “*Kurun*” Gazetesi'ne göre; İran hükümeti, çekirgelere karşı ortak mücadele edilmesi amacıyla Türk hükümetine başvurmuş, bu hususta ilgili makamların gerçekleştireceği tetkikler sonucunda iki ülke arasında anlaşmanın imzalanacağı yazılmıştır.¹¹¹⁸ Yaptığım araştırmalar ve elde edilen kaynaklar sonucunda bu hususta başka hiçbir belgeye rastlanmamış olması, “*Kurun*” Gazetesi tarafından yayınlanan haberin doğruluğunu teyit etmemizi güçleştirmiştir.

1936 yılında uluslararası organizasyonlara bir yıllık ara verilmesinin ardından 1937 yılında tekrar uluslararası çalışmalara yer verilmiştir. 1937 yılında Suriye ve Lübnan'da çekirge popülasyonunu, bu ülkelere gerçekleştirilen mücadeleleri incelemek ve bunun sonucunda oluşturdukları raporlarla, yurtiçinde alınacak önlemleri belirlemek

¹¹¹⁶ “Beynelmilel Bir Alim Şehrimizde”, *Ulus*, 26.10.1938.

¹¹¹⁷ BCA BKK 30 18 01 02/55 83 18; “Çekirge Kongresine Giden Murahhaslarımız”, *Kurun*, 26.11.1935; “Çekirge Kongresindeki Delegelerimiz”, *Ulus*, 28.11.1935; “Şam'daki Çekirge Kongresi”, *Ulus*, 20.12.1935.

¹¹¹⁸ Haberin Detayı için Bkz. “İran İle Anlaşma”, *Kurun*, 27.06.1936.

üzere Ziraat İşleri Genel Müdürü Abidin Ege ve Antalya Narenciye İstasyonu Müdürü Sami Bey bu ülkelere gönderilmişlerdir.¹¹¹⁹1938 yılında ise bu kez Türkiye, Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmek ve zararlı böcek ve çekirge türlerine karşı alınacak önlemler hakkında incelemelerde bulunmak üzere Almanya'nın Berlin şehrinde gerçekleştirilen Uluslararası Haşerat Kongresi'ne katılmıştır. 15 Ağustos günü toplanan kongreye Türkiye'yi temsil etmek üzere Mithat Tolunay katılmıştır. Kongrede çekirge mücadelesine karşı alınacak önlemler hususunda ülkeler anlaşmaya varmanın yanı sıra yedi ülkenin katılımıyla gerçekleştirilecek bir uluslararası çekirge merkezinin kurulması kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin yer almadığı bu anlaşmaya imza atan ülkeler; İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Portekiz, Mısır ve Sudan olmuştur.¹¹²⁰Bu anlaşmanın haricinde 1935 ile 1938 yılları arasında ülkeler, Türkiye'nin içerisinde yer almadığı çekirgelere karşı ortak mücadelede çeşitli anlaşmalar ve konferanslara imza atmışlardır. Buna örnek vermek gerekirse 1935 yılının eylül ayında İngiltere'de 27 ülkenin delegelerinin katıldığı bir Entomoloji konferansı düzenlenmiştir. Konferansta, çekirgenin verdiği zararlar, uygulanacak mücadele yöntemleri ve çeşitli istatistiki bilgiler tartışılmıştır.¹¹²¹ Bir başka örnekte ise bu kez Sovyetler Birliği ve İran, çekirgelere karşı ortak mücadele kararı aldığı bir anlaşmaya imza atarak, çekirgelere karşı uluslararası mücadeleye katkı sağlamışlardır.¹¹²²

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti döneminde, çekirge istilaları bir afet halindeyken, Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte devlet, maddi güçlüklerle rağmen zirai mücadeleye önem vererek bu hususta gerek yurtiçi gerek yurtdışında çeşitli çalışmalarla bu felaketin önüne geçebilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yılları ile birlikte, çekirgelere karşı uygulanan modern yöntem ve teknikleri yakından takip eden hükümet, özellikle komşu ülkelerle birlikte kurduğu organizasyonlarla ortak mücadeleye önem vermiştir. 1939 yılı ve sonrası çekirgelere karşı uluslararası ortak mücadele teknolojik gelişmeler sayesinde hız kazanmış olsa da II. Dünya Harbi'nin patlak vermesi ile birlikte kesintiye uğramıştır.

¹¹¹⁹ BCA BKK 30 18 01 02/72 12 13; "Küçük Haberler", *Ulus*, 16.02.1937; "Şam'da Çekirge Konferansı", *Akşam*, 19.02.1937.

¹¹²⁰ BCA BKK 30 18 01 02/84 76 06; "Berlin Haşerat Kongresinde", *Ulus*, 07.08.1938; "Haşerata Karşı Umumî Bir Harp Açılacak", *Akşam*, 19.08.1938; "Beynelmilel Çekirge Konferansının Verdiği Kararlar", *Akşam*, 04.09.1938; "Berlin'deki Haşerat Kongresinde Bir Türk Murahhastası Bulundu", *Akşam*, 07.09.1938.

¹¹²¹ "Fourth Imperial Entomological Conference", *Nature*, (1935): 652-653; "Londra'da Yeni Bir Muharebe İçin Hazırlıklara Başlanıyor", *Akşam*, 11.08.1935.

¹¹²² "Sovyetler-İran Tecim Anlaşması", *Ulus*, 31.08.1935; "Sovyet-İran", *Kurun*, 31.08.1935.

Savaş dolayısıyla ülkelerin ekonomik zorluklar yaşamasından dolayı mücadeleye önem vermemesi çekirge istilalarının tekrar ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

3.3. 1938-1950 YILLARI ARASINDA YAŞANAN ÇEKİRGE AFETİ VE DIŞ POLİTİKADA ETKİSİ

1938-1950 yılları arasında Türk ekonomisinde büyük payı olan tarım sektörüne yönelik projeler hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde çalışmaların hız kazandığı Toprak ve Tarım reformu sayesinde üreticiye sahip çıkılarak, tarımsal üretimin de artırılması amaçlanmıştır. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı tam bir başarıya ulaşamamıştır. Bu dönemde ayrıca II. Dünya Savaşı'nın başlaması da tarım sektörüne yönelik çalışmalara ara verilmesine neden olmuştur¹¹²³. Türkiye, savaşa fiilen girmemiş olsa da savaşın yarattığı ekonomik zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Savaştan dolayı yaşanan iâşe sıkıntısı, gıda fiyatlarının artışı, karaborsa gibi etmenler Türkiye'de olumsuz etkiler yaratmıştır. Üretimde ve tüketimde yaşanan bu gibi sıkıntılar, bu dönemde yaşanan çekirge istilalarıyla da bir kat daha etkili olmuştur. Özellikle savaşın son yıllarında gerçekleşen büyük istila Türkiye'de olduğu gibi birçok ülkede etkisini göstermiş, bazı ülkelerde kıtlık baş göstermiştir.

Birkaç yıl öncesine kadar azalan çekirge istilaları, 1939 yılında büyük bir artış göstermiştir. Özellikle Batı Anadolu bölgesinde etkili olan istilalar, çeşitli zararlara yol açmıştır. Bu yılki istilalar, Ege bölgesinde başta İzmir¹¹²⁴, Manisa, Denizli, Uşak,¹¹²⁵ Muğla ve Aydın¹¹²⁶ olmak üzere yaklaşık 40 kaza da etkili olmuştur.¹¹²⁷ Bu yıl Ege bölgesinde yaşanan istilaların yanı sıra İstanbul¹¹²⁸, Amasya¹¹²⁹, Samsun¹¹³⁰ ve Tokat¹¹³¹ civarında da geniş çapta çekirge sürülerine rastlanmıştır.

¹¹²³ Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. Hasan Pala, "İsmet İnönü Dönemi İktisat Politikaları(1938-1950)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, 2010).

¹¹²⁴ "İzmir'de Çekirge Mücadelesi", *Ulus*, 04.04.1939; "İzmir Vilayetinde Çekirge Mücadelesi İyi Netice Verdi", *Akşam*, 05.05.1939; "Bergama'da Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 18.05.1939.

¹¹²⁵ "Çekirge Afeti", *Vakit*, 30.05.1939.

¹¹²⁶ "Aydın Havalisinde Çekirge Mücadelesi İyi Netice Verdi", *Ulus*, 21.07.1939.

¹¹²⁷ "Çekirge Afeti", *Ulus*, 27.03.1939; "Ege Havalisinde Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 16.05.1939; "Ege'de Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 31.07.1939.

¹¹²⁸ "İstanbul'da Çekirge Sürüleri", *Ulus*, 11.07.1939; "Dün Şehre Çekirge Yağdı", *Vakit*, 11.07.1939; "İstanbul'a Çekirge Düşüyor", *Akşam*, 18.07.1939.

¹¹²⁹ "Çekirge Afeti", *Akşam*, 21.05.1939.

¹¹³⁰ "Samsun'da Çekirge Mücadelesi İyi Netice Verdi", *Akşam*, 11.07.1939.

¹¹³¹ "Tokat'ta Çekirge", *Akşam*, 23.06.1939.

1939 yılının ilk aylarında yaptığı tetkikler sonucu bu yıl, beklenen istilanın şiddetli olacağını anlayan Hükümet, derhal çalışmalara da başlamıştır. Bu hususta Hükümet, Ege bölgesinde geniş bir alana yayılması muhtemel çekirge sürülerine karşı sahra çekirge mücadele istasyonu kurulmasına çalışmıştır. Bu istasyonun nerede kurulacağını tespit etmek üzere Ziraat Bakanlığı, bir yabancı uzmanı görevlendirmiştir.¹¹³² Mart ayı ile birlikte havaların ısınmasıyla çekirgelerin ortaya çıkmaya başlayacak olması tedbirlerin seviyesini arttırmıştır. Bu hususta İzmir’de çekirgelerin çıkma ihtimali olan bölgelerde altı kişiden oluşan bir atlı ekiple, bölgedeki vaziyeti takip ederek, yetkililere anlık raporlar sunması sağlanmıştır.¹¹³³ Ayrıca bölgede kurulan mücadele ekiplerinin takviye etmek ve bölgede tetkikler yapmak üzere de Ziraat Bakanlığı, çeşitli bölgelerden ekiplerle birlikte araç ve gereçleri bölgeye göndermiştir.¹¹³⁴ Nisan ayı ile birlikte beklenen çekirge sürülerin ortaya çıkması ile birlikte, mücadele çalışmalarının ne şekilde yürütüleceği ve imha yöntemleri hakkında Ziraat Bakanlığı’nca İzmir’de bir de toplantı düzenlenmiştir.¹¹³⁵ Bu dönemde mücadelede kimyasal yöntemlerin yaygın kullanılmaya başlaması, çekirgelerin imhasında büyük etki göstermiştir. İzmir ve civarında zehirleme ve alev makinaları kullanımıyla büyük başarı sağlayan mücadele ekipleri, yaklaşık 1,5 ay süre içinde çekirgenin istila ettiği alanların %90’ını temizlemişlerdir. Mücadele ekiplerince yürütülen çalışmaların başarısını göstermesi adına; İzmir’in Bergama ilçesinde 30 hektarlık alanın temizlenmesinde, 1.120 kişi görev alırken, mücadelede 165 kilo zehirli madde ve 110 kilo sabunlu su kullanılmıştır. Bu mücadele sayesinde çekirgenin kapladığı alan 15 gün içerisinde tamamen temizlenmiştir.¹¹³⁶ Ege bölgesinde temmuz ayının sonuna kadar sürdürülen mücadele büyük başarı sağlanılarak, bir sonraki senenin mücadele hazırlıkları başlamıştır.¹¹³⁷

Yukarıda bahsettiğimiz üzere çekirge istilaları bu yıl yalnızca Ege bölgesinde etkili olmamış, Amasya, Samsun ve Tokat bölgelerinde de etkisini göstermiştir. İstilar bölgede büyük tehdit oluşturması, konunun meclis gündemine dahi taşınmasına neden

¹¹³² “İzmir Havalisinde Bir Çekirge Mücadele İstasyonu Tesis Edilecek”, *Akşam*, 10.01.1939.

¹¹³³ “Ege’de Çekirge Mücadelesi”, *Ulus*, 16.03.1939.

¹¹³⁴ “Çekirge ile Mücadele Hazırlığı”, *Akşam*, 03.04.1939; “Ege’de Çekirge Mücadelesi”, *Ulus*, 31.03.1939.

¹¹³⁵ “İzmir’de Çekirge Mücadelesi”, *Ulus*, 04.04.1939.

¹¹³⁶ “İzmir Vilayetinde Çekirge Mücadelesi İyi Netice Verdi”, *Akşam*, 05.05.1939; “Bergama’da Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 18.05.1939.

¹¹³⁷ “Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 29.10.1939; “İzmir’de Çekirge Mücadelesi”, *Ulus*, 04.12.1939.

olmuştur. Mecliste, Tarım Bakanlığı'nın bütçe görüşmeleri yaşandığı sırada, Aydın Milletvekili Nuri Göktepe, Amasya'da yaşanan istilalar hakkında Tarım Bakanı Muhlis Erkmen'den bilgi almak istemiştir. Ayrıca Vekil Göktepe, her yıl Güneydoğu bölgesinde etkili olan çekirge sürülerinin bu sene bu bölgelerde bir istilaya maruz bırakıp bırakmadığını da Bakan Erkmen'e yönelmiştir. Vekil Erkmen konu hakkında verdiği cevapta bölgedeki istilaların yalnızca ekilmemiş arazilerde yaşandığını, tedbirlerin alındığını ve şimdilik tehlikeli bir durum yaşanmadığını bildirmiştir.¹¹³⁸ Tarım Bakanı'nın sözlerinin aksine dönemin ulusal basınında çekirge sürülerinin yarattığı tehlike gazete sayfalarında yer alırken, Bakanlığa bağlı ekiplerin yetersiz kaldığı hakkında haberler yer almıştır.¹¹³⁹ Bu durum Bakanlığın dikkatini çekmiş olmalı ki İzmir'de çekirge mücadelesinin başarıya ulaşmasıyla buradaki 5.000 çinko levha Amasya'ya gönderilerek, mücadele ekipleri takviye edilmiştir.¹¹⁴⁰

İstilalar haziran sonu itibariyle Tokat ve Samsun'da etkisini göstermeye başlamıştır. Tokat'ta 600 dekarlık arazide çekirgelerin görüldüğü haberinin alınması ile birlikte mücadele ekipleri buraya hareket etmiş, ekipler, kısa sürede içerisinde yaklaşık 1.5 ton çekirgeyi imha etmiştir. Bunun yanı sıra mücadele ekiplerinden Hakkı Beşli Bey, halkın mücadeleye katılması ve çekirgelere karşı bilinçlendirmek adına şehir hoparlörlerinden bir brifing vermiştir.¹¹⁴¹ Aynı aylarda Samsun'da Vali Fuad Tuksal önderliğinde çekirgelere karşı mücadeleye başlanmıştır. Bir önceki yıl Tarım Bakanlığı'ndan vilayetçe istenilen yaklaşık 15.000 kilo zehir, 200 pülverizatör ve 5.250 lira malzeme ile dört mücadele uzmanı, mücadele işçileri ve halkın katılımıyla, 861.000 kilo çekirge imha edilerek, bölgenin geçim kaynağı tütün mahsulü zarara uğramadan kurtarılmıştır.¹¹⁴²

1940-1943 yılları arasında savaş nedeniyle devletlerin çekirgelere karşı uluslararası mücadeleye gerekli önemi vermemesi bu yıllar arasında Sudan çekirgelerinin ortaya çıkmasına ve dünya çapında etkili olmasına neden olmuştur.¹¹⁴³ Henüz bu yıllar arasında Sudan çekirgelerinin Türkiye sınırlarına ulaşmamış olması, çekirge afeti

¹¹³⁸ TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre:6, Cilt:2, İçtima:F, (29.05.1939):368.

¹¹³⁹ "Çekirge Afatı", *Akşam*, 21.05.1939; "Amasya'da Çekirge Yağdı", *Ulus*, 21.05.1939.

¹¹⁴⁰ "İzmir Vilayetinde Çekirge Mücadelesi Çok İyi Netice Verdi", *Akşam*, 27.05.1939.

¹¹⁴¹ "Tokat'ta Çekirge", *Akşam*, 23.06.1939.

¹¹⁴² "Samsun Mektupları", *Akşam*, 11.07.1939.

¹¹⁴³ Bu dönemde Sudan çekirgelerin istila ve popülasyonları hakkında detaylı bilgi almak için Bkz. J. Magor et al. , a.g.e., 27-28.

bakımından yurtiçinde sakin bir yıl yaşanmasına neden olmuştur. Ancak her yıl olduğu gibi bu yıllarda da ülke içerisinde başka istilacı çekirge türleri tarafından yaşanan küçük boyutlarda istilalar yaptığımız araştırmada görülmektedir. Hükümet, bu istilalara gerekli tedbiri zamanında alarak, mücadele çalışmalarını yurtiçinde gerçekleştirmiştir.

1940 ile 1943 yılları arasında yurtiçinde yaşanan istilalara bakıldığında, 1940 yılında; İzmir ve çevresi¹¹⁴⁴, Bingöl¹¹⁴⁵, Konya¹¹⁴⁶ve İzmit'te¹¹⁴⁷, 1941 yılında; tekrar İzmir¹¹⁴⁸ve Tekirdağ'da¹¹⁴⁹, 1943 yılında bir kez daha İzmir'de¹¹⁵⁰ çekirge sürüleri görülmüştür. Yaptığımız araştırmalarda 1942 yılına ait çekirge akınları hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu yıllar arasında yaşanan irili ufaklı istilaları Hükümet hafife almayarak, çekirgelerin ortaya çıktığı bölgelerde zirai mücadele ekipleri vasıtasıyla müdahalede bulunmuşlardır. 1940 yılında çekirgelere karşı mücadelenin esaslı bir şekilde yürütülmesi adına Hükümet, ihtiyaç doğrultusunda 80 tonluk kimyevi madde alarak mücadele ekiplerini takviye etmiştir.¹¹⁵¹ Aynı yıl mücadele için satın alınan zehirli maddeler sayesinde zirai mücadele ekipleri, Konya'da 1.000 dönümlük araziye kaplayan çekirgeleri tamamen imha etmiştir.¹¹⁵² Aynı yıl İzmit'te sürdürülen mücadele neticesinde, 61,124 kilo çekirge uçkun hale gelmeden yok edilmiştir.¹¹⁵³ 1941 yılında da tarıma zarar veren böcek türlerine karşı mücadele adına Amerika'dan kimyevi madde satın alınmıştır.¹¹⁵⁴ 1941 yılı mücadelesi bahar ayı itibariyle hız kazanmış, İzmir'de yaklaşık 1.000 dekarlık alanda zehirlenme yöntemiyle çekirgelerle mücadele gerçekleştirilmiştir.¹¹⁵⁵ Aynı yıl çeşitli yerlerde irili ufaklı istilalara gerçekleştirilen mücadele sonucunda yaklaşık 2.200.000 kilo çekirge imha edilmiştir.¹¹⁵⁶ 1943 yılında yine İzmir'de 2.641 hektarlık alanda çıkan çekirge sürülerine karşı gerçekleştirilen

¹¹⁴⁴ "Tire'de Çekirge", *Akşam*, 05.05.1940; "Çekirge Mücadelesi", *Ulus*, 08.05.1940; "İzmir'de Çekirge Mücadelesi", *Ulus*, 17.06.1940.

¹¹⁴⁵ "Bingöl'deki Çekirge Mücadelesi", *Ulus*, 19.06.1940.

¹¹⁴⁶ "Konya'da Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 12.07.1940; "Konya'da Çekirge Mücadelesi İyi Netice Verdi", *Akşam*, 01.08.1940.

¹¹⁴⁷ "İzmit'te Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 11.08.1940.

¹¹⁴⁸ "Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 17.05.1941; "İzmir'de Çekirge Mücadelesi Devam Ediyor", *Akşam*, 01.06.1941.

¹¹⁴⁹ "Çorlu'da Köy Kalkınması", *Akşam*, 18.07.1941.

¹¹⁵⁰ "İzmir'de Çekirge Mücadelesi", *Vakit*, 18.05.1943.

¹¹⁵¹ BCA BKK 30 18 01 02/92 89 06.

¹¹⁵² "Konya'da Çekirge Mücadelesi İyi Netice Verdi", *Akşam*, 01.08.1940.

¹¹⁵³ "İzmit'te Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 11.08.1940; "İzmit'te Meyvecilik ve Ziraî Hastalıklarla Mücadele", *Ulus*, 26.02.1941.

¹¹⁵⁴ BCA BKK 30 10 00 00/207 415 01.

¹¹⁵⁵ "İzmir'de Çekirge Mücadelesi Devam Ediyor", *Akşam*, 01.06.1941.

¹¹⁵⁶ "1941 Yılında Yapılan Zararlı Hayvan ve Hastalık Mücadelesi", *Ulus*, 24.05.1942.

mücadele sonucunda 3.243 kilo çekirge yok edilmiştir.¹¹⁵⁷Bu dönemde mücadele ekiplerince sıkça tercih edilen zehirli madde kullanımı, çekirgeleri yok etmede etkili olduğu gibi yanlış kullanımında bölge halkı için de zararlar doğurmuştur. Çekirgenin çıktığı bölgelerde ekiplerce çevre halkının uyarılmamasıyla kullanılan zehirli maddeler, kalıcı etkisi sebebiyle gerek bölge halkına gerekse hayvanlarına zarar vermiştir. Bu hususta 1941 yılında Bodrum'da yaşanan olayda; mücadele ekiplerince atılan zehirlerin etkisinin uzun süre boyunca ortadan kalkmaması ve bu bölgelerde halkın hayvanlarını otlatması sonucu yaklaşık 250 hayvan telef olmuştur.¹¹⁵⁸

Birkaç yıl önce Afrika, Ortadoğu ve Asya ülkelerinde etkili olan Sudan çekirge istilası 1944 yılı itibariyle Türkiye ve komşu ülkelerinde etkisini göstermeye başlamıştır. 1945 yılında yurtiçinde asıl etkisini gösterecek olan Sudan çekirgesine karşı, 1944 yılında Türkiye'nin gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında önlemler almasını şart koşmuştur. Bunun yanı sıra yine Ege bölgesinde etkili olan Fas ve İtalyan çekirgesine karşı da Türk hükümeti tedbirler almıştır. 1944 yılında çekirge istilaları; İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, Muğla, Antalya, Malatya, Adana ve Kütahya'da etkili olmuştur¹¹⁵⁹. Yalnız Aydın'da bu yıl içerisinde sürdürülen mücadele neticesinde, yaklaşık 14.738 dekarlık arazide 73.761 kilo çekirge imha edilmiştir.¹¹⁶⁰ Bu yıl Tarım Bakanlığı'nın çekirgelere karşı illerde yürütülen mücadele hakkında yaptığı açıklamada; 2.431.667 kilo çekirgenin imha edildiğini bildirmiştir.¹¹⁶¹

1944 yılı bahar ayları ile Sudan çekirge sürülerinin Türkiye'nin komşu ülkelerine kadar ulaştığı haberinin alınması ile birlikte Hükümet çalışmalarına hız vermiştir. Bu hususta Türk hükümeti, ülkelerle yakından irtibatla kalarak, bölgede yaşanan istilalar hakkında bilgi alışverişinde bulunmuş, bu bilgiler ışığında özellikle güney illerinde tertibat alınmaya başlanmıştır. Bu hususla ilgili Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu, mecliste bütçe görüşmelerinin görüşüldüğü sırada söz alarak vekillere bir açıklamada bulunmuştur. Bakan açıklamasında; Suriye'deki durumu yakından takip edildiğini ve uzmanlar tarafından yapılan tetkikler sonucu çekirge sürülerinin yönlerinin

¹¹⁵⁷ “İzmir’de Başarıyla Geçen Bir Cumhuriyet Yılı”, *Ulus*, 03.11.1943.

¹¹⁵⁸ “Çekirge Zehrinden 250 Koyun Öldü”, *Ulus*, 12.08.1941.

¹¹⁵⁹ “Çekirge Ve Süne Mücadelesi”, *Tanin*, 13.05.1944; “Hayruniye’de Çekirgeler Yakılarak Öldürülecek”, *Ulus*, 07.06.1944; “Aydın’da Çekirge Mücadelesi”, *Ulus*, 20.07.1944; “Kısa Haberler”, *Vakit*, 26.07.1944.

¹¹⁶⁰ “Aydın Mektubu”, *Ulus*, 17.02.1945.

¹¹⁶¹ “Zararlı Hayvan Ve Haşerelerle Mücadele”, *Ulus*, 04.08.1945.

Türkiye sınırlarına doğru olmadığını bu yüzden şimdilik bir tehlikenin yaşanmayacağını bildirmiştir. Bakan konuşmasının devamında, güney bölgelerinde her ihtimale karşı mücadele ekiplerince tedbirler alındığını da sözlerine eklemiştir.¹¹⁶²Bakan'ın sözlerinde de belirttiği gibi 1944 yılında yaptığımız araştırmalar neticesinde güney illerinde Sudan çekirgelerinin neden olduğu herhangi bir istilaya rastlanmamıştır. Görünen o ki Bakan Hatipoğlu'nun da bahsettiği gibi uzmanlarca yapılan tetkikler doğru tespit edilmiş, çekirge sürüleri Türk sınırlarına ulaşmamıştır. Buna rağmen Hükümet tedbiri elden bırakmamış, savaş dönemi boyunca ilk kez bir uluslararası konferansa katılarak, bu olası tehlikeye karşı önlemler almaya devam etmiştir. Yıl sonunda Suudi Arabistan topraklarından kuzeye doğru ilerleyen çekirge sürülerini durdurmak adına harekete geçen Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri, ortak mücadele hususunda görüşmeler yapmak için bir kongre kararı almıştır. 1945 yılının ocak ayında Kahire'de gerçekleştirilen kongreye Türkiye, Mısır, İngiltere, Rusya ve Hindistan Devletlerinin temsilcilerinin yanı sıra Ortadoğu devletlerinden dokuz ülke de temsilci göndermiştir. Konferansta, devletler ortak mücadele konusunda görüşmeler gerçekleştirmenin yanı sıra çekirgelere karşı ilk kez uçaklarla zehir kullanılması da kararlaştırılmıştır.¹¹⁶³ Kahire konferansı ile savaş dolayısıyla kesintiye uğrayan uluslararası ortak mücadele, eski önemini bu konferansla tekrar kazanmıştır. Ayrıca konferansta alınan kararlar, ilk kez çekirgelere karşı uçakların kullanılacak olması bu istilaların önüne geçilmesi adına önemli bir gelişme olarak göze çarpmaktadır. Bu konferansın gerek gerçekleştiği tarih gerekse konferansta alınan kararlar bakımından, Türkiye'yi etkisi altına alacak 1945 yılı çekirge istilasını anlamamız açısından önemlidir.

Dünyanın birçok yerinde birkaç yıldır süren Sudan çekirge istilaları 1945 yılı ile birlikte Türkiye sınırları içinde de yaşanmaya başlamıştır. Cumhuriyet tarihinin ikinci

¹¹⁶² TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre:VII, Cilt:10, İçtima:1, (29.05.1944):408.

¹¹⁶³ Kahire'de gerçekleştirilen toplantının tarihi hakkında dönemin basınında çeşitli tarihler yer almaktadır. *Ulus Gazetesi*'nin 29 Aralık 1944 yılında yayımlanan nüshasında kongrenin 24 Ocak 1945'te toplanacağı yazarken, aynı gazetenin 2 Ocak 1945 tarihli yayınında toplantının 3 Ocak günü gerçekleştirileceği yazılmıştır. Haberlerin detayları için Bkz. "Çekirge Konferansına Müşahit Olarak Bizde İştirak Ediyoruz", *Ulus*, 29.12.1944; "Orta Şark'ta Çekirge İle Savaş Kongresi", *Ulus*, 02.01.1945; "Mısır'da Çekirge Afet Halini Alıyor", *Ulus*, 09.01.1945. Konferans sonunda ülkelerin zirai mücadelede ilk kez uçak kullanma kararı daha sonraki yıllar yaygınlaşmış, Türkiye'de bu yöntem ancak 1950'li yıllarda uygulanmaya başlanmıştır. Bu konu hakkında detaylı bilgi almak için Bkz. Selahattin İren ve Mustafa Akuğur, "Türkiye'de Zirai Havacılık ve Avrupa Zirai Havacılık Merkezi", *Bitki Koruma Bülteni*, Cilt.1, S.1, (1959):4-9; D.L. Gunn, "Aircraft Attack on Locust", *Nature*, Vo.161,(1948):342-344.

büyük Sudan çekirge istilası olarak literatürde yer alan akın, 1930 yılında yaşanan salgına göre daha hafif atlatılmıştır. Şüphesiz bu durumun yaşanmasında gelişen teknolojiyle birlikte yeni yöntem ve metotların kullanımının yanı sıra çekirgelere karşı uluslararası ortak mücadelenin artarak gelişmesinin de önemli payı vardır. 1945 yılı salgınına bakılacak olursa, Sudan çekirgeleri mayıs ayının ilk günlerinde Türkiye sınırına girerek yaklaşık, 10 il ve 40 ilçede etkili olmuş, tarım arazilerine büyük zararlar vermişlerdir.¹¹⁶⁴

1945 yılının bahar aylarında hava şartlarının çekirge popülasyonu için uygun şekilde ilerlemesi salgının geniş alanlara yayılmasını ve şiddetini arttırmasını sağlamıştır. Salgınlara karşı birçok ülkede gerçekleştirilen mücadele ve istilalar dönemin ulusal basınında yer alırken, salgınlar basın tarafından “3.Dünya Savaşı” olarak nitelendirmiştir¹¹⁶⁵. Çekirge istilaları mart ayı ile birlikte Irak ve Suriye’de şiddetini artırması Tarım Bakanlığı’na harekete geçirmiştir. Bakanlık, güney illerinde etkili olması beklenen istilalara karşı mücadele hazırlıklarına başlamış, bu hususta mücadelede gerekli olan malzeme sevkiyatını güney illerine göndermiştir.¹¹⁶⁶ Birkaç yıldan beri salgına karşı güney illerinde alınan tertibata rağmen çekirge sürülerinin çeşitli koşullar nedeniyle Türkiye sınırına girmemesi bu tehlikeden tarım alanlarının korumuştur. Ancak 1945 yılının mayıs ayı itibariyle sürülerin Türkiye sınırına yönelmesi beklenen felaketin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Özellikle güney illerinde etkili olan çekirgeler, Şanlıurfa¹¹⁶⁷, Kahramanmaraş, Mardin, Adana¹¹⁶⁸, Hatay¹¹⁶⁹, Malatya¹¹⁷⁰ ve Gaziantep’te¹¹⁷¹ tarım arazilerinde büyük zararlar yaratmıştır¹¹⁷². Uçkun halinde gelen çekirgeler, Türkiye sınırına girdikleri gibi yumurta bırakmaya başlamışlardır. Tarım Bakanlığı’na bağlı mücadele ekipleri, halk ile birlikte zararların önüne geçebilmek için harekete geçmiştir.

¹¹⁶⁴ Balamir, a.g.m., 14.

¹¹⁶⁵ “Üçüncü Dünya Harbi”, *Akşam*, 19.05.1945.

¹¹⁶⁶ “Çekirge Akımına Karşı”, *Ulus*, 17.03.1945.

¹¹⁶⁷ “Çekirge Savaşı”, *Ulus*, 17.05.1945.

¹¹⁶⁸ “Adana Bölgesinde Çekirge İle Mücadele”, *Tanin*, 12.05.1945; “Ceyhan’da Çekirge”, *Akşam*, 29.05.1945; “Çekirge Akını”, *Akşam*, 30.05.1945.

¹¹⁶⁹ “Hatay’da Çekirge Afeti”, *Vakit*, 18.05.1945; “Çekirge Sürüleri”, *Tanin*, 18.05.1945; “Amik Ovasına Çekirge Akını”, *Ulus*, 19.05.1945; “Suriye’den Hala Çekirge Sürüleri Geliyor”, *Akşam*, 27.05.1945.

¹¹⁷⁰ “Malatya’da Çekirge Savaşı”, *Vakit*, 25.05.1945.

¹¹⁷¹ “Çekirge Mücadelesi”, *Tanin*, 29.05.1945.

¹¹⁷² Mayıs ayı itibariyle kronolojik istilaların görüldüğü bölgeler için Bkz. Balamir, a.g.m., 17.

Bu hususta Hatay'da yürütülen iki günlük mücadele neticesinde yaklaşık 6.500 kilo çekirge imha edilmiştir.¹¹⁷³ Hatay'da sürdürülen mücadeleye yalnızca zirai mücadele ekipleri ve halkın katılımıyla sınırlı kalmamıştır. Hatay'da çekirge sürülerinin görülmesiyle bölgede birçok sığırcık ve leylek sürüleri de görülmüş ve çekirgelerin yok edilmesinde büyük katkıları olmuştur.¹¹⁷⁴ Gaziantep'te yürütülen mücadelede ise Nizip İlçe Belediyesi, halkı günde iki kilo çekirge toplamalarını ve bu çekirgeleri belediyeye getirmelerini zorunlu kılmıştır.¹¹⁷⁵ Adana'da yürütülen mücadele de ise mayıs ayı boyunca yürütülen mücadelede 1.700 teneke dolusu çekirge imha edilmiştir.¹¹⁷⁶

Haziran ortası Suriye'den ikinci bir dalga çekirge sürüsü gelmesine rağmen bir önceki dalga kadar etkili olmamıştır. Suriye'den gelen çekirgelerin yumurtlama döneminde olmasından dolayı uyuşuk yapıda olması mücadelenin daha rahat sürdürülmesini sağlamıştır. Ağustosun sonuna kadar çekirge bırakılan arazide mücadele birçok şehirde büyük bir özveri ile sürdürülmüştür. Bu konuda haziran ve temmuz aylarında Şanlıurfa'da yürütülen mücadele hakkında Vali Feyyaz Bosut, Başbakanlığa bir yazı göndermiştir. Bosut yazısında, haziran başından temmuz ayının 10'una kadar her kazaya yeterli er ve jandarma gönderilerek, mücadeleye başlandığını bildirmiştir. Bosut ayrıca mücadelenin başarıyla sonuçlandırıldığını ekleyerek, köylülerin mahsullerine zarar gelmemesinden dolayı da memnun olduklarını iletmiştir¹¹⁷⁷. Çeşitli illerde yürütülen mücadele hususunda dönemin ulusal basınında çeşitli bilgiler yer almıştır. Bu hususta birkaçını vermek gerekirse; Adana'da 3.090 hektarlık bir alanı istila etmiş olan çekirgelere karşı yürütülen mücadele neticesinde 7.221 kilo ağırlığında çekirge yok edilmiştir. Mersin'de yürütülen mücadele de ise 900 kilo çekirge imha edilmiştir.¹¹⁷⁸ Mücadele hususunda Tarım Bakanlığı da bir açıklama yaparak ağustos ayının ilk on beş günü içerisinde yedi ilde yapılan çekirge mücadelesi sonucunda yaklaşık 78.745 çekirge imha edilmiştir.¹¹⁷⁹ Tarım Bakanlığı eylül sonunda bu yılki Sudan ve Fas çekirgelerine

¹¹⁷³ "Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 20.05.1945. Dönemin ulusal basınında Hatay'da yürütülen mücadele hakkında yer alan haberde ise halkla birlikte yürütülen mücadeleye de yaklaşık 50 ton çekirge imha edilmiştir. Haberin detayı için Bkz. "Suriye'den Hala Çekirge Sürüleri Geliyor", *Akşam*, 25.05.1945.

¹¹⁷⁴ "Çekirge Afeti Yine Başladı", *Tanin*, 30.05.1945.

¹¹⁷⁵ "Güney Anadolu'da Çekirge Akınıyla Savaş", *Ulus*, 07.06.1945.

¹¹⁷⁶ "Kısa Haberler", *Vakit*, 10.06.1945.

¹¹⁷⁷ BCA BKK 30 10 00 00/185 277 18.

¹¹⁷⁸ "Adana'da Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 27.07.1945.

¹¹⁷⁹ "Zararlı Hayvanlarla Mücadele", *Akşam*, 26.08.1945.

karşı yapılan mücadele hakkında bir açıklamada daha bulunarak; çeşitli mücadele yöntemleriyle, 781.339 kilo Sudan, 85.938 kilo Fas çekirgesi olmak üzere toplamda 1.613.918 kilo çekirge imha edildiğini bildirmiştir.¹¹⁸⁰

1945 yılında yurtiçinde çekirge salgınına karşı yürütülen mücadelenin yanı sıra uluslararası ortak mücadele adına da yeni adımlar atılmıştır. Aralık sonunda Türkiye, Irak ve Suriye Hükümetleri, 1946 yılı ortak mücadelesinin görüşmek adına kongre kararı almıştır.¹¹⁸¹ 17 Aralık günü Bağdat'ta toplanan kongreye Irak, Suriye ve Türk delegeler katılmış, Türkiye'yi Tarım Bakanlığı Zirai Mücadele Şubesi Müdürü Recep Görkmen katılmıştır. Kongre sonunda ülkeler, çekirgelere karşı mücadelede en son teknik ve yöntemleri kullanılmasının yanı sıra Irak ve Suriye Hükümetleri, Türk uzmanlarının geliştirdiği yöntemleri uygulamayı kabul etmişlerdir. Görüşmeler sonunda Türk tarafı Suriye ve Lübnan heyetleriyle ayrı ayrı görüşmelerde bulunarak, 1945 yılında Sudan çekirgelerinin yumurta bıraktığı tespit edilen alanlarda ne gibi çalışmalar yapılması gerektiği konusunda fikir alışverişinde bulunmuştur.¹¹⁸² Görüldüğü üzere 1945 yılı istilasını 1930 yılındaki Sudan çekirge istilasına nazaran daha az zararla atlatılmış, Hükümet yetkilileri çekirgelere karşı mücadeleye ara vermeksizin yeni yılda yürütülecek mücadele adına komşu devletlerle de görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

1945 yılında Cumhuriyet tarihinin yaşadığı ikinci büyük çekirge istilasının ardından geçen dört yıl süresince çekirge popülasyonu ve istilalarında gözle görülür bir azalma yaşanmıştır. 1930 yılında görülen Sudan çekirgesi salgının ardından yaşanan kuraklık olayları, çekirge istilalarının azalmasını etkilediği gibi, 1945 yılından sonraki yıllarda görülen kuraklık olayları da bu duruma aynı şekilde etki etmiştir. Bunun yanı sıra 1945 yılı sonrası çekirgelerin göç etmeleri için elverişli ortam koşullarının oluşmaması

¹¹⁸⁰ 1945 yılında yaşanan salgın sonucu imha edilen çekirge miktarı hakkında farklı rakamlar yer almaktadır. Bu hususta Süleyman Balamir'in makalesinde 3.517.687 dekarlık arazide yaklaşık 683.918 kilo çekirgenin imha edildiğini belirtmiştir. Bu hususta bkz. Balamir, a.g.m., 18. Ayrıca Tarım Bakanlığı'nın belirttiği rakamlar için Bkz. "Yurtta Çekirge Savaşı Başarıyla Bitti", *Ulus*, 23.09.1945; "Çekirge Mücadelesi", *Vakit*, 22.09.1945.

¹¹⁸¹ Bu hususta Türk ve Suriye makamları haziran ayında bir görüşme gerçekleştirmiş, bu görüşme *Akşam Gazetesi*'nin 19 Haziran günkü basımında yer almıştır. Bkz. "Hatay'da Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 19.06.1945.

¹¹⁸² "Bağdat'ta Toplanan Süne ve Çekirge ile Savaş Kongresi", *Ulus*, 21.01.1946; "Çekirge Afeti", *Vakit*, 20.01.1946.

da ayrı bir etken oluşturmuştur¹¹⁸³. Çekirge istilalarına etki eden çeşitli etmenlere rağmen 1946-1950 yılları arası diğer istilacı türlerin yarattığı küçük çapta istilalar yine de yaşanmıştır. Özellikle 1946 yılında, 1945 yılı mücadele çalışmaları sırasında ihmal edilen yumurta bırakılmış arazilerden yeni neslin ortaya çıkmasıyla, kısmen istilalar yaşanmıştır. Bu yıllar arasında çekirge istilalarına karşı Hükümet, gerekli önlemleri zamanında alarak ziraî mücadele ekipleri vasıtasıyla müdahale etmiş, tarımsal ürünlerin zarara uğramasını engellemiştir. Ayrıca bu yıllar arasında dünya savaşının sonlanmasıyla uluslararası mücadele yeni bir boyut kazanarak, Birleşmiş Milletler öncülüğünde uluslararası ortak zirai mücadele hız kazanmıştır.

1946-1950 yılları arasında yaşanan çekirge istilaları çeşitli ülkelerde¹¹⁸⁴ olduğu gibi yurtiçinde de başta Güneydoğu illerinde olmak üzere, Batı Anadolu şehirlerinde de görülmüştür. 1946 yılında; Şanlıurfa¹¹⁸⁵, Hatay¹¹⁸⁶, Balıkesir¹¹⁸⁷ ve Bursa'da¹¹⁸⁸, 1947 yılında; tekrar Şanlıurfa¹¹⁸⁹ ve Bursa'nın¹¹⁹⁰ yanı sıra Adana¹¹⁹¹, Aydın¹¹⁹² ve İzmir'de¹¹⁹³ de küçük çapta istilalar yaşanmıştır. 1948 yılında Fas çekirgeleri, Mardin ve Şanlıurfa'da¹¹⁹⁴ 1949 yılında ise; Aydın, Muğla, Manisa ve Denizli'de¹¹⁹⁵ görülmüştür.

1945 yılı salgının etkileri 1946 yılında da komşu ülkelerde sürmesi ve çekirge sürülerinin Türk sınırına doğru ilerleme ihtimaline karşı Hükümet, bu yılki mücadeleye

¹¹⁸³ Magor et al., a.g.e.,62. 1945 yılı ve sonrası yaşanan kuraklık ve don olayları hakkında meclis çatısı altında görüşmeler yaşanmıştır. Bu hususta detaylı bilgi almak için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre:VIII, Cilt:5, Toplantı:1, (02.05.1947): 70-79.

¹¹⁸⁴ 1946-1950 yılında bazı ülkelerde yoğun çekirge istilaları yaşanmış, bu istilalar dönemin ulusal basınında yer almıştır. Bu konuda Bkz. "Çekirge Afeti", *Vakit*, 25.03.1946; "Newyork Radyosunun Dün Gece Verdiği Bir Haber", *Ulus*, 14.04.1946; "Büyük Bir Çekirge Akını", *Akşam*, 9.05.1946; "Çin'de Müthiş Çekirge Akını", *Akşam*, 21.07.1946; "Fransa'da Çekirge Akını", *Akşam*, 05.08.1946; "Suriye'de Çekirge", *Akşam*, 02.04.1947; "Cezayir'de Çekirge İstilasası", *Akşam*,24.05.1947; "Arabistan'da Çekirge Afeti", *Zafer*, 30.06.1949.

¹¹⁸⁵ "Havran'da Çekirge Felaketi", *Ulus*, 16.04.1946; "Havran Ovası'nda Çekirge Afeti", *Vakit*, 16.04.1946.

¹¹⁸⁶ "Hatay'da Çekirge", *Akşam*, 23.04.1946.

¹¹⁸⁷ "Balıkesir'de Çekirge", *Akşam*, 28.05.1946.

¹¹⁸⁸ "Orhaneli'nde Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 17.06.1946; "Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 25.06.1946; "Çekirge Salgını Önlendi", *Akşam*, 14.10.1946.

¹¹⁸⁹ "Güney İllerimizde Çekirge Mücadelesi", *Akşam*,29.03.1947; "Çekirge", *Akşam*,17.04.1947; "Urfa'da Çekirge ve Tarla Fareleri İle Mücadele", *Akşam*, 12.06.1947.

¹¹⁹⁰ "Gökdere Bölgesinde Çekirge Mücadelesi", *Ulus*, 04.05.1947.

¹¹⁹¹ "Kozan ve Ceyhan'da Çekirge", *Akşam*, 10.07.1947; "Adana'da Görülen Çekirgeler", *Akşam*, 19.07.1947.

¹¹⁹² "Aydın'da Zararlı Hayvanla Mücadele", *Ulus*, 06.04.1947; "Aydın'da Çekirge Tehlikesi Yok", *Ulus*, 27.05.1947.

¹¹⁹³ "Ödemiş ve Bayındır'da Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 30.06.1947.

¹¹⁹⁴ "Doğu İllerinde Çekirge İle Mücadele," *Yeni Sabah*, 10.05.1948.

¹¹⁹⁵ "Aydın'da Çekirge Mücadelesi", *Akşam*, 06.05.1949; "Ege'de Çekirge", *Akşam*, 31.05.1949; "Çekirgelerle Mücadele", *Zafer*, 04.07.1949.

gereken önemi vermiştir. Bu yılki zirai mücadelenin hızlı ve başarılı sonuç vermesi adına Hükümet, yabancı uzmanlardan teknik destek almıştır. Bu hususta, 1937 yılında dönemin Hükümeti tarafından davet edilerek, 1940 yılına kadar Bornova Zirai Mücadele Enstitüsü'nde çalışan Nebat Hastalıkları Uzmanı Alman Hans Bremer'e¹¹⁹⁶, 1946 yılında dönemin zirai mücadele merkezi olan Ankara Tarım Mücadele Enstitüsü'nde bir yıllığına görev verilmiştir. 1946 yılındaki zirai mücadelede büyük katkı sağlayan Bremer'i, Hükümet, 1947 yılı ve 1948 yılında birer yıl olmak üzere çalışma süresini uzatmıştır.¹¹⁹⁷ Hükümet, bu yıllar içerisinde Hans Bremer'in çalışmalarından memnuniyet duyarak, 1951 yılına kadar Türkiye'de çalışmasına imkân sağlamıştır.¹¹⁹⁸

Daha önceden de bahsettiğimiz üzere Türkiye, komşu ülkelerle 1946 yılı başında gerçekleştirilen kongrede bu yılki istilalarda haberleşmenin sağlanması ve ortak mücadele hususunda anlaşmaya varmıştı. Bahar ayı ile komşu ülkelerde 1945 yılından kalan yumurtaların inficar etmesi üzerine komşu ülkelerden alınan bilgiler ışığında, güney illerinde tedbirler alınmıştır. Bu hususta mücadele ekiplerince Türkiye'nin güney sınırına 120 kilometrelik bir çinko hattı kurulmuştur¹¹⁹⁹. Alınan önlemlere rağmen gerek komşu ülkelerden uçkun halinde gelen Fas çekirge sürüleri, gerekse yurtiçinde sürdürülmesi veya toplatılması mümkün olmayan arazilere bırakılan yumurtaların ortaya çıkması çeşitli illerde istilaların yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle Şanlıurfa ve Mardin'de etkili olan çekirge istilalarına karşı mücadele ekipleri çalışmalar yürütmüştür. Bu illerde sürfe evresindeki çekirgelere karşı yapılan mücadele neticesinde 2.500 ton çekirge imha edilmiştir.¹²⁰⁰ Aynı yıl Bursa merkez ve ilçelerinde de toplam 20.840 dekarlık arazide görülen çekirgelere karşı halkla birlikte sürdürülen mücadele neticesinde çekirgeler tamamen yok edilmiştir. Mücadelede, zehirli yem ve ilaçlardan faydalanan ekipler, toplamda 2.612 kilo kimyevi madde kullanmışlardır.¹²⁰¹

1947 yılı Türkiye'de don ve kuraklık olaylarının etkili olması çekirge istilalarına önemli derecede etki etmiştir. Ancak kuraklık ve don olaylarına rağmen güney ve batı illerinde çeşitli istilalar görülmüştür. Bu illerde yaşanan istilalara il zirai mücadele

¹¹⁹⁶ Hans Bremer'in hayatı hakkında bilgi almak için Bkz. Sevtap Kadioğlu, "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde Mülteci Bilim Adamları", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C.9, S.1-2 (2008):191.

¹¹⁹⁷ BCA BKK 30 18 01 02/112 92 05; BCA BKK 30 18 01 02/118 86 08.

¹¹⁹⁸ Kadioğlu, a.g.m., 191.

¹¹⁹⁹ "Çekirge Akınlarına Karşı Mücadele", *Ulus*, 30.05.1946.

¹²⁰⁰ "Çekirge Akınlarına Karşı Mücadele", *Ulus*, 30.05.1946.

¹²⁰¹ "Çekirge Salgını Önlendi", *Akşam*, 14.10.1946.

ekiplerince müdahale edilerek salgının ilerlemesi kısa sürede engellenmiştir. Mücadelede zehirli yemleri kullanan ekipler, Şanlıurfa merkezi ve 53 köyünde çıkan çekirgeleri tamamen imha etmiştir.¹²⁰² Adana’da da mücadele neticesinde imha edilen çekirgelerden ağırlığı yaklaşık 30.000 kiloyu bulmuştur¹²⁰³. İzmir’in Bayındır ve Ödemiş ilçelerinde yürütülen mücadelede ise, toplamda 351 dekarlık arazide çıkan ve imha edilen çekirgelerin ağırlığı 19.000 kiloya ulaşmıştır.¹²⁰⁴

1948-1949 yıllarında çekirge ve diğer tarım zararlısı böcek türlerine karşı hükümetin önemle üzerinde durduğu yıllar olarak göze çarpmaktadır. Bu dönemlerde Marshall yardımlarından yararlanmaya başlayan Türkiye, zirai mücadelede de bu yardımdan istifade etmiştir. Bu yıllar arasında Marshall yardımlarının desteği ile zirai mücadele için ayrılan ödenek %100 arttırılarak tarım zararlılarına karşı mücadelenin kesin sonuç vermesi amaçlanmıştır.¹²⁰⁵ Hükümetin verdiği Marshall yardımları ile sağladığı maddi destek sayesinde zirai mücadele ekipleri son teknolojik araç ve gereçlerle takviye edilmiş bu sayede bu yıllar arasında çekirge istilalarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Hükümet tarafından sağlanan maddi destek sayesinde yalnızca 1948 yılında haşere ile mücadelede kullanılan kimyasal zehrin miktarı 100.000 tonu bulmuştur.¹²⁰⁶ 1948 ve 1949 yılları arasında hükümetin sağladığı çeşitli yardımlara rağmen, çeşitli illerde küçük boyutlarda çekirge akınları görülmüş, bu hususta mücadele ekipleri çalışmalar yürütmüştür. Bu hususta 1948 yılında toplam 7 ilde çıkan çekirgelere karşı yapılan mücadele neticesinde, 48.363 kilo çekirge imha edilmiştir.¹²⁰⁷ 1949 yılında ise Ege illerinde görülen ve toplamda 10.000 hektarlık alanı kaplayan çekirgelere karşı kimyasal ilaçlarla müdahale edilerek, tarımsal ürünlere bir zarar vermeden istilaların önüne geçilmiştir.¹²⁰⁸

¹²⁰² “Urfa’da Çekirge ve Tarla Fareleri ile Mücadele”, *Akşam*, 12.06.1947.

¹²⁰³ “Kozan ve Ceyhan’da Çekirge”, *Akşam*, 10.07.1948.

¹²⁰⁴ “Ödemiş ve Bayındır’da Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 30.06.1947.

¹²⁰⁵ Bu hususta Tarım Bakanı Cavit Oral, 27.02.1949 tarihli meclis oturumunda Tarım ve Orman Bakanlıklarının bütçe görüşmesinin yapıldığı sırada söz alarak, bu hususta bir açıklama yapmıştır. Bu konuda detaylı bilgi almak için Bkz. TBMM *Zabıt Cerideleri*, Devre:VIII, Cilt:16, Toplantı:3, (27.02.1949):894.

¹²⁰⁶ Bu hususta Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemali Beyazıt, 25.02.1949 yılı meclis oturumunda açıklamada bulunarak tarım zararlıları hakkında hükümetin verdiği öneme değinmiştir. Konu hakkında detaylı bilgi için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre:VIII, Cilt:16, Toplantı:8, (25.02.1949): 624.

¹²⁰⁷ “Çekirge ve Fare ile Mücadele”, *Yeni Sabah*, 06.06.1948.

¹²⁰⁸ “Ege’de Çekirge”, *Akşam*, 31.05.1949.

Hükümet, 1946-1950 yılları arasında, çekirge ve diğer tarım zararlılarından ürünleri zarara uğramış köylüye çeşitli kanuni düzenlemelerle, yardımlarda da bulunmuştur. Bu hususta yapılan çalışmalara bakılacak olursa; 1946 yılında haşere ve diğer afetlerde zarar gören çiftçilerin, 1943-1945 yılları arasındaki Ziraat Bankası'na olan borçlarını iki yıl boyunca Bakanlar Kurulu kararıyla ertelemiştir.¹²⁰⁹ Yine 1946 yılında çekirge mücadelesinde hayvanları zarar gören Bursalı çiftçilere Kızılay'da 1.000 liralık yardım da bulunmuştur.¹²¹⁰ Bu gibi çalışmalara 1948 yılında da devam eden Hükümet; 8 Temmuz günkü meclis oturumunda “*Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi Hakkında Kanun*” tasarısı vekillerin onayı ile kabul edilmiştir. Haşere ve çeşitli afetlerde zarar gören çiftçilerin, hangi şekillerde yardım alabilecekleri bu kanunla belirlenmiştir.¹²¹¹

II. Dünya Savaşı'nın sonlanması ile 1946-1950 yılları arası Birleşmiş Milletler'in kurduğu FAO (Food and Agriculture Organization) ile birlikte çekirge ve diğer tarım zararlılarına karşı uluslararası ortak mücadelenin önem kazandığı yıllar olarak göze çarpmaktadır. Bu yıllar arasında FAO'nun üstlendiği çeşitli organizasyonlara Türkiye'nin de katıldığı ve bu zararlılara karşı çalışmaları yakından takip ettiği gözlemlenmiştir. Ayrıca yine bu yıllarda Türkiye'nin öncülüğünde komşu ülkeler ve Ortadoğu ülkeleri ile birlikte çeşitli konferanslar gerçekleştirilerek, çekirgelere karşı ortak mücadelede anlaşmaya varıldığı da görülmüştür.

Türk hükümeti, 1945 yılı salgınından itibaren komşu ülkelerle işbirliğine tekrar eski önemi vermeye başlamıştır. 1945 yılında Bağdat'ta gerçekleştirilen kongrede Türkiye'nin belirlediği mücadele yöntemlerini, uygulamayı kabul eden ülkelerle 1946 yılında bir kongre daha gerçekleştirilmiştir. Bu hususta 16 Kasım 1946 yılında Şam'da düzenlenen konferansta, Türkiye'nin belirlediği yöntemlerin ülkeler tarafından tatbikatı, neticeleri ve mücadele hususunda çeşitli konular da görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

¹²⁰⁹ BCA BKK 30 18 01 02/ 112 66 16.

¹²¹⁰ “Kızılay'ın Yardımları”, *Vakit*, 20.07.1946.

¹²¹¹ Bu kanun hakkında detaylı bilgi almak için Bkz. TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre:VIII, Cilt:12, Toplantı:2, (08.07.1948): 1015-1019.

Konferansta, Türkiye’yi temsil etmek üzere Ziraat İşleri Genel Müdürü Recep Görkmen ve Seyhan Ziraat Mücadele İstasyonu Fitopatoloji Uzmanı Rauf İstiranca katılmıştır.¹²¹² 1947 yılında da uluslararası çekirge mücadelesine dair kongreler gerçekleştirildiğine dair dönemin ulusal basınında haberler yer almıştır. Dönemin basın kuruluşlarından olan “*Ulus*” Gazetesi’nin 13 Ağustos günkü haberine göre; çekirge mücadelesi hususunda anlaşma metninin teknik bakımından incelenmesi üzerine Kahire’de bir toplantı kararı alınmıştır. Kahire’de ki toplantıya katılacak ülkeleri de belirten gazete, İngiltere, Doğu Afrika, Sudan, Hindistan, Suriye, Irak, Sovyetler Birliği, Suudi Arabistan, Yemen, Fransa ve Türkiye’nin de katıldığını bildirmiştir.¹²¹³ Yaptığımız araştırmalar neticesinde gazetenin verdiği haberi teyit edecek başka bir kaynağa ulaşamamıştır. Ancak Bu toplantının, İngiltere’nin savaş döneminde özellikle Ortadoğu ülkelerinde çekirge mücadelelerini yürütmek adına kurduğu MEALU (Middle-East Anti Locust Unit)’nun çalışmalarından birisi olduğunu bize düşündürmektedir.¹²¹⁴ Aynı yıl bu kez başka bir konferans hakkında dönemin basınında haberler görülmektedir. 16 Eylül günü “*Ulus*” Gazetesi’nin bir diğer haberine göre; Irak Hükümeti tarafından Türkiye, İran, Suriye, Lübnan ve Suudi Arabistan Hükümetlerine çekirgelere karşı mücadele için bir konferans düzenlenmesi teklifinde bulunmuştur. Konu hakkında aynı gazete 28 Aralık günkü yayınında; konferansın 3 Ocak’ta Bağdat’ta başlayacağını bildirmiştir.¹²¹⁵ “*Ulus*” Gazetesi’nin haberine göre Irak hükümetinin talebi diğer ülkeler tarafından olumlu karşılanmış ve konferans tarihi belirlenmiştir. Ancak bu iki gazete nüshasından başka bu hususta bir kaynağa ulaşamamış olmamız, kongrenin varlığı hakkında şüpheyle yaklaşmamıza neden olmuştur.

Savaş sonrası, Birleşmiş Milletler’in kurulması ile birlikte 30 Mart 1946 yılında Lozan Anlaşması gereğince Türkiye’nin de üyesi olduğu Uluslararası Zirai Enstitüsü kaldırılarak, FAO (Milletlerarası İktisadi, Gıda ve Tarım Örgütü) ‘nün kurulması

¹²¹² BCA BKK 30 18 01 02/112 67 07. Komşu ülkelerin mücadele de Türkiye’den sağladığı teknik destek ve yardımlar hakkında meclis oturumunda dönemin Denizli Milletvekili Abidin Ege bir açıklamada bulunmuştur. Abidin Ege’nin açıklaması için Bkz. TBMM *Zabit Ceridesi*, Devre:VIII, Cilt:8, Toplantı:2, (30.12.1947):774.

¹²¹³ “Çekirgelerle Mücadele Kongresi Toplanıyor”, *Ulus*, 13.08.1947.

¹²¹⁴ MEALU ve bu dönemde çalışmaları hakkında bilgi almak için Bkz. Creesman, a.g.m., 129; Magor et al., a.g.e., 8-9.

¹²¹⁵ “Çekirge ile Savaş”, *Ulus*, 16.09.1947; “Kısaca”, *Ulus*, 28.12.1947.

hakkında anlaşma Roma’da imzalanmıştır.¹²¹⁶ FAO’nun kurulmasıyla ülkelerin gıda ve tarımsal faaliyetlerini organize etmek, geliştirmek ve gıda güvenliğini sağlamak amaçlanmıştır. Bu hususta ülkelerin tarımsal faaliyetlerine en fazla zararı olan çekirge afetine karşı FAO, zirai mücadelede önceliğini bu konuya vererek, bu hususta Türkiye’nin de içinde bulunduğu çeşitli konferanslar düzenlemiştir. Bu konferanslar sayesinde ülkeler, o yıl dünyada etkili olan çekirge istilaları hakkında bilgi alarak, mücadelede izlenilecek yol ve yöntemler hakkında teknik destek almıştır. 1946 yılı ile birlikte FAO, ilk toplantısını 20 Mayıs’ta Washington’da gerçekleştirmiştir.¹²¹⁷

1947 yılında ise Türkiye’nin FAO ile olan ilişkileri artmaya başlamıştır. Bu hususta FAO, 1950 yılı için bütün ülkelerde zirai sayım yapılması adına çalışmalara başlamış, bu hususta Türkiye ile 1947 senesinde görüşmelerde bulunmuştur. Bu konuda FAO İstatistik Şube Müdürü Valentino Dore, Tarım Bakanlığı ile temasa geçerek, Türkiye’ye gelmiştir. Dore, Türkiye’de yaptığı incelemelerde, tarım teşkilatları işleyişi, bitki hastalıklarına ve tarım zararlılarına karşı yapılan çalışmalar hakkında bilgi almıştır. Ayrıca Dore, gezisinde köylülerle de görüşerek, bu konudaki sorunlarını dinlemiştir.¹²¹⁸

1948 yılında FAO, ülkelerin gıda ve tarıma yönelik sorunların görüşülmesi adına bir dizi konferans düzenlemiştir. Türkiye’nin katıldığı bu konferansların içeriğine çalışmamız sırasında ulaşamamış olmamıza rağmen Hükümet’in, Türkiye’deki tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesi adına gelişmeleri yakından takip ettiğini göstermesi adına önemlidir. 1948 yılına ait FAO’nun düzenlediği konferanslar ilk olarak 6 Nisan günü Washington’da gerçekleştirilmiş, Türkiye’yi temsil etmek üzere Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Daimî Üyesi Müşavir Adnan Kural katılmıştır.¹²¹⁹ Aynı yıl 15 Kasım günü Washington’da bir toplantı daha düzenlenmiş, bu kez Türkiye’yi temsilen Yüksek Ziraat Mühendisi Mehmet Ali Bağana katılmıştır.¹²²⁰

1949 yılının ilk ayları ile tekrar FAO’dan bir heyet Türkiye’ye gelerek, zirai alandaki çalışmalarını tetkik etmişlerdir.¹²²¹ Savaş sonrası dünya gıda sorunları hakkında Türk temsilcileriyle görüşen FAO, bu hususta ülkelerin katılımlarıyla gerçekleştirilen bir

¹²¹⁶ BCA BKK 30 18 01 02/ 111 48 01; TBMM *Zabıt Ceridesi*, Devre: VIII, Cilt:6, Toplantı:1, (04.06.1947):32.

¹²¹⁷ BCA BKK 30 10 00 00/229 539 11.

¹²¹⁸ BCA BKK 30 10 00 00/ 25 142 15.

¹²¹⁹ BCA BKK 30 18 01 02/116 26 16.

¹²²⁰ BCA BKK 30 18 01 02/117 69 03.

¹²²¹ “Tarım Heyeti Geldi”, *Yeni Sabah*, 29.01.1949.

dizi konferansa da imza atmıştır. Ayrıca bu yıl tarımsal ürünlere zarar veren çekirge ve çeşitli böcek türlerine karşıda FAO, uluslararası konferanslar düzenlemiştir. Bu konularda FAO ilk toplantısını, 25 Ocak günü Washington'da düzenlemiş, bu toplantıya Türkiye adına Ziraat İşleri Genel Müdürü Fuat Eren ve Washington Ticaret Ataşesi Rauf Olgun delege olarak katılmıştır.¹²²² 19 Temmuz günü bu kez FAO, tarım zararlılarına karşı Londra'da gerçekleştirdiği konferansa, İzmir-Bornova Zirai Mücadele İstasyonu Müdürü Nihat İyriboz, Türkiye'yi temsil etmiştir.¹²²³ FAO, yılın son toplantısını 21 Aralık günü tekrar Washington'da gerçekleştirmiş, bu kez Türkiye adına Ziraat İşleri Genel Müdürü Fuat Eren konferansa katılmıştır.¹²²⁴

1938-1950 yılları arası Türkiye'nin güney ve batı illerinde çeşitli boyutlarda Sudan ve Fas çekirgesi istilaları yaşanmış, bu istilalara karşı II. Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik sıkıntılara rağmen zirai mücadele ekiplerince uygulanan son yöntem ve tekniklerle zararların önüne geçilmiştir. Bu yıllar arasında yaşanan II. Dünya Harbi ile çekirgelere karşı uluslararası ortak mücadelenin kesintiye uğraması ülkeleri bu afete karşı tek başına mücadele etmek zorunda bırakmış, bu durum 1945 yılı Sudan çekirge salgının ülkelerde büyük zararlar yol açmasına zemin hazırlamıştır. Savaşın bitmesi ve FAO'nun kurulması ile tekrar uluslararası mücadele önem kazanarak, çekirge mücadelesi uluslararası alanda farklı bir boyut kazanmıştır. 1940'li yılların sonunda Türkiye'nin Marshall yardımlarından yararlanması, tarım zararlılarına karşı mücadelede maddi destek sağlanması açısından önem kazanarak, mücadelede son teknik ve yöntemlerin kullanımına katkı sağlamıştır.

3.4. 1950-1960 YILLARI ARASINDA YAŞANAN ÇEKİRGE AFETİ VE DIŞ POLİTİKADA ETKİSİ

Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 genel seçimlerini kazanarak Türkiye'de ki 27 yıllık tek parti dönemini sonlandırarak, iktidara gelmiştir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri sürdürülen devlet politikaları da değişime uğramıştır. II. Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla uluslararası sistem Doğu-Batı ekseninde bir yapıya bürünmüş, Türkiye, bu sistem içinde kendine Batı ekseninde yer

¹²²² BCA BKK 30 18 01 02/118 85 02.

¹²²³ BCA BKK 30 18 01 02/119 52 03.

¹²²⁴ BCA BKK 30 18 01 02/120 71 03

bulmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Türkiye, ilk olarak batı dünyasının liderliğine ve daha sonra dünya liderliğine soyunan Amerika ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu dönemde geliştirilen ikili ilişkiler sayesinde Türkiye'nin Marshall yardımlarında etkin bir biçimde yararlanması sağlanmıştır. Bu ilişki doğrultusunda elde edilen yardımlar sayesinde Demokrat Parti, birçok alanda kalkınma hamlelerini gerçekleştirdiği gibi zirai alanda da bu hamleler kendini göstermiştir. Demokrat Parti, tarımda makineleşme, gübre kullanımı, yeni sulama tesislerinin inşası ve tarım zararlılarına karşı son teknik ve yöntemlerin kullanılması adına büyük harcamalarda bulunmuştur. Bu dönemde yaşanan çekirge afetine karşı, önemli adımlar atan Hükümet, bu afete karşı ziraî mücadelede önemli bir bütçe ayırarak, Türkiye'nin tarımsal ürünlerini zararlardan korumuştur. Ayrıca bu dönemde de geçmişte olduğu gibi uluslararası ortak mücadele adına ülkelerle işbirliğine gidilmiş, Türkiye'nin tarım zararlılarına karşı başarısı, komşu ve Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'den teknik destek sağlamasını da sağlamıştır.

Demokrat Parti iktidara geldiği ilk aylardan itibaren tarım zararlılarına karşı girişilen mücadele hususunda hassasiyetle durmuştur. Bu hususta ilk olarak 1.Dünya Savaşı sırasında askerliğini Kütahya Çekirge Mücadele Müdürü olarak sürdüren Nihat İyriboz'u yeni kabineye Tarım Bakanı olarak atamıştır.¹²²⁵Daha önceden de bahsettiğimiz üzere 1. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı topraklarının da dahil olduğu büyük bir çekirge salgını yaşanmış, o dönemde büyük bir açlık ve kuraklık yaşanmıştır. Tarım Bakanı'nın geçmişte yaşanan felakete tanıklık etmiş olması ve o dönemde mücadelede bizzat yer alması, çekirge afetinin önüne geçilmediği takdirde ne sonuçlar doğuracağını bilmesi açısından önemlidir. Tarım Bakanlığı'nın zirai mücadelenin yönetilmesinde en üst kademe olduğu düşünülürse bu göreve o döneme şahitlik eden Nihat İyriboz'un getirilmesi bir hayli dikkat çekicidir. Yukarıda bahsettiğimiz hususlar hakkında İyriboz'un 8 Aralık günü mecliste yaptığı konuşma da bizi destekler niteliktedir. İyriboz mecliste gerçekleştirdiği konuşmasında zirai kalkınma adına Hükümet'in atacağı adımların yanı sıra çekirge mücadelesi hususuna da değinmiştir. 1950 yılında çekirge istilasına uğrayan bölgeler hakkında geniş bir açıklamada bulunan Bakan, bu yıldan itibaren çekirgelere karşı mücadelenin devlet mücadelesi olarak ele alınacağını, bu mücadelenin önemi halka anlatılarak, halkın desteğinin alınacağını ve mücadelenin maliyetini düşürmek adına

¹²²⁵ "Yeni Tarım Bakanı", *Akşam*, 03.06.1950.

mücadelede kullanılacak ilaç ve aletleri yapacak yerli üreticiye teşvikler sağlanacağını bildirmiştir.¹²²⁶

1950 yılı ile birlikte Ortadoğu'da Fas çekirge sürülerinin ortaya çıkmasıyla, Türkiye'de bundan payını almış, Batı, Güney ve Orta Anadolu illerinde istilalar yaşanmıştır.¹²²⁷ Tarım Bakanlığı'nca, Anadolu'nun dört bir yanında yaşanan istilalara karşı önlem alınarak gerek maddi yardım gerekse ekipler gönderilerek çekirgelerin mahsule vereceği zararların önüne geçilmesi sağlanmıştır. Bu hususta Kars'ta yürütülen mücadele için Tarım Bakanlığı, 5.000 lira yardım da bulunmuştur.¹²²⁸ Kars'ta yürütülen mücadele için yardımlarını sürdüren Tarım Bakanlığı, toplamda 22.325 lira göndermiş bunun yanı sıra bir uzman heyetle beraberinde zehirli ilaçlar göndermiştir.¹²²⁹

1950 yılı uluslararası mücadelede iş birliğinin geliştirildiği bir yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. 1951 yılı ile etkisini Ortadoğu, Afrika ve Asya'da göstermeye başlayan ve 1952 yılı ile birlikte Türkiye'yi de saran Sudan çekirge istilasına karşı alınacak önlemler hususunda 1950 yılında ülkeler görüşmelere başlamıştır. Bu hususta Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 9 ülke Tahran'da toplanma kararı almıştır. 2 Aralık günü toplanması kararlaştırılan konferansa Türkiye'yi temsilen Ziraat Mücadele Enstitüsü Müdürü Sadrettin Erkiliç katılmıştır. 15 gün boyunca süren konferansta; geçen yılda sürdürülen mücadele faaliyetlerini, 1951 yılında sürdürülecek mücadele planını ve sınırdaki yaşanacak istilalara karşı iş birliği hususunda ülkeler kararlar almıştır. Ayrıca toplantı da katılan ülkeler tarafından teknik mücadele üzerine bir projenin anlaşmasına varılmıştır. Konferans'ta ülkeler son olarak 1951 yılında da bir konferans gerçekleştirilmesine karar vererek, bu konferansın yerini Şam olarak tayin etmişlerdir.¹²³⁰

1951 yılına çekirge afeti üzerinde bakılacak olursa, 1951 yılı ile Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkelerinde Sudan ve Fas çekirge popülasyonunda büyük bir artış yaşanmış, özellikle Türkiye'nin güney komşularında istilalar yaşanmıştır. Henüz Türkiye'yi

¹²²⁶ TBMM *Zabit Ceridesi*, Devre:9, Cilt:3, Toplantı:1, (08.12.1950):94-95.

¹²²⁷ "Ortadoğu'da İstila", *Vakit*, 01.07.1950; "Çekirgelerin Hücumu", *Milliyet*, 01.07.1950; "21 Çekirge Bulutu Ortadoğu'ya geliyor", *Vakit*, 28.07.1950. Bu hususta 8 Aralık günkü meclis konuşmasında Bakan İyriboz, çekirge istilasına uğrayan bölgeler hakkında detaylı bilgi vermektedir. İstilaya uğrayan iller için Bkz. TBMM *Zabit Ceridesi*, Devre:9, Cilt:3, Toplantı:1, (08.12.1950): 94-95.

¹²²⁸ "Kars'ta Çekirge Afeti", *Ulus*, 15.08.1950.

¹²²⁹ "Kars'ta Çekirge Mücadelesi İçin Alınan Tedbirler", *Ulus*, 23.08.1950.

¹²³⁰ BCA BKK 30 18 01 02/124 88 01; "Çekirge İle Mücadele Konferansı", *Akşam*, 06.12.1950; "Tahran Çekirge Konferansı'nda Alınan Kararlar", *Ulus*, 26.12.1950.

etkisine almayan bu salgına karşı Hükümet, komşu ülkelere heyetler göndererek salgınlar hakkında tetkiklerde bulunmuştur. Ayrıca bu ülkelerde yetkililerle de görüşerek, Türkiye’de olası istiladan etkilenmemesi adına tedbirler almaya başlamıştır. 1951 yılının başı ile birlikte Hindistan ve Pakistan’da başlayan istilalar kısa sürede genişleyerek Türkiye’nin komşu ülkelerinde etkisini göstermeye başlamıştır¹²³¹. Nisan ayı ile birlikte salgının komşu ülkelerde etkisini artırması ülkelerin uluslararası yardım talebinde bulunmasına neden olmuştur. Bu hususta İran Tarım Bakanlığı, yaşanan istila karşısında çaresiz kalarak, uluslararası zeminde yardım çağrısında bulunmuştur. Bu dönemde batı-doğu eksenini çizen devletler Amerika ve Sovyetler Birliği çekirgelere karşı İran’a yardımda bulunmuşlardır.¹²³² Mayıs ayı itibariyle salgınların giderek artması Türkiye’nin de bu soruna karşı harekete geçmesine neden olmuştur. Bu hususta salgınların yaşandığı ülkelere heyetler göndererek ülkelere teknik destek sağlamanın yanında heyetlerin hazırladığı raporlar doğrultusunda yurtiçinde tedbirler de alınması sağlanmıştır. Türkiye bu hususta Amman’a 4 kişiden oluşan bir heyet göndererek burada incelemelerde bulunmalarını istemiştir. Heyet, bunun üzerine Amman’da tetkikler neticesinde raporlar hazırlamış, buradaki çalışmalarını tamamladıktan sonra Suriye’ye hareket ederek burada da bir incelemede bulunmuştur. Heyetin hazırladığı raporlar neticesinde Tarım Bakanlığı, olası istila hususunda güney ve doğu illerindeki valilileri uyararak bu bölgelerde tedbirler alınması istenmiştir.¹²³³ Salgının yaşandığı ülkelerle haberleşmeyi koparmayan Türk hükümeti, elçilikler vasıtasıyla Tarım Bakanlığı’na anlık raporlar gönderilerek istilayı yakından takip etmiş, her an sınırlara ulaşacak salgına karşı hazırlıklarını bu raporlar doğrultusunda yön vermiştir. 1951 yazı ile çekirge sürülerinin çeşitli koşullarla yön değiştirmiş olması, Türkiye’nin bu yıl istilalardan etkilenmemesini sağlamıştır. Ancak yurtiçinde küçük çapta da olsa yerel çekirge türlerinin çeşitli illerde istilaları görülmüştür.¹²³⁴ Bu istilalara kısa sürede önlem alan Tarım Bakanlığı, yaklaşık 39 ilde

¹²³¹ “Hindistan’da Çekirge Afeti”, *Milliyet*, 31.01.1951; “İran’ı Çekirgeler İstila Etti”, *Milliyet*, 12.02.1951.

¹²³² “İran Çekirge İstilasına Uğradı”, *Milliyet*, 09.04.1951; “İran’da Çekirge Korkusu”, *Vakit*, 09.04.1951; “Harici Kısa Haber”, *Milliyet*, 27.04.1951; “İran Müthiş Bir Çekirge İstilasını”, *Akşam*, 27.04.1951..

¹²³³ “Çekirge Dalgası”, *Milliyet*, 08.05.1951; “Çekirge İstilasını”, *Milliyet*, 12.05.1951.

¹²³⁴ Dönemin Zirai Mücadele Enstitülerinde görev almış iki uzmanı Saadet Belik ve Süleyman Balamir, 1951 yılı Türkiye’de çıkan çekirgeler üzerine bir makale yayınlamıştır. 1951 yılı istilaya uğrayan iller ve bu bölgelerdeki çekirge türleri için Bkz. Süleyman Balamir ve Saadet Belik, “Türkiye’nin 1951 Yılı Genel Çekirge Durumu”, *Bitki Koruma Bilteni*, S.2, (1952): 29-41.

etkili olan çekirgelere karşı yürüttüğü mücadelede yaklaşık 500.000 kilo ağırlığında çekirge imha etmiştir.¹²³⁵

1950 yılında Tahran'da gerçekleşen konferansta ülkeler, 1951 yılında Şam'da tekrar toplanma kararı alarak konferansı sonlandırmıştı. Tahran konferansında alınan bu karar 1951 yılının 10-12 Aralık günü Şam'da ülkelerin toplanmasıyla hayata geçmiştir. Konferansa, Suriye hükümetinin davetiyle katılan Türkiye'nin yanı sıra Lübnan, Kıbrıs ve Suriyeli delegeler katılmıştır. Türkiye'yi temsilen katılan Zirai Mücadele Müdürü Recep Görkmen, katılımcı ülkelerin delegeleri tarafından konferans başkanı olarak seçilmiştir. Konferans neticesinde ülkeler, Fas çekirgesine karşı ortak bir anlaşmaya vararak, mücadelede karşılıklı yardımlaşmanın sözünü vermişlerdir. Kongre sonunda yurda dönen Görkmen, gazetecilere de bir açıklamada bulunarak; bu yıl Fas çekirgesi istilasının beklenmediğini buna rağmen bütün önlemlerin şimdiden alınacağını da bildirmiştir.¹²³⁶

1951 yılı ile birçok ülkede etkisini gösteren Sudan çekirgesi, 1952 yılı bahar mevsimiyle birlikte yeni nesillerin oluşması ve iklim koşullarının çekirgeler için uygun şekilde ilerlemesi salgının daha fazla alana yayılmasına ve tehlikenin artmasına yol açmıştır. Bahar aylarında Ortadoğu'da istilaların şiddetlenmesi üzerine salgını yakından takip eden Türk hükümeti, harekete geçmiştir.¹²³⁷ Bu hususta Ürdün Tarım Bakanlığı tarafından bölgede yaşanan istila hakkında bir beyanname yayınlanarak, bölge ülkelerini istilalar karşısında önlem almaları üzerine uyarılmıştır. Bakanlık tarafından hazırlanan beyanname; üç koldan çekirge sürülerinin kuzey bölgelere ilerlediğini, her bir sürünün yaklaşık bir kilometre uzunluğunda ve 250 metre derinliğinde olduğunu, bunlara karşı Türkiye, Suriye ve Lübnan devletlerinin tedbirler alması gerektiğini bildirmiştir.¹²³⁸ Ürdün Tarım Bakanlığı tarafından yayımlanan beyanname kısa bir süre sonra sürülerin Suriye sınırına ulaşmasının ardından, istila hakkında Suriye Tarım Bakanlığı'nda Türk hükümetine uyarıda bulunmuştur.¹²³⁹ Ülkelerden gelen uyarıların yanı sıra Hükümet, elçilikler vasıtasıyla da komşu devletlerde yaşanan istilaları yakından takip

¹²³⁵ "Haşeratla Mücadele", *Milliyet*, 19.08.1951.

¹²³⁶ "Çekirge Mücadelesi", *Milliyet*, 29.12.1951.

¹²³⁷ 1952 yılında çekirge salgınının hangi tarihlerde ve ne şekilde başladığı hakkında bilgi almak için Bkz. Balamir, a.g.m., 20-24.

¹²³⁸ "Güneyden Çekirge Akımı Geliyor", *Ulus*, 06.04.1952.

¹²³⁹ "Çekirge Bulutları Türkiye'nin Güney Hudutlarına Yaklaşıyor", *Milliyet*, 09.04.1952; Balamir, a.g.m.,20.

etmişlerdir. Bu hususta dönemin Tarım Bakanı Nedim Ökmen, yaşanan afet ve buna karşı alınan önlemler hakkında basına bir açıklamada bulunmuştur. Ökmen açıklamasında; bir aydan bu yana komşu ülkelerle çekirgeler hakkında haberleşme içinde bulunduğunu ve bu doğrultuda güney illerinde mücadele ekipleri her türlü mücadele ekipmanlarıyla donatıldığını belirtmiştir. Ayrıca Ökmen, sürülerin, Türk sınırlarına ulaşma ihtimalinin düşük olduğunu belirterek, Ürdün’de yaşanan istilayı tetkik etmek üzere de bir heyetin bu bölgeye gönderileceğini sözlerine eklemiştir.¹²⁴⁰ Bakan Ökmen’in açıklamasında da yer verdiği gibi Ortadoğu’da yaşanan istilalarda ülkelere yardım etmek üzere FAO’nun çağrısıyla Ürdün’ün başkenti Amman’da acil toplanma kararı alınmıştır. 26 Nisan’daki toplantıya Türkiye, Irak, Mısır, Ürdün, Suriye, Suudi Arabistan ve Lübnan devletlerin delegeleri yanı sıra Londra Çekirge Araştırma Merkezi ve FAO’dan da birer delege katılmıştır. Türkiye adına halihazırda Suriye ve Ürdün’de tetkikler yapmakta olan Ankara Mücadele Enstitüsü Müdürü Sadrettin Erkılıç ve Çekirge Uzmanı Süleyman Balamir katılmışlardır.¹²⁴¹ Toplantıda katılımcı ülkeler, ülkelerinde yaşanan çekirge istilaları ve uygulanan mücadele hakkında bilgiler sunarken, alınacak tedbirler hakkında da açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca konferansta, afetten en fazla etkilenen ülke olan Ürdün’e de katılımcı ülkeler tarafından yardım kararı alınmıştır. Bu kapsamda, Mısır ve Suriye 200 ton kepekli yem, Lübnan 20 ton kimyevi malzemeyi bedelleri karşılığında göndermeyi taahhüt ederken, Türkiye ise 200 ton kepek ve 15 ton kimyevi malzemeyi bedelsiz göndermek üzere yardımda bulunma sözü vermiştir. Konferansın sonunda katılımcılar, ülke sınırlarında yaşanan istilalarda ortak hareket etme, yardımlaşma ve haftalık raporlarla ülkeleri bilgilendirme kararı almıştır.¹²⁴² Aslına bakılacak olursa Türk hükümeti, Ürdün’e göndereceği yardıma benzer afetten etkilenen komşu ülkelerin de yardım taleplerini karşılamak adına bu hususta Bakanlar Kurulu tarafından daha önceden bir karar alınmıştır. 10 Nisan günü Bakanlar Kurulu toplantısında alınan kararda; istilaya uğramış ülkelerin olası yardım taleplerinde, Tarım Bakanlığı’na ait teknisyen, malzeme ve araçlarla mücadeleye katılması belirtilmiştir.¹²⁴³ Yukarıda da bahsettiğimiz üzere toplantıda yardım sözünü yerine getiren Türk hükümeti, bununla yetinmeyerek Ürdün’ün

¹²⁴⁰ “Çekirge Tehdidine Karşı Hudutlarımızda Tedbir Alınıyor”, *Vakit*, 08.04.1952; “Çekirge Afeti”, *Milliyet*, 08.04.1952.

¹²⁴¹ “Ortadoğu’da Çekirge Akımı Tehlikesi”, *Milliyet*, 29.04.1952; “Çekirge Afetine Karşı Tedbir”, *Milliyet*, 30.04.1952; Balamir, a.g.m., 21.

¹²⁴² Balamir, a.g.m., 24.

¹²⁴³ BCA BKK 30 18 01 02/ 128 25 10.

yaşadığı afete yeni yardımlarda da bulunmuştur. Bu hususta Ürdün'den İskenderun'a gelen heyet ile çekirge mücadelesine yönelik ikili bir anlaşma imzalanarak, 100 ton kepek ve 5 ton kimyevi madde Ürdün hükümeti emrine verilmiştir.¹²⁴⁴

Bahar aylarında yurtiçinde hava şartlarının çekirgeler için uygun koşullarda seyretmemesi Türkiye'yi bir nebze olsun bu tehlikeden korumuştur.¹²⁴⁵ Ancak bu aylarda çekirge istilalarının Türkiye'nin aksine Ortadoğu'da şiddetini arttırması Birleşmiş Milletler'in ülkelere ortak mücadele çağrısında bulunmasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler'in bu çağrısı, uluslararası iki zıt kutbu bir araya getirerek, Rusya ve Amerika'nın İran'daki istilaya karşı ortak mücadele kararı almasına yol açmıştır. İki ülke İran'daki yaşanan afete karşı ortak bir plan hazırlayarak, uçaklar vasıtasıyla çekirgelere müdahale etmişlerdir.¹²⁴⁶ Görüldüğü üzere, çekirge afetinin yaşattığı zararlar karşısında ülkeler arası yaşanan anlaşmazlıklara kısa süreliğine unutulurken, uluslararası sorun olan bu salgına karşı ortak mücadeleye önem verilerek, salgının daha fazla yayılmasını engellemeye çalışmışlardır.

Yaz aylarında da yurtiçinde hava şartlarının sürüler için uygun şekilde ilerlememesi bu yılki Sudan çekirge salgınından Türkiye'yi kurtarmıştır. Yıl sonunda ertesi yılın mücadele hazırlıklarına başlayan Türkiye bu hususta uluslararası alanda FAO öncülüğündeki çalışmalara katılarak, yeni yılın mücadele esaslarını belirlemiştir. Bu hususta FAO, çekirge istilalarına karşı alınacak önlemler üzerine 25-28 Kasım tarihi arasında Amman'da bir konferans düzenlemiş, konferansa Türkiye'yi temsilen Ankara Mücadele Enstitüsü Müdürü Sadrettin Erkiş katılmıştır.¹²⁴⁷

1952 yılı itibariyle Sudan çekirge istilasından hava koşullarının kötü gitmesi nedeniyle tehlikeden kurtulan Türkiye, 1953 yılı ile tehlike riskinin tekrar ortaya çıkmasıyla Hükümet, alınan önlemleri arttırmıştır. 1952 yılı sonu Amman'da FAO tarafından çizilen mücadele planı doğrultusunda tedbirler almaya başlayan Türkiye, 1953

¹²⁴⁴ Ürdün'e yapılan yardımlar hakkında dönemin Tarım Bakanı Nedim Ökmen mecliste açıklamada bulunmuştur. Ökmen'in yaptığı açıklama için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 9, Cilt:17, Toplantı:3, 17.11.1952:176-177. Dönemin basınında yer alan haberler için ayrıca Bkz. "Kısa Haber", *Milliyet*, 06.05.1952; "Çekirge Mücadelesi İçin Ürdün'e Yardım", *Akşam*, 13.05.1952; "Çekirge Afeti", *Milliyet*, 14.05.1952; "Çekirge Mücadelesinde Ürdün'e Yardım Ediyoruz", *Akşam*, 16.05.1952.

¹²⁴⁵ "Şimal Rüzgarları Yurdumuza Çekirgenin Girmesine Mâni Oldu", *Milliyet*, 29.04.1952.

¹²⁴⁶ "Ortadoğu'da Çöl Çekirgesi Afeti", *Milliyet*, 03.07.1952; "Çekirge Tehlikesi Devam Ediyor", *Akşam*, 20.05.1952; "Çekirgeler Türkiye'yi de İstila Edecek", *Ulus*, 09.06.1952; "Rus-Amerikan Ordularının Elele Verdikleri Bir Savaş", *Milliyet*, 01.08.1952.

¹²⁴⁷ *BCA BKK 30 18 01 02/ 130 85 10*; "Çekirgelerle Yapılacak Mücadele", *Milliyet*, 24.11.1952.

yılında da örgütle bir anlaşma imzalayarak, çekirgelere karşı mücadelede yeni bir adım atmıştır. Bu hususta FAO ile Türkiye arasında 20 Şubat günü “*Çekirge Teknik Yardım Ek Anlaşması*” adı altında bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma genel hatlarıyla; Çöl çekirgesi popülasyonu hakkında haberleşme ve bilgilendirme, mücadele esaslarını belirleme, mücadelede kullanılacak ilaçların teminine yardımda bulunma gibi konuları içermektedir.¹²⁴⁸Bu anlaşma ile çekirge mücadelesinde yeni bir yol haritası çizen Türk hükümeti, bu yılki mücadeleye bu anlaşma doğrultusundaki esaslara göre belirleyerek, çekirgelere karşı savaşta kesin bir başarıya ulaşmayı amaçlamıştır.

1953 yılı mart ayı ile çekirge sürülerinin tekrar Ortadoğu ülkelerinde ortaya çıkması Türkiye'nin yurtiçinde tedbirleri sıklaştırmasına yurtdışında da ülkelere yardım etmesini zorunlu kılmıştır.¹²⁴⁹ Bütün tedbirlere rağmen mayıs ayı itibariyle sert rüzgarların etkisiyle Gaziantep, Kilis, Mardin, Hatay ve Adana'da istilalar görülmeye başlanmıştır.¹²⁵⁰Tarım Bakanlığı'na bağlı ekiplerce güney illerinde yaşanan istilaya karşı çeşitli önlemler alınmıştır. Ayrıca Hükümet, Suriye'den gelen ve yurtiçinde etkili olan çekirgeleri incelemek ve mücadele hususunda Suriyeli yetkililerle görüşmek üzere de, Suriye'ye bir heyet göndermiştir.¹²⁵¹ Tarım Bakanlığı'nca yürütülen mücadele yaz mevsimi boyunca etkili bir biçimde sürdürülmüş, tarımsal ürüne zarar gelmeden istilaların önüne geçilmiştir. Bu yıl yaklaşık 194.580 dekarlık arazide çeşitli formlarda istila eden çekirgelere karşı yapılan mücadele neticesinde 5.703 ton çekirge imha edilmiştir.¹²⁵²

1952 yılında birçok ülkede etkisini gösteren ve 1953 yılında da küçük çapta da olsa Türkiye sınırlarında görülen Sudan çekirge sürüleri gerek yurtiçinde alınan önlemler gerekse yurtdışında ülkelerle girişilen ortak mücadele çalışmalarıyla afetin önüne geçilebilmiştir. Her yıl neredeyse düzenli bir şekilde yıl sonunda FAO'nun öncülüğünde gerçekleşen ve o yılki mücadele esaslarının belirlendiği konferanslara bu yıl da bir yenisi

¹²⁴⁸ BCA BKK 30 18 01 02/131 15 12; “Sahra çekirgesi İle Mücadele Mevzunda Türkiye Cumhuriyeti İle Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı Arasında imzalanan (5) sayılı Teknik Yardım Ek Anlaşmasının Tasdikine Dair Kanun” *T.C. Resmî Gazete*, 6361,(18.03.1954): 8683-8684.

¹²⁴⁹ “Ortadoğu’da Çekirgelerin İstilası”, *Ulus*, 12.03.1953; “Ortadoğu’yu Çekirgeler İstila Etti”, *Milliyet*, 12.09.1953; “Çekirge Sürüleri Ürdün’ü İstila Ediyor”, *Akşam*,09.04.1953;

¹²⁵⁰ “Çekirge Sürüleri Yurdumuzda”, *Ulus*, 07.05.1953; “Canlı Dolu”, *Vakit*, 13.05.1953; “Çekirge İstilası”, *Milliyet*, 08.05.1953; “Hatay’ı Çekirgeler İstila Etti”, *Milliyet*, 10.06.1953.

¹²⁵¹ “Çekirge Sürüleri Yurdumuzda”, *Ulus*, 07.05.1953.

¹²⁵² Ömer Obuz, “Cumhuriyet Döneminde Çetin Bir Mücadele: Çekirge İle “Savaş”, *Turkish Studies*, Vo.12/1, (2017):184.

eklenmiştir. FAO, 5-7 Kasım tarihleri arasında Şam'da gerçekleştirmeyi planladığı konferansa 24 ülkeyi davet etmiş, bu ülkeler arasında Türkiye'de yer almıştır.¹²⁵³ Ortadoğu ülkeleri yanı sıra Avrupalı devletlerinde katıldığı konferansa, Sadrettin Erkilic ve Süleyman Balamir'de Türkiye'yi temsilen katılmıştır. Konferansa katılımcı ülkeler tarafından Sudan çekirgesinin popülasyonu, istilaların olası yayılma alanları, ülkelerde uygulanabilmesi mümkün olan yöntemler ve mücadele planı hakkında görüşmeler gerçekleştirilerek, bu hususlarda anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca 1953 yılında salgından zarar gören Suudi Arabistan'a katılımcı ülkeler tarafından da yardım kararı alınmıştır. Bu hususta Amerika ve İngiltere, bir heyet ve çeşitli araç yardımlarında bulunmayı, Türkiye ise 30 ton kimyevi ilacın yanı sıra dört motorlu vasıta yardım göndereceğini bildirmiştir.¹²⁵⁴

1952-1953 yılları arasında geniş bir alanda etkili olan salgının ardından yaklaşık 3 yıllık bir sürede çekirge istilalarında ciddi bir azalma yaşanmıştır. 1954 ile 1957 yılları arasında Afrika'nın kuzey ve doğusu ile Ortadoğu'da çeşitli büyüklüklerde çekirge sürüleri görülmüşse de bunlara karşı FAO'nun öncülüğünde müdahale edilmiştir. Uluslararası çekirge araştırma merkezlerinin aylık bültenleri aracılığıyla elde edilen istihbarat neticesinde bu yıllar içerisinde Türkiye'de de çekirge istilalarının yaşanacağı belirtilmiş, bu doğrultuda Hükümet gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında önlemler almıştır. Ancak raporlarda belirtildiği gibi bu yıllar içerisinde Türkiye içerisinde önemli sayılabilecek bir salgın yaşanmamıştır.

1954 yılının ilk ayları Ortadoğu'da bazı ülkelerde Çöl çekirge istilalarının görülmesi uluslararası çekirge araştırma merkezlerinin birçok ülkeye uyarıda bulunmasını gerektirmiştir. Araştırma merkezleri tarafından yapılan araştırmalar neticesinde hazırlanan bültenlerde, salgının bahar ayı ile birlikte daha fazla ülkeye yayılacağını bildirmiş, bu hususta ülkeleri dikkatli olması ve tedbirleri alması konusunda uyarmıştır.¹²⁵⁵ Bahar aylarında havaların ısınması ve yeni nesillerin bu aylarda yumurtadan çıkması ile salgının şiddetlenecek olması, salgın riski taşıyan ülkeleri,

¹²⁵³ “Çekirgelerle Mücadele”, *Milliyet*, 16.10.1953.

¹²⁵⁴ Konferans hakkında detaylı bilgi almak için Bkz. Sadrettin Erkilic ve Süleyman Balamir, “Milletlerarası Çöl Çekirgesi Konferansı”, *Bitki Koruma Bülteni*, S.5, (1953):3-14. Ayrıca Bkz. “Çekirge Felaketine Karşı Tedbir Almıyor”, *Milliyet*, 24.11.1953.

¹²⁵⁵ “Çekirge İstilasına Maruz Memleketler”, *Milliyet*, 18.01.1954; “Ortadoğu Çekirge İstilasına Maruz”, *Milliyet*, 19.02.1954.

mücadele adına harekete geçirmiştir. Bu hususta aralarında Türkiye'nin de yer aldığı ülkeler, o yıl alınacak önlemler hususunda bir konferans düzenlemiştir. FAO'nun öncülüğünde 20 Şubat günü Amman'da düzenlenen konferansa, Türkiye'nin yanı sıra Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün ve Suudi Arabistan'dan delegeler katılmıştır. Konferans sonunda ülkeler, ortak mücadele ve iş birliği konularında anlaşmaya varmıştır. Ayrıca Türkiye, bu yılki mücadele adına FAO'ya 30 ton kimyasal ilaç, 300 ton kepek ve 6 motorlu araç vermeyi taahhüt etmiştir¹²⁵⁶. Araştırma merkezleri tarafından yayınlanan bültenlerde Türkiye'nin risk altında olduğunu belirtmesi, Tarım Bakanlığı'nı, harekete geçirerek, yurtiçinde ve dışında da önlemler almıştır. Bu konu hakkında açıklamada bulunan Bakanlık; Amman'da gerçekleştirilecek konferansa değinerek, üç kişiden oluşan bir heyet gönderildiğini, bu heyetin Suriye, Ürdün'de incelemelerde bulunacaklarını, hazırladıkları raporlar doğrultusunda da yurtiçinde önlemler alınacağını bildirmiştir. Ayrıca Bakanlık, güney illerinde şimdiden önlemler alındığını ve Dışişleri Bakanlığı tarafından istilaya uğrayan bölge devletleri ile irtibat halinde kalınarak, yakından salgını takip edildiğini de eklemiştir.¹²⁵⁷ 1954 yılı bahar ayları ile raporlarda belirtilen tehlikenin Türkiye'nin komşularında ortaya çıkması¹²⁵⁸, bölge devletlerinin ortak mücadeleye daha fazla önem vermesine neden olmuştur. Bu hususta, salgının Suriye'den Ürdün ve Suudi Arabistan tarafına yayılması devletlerin irtibata geçmesini ve çekirgelere karşı ortak mücadele gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmaya varmalarını sağlamıştır.¹²⁵⁹ Türk hükümeti, yaz ayına kadar Ortadoğu'da etkili olan çekirge istilasını gerek ülkelere gönderdiği uzmanlar tarafından gerekse elçilikler vasıtasıyla yakından takip etmiştir. Ancak uluslararası araştırma merkezlerinin yayınladığı raporlarda risk altında olduğu belirtilen Türkiye'de 1954 yılı içerisinde hiçbir Çöl çekirge türüne ait istila kaydedilmemiştir.¹²⁶⁰

1955 ve 1956 yıllarında ise çekirge salgını 1954 yılına göre ciddi bir biçimde azalma yaşamıştır. Buna sebep olan etmenlere maalesef yaptığımız araştırmalar

¹²⁵⁶ “Kısa Harici Haberler”, *Milliyet*, 19.02.1954; “Çekirge Mücadelesi Konferansı'nda Alınan Kararlar”, *Milliyet*, 22.02.1954.

¹²⁵⁷ “Çekirge İstilasına Karşı Tedbir Alındı”, *Milliyet*, 21.02.1954.

¹²⁵⁸ “Çekirge Sürüleri Suriye'yi İstilaya Başladı”, *Milliyet*, 15.03.1954; “Orta Şark'ta Çekirge Tehlikesi Baş Gösterdi”, *Milliyet*, 22.03.1954.

¹²⁵⁹ “Ortaşark'ta Çekirge Tehlikesi Baş Gösterdi”, *Milliyet*, 22.03.1954; “Ortaşark'ı Çekirge Tehlikesi Tehdit Ediyor”, *Milliyet*, 04.05.1954.

¹²⁶⁰ Bu konuda 23 Temmuz günü “*Akşam*” Gazetesi'nde Tarım Bakanlığı ile yapılan görüşme yer almaktadır. Tarım Bakanlığı'nın yaptığı açıklama için Bkz. “Çekirge Mücadelesi”, *Akşam*, 23.07.1954.

neticesinde ulaşılamamıştır. Buna rağmen bu yıllar arasında Ortadoğu'da¹²⁶¹ ve Türkiye sınırları içerisinde küçük çapta da olsa istilalar görülmüştür. 1955 yılında İzmir'de 200 dekarlık arazide çıkan çekirgelere karşı İzmir Ziraat Müdürlüğü ekipleri tarafından müdahale edilmiştir. Burada çıkan çekirgeler ve yapılan mücadele hakkında bilgi veren İzmir Ziraat Müdürü Kemal Ziya Hamzabeyli; istila eden çekirgelerin I.Dünya Savaşı sırasında istila eden çekirgelerin nesillerinden geldiğini ve çekirgelerin değişime uğrayarak, yerlileştiklerini bildirmiştir. Ayrıca Hamzabeyli açıklamasında; istila eden sürünün zararsız ve küçük yapıda olduğuna ve hiçbir tehlikenin olmadığını da belirtmiştir.¹²⁶² Ziraat Müdürünün yaptığı açıklamadan da anlaşılacağı üzere, istilalara karşı zamanında müdahale edilemediği takdirde yıllar sonra dahi aynı nesilden çekirgeler istilalara sebep olabilmekte ve bölgedeki tarımsal ürünlere zarar verebilmektedir.

1956 yılında ise Ortadoğu'dan gelen çekirge sürülerinden etkilenen çeşitli illerde yaşanan istilalar ve bunun sonucunda gerçekleştirilen mücadele neticesinde 975.404 kilo ağırlığında çekirge imha edilmiştir.¹²⁶³

Birkaç yıldır yaşanan çekirge salgınındaki azalmanın ardından, 1957 ve 1958 yıllarında çekirge popülasyonunda yaşanan artışla beraber istilalar tekrar görülmeye başlanmıştır. Bu yıllar arasında yaşanan istilalar geniş bir alana yayılarak, Kuzey ve Doğu Afrika'nın yanı sıra Ortadoğu ülkelerinin büyük bir kısmı da bu istilalara maruz kalmıştır. Türkiye'nin de etkilendiği bu salgından özellikle 1958 yılı Türkiye'nin güney bölgesinde yetişen tarım ürünleri büyük zarar görmüştür. Geçen yıllarda olduğu gibi salgına karşı ülkeler, FAO'nun hazırladığı mücadele planlarıyla hareket ederek, kendi bölgelerinde gerekli önlemleri almaya çalışmıştır. Türkiye'de FAO'nun stratejilerine sadık kalarak gerek yurtiçinde aldığı önlemler gerekse komşu ülkelerle kurduğu iş birliği ile salgının önüne geçmeye çalışmıştır.

1957 yılı yaz mevsimiyle Ortadoğu ülkelerinin bazılarında yaşanan Sudan çekirge istilaları FAO yetkililerini harekete geçirerek, bölgedeki ülkelere salgının daha büyüme ihtimaline karşı önlemler alması konusunda uyarmıştır. Bu yıl yaşanan istilaların sebebini yaptığı araştırmalar neticesinde belirleyen Örgüt; her yıl çekirgelerin bir veya

¹²⁶¹ "Ortadoğu Çekirge İstilasına Uğradı", *Milliyet*, 16.02.1955; "İsrail'de Çekirge İstilasından Korkuluyor", *Milliyet*, 10.11.1955.

¹²⁶² "Torbali Çekirge İstilasına Uğradı", *Milliyet*, 19.06.1955; "Bayındır Çekirge İstilasına Uğradı", *Milliyet*, 01.07.1955.

¹²⁶³ "Bu Yıl Mahsul Durumu İyi", *Milliyet*, 18.09.1956.

iki nesil meydana getirmesine rağmen bu yıl üç, dört neslin ortaya çıkarmasına bağlamıştır. FAO, yaptığı açıklamada son olarak istilaların 1930 yılında yaşanan istilaya benzer şekilde etkili olacağını bildirerek ülkeleri tam işbirliği içerisinde olmasının gerekliliğini de vurgulamıştır.¹²⁶⁴ FAO'nun uyarıları sonrası Türkiye, özellikle güney illerinde tedbirler almaya başlamıştır. Bu hususta İstanbul Ziraat Müdürlüğü tarafından bir açıklama yapılarak bu yıl ülke içerisinde istila riskinin olmadığını ancak buna karşı yine de her türlü tedbirin alındığını bildirmiştir.¹²⁶⁵ Müdürlüğün açıklamasında yer verdiği gibi, yaptığımız araştırma neticesinde 1957 yılına dair yurtiçinde hiçbir Sudan çekirge istilasına rastlanmamıştır.

1957 yılında Türkiye sınırına ulaşamayan çekirge istilaları 1958 yılı bahar mevsimiyle birlikte güney illerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Rüzgarların etkisiyle Türkiye sınırına giren yaklaşık 4 km. genişliğindeki çekirge sürüleri başta Şanlıurfa olmak üzere Adana, Adıyaman, Mardin, Malatya, Siirt, Elazığ, Bingöl, Diyarbakır'da, Erzincan ve Sivas'ta etkili olmuştur¹²⁶⁶. Gelen çekirge sürülerinin yumurtlama evresinde olduğu için konaklama halinde ve uyuşuk yapıda olması tehlikeyi biraz olsun hafifletmiştir. Hükümet bir an önce tedbirlerin alınmasına yönelik çalışmalara başlamış bu hususta Tarım Bakanlığı'nın binasında mücadele planları ve tedbirler hakkında bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıdan sonra çalışmalara başlayan Bakanlık, Zirai Mücadele ve Karantina Genel Müdürü başkanlığında bir heyeti bölgeye göndererek, mücadeleyi organize etmesini istemiştir. Heyet tetkikleri neticesinde, çekirgelere karşı uygulanacak en uygun yöntemlerin; çinko levha, ilaçlama ve yakma yöntemleri olarak belirlemiş, bunların uygulanmasında askeri kuvvet ve uçaklardan yararlanmıştır. Ayrıca bölgede afetin boyutlarını incelemek ve mücadelenin eksiksiz bir şekilde yürütülmesi

¹²⁶⁴ “Çekirge Tehlikesi”, *Vakit*, 28.06.1957; “Ortadoğu Çekirge İstilasını Tehlikesinde”, *Milliyet*, 12.07.1957; “Türkiye’yi Çekirgeler Tehdit Ediyor”, *Ulus*, 12.07.1957.

¹²⁶⁵ “Çekirge Akımı Hakkında Ziraat Müdürlüğü’nün Verdiği Malumat”, *Akşam*, 13.07.1957; “Çöl Çekirgeleri Güney Sınırlarımıza Geliyor”, *Akşam*, 24.07.1957.

¹²⁶⁶ “Çekirgeler Yurda Girdi”, *Milliyet*, 03.04.1958; “Çekirge Sürüleri Urfa’ya Girdi”, *Vakit*, 03.04.1958; “Çekirge Sürüsü Mardin’e Gidiyor”, *Akşam*, 06.04.1958; “Çekirge Sürüleri Ege Ve Çukurova’yı Tehdit Ediyor”, *Milliyet*, 05.04.1958; “Çöl Çekirgeleri Urfa’da Sıkıştırıldı”, *Milliyet*, 06.04.1958; “Çekirge Sürüleri Irak’a Gidiyor”, *Milliyet*, 10.04.1958; “Çekirge Sürüsü Mardin’e Gidiyor”, *Akşam*, 06.04.1958; “Çekirge Sürüleri”, *Akşam*, 10.04.1958; “Çekirgeler Güneye Kaçıyorlar”, *Akşam*, 24.04.1958; “Elazığ’a Çekirge Sürüsü Girdi”, *Milliyet*, 23.05.1958; “Çekirgeler Tahribat Yaptı”, *Milliyet*, 24.05.1958; “Çekirgeler Sivas’a Girdi”, *Milliyet*, 27.05.1958.

adına bölgeye Şanlıurfa Milletvekillerinden oluşan bir heyet de hareket etmiştir.¹²⁶⁷ Tarım Bakanı Nedim Ökmen başkanlığında yönetilen mücadele çalışmaları yurtiçinde büyük bir gayret içerisinde sürdürülürken, yurtdışında da yaşanan istilalar hakkında ülkelerle temasa geçilerek salgının seyri hakkında bilgiler alınmaya ve mücadele hususlarında görüşmeler yapılmıştır.¹²⁶⁸

Mayıs ayı ile birlikte Irak ve Suriye'den yeni bir sürünün yurtiçine girmesi ve daha önceden yurtiçinde görülen çekirge sürülerinin bıraktığı yumurtaların aynı ay içerisinde yeni nesli ortaya çıkarması mücadelenin daha bir önem vermesini gerektirmiştir.¹²⁶⁹ Türkiye'de uzun zamandır bu derece etkili bir istilanın görülmemiş olması, Hükümet'in mücadelede halkın desteğine başvurmasını gerektirmiştir. Çekirge istilalarının geniş bir alana yayılması ve mücadele ekiplerinin yetersiz kalması nedeniyle yetkililer bölge halkını mücadeleye katılması davet etmişlerdir. Ancak halkın, çekirgelere karşı kullanılan ilaçların hayvanlarına zarar verdiğine dair endişeleri ve bu afetin Allah tarafından gönderildiğine inanmaları, mücadeleye katılımlarından isteksiz davranmalarına neden olmuştur. Halkın sergiledikleri bu yanlış tutumu gidermek amacıyla Diyanet İşleri, il müftülüklerine bir yazı göndermiştir. Diyanet İşleri'nin gönderdiği yazıda; bu afete karşı halkın mücadele ekiplerine yardım etmesi ve İslam Dininde insan haklarının önemini vurgulayan hükümler hakkında camilerde hutbeler verilmesini istemiştir.¹²⁷⁰ Diyanet İşleri vasıtasıyla halkında mücadeleye katılması sağlanarak, bu afete karşı topyekûn bir savaş açılmıştır. Çekirgelere karşı yürütülen mücadele neticesinde yalnızca bir hafta içerisinde Şanlıurfa'da 23 ton çekirge imha edilmiştir.¹²⁷¹

Türkiye'de görülen istilalara sebep olan çekirgelerin neredeyse her yıl Suriye ve Irak topraklarından yurtiçine girmesi, 1958 yılındaki mücadelenin sınırlarda daha bir önem verilmesini gerektirmiştir. Bu hususta çekirgelere karşı ilk müdahale güney sınırlarından zirai mücadele ekipleri ile gerçekleştirilerek, salgının yurtiçine yayılması

¹²⁶⁷ “Çekirge Ordusuyla Büyük Savaş Başlıyor”, *Ulus*, 04.04.1958; “Çöl Çekirgeleriyle Askeri Uçaklar Mücadele Edecek”, *Akşam*, 04.04.1958; “Urfa'da Çekirge Sürüsü Sıkıştırıldı”, *Akşam*, 05.04.1958; “Çekirgelerle Savaş Başladı”, *Ulus*, 05.04.1958; “Çekirgelerle Savaş Başladı”, *Ulus*, 06.04.1958.

¹²⁶⁸ “Çekirge Sürüsü Mardin'e Gidiyor”, *Akşam*, 06.04.1958; “Çekirge Sürüleri”, *Akşam*, 07.04.1958.

¹²⁶⁹ “Irak'tan Çekirge Sürüleri Geldi”, *Milliyet* 21.05.1958; “Çekirgeler Tahribat Yaptı”, *Milliyet*, 24.05.1958; “Irak ve Suriye'den Yeni Çekirge Sürüleri Geldi”, *Akşam*, 24.05.1958.

¹²⁷⁰ BCA BKK 51 00 00 00/04 32 42.

¹²⁷¹ Obuz, a.g.m.,184.

önlenmeye çalışılmaktadır. Ancak ülke sınırlarında yürütülen mücadele esnasında, ülkeler arası sınır ihlalleri veya yanlış anlaşılmalarda neticesinde tatsız olaylar da yaşanmaktadır. Bu hususta 1958 yılında Türk hükümeti, Suriye sınırında çekirge mücadelesi için kullanmak üzere yurtdışından sipariş ettiği uçakların, Türkiye-Suriye sınırı üzerinden geçmek üzereyken Suriye hava bataryaları tarafından ateş açılması üzerine uçakların ikisi zorunlu iniş yapmak zorunda kalmıştır.¹²⁷²

1958 yılı, çekirgelere karşı mücadelede bilim adamlarının yeni yöntemler ve metotlar üzerine çalışmalarında bulunduğu bir yıl olarak da göze çarpmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra nükleer enerji üzerinde önemli çalışmalara adım atan bilim adamları, bu enerjiden zirai mücadelede de yararlanma yoluna gitmişlerdir. Bu konuda Bağdat Paktı üyesi olan Türkiye, Irak ve İranlı bilim adamlarından oluşturulan bir fen bilimleri heyeti, çekirgelere karşı nükleer enerjiden yararlanmak üzere bir projeyi başlatmıştır.¹²⁷³ Görüldüğü üzere çekirgelere karşı uluslararası alanda ülkeler yalnız ortak mücadele, haberleşme ve iş birliği ile sınırlı kalmayarak, gelecekte uygulanabilecek mücadele yöntemleri üzerine ortak projeler ve bilimsel çalışmalar da gerçekleştirmişlerdir.

1958 yılı yaz sonuna kadar sürdürülen topyekûn mücadele başarılı bir şekilde sonuçlandırılarak, hiçbir çiftçinin mahsulü, zarar görmeden bu felaket önlenmiştir. Bu hususta vilayetlerinde yaşanan salgının önlenmesi adına başarılı hizmet gösteren bazı valilere Hükümet tarafından takdirname verilmiştir.¹²⁷⁴

1959 ve 1960 yılları arasında her yıl olduğu gibi komşu ülkelere yurtiçine giren çekirge sürüleri, Türkiye'nin güney bölgelerini istila etmiştir. Türkiye'de yaşanan çekirge istilalarının en büyük nedeni arasında komşu devletlerin mücadeleye yeteri düzeyde ilgi göstermemeleri ve ihmalkârlıkları yer almaktadır. 1958 yılı salgınında, komşu devletlerin, çekirgelerin yumurtaladıkları arazilere müdahale etmemesiyle 1959 yılı ile birlikte yeni neslin ortaya çıkması tekrar Türkiye'nin güney bölgelerinde istilaların yaşanmasına neden olmuştur. Havaaların ısınmasıyla Irak ve Suriye topraklarından çıkan çekirgeler yurtiçine girerek, Gaziantep, Urfa, Kahramanmaraş, Kilis ve Mardin'de ekili

¹²⁷² “Türkiye’ye Gelen 4 Zirai Mücadele Uçağına Suriye’de Ateş Açıldı”, *Milliyet*, 17.04.1958; “Türkiye’ye Gelen Uçaklara Suriye’de Ateş Açıldı”, *Akşam*, 17.04.1958.

¹²⁷³ “Çekirgeler Yurda Girdi”, *Milliyet*, 03.04.1958; “Çekirge Sürüleri Urfa’ya Girdi”, *Vakit*, 03.04.1958.

¹²⁷⁴ Takdirname ile taltif edilen valilerin adları için Bkz. BCA BKK 30 18 01 02/150 55 14.

arazilere zarar vermiştir.¹²⁷⁵ 1960 yılında da aynı şekilde komşu ülkelerin topraklarında olgunlaşarak uçkun halinde Türkiye'nin güneyine hareket eden Çöl çekirge sürüsü tekrar Gaziantep, Kilis, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Mardin ve Hatay'ı istila etmiştir.¹²⁷⁶ Bu yıllar arasında çekirgelere karşı yürütülen mücadele ve istilaların vilayetlerde zarara yol açıp açmadığı hususlarında elde ettiğimiz kaynaklarda bir bilgiye ulaşamamıştır. Ayrıca 1960 yılında yaşanan istilaların 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin ardından gelen sıkıyönetim dönemine denk gelmesiyle beraber basın kuruluşlarının kapatılması, araştırmayı sonuçlandırmamızı kısıtlamıştır. Yine de Darbe öncesi ulusal basında mücadele hakkında detaylar yer almış, basında çıkan bu haberler yürütülen mücadeleyi anlamamız açısından önem arz etmektedir. Basında yer alan haberlere örnek vermek gerekirse; 12 Nisan 1960 tarihli “*Milliyet*” Gazetesi'nin haberinde; Çekirgelere karşı mücadelenin ancak akşam saatlerinde kabiliyet yeteneklerinin en az olduğu saatlerde gerçekleştirildiğini bildirmektedir.¹²⁷⁷ Aynı gazetenin 20 Nisan günü yayınında ise Şanlıurfa'daki mücadele için İsrail'den beş uçağın bu bölgeye gönderildiği bildirilmiştir.¹²⁷⁸ Bir başka örnekte ise “*Akşam*” Gazetesi'nin 8 Nisan 1960 tarihli basımında; Şanlıurfa'ya zirai mücadele ekiplerinin gönderildiğini bu ekiplere 18 tane askeri araç, mücadele malzemeleri ve ilaçlar verildiğini belirtmiştir.¹²⁷⁹ Aynı gazetenin 12 Nisan günü yayınında Hatay'da mücadele ekiplerinin nöbette olduğunu ve buradaki mücadeleye üç uçak gönderildiğini sayfalarına aktarmıştır.¹²⁸⁰ 1960 yılında yalnız yurtiçinde mücadele çalışmaları yürütülmemiş, uluslararası alanda da FAO'nun öncülüğünde ülkeler iş birliği içerisinde kalarak yeni anlaşmalara imza atmıştır. 4-9 Nisan günü Roma'da Çöl çekirgesi ile mücadele üzerinde oluşturulacak faaliyet planı görüşmeleri üzerine 13 ülkenin katıldığı ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Türkiye adına Zirai Mücadele Genel Müdürü Şemsi Günay'ın katıldığı toplantıda, Afrika ve Asya kıtalarında çekirgelere karşı uluslararası ortak mücadele için altı yıllık bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma çerçevesince ülkeler, mücadele için 500.000 İngiliz lirasını

¹²⁷⁵ “Çekirge Tehlikesi Yine Ortaya Çıktı”, *Milliyet*, 23.03.1959; “Güneydoğu Anadolu'da Çekirgeler Görüldü”, *Milliyet*, 01.06.1959.

¹²⁷⁶ “Güney'de Çekirge Tehlikesi Başladı”, *Milliyet*, 20.02.1960; “Cenupta Çekirge Tehlikesi Başladı”, *Milliyet*, 02.03.1960; “Suriye'den Çekirge Sürüleri Geldi”, *Milliyet*, 09.04.1960; “Suriye'den Yeniden Çekirge Sürüleri Geldi”, *Milliyet*, 12.04.1960; “Suriye'den Gelen Çöl Çekirgeleri Hatay Bölgesine Doğru İlerliyor”, *Akşam*, 12.04.1960.

¹²⁷⁷ “Suriye'den Yeniden Çekirge Sürüleri Geldi”, *Milliyet*, 12.04.1960.

¹²⁷⁸ “Çekirge İle Mücadele İçin İsrail'den Beş Uçak Geldi”, *Milliyet*, 20.04.1960.

¹²⁷⁹ “Suriye'de 35 Kilometrelik Çekirge Sürüsü Geldi”, *Akşam*, 08.04.1960.

¹²⁸⁰ “Suriye'den Gelen Çöl Çekirgeleri Hatay Bölgesine Doğru İlerliyor”, *Akşam*, 12.04.1960.

vermeyi taahhüt etmişlerdir. Buna ek olarak Birleşmiş Milletler de mücadele adına 890.000 İngiliz lirası yardımda bulunacağını bildirmiştir.¹²⁸¹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çekirge afetinin, uluslararası bir sorun olduğunun anlaşılmasıyla, bu soruna karşı başlatılan ülkeler arası diplomasi, gelişerek çekirgelere karşı ortak mücadele, iş birliği ve haberleşme hız kazanmıştır. 1950-1960 yılları arası uluslararası ortak mücadele, FAO öncülüğünde ivme kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nde afet olarak nitelendirilen çekirge istilaları yıllarca geliştirilen mücadele yöntemleri ve teknoloji ile birlikte Türkiye için bir sorun olmaktan çıkmış, 1950-1960 yıllarında artık Türkiye, bu afetle baş edemeyen Ortadoğu ülkelerine teknik destek ve yardım verebilecek güce erişmiştir.

¹²⁸¹ BCA BKK 30 18 01 02/155 03 12; "Çekirge Mücadelesi", *Milliyet*, 10.04.1960.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Anadolu coğrafyasının, jeomorfolojik ve klimatolojik özellikleri nedeniyle doğal afetlere yatkınlığı tarih boyunca bu topraklarda yaşamını sürdürmüş toplumları olumsuz yönde etkilemiştir. Günümüzde yapılan araştırmalar neticesinde Anadolu coğrafyasının yapısı daha iyi anlaşılacak şekilde doğal afetlerin bu topraklarda neden bu denli etkili olduğu bilinmektedir. Dünyanın en aktif deprem kuşağı olarak bilinen Alp-Himalaya sistemi üzerinde yer alan Türkiye, Kuzey, Batı ve Doğu Anadolu Fay kuşakları içerisinde yer almasıyla neredeyse her gün bir yer sarsıntısı yaşamaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu dünyanın var olduğu andan günümüze kadar oluşan depremlerin 5'te 1'i bu sistem üzerinde gerçekleşmiştir. Bu nedenden ötürü Türkiye nüfusunun %98'i deprem tehdidi altında yaşamaktadır. Türkiye'nin ekonomik gelirlerinin büyük bir kısmını sağlayan sanayi kuruluşlarının %98'i, barajların da %95'i yine deprem riski taşıyan bölgelerde yer almaktadır.

Anadolu'da depremden sonra en büyük maddi ve manevi zarara sebep olan bir diğer afet ise sel afetidir. Türkiye'nin, akarsu havzalarının özellik bakımından taşkınlara yatkın olmasının yanı sıra iklim koşullarının ve bitki örtüsünün de sel afeti için uygun olması bu coğrafyada sıkça görülmesine neden olmuştur. DSİ'nin yaptığı araştırmaya göre 1955-2004 yılları arasında Türkiye'de 1.796 taşkın olayı meydana gelmiştir. Bu sel afetlerinde 1030 kişi hayatını kaybetmiştir.

Tarih boyunca Anadolu coğrafyasında sıkça meydana gelen ve toplumları açlık ve kıtlıkla tehdit eden bir diğer afet türü de çekirge istilaları olmuştur. Günümüzde geliştirilen mücadele yöntemleri sayesinde Türkiye için afet özelliğini kaybetmiş çekirge istilaları, özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında etkili olmuştur. Bu dönemlerde yaşanan istilalar halkı açlıkla karşı karşıya getirmiştir. Bu dönemde yaşanan istilalar Anadolu insanı tarafından "Çekirge Yılları" olarak adlandırılmış, bu davranış afetin halk üzerinde olumsuz etkisinin bir yansıması olarak göze çarpmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, doğal afetlerde kriz yönetiminde ilerleme kaydedilmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti döneminde doğal afetlerin Allah'ın bir uyarısı ve takdiri olduğu düşüncesi terkedilerek, doğal afetlere karşı tedbir, sosyal yardım ve mücadele adımlarının atıldığı yıllar olarak görülmektedir. Aslına

bakılacak olursa Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde doğal afetlere karşı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu maddi imkansızlıklar, I.Dünya Savaşı'nın ağır şartları gibi etmenler yeterli derecede afetlere karşı önlemler alınmasını engellemiştir. Ayrıca bu dönemde doğal afetlere karşı afet öncesi çalışmaların henüz anlaşılmamış olması ve afetlerde uluslararası sosyal yardım çalışmalarının kavranılmamış olması, yaşanan afetleri felakete çevirmiştir. Bu dönemde yaşanan doğal afetler ancak Osmanlı Devleti'nin zor şartlar altında gerçekleştirdiği afet sonrası yardımlarla sınırlı kalmıştır.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden miras kalan ekonomik sorunlarla ve Milli Mücadele sonrası yaşanan maddi imkansızlıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Dönemi'nde büyük zarara uğramış, harap halde bulunan ve yoksullukla mücadele eden Anadolu, bağımsızlık mücadelesini kazanılmasıyla yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Savaşlar sonrası enkaz yığını halini almış Anadolu'nun, yeniden inşa sürecinde devlet, doğal afetleri de göz ardı etmemeye çalışmıştır. 1923-1960 yılları arasında yaşanan doğal afetlerde, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti, sosyal devlet anlayışı ilkesine göre hareket etmiştir. Afet kriz yönetiminin ilk izleri Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan doğal afetlerde kendini göstermiştir. 1923-1960 yılları arasında yaşanan doğal afetlerde Devlet, bütün kurum ve kuruluşlarını seferber ederek afetin yaşandığı bölgede yardım komisyonları ve kriz yönetim merkezleri kurarak, afete müdahale etmiştir. Bu dönemde özellikle mahalli yöneticilerin doğal afetlerde etkin rol oynadığı göze çarpmaktadır. Doğal afetler, olduğu andan itibaren ilk çalışmaları yerel yönetimler sayesinde gerçekleştirilmiş, Hükümet, haberleşme, arama-kurtarma ve yardımları mahalli yöneticiler vasıtasıyla bölgeye sağlayabilmiştir. Bu dönemde yaşanan afetlerde arama-kurtarma çalışmaları ve yardımlar başta afetin yaşandığı vilayetlere yakın komşu illerden sağlanmış, daha sonra kriz yönetimi Hükümet tarafından devralınarak daha kapsamlı yürütülmüştür. Bu hususla ilgili en belirgin örneği 1939 Erzincan Depremi'nde görmekteyiz. Türkiye'nin zarar açısından en büyük depremi olarak literatürde kabul gören Erzincan Depremi sonrası Devlet, Türkiye genelinde bir "Millî Yardım Komitesi" kurarak, bu Komite vasıtasıyla Erzincan Depremi'ne en doğru şekilde müdahale ve yardımlarda bulunmuştur.

Günümüzde gelişen afet yönetimi sayesinde doğal afetlerin gerçekleştiği andan itibaren, ilk müdahalenin önemi daha iyi anlaşılabilir olarak yaşattığı zararlar en aza indirgenmektedir. Ancak Cumhuriyet Döneminin ilk 27 yılında afet yönetiminde bu önemli süreç çok iyi anlaşılabilmiş, gerek mahalli yönetimlerde görevli kişilerin yönetici vasfını taşıyor olması gerekse kurum ve kuruluşlarının ihmalkarlıkları bu dönemde görülen afetlerin etkilerinin yıkıcı boyutlara ulaşmasını sağlamıştır. Bahsettiğimiz bu durumların bir afete nasıl etki ettiğini 1929 Trabzon, 1939 Bursa ve 1948 Adana Sel afetlerinde görmekteyiz. 1923-1960 yıllarında doğal afetlere bakılacak olursa yukarıda bahsettiğimiz afetler haricinde Devlet, yerinde gerçekleştirdiği müdahalelerle afetin boyutlarını en aza indirmeye çalışmıştır. Özellikle Demokrat Parti Dönemi'nde Marshall Yardımlarından sağlanan ekonomide ferahlama, doğal afetlere müdahale, yardım ve afet sonrası çalışmalarda kendini göstermiş, bu yardımlar sayesinde kısa sürede afetten etkilenen bölgeler eski görünümüne kavuşturulabilmiştir.

Devletin, doğal afetlerde yürüttüğü kriz yönetimi kadar afetlerin yaşandığı koşul ve şartlarında afetin boyutlarına etki ettiği görülmektedir. Bu duruma etki eden etmenlerden birisi ekonomik boyuttur. Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1950 yılına kadar gelen süreçte Osmanlı Devleti'nden miras kalan ekonomik sorunlar, 1929 Ekonomik Buhranı, II. Dünya Savaşı dolayısıyla ortaya çıkan iktisadi sorunlar yaşanan afetlere dolaylı yönde etki etmiştir. Devletin bu nedenlerden dolayı kısıtlı imkanlarla yürüttüğü afet öncesi ve sonrası çalışmalar sonuca ulaştırılmayarak, afetlerin tekrar ettiği görülmüştür. Bu konuda Türkiye-Sovyetler Birliği arasında 1927 de imzalanan Serdarabat Baraj projesi Türkiye'nin maddi imkansızlıkları dolayısıyla yaklaşık 20 yıl boyunca barajdan istifade etmesini engellemiş, uzun süre Aras Nehri üzerinde gerçekleşen taşkınlara bölge halkı yenik düşmüştür. Türkiye'nin bu dönemlerde yürüttüğü büyük su işlerinde yine maddi imkansızlıklarla nedeniyle sonuçlandırılmayarak, 1948 Adana, 1949 Tokat ve 1950 Eskişehir sel felaketlerinin birkaç yıl arayla bölgede tekrarlanmasına neden olmuştur. Doğal afetlere etki eden bir diğer etmen ise insan ve bilinçsiz toplum faktörü olmuştur. Bu dönemlerde toplumda bir afet bilincinin olmamasının yanısıra 1945 yılında çıkartılan "Yer Sarsıntısından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Kanunu'na" kadar afetlere yönelik bir yapı yönetmeliğinin olmaması afetin boyutlarını büyük oranda etki etmiştir. Bu dönemde toplumun tam olarak afet bilincini kavramamasıyla, yapılan binaların jeolojik etütler yapılmayarak deprem riski ve taşkın

riski taşıyan bölgelerde afetlere uygun olmayan materyallerden seçilerek inşa edilmesi afetlerin yıkıcı etkisini arttırmıştır. Ayrıca 1950 yıllarında iç ve dış göçlerin artmasıyla şehirlerde artan çarpık kentleşme de bir diğer yadsınamayacak boyutudur.

Devletin içinde bulunduğu imkansızlıklara rağmen Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren çeşitli hukuki düzenlemelerde yapılarak afetlere yönelik önlemler alınmaya çalışılmıştır. Devlet bu hususta 1926 yılında çekirge afetine yönelik çıkarttığı “Çekirge ve Süne Kanunu” ile afete yönelik ilk kanuni düzenlemeyi hazırlamıştır. Daha sonra yaşanan doğal afetlerle birlikte devlet, deprem ve sele yönelik çeşitli kanuni düzenlemeler hazırlayarak afet yönetimi açısından gelişme sergilemiştir. Ancak hazırlanan kanunlar, afet sonrası yapılacak işler ve düzenlemeler açısından sınırlı kalarak, afet öncesine yönelik az sayıda konu içermiştir. Devlet tarafından afet öncesine yönelik çalışmalar ancak 1943 yılında görülmeye başlanmıştır. 1943 yılında çıkarılan “Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu” ile ilk kez sel afeti yaşanmadan önce alınacak tedbirler yasal yolla belirlenmiştir. Daha sonra bu yasa “ “Yer Sarsıntısından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Kanunu” takip etmiştir. Ancak bu kanunlar da genel bir afet kanunu çerçevesinde ele alınmayarak sınırlı kalmıştır. İlk kez doğal afetlere yönelik düzenleme Demokrat Parti'nin son yılında hayata geçirilebilmiştir. 1959 yılında yasalanan “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” ile afetler genel kapsama alınarak afet öncesi ve afet sonrası yapılacak çalışmalar belirlenmiştir. 1923-1960 yılları arasında yaşanan doğal afetlerde Devlet çeşitli maddi imkansızlıklara rağmen sosyal devlet anlayışı ilkesince hareket ederek, kurum ve kuruluşları ile yardım ve hizmetlerini doğal afetlerde seferber etmiştir. Türkiye 1923-1960 yılına kadar afet yönetimi konusunda gelişme göstererek, Demokrat Parti'nin son dönemlerinde çıkardığı yasa ile doğal afetlere yönelik çalışmaları daha kapsamlı bir şekilde ele almıştır.

Doğal afetler, yalnız bir ulusun yürüttüğü yardım çalışmaları ile önlenemediği, afetlerin bir de uluslararası boyutunun olduğu günümüzde daha iyi bilinmektedir. Bu hususta devletler ve uluslararası sosyal yardım kuruluşları, bir ülkenin yaşadığı doğal afeti gelişen haberleşme ağı ve teknoloji ile kısa sürede öğrenebilmekte ve yardımları afet sahasına ulaştırmaktadır. Günümüzde afetlerin ulusal boyut olmaktan çıkarak evrensel bir sorun olarak algılanması, uluslararası sosyal yardım kuruluşların gelişmesine de katkı sağlamıştır. Yukarıda bahsettiğimiz duruma rağmen ülkeler siyasi, sosyal, kültürel,

ekonomik etmenler nedeniyle bir ülkenin yaşadığı doğal afeti görmemezlikten gelebilmektedir. Günümüzde bunun en iyi örneği Afrika'nın doğusunda yıllardan beri süren kuraklık ve kıtlık afeti birçok dünya devletlerininin görmezden geldiği nokta olarak göze çarpmaktadır.

Doğal afetlerin uluslararası alanda etkisini Cumhuriyet'in ilk yıllarında görmekteyiz. 1923-1960 yıllarında Türkiye'nin yaşadığı doğal afetlerde, devletler ve uluslararası yardım kuruluşları, maddi ve manevi çeşitli yardımlarda bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra doğal afetlerin evrensel bir boyut kazanması Türkiye ve komşu ülkeler arasında yakın bağ kurmasına ve bu soruna karşı ortak mücadele ve müdahalede bulunmasına da yol açmıştır. Ancak ülkelerin ve uluslararası sosyal yardım kuruluşlarının Türkiye'ye sağladığı yardımlar, çoğu zaman dönemin siyasi şartlarından bağımsız olarak incelenmemelidir. Ayrıca Türkiye'nin özellikle komşu ülkelerle olumlu yada olumsuz ilişkileri afetlere yönelik projelerin ve organizasyonların oluşmasına yön vermiştir. Yine bu dönemlerde Türkiye'nin uluslararası alanda kurulan siyasi ittifakların ve sosyal kuruluşların içerisinde bulunması bu dönemde yaşanan afetlere sağlanan yurtdışı yardımlarında etkili olmuştur.

Türkiye'nin bağımsızlığını ilan etmesi ile Mustafa Kemal'in belirlediği barışçıl dış politika, ülkelerin afetlere karşı yaptıkları yardımlarda etkili olmuştur. Özellikle Mustafa Kemal'e yabancı devletler tarafından gösterilen saygınlık, 1924 Erzurum Depremi ve 1936 Adana Sel felaketinde devletler tarafından sağlanan maddi ve manevi yardımlarda kendini göstermiştir. Bu dönemde yine Türkiye'nin dünya barışını korumak adına gerçekleştirdiği paktlar sayesinde ülkelerin doğal afetler üzerine sergilediği tutumlarda etkili olmuştur. 1938 Kırşehir Depremi'nin ardından Balkan Antantı üye devletlerinin tutumları bu durumu gözler önüne sermektedir.

1923-1938 yılları arasında Türkiye'nin komşu ülkelerle kurduğu yakın ilişkiler doğal afetler çerçevesinde ayrı bir önem taşımıştır. Geçmişte yaşanan olumsuzlukları geride bırakmayan çalışan Yunan ve Türk Devleti, Türkiye'nin yaşadığı afetlere maddi ve manevi yardımlar sağlamanın yanısıra afetlere yönelik ortak projelere de imza atmışlardır. Afetler bazında iki ülke arasında ilk yakın temas 1930 İzmir Sel afetinde kendini göstermiş, bunu iki ülkenin ortak sorunu haline gelen Meriç Havzası taşkınlarını önlemeye yönelik geliştirilen proje takip etmiştir. Komşu ülkelerle doğal afetlere yönelik

projeler ve organizasyonlar bu dönemde ayrı bir yer edinmiştir. Bu hususta çekirge afetinin uluslararası bir afet olarak bu dönemde ülkeler tarafından anlaşılması ve bu soruna karşı kesin çözüme kavuşturmak amacıyla, Türkiye'nin güney ve doğu komşu devletleri ile Çekirge İstihbarat Ofisi'nin kurmasına zemin hazırlamıştır. 1926 yılında bu afete karşı başlatılan işbirliği yıllarca geliştirilerek başarılı sonuç vermiş, Türkiye'nin ileriki yıllarda çekirge istilalarından zarar gören ülkelere teknik ve maddi destek sağlamasına kadar gelmiştir.

2. Dünya savaşının ortaya çıkmasıyla Türkiye, dış politikasında barışçıl ve dengeli bir politika seyrederek savaştan kaçınmaya çalışmıştır. Yine de olası bir savaş tehlikesinde yalnız kalmamak adına Türkiye, Fransa ve İngiltere ile İttifak Anlaşması'na vararak kendini güvence altına almıştır. 1938-1950 yılları arasında Türkiye'nin yaşadığı doğal afetlerde dönemin siyasi konjoktörünün etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle Türkiye'yi savaşa çekmek için özel bir çaba içerisinde olan İngiltere ve Fransa'nın, Türkiye'nin yaşadığı felaketlere karşı ayrı bir hassasiyet içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Bu iki ülkenin afetlerde sergilediği abartılı tutumu, Türkiye'nin bağımsızlığına müdahale olarak algılamasına dahi yol açmıştır. 1939 Erzincan Depremi ve Bursa Sel felaketinde iki ülkenin yardım gönderme isteği Türkiye'nin bağımsızlığını belirleyen anlaşmaları dahi yok saymaları Türk tarafını rahatsız etmiş, siyasi nezaket içerisinde yardımları reddetmesini sağlamıştır. Bu dönemde İngilizlerin tutumunun dikkat çekici olan yanı ise; İngiltere'de kurulan Erzincan felaketzedelerine yönelik yardım komitesinin başına Türk düşmanlığıyla bilinen David Lloyd George'un getirilmesidir. Türkiye'nin dış siyasette uyguladığı denge politikası, afetlerde müttefiklerinden sağladığı yardımların yanı sıra II. Dünya Savaşı'nın bir diğer aktörü Almanya'dan da yardım almasını sağlamıştır. Türkiye'nin bu tutumu müttefiklerin endişe duymasına dahi yol açmıştır. Savaşın ilk yıllarında Türkiye'nin yaşadığı doğal afetlere İngiliz ve Fransızların sergilediği tutum, savaşın son dönemlerinde yaşanan afetlerde ülkeler tarafından tam tersi bir tutum sergilenmesine sebep olmuştur. Bunda iki ülkenin Türkiye'yi bir türlü savaşa sokamamasında ki gerginliğin yol açtığı muhakkaktır. 1939 Erzincan Depremi'nde ülkeler tarafından yapılan yardımlar 1944 Bolu-Gerede Depremi'nde görülememektedir.

1938-1950 yılları arasında Türkiye'nin yaşadığı doğal afetlere karşı ülkelerin maddi ve manevi yardımları gerek savaş şartları gerekse afetin boyutlarına göre

değişkenlik göstermektedir. Dünya Savaşı'nın birçok kıtada etkili olması ülkeleri maddi güçlükler içerisine sokmuş bu dönemde yaşanan doğal afetlere yapılan yardımlarda büyük bir azalma yaşanmıştır. Ayrıca bu dönemde ülkelerin yaptığı yardımlar doğal afetin çeşitliliğine göre de değişkenlik göstermiştir. Bu dönemde gerçekleşen 1942 Tokat Depremi, 1943 Adapazarı ve yine 1943 Tosya-Ladik Depremi'nde ülkelerin ve uluslararası sosyal yardım kuruluşlarının yardımları görünürken 1940 Edirne ve 1942 Tokat Seli'nde yardıma dair bir habere ulaşılamamıştır.

Savaş şartları nedeniyle doğal afetlere karşı uluslararası alanda ülkelerin geliştirdiği proje ve organizasyonlarda kesintiye uğramıştır. Çekirge afetine yönelik Avrupa ve Ortadoğu ülkeleriyle Türkiye'nin haberleşme, mücadele ve yardımlaşma konularında geliştirdiği organizasyonlar savaş döneminde kesintiye uğramış, bu dönemde çekirge istilaları tekrar ortaya çıkmıştır. Yaklaşık 5 yıllık aradan sonra afete karşı uluslararası çalışmalar Kahire toplantısıyla tekrar başlayabilmiştir. Yine savaş şartları ile Türkiye'nin komşu ülkelerle sel afetine karşı giriştiği proje ve organizasyonlar kesintiye uğramış, bu dönemde özellikle 1940 Edirne Sel afeti Trakya bölgesinde yurtiçi ve dışında etkili olmuştur. Yine bu dönemde Yunanistan ile mutabakata varılan Meriç Islah Projesi de savaş nedeniyle kesintiye uğramış ancak 1948 yılında tekrar bu afete karşı çalışmalar başlatılabilmektedir.

1938-1950 dönemi Türkiye'nin doğal afetlere yönelik organizasyonlara yenisini eklediği yıllar olarakta göze çarpmaktadır. Savaş sonrası özellikle Fırat-Dicle nehir taşkınlarını önlemek adına Irak Devleti ile 1946 yılında anlaşmaya varılarak, ortak bir projeye imza atılmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda iki ülke arasındaki siyasi anlaşmazlıklar bu bölgenin sel afetine yıllarca yenik düşmesine engel olamamıştır. Buna benzer bir örnekte Asi Nehri taşkınları üzerine Suriye-Türkiye arasında yaşanmıştır. Bu dönemde Hatay Sorunu'nun ortaya çıkması ile Türkiye-Suriye arasındaki anlaşmazlıklar Asi Nehri'nde yaşanan sel afetlerinin yıllarca önüne geçilmesini engellemiştir. Savaş sonrası Birleşmiş Milletler ve FAO'nun kurulması, Türkiye'nin bu organizasyonlarda yer alarak Türkiye'nin yaşadığı doğal afetlerde uluslararası yardımlara katkı sağladığı görülmektedir.

2.Dünya Savaşı'nın sonlanmasının ardından 1950 yıllarının başı ile birlikte dünya siyasi anlamda ikiye bölünerek Batı-Doğu eksenli bir sistem oluşmuştur.

Türkiye'nin dış politikası, Türkiye'nin Sovyet tehditlerine maruz kalmasının etkisiyle Batı eksenli bir politika izlemesine neden olmuştur. Bu nedenle 1950-1960 yılları arasında Batı'nın liderliğini üstlenen Amerika ile yakın ilişkiler kurulmuş, Batı dünyası ile geliştirilen ilişkiler neticesinde Türkiye, ekonomik yardım destekleri sağlamıştır. Bu dönemdeki dış siyasetteki gelişmeler yaşanan doğal afetlerde kendini net biçimde göstermiştir. Türkiye'nin yaşadığı afetlerde yurtdışından gönderilen maddi ve manevi yardımlar açısından bakıldığında ilk girişimde bulunan ülke olarak Amerika göze çarpmaktadır. Ayrıca bu dönemde ikili ilişkilerin gelişimiyle sağlanan Marshall Yardımlarının, afetler sonrası tedbir ve yardımlar çerçevesinde Türkiye'nin sıkça yararlandığı kaynak olarak göze çarpmaktadır. Bu hususlarda 1953 yılında yaşanan Yenice-Gönen Depremi ve 1957 Fethiye Depremi'ne Amerikan Hükümeti'nin ayrı bir hassasiyetle yaklaştığı göze çarpmaktadır.

1950-1960 yılları arasında Batı dünyası tarafından kurulan uluslararası siyasi, askeri ve sosyal yardım kuruluşlarına Türkiye'nin üyeliği ile birlikte bu dönemde yaşanan doğal afetlerde ülkelerle işbirliği ve yardım konuları hususunda gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Türkiye dış siyasetinin Batı'ya yönelmesi ile NATO, Avrupa Konseyi gibi uluslararası organizasyonlarda yer alması, özellikle 1953 yılı Yenice-Gönen ve 1957 Fethiye depremlerinde, Batı dünyasının afetzedelerle yakından ilgilenmesini sağlamıştır. Bu organizasyonlar aracılığıyla ülkelerle iyi ilişkiler geliştirilmiş, özellikle Türk-Yunan ilişkileri ayrı bir önem kazanmıştır. Yine bu dönemde Sovyet tehdidine karşı kurulan Bağdat Paketi'nde Türkiye'nin yer alması, çekirge afetine karşı ülkelerin işbirliği içinde olmasına ve bu afete karşı gelişmiş teknolojilerle yeni metodların geliştirilmesine öncülük etmiştir.

1950-1960 yılları arasında Birleşmiş Milletler ve alt kuruluşu FAO ile Türkiye'nin yaşadığı afetler üzerine geliştirdiği ortak çalışmalar yanı sıra afetler üzerine Birleşmiş Milletler'in sağladığı yardımlar önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin çekirge afetine karşı Türkiye'nin güney ve doğu komşuları ile geliştirilen ilişkilere FAO'da dahil olarak afete karşı müdahale, istihbarat ve yardımlaşma alanlarında önemli gelişmelere adım atılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin 1953 yılında FAO ile imzalanan "Çekirge Teknik Yardım Anlaşması" ile istilalara karşı geliştirilen yöntem ve tekniklerle Türkiye için çekirge afeti bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Bu yıllar arasında Türkiye'nin çekirge

istilalarına karşı başarısı Ortadoğu ülkelerinde hala afet olarak tanımlanan çekirge istilalarına karşı maddi ve teknik destek sağlamasına neden olmuştur.

Türkiye'nin yaklaşık 37 yıllık sürecinde doğal afetlerin uluslararası boyutu açısından gelişmeler yaşanmıştır. Bu süreçte gerek ülkeler gerekse uluslararası siyasi, sosyal ve askeri organizasyonlarla yaşanan doğal afetlerde Türkiye'nin destekçisi olmaktan geri kalınmamıştır. Ancak yaşanan afetlerde ülkeler, Türkiye'ye sağladığı yardımları dönemin siyasi şartlarından ayrı tutamamışlardır. Bu yıllar arasında ülkelere gelen yardımlar, afetin çeşidi, etki ve boyutlarına göre ayrımlar da göstermiştir. Türkiye'nin afetler açısından 37 yılını incelediğimizde deprem afetine karşı ülkelerin gösterdiği hassasiyet, sel afetine karşı gösterilmemiştir. Bunda deprem afetinin, sele nazaran etkisinin daha yıkıcı olması ve kısa sürede etkilediği alanda izlerinin kolayca silinememesi olarak görülmektedir. Bu süreç içerisinde Türkiye'nin dış siyaseti çerçevesinde sağlanan yardımlar haricinde ülkeler, afetleri bir sosyal sorun çerçevesinde algıladıkları da olmuş, bu hususta Türkiye'ye destek ve yardımlarını sunmaktan geri kalmamışlardır. Günümüzde doğal afetlerin ülkeler tarafından evrensel sorun olarak algısı gelişmekte, bu soruna karşı kurulan sosyal yardım kuruluşları ve ülkeler arası işbirlikleri ile doğal afetlerin zararları en aza indirgenmeye çalışılmaktadır.

EKLER

Ek 1: Çekirge İstihbarat Ofisi'nin kuruluşuna dair mutabakat

393

Treaty Series No. 16 (1930)

INTERNATIONAL AGREEMENT

*for the establishment
of an*

International Bureau of Intelligence on Locusts

Damascus, May 20, 1926

Presented by the Secretary of State for Foreign Affairs
to Parliament by Command of His Majesty

LONDON:

PRINTED AND PUBLISHED BY HIS MAJESTY'S STATIONERY OFFICE

To be purchased directly from H.M. STATIONERY OFFICE at the following addresses:
Adastral House, Kingsway, London, W.C.2; 120, George Street, Edinburgh;
York Street, Manchester; 1, St. Andrew's Crescent, Cardiff;
15, Donegall Square West, Belfast;
or through any Bookseller.

1930

Price 2d. Net

Cmd. 3542

399

7

Art. 13. Un compte rendu de la gestion de l'Office est présenté chaque année aux États contractants après la clôture de l'exercice.

Damas, le 20 mai 1926.

Pour la Turquie :

AZIZ BEY.
TEVFIK BEY.

Pour l'Irak :

ANWAR BEG KHAYATT.

Pour la Transjordanie :

ALI TABBARA.

Pour la Palestine :

J. I. BODKIN.

Pour l'État de Syrie :

JOSEPH ATALLA.

Pour le Haut-Commissariat :

E. ACHARD.

(Translation.)

INTERNATIONAL BUREAU OF INTELLIGENCE ON LOCUSTS.

INTERNATIONAL AGREEMENT.

THE Governments of Palestine, Transjordan, Iraq, Turkey and the Syrian State having considered it advantageous to institute an International Bureau of Intelligence on Locusts in order to give the maximum of efficacy to the campaign undertaken against this insect, have decided to conclude an agreement in this connexion and have agreed as follows :—

ARTICLE 1.

The High Contracting Parties agree to establish and maintain at their common expense and in equal shares, an International Bureau of Intelligence on Locusts with Headquarters at Damascus.

ARTICLE 2.

The Bureau will function under the authority and control of a Committee composed of delegates from the contracting States.

The composition and authority of this Committee as well as the organisation and powers of the said Bureau are determined by the organic statute annexed to the present agreement and which is considered as forming an integral part.

ARTICLE 3.

The expenses of the establishment and the annual expenses of operation shall be borne by the contracting States subject to the conditions provided in the Organic Statute referred to in article 2.

ARTICLE 4.

The amounts representing the contributions of the contracting States shall be remitted through the High Commissioner for the French Republic for the Syrian States, to the Bank of Syria and Lebanon, in Damascus, whence they shall be drawn as necessity arises, by the orders of the Director of the Bureau. The first annual payment must be made by each of the contracting States within a delay of three months to date from the day when this agreement has been approved by the respective Governments.

The International Bureau will commence to function after the expiry of this delay of three months in accordance with the provisions contained in article 8.

The financial year shall commence from the day the Bureau starts to work.

The payments for the following years shall be effected one month at least before the end of the financial year.

The pound sterling is the official currency of the Bureau.

ARTICLE 5.

Proposals for modifications of provisions of the International Agreement and the Organic Statute of the Bureau shall be submitted, for discussion, by the High Contracting Parties, to the Committee referred to in article 2.

The decisions taken by the Committee shall be submitted for consideration to the contracting States and shall not be valid unless they are ratified by the majority of the contracting States.

ARTICLE 6.

The present agreement is concluded for a period of three years. It will be automatically renewed by tacit consent for a period of equal duration for all the States who shall not notify a year at least before the expiry of each period their intention to terminate its effect so far as it concerns them.

ARTICLE 7.

Each Government shall, with the least possible delay, notify its adhesion to the agreement to the High Commissioner of the French Republic, who will advise the other signatory States accordingly.

ARTICLE 8.

The present agreement shall take effect for each signatory State from the date of notification of adhesion.

The International Bureau shall not be established before at least three of the signatory States intimate their adhesion.

ARTICLE 9.

Governments who have not signed the present agreement shall be permitted to adhere to it at their request.

401

9

This adhesion shall be intimated by them to the High Commissioner of the French Republic, who will in turn inform the other contracting States.

It will imply an undertaking to participate by a contribution to the expenses of the Bureau according to the condition laid down in article 4.

ARTICLE 10.

The representatives of Turkey, Iraq, Transjordan, Palestine, the Syrian State and of the High Commissioner of the French Republic, being duly authorised to that effect, have drawn up the present agreement to one copy of which they have affixed their signatures.

This copy shall remain deposited in the archives of the High Commissioner of the French Republic and true copies shall be addressed through the diplomatic channels to the High Contracting Parties.

Done at Damascus the 20th May, 1926.

For Turkey :

AZIZ BEY AND TEVFIK BEY.

For Iraq :

ANWAR BEG KHAYATT.

For Transjordan :

ALI TABBARA.

For Palestine :

J. I. BODKIN.

For Syria :

JOSEPH ATALLA.

For the French High Commissioner :

E. ACHARD.

ORGANIC STATUTE OF THE INTERNATIONAL BUREAU OF INTELLIGENCE
ON LOCUSTS.

ARTICLE 1. An International Bureau of Intelligence on Locusts, representative of the States who are willing to participate in bearing its expenses of establishment and services, is instituted in Damascus.

Art. 2. The Bureau cannot in any way interfere with the administration of the contracting States. It is independent from an administrative point of view of the authority of the country in which it is instituted. It will communicate directly with the Agricultural Departments of the various contracting States.

By special arrangement with each of the contracting States, the Bureau can enter into direct correspondence with the services specifically concerned in combating locusts.

Ek 2: 1926 Çekirge ve Süne Nizamnamesi

— 759 —

Çekirge kanunu

(Resmî Ceride ile neşir ve ilânı : 16/VI/1926 - Sayı : 400)

No.
858

BİRİNCİ MADDE — Müstevli olmayan mahallerde çekirge zuhur ettiği veya tohum bıraktığı meşhut olduğu anda o civardaki köyler muhtaran ve ihtiyar meclisleri azasile muhtar ve ihtiyar meclisi bulunmayan çiftlik, oba, yaylak ve kışlak ve emsali mahaller sükkânı keyfiyeti derhal mahallî Hükûmete ihbar ve mevkiini irae etmeğe mecburdurlar. Efradı ahaliden biri tarafından haber verildiği ve ihbaratı vakianın sıhhati tahakkuk ettiği takdirde muhbirin katettiği mesafe ve ihbarın derecesi ehemmiyeti nazarı dikkate alınarak komisyonu mahsusun tensibile çekirge tahsisatından beş yüz kuruştan nihayet bin beş yüz kuruşa kadar mükâfat verilir.

Tohum bırakılmasını müteakip nihayet bir ay zarfında ihbarı keyfiyet eden köyler muhtaran ve ihtiyar meclisleri azası da aynı mükâfata nail olurlar.

İKİNCİ MADDE — Çekirge zuhur eden veya tohumu görülen yerlerde mahallin en büyük mülkiye memurunun riyaseti tahtında ziraat müdür veya memurları, ziraat odası reisi ve belediyeden müntahap iki azadan mürekkep olmak üzere teşekkül edecek komisyonlar talimatnamei mahsusa ahkâmına tevfikân muamelâtı muktaziyeyi ifa ile mükelleftirler.

Mevaddı atiyede gösterildiği veçhile amele ve çiftlerin sevki için komisyonca sevkolunacak jandarma zabitan ve efradının ademi kifayeti takdirinde civar kıtaati nizamiye zabitan ve efradından lüzumu kadar muvakkaten istihdam edilir. Mezkûr komisyon azası meyânında memur olmayanlara beher içtima için verilecek ücret Ziraat vekâletince takdir ve çekirge tahsisatından tesviye olunur.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Çekirge tohumları gömülmüş olan mahallerin tarık, mükellefiyetini ifa edecek olan ahalisi kendi hududu dahilindeki o gibi mahalleri kendi çiftleriyle meccanen sürmeğe ve kazmağa ve çekirge sürfelerini itlâf ve levazımı itlâfiyeyi kendi vesaitile icap eden mahallere nakletmeğe mecburdur. Çekirgenin gerek tohum ve gerek sürfe halinde itlâfı için sevkolunacak eşhasın sin mükellefiyeti on beş yaşından itibar olunur ve kanunu cezamn kırkinci maddedei kaimesi nazarı dikkate alınarak mükellefine terettüp edecek ceza ana göre tayin edilir.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Çekirge tohumları pek külliyyetli olan bir köy ahalisinin kendi hududu dahilinde tohum bırakılmış olan mahalleri tamamen sürmeğe ve sürfeleri itlâfa yetişemeyecekleri tebeyyün ederse iki saat mesafe dahilindeki köyler ile çiftlik, oba ve yaylak ve kışlak ve emsali mahaller ahali mükellefesi çiftleriyle beraber ol mahallere sevkolunarak sürmeğe ve sürfeleri itlâf etmeğe mecburdurlar. Ahalinin sevkolunacağı mahaller ile sürecekları arazi miktarı komisyonu mahsusunca takdir olunur. Levazımı itlâfiye nakli mükellefiyeti inlelicap dört saatlik mesafeye kadar iblâğ olunur. Komisyonu mahsuslarınca köyler, çiftlik, oba ve saire ahali her ne suret ve miktar ile mükellef tutulmuş iseler şehir ve kasaba ahali de o miktar ile mükelleftirler. Şayet çekirge sürfelerinin buldukları mahallin muhitinde ve iki saatlik masafe dahilinde mescûn ahali bulunmaz veyahut çekirge pek ziyade tekessür ederek iki saatlik masafe dahilindeki köyler ve saire ahali mükellefesile defî mazarratına imkân olmadığına çekirge komisyonunca kanaat hâsıl olursa daha uzak mahallerden ahali sevkolunur.

Aneak bu suretle sevkedilecek mükellefine komisyonlarca takdir olunacak miktarda yevmiye verilir.

BEŞİNCİ MADDE — Afatı semaviyeden mütevellit kahtü galâ dolayısıyla amelei mükellefenin maişetsizlikten çalışamayacağı tahakkuk ve takarrür eden mahallerde çekirge köy, çiftlik ve saire arazisinde olsa bile o gibi mahallerdeki mükellef ve gayrimükellef ahaliye komisyonca takdir olunacak miktarda yevmiye verilir. Vesaiti nakliyesi kâfi olmayan mahallerde levazımı itlâfiyenin nakli için ücretle vesait tedarik olunur.

ALTINCI MADDE — Bir köy, çiftlik ve yaylak ve kışlak ve emsali arazisinde istimal olunan alât ve levazımı itlâfiyenin hüsnü muhafazasından o karye ahalişi mesul olup ziya ve tahribat vukuunda müstereken tazmin ile mükelleftirler.

YEDİNCİ MADDE — İşbu kanun ahkâmına tevfikân çekirge ve tohumunun imha ve itlâfı için köylere ve saireye azimet edecek olan memurini muvazzafa ve muvakkate ile komisyon azasına harcırah kararnameci mucibince verilmesi lâzımgelen yevmiye veya harcırah ve memurini muvakkate ücreti ve ambar ve depo bedeli icarı ve bilûmum masarifi muktaziye, talimatnamesi mucibince mal sandıklarından tesviye olunur. Şu kadar ki çekirge itlâfı için dolaştıkları yerler hududu memuriyetleri dahilinde olsa bile memurini fenniye ve mülkiye ve jandarma zabitan ve neferatına ve indelhaçe istihdam olunacak zabitan ve efradı nizamiyeye dahi harcırah veya yevmiye ita kılınır.

SEKİZİNCİ MADDE — Birinci maddede mükellef tutulan muhtaran ve ihtiyar meclisleri azasile muhtar ve ihtiyar meclisi bulunmayan çiftlik, oba, yaylak, kışlak ve emsali mahaller sükkâmı ihbar vazifesini vakit ve zamanile ifa etmedikleri takdirde bin beşer yüz kuruş, üçüncü ve dördüncü maddeler mucibince tohum ve çekirge itlâfı ile mükellef efradı ahali davet vukuunda icabet ve ifayı mükellefiyet eylemedikleri ve dördüncü ve beşinci maddeler mucibince Hükümetçe görülen lüzumu katî üzerine ücret mukabilinde sevk olunacaklar ifayı hizmetten imtina eyledikleri halde beşer yüz kuruş cezayı naktî istifasile tecziye olunurlar.

İşbu cezayı naktî vilâyet, kaza, ve nahiy merkezlerinde belediye meclisleri ve belediyesi olmayan nahiyelerde veya çiftlik oba ve sairede mensup oldukları köy ihtiyar meclisleri tarafından hükmolunur. İşbu cezayı naktîyi vermekten imtina edenlerden cezanın tahsili hakkında belediye ve ihtiyar meclislerince tanzim olunacak mazbata en büyük mülkiye memurunun işareti tahririyesile lieclittenfiz müddeiumumiliğe tevdi ve cezayı naktîler resen müddeiumumilikçe hapse tahvil olunur.

DOKUZUNCU MADDE — 7 mart 1332 tarihli çekirge kanunu mülğadır.

ONUNCU MADDE — İşbu kanun neşri tarihinden muteberdir.

ON BİRİNCİ MADDE — İşbu kanunun ahkâmının icrasına Müdafaa-i Milliye, Dahiliye, Adliye, Maliye ve Ziraat vekilleri memurdur.

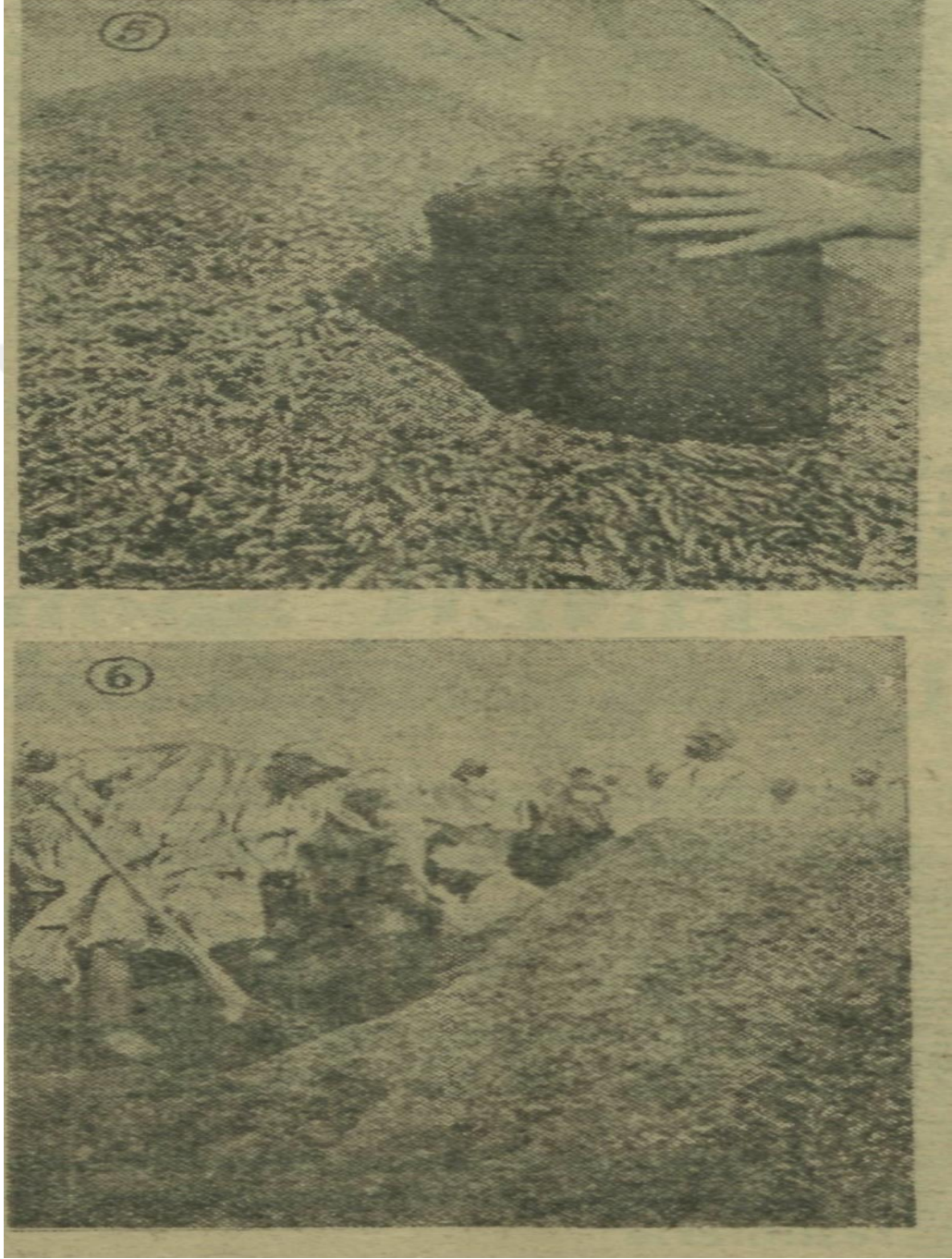
26 mayıs 1926

<i>Cümhuriyet Riyasetine tebliği</i>	:	27 - V - 1926 tarih ve 1/620 No. lı tezkerre ile
<i>Berayı neşir ve ilân kanununun Başvekâlete tebliğ edildiğini müşir Cümhuriyet Riyasetinden mevur tezkerenin tarih ve numarası</i>	:	5 - VI - 1926 ve 4/481
<i>Müzakeratı ihtiva eden zabıt ceridelerinin cilt ve sayfası</i>	:	Cilt Sayfa 14 37 25 81,624,627:630,643,664,675:678
<i>İşbu kanunun alâkadar olduğu diğer kanunların numaraları</i>	:	

Kaynak:

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc006/kanuntbmmc006/kanuntbmmc00601235.pdf

Ek 3: 1930 Yılı Dünyada Yaşanan Çekirge İstilalarına Dair 17 Nisan Günü Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nde Yer Alan Fotoğraflar

Kaynak: 17 Nisan 1930 Tarihli Hakimiyeti Milliye Gazetesi

Ek 4: 1939 Erzincan Depremi'ne Ait 3 Ocak 1939 Ulus Gazetesi'nde Yer Alan Fotoğraflar

Kaynak: 3 Ocak Tarihli Ulus Gazetesi

Ek 5: 1939 Erzincan Depremi Sonrası Kurulan Millî Yardım Komitesi'nin Beyannamesi

99B
134

Millî Yardım Komitesi beyannamesi

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Millî bu memlekette hatırlanmayan bir selâle, bir kısım vilayetlerinde de korkunç tahribet yapmıştır. Erzincanda yakılmadık bina kalmamıştır. Şehir dümdüz bir harebe halini almıştır. Diğer bazı vilâyet ve kaza merkezlerinde de köylerinin dahi afetten derece derece müteessir olmuştur. Bu fecî, bu afetin bir çok vatandaş hayatına mal olmuştur. Can kayıplarını ve yaralı sayısını hakiki miktarını henüz bilmiyoruz. Bu dakikada cümlemizi felâket kurbanlarının hatıralarına anıya, dal, şokuz ve yuvamız kalıng olanların yüksek inderbanı düşünmeye davet ederim.

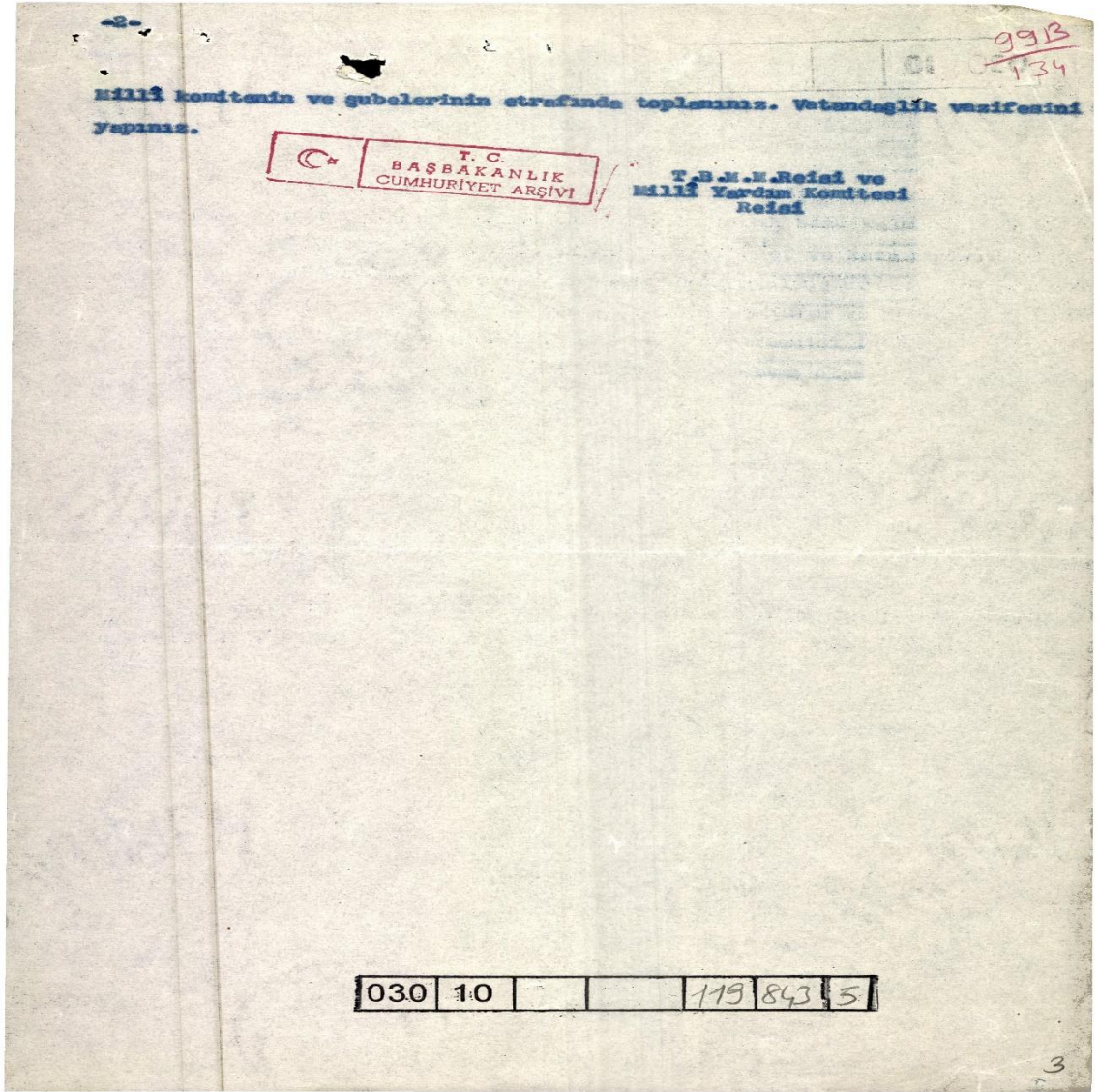
Felâket haberinden derin bir teessür duyan Cumhurbaşkanımız ve Millî Şefimiz derhal en seri ve etraflı yardım tedbirleri alınmasını emretmiştir. Cumhuriyet Hükümeti daha ilk andan itibaren, müteaddid mabhi inced, malzeme ve yiyecek tirenleri tahrik etti. İki vakitimiz bu sebep Ankara'dan selâle mabhi tahasına gitti. Aynı teessür içinde bulunan Millet vekillerinin dünkü iktisadlarında benin riyasetin altında bir Millî komite teşkil ederek Milletimizin yüksek yardımına müvacehat edilmesine karar verdiler. Komite bu gün Ankara'da teşekkül etti. Mütm vilâyet ve kaza merkezlerinde de hemen gubeler kurulmaktadır.

Vatandaşlarımızın nakit ve eya: imasında bir birleriyle musabaha edeceklerine aslâ güpbe etmem. Fedianın ızarağlarına, ancağ, şıratlı, toplu ve usandı bir yardım seferberliğile hafiflete biliriz. Umutsuzunaki, binlerce vatandaşınız kara kış ortasında, ağaktadırlar. Ekmeğe, yuvaya ve her türlü eya:ya müteğtarlar.

Devlet, harabeleri anıruale haline getirecektir. Fakat felâket, sedeleri inşaat mevzini gelinceye kadar, sıuktan, hastalıktan, ağılıktan muhafaza etmek ve berandırmak, Türk Milletinin en yüksek anane ve faziletlerinden olan tesadük ve yardımleşmanın müstema bir misalini göstermek mevkiindedir. Felâkete uğrayan vatandaşlarımızın ümidi Devlette ve sizlerde dir.

030	10			119	843	5
-----	----	--	--	-----	-----	---

2

Kaynak: BCA BKK 30 10 00 00/ 119 843 05

Ek 6: 1943 Taşkın Korunma Kanunu

Sayfa: 4318

(Resmî Gazete)

21 KANUNUSANI 1943

getirilcek olanlar tâmin muamelesinin ikmaline kadar almakta bulundukları ücret ve tazminatlarıyla eski vazifelerine devam ederler.

2. İşbu karar 13/4/1942 tarihinden itibaren merî'dir.

No	Başlık	Düğürlük Tarihi	Cilt	Sahife	Resmî Gazete Sayı
I - Bu kanunda gördü geçen kanunlar :					
3780	MİLLî Korunma Kanunu	26/1/1940	3	21	433
4054	MİLLî Korunma Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun	28/12/1940	3	22	121
4156	MİLLî Korunma Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun	23/12/1941	3	23	107
4180	MİLLî Korunma Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun	3/2/1942	3	23	232
II - Bu kanunla ilga edilen kararnameler :					
2/74203	Fiat mürakabe teklifi hakkında Koordinasyon Heyetinin 48 numaralı kararının mevzuat konusundaki karar	22/6/1940	3	21	2109
2/75168	İşaretilen tarım, mürakabe ve idareyle makul olmak üzere Ticaret Vekâletine bağlı bir işaretili komisyonun kurulması hakkında Koordinasyon Heyetinin 102 sayılı kararının mevzuatıdır	18/2/1941	3	22	266
2/75804	Fiat mürakabe kütlesine ilave hakkındaki Koordinasyon Heyetinin 131 sayılı kararının mevzuatıdır	24/5/1941	3	22	601
2/75894	Ankara, İstanbul ve İzmir'de (İşaretili) ve diğer vilâyetlerde (İşaretili) teşkilî haklarındaki Koordinasyon Heyetinin 129 sayılı kararının mevzuatıdır	5/12/1941	3	22	1292
2/75914	İşaretilen 1/4/1941 tarihinden itibaren bir senelik kadar ve idare masraflarına müteaddit Koordinasyon Heyetinin 156 sayılı kararının mevzuatıdır	13/6/1941	3	22	1330
2/76697	Yükseklikler ile mürakabe teklifi komisyon kararlık olmak üzere Ticaret Vekâletine emrine 15.000 lira tahsis edildiği hakkında Koordinasyon Heyetinin 203 sayılı kararına dair	12/10/1941	3	22	1599
2/76924	Ankara, İstanbul ve İzmir İşaretili Makamlarında kadrolarında değişiklik ve ilâveler yapılmasına dair 224 sayılı Koordinasyon Kararının yürürlüğü hakkında	5/12/1941	3	23	34
2/76925	Ticaret Vekâletine İşaretili Merkez kadrosunda değişiklik ve ilâveler yapılmasına dair 225 sayılı kararın yürürlüğü hakkında	5/12/1941	3	23	36
2/77146	Lüzum gördüğü yerlerde Vilâyet İşaretili Makamlarında ve Vilâyet İşaretili Kurumları için Ticaret Vekâletine tahsis edilmiş maddelerde değişiklik yapılmasına dair	19/1/1942	3	23	166
2/77382	48, 102, 151, 156, 203, 224, 235 ve 252 sayılı Koordinasyon Kararlarının müstahkem kuralın vilâyet işaretili makamlarının 1942 takvimi yılı sonuna kadar 31 aylık kadrolarının kurulmasına dair Ticaret Vekâletine emrine 600.000 ve idare masraflarına karşılık olmak üzere 210.500 lira tahsisat konulmasına dair 272 sayılı kararın yürürlüğü hakkında	28/2/1942	3	23	287

Taşkın sulara ve su baskınlarına karşı korunma Kanunu

Kanun No: 4373

Kabul tarihi: 14/1/1943

Madde 1 — Yüksek seviye gösteren umumî ve hususî, kapalı veya akar suların taşmasıyla su altında kalan veya su baskınlarına uğrayabilecek olan sahalardan sınırları Nafia Vekâletinin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile tesbit ve ilân edilir.

Madde 2 — Birinci madde hükümlerine göre tesbit ve ilân edilen sahalardan sınırları içinde suların akmasına engel olan bina, tesisler, fidan, ağaç, set, savak gibi mâniyalarla değirmen ve sulama arkları hakkında aşağıdaki hükümler tatbik olunur:

a) Bina ve tesisler hakkında istisnâ hükümlerine göre muamele yapılır. Bu bina ve tesislerin arsaları ve bitişik arazileri sahiplerinin faydalanabilecekleri durumda ise, bunların kıymetleri istisnâk bedelinden indirilir ve arsa veya arazi sahiplerine terk edilir.

b) Fidan, ağaç ve asmâlıklarla esaslı bent ve savaklar belediye sınırları içinde ise belediye encümeninin, bu sınırlar dışında ise vilâyet daimî encümeninin seçeceği üç vukuf ehli tarafından kıymetleri takdir edilerek, bedelleri sahiplerine peşinen ödendikten sonra kaldırılır veya yıktırılır. Bunların takdir olunan kıymetleri için tebliğ tarihinden itibaren beş gün zarfında ilgililerce vilâyet idare heyetlerine itiraz edilebilir. Vilâyet idare heyetlerinin nihayet bir ay içinde karar vermeleri lazımdır. Bu kararlar icrayı durdurmaz. Ancak bu fıkra hükmü dairesinde kaldırılacak veya yıkılacak olan fidan, ağaç ve asmâlıklarla bent ve savakların kısmen veya tamamen başka yerlere nakli için sahiplerince alâkâli makamlara yazılı ile vuku bulacak müracaatlar üzerine lüzumlu ve mümkün mühtelâf verilir. Bu hallerde takdir edilmiş olan bedellerden nakletilen kısımlara isabet eden miktarlar indirilir. Kaldırılan fidan, ağaç ve asmâlıkların arazi sahiplerince hiç bir surette kullanılmayacak hale girmiş bulunursa, bunlar da (a) fıkrasındaki hükümlerine göre istisnâk olunur.

c) Yukarıki fıkralara göre takdir edilecek bedeller Nafia Vekillerince ödenir. Ancak Devlet ve belediye ve hususî idarelerle köy hük-

mî sahiplerine veya Vakıflar İdaresine ait olan bina, tesisler, fidan, ağaç ve asmâlıklarla diğer mâniyalar için hiç bir tazminat verilmemez.

d) Âdi bent ve setlerle çit, dolma ve toprak biriktirisi gibi mâniyalar da hiç bir tazminat verilmeksizin kaldırılır.

e) Baskın sahalardan dışındaki değirmenlere, sınaî tesislere veya ekim sahalarna giden ve su baskın sahasından geçen ark ve kanallardan zararlı olanların fennî icaplara uygun olarak düzeltilmeleri için sahiplerine kâfi bir mühtelâf verilir. Bu mühtelâfın sonunda düzeltilmedikleri takdirde yukarıki hükümler tatbik olunur.

Madde 3 — Birinci madde hükümleri dairesinde tesbit ve ilân edilmiş olan sınırlar içinde tesisat, inşaat veya tadilat yapmak, fidan veya ağaç dikmek yasaktır. Müsaade verilmesi, Su İşleri Müdürünün, bulunmayan yerlerde Nafia Müdürünün fennî mahzur olmadığı hakkında rapor vermiş olmasına bağlıdır.

Birinci fıkrâ hükmüne muhalif olarak izin istihâl edilmeden yapılan ve suyun akmasına veya su seviyesinin yükselmesine tesiri olan tesisat, inşaat veya tadilat, dikilen fidan veya ağaçlar mahallî Su İşleri Müdürünün, yoksa Nafia Müdürünün teklifi üzerine valinin kararıyla yıktırılır veya kaldırılır ve bu hususta yapılan masraflar sahiplerinden alınır.

Madde 4 — Daimî bakıma tabi olsun olmasın kenar ve setlerin taşkın sularla yıkılma tehlikesine veya halkın su afetine maruz bulunduğunu görenler, bunu derhal mahallin Su İşleri, Nafia Müdür ve teşkilâtına veya yakın muhtarlara, jandarma dairelerine veyahut mülkiye âmirlerine haber vermeğe mecburdurlar.

Bu mecburiyet, suların kabarmaya ve taşması mevsimlerinde halka ilân edilir.

Madde 5 — Tehlikenin aşağıki mntakalara sırayeti ihtimali varsa keyfiyet o mntakalara da en seri vasıtalarla ihbar olunur.

Madde 6 — Taşkın sularla kenar ve setlerin yıkılma ve yarılma tehlikesine maruz bulunması veya yakın arazinin su baskınına uğraması gibi hallerde, hadisenin vukubulduğu mahallin en büyük mülkiye memurunun emriyle tehlike ile karşılaşan köy ve kasabaların 18 yaşını bitirip 50 yaşını doldurmamış bulunan erkekleri, ellerinde bulunan ve yıktırılabilir düzeltmeğe yarayacak her türlü alat, edevat ve malzeme ve vasıtalarla tehlike yerine yardıma koşmağa ve gösterilen işlerde çalışmağa mecburdurlar.

Köylünün temin edemeyeceği anlaşılın lüzumlu vasıtaları Nafia Vekilleri tarafından kâfi miktarlarda ve taşkın sahalarda bulundurulur.

Tehlike ile karşılaşan veya tehlikeye uğrayan mahaller halkı ile bu afetin önlenemeyeceği anlaşıldığı takdirde, tehlike mntakası dışındaki kalan komşu köy ve kasabaların halkı da birinci fıkrâ hükümleri dairesinde yardıma çağırılır. Bunlar da gösterilen işlerde çalışmağa mecburdurlar.

Mülki idare mntakası ayrı dahi olsa komşu köy ve kasaba halkı tehlikeye maruz mahallin en büyük mülkiye memurunun bu yoldaki emirlerini yerine getirmekle mükelleftir. Şu kadar ki bu komşu köy ve kasabaların bağlı bulunduğu vilâyet veya kazaya derhal malûmat verilir ve yardım istenilir.

Yardıma giden komşu köy ve kasabaların halkı da ellerinde bulunan alat ve malzeme ve vasıtaları, amelîyatı idare edenlerin emrine vermeğe mecburdurlar.

Vali ve kaymakamlarla nahîye müdürleri ve köy muhtarları ve civardaki askerî ve jandarma, gümrük muhafaza ve orman koruma kâğıt komutanları mafeyklerinden emir beklemeksizin tehlike ile karşılaşan yerlere yardımcı göndermek ve icabında bizzat tehlike yerine gitmekle mükelleftirler.

Madde 7 — Altıncı maddede yazılı mükelleflerin önceden köy ve belediyelere ikiser nüsha defterleri tanzim ve taşkın sahasının tabii olduğu vilâyet makamınca tasdik olunarak birer nüshası köy muhtarlarına, belediye reislerine ve birer nüshası da mahallin en büyük mülkiye memuruna tevdi edilir. Lüzumu halinde mükellefler bu defterler mücbince ise davet ve sevkolunurlar.

Madde 8 — Tehlike büyük ve geniş görünürse koruma işlerini idare eden âmir, gerek o mahalde ve gerek o civarda bulunan askerî ve mülki veya hususî, tahlis işlerinde faydalı teşekkül ve vasıtalarından yardım istemeğe ve bu hususta kendisine müracaat olunan her makam da derhal yardım etmeğe mecburdur.

Madde 9 — Yukarıki maddelerde yazılı koruma işlerinde çalışanların herhaberiyle getirdikleri veya amelîyatı idare edenlerin emrine verdikleri alat ve edevat ve malzeme ve vasıtalarından kırtlar veya kaybolanların bedelleri Hükümetçe sahiplerine ödenir.

Madde 10 — Taşkın tehlikesine maruz bulunan yerlere geleceklerin muayyen tarifeli vasıtalarla hareket etmeleri takdirinde, nakliye ücretleri Hükümetçe ödeneceği gibi müstacel hallerde salâhiyetli me-

21 KÂNUNUSANI 1943

(Resmî G

murların gösterecekleri lüzum üzerine bunlar kamyon, araba gibi diğer vasıtalarla gönderilirler. Bunların nakliye ücretleri de Hükümetçe ödenir. Bu işlerde çalıştırılanlara bu mesailerine mukabil ücret verilmez. Yalnız çalıştıkları müddetçe kendilerine parasız ekmek ve katık temin edilir.

Madde 11 — Bu işlerde çalıştırılırken sakatlananların sakatlık derecelerine göre kendilerine ve ölenlerin ailelerine polis ve jandarma efradı için tatbik edilen esaslar dairesinde tazminat verilir. Yaralananlar veya sakatlananlar en yakın hastanelere sevk edilir. Bütün hastaneler bu yaralı ve sakatları hemen kabul ve tedaviye mecburdurlar. Devlet ve âmme müessesesi hastanelerinde bunlar parasız tedavi ettirilirlir. Hususi hastanelerde yapılan tedavi bedelleri Hükümetçe ödenir.

Madde 12 — Taşkınlık için çekilen tel yazılarını ve telefon muhaberatını Posta, Telgraf ve Telefon merkezleri ve demiryol istasyonları parasız ve acele olarak kabul etmeğe ve tel yazıyı alan memurlar da hemen mahalline göndermeğe mecburdurlar.

Madde 13 — Mahalli Hükümetin veya su işleri veya Nafia Müdürlüğü memurlarının sevk kâğıtları üzerine taşkınlık önlemeğe gidecek olanları Devlet Demiryolları istasyon memurları asker tarifesiyle ve mahsubu bilâhare yapılmak üzere hadise mahalline veya civarına indirmek şartıyla yolcu veya marşandiz katarları ile göndermeğe mecburdurlar.

Madde 14 — Bu kanunun muhtelif maddelerinde yapılacağı ve ödeneceği tasrih edilen masraflar Nafia Vekâleti bütçesinden ödenir.

Madde 15 — 6 ncı maddeye göre taşkınlık önlemek, yargın ve yıkıntuları kapamak üzere salâhiyetli memurlar tarafından hadise mahalline gitmeleri emrolunanları, hastalık veya diğer makbul bir sebep olmadıkça iş başına cebren sevk etmeğe mahallin en büyük mülkiye memuru mezundur. Bu husustaki emirleri zabıta kuvvetleri derhal ifaya mecburdurlar.

Davet anında köy ve kasabalarında bulunup ta sıhhi vaziyetleri müsait olduğu halde ve başkaca makbul bir sebep olmaksızın bu davete icabet etmeyenlerle gidip çalışmıyanlardan kaymakam veya valinin kararıyla beş liradan on liraya kadar hafif para cezası alınır. Bu kararlar katidir ve âmme cezalarının tahsili hakkındaki hükümlere tevfiқан icra olunur.

6 ncı maddede yazılı memurlardan hadise mahalline yardımcı göndermiyenlerle bu kanunun hükümlerini tatbikte ihmali görülenler hakkında Türk Ceza Kanununun 230 uncu maddesi hükümleri tatbik olunur.

Madde 16 — Bu kanunun hükümlerinin tatbikına ait esaslar alâkalı vekâletlerce müstereken tesbit olunur.

Madde 17 — Bu kanun neşri tarihinden mer'idir.

Madde 18 — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Ek 7: 1950 Eskişehir Sel Afeti'ne Ait 5 Mart 1950 Tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde Yer Alan Fotoğraflar

Kaynak: 5 Mart 1950 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi

Ek 8: Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun

T. C. Resmî Gazete

Kuruluş tarihi : 7 Ekim 1336 - 1920

<p><i>İdare ve yasa işleri için</i> <i>Başbakanlık Neşriyat ve Müdâvenat</i> <i>Umumi Müdürlüğüne</i> <i>Yâdılacaktır</i></p>	<p>25 MAYIS 1939 PAZARTESİ</p>	<p>Sayı : 10213</p>
---	---	---------------------

KANUNLAR

Umumi Hayata müessir afetler dolayısıyla alınacak tedbirlerle yapılacak yardımlara dair Kanun

Kanun No : 2269

Kabul tarihi : 15/5/1939

Umumi hükümler

Madde 1 — Yer sarsıntısı, yangın, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi, çığ ve benzeri afetlerde yapıları ve aınme tesisleri, umumi hayata müessir olacak derecede zarar gören veya zarar görmesi muhtemel olan yerlerde alınacak tedbirlerle yapılacak yardımlar hakkında bu kanun hükümleri tatbik olunur.

Yukarıda yazılı afetlerin vukuunda zararın umumi hayata müessir olup olmadığına İmar ve İskân Vekâletinin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti karar verir.

Şu kadar ki; Afet vukuunda bu kanun gereğince alınması lâzımgelen acil tedbirlerin ittihazına afetin vukubulduğu bölgenin valisi yetkilidir.

Madde 2 — Yer sarsıntısı, yer kayması, su baskını, çığ, kaya düşmesi gibi afetlere mâruz kalabilecek bölgeler İmar ve İskân, Nafia, Dahiliye, Maarif ve Ziraat Vekâletlerince müştereken tesbit ve Vekiller Heyetince tasvib edildikten sonra neşir ve ilân olunur.

Yangın tehlikesine mâruz sahalarda, şehir ve kasabalarda belediye meclisleri, köylerde ihtiyar meclisleri tarafından tesbit ve kaymakamların mütaalması alındıktan sonra valilerin tasvibi üzerine ilgili bölgelerde ilân olunur.

Madde 3 — İkinci madde mucibince ilân edilen afet bölgelerinde yeniden yapılacak veya değiştirilecek veya büyütülecek veya esaslı tamir görecektir resmi ve hususi bütün yapıların tâbi olacağı fenni şartlar İmar ve İskân ve Nafia Vekâletlerince müşterek bir talimatname ile tesbit olunur.

Belediye teşkilâtı olan yerlerde verticecek yapı ruhsatıyelerinde bu talimatname esaslarının göz önünde bulundurulması mecburidir.

Belediye teşkilâtı olmayan yerlerde ise ihtiyar meclisleri bu Talimatnamayı tatbik etmekle mükelleflerdir.

Bu madde hükümlerine aykırı olarak yapılacak inşaat 13 nolu madde zikredilen usul dairesinde mahallin en büyük mülkiye Amirinin emriyle yaktırılır.

Madde 4 — Dahiliye, İmar ve İskân, Nafia, Sıhhat ve İçtimai Muavenet ve Ziraat Vekâletlerince acil yardım teşkilâtı ve programları hakkında umumi esasları ihtiva eden bir talimatname yapılır.

Bu talimatname esasları dairesinde afetin vukuunu müteakip yapılacak kurtarma, yaralıları tedavi, barındırma, sığınları götüme, yangınları söndürme, yıkıntıları temizleme ve felâketzedeleri işe gibi husus-

larda tatbik edilmek üzere vazife ve vazifelerini tayin, içtima mahallerini tesbit eden bir program valiliklerce tanzim ve icabeden vasıtalar ihzar ve muhafaza olunur. Bu programların tatbiki valiliklerce kurulacak kurtarma ve yardım komiteleri marifetiyle sağlanır.

Kaza, nahiye ve köylerde tafellâhî çalışma muhtıraları ve tatbik programları, musaddak vilâyet muhtıra ve programlarındaki esaslar dairesinde kazalarda kaymakamlar, nahiye ve köylerde nahiye müdürleri tarafından düzenlenir. Vilâyet kurtarma ve yardım komitesinin teklifinden sonra valilerin tasdiki ile kesinleşir.

Madde 5 — Birinci maddede yazılı afetlerden vatandaş hayatının ve millî servetin korunması maksadıyla izumlu tedbirleri araştırmak, ilgili vekâlet ve müesseselerle iş birliği yaparak öğretim ve yayımlarda bulunmak, afetlerin neticelerini tahsil ederek umumun faydalanmasına sunmak üzere İmar ve İskân Vekâletine bağli ve hükmi şahsiyeti haiz enstitü veya kurumlar kurulabilir.

Mülkiye Amirlerine verilen fevkalâde salâhiyetler

Madde 6 — Umumi hayata müessir afetlerin vukuu akabinde vali ve kaymakamlar (Askerler, hâkimler ve hâkim sınıfında bulunanlar müstesna olmak üzere) 18 - 65 yaş arasındaki bütün erkeklerle vazife vermeye, bedeli, ücreti veya kirası sonradan ödenmek üzere canlı, cansız, resmi, hususi her türlü nakil vasıtalarına, ve izumlu makina, alat ve edevatına el koymaya ve hiçbir kayda ve merasime tâbi olmaksızın tedavi, kurtarma, işe, ibate ve sair işlerin geroktirdiği acil mubayazaları yapmaya, Devlete, mahallî idarelere, vakfa, İktisadi Devlet Teşekkülleri ile bunlara bağli müesseselere ait her türlü gayrimenkulleri, kâfi gelmediği takdirde diğer hükmi şahıslar ile hakiki şahıslara ait bina, mesken ve müstamlâkâtı ile bahçe ve arsa gibi araziyi muvakkaten işgale salâhiyetlidir.

Yukarıdaki fıkrada yazılı salâhiyet afetin hitamından itibaren ancak bir haftanın geçmesiyle nihayete erer.

Kendilerinden yardım istenilen afet bölgesi civarındaki vali ve kaymakamlar yukarıdaki fıkralarda yazılı salâhiyetlerini kullanarak bütün imkân ve vasıtalarla yardıma mecburdurlar.

Mükellefiyetler

Madde 7 — Afet bölgelerinde veya civarında bulunan ordu, jandarma, lita, birlik ve müesseseler kumandanları, hazırda, kendilerinden vali veya kaymakamlar tarafından istenilecek yardımları üstlerinden emir beklemeksizin yapmaya mecburdurlar.

Madde 8 — Rasat istasyonları vukuu muhtemel afetleri bu bölgelerin en büyük mülkiye Amirine derhal bildiririne mecburdurlar.

Elbirinde muhabere vasıtaları, haber ulaştırma imkânları bulunan mülki ve askerî bütün resmî makam ve müesseseler âfetlerin vukuunu haberini mahallin en büyük mülkiye âmirine derhal bildirmekle mükelleftir.

Âfetlerin vukuunu ihbar veya yardım talepleri için yapılacak telgraf, telefon, telsiz muhabelerini, telgraf ve telefon merkezleri, demiryolu istasyonları, askerî muhabere teşkilatları her işe tercihan parasız kabule ve muhataplarına ulaştırmaya mecburdurlar.

İcabında radyo istasyonlarından da parasız istifade edilir.

Madde 9 — Bu kanunda yazılı âfetlerin vukuunda ilk yardımları mahallerine yetiştirmek maksadıyla bu bölgelere mülkiye âmirleri ve alakalı makam ve müesseseler tarafından gönderilecek kurtarma ve yardım ekipleri, her türlü malzeme, makina, alât, yiyecek, giyecek ve barınma eşya ve maddeleri, umumî, hususî ve mülhak bütçeli idarelerle bunlara bağlı müesseseler ve İktisadî Devlet Teşekkülleri'nin, vilâyetlere, belediye ve köylerde aidolan ve bunlara bağlı bulunan müesseselerinde bulunan her türlü kara, deniz, ve hava nakil vasıtaları ile, bedeli sonradan ödenmek üzere, sevk edilir. İhtiyaç hissedilen mahallerde bu mecburiyet ve mükelleftiyetler hakiki şahıslarla her türlü şirket ve müesseselere de teşmil edilebilir.

Madde 10 — Gerek yukarıda yazılı âfetlerin vukuunda, gerek her türlü kurtarma, barındırma, yardım, söndürme, sevk ve tevzi işlerinde çalışanlardan yaralanan veya sakatlanan yahut hastalananlar en yakın hastahane veya tedavi yerlerine sevk edilirler. Mülki ve askerî hastane ve tedavi yerleriyle umumî, mülhak, hususî bütçeli idarelere, belediye, hakiki ve hükmî şahıslara ait bütün hastane ve tedavi yerleri bunları hemen kabul ve tedavi etmeye mecburdurlar.

Resmî hastane ve tedavi evlerinde bulunanlara parasız bakılır. Resmî hastane ve tedavi evlerinde yer olmaması veya tedavi imkânı bulunmaması gibi sebeplerle zarurî olarak hususî hastanelerde yapılan tedavi ücretleri sonradan bu kanun mucibince ödenir.

Madde 11 — Birinci maddede yazılı âfetlerin vukuunda ilk kurtarma işlerinde en çok üç güne kadar çalıştırılacaklara bedenî hizmetlerinden dolayı ücret verilmez. Çalıştıkları müddette parasız olmak ve katkı verirler. Bunların beraberlerinde getirdikleri veya emir üzerine verdikleri alât ve edevat, malzeme ve vasıtalarından tamir muhtaç hale gelenler bedeli sonradan ödenmek üzere tamir ettirilir.

Zıya uğrayanlara tamiri imkânsız olanların bedeli rayiç üzerinden bilâhara müstahkemine ödenir.

Tazminat, ikramiye ve avans

Madde 12 — a) Bu kanun mucibince kendilerine vazife verilmiş olanlardan memur bulunmayanların, vazifelerinin ifas sırasında vuku bulan kazalarda ölenlerin mirasçılara veya müflül katanlara ödenecek tazminat,

b) Âfetler dolayısıyla memur olan ve olmuylardan fevkalâde yararlık gösterenlere verilebilecek ikramiyeler,

c) Âfete maruz kalan bölgelerde Umumi Muvazeneden, mülhak bütçeli idarelerden, hususî idare ve belediyelerden, 2847 ve 2859 sayılı kanunla tâbi müesseselerden maaş ve ücret alan memur ve müstahdemlerle emekli, dul ve yetimlerden yardıma muhtaç olacak derecede malen veya bedenen ehemmiyetli zarara uğrayanlara üç aylık istikraklarını geçmemek üzere verilebilecek avansla bu avansların ne suretle istirdat edileceği ve vefat edenlere ait avansların kısmen veya tamamen geri alınıp alınmayacağı ve diğer hususlar hakkında İmar ve İskân Vekâletince hazırlanacak esaslar, İcra Vekilleri Heyetince tasvip edildikten sonra tatbik olunur.

Âfet bölgelerinde yapılacak teknik işler

Madde 13 — I - Âfeti müteakip, İmar ve İskân ve Nafia Vekâletince kurulacak fen heyetleri tarafından resmî ve hususî bütün binalar tetkik ve muayeneye tâbi tutulur. Bunlardan yıkılması ve boşaltılması gerekenler hakkında fen heyetlerince mahallin en büyük mülkiye âmirine rapor verilir.

Bu makamlarca bu binalar derhal boşaltılır. Yıkılması tesbedenler için en çok 15 gün mühlet verilerek tehlikesini giderilmesi sahiplerine bildirilir. Mahallinde sahibi bulunmadığı takdirde keyfiyet mahallî vasıtalarla ifân edilmek suretiyle tehlik yapılmış sayılır.

Mal sahibi veya vekili bu tebliğe karşı 7 gün içinde yetkili idare heyetleri nezdinde itiraz edebilir. İdare heyetleri, bu itirazı en çok 15 gün içinde inceler ve karara bağlar.

Müddetinde itiraz olunmayan yahut itiraz vukuunda idare heyetlerince yıkılması tasdik edilen binaları mal sahibi yıkmadığı takdirde,

bu binalara el konularak yıkma parası yükünden elde edilecek malzeme bedelinden ödenmek üzere mahallin en büyük mülkiye âmirinin emri ile yıktırılır.

Yükümlüden elde edilecek malzeme bedelinin tamamı yıkma parasını karşılamadığı takdirde müttehaki kısım 33 üncü maddede teşkil edilen fondan ödenmek suretiyle yıktırılır.

II — Tehlikeli fakat ısılı mümkün olan binaların fen heyetlerinin göstereceği şartlara göre tamiri yapılmıyca kadar içine girilmesine ve oturulmasına müsaade edilmez. Bu binalar bir sene zarfında tamir ettirilmemiş ve itiraz da olmadığı takdirde yukarıdaki esaslar dairesinde yıktırılır. İtiraz vukuunda keyfiyet mahallî idare heyetlerince 15 gün içinde tetkik olunur. İtiraz sebepleri vârid görüldüğü takdirde müddet daha 2 seneye kadar uzatılabilir.

III — Resmî daire ve müesseselere ait binalardan bu madde gereğince yıktırılması icabedenler yıkma masrafları alâkâh daire ve müesseselerce sonradan iade edilmek şartıyla fon hesabından ödenerek yıktırılabilir.

Madde 14 — İkinci madde gereğince tesbit ve ifân olunacak âfet bölgelerine dahil şehir, kasaba ve köylerde bina ve mesken inşası fen heyetlerince tehlikeli görülen mahaller yapı için yasak bölge sayılır. Belediye teşkilâtı olan yerlerde belediyeler, olmuylar yerlerde muhtar ve ihtiyar meclisleri bu yasak bölge hükümünü tatbik ile mükelleftirler. Hülfına hareket edildiği takdirde yapılan veya yapılmakta olan binalar valî veya kaymakamların emriyle yıktırılır.

Madde 15 — Âfet dolayısıyla hasara uğramış şehir ve kasabaların imar plânı mevcut olup da İmar ve İskân Vekâletince tadiline lüzum görüldüğü takdirde inşaat mevzuat dâhilinde derhal müsaade edilir.

Mevcut imar plânının tadiline lüzum görülen şehir ve kasabalarda bu tadilat plânları İmar ve İskân Vekâletince 5 ay zarfında ikmal ettirilir.

İmar plânı mevcut olmuylar yerlerin imar plânı İmar ve İskân Vekâletince âzami bir sene zarfında ihzar ettirilir.

Bu plânlar yapılmıyca kadar müstakbel plânlara göre esash inşaat yaptırılmasına İmar ve İskân Vekâletince müsaade edilebilir.

Yukarıda yazılı hallerde veya yerinin değiştirilmesi icabeden şehir ve kasabalarda alâkâhların kendi arsaları üzerine ilk barınma tedbiri olarak muvakkat baraka inşasını izin verilebilir. Bu nevi muvakkat inşaatın imar plânı mevcut olan yerlerde âfetin vukuundan, imar plânı olmuylar veya tadil edilen veya yerleri değiştirilecek olan şehir ve kasabalarda yani plânların tasdikinden itibaren bir sene içinde sahipler, tarafından yıkılması mecburidir. Aksi halde masrafları yükümlü bedelinden ödenmek üzere mahallin en büyük mülkiye âmirinin emriyle belediyelerce yıktırılır. Bu bir senelik müddet zaruret halinde ilgili valiliğin teklifi üzerine İmar ve İskân Vekâletince lüzumu kadar uzatılabilir.

Âfet bölgelerindeki bir topluluğun kaldırılarak başka yerlere nakli

Madde 16 — Umumi hayata müessir âfetlerden önce veya sonra katli lüzum üzerine meskûn bir topluluğun bir kısmının veya tamamının kaldırılarak başka mahallere toplu olarak veyahut dağıtılarak yerleştirilmesi Dahiliye, Maliye, Nafia, İmar ve İskân, Sıhhat ve İctimal Muavenet, Ziraat, Maarif ve Sanayi Vekâletleri müttehassıs temsilcilerinden müteşekkıl bir komitece tetkik olunduktan sonra İcra Vekilleri Heyeti kararıyla İmar ve İskân Vekâleti tarafından yaptırılır.

Kıymet takdiri, parselleme ve tevzi

Madde 17 — Âfet bölgelerinde hasara uğrayan kısımlar içinde bulunan gayrimenkullerle hasara uğrayan kısımlar dışında kalan ve İmar ve İskân Vekâletince tesbit edilen sahalardaki gayrimenkullerin aşağıdaki maddelerde gösterildiği şekilde kıymetlerinin takdirine ve bu kıymetlere göre birer kıymet belgesi tanzimine ve bu belgelerin sahiplerine tevzi mukabilinde gayrimenkulleri temellüke ve İmar ve İskân Vekâletince tasdikli İmar plânlarına göre parselleyip mülkiyet bedeli üzerinden tevzi veya toplu inşaatla tahsis belediye veya köy hükümlü şahsiyetleri salâhiyetlidir.

Madde 18 — Âfet sahaları ve bölgelerinin, bu kanuna göre bina yaptırılacak yerlerin İmar ve İskân Vekâletince lüzum gösterilecek mahallerin kadastro, plânların yapılmasına, kadastro komisyonlarının kurulmasına lüzum kalmaksızın kadastro postalarına belediyece iki birliktiş verilerek ve tasarruf tetkikleri mahallî kadastro müdürü veya tapu memuru tarafından ifa olunmak suretiyle 2613 sayılı kanuna tevfihan ve tercihan Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğüne yaptırılır. İhtifâflar mahallî mahkemelerde hallolunur. Bu suretle tesbit ve tanzim edilecek haritalar tapu siciline esas teşkil eder.

Madde 19 — 17 nci maddedeki gayrimenkullerin bedelleri köylerde köy ihtiyar heyetlerinden bir, mülk sahibi köylülerden bir ve fon adamlarından bir zattan, şehir ve kasabalarda belediye meclisi azasından bir, mülk sahiplerinden bir ve fon adamlarından bir zattan müteşekkil üç kişilik komisyonlar marifetiyle takdir ettirilir. Fon adamları bulunmayan yerlerde bu işlerden anılan bir zat komisyonu alır. Bu komisyonlar mahallin en büyük mülkiye amirleri tarafından teşkil edilir. Komisyonlar sıralarından seçecekleri reis in başkanlığında çalışır ve ekseriyette karar verirler.

Mezkûr gayrimenkullerin yüz ölçülerini, evsafını ve takdir edilen bedeli ihtiva eden cetveller 10 gün müddetle mahallî imkân ve şartlara göre ilân ve gazete ile neşrolunur.

Takdir edilen kıymete karşı ilân müddetinin bitiminden itibaren 7 gün içinde gayrimenkulün bulunduğu mahal asliye hukuk mahkemesinde dava açılabılır. Davanın açıldığı tarihten itibaren 8 gün içinde taraflar mahkemeye çağırılırlar. Bu davalar basit muhakeme usulüne tabidir ve diğer davalara tercih görülür. Davanın açılması veya temyiz talebi bu kanuna göre yapılacak muameleleri ve inşaat ameliyatını hiçbir suretle durduramaz. Bu davalar delayistyle mahkemelere ihtiyati tedbir kararı verilmez.

Madde 20 — 19 uncu maddede yazılı itiraz müddetinin sonunda itiraz edilmeyen veya itiraz edilip kesinleşmiş hükümlerle tesbit edilmiş olan kıymetleri gösteren belgeler, sahipleri adına tanzim olunarak belediye ve köy ihtiyar heyetlerince müraaatalarında kendilerine veya kanuni mümessillerine verilir. Hisseli veya intikali yapılmamış gayrimenkullerin kıymet belgeleri hissedarları veya kanuni müraacıları adına tanzim olunur. Bu kıymet belgelerinin kayıtları kaymakam veya vali tarafından tasdikli defterlerde tutulur. Tapuda kaydı bulunmayan veya mülkiyeti ihtilâflı veyahut veraset ilâmı ibraz edilmemiş olan gayrimenkullere ait kıymet belgelerine mülk sahibinin veya mutasarrıfının adı yazılarak sadece ada ve parsel sayısı, yüzölçüsü ve evsafı ile takdir edilen bedeli kaydedilir. Bunlar belediye veya köy kasasında muhafaza edilerek sahipleri belli oldukça isimleri yazılıp kendilerine verilir. Bu nevî belgelere ait bedeller Türkiye Emlâk Kredi Bankasında mahfuz tutulur. İlân tarihinden itibaren 10 yıl içinde sahibi olmayan kıymet belgeleri hükümsüz addedilir ve bankadaki mukabilileri fon hesabına tade olunur.

Madde 21 — Afet bölgesi içinde ve dışında tesbit olunan imar ve iskân sahaları dâhilindeki gayrimenkullerden Hazineye, hususi idareye, belediye ve katma bütçeli idarelere ait olanlardan (Vakıflar Genel Müdürlüğü gayrimenkulleri ile Hazineye ait gayrimenkullerden bir âmme hizmetine tahsis edilene hariç) ihtiyaca tekabül eden miktarı İmar ve İskân Vekâletinin talebi üzerine bedelsiz olarak bu işe tahsis olunur.

Afet bölgesi dışında yeniden kurulacak köylerle mevcut köylerde yapılacak ilâveler için yukarıdaki hükümler dairesinde arazi temini mümkün olmayan hallerde arazi satın alınabileceği gibi istisnâk mevzuatı dairesinde istisnâk de yapılabilir.

Madde 22 — 17 ve 21 inci maddeler gereğince temin olunan gayrimenkuller, İmar ve İskân Vekâletince tasdikli imar planlarına göre parsellere ayrılır. Bu parseller aşağıdaki hükümlere tabi olmak şartıyla alâkâlı tapu daireleri tarafından İmar ve İskân Vekâletince tasdikli imar planlarına istinaden belediyenin ve köy ihtiyar heyetinin yazıları üzerine belediye veya köy adına tescil edilir.

Madde 23 — Belediye veya köy mülkiyetine geçen arsalarдан İmar ve İskân Vekâletince görülen lüzuma binaen üzerine toplu inşaat yapılması gereken alanları :

A) Bu kanun mucibince kıymet belgesi verilenlere noter huzurunda kur'a çekilmek suretiyle tevzi edilir. Kıymet belgelerindeki bedellerin fazla olması halinde aradaki fark sahiplerine ödenir. Noksansız borçlandırılır.

B) İmar planına göre âmme hizmetine tahsis olunan yerler belediye veya köy ihtiyar heyeti tarafından bedelsiz olarak alâkâh müesseselere verilir.

C) Yukarıdaki fıkralar mucibince tevzi ve tahsise tabi tutulan arsalar belediye veya köy hükmi şahıslarının tapu idaresine işarı üzerine tapu idaresi tarafından tahsis edildikleri şahıslar, hissedarlar veya vârisler adına tescil olunur.

Madde 24 — Bu kanunda yazılı afetler sebebiyle kullanılmayacak hale gelmiş olan binalar, arsa hükmünde olup kıymet takdirine ihtal edilmiyen enkaz ve malzeme mal sahibine aittir.

Madde 25 — Bu kanunun şümulüne giren gayrimenkullerin vergi borçları tapuca tescil muamelesinin yapılmasına mâni teşkil etmez.

Madde 26 — Bu kanun hükümlerine göre inşa edilecek binalar Türkiye Emlâk Kredi Bankası veya Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğüne yapılır veya yaptırılır.

Madde 27 — İnşa edilecek binalar için yapılacak sarfiyat ile üzerine bina yapılan arsaların bedelleri o binaların maliyetini teşkil eder. Her gayrimenkul için bu suretle tesbit edilen maliyet bedellerinden sahiplerine ait, kıymet belgelerinde yer alan miktarlar çıktıktan sonra geri kalanı borçlandırılmada esas tutulur. Kıymet belgelerindeki bedellerin fazla olması halinde aradaki fark sahiplerine ödenir, noksansız borçlandırılır.

Madde 28 — Bu kanundan faydalanmak suretiyle kendileri için bina yaptırılmasını isteyenlerin ilân tarihinden itibaren bir ay içinde mahallin en büyük mülkiye amirine yazılı müraacaatla bulunmaları ve taahhütname vermeleri mecburdur. İlâde veya emanet suretiyle inşaat başlandıktan sonra taahhüdünden dönenlere ait binalar satılarak muacelliyet kesettirilene borçlanma bedelleri kapatılır. Satış bedeli borçlanma bedellerinden az olursa farkı, tahsilinde fona yatırılmak üzere Türkiye Emlâk Kredi Bankası tarafından kendi alacağı gibi taahhütname sahibinden 4947 sayılı kanun hükümlerine göre tahsil edilir.

Madde 29 — Yıkılan, yanık ve ağır hasara uğrayan binalarda birlikte oturan alle cfradına ve vârislerin taaddüdü halinde bunlara birden fazla bina yaptırılmayacağı gibi kendisine veya eğine ait o yerde müstakil başka bir binası olanlara da bina tahsis edilemez.

Madde 30 — Şağı hisseli bir bina için hissedarlarına bu kanun hükümlerinden faydalanarak yine şağı hisseli olmak üzere yalnız bir bina yaptırılabilir. Ancak yıkılan, yanık veya ağır hasara uğrayan binalarda birden fazla alle ikamet ettiği takdirde her alle bu kanun hükümlerinden ayrı ayrı faydalanabilir.

Madde 31 — İmar ve İskân Vekâleti afetler delayistyle ve 26 nci maddede gereğince, bu kanunla teşkil olunan fondan, yapılmış bulunan binalardan bir kısmını; kendisine, eşine veya velâyetli altındaki çocuklarına ait o yerde hiçbir gayrimenkul bulunmayan ve kira ile otudukları binaları tamamen hasara uğramış olan mahdud geliri halka ve memurlara kiralanarak üzere mahallî belediyelere maliyet bedeli üzerinden borçlandırılma suretiyle devretmeye yetkilidir.

Yukarıdaki fıkraya tevfiқан belediyelere mesken olarak kullanılacak binaların devir ve kiralama şartları İmar ve İskân Vekâletince tesbit olunur.

Madde 32 — Bu kanun dairesinde inşa edilen binaların 1837 sayılı kanunun maddesi 4 üncü ve 6188 sayılı kanunun 13 üncü maddelerindeki muafiyetten istifade edebilmesi için bu maddeler mucibince verilmiş meşrut olan beyannameler, binaların hak sahiplerine teslim tarihinden itibaren üç ay içerisinde yapılır.

Fon teşkil ve fondan yapılacak yardımlar, sarf usulleri

Madde 33 — Bu kanun gereğince yapılacak sarfiyatı, karşılamak üzere aşağıda yazılı kaynaklardan mürekkep bir fon teşkil edilir :

A) Her yıl bütçesinin İmar ve İskân Vekâleti bölümünün hususi faslına konulacak tahsisat,

B) Hayır kurumları, mahallî idareler, mal sandıkları vesair teşekküller tarafından kabul oluncak bu maksada muhassas nakdi inane, teberru ve hâbeler (Aynı teberrular doğrudan doğruya Türkiye Kızılay Cemiyeti tarafından kabul edilir ve İmar ve İskân Vekâletinin talebi ile afete mâruz bölgelerdeki ihtiyaçlara tahsis olunur),

C) İktisadi Devlet teşekkülleri ile en az yarı sermayesi Devlet elinde bulunan banka ve müesseselerin safî kârlarının % 3 nispetindeki hisseler,

Ç) Bu fondan inşa edilecek gayrimenkullerin borçlularından borcun ifası için tahsil oluncak taksit ve faizler,

D) Bu paranın faizleri.

Bu fon İmar ve İskân Vekâleti emrinde, Türkiye Emlâk Kredi Bankasında açılacak bir hesapta toplanır.

Madde 34 — Bu kanunda derpiş edilen işler için 33 üncü maddede yazılı fondaki para kâfi gelmediği takdirde senelik tediye miktarı İmar ve İskân Vekâleti bütçesine o yıl için bu maksatla konulmuş olan tahsisat miktarını geçmemek şartıyla en çok üç yıla kadar gelecek senelere sâri taahhüde girişmeye İmar ve İskân Vekâli salâhiyetlidir.

Madde 35 — Zuhur eden yeni bir afet delayistyle fondan para bulunmadığı veya kifayet etmediği ve 34 üncü maddedeki salâhiyetin istisnâli mümkün bulunmadığı ve derhal ek tahsisat istisnâli de kabul edilmediği takdirde Büyük Millet Meclisinin ilk toplantısını takip eden 15 gün içinde tetkikına sunmak ve bu tertipteki tahsisatın üç mislini

görmek ve karşılığ gösterilmek şartıyla İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tahsisat ilavesine Maliye Vekili yetkilidir.

Madde 36 — Afet bölgelerinde yeniden inşa ve tamir edilecek yapılarla, yol, su, elektrik, kanalizasyon tesisleri ve arazi temini ve kadaströ gibi imar işleri için fondan para tefriki ve afetlerden zarar görenlerden kimlere ve ne şekilde yardım yapılacağı, inşa edilecek binaların yerleri, yapı şartları ile inşa tarahları, tipleri ve adedleri, muhtelif kısımlarının ebadı ve diğer hususlar, istekiller arasında gözetilecek sıra esasları, mütracat ve talop şekilleri İmar ve İskân Vekâletinin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince tesbit olunur.

Madde 37 — Bu fondan yapılacak tediyata ait sarf usulleri kanununun n°'ri tarhından itibaren üç ay zırfında Dahiliye, Maliye ve İmar ve İskân Vekâletlerince müstereken hazırlanacak bir, talimatname ile tıyın olunur.

Madde 38 — Bu kanunun 33 üncü maddesinde yazılı hisselerin bütçeler ve bilançolarda ayırmaması veya az ayırması halinde bunları tazdik edecek olan makamlar sözü geçen hisseleri re'sen koymakla mü-kelleflitirler.

Madde 39 — Bu kanunun 33 üncü maddesinde yazılı hisseler yılında iki müsavi taksitte Mayıs ve Kasım ayları içinde Türkiye Emlâk Kredi Bankasındaki özel hesaba yatırılır.

İmar ve İskân Vekâleti muhik sebepler dolayısıyla taksitlerini belirli müddetler içinde ödeyemeyecek durumda olan müesseselerin taksit müddetinin hitamından en geç 15 gün evvel talepleri üzerine her taksitin ödeme müddetini 1 ay daha uzatabilir.

Hisselerin bütçe ve bilançolara konulmuş olmasına rağmen yukarıda yazılı müddetlerin hitamına kadar hisselerini makbul bir mazerete müstenit olmaksızın fona ödemiyen 33 üncü maddenin (C) fıkrasındaki müesseseler hakkında mezkûr hisselerin % 5 ine muadil tevhür cezası tatbik olunur.

Tevhür cezasının tatbikünde mazeretin takdirli Maliye Vekâletine aittir.

Para cezaları İmar ve İskân Vekâletinin talebi üzerine Amme-Alacaklarının Tahsil Usulü Kanununa göre mahallî maliye teşkilâtınca tahsil olunarak Türkiye Emlâk Kredi Bankasındaki özel hesaba devredilir.

Madde 40 — Bu kanuna göre inşa edilecek binalar borçlanma bedelleri üzerinden Türkiye Emlâk Kredi Bankası lehine birinci derecede ve sırada ipotek tesis edilme ve borçlanma muamelesi tekemmül ettirilmek suretiyle bu kanundan faydalanacak kimselere temlik ve tesliç olunur. Borçlanma bedelleri 4947 sayılı kanun hükümleri dairesinde tahsil edilerek fon hesabına yatırılır. Borçlanma bedelleri faizsiz olarak 20 yılda ve senelik eşit taksitlerle tahsil edilir. İlk taksit temlik tarihinden bir yıl sonra başlar. Her hangi bir taksitin zamanında ödenmesi halinde ödenmeyen günler için % 5 faiz alınır. Birbirini takip eden üç yıla ait taksitlerin ödenmemesi halinde bütün borç muacceliyet kesbeder ve 4947 sayılı kanun hükümlerine tevfiakan tahsil olunur.

Madde 41 — Bu kanunun Türkiye Emlâk Kredi Bankasına tahmil ettiği vazifelerin ifasına karşılık olmak üzere İmar ve İskân ve Maliye Vekâletlerince müstereken kararlaştırılacak miktarda bir ücret bu kanun'a tesis edilen fondan her mali yıl sonunda bankaya ödenir.

Madde 42 — Bu kanunun tatbiki dolayısıyla blümum gayrimenkul alım, satım, ipotek ve tapu, kadaströ muameleleri ile bu kanundan faydalanacak şahıslar tarafından verilecek taahhütname, beyannameler ve bu şahıslarla akdedilecek mukaveleler her türlü harç ve resimlerden muafıtır.

Madde 43 — Bu kanunun birinci maddesinde yazılı afetlerden önce veya sonra alınacak tedbirler arasında :

A) Ecebe memleketlerden ithal veya iç piyasadan tedarik olunacak her türlü vasıta, makina, alât, gıda maddeleri ve giyim eşyası, tesis ve inşaat malzemesinin deniz, demir ve havayolları vasıtaları ile yapılan nakliyatında asgari ücret tarifeleri tatbik olunur.

Türkiye Kızılay Cemiyeti tarafından bu maksatla yapılacak nakliyat dahl bu hükme tabiidir.

B) 6 ve 8 inci maddelerde zikrolunan mükelleflerden nakil ücreti alınmaz.

C) İlaş, ibate, inşa ve tesisatta kullanılacak lüzumlu orman emvali İmar ve İskân Vekâletinin talebi üzerine Orman İdaresince terçihan maliyet bedeli üzerinden verilir. 6831 sayılı Orman Kanununun 33 üncü maddesi hükmü mahfuzdur.

D) Bu kanunda yazılı vazifeleri yerine getirmek üzere ecebe memleketlerden İmar ve İskân Vekâletince ithal olunacak her türlü makina, alât ve edevat ve malzeme gümrük resminden ve bu resim ile birlikte alınan diğer vergi ve resimlerle belediye hissesinden ve bu ithalâtla ilgili Hazine hissesinden muafıtır.

Madde 44 — 33 üncü maddede yazılı kaynaklardan teşekkül eden fon gelirleri Gelir Vergisinden müstesnadır.

Gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından 33 üncü madde muhıbnce fona verilen hisseler verildikleri yılın yıllık beyannamesiyle bildirilecek gelirlerden ve kurum kazançlarından indirilir.

Madde 45 — Afetlerden zarar görenlere yardımda bulunmak üzere kurulan Millî Yardım Komitesi ile mahallî yardım komitelerine makbuz mukabilinde yapılacak bağış ve yardımlar her türlü vergi, resim ve harcdan müstesna olduğu gibi bunların gelir ve kurumlar vergileri mükellefleri tarafından masraf kaydı da caizdir.

Afetlerden zarar görenlere tahsis edilmek üzere tertip edilen temsil, konser ve spor eğlenceleri de her türlü vergi, resim ve harcdan muaf tutulur.

Madde 46 — 33 üncü maddede yazılı fondan yapılacak sarfiyat Artırma, Eltilme ve İthal, Divanı Muhasebat ve Muhasebe Umumiye kanunlarına tabi değildir.

Ceza hükümleri

Madde 47 — a) Yardıma davet anında, şehir, kasaba ve köylerde bulunup da makbul bir mazeretleri olmaksızın salâhiyetli memurlar tarafından yapılan davete icabet etmeyen veya icabet edip de çalışmıyanlar veya verilen işi yapmıyanlar hakkında vali ve kaymakamlar tarafından 25 liradan 100 liraya kadar hafif para cezası verilir.

Ancak, bu cezaya tebellüğ tarihinden itibaren 15 gün içinde alâkahlarca mahallî sulh ceza mahkemesine itirazda bulunabilir.

Bu itiraz evrak üzerinde tetkik edilerek karara bağlanır.

b) Afet bölgelerinde felâketzedelere yardım maksadıyla Devlet daire ve müesseseleriyle hususi idareler, belediyeler ve köyler ve amme menafiline hadım hayır cemiyetleri tarafından bedelli veya bedelsiz olarak verilen inşaat malzemesi veya alât ve edevat veya diğer malları satan veya devreden veya başka maksatlarla kullanımlar hakkında filleri daha ağır cezayı istilzam etmediği takdirde 500 liradan 2 000 liraya kadar ağır para cezasına ve bu malzeme, alât ve edevat ve malların kimin elinde bulunursa bulunun istirdadına, mevcut olmadıkları takdirde bedellerinin tazminine hükümlenir.

c) Devlet veya Devlete bağlı idarelerle sermayesinin en az yarısı Devlete ait müessese memurlarına afet dolayısıyla verilen vazifeyi ifada ihmal ve sulistimallerinden veya bu maksatla kendilerine verilen para ve malları zimmete geçirmelerinden veya suç teşkil eden sair fillerinden dolayı haklarında Devlet memurları hakkındaki ceza hükümleri tatbik olunur.

Madde 48 — Bu kanuna göre alınacak para cezaları Türk Ceza Kanunu hükümleri dairesinde tahsil olunur.

Madde 49 — Bu kanun hükümlerine muhalefet edenler hakkında yapılacak tahkikat ve takibat 3005 sayılı Meşhat Suçların Muhakeme Usulü hakkındaki Kanunun birinci maddesinin (A) bendindeki mahal ve aynı kanunun 4 üncü maddesinde yazılı zaman kayıtlarına bakılmaksızın mezkûr kanun hükümlerine tevfiakan icra olunur ve bu kanuna muhalefetten dolayı açılacak davalara sulh ceza mahkemelerinde bakılır.

Çeşitli hükümler

Madde 50 — Bu kanunda yazılı vazife ve hizmetlere tahsis edilmiş olan menkul ve gayrimenkul mallarla her türlü hak ve alacaklar, para ve para hükmündeki kıymetli evrak Devlet mallarından sayılır.

Madde 51 — a) 4373 sayılı kanunun bu kanuna muhalif hükümleri,

b) 4623 sayılı kanun,
c) 5807 sayılı kanun,
d) 2510 sayılı İskân Kanununun 5098 sayılı kanunla muadil 8 inci maddesi,

c) 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 264 üncü maddesi, mer'iyetten kaldırılmıştır.

Muvakkat Madde 1 — Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce;

A) 1958 yılında vukubulan sel baskınından zarar gören Çankırı Vilâyet Merkezi,

B) 1958 yılında vukubulan sel baskınından zarar gören Kirşehir Vilâyetinin Kızılca ve Örcün köyleri,

C) 1958 yılında vukubulan yangında zarar gören Bursa Vilâyeti Merkezi,

D) Yer kaymasından zarar gören Malatya Vilâyetinin Daründe Kazasına bağli Sultanlı Köyü,

E) Sel baskınından ve toprak kaymasından zarar gören Niğde Vilâyetinin Merkez Kazasına bağli Gümüşler Kasabası ile Aksaray Kazasına bağli Çimel - Uzartık Köyü,

25 MAYIS 1959

(Resmî Gazete)

Sayfa: 2169

F) Yer sarsıntısından zarar gören Mıgıç Vilâyetinin Malazgirt Kazası hakkında da bu kanun hükümleri tatbik olunur.

Birinci fıkrada yazılı mahallerde vukua gelen âfetler dolayısıyla 1959 mali yılı Muvazeneî Umumiye Kanununa bağı (A/2) işaretiyle cetvelin İmar ve İskân Vekâleti kısmının 751 inci (Yer sarsıntısı ve diğer âfetlerden zarar gören bölgelere yardım) faslındaki tahsisattan Türkiye Kazalay Umumi Merkezi Bakiğine devredilen ve bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte bakiye kalan meblâğı, bu kanunla tesis edilen fona devredilir.

Muvakkat Madde 2 — 6409, 6610, 6683, 6746, 7010, 7048 sayılı kanunlara göre yapılmakta olan işler o kanunlardaki hükümler dairesinde neticelendirilir. Şu kadar ki, bütçelerle verilmiş olan tahsisat bu işlerin neticelendirilmesine kifayetsiz olduğu takdirde bu kanunla tesis edilen fonun müvazeneî miktarları İmar ve İskân Vekâleti tefrik edebilir.

Muvakkat Madde 3 — 1959 Mali yılı Muvazeneî Umumiye Kanununa bağı (A/1) işaretiyle cetvelin İmar ve İskân Vekâleti kısmının 421 inci faslı ile aynı cetvelin Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü kısmının 425 inci faslının 50 nci maddesinde tabii âfetler için konulmuş tahsisatları bu kanunla teşkil edilen fona devretmeye Maliye Vekili mezdurur.

Muvakkat Madde 4 — Fonun toplanma ve paraların sarf şekli talimatname ile tayin olunmaya kadar geçecek zaman zarfında tatbik olunacak esaslar Maliye ve İmar ve İskân Vekâletlerince müştereken tesbit olunur.

Muvakkat Madde 5 — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce vuku bulan umumi hayata müessir âfetlerin vuku bulduğu yerlerde de bu kanun hükümlerini tatbika İcra Vekilleri Heyeti salâhiyetlidir.

Muvakkat Madde 6 — Bu kanunun neşri tarihinden önce vuku bulunmuş felâket yerlerinde Türkiye Emlâk Kredi Bankasının ihraz edilen paralarıyla yapılan binaların bundan sonraki faizleri bu kanunun neşrinde itibaren terâküm eden fondan karşılanır.

Muvakkat Madde 7 — Muvakkat 6 nci madde hükmü, mezkûr maddede yazılı yerlerde Türkiye Emlâk Kredi Bankasının bu kanunun neşrinde önce kendi menabii ile yaptırarak borçlanma suretiyle felâket-

zede eşyası hilen tahsis ettiği meskenler için bu eşyası adına tahakkuk edecek faizler hakkında da uygulanır. Ancak :

I - Bu madde ile muvakkat 6 nci madde hükmünden faydalanabilmek için, felâkete uğrayan kişilerin;

a) O yerde, âfetin vuku tarihinde meskene malik bulunması ve bu meskenin âfet dolayısıyla gayriikâli sükna bir hale gelmiş olması,

b) Türkiye Emlâk Kredi Bankasının ihraz ettiği paralarla yapılan veya bankanın yaptırarak tahsis ettiği binanın mesken mahiyetinde bulunması;

c) Bu kanunun neşri tarihine kadar kredi veya mesken borcu taksitleri ve faizlerini müntazamen ödemiş olması, (Taksitlerini müntazamen ödemiş bulunanlar bu kanunun neşrinde itibaren en geç bir ay zarfında birleşmiş borçlarını defaten ödedikleri takdirde bu bent hükmü yerine getirilmiş sayılır.)

Şarttır. Aksi takdirde kredi veya mesken borcu taksitleri ile faizlerinin borçlu eşyasın Emlâk Kredi Bankasına tahsiline devam olunur.

II - (I) numaralı fıkranın (a, b, c) bentlerinde yazılı şartları hâiz olup da bu madde ile muvakkat 6 nci madde hükümlerinden faydalanmaya başlayanlar tarafından kredi veya mesken borcu taksitlerinden herhangi birinin zamanında ödenmemesi halinde bu kanunun 49 nci maddesinin % 5 faizle dair hükümleri ve birbirini takip eden üç yıla alt taksitlerle ödenmemesi halinde de aynı maddenin muacceliyete dair hükümleri uygulanır ve faizler fondan karşılanmaksızın borçludan tahsil edilir.

Madde 52 — Bu kanun neşri tarihinde mer'iyete girer.

Madde 53 — Bu kanunu teraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

29/5/1959

No	Başlık	Düzen		Resmî		
		Tarih	Cilt	Sayfa	Sıra	
Tevziye veya kasten veyahut maddeleri kaldırılan Kanunlar :						
1303	Umumi Müvazeneî Kanunu	6/5/1950	3	11	143	1409
4273	Tayın Salası ve S. Bakanlığınca İcra Kurulu Kanunu	21/1/1943	3	24	155	5310
4623	Yer Sarsıntısından önce ve sonra alınarak tedbirle kaldırılan Kanun	27/7/1944	3	25	1213	5765
5083	İcra Kurulu ve kanun maddelerinin kaldırılması delilidir. Bu kanunla yeniden kanunla ve faizler devresine dair Kanun	18/6/1947	3	28	1322	6640
5607	Muhasebî Umumiye Kanununa Ek Kanun	23/3/1950	3	31	1791	7474

Kaynak: 10213 Sayılı T.C. Resmî Gazete

KAYNAKÇA**ARŞİV BELGELERİ****A. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi:**

Başbakanlık/Kararlar Daire Başkanlığı

Başbakanlık/Muamelat Genel Müdürlüğü

Başbakanlık/Özel Kalem Müdürlüğü

Müftülükler

Siyasi Partiler/Cumhuriyet Halk Partisi

B. Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

Dahiliye Nezareti/ İdare-iUmumiye Ekleri

Hariciye Nezareti/İstanbul Murahhaslığı

Hariciye Nezareti/İstişare Odası

İrade/Dosya Usulü

C.Kızılây Arşivi:

Kutu No.94/ Belge No.232

Kutu No.94/ Belge No.202

Kutu No.94/ Belge No.235/1-2

Kutu No.94/ Belge No.238

Kutu No.94/ Belge No.253

RESMÎ YAYINLAR

Düstur

Meclis-i Ayan Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Cerideleri

T.C. Resmî Gazete

SÜRELİ YAYINLAR

Akşam

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

Hilal-i Ahmer Mecmuası

İkdam

Kurun

Milliyet

Son Posta

Tanin

Ulus

Vakit

Vatan

Yeni İstanbul

Yeni Sabah

Zafer

Zaman

TETKİK ESERLER

Akkaya, Bülent. "Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı". *Akademik Bakış Dergisi*, No. 28 (2012): 1-20.

Altın, Bilal. "Birleşmiş Milletler: Amacı, Gelişimi, Etkinliği, Uluslararası Güvenliğe Katkısı ve Geleceği". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, No.1 (2014): 1-9.

- Altınkaynak, Lütfi. "Son 80 Yılda Trabzon ve Çevresinde (Dere Yatakları Boyunca) Meydana Gelen Sel ve Heyelan Olaylarına Genel Bir Bakış". *Taşkın, Heyelan ve Dere Yataklarının Korunması Konferansı*. Trabzon: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü, 2008. 131-147.
- Altun, Fatih. "Uluslararası Kuruluşların Afete Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetlerinin İncelenmesi". *Sosyal Çalışma Dergisi* , No.1 (2017): 32-54.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. *Ankara'da Su Alt Yapısı*. Ankara: Aski Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013.
- Ambraseys, N.N.M, ve C.F. Finkel. *Türkiye'de ve Komşu Bölgelerde Sismik Etkinlikler BİR Tarihsel İnceleme (1500-1800)*. Çev. Müzeyyen Umur Koçak. Ankara: Tübitak Yayınları. 2003.
- Arslan, Recep. "1957 Fethiye Depremi ve Bölgeye Etkileri". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*. Vo.12, No. 35 (2017): 33-47.
- Atnur, İbrahim Ethem. *Reis-i Cumhur'un Doğu İncelemeleri*. Ankara: Ebabil Yayınları, 2006.
- Ayalon, Yaron. *Natural Disasters in the Ottoman Empire, Plague, Famine and Other Misfortunes*. New York: Cambridge University, 2015.
- Aytemiz, Levent, ve Timuçin Kodaman. "Sınırı Aşan Sular Kullanımı ve Türkiye-Suriye İlişkileri". *TMMOB Su Politikaları Kongresi*. Ankara: TMMOB, 2006, 527-537.
- Bağlıoğlu, Ahmet. «Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebî Etkiler.» *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 13/1 (2008): 13-36.
- Balamir, Süleyman. "Türkiye'de Fas Çekirgesi(1939-1951)". *Bitki Koruma Bülteni*, C.0, S.1 (1952): 10-16.
- ."Yakın Doğu'da Çöl Çekirgesi Durumu". *Bitki Koruma Bülteni*, S.3 (1952): 14-26.
- Balamir, Süleyman, ve Saadet Belik. "Türkiyenin 1951 Yılı Genel Çekirge Durumu". *Bitki Koruma Bülteni*, S.2 (1952): 29-41.
- Başkaya, Muzaffer. "1929 Of-Sürmene Felaketi ve Bölgeye Etkileri" *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.18 (2015): 177-196.

- Belli, Oktay. "Urartu Sanatının Sosyo-Ekonomik Açından Eleştirisi Üzerine Bir Deneme". *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, S.6 (1979): 45-95.
- Bilsel, Cânâ. "İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Planlaması (1923-1965): 20. Yüzyıl Kentsel Mirası". *Ege Mimarlık*, C.19, S.71 (2009): 12-17.
- Buj, Antonio. "International Experimentation and Control of The Locust Plague". *Les Sciences Hors d'Occident au XXe Siècle*, Vo.3 (1995): 93-105.
- Bulloch, John, ve Adel Darwish. *Su Savaşları*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Büyükerşen, Yılmaz, ve Saim Efelerli. "Porsuk Havzası Su Yönetimi ve Eskişehir Örneği". *TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiri Kitabı*. Ankara: TMMOB, 2006. 451-459.
- Cermak, V., ve J. Kozak. *The Illustrated History of Natural Disasters*. London: Springer Science and Business Media, 2010.
- Creelman, Keith. "Monitoring Desert Locust in the Middle East: an Overview" *Bulletin Series Yale School of Forestry and Environmental Studies*, Vo.103 (1998): 123-140.
- Çanak, Erdem. "Cumhuriyet Döneminde Adana (Seyhan)'da Meydana Gelen Seller ve Alınan Önlemler (1930-1956)". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.1 (2015): 296-341.
- Çelebi, Mevlüt. "Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXXI, S.91 (2018): 93-131.
- Çolak, Filiz. "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)". *Tarih Okulu*, S.XIV (2013): 113-145.
- Dalar, Mehmet. "Asi Nehri'nin Türkiye-Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkisi ve Geleceği". *Orta Doğu Analiz Dergisi*, C.2, S.15 (2010): 106-113.
- Demir, Alpaslan. "Osmanlı Devleti'nde Haşerelere Karşı Bir Önlem: Çekirge Suyu". *Erdem Dergisi*, S.67 (2014): 33-45.
- Demir, Hakan. "Doğal Afetlerde Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik'te Afet Acil Yönetim Planlaması". *Yönetim Bilimleri Dergisi* C.1, S.1-2 (2003): 141-159.

- Dobrucalı, Esra, ve İsmail Hakkı Demir. "Earthquake and Flood Disaster Management Regulations in Turkey". *Disaster Science and Engineering* Vo.2, No.1 (2016): 1-6.
- Erdaş, Sadık. "Devletlerarası İşbirliğine Bir Örnek: Arpaçay Barajı İnşaa Süreci ve Orta Aras Coğrafyasına Siyasal ve Sosyoekonomik Etkileri". *Tarih ve Kültür Ekseninde Orta Aras Havzası Uluslararası Sempozyumu*. Nahçıvan: Atatürk Araştırma Merkezi, 2016. 835-864.
- Ergünay, Oktay. "Ülkemizde Afetler". *TMMOB Afet Sempozyumu*. Ankara: TMMOB, 2007. 1-15.
- Erim, Nihat. *Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları)*. C.1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953.
- Erkal, Tevfik, ve Mehmet Değerliyurt. "Türkiye'de Afet Yönetimi" *Doğu Coğrafya Dergisi* C.14, S.22 (2009): 147-164.
- Erkılıç, Sadrettin, ve Süleyman Balamir. "Milletlerarası Çöl Çekirgesi Konferansı." *Bitki Koruma Bülteni*, S.5 (1953): 3-14.
- Eroğlu, Veysel. "Önsöz". *Taşkın Su Konferansı Bildirileri*. Edirne : T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü DSİ XI. Bölge Müdürlüğü, 2008. IV-V.
- Erturaç, Mehmet Korhan, ve Okan Tüysüz. "Amasya ve Çevresinin Depremselliği ve Deterministik Deprem Tehlike Analizi". *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi* C.9, S.3 (2010): 121-132.
- Evsile, Mehmet. "1939 ERzincan Depremi Hakkında Türkiye Büyük Millet Meclis'nde Yapılan Görüşmeler". *Kesit Dergisi* C.3, S.8 (2017): 1-10.
- Eyidoğan, Haluk, Zuhale Utku, ve Uğur Güçlü. *Türkiye Büyük Depremleri Makro-Sismik Rehberi(1900-1988)*. İstanbul: Kurtiş Matbaası, 1991.
- Filiz, Mümin, ve Hatice Avcı. "Trabzon İlinde Meydana Gelen Heyelanlar ve Heyelanların Bölgeye Etkileri". *SDU International Technologic Science* Vo.5, No.3 (2013): 31-38.

- Foster, Zachary J. "The 1915 Locust Attack in Syria and Palestina and It's Role in the Famine During The First World War". *Middle Eastern Studies* Vo.51, No.3 (2015): 370-394.
- Fourth Imperial Entomological Conference. *Nature*, 1935: 652-653.
- Gezer, Seyit. "Ağıt Metinlerinin Sözlü Tarih Belgesi Niteliği-Sel Ağıdı". *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi* C.9, S.42 (2016): 658-666.
- Gönülal, Yasemin Özcan. "Tükçede Tabiat Kaynaklı "Yıkım"lar Nasıl İfade Edilir?" *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S.XXXVI (2014): 169-190.
- Gönüllü, Ali Rıza. "Konya Vilayeti'nde Meydana Gelen Çekirge İstilaları (1866-1917)". *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.8 (2012): 1-41.
- Gül, Osman Kubilay. "27 Aralık 1939 Erzincan Depremi'nin Sivas ve İlçelerine Etkileri". *Zeitschrift für Die Welt der Türken/ Journal of World of Turks* Vo.3, No.2 (2011): 135-145.
- Gümüş, Nevzat. "İzmir'de Kentsel Büyüme ve Doğal Afetler". *Profesör Doktor Asaf Koçman'a Armağan* içinde. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2013. 555-564.
- Gunn, D. L. "Aircraft Attack on Locust". *Nature* Vo.161 (1948): 342-344.
- Gürgen, Gürcan. "Doğu Karadeniz Bölümü'nde Maksimum Yağışlar ve Taşkınlar Açısından Önemi". *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* C.24, S.2 (2004): 79-92.
- Halıcı, Şaduman. "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'den Yunanistan'a Uzanan Dostluk Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar'ın Yardımları". *Belgi Dergisi*, S.29 (2015): 1196-1217.
- Imms, Augustus Daniel. "The Locust Problem and Its International Solution". *Nature Publishing Group* Vo.115, No.2879 (1925): 31-32.
- "International Co-ordination of Locust Research". *Nature Publishing Group* Vo.129, No.3252 (1932): 309-310.
- İnal, Tiber. "II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Tarafsızlık Politikası". *Tarih Okulu Dergisi* Yıl. 8, S.XXXIV (2015): 169-215.
- İren, Selahattin, ve Mustafa Akuğur. "Türkiye'de Ziraî Havacılık ve Avrupa Ziraî Havacılık Merkezi". *Bitki Koruma Bülteni* C.1, S.1 (1959): 4-9.

- Kadioğlu, Mikdat. "Sel, Heyelan ve ığ İçin Risk Yönetimi". *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* içinde, Ed. Mikdat Kadioğlu ve Emin Özdamar, Ankara: İsmat Matbaacılık, 2008. 251-277.
- . *Türkiye'de İklim Değişikliği Risk Yönetimi*. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012.
- Kadioğlu, Sevtap. "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde Mülteci Bilim Adamları". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* C.9, S.1-2 (2008): 183-197.
- Kalafatçıoğlu, Adnan. "1967 Yılı Sakarya Depremine Ait Kısa Not". *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü* S.70 (1968): 129-139.
- Kalemlı, Hüseyin. "1924 Erzurum Depremine Yurtdışından Yapılan Yardımlar". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi* C.14, S.2 (2010): 1-19.
- Kalemlı, Hüseyin, ve Ufuk Erdem. "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları İle Gönderdiği İnsanî Yardımlar". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.46 (2011): 205-236.
- Kaynar, İhsan Seddar. "Ankara'nın 11 Eylül 1957 Sel Felaketi ve Siyasi Gündem". *Ankara Araştırmaları Dergisi* C.5, S.2 (2017): 197-224.
- Kılıç, Nazlı Ceyla Anadolu, ve Ümit Yalçın Kalyoncuoğlu. "Muğla İli ve Çevresi İçin Derensellik ve Sismik Tehlike Analizi". *Journal of Engineering Sciences and Design* Vo.5, No.3 (2017): 507-524.
- Kıran, Abdullah. *Ortadoğu'da Su: Bir atışma ya da uzlaşma Alanı*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Kırıkçı, Duygu Doğu. *Sınırı Aşan Sular Bağlamında Türkiye, Suriye ve Irak İlişkileri*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2014.
- Kıbaroğlu, Ayşegül. "Meriç Nehir Havzası Sınıraşan Su Politikaları". *Taşkın Su Konferansı Bildirileri*. Edirne: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü DSİ XI. Bölge Müdürlüğü, 2008. 1-11.
- Kıbaroğlu, Mustafa. "Türkiye-Nato İlişkileri". *Analiz Dergisi*, S.191 (2017): 1-20.
- Korkanç, Selma Yaşar. "Sel ve Taşkınlardan Korunmada Erken Uyarı ve Önemi". *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* C.55, S.1 (2005): 123-134.

- Köksal, Ülkü. "Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti(1918-1950)". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.22 (2017): 161-208.
- Köle, M. Murat. "1954-2016 Dönemi Türkiye Sınıraşan Sular Politikası". *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.35 (2017): 122-133.
- Magor, J., et al. *Preparedness to Prevent Desert Locust Plagues in the Central Region, an Historical Review, Desert Locust Technical Series*. Rome: FAO, 2007.
- Meray, Seha. "Bazı Türk Anlaşmalarına Göre Komşuluk Münasebetleri". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* C.15, S.2 (1960): 94-147.
- Muşmal, Hüseyin. "XX.Yüzyılların Başında Beyşehir Gölü ve 1910-1911 Büyük Taşkın Hadiseleri". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.23 (2008): 219-262.
- Obuz, Ömer. "Cumhuriyet Döneminde Çetin Bir Mücadele: Çekirge İle Savaş". *Turkish Studies* S.12/1 (2017): 177-190.
- Ortak, Şaban. "Erzurum Depremi ve Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal'in İkinci Erzurum Gezisi". *Atatürk Dergisi* C.3, S.2 (2002): 191-203.
- Öncü, Ali Servet, ve Erkan Cevizliler. "Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: "Avrupa Konseyi" ve Türkiye'nin Konseye üyeliği Meselesi". *Akademik Bakış Dergisi* C.7, S.13 (2013): 15-44.
- Özalp, Selim. "Samsun İlinin Depremselliği Açısından Kuzey Anadolu Fayı". *Samsun İlinin Deprem Riski ve Alınabilecek Önlemler Sempozyumu*. Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, 2012. 53-63.
- Özcan, Esin. "Sel Olayı ve Türkiye". *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* C.26, S.1 (2006): 35-50.
- Özçelik, Mücahit. "II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* C.2, S.29 (2010): 253-269.
- Özer, İsmail. "Cumhuriyet Dönemi'nde Tokat'ta Meydana Gelen Sel Felaketleri (1934-1951)". *Tokat Sempozyumu*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2012. 169-179.
- Özer, Sevilay. *Anadolu'da Görülen Çekirge İstilaları ve Halk Üzerinde Etkisi(1914-1945)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016.

- Özmen, Bülent. "Bolu Yöresinin Deprem Tehlikesi Açısından İrdelenmesi". *Ulusal Deprem Sempozyumu*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2009. 171-184.
- . "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritalarının Tarihsel Gelişimi". *Türkiye Jeoloji Bülteni C.55, S.1* (2012): 43-55.
- Özmen, M. Tamer. *Deprem ve Antalya'nın Depremselliği*. Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, 2007.
- Öztunç, Hüseyin Baha. "Tokat'ta "Büyük Sel" (1908)". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi C.2, S.4* (2012): 179-203.
- Pampal, Süleyman ve Bülent Özmen. "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritaları". *6.Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı Bildiriler Kitabı*. İstanbul : İstanbul Teknik Üniversitesi, 2007. 105-115.
- Priscoli, Jerome Delli & Aaron T. Wolf. *Managining and Transforming Water Conflicts*. Newyork: Cambridge University Press, 2010.
- Sipahioğlu, Şengün ve Cemalettin Şahin. *Doğal Afetler ve Türkiye*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2003.
- Spinage, Clive A. *African Ecolgy-Benchmark and Historical Perspectives*. London: Springer Geography, 2012.
- Subaşı, Ömer. "XI.Yüzyılda Anadolu'da Meydana Gelen Doğal Afetler". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.54* (2015): 505-535.
- Sur, Melda. "Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Gelişimi ve Geleceği". *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi C.8, S.Özel Sayı* (2013): 2535-2550.
- Sür, Özdoğan. "Türkiye'nin Deprem Bölgeleri". *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.2* (1993): 53-68.
- Şahin, Enis, ve Fikrettin Yavuz. "Çanakkale Yenice Depremi 18 Mart 1953". *Çanakkale Tarihi VI*. Ed.Mustafa Demir, İstanbul: Değişim, 2008. 3551-3606.
- Şenel, Burak. "İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin İsrail'i Tanıma Süreci". *Akademik Ortadoğu Dergisi C.9, S.1* (2014): 151-178.

- Temel, Mehmet, ve Hayrünnisa Baş. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzlenen Bİtki ve Orman Sağlığını Koruma Politikası". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.20 (2008): 166-176.
- Tokuş, Ömer. "Selçuklular Dönemi'nde Bağdat'ta Depremler ve Meteorolojik Afetler (H.447-590/M. 1055-1194)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* C.10,S.52 (2017): 443-458.
- Tombul, Fatma. "Uluslararası Antlaşmalar erevesinde Meriç Havza'sında Su Yönetimi". *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi* C.15, S.2 (2014): 147-155.
- Topuz, Hüseyin. "Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi(1923-1950)". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* C.12, S.3 (2007): 367-380.
- Tozlu, Selahattin. "Erzurum Tarihinde Depremler". *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Dearth Semineri*. İstanbul: Globus Dünya Basımevi, 2001. 93-119.
- Tuğluoğlu, Fatih. "1939 Büyük Anadolu Zellelesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri". *History Studies International Journal of History* Vo.7, No.4 (2015): 113-136.
- Türk Makine Mühendisleri Odası. *Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makine Mühendisleri Odası'nın nerileri*. Ankara: Ankamat, 2012.
- Türk Kızılay Derneği. *Türk Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı*. Ankara: Türk Kızılay Derneği Yayınları, 1950.
- Uçku, Reyhan ve Hande Bahadır. "Uluslararası Acil Durum Veri Tabanına Göre Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Afetleri". *Doğal Afetler ve evre Dergisi* C.4, S.1 (2018): 28-33.
- nal, Ahmet. "M.. II. Bİnyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler". *Belleten* C.XLI, S.163 (1977): 422-472.
- United Nations University. *Water Security and The Global Water Agenda*. Canada: United Nations University Institute for Water, Enviroment and Health, 2013.

- Uvarov, B.P. "Third International Locust Conference". *Nature Publishing Group*, (1934): 484-485.
- Ünsal, Veli. "Eskiçağda Anadolu Su Kaynakları(Orta ve Doğu Anadolu)". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.28 (2012): 209-224.
- Üzen, İsmet. "Cumhuriyet Dönemi'nde Tokat'ın Maruz Kaldığı Seller (1934-1949)". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* C.11, S.2 (2010): 299-318.
- Waloff, N., & G.B. Popov. "Sir Boris Uvarov(1890-1970): The Father of Acridology". *Annual Review of Entomology* Vo.35 (1990): 1-26.
- Wichart, Stefania. "The 1915 Locust Plague in Palestine". *Jerusalem Quarterly* Vo.56 (2014): 29-39.
- Yavuz, Can. "1939 Erzincan Depremi Kurtarma Çalışmalarında Yer Alan Mahkûmların Affı Bağlamında Türkiye'deki Af Uygulaması". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.119 (2015): 87-96.
- Yıldırım, Mehmet Ali. "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Beşinci Düşmanı". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* C.4, S.13 (2014): 1017-1042.
- Yıldırım, Özlem. "Refik Koraltan'ın Bursa Valiliği Görevinde Ziraat Alanındaki İcraatları (1939-1942)". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* C.6, S.64 (2018): 373-390.
- Yıldız, Bilal. "XIX. Yüzyıl Başlarından XX. Yüzyılın İlk Çeyreğine Kadar (1800-1920) Denizli Çevresinde Yaşanan Çekirge İstilaları ve Yapılan Mücadele Çalışmaları". *İstem* C.11, S.22 (2013): 69-94.
- Yıldız, Dursun. "DSİ'nin Öyküsü". *Mühendislik ve Mimarlık Öyküleri VI*, Ed. Mahmut Kiper, Ankara: Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği, 2014. 143-180
- Yılmaz, Ali, M. Hazım Şahin ve Kemalettin Şahin. "Depreme Bağlı Yeri Değiştirilen Bir Şehir: Erbaa, Tokat". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* C.6, S.24 (2013): 414-425.

Yılmazçelik, İbrahim. "XVIII. ve XIX Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Tabii Âfetler". *Journal of History and Future* Vo.4, No.1 (2018): 8-37.

Yurtoğlu, Nadir. *Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2017.

Yüksek, Ömer, vd. "Doğu Karadeniz Havzası Taşkınları Üzerine Genel Bir Değerlendirme". *Taşkın, Heyelan ve Dere Yataklarının Korunması Konferansı*. Trabzon: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü, 2008. 17-28.

Zeybek, İbrahim. "2-3 Mart Turhal Sel Afeti ve Sonuçları". *Doğu Coğrafya Dergisi* C.21, S.1 (2009): 233-247.

TEZLER VE RAPORLAR

Kirmencioğlu, Bilal. "Türkiye'de Dere Yataklarına Müdahalelerin Taşkınlar Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi". *Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi*. Ankara: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2015.

ORSAM. *Türkiye-Suriye Sınırı Aşan Sularda Örnek İşbirliği Olarak Asi Dostluk Barajı*. Su Araştırmaları Programı Raporu, Ankara: ORSAM, 2011.

Özdemir, Osman. *Dünya'da Sınırı Aşan Su Politikaları: Meriç Havzası Değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2015.

Pala, Hasan. *İsmet İnönü Dönemi İktisat Politikaları(1938-1950)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, 2010.

Sarıköse, Selman Turhan. *XIX. Yüzyılda Çukurova'da Doğal Afetler ve Salgın Hastalıklar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti. *1930 Meclis Umumisine Takdim Edilen 1929 Senesi İcraatına Ait Rapor*. Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Raporu, İstanbul: Hilal Matbaası, 1930.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Açıkel, Hasan. “Almus Barajı ve Süleyman Demirel”.

<https://www.tokattan.net/2016/08/almus-baraj-ve-suleyman-demirel.html>

[09.08.2018].

Atabay, Mithat. “Yenice Dereminde Mahkumların İnsanlık Dersi”.

<http://www.canakkaletravel.com/yazi/yenice-depreminde-mahkumlardan-insanlik-dersi.html> [01.09.2018].

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme ve Değerlendirme.

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>
[12.05.2017].

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem İzleme ve Değerlendirme Merkezi. “Tarihsel Depremler”.

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/tarihsel-depremler/>
[12.05.2017].

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Ulusal Deprem İzleme Merkezi. “10 Haziran 2012 Ölüdeniz Açıkları-Fethiye(Muğla)

Depremi”.http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/depremler/onemliler/10_06_2012_fethiye.pdf [13.10.2017].

Bozdemir, Abdullah. 1939 Erzincan Depremi.

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-96900> [19.12.2017].

Bursa Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü. “Bursa İlinin Afet-Tehlike ve Riskleri”.

<https://bursa.afad.gov.tr/tr/9790/Bursa-ilinin-afet-tehlike-ve-riskler>
[08.09.2018].

Deprem ile İlgili Teknik Bilgiler.

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/personel/comoglu/depremnedir/index.htm>
[01.01.2018].

DSİ. Başkent Ankara'ya Yakışı Bir Projeye Daha İmza Atıyoruz.

<http://bolge05.dsi.gov.tr/haberler/2018/02/15/ba%C5%9Fkent-ankara-yayaki%C5%9Ffir-bi-r-projeye-daha-i-mza-atiyoruz-> [08.04.2018].

- DSİ. Haberler. Ülkemizin En Büyük Regülatörü Manyas Regülatörü. <http://www.dsi.gov.tr/haberler/2014/04/28/manyasdsi> [08.10.2018].
- Gün, İlyas. Samsun'daki Antik Kentin Nerik Olduğu Kesinleşti. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/samsundaki-antik-kentin-kutsal-nerik-oldugu-kesinlesti/905846> [08.10.2018].
- Hürriyet. Bir Köy Yok Oldu. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bir-koy-yok-oldu-39032974> [08.12.2018].
- International Agreement for The Establishment of an International Bureau of Intelligence on Locust. <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1930/TS0016.pdf> [20.04.2017].
- Işık, BURhan Celil. Depremler ve Türkiye. http://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/TD92_54dda4b1ba34c6f_ek.pdf [10.12.2017].
- Milliyet. “Kuraklık, Çekirge İstilalarına Neden Oluyor”. <http://www.milliyet.com.tr/kuraklik-cekirge-istilalarina-neden-diyarbakir-yerelhaber-2779455> [15.01.2019].
- Sezen, Nurullah, N. Gündüz, ve S. Malkaralı. “Meriç River Floods and Turkish-Bulgarian Cooperations”. http://www2.dsi.gov.tr/english/congress2007/chapter_4/125.pdf [21.06.2018].
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Deprem Bölgeleri Haritası . <https://deprem.afad.gov.tr/deprem-bolgeleri-haritasi> [11.10.2017].
- T.C. İzmir Valiliği. “İzmir İli Sel/Taşkın Riski Yönetim Planı”. http://www.izmir.gov.tr/ortak_icerik/izmir/KYM_PDF/SEL-TA%C5%9EKIN%20PLANI.pdf [17.05.2018].
- T.C. Ankara Valiliği. “Barajlar”. <http://www.ankara.gov.tr/barajlar> [13.06.2018]
- Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. “Sürmene”. <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/TR-57625/surmene.html> [13.12.2018].
- Türkiye'de Oluşan Depremler Listesi. “Türkiye Mühendislik Haberleri”. <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/2047.pdf> [10.12.2017]

MÜLAKAT VE SÖYLEŞİLER

Yıldız, Elmas(2018). *Mülakat*. Özgür Şahan, Eskişehir, 10 Eylül.

DİZİN

-A-

Abbas Hilmi Paşa.....	14, 139
Abdülhalik Renda.....	90
Abdülhaluk Renda.....	35
Abidin Potuoğlu	204
Adana Mutabakatı	244
Adnan Kural.....	287
Adnan Menderes	101, 103, 106, 109, 110, 119, 120, 123, 216, 225
Afet işleri Genel Müdürlüğü	85
Ahmet Kınık.....	202, 205, 212
Ahmet Rıza Yüregir	186
Ahmet Tefvik İleri.....	223
Akif İşcan.....	194, 196, 197
Albert Lebrun.....	46, 168
Ali Server Süner.....	18
Almus Barajı	200, 344
Amik Ovası	244, 279
Andreas Michalakopoulos.....	147
Ankara Anlaşması	240, 243
Ankara Taşkın Projesi	219
Anti Locust Research	264
Anti-Locust Research.....	265
Atina Askeri Konferansı.....	232
Avrupa Konseyi.....	114, 311, 339

-B-

Bağdat Paktı	301, 311
--------------------	----------

Birleşmiş Milletler4, 111, 113, 228, 282, 285, 286, 287, 294, 295, 303, 310, 311, 333, 340
--

Birleşmiş Milletler Örgütü 113, 228, 340	
biyolojik afet..... v, 3, 4, 246	
Boris Uvarov	265, 342

-C-

Carlo Galli.....	21, 157
Celal Bayar	22, 23, 24, 101, 106, 109, 110, 112, 113, 120, 124, 149, 216, 218, 335
Cemil Mengü.....	121
Chamberlain	41, 44, 47, 167, 168
Cumaovası Meteoroloji İstasyonu.....	117

-Ç-

çarşaf usulü.....	252
Çekirge İstihbarat Ofisi .. v, ix, 258, 259, 263, 266, 268, 271, 309, 314	
Çekirge Kanun.....	251, 257, 260, 269
Çekirge Kanun Nizamnamesi.....	269
Çekirge Kanunu.....	251
Çekirge ve Süne Nizamnamesi...ix, 262, 318	
çinko levha252, 255, 262, 265, 275, 299	
Çöl Çekirgesi ...247, 248, 294, 296, 334, 336	
Çubuk I.....	213, 214
Çubuk I Barajı	214

-D-

Danger-Prost	142
David Lloyd George.....	43, 309
Devlet Demiryolları	37, 64, 206
Devlet Meteoroloji Müdürlüğü	96
Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ...	201
Diyanet İşleri Müdürlüğü.....	38
DSİ xi, 132, 170, 171, 199, 200, 220,	
223, 234, 304, 334, 336, 338, 342,	
343, 344, 345	

Dünya Bankası	243
Dwight D. Eisenhower	109

-E-

Édouard Daladier	47
Edouart Herriot.....	110
Elefterios Venizelos.....	147
Eminittin Çeliköz	171
Erbaa . 28, 49, 54, 58, 59, 60, 61, 63, 64,	
65, 66, 73, 78, 83, 84, 342	
Ernest Krogh-Hansen	209
Ertuğrul Ünlüer	221
Ethem Menderes.....	106

-F-

FAO ... v, vi, xi, 228, 248, 266, 285, 286,	
287, 288, 293, 294, 295, 296, 297,	
298, 302, 303, 310, 311, 339	
Fas çekirge 260, 264, 266, 280, 283,	
288, 290	
Fas Çekirge.....	248, 259
Fas Çekirgesi.....	v, 247, 334
Fatin Gökmen.....	29

Ferit Nomer	172
Fevzi Çakmak.....	42, 70
Fevzi Çakmak'a.....	42
Feyyaz Bosut	280
Fuad Ağralı	169
Fuad Tuksal	275
Fuat Ağralı.....	36
Fuat Eren	288
Fuat Köprülü.....	110

-G-

GAP Projesi	242
Gaston Doumergue.....	13
Genel Yardım Komitesi	210, 218
George C. McGhee.....	108
Georges Bidault.....	110
Ghab Projesi	243
göçmen çekirge.....	248
Göçmen Çekirge.....	247

-H-

Hadi Baysal	150
Haile Selassie	112
Halkalı Ziraat Mektebi	256, 257, 258
Hamdi Aksekili.....	210
Hamid Nafiz Pamir.....	20
Hans Bremer.....	283
Hasan Fehmi.....	28, 255
Hasan Polatkan	204
Hasan Saka	188
Hatip Çayı.....	213, 214, 219
Hayrettin Erkmén	216, 225
hidro-meteorolojik.....	v, 3, 4, 128

Hilal-i Ahmer .. 11, 12, 14, 15, 132, 146,
333, 339, 343

Hilmi Uran 40, 67, 69, 71, 78, 79, 88, 90

Hochtief..... 159

Hulusi Alataş .. 28, 35, 61, 64, 79, 80, 81

Hulusi Erkmen 121

Hulusi Oral..... 204

-I-

I. Athenagoras 95, 126

I. Faruk 50

II. Carol 54

II. Elizabeth..... 110

II. Georgios 23, 54

-İ-

İhsan Salih Trujman 250

İktisadi İş Birliği Teşkilatı..... 210

İmam Yahya 75

İoannis Meteksas 53, 57

İsmail Hakkı Baykal..... 222, 223, 224

İsmet İnönü ... 11, 13, 29, 35, 38, 40, 41,
46, 48, 56, 75, 90, 146, 155, 168,

192, 202, 207, 208, 259, 273, 343

İtalyan çekirge 248, 265, 277

İtalyan Çekirgesi v, 247, 248

İttifak Anlaşması 40, 41, 309

İzzettin Çağpar 59, 60, 63, 65

-J-

John Cassady..... 109

-K-

Kandilli Rasathane .. v, 4, 25, 26, 29, 67,
72, 86, 96, 98, 117, 344

Kandilli Rasathanesi v, 4, 25, 26, 29, 67,
86, 96, 98, 117, 344

Kasım Gülek..... 171, 181, 185, 192

Kazım Dirik..... 172, 177, 232

Kazım Özalp..... 138

Kemal Zeytinoğlu..... 101, 204

Kemal Ziya Hamzabeyli..... 298

Kemali Beyazıt 207, 284

Kızılay ..xi, 4, 14, 15, 16, 19, 21, 27, 31,
32, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 43, 45, 47,
49, 50, 55, 56, 63, 64, 66, 70, 71, 73,
76, 80, 81, 82, 84, 88, 89, 90, 94, 95,
100, 101, 102, 103, 104, 106, 111,
115, 121, 122, 124, 126, 132, 133,
137, 139, 145, 146, 147, 148, 153,
155, 156, 157, 158, 166, 167, 176,
186, 188, 190, 196, 207, 210, 215,
216, 217, 224, 226, 285, 332, 339,
341

klimatolojik 230, 304

Kuzey Anadolu Fay ... 25, 58, 66, 77, 96,
339

Kuzey Anadolu Fay Hattı 58, 66, 77

-L-

Lloyd 43, 44, 45, 46, 66, 168, 309

Londra Çekirge Araştırma Merkezi .. 293

Lozan Anlaşması 230, 232, 286

Lozan Barış Anlaşması 230, 234

Lütfi Kırdar 36, 56, 74, 76

-M-

Marshall Ion Antonescu 76

Marshall Yardım..... 110, 306, 311

Marshall yardımları. 200, 210, 233, 284,
288, 289

MEALU v, vi, xi, 286

Mehmet Ali Bağana..... 287

Meriç Islah Projesi 234, 310

Milletlerarası İktisadi İşbirliği

Teşkilatı 104

Milletlerarası Kızılhaç-Kızılay

Cemiyeti 115

milli yardım komitesi 29

Millî Yardım Komitesi ix, 167, 322

Mithat Tolunay 272

Montreux Anlaşması 42

Morisson Knudson 192, 193

Muhammed Haşim 22

Muhammed Zahir Şah..... 22

Muhiddin Baha Pars 165, 169

Muhlis Erkmen..... 275

Mustafa Kemal 10, 11, 12, 13, 14, 23,
40, 93, 147, 156, 157, 232, 308, 339

-N-

Namık Gedik 120

NATO xii, 123, 125, 126, 311, 333

Necmettin Sadak 238

Nedim Ökmen 293, 294, 300

Nevzat Tandoğan..... 91

Nezih Okuş..... 118

Nihat İyriboz.....288, 289

Nurettin Aynuksa 100

-O-

Oder Nehri Olayı.....228

Osman Cudi..... 135

Osman Nuri Tekeli26

-P-

Percy Loraine22

Porsuk barajı.....204

Porsuk Barajı 201, 202, 204

-R-

Raffaele Guariglia 75

Rauf İstıranca286

Rebii Karatekin..... 194

Recai Güleri..... 162

Recep Görkme..... 281, 286, 292

Recep Görkmen.....281, 286, 292

Recep Mitrovica 84

Refik Koraltan 120, 160, 170, 342

Refik Saydam 41, 154, 157, 166

Rene Meyer 110

Rıza Pehlevî.....75

Russel Dorr.....209, 210

Rüştü Aras21, 22, 23, 24, 157

-S-

Sabri Öney..... 175

Sadrettin Erkılıç.....290, 293, 294, 296

San Francisco Konferansı..... 113

Sedat Pek204

Sefaeddin Karanakçı..... 99

- Selim Sarper 114
- Serdarabat Barajı 237
- sınırı aşan sular 131, 229, 235
- Sırrı Day 72
- Su İşleri Genel Müdürlüğü 148, 201
- Su İşleri Reisliği 159, 187
- Sudan çekirge .. 249, 259, 262, 266, 275,
277, 278, 281, 288, 290, 292, 294,
295, 298, 299
- Sudan çekirgesi 249, 260, 277, 281, 292,
296
- Sudan Çekirgesi v, 248, 258
- Süleyman Balamir ... 247, 248, 281, 291,
293, 296, 336
- Süleyman Demirel 200, 254, 341, 344
- Ş-**
- Şattü'l Arap 239
- Şemseddin Günaltay 210
- Şemsi Günay 302
- Şevket Adalan 195, 197, 203, 207
- Şevket Raşit Hatipoğlu 277
- Şükrü Kaya 18, 19, 22, 23
- Şükrü Saraçoğlu 48, 90, 94
- T-**
- Talat Öncel 59, 62
- taşkın kanunu 170
- Taşkın kanunu 179, 180
- Tevfik Paşa 94
- Tevfik Rüştü 21, 139
- Tevfik Rüştü Aras 21
- Theodor Heuss 124
- TMO xii, 197, 225
- Toprak Mahsulleri Ofisi 176
- Türk-Amerikan Derneği 109
- Türk-Yunan Mübadele Anlaşması 140
- U-**
- Uluslararası Çekirge İstihbarat Ofisi
..... 258, 259
- Uluslararası Emraz-ı Nebatiye ve
Haşerat Kongresi 256
- Uluslararası Fitopatoloji ve Entomoloji
Konferansı 256
- Uluslararası Haşerat Kongresi 272
- Uluslararası Kızılhaç Örgütü 14, 55
- Uluslararası Ziraat Enstitüsü 256
- Uluslararası Zirai Enstitüsü 286
- V-**
- Vincent Auriol 110
- Von Pappen 51, 76, 93
- W-**
- Wilhelmina 112
- Willy Adolf Theodor Ramme 270
- Wyndham Deedes 44
- Y-**
- Yakup Gürkaynak 194
- Z-**
- Ziya Gevher Etili 35, 165, 169
- Ziya Tekeli 71

